Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

3085

S. STEVIN.

BURGERLYKEN STOFFEN.

F
11

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

tW 3085
F11

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

270
E58

MATERIÆ POLITICÆ.

BVRGHERLICKE STOFFEN.

Vervanghende Ghedachteniſſen der Oeffeninghen
des Doorluchtichſten

PRINCE MAURITS van ORANGIE, &c.

Gouverneur, Opperſte Velt-Heer, Admirael-Generael
vande Verenichde Nederlanden, &c.

Beſchreven deur SIMON STEVIN van Brugge, *Superintendent van zijne Finance, Quartiermeeſter Generael van't Leger, &c. En uyt ſijn naegelate Hantſchriften by een geſtelt door Sijn Soon* HENDRICK STEVIN, *Heere van Alphen, van Schrevelſrecht, &c.*

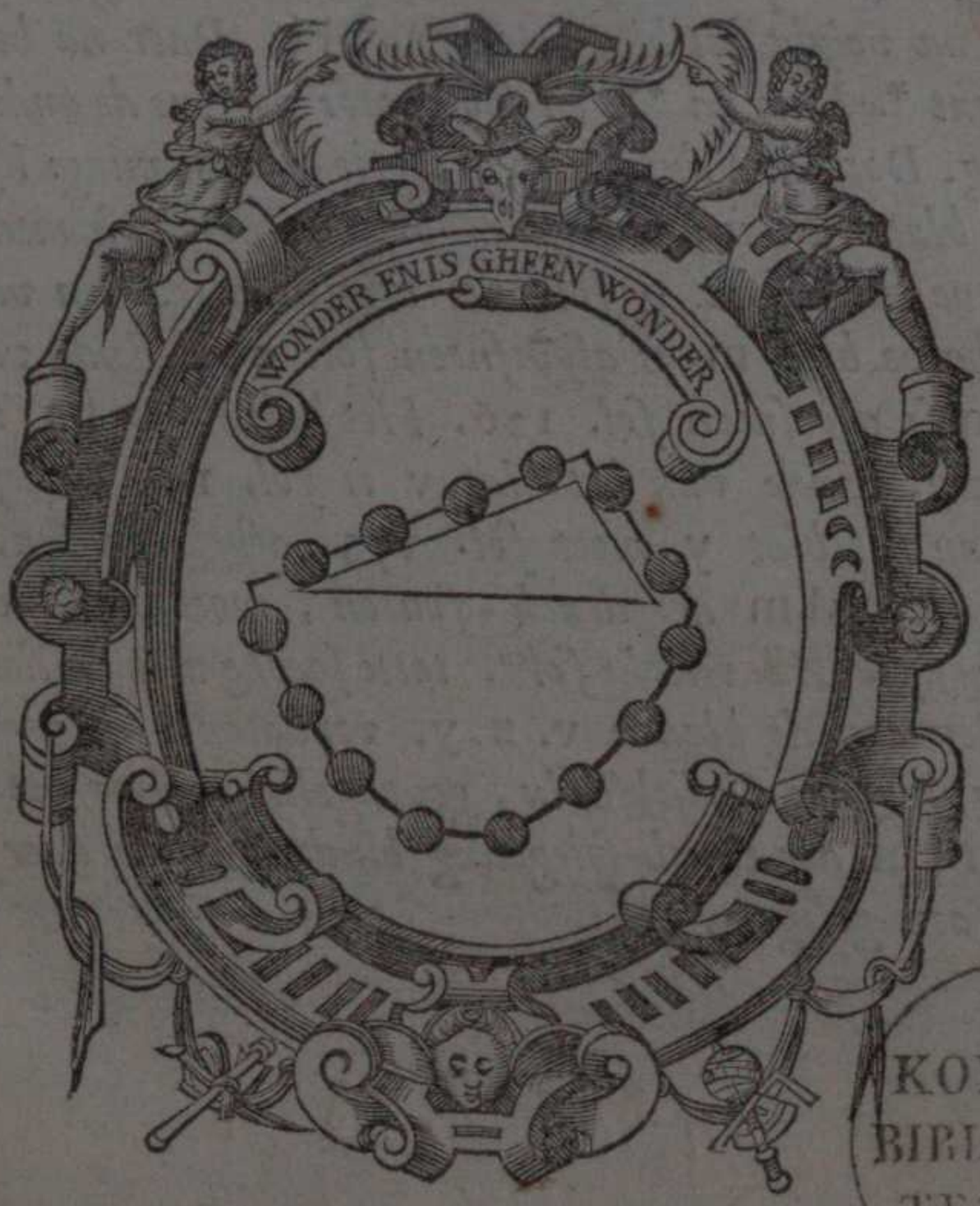

KONINKL.
BIBLIOTHEEK
TE 'S HAGE.

Ghedruckt tot LEYDEN,
Voor *Adryaen Roſenboom*, Schout tot Alphen.
Met Privilegie.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

WAERSCHOUWINGE

aen den Boeckbinder.

DE aenwijsing vant vervolg der bladen aen V. L. gedaen, op het halve blat M m *der druck-fouten, wort aldus verandert:*

Int halve blat daer den Tijtel vant Boeck op staet, behoort het vierendeel Blats getekent † 3 *sijnde het hooft der Dedicatie vant Boeck. Daer na volght een half blat getekent* † †, *waer in behoort het halve blat, deur misverstant getekent op deen sijde* ** 2 *en op dander zijde* †† 3. *Daer na volght het blat getekent* †††. *Daer na het blat getekent* *. *Daer na* **. *en soo voorts volgens de ander anwijsing. Doch met dusdanige exceptie of uytneming: Van het halve blat* * M *is den helft afghesneen. Gelijck mede van het eene halve blat* g *fol.* 50 *afgesneen is. En van het eene halve blat* m *is afghesneen fol.* 90. *Ende van het blat* q *is afgesneen fol.* 126. *Het halve blat* s 3 *is uytgenomen. Ende van het blat* v *is fol.* 155 *afghesneen. En van het blat* y *moet fol.* 175. *afgesneen sijn. Het halve blat* M m *der druck-fouten, moet het leste vant Boeck sijn. Alle welcke fol*^en^. *totte saecke niet en doen.*

Men can de bladen v. x. y. *vervatende de geduerige verlegging des Chrijchsvolx, gevougelick achter het halve blat* M m *der Crijch-spiegeling binden, doch daer en is niets aen gelegen.*

KONINKL.
BIBLIOTHEEK
DEN HAAG

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

An den

DOORLVCHTICHSTEN Hooghstgheboren Vorst en Heere WILHEM by der Gratien Gods Prince van Orangien, Grave van Nassau, Catzenellenbogen, Vianden, Diets, Lingen, Moers, Bueren, Leerdam, &c. Marquis vander Veere, ende van Vlissingen, &c. Heere ende Baron van Breda, der Stadt Grave, ende Lande van Cuyck, Diest, Grimbergen, Herstal, Cranendonck, Warneston, Arlay, Noseroy, St. Vyt, Daesburch, Polanen, Willemstadt, Niervaert, Ysselsteyn, St. Martensdijck, Geertruydenberch, Chasteau Regnard, de Hooge ende Lage Swaluwe, Naeldtwijck &c. Erffburchgraeff van Antwerpen ende Besanson, Erffmaerschalck van Hollant, Gouverneur over Gelderlant, Hollandt, Zeelandt, Westvriesland, Vtrecht, Overyssel, Stadt Groeningen, ende Ommelanden, Drenthe, &c. Capiteyn Generael, ende Admirael der Vereenighde Nederlanden, &c.

Als mede an den

VVELGHEBOREN GENAdighen Heere, JOHAN WOLPHERD Heere van Brederode; Souverain van Viane, Ameyde, &c. Erffburchgraeff tot Vtrecht; Heere van Cloetingen, Haesten, Herwynen, Noordeloos, der Landen ende Heerlicheden van Vosholl &c. Veltmaerschalck Generael der Vereenighde Nederlanden &c. Gouverneur der Stadt ende Meyerye van 's Hertogenbosch, met de Forten daer onder resorterende &c. Collonel, Ritmeester, Capiteyn. &c.

Doorluchtichste Hooghstgebore Vorst Genadichste Heere.

Welghebore Ghenadighe Heere.

NAdien het Lot des Crijchs my totten last der dienstен, als

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

de mijne daer in vereyſchten, verſtelt had, ſulcx dat ick ghenootſaeckt ſijnde, buytē die, ander middel en affcheyt te verſoucken, mette ſelve veel overſchot van tijt vercreegh, in welcke my ſomtijdts te voor quamen de manieren die mijn Vader Zal: in't bedienen ſijnder Ampten, onder 'tgebiet van HAER HOOGMOGENTHEDEN ende dat van ſijn Doorluchticheyt Prince MAURITS Hoog: Loff: Ghedachtenis, Oom van V Hoogheyt, heeft gevolcht, met uytkomſten die haer behaegden; Als oock de begheerten daer mede verſcheyden Coninghen, Vorſten en Republiquen ſoo buyten als binnens Lantds, ghetracht hebben ſich van ſijne nieuwe von-

den en

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

en verbeteringhen op oude manieren te dienen; Soo ſtreckte mijn luſt te meer tot oeffeningh, daer deur my yet mocht angroeyen, tot bewijs, dat buyten het Oirloch, oock ick der Werelt niet t' eenemael onnut mocht bevonden worden geweeſt te ſijn.

Hier op overlegghende, en onder my bevindende een goet deel des ſelfs Hantſchriften (midts, te dien aenſien, ontijdighe aflijvicheyt, ongheformt ghebleven, en daer na, deur ander verſuym, van veele der volmaeckſte ghe-ſift) uyt welcke my docht, dat evenwel, niet alleen ſoude connen ghetrocken, worden opmerckinghen tot daden ettelicker beſonder Perſoonen, Steden en Lan-

den

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

den oirboir; Maer oock de Gemeenſaeck int geheel vorderlick, en dien volghens u Hoogheyt en u Ex^tie. anghenaem; Soo had ick my begheven, om die in ſulcken oirden te ſchicken, als my de omſtandigen ſouden ſchijnen te vereyſchen. Nu de ſelve onderſoeckende, ontmoete my, dat onder ander beſicheden ſijns Hooghgedachte Doorluchticheydts, Oom van u Hoogheydt, anmerckens weerdich waren, die SYN VORSTELICKE GENADE becommerden int ſtuck der Finance en Domeine; Saken, gelijck dat d'ervaringh over al en t'allen tijden betuygt, van ſulcken belanck, dattet hynckende beleyt van dien can oirſaeck ſijn, van't

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

van't wagghelen eener gantſche Ghemeenſaeck ; Daer ter contrarie een oirdentlick beſtier der ſelver, den Heer vermoghen ſchaft om ſonder bekommering, groote dingen uyt te connen rechten.

Druckenden angſt ginck HENDRICK DE GROOTE Coninck van Vranckrijck an, over den erbarmelicken ſtandt der Finance aldaer, doen hy MAXIMILIAEN VAN BETHUNE, Heere van Roſny de verrechtingh vandien beval, ja met ſulcken ernſt en volmacht opdroech, moghen wy de Hiſtorien gheloven, al of genougſaem de beveſting ſijns Rijcx alleen uyt een ernſtighe hanthaving der Finance, ende die, nergens dan uyttet hooft van deſen, te putten

 waer

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

waer gheweeſt. Hy trouwen (tot teyken wat goede oirden gevougt tot een onbeweeglicke rechtveerdighe hant vermach) brochtet op cortet tijt, tot ſulck eynde, dat den ouden commer was afghedaen, d'Eſpargne gevult, en den Coning ter dier ſake, hem verhief tot een meer dan ghemeen vermoghen. Maer meerhooghgedachte SYN VORSTELICKE GHENADE, die ſaeck noch anders pijnende, liet hem niet ghenouch weſen met de Superintendentie vande ſijne, ymant te belaſten, maer trock de omſtandighen daer af ſulcx ter harten, dat hem niet en verveelde, daer ſelf een geſtadig ooch int ſeyl te houden: Doch, op dat ſulcx te werck ginge ſonder verhindering

der

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

der ander Studien en Hoogwich-
tighe ſaken ſijns ghebiedts, dede
tot lichter uytrechting van dien,
inſtellen ſeker nieuwe ongehoor-
de behendighe manier van Bouck-
houding op de Italiaenſche wijſe;
Waer deur gheduerlick bekent
waren der Rentmeeſters en des
Treſoriers gherede Penninghen
in caſſe mette Reſtanten: Oock de
ſake der Diſpenſen vandeKeucke,
Camer, Stal, Iacht &c. ſulcx be-
leyt wierden, dat niet alleen des
Heeren inghecochte nootdruften
tot ghemeene Burgherlicke prijs
ſtonden, maer oock den uytganck
daer af niet dan tot des ſelfs ghe-
bruyck en oirboir conde beſteet
worden, van welcke manier de
Beſchrijving in't Iaer 1608. in

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

druck wiert uytgheghevẽ.

Maer alſoomen deur de geduerighe ervaring groote verlichting in ſulcke bouckhouding ghevonden en dadelick te werck gheſtelt heeft, met min gheſchrift dan tẽ vooren ; Soo iſt dat mijn Vadẽr Zal: voornam , de beſchrijvingh vandiẽ , die hy Contrerollẽ noemde, by ſijn Verrechting van Domeine te doen drucken; Endẽ dat voornamelick om drie redenen : Ten eerſten op dattet totẽ voorbeelt ſoude dienen der ghene die begherich mochten ſijn die te willen nacommen : Ten anderen op dat haerluyderẽ verbeteringe , ſooder eenighe viel en in't openbaer quam, tot ſijn meerderẽ verlichting ſoude moghen ſtrecken:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ken : Ten derden en voornaemſten, op dat, wanneer eenighe Officiers deſer Contrerolle als Contrerolleur en Clerck quamen te overlijden of uyt den dienſt te ſcheyden , altijt andere ſouden moghen ghevonden werden die de ſaeck verſtonden. Doch deur ſijn voorſeyde aflijvicheyt uyt de pers ghebleven ſijnde , ſonder in dier voughen anderen tot voorbeelt te connen dienen , en haer verbeteringen te moghen afwachten ; Oock (onangeſien eene over de twintich Iarighe prouf daer afghenomen) niet alleen eenighe Officiers vermiſt weſende , maer de ſaeck int gheheel, te rugh ghebleven ſijnde ; Soo achte ick (als niet verſtaen hebbende dat onder-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

tuſſchen beter middel bedocht is) nodich, dit nu ſijn voortganck te doen nemen; Ende heb my verſtout tſelve, als weſende Vorſtelicken handel, daer af den grondt inde Finance van u Hoogheydt is gheleyt, benevens deſe ander Burgherlicke Stoffen, met onderdanighe eerbieding u Hoogheyt toe te eyghenen. Oock u Ex^tie^ als ghemerckt hebbende datſe int begunſtigen van mijne bevordering totte Quartiermeeſter ende Ingenieur Ampten van haer Regement en ander gheleghentheden, de geheughenis vanden Schrijver in goeder acht ſcheen te nemen.

Tis wel ſoo, dat nadencken van my int veroirdenen te ſeer miſgaen te hebben, my billich had moghen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

mogen doen affchricken, van aldus voor V Hoogheyten V Ex^tie. te verschijnē; Maer tot desē schroom t'ontvlieden, heeft my anghemoedicht, het ghenadichst ooch sijns DOORLUCHTICHEYTS Vader van V Hoogheyt, ende dat van V Ex^tie. int beanghenamen, niet alleen van eene, maer volgens haer beveelen, van verscheyden (doch schriftelick) mijne derghelijcke ontmoetingen. Tvvelck soot V Hoogheyt mede, ende V Ex^tie. noch mael in desen totte selve ghenade ende gheneghentheyt can beweghen, sal my niet alleen ghenouch verdedigt achten tegen den smaet van allen, maer oock vrypostigher tot het overighe, sonder becommering anden dach brenghen.

Waer

Waer an, mits haer gewoonlicke goedertierenheyt, min te twijffelen wesende, bidde DEN ALMOGHENDEN dat hy V Hoogheyt ende V Ex^tie. ter hanthaving der Gemeensaeck, neme in sijne heylighe bewaring, en ghewenschter ouderdom doe bereycken, in welcke ick, geduerende de mijne, hoewel de gheringste van vermoghen, altijdt sal trachten weerdichlick den naem te draghen van metter daet te sijn

Doorluchtichste Hooghstghebore Vorst Ghenadichste Heere,

Welgebore Ghenadighe Heere,

Ghescreven in Alphen in Sprockel des Iaers 1642.

Vwe Hoogheyts en V Ex^tie.

Ghetrouste onderdaen en Ghehoorsaemste dienaer

Hendrick Stevin.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Hendrick Stevin

Aenden

L E S E R.

GHemerckt het voornemen niet en was de eerſtgedruckte Wiſconſtighe ghedachteniſſen, welcke na des Schrijvers eyntlicke meyning gheſchickt ſijn, te herdrucken, om de ghene, die door my lichtelick meer verwart dan gheredt ſullen gheoirdeelt worden te ſijn, daer by te voughen; Maer deſe, van die afgheſcheyden, beſonderlick uyt te gheven, om tuſſchen d'een en d'ander een merkelick onderſcheyt te maken, (te meer alſoo wy deur verſcheyden onachtſaemheden, na des Schrijvers overlijden, vande meeſtvolmaeckſte ſijn ontbloot gheworden, welcker veele, behalven de ſekerheyt die wy, ſoo deur eyghen gheheughenis, als gheloofweerdighe ghetuyghenisſen van anderen daer af hebben, uyt de ſelve eerſtgedruckte blijcken can in weſen te ſijn gheweeſt) ſoo heb ick my an d'oirden die ſommighe der ſtucken of deelen van dien in't Cortbegrijp des vijfden Stucx der ſelve eerſtghedruckte, ghegheven was, niet ghenootſaeckt ghevonden te verbinden, maer die na 't ghene my de omſtandighen en eyghen beweghinghen ſchenen te vereyſſchen, gheſchickt. Belanghende men deſe ſaeck anderen had connen bevelen, om wat ghevoughelickers daer uyt te moghen verwacht hebben; Ghemerckt Geleerden haer tijt liever en dickwils nutter beſteden met haer eyghen vonden en leeringhen te verclaren, dan 't hooft te breken in't optoyen der Schetſen van anderen, en dat onder de ongheleerde ick eene was, ſoo ſcheent billich my dien laſt te aenveerden. Nu de ſelve na mijn ghering vermoghen ghenoughſaem, totte pers toe, volbracht ſijnde, ſoo waſt voornemen 't werck daer onder te brenghen. Maer dieper inſiende den ghewoonelicken anſtoot der ghener (hoe

 deur-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

deurlucht in wetenſchappen) die aldus, om ſoo te ſegghen, by den wech timmeren, ick wagghelde, voor ſoo veel het mijne hier in angaet; Maer weerom gheloovende dat meeſt overal, tot uyting des ſins van't ghene voorghenomen is, ghenouch gheſeyt wort, en my vaſtelick inbeeldende anden inhout den dienſt van velen, ja der Ghemeenſaeck gheleghen te ſijn, Ick beſloter me voort te varen. Doch niet volghens 'teerſte voornemen in't gheheel tſevens, maer voor eerſt alleenelick (tot prouf des nuts van't gheen den reſt in tijt en wijle te weghe ſoude moghen brenghen) daer uyt te trecken deſe *Burgherlicke Stoffen*. Vertrouwende die ſoodanighe te ſullen bevorden worden, datſe by yder gheſont oirdeel gheleſen en verſtaen connen worden, om daer af met kennis des gronts te redencavelen, ende tijt en omſtandighen ſulcx vereyſchende, der Ghemeenſaeck, of ſulcke alſt weſen mochten, daer deur vorderlick te connen weſen; welcker veele mochten ſijn, dieſe (onder de wiſconſten vermengt ſijnde, als daer in onervaren noch luſt daer toe hebbende) lichtelick niet ter hant en ſouden commen. Want lettende onder anderen op de ghemene manier der beſchrijvinghen van Crijchconſten, men mach uyt een nieuwe verwachten de kennis waer me hem een Crijchoverſt moet voorſien tottet oprechten eens Heyrs, tot een Tocht, tot Logiering, tot Beleghering, totte * Naerdering, tot beſcherming der belegherlicke plaetſen, tot een veltſlach totte beſte verdeling des ghemenen Crijchſvolcx en der Amptlien, en dierghelijcke, mette manieren van dien; Maer ſelden vintmender te pas ghebrocht d'oirden der Raden en Amptlienkieſing der Burgherlicke Regieringhen; Ghemene reghel op * Gheſantterie of * Gheſantſverhael; En vande * Verdrucking, ghelijck onſe Crijchconſt, om ſulcke redenen als tſijnder plaets daer af ghegheven ſullen worden, voorſien was. Daerom ſoomen erghens woorden vint, luydende als of de ſaken daerſe van roeren noch t'haerder plaets, 't ſy inden Huysbou, 't ſy inde Crijchconſt of elders ſtonden, men ghedencke ſulcx met voordacht ſoo ghelaten te weſen, om gheen

Aprochering

Ambaſſade. Verhael, of raport van Ghecommitteerde, Ghedeputeerde, Agenten, Ambaſſaden of Volmachtichden.

Repreſſalie.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gheen redenen, daer't de saeck eenichsins konde lijden, te veranderen.

'Tis wel waer datmen onder de letteren H: S: beduydende *Hendrick Stevin* (ghelijck tot sommighe plaetsen, om redenen mijns doens te gheven, gheschiet is) overal dat sus, dat soo, had moghen segghen; doch 't selve niet connende toegaen, dan met al te overvloedighe breking des oirdens die andersins wel ghenough scheen te vervolghen, soo heb ick het dienangaende met dese vermaning boven de ghene die hier en daer, als gheseyt is, onder de letteren H: S: sullen ghevonden worden, laten berusten, mits daer noch toe doende, dattet wel wesen conde, dat wy erghens eenighe anteyckeninghen inghevought hadden, die juyst tot sulck eynde niet gheschreyen en waren, daer af sommighen van gheringher acht en cleyn ghevolch moghen schijnen, ander ooghenschijnelick al een ruymen tijt by den Schrijver stil gheleghen en voor sijn overlijden al een ander form vereyscht hebben (Ghelijck onder ander af te nemen is uyt het byghevoughde in't eerste hooftstick des 3 Onderscheyts van der Raden Oirden Fol.56 angaende het Ampt der Ghemeensaecx Rekening, want des Gheneraliteyts Rekencamer al inden jare 1608 opgherecht ende den Schrijver in't jaer 1620 eerst overleden sijnde, 't is een bewijs vande outheyt der Anteyckening; Te meer alsoo by't laetst van't 3 hooftstick der Verrechting van Domeine eenich vermaen vande selve Generaliteyts Rekencamer sal ghevonden worden) Doch die soo weynich wesende, dat ick vertrou den Leser daer deur niet lang sal opghehouden worden, ga voort om te segghen waerom ick hier noch by ghevought heb de Opschriften en Cort begrijpen ghenoughsaem van al 't ghene anmerckens weerdich my ter hant gecommen: Wanttet ghebeuren conde, dat ymant sommighe der voorschreve vermiste stucken ontmoet sijnde en dienvolghens het werck volmaeckter kennende, mijn misgrepen overal bescheydelick anwees, waer deur men niet alleen dien laster te draghen, maer oock den becostigher des drucx te ghewisser

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ghevaer van verlies te verwachten had, ſoo men ten eerſten alles uytgave, ſoo docht my gheen beter middel om daer teghen te voorſien, als deur het uytgheven deſer Opſchriften en Cort begrijpen bekent te maken, hoe 't mette ſaeck in't gheheel gheleghen is, of miſſchien de Beſitters der meerghemelte vermiſte ſtucken, ſiende wat ons ſoo in ſtof als form ghebreeckt, mochten bewoghen worden tijdelick anwijſing daer af te doen, 't ſy met die deur den druck ghemeen te maken of anders; Want wy daerom geeren 't genot des Octroys, ſooder eenich in gheleghen is, willen afſtaen; Welverſtaende in ghevalle beweſen of ons verthoont wort, die na des Schrijvers overlijden oirſpronckelick niet ghecommen te weſen uyt des ſelfs hantſchriften, jeghenwoordich onder ons beruſtende, maer uyt eenighe der voorſchreve vermiſte. Waer me niet alleen verhoet ſoude worden het voorſz. ghevaer van ſchade en laſter, maer oock bevordert den lof ZYNS DOORLVCHTICHEYTS, van welckers ſonderlinghē yver tot der ſtudien het ghetuyghenisſen ſijn, en de eere des Schrijvers, wiens ghepeynſen en daden, voor ſoo veel het weerelts, tot gheen ander eynde en ſtreckte, dan om ſijn Heeren en Meeſters te behaghen, en na ſijn vermoghē de ghemene welvaert te helpen bevorderē, met groote verachtering en verſuym van ſijn eyghen ſaken. Daer is eene onnutte kennis der dinghen, diemen in ettelicke ghewaer wort; namelick, daer iſſer die ſich verluſtighen met in hooft en cas op te ſluyten, en als gheheyme verborghentheden te bewaren, 't ghene ſy ghelooven henluyden alleen, of weynighe anderen benevens haer, bekent te weſen, ſonder meyning dat oyt der werelt ghemeen te maken, gherakende ſomwijlen, na hen onverwacht overlijden, in onbedachte handen, ja deur verlies met haer te ſterven, tot groot achterdeel des voordeels, datmen daer uyt ſoude connen ghetrocken hebben, waert onder veelen bekent gheweeſt; Waer af den Schrijver in ſijn vernieuwing des Wijſentijts eyghentlick handelt. 'T is oock ongheſchickt datmen, ſpelende met ander luyden vonden en leeringhen, die voor de ſijne uytroupt:

roupt: Welcke becommering op de voornoemde eerstghedruckte ghedachteniſſen van ZYN VORSTELICKE GHENADE gheweeſt te hebben blijcken can uyt der ſelver Voorreden. 'T ſy met deſe, door de voorſchreve verſuymeniſſen, ſoot wil, dit is, cortelick gheſeyt, het alderſekerſte vanden Schrijver, dat hem gheen licht, 't ſy van hem ſelver ontſteken, of deur anderen ontfonckt, en ontmoete, dat hy niet tot bevordering des Wijſentijts, ter eere van dieſe toequam, an den dach en brocht. Dit nootſaeckt immers eener, die van het ſijne te voorcomt, tot derghelijcke gheneghentheyt. Maer dit vermaen efter tot ſulcx niets uytwerckende, wy ſullen (op't boveſchreve vertrouwen dat meeſt overal tot uytting des ſins van 't gheene voorghenomen ſal worden, ghenocch ſal ghedaen ſijn, ende de verſchooning die de misſlaghen eener goede meyning by de verſtandighe verdienen) tot lof en eere als boven, ende uyt voorſtaenlating vanden ghemenen dienſt daer an gheleghen te weſen, des vermoghende, te weghe brenghen, dat het boveſchreve ghevaer van verlies niet en werde ontſien noch den laſter gheacht. Want of ſchoon by al de weerelt eenſtemmelick gheoirdeelt wiert, het werck ſelver, om ſijn onvolcommenheyt en wanoirden, niet tot lof eens ſulcken Parſonagiens en eere ſijns Dienaers te connen uytgheleyt worden; Soo machmen het ghebruycken tot overleg van 't ghene het oogſchijnelick ſoude gheweeſt hebben, warenſe beyde tot voltrecking van dien te lijve ghebleven, of watter onder de voorſchreve beſitters der vermiſte ſtucken ſchuylen mach; En ick gheloof, onder verbetering, men ſal ten eynde als boven, loflicke en eerlicke invallen crijghen. Vaert wel.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP
Deser
BVRGHERLICKE STOFFEN.

DEser Burgherlicke Stoffen sullen eerst beschreven worden acht Onderscheytsels, daer af

Het 1 Onderscheyt handelt vande Oirdening der Steden hebbende tot een Byvoug de Huysoirdening.
Het 2 Onderscheyt van het Burgherlick leven in't Iaer 1590. eerst uytghegheven; en nu vermeerdert met een Anhang teghen het 18 Cap: der Prince van Machiavel; waer by ghevought is Des Keysers Octaviaens ghevoelen en ander ghetuyghenissen angaende Phalaris.
Het 3 Onderscheyt van der Raden oirden.
Het 4 Onderscheyt vande Amptlienkiesing en ghemeene anclevinghen der Ampten.
Het 5 Onderscheyt vande Ghemeene reghel op * Ghesanterie en † Ghesantsverhael.
Het 6 Onderscheyt vande †† Verdrucking.
Het 7 Onderscheyt vande Ghedueringhe verleggi.g des Crijchsvolcx.
Het 8 Onderscheyt vande Crijchspiegheling.

Hier achter sal volghen Verrechting van Domeyne mette Contrerolle en ander behouften van dien, waer onder mede begrepen is, om redenen t'sijnder plaets daer af te gheven, de Vorstelicke Bouckhouding Op de Italiaensche wijse int Iaer 1608 eerst uytghegheven.
Voor elck Onderscheyt sal noch staen syn besonder Cortbegryp vande Hooftsticken daer in begrepen; welcke, mijns oirdeels, seer cort en eygentlick vervatende tghene in yder Hooftstick gheleert of verhandelt is, soo en wordender gheen ander Tafelen af ghemaeckt.

* Ambassade.
† Verhael, of rapport van Ghecommitteerde, Ghedeputeerde, Agenten, Ambassaden of Volmachtichden.
†† Represalie.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

HENDRICK STEVIN.

Het heeft my goet gedocht, om reden 't ſijnder plaets te geven, hier voor deſe *Burgerlicke ſtoffen* in te vougen mijne

LOCHENING VAN EEN EWICH ROERSEL

Geſecht

PERPETVVM MOBILE.

Ende

Beveſtiging dat in yder eerts dinck ſeker eenich punt ſy, 't welck allerley ſtants ſijn ſwaerheyts midpunt is.

Met een wonderlick Geſchil.

VOORSTEL.

Geweert alle gewelt van hemel en aerde, ende der ſelver beſonder delen natuerlicke crachten, tot beweging ſtreckende, en ſich enichſins cantende tegen de gemene natuerlicke neyging der dingen naer des eertcloots midpunt, of de ſelve enichſins helpende: De ſake der eertſche ſtoffen, en lijt met geen gedachten, veel min dadelick, enich ewich roerſel.

Sijnde ons, in het weegconſtich bedrijf, onvermijdelick van noden, clare deurſicht vande natuer, angaende der eertſche dingen beweging: Namentlick, of daer in dadelicke of bedenckelicke eeuwicheyt te bereycken ſy; met wechneming als des voorſtels: So en hebben wy, van een merkelick getal der Jaren (behalven tijtquiſt wegens onrechtmatige lij-

ding,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ding, en achteloos verſuym) geen kleen deel beſteet om daer toe een bril te vinden. En of wel uyt wichtige oirſaken, die wy al over lang begrepen hadden, merendeeltijts, ons een wortel inkleefde van het *Neen*: Soo heeft nochtans midlerwijle het *Ja*, in verſcheyden gevallen, ons, ſich ſoo ſchijnblijckbaerlick voorgebeelt, dat wy menichmael, voor eenigen tijt, gewelt moeſten oeffenen ter overwelding, of immers ter evenſtaltwichtiging, tegens brandende begeerlickheyt, tot uytting van het gene ons daer na, ongetwijffelt, ten minſten met overgrote ſchaemte des aenſichts, ſoude hebben doen ſchuylen. So bedriegelick valt de ſake der Weegconſt ontrent een gemeen verſtant. Doch t'aller geluck, deur de eveſtaltwichticheyt des gemoets, tuſſchen glori en nut, tegen de ydele bedenckingen, telkens bedachte herſinning gebruykende, ben tot dees tijt, dien dans deur tong en pennepieken ontſprongen: En, dat my onder ander openbaringen daer ontrent, ten hoochſte vernoecht, eyntlick langs de trappen der volgende leer, die ſake angaende, ter ruſte gerocht: Gelijck wy vertrouwen, dat een yder geſont oirdeel, 'twelck tot noch toe geen ander wech daer heen betreden en heeft, en de moyten neemt van met een weynich aendacht, daer langs neder te dalen, ſich, naer dien ſin, oock vernoecht, en buyten alle twijffeling ſal vinden. Ende die niet (Hy en ſalder in allen geval, hals noch been gebroken hebben) ſoecke tot in der EWICHEYT; Ende wy beloven hem: Hy en ſal het niet vinden.

1. Trap.

Der dingen ſwaerheyt int gemeen, is der ſelver natuerlicke neyging naer des eertcloots midpunt; En is eygentlick of na de geſtalt.

2. Tr:

Der dingen eygentlicke ſwaerheyt is haer natuerlicke neyging recht uyt na des eertcloots midpunt.

Der

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

3. Tr:

Der dingen ſwaerheyt na de geſtalt, is haer natuerlicke trachting na des eertcloots midpunt, in gevolge van eenich middel, dat de dadelicke voortganck haers ~~trachtens~~ neygens buyten de rechtuytheyt naer des eertcloots midpunt ſoude wijſen.

4. Tr:

Gewelt is Natuerlick; Toevalligh; Onredelick; Ende der aendoening.

5. Tr:

Natuerlicke gewelt, is eygentlick of na de geſtalt.

6. Tr:

Eygentlicke natuerlicke gewelt, is eenich dings eygentlicke ſwaerheyt.

7. Tr:

Natuerlicke gewelt na de geſtalt, is eenich dings ſwaerheyt na de geſtalt.

8. Tr:

Toevallige gewelt, is gemiddelt of ongemiddelt.

9. Tr:

Ongemiddelde toevallige gewelt is die, welke ontſtaet uyt een redelicke ſiels beweging, deur verſtandich beſtier ſijns ſelfs lichaem, en dat met opſicht vant geval des wils.

10. Tr:

Gemiddelde toevallige gewelt (mede met opſicht vant geval des wils) is die, welke ontſtaet deur een redelicke ſiels verſtandich beſtier des lichaems van een onvernuftich levendich dier.

11. Tr:

Onredelicke gewelt is die, welcke van ons al ſlapende, of ſonder voordachtelick beſtier afcomt: Ende die uyt der onvernuftige dieren eygen drift ontſtaet.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

12. Tr:

Gewelt der aendoening, is die der voornoemde, waer deur een geſtelde gewelt, ſijns vermogens overweldicht, belet, of geholpen wort.

13. Tr:

Natuerlicke daling, is dadelicke voortganck van eenich dinck, ontſtaende uyt ſijn natuerlicke neyging of trachting naer des eertcloots midpunt met een eygentlicke natuerlicke gewelt, des 6. tr: of met een natuerlicke gewelt na de geſtalt, der 7. tr: Ende dat verlet (Doch buyten de eveſtaltwichticheyt) deur natuerlicke gewelt des aendoens van de 12. tr: of onverlet; geholpen of niet.

14. Tr:

Natuerlicke beweging of roerſel, is natuerlicke daling vande 13. tr: ofte ontſtaet uyt ſulcke daling: Ende die en is met geen gedachten, veel min metter daet, langwijliger als tot des Eertcloots midpunt; En ſulx bepalelick.

15. Tr:

Daer en is dan uyt ſake van der dingen eygentlicke ſwaerheyt des 2. traps, of ſwaerheyt na eenige geſtalt van de 3. tr: Nochte uyt ſake van haer eygentlicke natuerlicke gewelt der 6. tr: of natuerlicke gewelt na de geſtalt van de 7. tr: Nochte uyt ſake van de natuerlicke daling der 13. tr: ende dat ter ſake vande 14. tr. eenige ewige beweging ofte roerſel bedenckelick, veel min toe te ſtellen.

16. Tr:

De toevallige gewelt beyde gemiddelde en ongemiddelde der 9. en 10. tr: als oock de onredelicke vande 11. tr: eyndigen haer ſelven in de doot: Ende daerom en can haer aendoening van geen ewichroerende gevolgh ſijn.

17. Tr:

Ende behalven die alle, mitſgaders de uyt bedongen des voorſtels, en is geen gewelt; noch eenige beweging der dingen op der aerden voorhanden.

De

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

18. Tr:

De ſake der eertſche ſtoffen dan, geweert als by het voorſtel, en lijt met geen gedachten, veel min dadelick, enich ewichroerſel; dat wy bewijſen moeſten.

19. Tr:

Laet het voorſtel, ſoot mogelick waer, deur het dadelick voorſtellen van een Ewich roerſel, gevalſcht worden. Ende ſy de ewige macht daer in beſtaende, te eveſtaltwichtigen, neem ick, tegen aendoening van een pont gewichts (Geen redelicke ſinnen dolen ſoo verwart, datſe ſulcken roering onwederhoudelick, dats van oneyntlicke macht ſoude willen ſtellen.) Ende waer tegen, bid ick, ſal dat pont wichts eveſtaltwichtich ſijn? Tegens niet met allen? Het is dan gebreck des oirdeels, langer nae een ewich roerſel, ter bevechting deſes voorſtels, om te ſien.

Wy ſouden het voorſtel wel ruymer connen nemen, en niet te min beveſtigen hebben; maer daer is meer omſtanding aen vaſt, als ons nu te pas comt daer aen te beſteden. Ende dat dit juyſt nu, voor ons vorder weechconſtich bedrijff (dat wy by gelegentheyt menen an den dach te geven, en daer me wy noch ſoo dra niet re en connen worden) voor uyt gaet, is om dat by dees tijt, verſcheyden verſtanden, ſommige by inbeelding, ſommige metter daet, menen van een ewich roerſel voorſien te ſijn. Ende om den ſulcken, in dien haer voorſtel niet van een ander ſin en is, by deſen tot beſinning van haer weechconſtich miſverſtant te ontmoeten. Oock anderen, dien angaende, noch in twijffel ſtekende, uytten droom te helpen. En ſo de ontdecking van een verborgen *Neen*, eveſtaltwichtich is, tegen de ontbinding van een beſwachtelt *Ja*. Ende hier van ſulken belanck, dat in het ſoecken naer die nietticheyt, niet alleen ſommige tijt en goet, maer andere oock wel ſin en wit verloren hebben; Soo iſt voorſtel een nodige Burgerlicke waerſchouwing, en daerom niet ongerijmt hier voor deſe Burgerlicke ſtoffen te plaetſen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Hebbende eener by vaſte inbeelding, of metter daet een ſake verſonnen, welke, by voorbeelt, ſy het maken des buſpulvers (geſtelt dat, tot noch toe, niet voor handen te weſen) hy acht ſich met rede vinder van wat groots, en ſulx ontſtaet in hem, uyt gemene menſchelicke beweging, meen ick, glori. Als nu die glori angedaen wort, van een ander beweging der ſiel, het ſy van die, welke op de gemene nutbaerheyt ſiet: Dan valt de redecaveling: *So lange ick dier ſake, en alleen ick, machtich blijve; ſonder yets anders ter werelt bekent en handelbaer te ſijn, dat de gewelt, machtelick daer in beſtaende, can overweldigen, ofte dat ſich aen even ermen (op dat ick dit, ſo weechconſtich ſprekende, vervolge) daer tegen can eveſtaltwichtich ſtellen; ſoo can ick met een onveranderlick redelick hooft, en geringe oncoſt en hulp, de gehele werelt tot alle redelickheyt dwingen en overweldigen. Maer gemerckt daer en tegen, hoe verborgen oirſaken, van openbare dagelix te werck geſtelde ſaken, ſo niet en connen bewaert worden, datſe niet haeſt nagevorſt, ofte tegens yet wat anders geeveſtaltwichticht en worden, en dat bovendien, of het mijne ſchoon ſo voleynde, de ſake voor gewis niet altoos in een onveranderlick redelick hooft en ſoude overgaen: So ſtont uytte misbruyck, niet min eenſijdige, als by gelijcke tegenweer, weerſijdigen gruwel der verwoeſtingen te verwachten.* Somen by dees en voorleden tijden metter daet, Leyder! al te beclagelick gewaer wort. Deſe redecaveling is de balancering, de eveſtaltwichtiging des gemoets, daer wy int begin af ſeyden.

Ende ſoo vintmen in gemene burgerlicke ommeganck, eveſtaltwichtiging des gemoets, tuſſchen genot van vuyl gewin, en nut: In rechten tuſſchen nut, en aenneming vanden perſoon des menſchen, by overlegging van haer onſcheydelick ſchendich en ſchandelick gevolg; in der tijt, of in der EWICHEYT.

Tot ontmoeting van ſeker weechconſtich miſverſtant ſommiger andere, ſal dienen dit

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

2. VOORSTEL.

Wesende de neyging of trachting der dingen die vanden eertcloot geheven sijn, naer des eertcloots midpunt; Of omgekeert: Wesende de na sich treckende cracht des eertcloots op de dingen die daer af geheven sijn, van even so geweldich vermogen, angaende de gene die hoger, als angaende de gene die lager sijn: En geweert als by het eerste voorstel: In yder besonder Eerts dinck, is seker eenich punt, dat inde lucht allerley stants, sijn swaerheyts midpunt is.

TBEWIJS.

DAttet voorstel warachtich is, angaende een ronde vollijvige en alsins evestoffware cloot: En dat daer toe sijn forms midpunt te verkiesen sy, en behouft geen ander bescheyt, als datmen merke, hoe die allerley stants, met een oneyntlick plat deur sijn ende des eertcloots midpunt, in twe even en evewichtige, gelijcke en lijckstandige, en sulx evestaltwichtige swaerheden onderscheyden wort.

Dit soo sijnde, laet ons nemen drie soodanige even en evewichtige cloten, malcander rakende, gesteken te wesen aen een rechte lini, deur yders swaerheytsmidpunt streckende; ende die sal der selver gemene swaerheytsmidlijn wesen, soo wel ten ansien als een eenige swaerheyt, als anders. Ende des middelstens midpunt, immers des stants met die swaerheytsmidlijn evenwijdich vanden sichteynder, sal openbaerlick gemeen swaerheytsmidpunt sijn: Ende dat, het eenige allerleystants, indien sy deurt gedacht daer aen hangende, alle gestalt moet houden diemense geeft. Het is dan te weten, dat die drie cloten met alle kering op dat midpunt, tot malcander genige verandering der rede krij-

gen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gen, als daer in, dat de ene der weerſijdige verder, ende dandere nader des eertcloorſmidpunt comt, als de middelſte, dat is d'een wort hoger, en d'ander wort lager. Maer die hogerheyt en lagerheyt, en vermeerdert noch en vermindert haer neyging tot des eertcloots midpunt niet, deurt geſtelde; Sy houden dan mette middelſte alle geſtalt diemenſe geeft. Waer uyt het algemeen des voorſtels licht te verſtaen ſijnde, wy laten het voor ditmael hier me genoech ſijn.

Wy ſullen hier noch te berde brengen dit (Ten opmerck vant verſchil mijns vorigen verſtants, ende de warachtige wiſconſtige antwoort; niet wetende hoe wijt dat van een ander alre ſtreckt)

WONDERLICK GESCHIL.

Liggende over twe catrollen, die het ene ter ſlijnker, tander ter rechterhant van malkander ſijn, een tou; aen welker twe uyterſten elck een wicht van een pont is, en noch een derde wicht van een pont aen haer middel, tuſſchen beyde de catrollen: En hebbende het middelſte, onder behoorlicke langde des tous, na rede der hoogde en wijte vande catrollen, ſich ter eveſtaltwichticheyt tegen de twe uyterſten geſet: Wy vragen den liefhebberen vande conſt: Deur hoe grote even ende gelijcke dalende gewelden, op een ſelve punt des tijts, tottet een en 'tander der twe uyterſte wichten te vougen, het middelſte wicht enichſins, weynich of veel, ter rijſing ſoude konnen bewogen worden? Ende den eerſten die ons hier op na de waerheyt ſal connen en willen antwoorden, eer wy die ons ſelven laten ontvallen, dien beloven wy ter gedachtenis, een boeck deſer *Burgerlicke Stoffen* ten prijſe, indien hy des begeert.

Wonder en is geen wonder,, En geen wonder is wonder.

Vyt miſſen en merken volght de Wiſconſt.

EYNDE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

I

ONDERSCHEYT

vande

OIRDENINGH

der

STEDEN.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

An den
EDELEN GROOTACHT-
BAREN, Welwijſen, Seer Voorſienigen Heeren

Myn Heeren

SCHOUT, BURGER-
MEESTEREN, SCHEPENEN en RADEN der STADT
AMSTELREDAM.

Edele, Grootachtbare, Welwijſe, Seer voor-ſienighe Heeren.

WAnt der Steden merckelickſte begin Burghen waren, diens inwoonders Burghers, welckers reghelen daerſe na leefden de Burgherlickheyt, ſoo ſchijnet den natuerlicken eyſch, datmen int beſchrijven van dien met der Stedenoirdening aenvanght; Oock niet buyten weghen met U Ed: Grootachtbaerheden (als welckers wijsheydt en ſorghvuldigheden int beleydt vande hare niet weynich uyt en ſteeckt) int beſonder daer af te handelen. 't Welck de reden is dat ick, behalven de toeeyghening des heelen boucx, gedacht heb, ſonder misſlach, U Ed:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Grootachtbaerheden dit eerſte Onderſcheydt vande oirdeningh der Steden in 't beſonder te connen werden opghedraghen. Waer toe ick te crachtiger ghedreven wiert, Angheſien d'oirden dieſe in haer Stadt volghen (onder verbetering geſeyt) der wijſe met deſe overeencomt, datſe of als een ſelve gelijcken, of dat deſe uyt de grontregelen van die haer oirſpronck ſchijnt te hebben; Ja dat ſoo ymandt den laſt had, de grontreghelen van U Ed: Grootachtbaerheden Stadtoirdeningh by gheſchrift te verclaren, hy voldoen ſoude connen, mits deſe Stedenoirdening haer anbiedende. Maer om dit wat eygentlicker, doch cort, te overlegghen; Wat begheert den Schrijver int eerſte Hooftſtick tottet maken en onderhouden der beſte Stadt na ſyn ghevoelen, daer U Ed: Groot Achtbaerheden niet na en trachten ten ſy in die deelen, welcke om noodighe oirſaken daer niet vallen en connen? Dat heylſaem leven onder haer ghebiedt, beveſticht dat niet onwederſprekelick ſijne ſtrijtredens des ſelven eerſte Hooftſticx teghen Ariſtoteles en anderen? Sulcx datmen met goede redenen, u Stadt tot voorbeelt ghebruyckende, de ledighe plaets op die ſtrijtredens volghende ter eener ſyde aldus ſoude moghen vervullen: *Tot voorbeelt van deſen can ons dienen die vermaerde ſeer groote en volcrijcke Stadt Amſtelredam in Hollandt; Alwaer deur het conſtich beleydt der regieringh het volck in ſulcken Loflicken Stant ghehouden wort, datmen niet en gelooft huyden op den Aertbodem een Stadt gevonden te worden, daert dienangaende veyliger en geruſter te wonē is?*

't Welck anghemerckt, en ſomen uyt gevolgh mach oirdeelen, wie ſal niet beſluyten, dat (indienſe voor-

had-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

hadden en vermochten na haer welgevalle een Stad vã nieus op te bouwen/na allen ſchijn U Ed: Grootachtbaerheden inde reſt metten Schryver ſouden ſtemmen ? Nu al waert dat myn giſſinghen hier in feylden, ſoo en blyckter nochtans gheen uyterlick teycken dat my ſoude connen bewegen U Ed: groot achtbaerheden beſcheydenheydt yet gheringhs niet te durven verghen. Ja al vonden de ſelve in dit myn doen gheheel gheen ſmaeck ; Hoe can haer in allen ghevalle onangenaem ſyn, dat ick hier deur gelegentheydt neem van-er te wenſchen gheduerighe vergrootingh haerder Stadt ? En als een voornaem Lidt deſes Staets, daerbenenevens my bekenne en altiidt, daert de ſaeck vereyſcht, wil bethoonen te ſyn

Edele Grootachtbare, Welwijſe , ſeer voorſienighe Heeren

U Ed : Grootachtbaerheden dienſtſchuldige Dienaer

Hendrick Stevin ?

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP.

DIt eerſte Onderſcheydt ſal 8 Hooftſticken hebben als volght:

Het 1 Hooftſtick vande middelen daermen groote machtige Steden deur maken can.

Het 2 Hoofſtick vande verkieſing der plaetſen daermen de Steden wil leggen.

Het 3 Hooftſtick vande bepaling en beſchrijving der Lijckſijdicheydt.

Het 4 Hooftſtick vande Form der Steden.

Het 5 Hooftſtick vande oirdening der Burgherlicke Huyſen eens blocx.

Het 6 Hooftſtick van de Loovẽ voor de huyſen op beyde ſijden der Straten.

Het 7 Hooftſtick vande Lijckſijdige Vergrooting der Stadt.

Het 8. Hooftſtick hoemen om't Verdrincken der Steden en Dorpen te voorcommen bedijckte Landen doet hoogher waſſen, die daer mee oock veel vruchtbaerder ſijn.

I ON-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

I.

Onderſcheyt vande oirdeningh der STEDEN.

1 HOOFTSTIC.

Vande middelen daermen groote machtighe Steden deur maken can.

ICk ſegh dat een ſeer machtich Vorſt, voornemen hebbende vande beſte Stadt te maken diet hem moghelick is, brengt daer in het Vorſtelick hof met alle de opperſte Raetcamers of * Vergaringhen van ſijn regieringh; ghelijck van Staet, Recht, Rekening, * Zeeſaken, Crijch, Munt, Kercken en ſoo voorts; Welcke alſoo by den anderen ſijnde, ſtrecken benevens de grootmaking van Steden, noch tot meerder gerief inde Regiering, om de redenē die daer af breeder verhaelt ſullen worden int laeſt vant eerſte Hooftſtick van der Raden oirden, 't welck is het volgende 3 Onderſcheyt. Noch ſoude ick daer in brengen het * Opperſchool; Oock hantwercken, voornamelick weverien van dinghen die ver en na ſeer geſleten worden, s' gelijcx viſſerie en ſcheepbau; Bovendien (dat de Steden aldermeeſt verbetert) de Coomſchap met verſcheen uytlantſche Cooplien, die daer woonen en hun handel drijven. Tis wel waer dat alle deſe verſcheyden dingen in een Stadt te brengen, tot ſommige plaetſen niet gheſchien en mach, om dat verſcheyden Steden met yet beſonderlicx *Geeygenwetticht ſijn en hemlien niet en mach ontrocken worden; Doch cant in eenige landen anders vallen en mach het wit blyven, van de ſake ſoo na te commen als doenlick is.

Collegen.

Admiraliteyt.

Academia.

Ghepreviligeert.

Angaen-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Angaende ſommige van gevoelen zyn, de grootſte Steden niet de bequaemſte te vveſen, om daer in een vreetſaem vvelluſtich leven te leyden, maer vvel de middelbare, onder vvelcke Ariſtoteles meent dat ſeker getal burgeren een bequame menichte is ; Men ſoude, alſmen de omſtandicheden overleyden, anders daer af mogen oirdeelen : Eerſtelick dat in ſulcken Stadt overvloet is van allen dingen des Werelts, ſoo vvel dieder de natuer des landts niet voort en brenght, als dieder vvaſſen, en dickvvils ſeer goet coop : Men hoort in ſulcke Steden watter overal inde Werelt ommegaet, ja de vreemdicheden des Werelts vergaren daer : Die ten hoove of in eenige der opperſte Raetcamers te doen hebben, en behouven niet verre te reyſen : Die hun inde
Letteren. * bouckſtaven willen oeffenen, hebben het Hoochſchool byder hant, dat oock bequaem is voor Burgers die hun kinderen daer in willen optrecken, ſonder die tot groote coſt buytens landts te moeten ſenden, oock oirſaeck vveſende van veel geleerden diemen in ſulcken Stadt crijcht : Voort die yet conſtelick vvil gemaeckt hebben of ſelf leeren maken of ſijn kinderen doen leeren, heeft menichte van conſtenaers al ghereet ; Want na het ſpreeckwoort *daer het aes is vergaren de vogelen.* Angaende geacht vvort dat meuterien in ſeer groote Steden, om de groote menichte des Volcx, dickwilsder vallen dan in cleene, dat en ſchijnt niet vaſt te gaen ; Het can vvel gebeuren datſe van cleene niet vvel ſoo vermaert en zyn, noch ſoo eygentlick beſchreven vvorden, maer dickwils ſijnſe voor de Inwoonders geduerigher en veel beſwaerlicker. Tot voorbeelt van deſe . . . . In ſomme 't mach den eenen hier den anderen daer beter ghelucken, maer in 't ghemeen gheſeydt, het anghenaemſte beſte leven ſchijnt inde grootſte, meeſtbewoonde rijckſte ende machtichſte Steden, daer geduerige vermeerdering afgeſchiet en noch verwacht wordt. En met inſicht van ſulcke geduerige oirdentlicke vermeerderingh, ſal ick deſer Steden oirdeningh beſchrijven.

H: S:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

H: S:

't Gheen den Schrijver hier Opperschool *en* Hoochschool *heet, dat noemt hy int 7 Hooftstick des volgenden 3 Onderscheyts* Gemeenschool.

By dit Hooftstick had den schrijver angheteyckent dat hy noch moest seggben vande Grootste Steden, als Ninive, Babilon, Alcaire, China &c. Waer me de ledighe plaets volgende achter de woorden: Tot voorbeelt van desen, *onghetwijffelt vervult soude geworden hebben.*

Daer volght nu te segghen int

2 HOOFTSTIC.

Vande verkiesing der plaets daermen de Steden wil legghen.

't WElck sijn meeste ghebruyck schijnt te hebben in nieuwe gevonden landen, daer gemeenten hun willen neer setten, alwaer 't geschil sijnde wat plaets men daer toe nemen sal, soo sietmen int gemeen geseyt na een vruchtbare gront, gelegen by den mont van een groote bevaerlicke rivier commende uyt verre landen, want sulcke plaetsen dobbel vaert connen crijgen, d'eene in Zee, d'ander te landevvaert in. Voort soo het ghewas en handtwercken der Ingesetenen van sulcke wijt streckende landen, over de Werelt soude verspreyt worden, het moet al deur dien mont: s' Ghelijcx alle overzeesche goederen die sulcke landen behouven, moetense al deur dese mont crijgen, vervorsakende grooten handel en verbontenis van d'een met d'ander, oock groote incommen van

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

tollen en ſchattingen, die de deurvarende goederen betalen moeten. Van ſulcke ghelegentheydt is Egipten ande mont vande Nilus, daer eertijts een ſeltſaeme rijckdom geweeſt is en nu noch ſoude connen ſijn, ten ware hun Heer den grooten Turck dat ſelfs (ſoomen ſeght) verhinderde : Van ſulcke ghelegentheydt is Hollandt ande mont vanden Rhijn en Maſe, vveſende tvvee groote bevaerlicke rivieren, commenmende uyt verre wel bewoonde landen ; 't Welck tot voorbeelt can verſtrecken van 't geene vooren geſeydt is. Want den rijckdom en 't vermogen uyt ſulcke gelegentheydt veroirſaeckt, ſeer ſeltſaem is ; gemerckt ſoodanige dobbelvaert als Hollandt heeft, nu op den Eertbodem niet gevonden en wordt, noch oirdeelende na natuerlicke redenen, in menſchens leven niet commen en can ; want hoevvel de Donau in Europa ; Den Nilus in Africa ; Ganges in Aſia ; Roo Damaſones in America en meer ander veel grooter zijn dan den Rhyn, ſoo ſouder te veel tydt behouven om de middelen op te rechten die daer toe noodich ſyn, als onder anderen hoe ſoudet ergens meugelick vveſen op corten tydt te cryghen over de hondert duyſendt cloecke ingheſetenen, zeevarende mannen, ghelijck in Hollandt op een cleene plaets byden anderen bevonden worden : Hoe ſouder ergens op corten tydt een ſulcken machtighen geſetten handel connen gemaeckt vvorden tuſſchen het landt ande riviermont en de landen ande rivieren gelegen, ghelijcker is tuſſchen Hollandt ende de wijtſtreckende landen gheleghen an de Rhijn en Maes met ander bevaerlicke rivieren daer in commende : Hoe ſouder in corten tijdt ſulcken Viſſcherie op te rechten ſyn alſſer in Hollandt is, alwaer ſonder d'ander viſſcherien over de . . . . duyſent buyſen alleen op den haring varen, die al de Werelt deur geſleten wordt. Sulcx dattet ſchijnt vaſt te gaen 't geene gheſeyt is, te weten datter een lange tijt ſoude behouven, om ſulcken dobbelvaert, alſſer in Hollant is metter daet elders te crijgen. Waer bymen

men mach verſtaen het voordeel datter uyt ſulcke ghelegentheydt van Landen te halen is ; Want Zeehavens als van Marceille, Genua, Napels en dierghelijcke ſonder bevaerlicke rivieren, 't gheene daer comt en can te landewaert in niet verbreyt worden of ſoo weynich dattet niet te bedien en heeft, maer moeten die goederen wederom in Zee, tot plaetſen daer ygelijck ſijn goederen brengen mach.

H. S.

Tot hier toe geſeyt weſende van de middelen daermen groote machtige Steden deur maken can, oock vande verkieſingh der plaets daermenſe ten beſten oirboir leggen moet, ende dat int volghende ſomtijdts 't woort Lijckzijdicheyt, *te pas ſal commen, ſoo ſal ick hier eerſt als 3 Hooftſtick ſoo veel des 3 lidts vant 2 Hooftſtick der Huyſbou (daer deſer Stedenoirdening oock uytgetrocken is) in vougen, als ghenoech ſchijnt om te kennen te gheven wat den Schrijver int hier na daer me verſtaen wil hebben.*

3 HOOFTSTIC.

Vande bepalingh en beſchrijvingh der Lyckſydigheydt.

d' OIrſaeck waerom ick hier mette Lijckſijdicheyt begin, is om de gene die uytter natuer daer in geen behaghen en hebben, metten eerſten te waerſchouwen, dat ſy haren tyt niet en verlieſen met hemlien in handel van bouconſtige oirdening te oeffenen. Tot welcken einde ick de Lijckſydicheyt eerſt bepalen ſal, ende daer na haer eygenſchappen opentlick verklaren, met voorbeelden des ghebous van Romeynen en Griecken die de Lijckſijdicheyt gageſlagen hebben.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Het is te weten dat de menſchen, ghelijck d'ander dieren, lichtelick het connen bouwen om beſchermt te ſijn teghen wint, regen, ſnee, houde en hitte, ſonder daer toe onderwyſing, of beſchreven regelen te behoeven, maer wantmen om konſtelijck te bouwen, de voorſchreven Lijckſijdicheyt moet gaſlaen, ſoo ſal ick, die eerſt aldus bepalen: *Lyckzÿdicheydt is der rechter en ſlÿnckerdeelen eens lichaems overeencommingh in ſorm grootheydt ende gheſtalt.*

Als onder anderen de Lichamen der ghedierten in welcke het de natuer ſoo voorſien heeft, dat de deelen haerder rechter ſijde evengroot, lijckformich en lijckſtatich ſijn met die der ſlijncker, en de leden van diens ſoorte ſy maer een en hebben, die ſtaen ordentelijck in 't middel, tuſſchen beyde: By voorbeelt, des menſchen eenige neus, mont, kin, kommen int middel des aenſichts, maer de parige als ogen, wijnbraeuwen, caken, oiren, die ſijn met malcander evegroot, lijckformich oock vande middeldeelen evewijt en in gelijcker geſtalt. Maer ſomen de ſelve middeldeelen wil aenſien voor beſonder lichamen, men vint noch in yder de boveſchreven gedaenten, als de eenige neus heeft haer twee lijckſtandige neuſgaten en ſoo voorts met d'andere. Deſe eygenſchap is in alle ghedierten, vande grootſte totte cleynſte ſoo gemeenen reghel, datmen't voor * Uytneming mach houden, daermen ergens 't verkeerde bevint, als dat botten, tongen ende eenige andere platviſſchen onlijckſijdighe hoofden hebben. Voort heeftet onſen Schepper ſoo geſchickt, dat wy in ſulcke Lijckſijdicheyt een behagen hebben, ende dat ons 't verkeerde onaengenaem is, vvant eens menſchen aenſicht, diens ſlincker ſyde meerder verheffing of daling heeft als de rechter, of dattet ſlinckerbeen van ander maeckſel is dan het rechte, al vvaer elck op ſyn ſelven van goede form, wy achtent, om de Onlyckſydicheyts vville, voor miſmaecktheydt, en dit uyter natuer; inder vougen, dat eenen die vorder vraegde de reden vvaerom ons ſulcx niet en bevalt, en 't ander angenaem is, 't ſchijnt datmender op ſoude mogen antvvoorden, 't ſelve, gelyck * begin, ſoo

Exeptione.

Principium.

weynich

weynich voorder onderſouck te behouven, als waerom de bie heur uyter natuer verheucht in lieflicke welriekende bloemen het vercken in vuyle ſtinckende dreck. Deſe Lijckſijdicheyt dan ons aldus uytter natuer behagende, en by ſulcken gemenen regel inde form der gedierten plaets houdende, ſoo hebben de ſeer oude Boumeeſters, die lange voor Vitruvius waren, met goede reden als voor Bouconſtighe regel gheſeydt, *'t Geſticht moet weſen als een dier, en wanneerment wil maken na 't behooren, men moet daer in de natuer volghen*: Waer by te verſtaen is, dat, gelyck de Natuer of Schepper der gedierten, de ſelve Lyckſydicheyt geeft, alſoo moet oock de * Boumeeſter dat navolgen, en de geſtichtē met Lyckſydicheyt veroirdenen: Gelijckmen metter daet bevint gedaen te ſijn, inde vermaerde oude gheſtichten, der Romeynen, noch in weſen, en ander daer ons teyckeninghen af naghelaten ſijn: Sulcx dat de kennis des regels, deſer dierſche Lijckſijdicheydt, den Boumeeſter ſeer noodich is om geſtichten conſtelick te veroirdenen, en daer af wel te oordeelen. Deur verſuymenis deſes regels, ſchijnt den vermaerden Boumeeſter Serlius t'onrecht begrepen te hebben, den Boumeeſter vande Diocletiaentſche baedtſtove, daer hy ſeght: *Wy en behouven niet te ſpreken vande ghemiſte ende ongheſchickte reden der hoofden A, C, en B, D, diens uyttерſte deelen, men veroirdent ſiet met verſchillende onghelijcke formen: Want ſoo groote openbare dwalinghen en ſullen nimmermeer ontvlien het oordeel des verſtandighen Boumeeſters.* Maer angheſien A gelijck is met B, en C met D, ſoo mochtmen daer op antvvoorden, dat ghelyck eens peerts twee voorſte beenen, met malcander gelyck zijn, en onghelijck mette twee achterſte, dat alſoo de voorſte deelen des geſichts A, B, wel verſchillen meugen vande twee achterſte C, D, (mits datſe Lijckformich en evegroot zijn met malcander) nochtans daer in gevolght weſende, der gedierten Lyckſijdighe Eygenſchap; Sulcx dat hier in, dies aengaende, de bouconſtighe reghel naghecommen is, en dat niet alleen

Architect.

3 Boeck, 4 Cap.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

inde Diocletiaenſche baedtſtove, maer in veel meer andere oude vermaerde geſtichten, daer diergelycke in bevonden wordt.

De Griecken hebben in plaets deſes woordts Lyckſijdicheyt gebruyct *Symmetria*, beteyckenende t'Saemmaticheydt, daer ſy mijns gevoelens by verſtonden, dat de maten der lijckformige deelen, vande rechte ende ſlincker ſijde eens geſtichts t'ſamen moeten overeencommen. En byaldienmen 't ſelve vvoordt t'Saemmaticheydt, nu in ſulcke beteyckening an naem alſdoen, en in 't gebou by gemeene regel dadelick ſoo volgde, ick ſouder oock by blijven, om met het Griecx te meerder overeencomming te hebben, maer dat niet ſijnde, ſal't woort Lijckſijdicheyt nemen, als van claerder beduyding der ſake, en bequamer om de voorſchreve dierſche gedaente in't gebou beter te mogen bedocht vvorden, en meer in 't gebruyck te geraken dan ſijder nu in is. Angaende ymant mocht voorwenden dat Vitruvius met ſyn * Uytlegghers, het vvoordt t'Saemmaticheydt in ander beteyckening nemen, ſeggende dat, gelyck de maet der grootheydt van des menſchen voet, een ſeker reden heeft tegen die des hoofts, en dat ſonder de ſelve reden, de menſch miſmaect ſoude ſiin, alſoo moeten oock de maten vande deelen des geſtichts tot malcander een ſeker reden hebben, ſoudenſe niet miſhagelick weſen, beſluytende in ſodanige overeencomming de voorſchreve t'Saemmaticheyt te beſtaen: Maer ghemerct ſulcke Onlyckſiidige deelen van menſchen, geen gemeenſchap en hebben met deelen van geſtichten, ja dat d'ander gediertens voeten en hoofden met menſchen voeten en hoofden niet everedenich en ſyn, ſoo en dient dit tot geen regel, om in 't oirdenen van ghebou ons na te rechten: 't Is wel waer dat ghelyck yder ghediertens leden wel veroirdent ſijn, datmen alſoo der geſtichten deelen oock wel moet veroirdenen, 't welck ſoo veel is als oft men ſeyde: Om een gheſticht wel te veroirde-

Commentatoribus.

nen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

nen, men moetet wel veroirdenen, maer 't ſelve niet dan * verhael des begins ſijnde, ſoo en ſchijnter niet uyt te konnen getrocken worden, leering der ſake daer wy na trachten: Maer met t'Saemmaticheyt verſtaen ſynde [gelijck vooren geſeyt is] een t'ſamen overeencomming van de maten der lijckformige deelen van rechter ende ſlincker ſyde, eens geſtichts, en dat int veroirdenen der geſtichten dadelick nagekomen, ſoo volgtmen daer mede natuer in haer making der Lijckſijdige gedierten, na 't inhoudt der voorſchreven oude Boumeeſters reghel. Men mocht oock vermoeden, dat, ſoo de ouden in plaets van 't Saemmaticheyt, het woordt Lijckſydicheyt gebruyckt hadden, dat ſulck miſverſtant daer na inde bouconſt niet en ſoude gevallen hebben.

Repetitio Principii.

Nu hoewel hier voren geſeyt is de Lyckſydicheyt ons uytter natuer te behaghen, nochtans vintmender eenighe dieder luttel me vermaeckt ſyn, en int gebou niet op en paſſen, ja liever Onlyckſydicheyt hebben, voortbrengende de gemeene ſpreucke * *verſcheydentheydt behaecht*, daer noch by vougende dat ſchoone lantſchappen, met bergen, dalen, velden, boſſchen en rivieren, ſonder Lyckſydicheyt ſyn, en nochtans ſeer behaechelick; Met welcke menſchen het toegaet, in deſe ſtof gelyckt doet met eenige, die ick gageſlagen heb in ſtof des ſancx, te weten; datter ghevonden worden met natuerlick ſcherp verſtant begaeft, welcke tot hare jaren gecomen ſynde, niet thoneren en connen, als ſingende een liet, en connen by den toon niet blyven, ja al ſongen ſy oock met ymant anders die 't wel can, 't welckmen nochtans bevint gedaen te worden by ettelicke onnoſele kinders van drie of vier jaren, oock by ſlecht geboren menſchen, ja dat meer is, men leert ſommige onvernuftige volgenkens op corter tyt in geſanck eens liets by den thoon blyven, daer de voorſchreve ſcherpſinnige menſchen, al de dagen haers levens niet toe geraken en connen. D'oirſaeck hier af mochtmen vermoen oft quaem deur gebreck in form of ſtof des * Reetſchaps daermen me ſingt, te weten de keel, en oft hier me mocht toegaen gelyckt met fleu-

Varietas delectat.

Instruments

ten,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ten, hebbende qualick geboordegaten , daermen geengoe thoonen me blaſen en can ; Maer ten ſchynt niet uyt oirſaeck datſe, gelyck ick by eenige onderſocht heb , niet oirdeelen en connen, welcke thoonen van twee verſcheyden de hoochſte of leechſte is , welcke twee thoonen , als die der mishagelicke tweede of lieflicke vyfde het angenaemſte geluyt maken : Nu gelyck de gene die deur ſulcke onvolcommenheydt der natuer niet thooneren en connen, hemlien niet en behoorē te moeyen met Sangmeeſters ampt te bedienen, of * Singconſtich geſang te maken, alſoo behooren de gene die deur onvolcommenheyt der natuer , inde Lyckſijdicheydt geen behagen en hebben, hun niet te becommeren met in Boumeeſters ampt te treden, als daer toe onbequaem weſende. Onder ſulcke en moet Syn VORSTELICKE GHENADE niet gherekent vvorden , vvelcke ſoo ick eerſt in ſijn dienſt quam , my in gheſchil van ſtercktebou , eens deſe vvoorden ſeyde: *Ick gevoel in my een genegentheyt, van bolwercken en wallen op d'een ſijde der Steden ſoo te veroirdenen, als op d'ander, en wanneer ick deur ongelegentheydt der plaets anders moet doen, dat gaet my tegen 't hart. Ick en weet niet of ick my ſelven met ongegronde dingen quelle of dattet eenighe natuerlicke reden heeft.* 't Welck my wel bevallende als dergelicke aert in my gevoelende , en in meer ander menſchen dadelick bemerckt hebbende , antwoorde hem daer op, de menſchen int ghemeen daer toe ghenegen te zyn, en 't verkeerde gebreck inde natuer te ſchijnen, dat verſtijvende mette voorſz. ſeer oude * Boumeeſters gemeene regel der dierſche Lijckſijdicheyt, verthoonende hem oock de boveſchreven regelen in ſchrift , die ick daer te vooren tot ghedachtenis by bouconſtige ſtof geleyt had, welcke hy overgeleſen hebbende, creech een vernougen vant geene daer hy in getwyffelt had, geloovende dat ſijn genegentheyt totte Lyckſijdicheyt in natuerlicke reden beſtont.

Muſique te componere.

Architecten.

H:S:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

H. S.

Dit is 't geene ick hier uyt het gemelte eerſte Hooftſtick der huysbou in der ſtedenoirdening heb willen brengen (om den gront des woorts Lyckſijdicheyt *na de meyning desSchrijvers teverſtaen) daer van den reſt mettet uytgaen der ſelver huysbou ſal volgen.*

4 HOOFTSTIC.

Vande form der Steden.

GHelyck de leering in crijchandel van het logeren, naerderen en Veltſlach, daer elders breeder af geſeyt is, bequamelick aenghevanghen wordt met voorbeelden op platte velden, om dat de form van dien eenvoudich ſijnde, de leering daer op gegront, dienen can voor gemeene regel, uyt welcke getrocken wort, 't geene men tot ſijn meeſte voordeel doen mach op oneven landen met bergen, dalen, boſſen, rivieren en maraſſen, diens formen van oneyndelicke verſcheydenheden ſijn, alſoo houde ick oock om de ſelve reden de leeringh van het oirdenen der Steden bequamelick an te vangen, met voorbeelden op platte velden en dienvolgens ſeg ick aldus: De vierſydige rechthouck op een plat even landt is myn bedunckens der Steden bequaemſte Form, om daer in te crijgen geſchickte rechthoeckige blocken, erven, huyſen, hooven, marcten en plaetſen, welcke in andere formen ſoo niet vallen en connen: Want vijfhouckighe en veelhouckighe Steden al ſynſe int * ront beſchrijvelick met een oirdentlicke marckt int middel en ſtraten van daer totte bolwercken, alles met Lijckſijdige geſtalt, ſoo vallen nochtans veel huyſen, blocken en erven ſcheefhouckigh, en opt een einde breeder als opt ander, ſoomen ſien mach in Palma, Coevooren met meer ander Steden en ſterckten alſoo nieu ghebout. Angaende hier op gheſeydt wort dat rechthoucken der Steden qua ſterckten

Circulo circumſcripti-biles.

 veroir-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

veroirſaken, om dat de bolwercken daer commende ſcherp vallen, ick ſegh daer teghen ſulcx niet noodich te weſen maer
Flancken. recht te moghen ſijn, vvanneermen de * ſtrijckweeren der nevenſtaende bolwercken, noch eens ſoo lang maeckt als de ſtrijckweeren der rechthouckighe bolwercken op de rechthoucken der Stadt commende. Volghens dan ſulck beſluyt, ick ſtel deſe form eens Stadts, van een vierſijdich rechthouck, hebbende op elcken houck een rechthouckich bolwerck, en haer nevenſtaende bolwerck ſtrijckweeren noch eens ſoo lang. Als by voorbeelt het ſtrijckweer A B noch eens ſoo lang als het ſtrijckweer C D des bolwercx op den houck commende, vvant daer me wordt de voorſijde D E gheſtreecken van F A, helft van A B, ſoo lanck ſijnde als het heele ſtrijckweer C D, daer van ick inden Stercktebau eyghentlicker ſeggen ſal. In deſe Stadt neem ick de ſtraten over al breet 60 voeten; Mits welverſtaende datter over elcke ſijde voor de huyſen comme een Loove van 10 voeten breet om menſchen in te gaen ſonder wagens of peerden. En commen deſe ſtraten eyntlick al uyt op Bolwercken en middels van gordinen van welck gherief elders geſeyt is. Sulcx datter tuſſchen de twe Looven open ſtraet blijft van 40 voeten voor peerden en wagens. Totte blocken der huyſen ſijn genomen viercanten elcke ſijde van 360 voeten, 't welck ick in groote Steden voor bequame langhde houde, om tvvee erven van huyſen rugghelingh teghen malcander te commen, daer af de reden eyghentlicker verclaert ſijn * int Hooftſtick der Huysbou. Voort commen inde Stadt drie havens elck breet 180 voeten.

De percken die eenige ghemeene plaetſen beduyden, ſijn met woorden angeweſen.

L, M, N, O, ſijn uytheemſche Cooplien huyſen.

Onder P vvort angevveſen een der blocken met manier van verdeeling dieder valt inde groote menichte der Burgerlicke huyſen. Welcke verdeeling oock gedaen can vvorden na de

manier

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

manier die int volghende 5 Hooftſtick verclaert ſal vvorden.

Om nu wat breeder verclaring te doen vande voorſchreven verdeeling, ſoo is de groote marckt ontrent het middel vande Stadt na 't behooren; Inde ſelve iſt ghierievich vercocht te vvorden alle verſche eetelicke vvaren, die de Ingeſetenen dagelicx behouven, als vleeſch, vis, gevogelte, ſuyvel, groente en fruyt, om niet te moeten gaen tot verſcheyden plaetſen verre van malcander gelegen; daerom is hier oock ande ſelve marct verordent het Vleeshuys, het Vishuys of Viſmarckt ſtaende bequamelick ande vvatercant, Angaende 't ghevogelte, ſuyvel, groente, vveſende dingen die de Lantlien dagelicx verſch brenghen, de ſelve ſtaen ghemeenlick opt marctvelt, elck op ſijn oirt en behouven in groote Steden groote plaets, vvant by 't gevogelte dienen na 't gebruyck van veel Steden te ſtaen eyeren, haſen, coninen, braetvarkens, vvorſten, beulinghen, penſen: Onder ſuyvel verſtaetmen, melck, room, verſche caes en boter: Onder groente dient vvarmoes, ſalaet, comcommers, coolen, peen, bonen, bloemen, vvelrieckende cruyden mette ſaden vandien. d'Ander marcten (te vveten Coorenmarct, Houtmarct, Steenmarct en Beeſtemarct) ligghen elck int middel tuſſchen tvvee rivieren, bequaem tot anvoering der goeden.

De Beurſe mette * Uytheemſche Cooplien Huyſen gheteyckent L, M, N, O, ſijn ontrent het middel der Stadt. Natiehuyſen

De groote Kerck is oock ontrent het middel der Stadt, en d'ander vier ſtaen ſo verdeelt, datter geen burgerie verre van een Kerck en is.

Angaende het Vorſtelick huys van ſijn behoorlicke plaets is by eenighe verſcheen gevoelen, ſommighe vvillen dattet ſy een beſonder Slot of ſterckte, met vvallen en grachten, ten deele buyten de Stadt uytſtekende, om teghen alle onverhoede ſvvaricheden den Vorſt daer in verſe ert te ſijn, de Stadt in ſijn dvvanck te houden en de qua

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

na ſijn wille te ſtraffen. Ander achten ſulcx wel te dienen voor een wreedtaerdig Vorſt, of anders voor een diens regiering niet vaſt genouch ſtaende, ſijn onderſaten vreeſt. Maer ſulcx niet weſende, dat hy ſyn Hof behoort te houden int middel vande Stadt, om buyten alle quaet vermoen wel bemint te ſijn en de Stadt ſeer te mogen verbeteren, want Cooplien voornamelick de uytlandtſche, daer groote rijckdom af comt, en wagen hun welvaren niet geeren i n Ste den met - ten die van Crijchsvolck bewaert worden. Tuſſchen deſe twee heeft my tot voorbeedlt een middel wech bevallen, te weten geen uytſtekende Slot met wallen en grachten teghen de Stadt, noch oock ſoo t'eenemael int middel der Stadt, dat den Vorſt niet daer buyten en ſoude connen trecken ſonder telckens deur de Stadt te gaen. ende van de gemeente geſien te vveſen. Maer ande Stadts vvallen met ſijn eygen uyt - ganck of poorte tuſſchen twee bolwercken int middel der gordine.

Hier vooren is geſeyt dat willende een Vorſt de beſte Stad maken diet hem mogelick is, daer in brengt het Vorſtelick Hof mette alle de opperſte Raetcamers van ſijn regieringh: Wyder ſegh ick nu dat my die niet alleen en ſoude bevallen in een Stadt maer ſoudeſe oock al by malcander begeeren in een gheſticht om de redenen naerder verclaert by 't laeſt vant I Hooftſtick des volghenden derde Ondercheyts. Volghens welcke meyning de ſelve verſtaen worden, altemael in dit Vorſtelicke Hof begrepen te weſen, die daerom op geen ander plaetſen veroirdent en ſijn. En wort verſtaen des Vorſten poort na buyten te commen in 't middel tuſſchen twee Bolwercken eñ den helft des percx tot ſyn behouf te hebben.

Het Stadthuys is oock ontrent het middel der Stadt mettet Vangenis en Tuchthuys daer nevens.

By het Hoogſchool verſtaen ic te gehooren de Stadtſchool, oock de Schermſchool en Schutterdoelen, daermen de crijchhandel leert, als ſchieten met handtroers, buſſen, muſquetten en grofgeſchut, maer ſonder hantbogē of cruyſbogen, die nu in-

nu inden crijch geen gebruyck en hebben; Voort de Ruyterconſt vervougende alſoo de leeringhen by malcander, ſulcx dat deſe alt'ſamen een groot geſticht ſonde maken.

In het Aermhuys ſoude ick by een vergaren al 't gheene in ander Steden tot verſcheyden plaetſen veroirdent is, als Outmannenhuys, Sieckhuys, Laſaruſhuys Blindelienhuys, Schamelweſenhuys, Gaſthuys, Vondelinghuys, Outvrouwenhuys, Peſthuys, Pockhuys, Dulhuys, met dieder meer ſijn; En over al de Regierders van welcke een gemeene Opſiender weſende, ſoo ſoude dit oock een geſchickt groot geſticht connen vallē.

Int viercant onder P vvort angeweſen de manier der verdeeling eens blocx in gemeene burgerlicke huyſen oferven, om die uyt te deelen of vercoopen elck na ſijn behoufte.

D'ander groote menichte van viercantes percken, ſijn blocken tot huyſen der ghemeente en ander noodige geſtichten.

Over de havens ſoude ick veel bruggen begeeren als an elcke ſtraet daer op uytcommende een brugge, gelijck hier angevveſen vvort.

De poorten ſullen commen tuſſchen twee bolwercken in 't middel der gordinen, in menichte ſoo veel datter van twee tot twee bolvvercken comme een poorte.

De looſing van 't regenvvater dient int begin oock bedocht en de ſtraten totte afvvatering bequamelick veroirdent. Tot ſommige plaetſen leghtmen een gote int middel der ſtrate, Elders twee goten op elcke ſijde langs de huyſen een, weſende de ſtraet int middel hoochſt. Noch iſſer een derde beſte vvijſe, te vveten een overwelfde * vvaterloop int middel onder de ſtraet 3 of 4 voeten hooch, en oock ſoo breet, met overvvelfde ſijd'ling gootkens, commende van voor de huyſen tot inde vvaterloop, in vvelcke het vvater comt deur yſer tralien of platen met gaten, ſoo cleen datter gheen groote ſteenen, hout, noch ander dingen in en commen die ſtopping veroirſaken; Met deſe overvvelfde vvaterloopen en heeftmen niet ſulcke verſtopping, vergaring van ſlijck Riole.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

op de ſtraten noch ſtanck gelijck met d'ander. In Steden die van binnen geen rivieren, noch grachten en hebben, doetmen het regenwater loopen deur de poorten inde Stadts veſten.

In deſe form ſijn over al langhe rechte ſtraten geteyckent: En hoewel an ſommighe de cromme ghevallen, achtende vermakelick te ſijn datmen al voortgaende t'elckens verandering van Gheſtichten ſiet, ſoo mochtmen daer op antwoorden: Ten eerſten dat veel ſchoone gheſtichten t'ſeffens te ſien, aenghenamer int gheſicht ghelaet, dan weynich: Ten anderen dat cromme ſtraten ongheſchickte formen van huyſen en erven veroirſaken.

Laet tot verclaring van dien A B in deſe eerſte form een

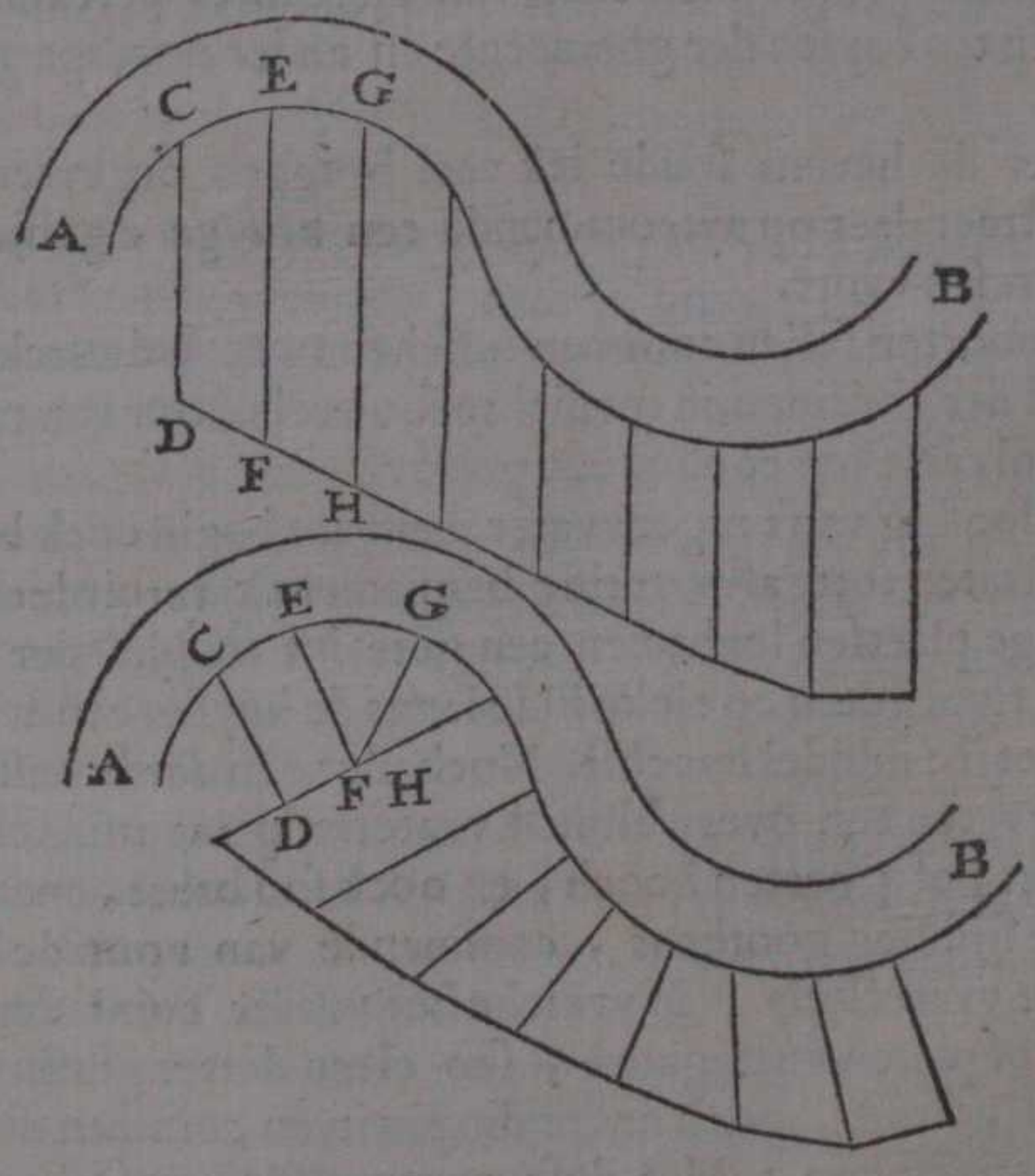

cromme ſtract weſen; vvaer in de erven onderſcheyden ſijn

ſijn met rechte evewijdighe linien als C D , E F, G H: 't Welck ſoo ſijnde, het voorhuys an ſtraet commende, heeft d'een houck D C E plomp, en d'ander houck C E F ſcherp van ongheſchickte form onbequaem om daer in te ſtellen viercante tafels, betſteen, caſten en dierghelijcke. Maer by aldien men de linien niet en treckt evewijdich, dan ſoo, dat de voorhuyſen ande ſtraet ſijde twee evenhoucken crijgen, ghelijck in d'ander nevenſtaende form, ſoo vallen ſommighe erven en camers achter wijder, ettelicke achter nauwer dan vooren, 't welck oock onbequame formen ſijn, ſulcx dat men de rechte ſtraten by ghemeene reghel voor beſt houden mach.

De teyckening der Stadt van ſtraten en bolwercken opt landt ghedaen ſijnde, ſoo iſt oirboir over het toecommende ghebou keuren te maken, die af te leſen en met gheplackte brieven int openbaer brenghen, *Met inſicht vant vermooghen der ghemeente die bouwen ſal, en na den eyſch van alle omſtandigheden die af te leſen.* Als dat niemant hem vervordere te bouwen over de gheteyckende of anghewеſen linien op verbeurte van dat weerom af te breecken en te betalē de breuck daer toe gheſtelt : De voorghevels der huyſen langs de ſtraet te moeten commen inde rechte linien dieder anghewеſen is : Teghen brant niet dan hart dack te moghen leghen : Ten ſelven einde elck huys ſijn pompe te moeten hebben : Elck huys ande ſtraet ſijde twee viercanten hooch te moeten weſen : Elck huys ſijn kelders te moeten hebben : Die willen ſullen ſijdmueren van haer nabueren moghen gebruycken, mits betalende 't gheene ſy met malcander verdraghen, of anders niet commende, als dan na datter ſal ghewеſen worden van ſulcke andere, alſmen oirboir verſtaen ſal. Oock iſt noodich Amptlien te veroirdenen en die te belaſten van op de gheſtelde oirden des ghebous acht te nemen, en de overtreders ſcherpelick te bekeuren, want anders valter na goede teyckening een onoirdentlick ghebou, 't welck

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

't welck daer na niet sonder swaricheydt en soude connen verandert worden, om de groote verlooren costen dieder vallen moeten.

5 HOOFTSTIC.

Vande oirdening der Burgerlicke huysen eens Blocx.

SOo ymant een heel block Burgerlicke huysen mocht bouwen na sijn wille, 't soude mogelick syn die soo te veroirdenen, datse daer in hadden dusdanige voordeelen:

Ten eersten dat den hoff of lichtplaets van elck huys so bevrijt souden vvesen, datmen vande hooghste veinsters vant een huys, niet en soude connen sien inde veinsters vant ander huys.

Ten tvveden dat by nacht geen dieven in eenigen hof soude connen gheraken, of sy moesten over de huysen climmen, sulcx dat lijnvvaet op den bleyck en ander goet daer in so versekert soude sijn, als oft in huys besloten waer.

Ten derden dat elcke der vier sijden des blocx an de straten heel met huysen soude beset sijn, sonder eenighe mueren van hooven daer an te commen, daer des nachts de dieven souden connen overclimmen, en hebbende nochtans alle camers overal vry bequaem licht.

Ten vierden datmen in sulcke oirdening de Lijcksijdicheyt can gaslaen, sulcx dat soodanich block mette selve cost beter een Vorstelick gesticht soude gelijcken dan versamelingh van gemeene burgerlicke huysen.

Laet tot dien eynde dese eerste form grontteyckening van een block bedien, lanck by voorbeelt 240 voeten, breet 180 voeten; vvaer in veroirdent sijn acht huysen, hebbende elck ses viercante percken, yders sijde van 30 voeten, vvaer in de gheartseerde en ghetippelde viercanten, camers beteyckenen, de ongheartseerde en onghetippelde zijn lichtplaetsen; te vveten op elcken houck een Huys als ABCDEF,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ABCDEF, hebbende vyf camers A, B, C, D, F, mette lichtplaets E : En opt middel der voorſyde en achterſyde een huys als GHIKL, hebbende vier camers G, H, K, L,

1 FORM.

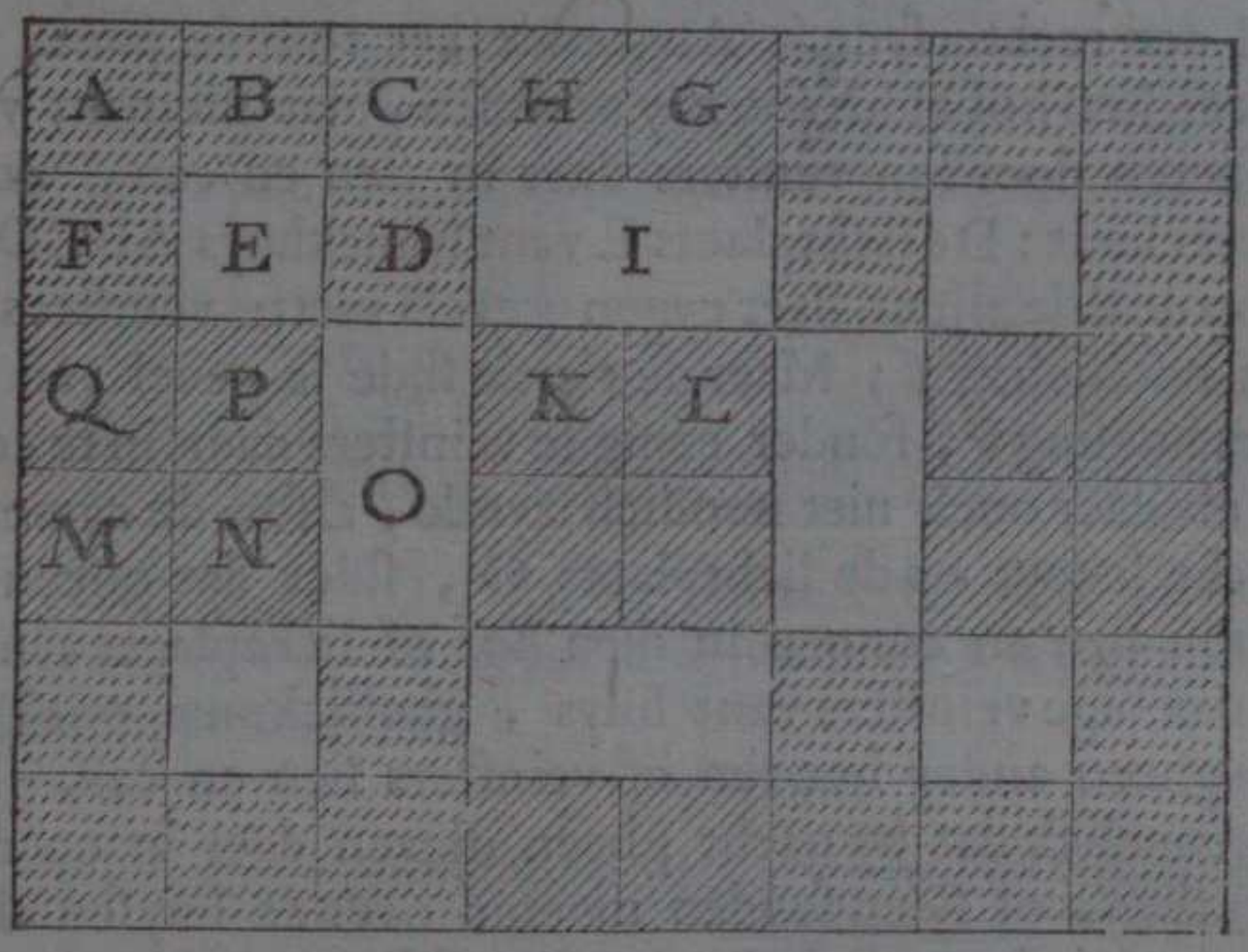

mette lichtplaets I, inhoudende twee viercanten : Maer opt middel der ſlinckerſeyde en rechterſeyde een huys als MNOPQ, hebbende vier camers als M, N, P, Q, mette lichtplaets O inhoudende twe viercanten.

Dit ſoo veroirdent weſende, ſoo ſullen daer uyt volgen de dingen die vooren geſeydt ſijn. Om van 't welck verclaring te doen en eerſt vant vrylicht te ſegghen, ſoo blijckt dat int houckhuys ABCDEF de camer A vry licht can hebben op twee ſijden beyde na de ſtraet ; B en F connen vry licht hebben vooren na de ſtraet, en van achter op de licht plaets E; Voort C na de ſtraet; D na de licht plaets E; En alſoo mette drie huyſen op d'ander drie houcken ſtaende. Van het huys int middel der voorſz. ſyde, geteyckent GHIKL, connen de twee camers G en H licht hebben van vooren op ſtraet en

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

van achter op de licht plaets I; De twee camers K, L, connen licht hebben op de lichtplaets I; en alſo mettet huys int middel der achterſte ſijde. Van het huys int middel der ſlincker-zijde geteyckent M N O P Q, connen de twee camers M, Q, licht hebben van vooren op de ſtraet; En de twe camers N, P, van achter op de lichtplaets O; En alſoo mettet huys in't middel der rechterſyde. Angaende het tweede punt, namelick elcken hof aldus ſoo vry te weſen, dat niemant vande nabueren door ſijn venſters daer in ſien en can, wordt aldus verclaert: De lichtplaets E vant houckhuys ABCDEF heeft op de drie zijden haer eygen gevels mette veinſters die daer in noodich zyn; Maer de vierde ſijde is gevel van des nabuers huyſing P, ſonder eenighe veinſters daer in te commen, als daer oock niet noodich zynde, alſoo de camer P, haer licht ſchept op de lichtplaets O, ſulcx dat gheen der nabueren ſien en connen in dien hof of lichtplaets, noch oock in eenige veinſters vant huys, ghelijckmen oock van daer in gheen ander hooven of veinſters ſien en can. 't Is oock kennelick dat by nacht gheen dieven daer in en connen geraken, of ſy en ſouden moeten over de huyſen clim-men. Oock is kennelick dat de Lijckſijdicheydt hier in ſoude connen gagheſlagen vvorden, ſulcx dattet met cleene coſt een Vorſtelick geſticht (gelijck vooren geſeyt is) ſoude mogen gelijcken.

Alſmen de twee middelſte huyſen der voorſyde en achterſyden van een viercant breeder wilde veroirdenen, de teyckening ſoude dan vallen als in deſe 2 form.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

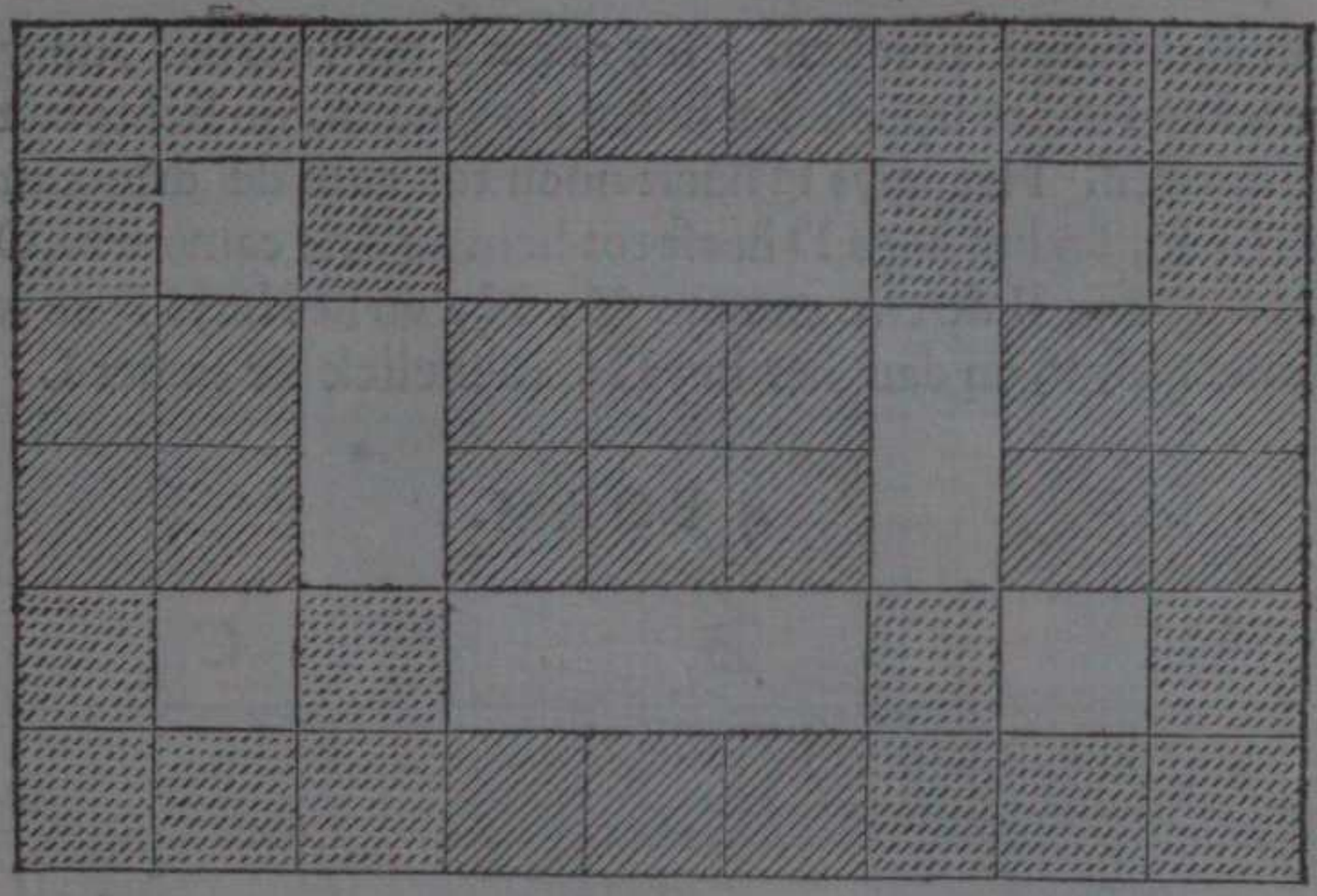

Alſmen de vier houckhuyſen elck van drie viercant meerder begeerde, de teyckening ſoude daer af connen vallen als in deſe derde form.

3 FORM.

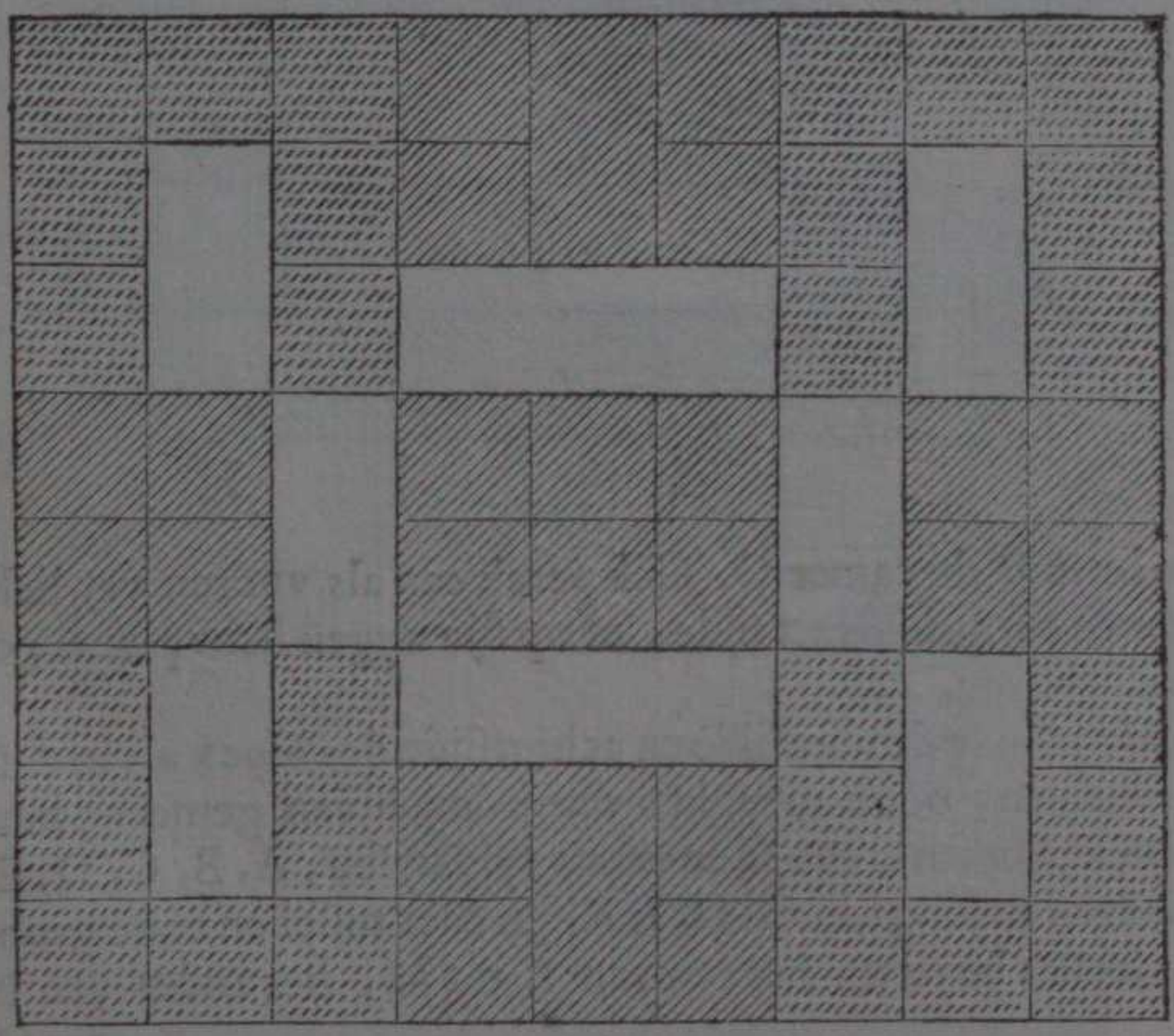

Elck huys deſer 4 form A, B, C, D, E, F, G, H, heeft

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſiin lijckſijdige percken. Ick neem I tot voorſael, de witte percken ſonder tippelen of linien als vooren, ſijn lichtplaetſen of hooven. Het huys H heeft noch tot hem de drie camers K, L, M. En het huys D heeft tot hem de drie camers N, O, P; Of het huys B de twe camers K, N, en het huys F de twee camers M, P, en dan het huys H allenelick de camer L, en

4 FORM.

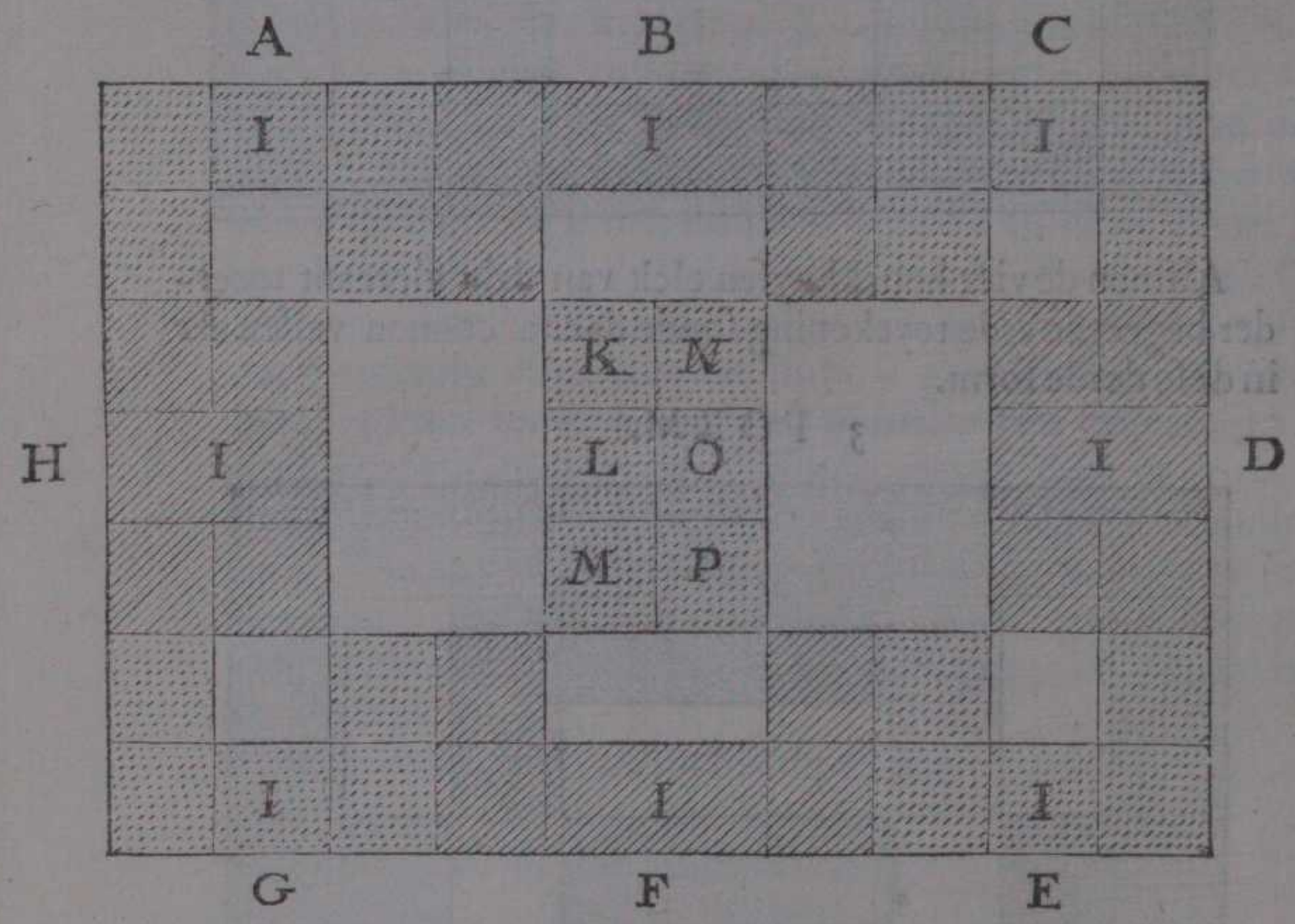

het huys D de camer O. Elck perck can als vooren vry licht hebben of op de ſtraet ſijde, of op ſijn eygen licht plaets, of op alle beyde.

Men ſoude de voorſijde en achterſijde des blocx als in deſe vijfde form, oock meughen veroirdenen van gemeene burgerlicke huyſen d'een ſijde vande vyf huyſen, A, B, C, D, E, d'ander vande vyf F, G, H, I, K, en daer tuſſchen twee groote Heeren huyſen, het een van L tot M, het ander van N tot O,

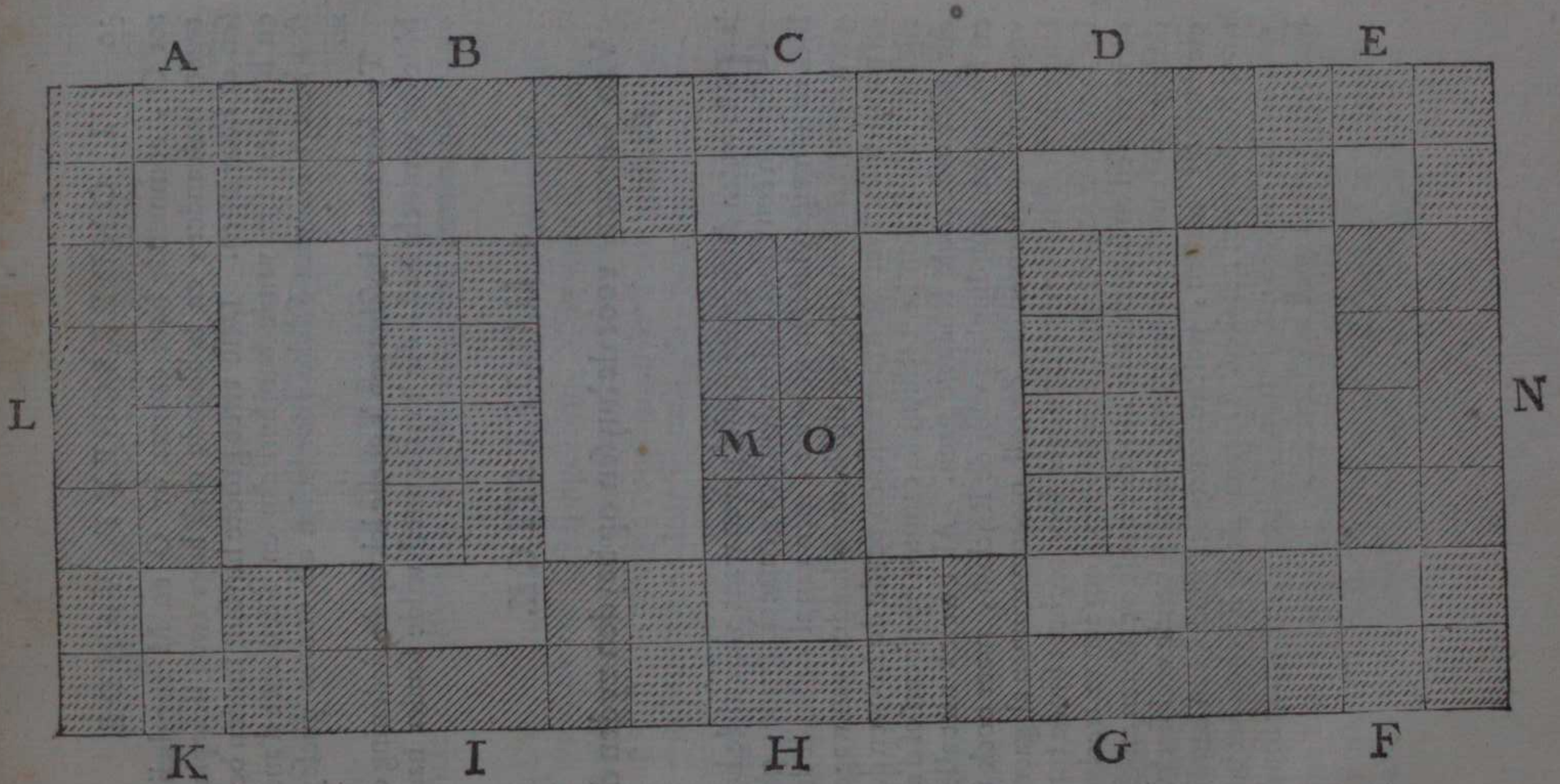

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

tot O, commende haer camers by O en M ruggheling tegen malcander, en hebbende elck huys twee lichtplaetsen of hoovingen. Deſe twee groote huyſen ſouden beſet en bevvaert ſijn vande burgherlicke en d'een met d'ander ſoo bevryt en met ſulcke voordeelen als vooren gheſeydt is.

Tot hier toe is beſchreven 't geene ick op de oirdening der blocken verdocht had, die 't verbeteren wilde ſouder nader op mogen letten.

6 HOOFTSTICK.

Van Looven voor de huyſen op beyden zyden der ſtraten.

't IS te weten datſe groot gerief geven want voor al de huyſen van een ſtraet wel oirdentlick gemaeckt ſynde, gheliick in ſommige plaetſen gebeurt, men can al de Stadt deur gaen buyten reghen, buyten ſlijck, onverhindert van wagens en paerden die over de ſtraet tuſſchen beyde de Looven deur rijden. Als de Son heet ſchijnt ſo cannen op d'eeen of d'ander ſijde inde coele ſchauwe gaen. Al 't welck niet alleen en ſijn anghename dinghen voor de Rijcken, maer oock tot voordeel der Aermen die de coſt moeten winnen al gaende langs de ſtraten, wiens cleeren eens door reghent ſijnde tottet lijf toe, gheen ander drooge en hebben, om aen te trecken, diens couſen en ſchoen inde modder haeſt verſlijten en gheduerlick met natte voeten gaen, veroirſakende veel ſieckten die daer uyt volghen, welcke ſmettelick ſijnde, van hemlien totte Rijcken wel geraken. Daerom als de Rijcken het bouwen ſulcker Looven int ghemeen hielpen voorſtaen ſy ſouden hun eygen ſaken oock bevoorderen.

De

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

H: S:

De Form deſer Looven is beſchreven inden Huysbou.

7 HOOFTSTIC.

Vande Lyckſydighe vergrooting der Stadt.

DE voorgaende Stadt is t'eenemael ſo inwendich als uyt-wendich van lijckſydige form. Maer want in welvarende Steden dickwils vergrooting gheſchiet, het welck alſſer niet op verdacht en waer, met onoirdentlicke onlijckſydigheyt mocht toegaen, deur Voorſteden, Speelhuyſen en ander gheſtichten diemen buyten de Stadt boude, en niet ſonder groote ſcha en ſwaricheydt en ſoude connen afghebroocken worden, om met een Lijckſydige oirdening te vergrooten, ſo machmen om daer tegen te voorſien, an beyde de ſmalſte einden der Stadt teyckenen ſulcke ſtraten en blocken gelijck inde Stadt, ſoo de gheſtippelde linien buyten de Stadt anwyſen, vercoopende alleenlick de blocken om elck te beſayen of betimmeren na ſijn wille, ende dat tot deſen eynde: Beſlooten weſende de Stadt te vergrooten men ſal dat doen ande voorſchreven twee ſmalſte einden, worpende wallen en bolwercken inde grachten G H, I K, daer ſy uytgecommen ſijn, en maken de vergrooting an elcke ſyde evenveel, op datter ghene nu 't middel is, 't middel mach blyven, ſo wel om het boveſchreven gemeen gerief, en op dat de gene die haer huyſen en erven daer hebben, tot geen ſcha en commen, wanneermen anders dede, als om de Lijckſydicheydts wille. En want de voorſchreven getippelde ſtraten buyten de Stadt onbebout ſijn ghebleven, ſoo ſal daer me voorcommen ſijn de ſwaricheydt van huyſen of gheſtichten af te moeten breecke om Lijckſydelick te bouwen. Aengaende nu ymandt

mandt segghen mocht dat de Stadt hier mee seer sal verlanghen sonder verbreeden ; Hier op antwoorde ick , myn meyningh niet te wesen tot verbreedingh te commen, al soudese thienmael of meermael langher worden dan breet , om dese redenen : Wanneer het middel of marckt der uytermate groote Steden , verre van eenige Stadtpoorten is, soo vallet beswaerlick voor de gheene die daer daghelicx van buyten moeten brengen versche cruyden , fruyten en ander leeftocht , oock voor de inghesetens die dickwils buyten de Stadt gaen in haer Thuynen en Speelhuysen , of die int groen willen gaen wandelen om hemlien te vermaken. Al 't welck voorcommen wordt met groote Steden te veroirdenen die niet te breedt en sijn als dese, hebbende in breede binnens wals 5820 voeten daer af men de 20000 rekent op een uyr gaens , sulcx datmen over al ten hoochste maer den helft van dien te weten 2910 voeten van de wallen en is. Doch soo 't een Stadt waer ghelyck Babylon was , drie dach reysens lanck , en datmen om al te groote langhde te schouwen , oirboir verstonde sydelingwaert te vergrooten , soo soudemen dat meughen doen met uytsteecksels cruyswijs op de langhe Stadt commende , soo breet en in sulcken oirden als de voorgaende , gelyck by voorbeelt met dese form angewesen wordt , waer mede men over al soo na soude sijn, om buyten de Stadt te commen , en alle toevoering gerievelick te hebben , als vooren.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

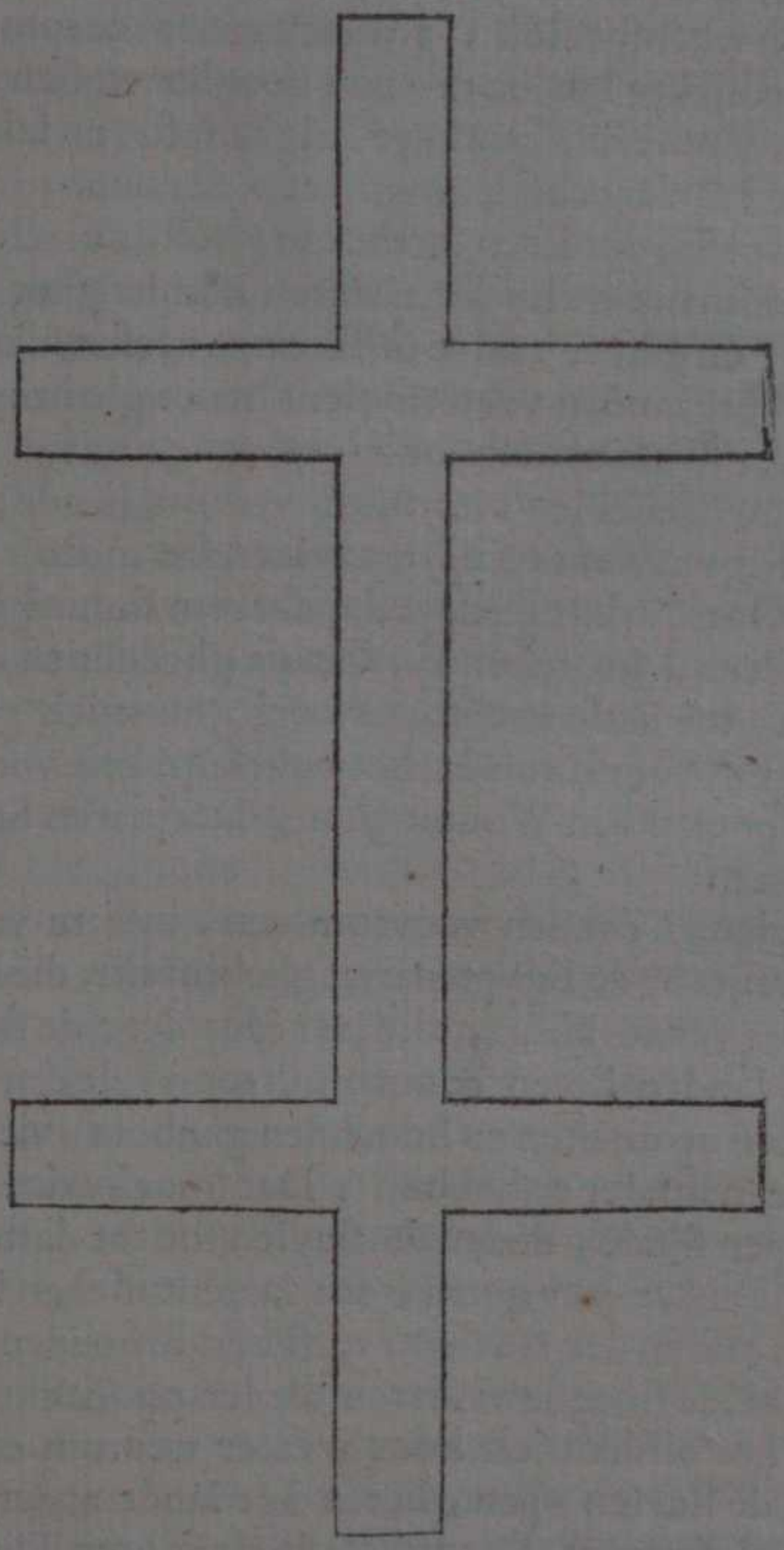

8 HOOFTSTICK.

Hoemen om 't verdrijncken der Steden en Dorpen te voorcõmen, bedijckte landen doet hooger wassen, die daer me oock veel vruchtbaerder worden.

ANghesien ick hier ben inde stof van oirdening der Steden, en datter in veel bedyckte landen swaricheyt valt

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

van Steden, Dorpen en Wooningen die met haer landen verdrincken en wechſpoelen ; 't Welck can voorcommen worden deur bedijckte landen te doen hoogher waſſen, die da er me oock groote vruchtbaerheyt crijghen, ſoo en ſal niet buyten vveghen ſijn daer af hier vermaen te doen.

Int 13 voorſtel des Eertcloots ſtofroerſel, is verclaert d'oirſaeck vvaerom het water der rivieren hoe langher hoe hoogher comt, en geſeyt 't ſelve oirſaeck te vveſen, datmen daer na in bedyckte landen vvatermolens moet ghebruycken die int begin der dijcking onnoodich vvaren (want de bedijckte landen na de bedijcking niet meer verhooghende; ghelijck wel doen het voorlant en buytenvvater, ſoo moeter ſulcx uytvolghen.) Oock vviert gheſeyt dat daerom ſommighe landen, den dijck eens deurbrekende, daer na ghedueric onder water blijven, tot datſe vveerom hooch ghenouch ghevvaſſen ſijn, vvaer uyt oock volght het boveſchreven verdrijncken en vvechſpoelen van Wooninghen, Dorpen en Steden daer in gheleghen.

Dit ſoudemen connen voorcommen, met te volghen de manier eertijts by de Egyptenaren ghebruyckt, die het hooch riviervvater vande Nilus, alle jaer eens deur de ſluyſen inde bedijckte landen lieten commen, tot vvelcken eynde de wooninghen op dijcken en hoochden ghebout vvierden, om daer af gheen hinder te hebben : Dat hoochvvater vveerom af gheloopen ſijnde, deden de ſluyſen toe tot dattet hoochvvater vant ander jaer quam, om daerentuſſchen het ſayen, vvaſſen en mayen der vruchten verſekert te houden teghen de onghereghelde hooghe vvateren dieder op mochten vallen: Daer na het oirdentlick hoochvvater weerom commende, ſy ſtelden de ſluyſen open, lieten het landt andermael volcommen en vveerom afloopen ghelijck vooren. Dit alſoo onderhouden vveſende, ſy hadden daer me drie voornamelicke prouffijten: Eerſtelick alle jaer een nieuvve meſting des lants met overvloedige vruchten en ſonder braeck ligghen, vvelck voordeel oock hier te landen ſommighe ghewaer worden,

die

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

die voorlanden hebben van ſulcker gheſtalt, datſe met aprilſche vloeden onder water ſtaen, en daer naer te ſeven jaren naeuwelicx eens met ſomerwater, als den vruchten op 't velt ſtaen, overloopen en worden ; Want ſoodanighe Eygenaers waghende te ſayen en van vermoghen ſijnde een ongheluckich jaer te verdraghen, crijghen op dat jaerlicx nieu ghemeſt voorlandt, veel overvloedigher en beter vruchten dan inde bedijckte landen. Het tweede prouffijt was dat de bedijckte landen verhoochde al offe onbedijckt waren gheweeſt, ſonder de voorſchreven hindernis van waterlooſing onderworpen te weſen en watermolens te moeten ghebruycken ; En bovendien vrougher drooch te ſijn. Ten derden ſonder te ſtaen in ſulcken perijckel van landen, wooninghen, dorpen en Steden te verdrijncken ; Want een dijck ſchoon deurbroocken ſijnde, het landt en blijft daer na niet legghen diep onder water, dan loopt weerom af.

Maer alſmen hier 't ghene vande oude Egyptiſche manier gheſeyt is, in deſe landen wilde te vverck ſtellen, dat en ſoude voor eerſt niet connen gheſchien inde oude bedijckte landen daer wooninghen, dorpen, en Steden te leegh ghebout ſijn en onder vvater ſoude ligghen alſmen de hooghe vloeden daer in liet commen. In nieuvve dijckagen, eenen alleen toecommende, die ſijn vville doet, of dijckagen daer verſcheyden inghelanden connen overeencommen, ſoude 't een ander beſcheyt hebben, vvant die ſouden vvooninghen en dorpen op de dijcken en hoochden moghen bouvven, ende de inlating der hooghe vloeden bevelen, en elck Ingeſeten van dien polder ſijn rekening daer op doen maken. Noch ſtaet te bemercken dat deſe jaerlickſche verhooging niet gheſchien en mach met zout zeevvater, om dattet hinderlinck is tottet gevvas. Angaende een ſvvaricheydt die hier mocht voorghevvent vvorden ; Dattet aprilis vvater niet commen mach op vvintercooren 't vvelckmen hier in September ſaeyt, noch op vvintergarſt, raepſaet, en meer ander die in April in d'eerde onder vvater ſoude ligghen en bederven. Hier op vvort ge-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

antvvoort, datmen om daer teghen te voorſien, alleenelick, te tvvee jaren eens, het vvater inde polder ſoude moeten laten, ſaeyende het een jaer vvintervruchten, 't ander jaer ſomer vruchten, ſulcx dat elcke meſting ſoude dienen voor twe jaer. Belanghende ymandt achten mocht, dat daer me de verhogingh des bedijckten lants minder ſoude ſijn als vande voorlanden, te meer dat ſomerſche en na jaerſche hooghe vloeden daer niet op en commen, waer me het voorſchreve prouffyt vermindert ſoude ſijn; Daer op dient tot antwoort, Datmen ſoodanige bedijckte landen op een ſelfde tijt ſeerder can doen anwaſſen dan haer voorlanden, 't welck aldus toegaet: Ghenomen dattet water by de ſluys of ſluyſen, ant hoochſte eynde der rivier, merckelick hoogher ſy dan by de ſluys of ſluyſen ant leeghſte einde der rivier, ſoo volght hier uyt, dat de ſluyſen ant hoochſte einde gheopent en ant leeghſte eide ghefloo-ten, het water des heelen polders ſal commen ter hoochde der riviere ant hoochſte einde, en ant leeghſte einde ſoo veel hooger alſt verval bedraecht. Daerom ghetoeft ſijnde tot dat de dickheyt des waters op de gront ghefoncken is, en dan de ſluyſen ant leeghſte einde gheopent, en het claer water afghetapt, den gront blijft voor dat mael van ſoo veel verhoocht. Daerna de ſluyſen weerom gheflooten en het water des polders andermael waſſende ter hoochde als vooren, en weerom ghetoeft ſijnde tot dat de dickheydt des waters op den gront ghefoncken is, en dan de ſluyſen ant leeghſte eynde weerom gheopent en het claer water afghetapt, den gront blijft voor die twedemael van ſoo veel verhoocht. En dergelijcke doende ſoo dickwils alſt den tijt des hooghen vloets toelaet, men ſal die bedijckte landen veel hoogher doen waſſen, dan op dien tijdt haer voorlanden ghewaſſen ſijn. Doch ſtaet te ghedencken, dat de boveſchreven aftappingh niet en behoort te gheſchien ten tijde van ſtorm als de vette gront gheroert ſijnde, het water dick gheworden is, wantmen daer mee de ſtoff die den a enwas maeckt, verlieſen ſoude.

MERCKT,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

MERCKT.

ICk heb eenighe die in Ægypten gheweeſt ſijn ondervraecht of ſy niet gagheſlaghen en hadden of hooren ſeggen, hoet nu ter tijdt daer mette voorſchreven dinghen toegaet, maer ſeyden datſer niet op ghelet noch af vernomen en hadden. Oock hebben eenighe die daer t'ſchepe handelen my wel toe gheſeydt van dies beſcheydt te doen weten, maer tot noch toe en iſſer niet afghecommen. Soo ymandt dieder ghelegheentheydt toe weet, ſulcx vernemen conde, 't mocht ſijn datmen daer yet uyt ſoude connen verſtaen tot voordeel ſtreckende.

EYNDE DER STEDENOIRDENING.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

BYVOUGH

der

STEDENOIRDENING,

vande

OIRDENINGH DER

Deelen eens Huys met 't gheene daer ancleeft.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP DER BYVOUGH.

H. S.

INt voorgaende is meeſt oirdening beſchreven, waer van het beleyt den Overheden toebehoort. Maer anghemerckt het groot gebruyck, dat de huysoirdening onder de Burgerijen by elck een heeft, ſo ſal ick daer af, als anhangſel der Steden, deſen Byvoug formen; Doch, gelijck ick ſegge, alleen int anſien van oirdening, en volgens het alghemeen voornemen, alleenlick ſoo veel vant ſelve, als yder geſont oirdeel (al en iſer geen kennis noch genegentheydt totte VViſconſten by) dat leſende, verſtaen can: Waer af het dadelick maeckſel en ander

Architectura

*omſtandigen inden eyghentlicken * Huysbou beſchreven ſijn. En ſal deſen Byvough veertien Hooftſtucken hebben.*

Het eerſte Hooftſtick Vande Lijckzijdige oirdening der Romeynſche en Grieckſche Burgerlicke huyſen.

Het tweede vande vervouging der Lichtplaetſen.

Het derde vande Looven der lichtplaetſen.

Het vierde vande vervougingh der camers of percken die t'ſamen het heel huys maken.

Het vijſde deur welcke camers of percken datmen bequamelick gaen mach om tot d'ander te commen, deur welcke niet.

Het ſeſte vant open en toegaen der deuren, mitſgaders ghedachteniſſen op ſloten en ſleutels.

Het ſevenſte vande voordeelen en achterdeelen der ſloven.

Het achtſte van Schoorſtenen, te weten om die te veroirdenen datſe wel roock trecken.

Het negenſte vande ondereertſche wercken als Bornputten, Regenbacken, heymelicken en kelders.

Het thiende vande daken.

Het elfde vant Cieraet der gevels.

Het twaelfde Inhoudende ſommighe gheſchillen.

Het derthiende Hooftſtick inhoudende ghedachteniſſen opt model vant huys.

Het 14 vande manier des Gebous, om verſekert te ſijn tegen brant.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

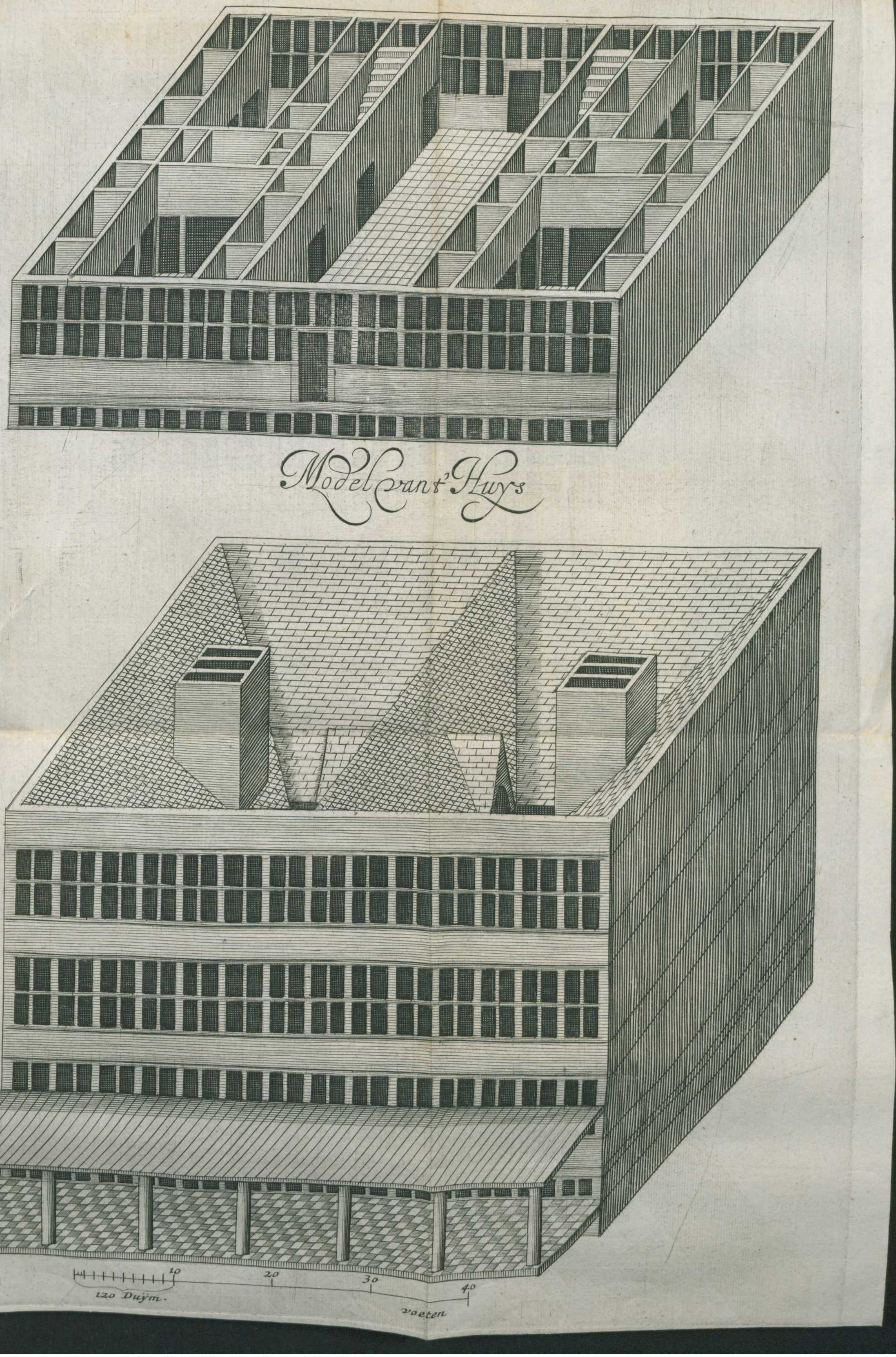

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

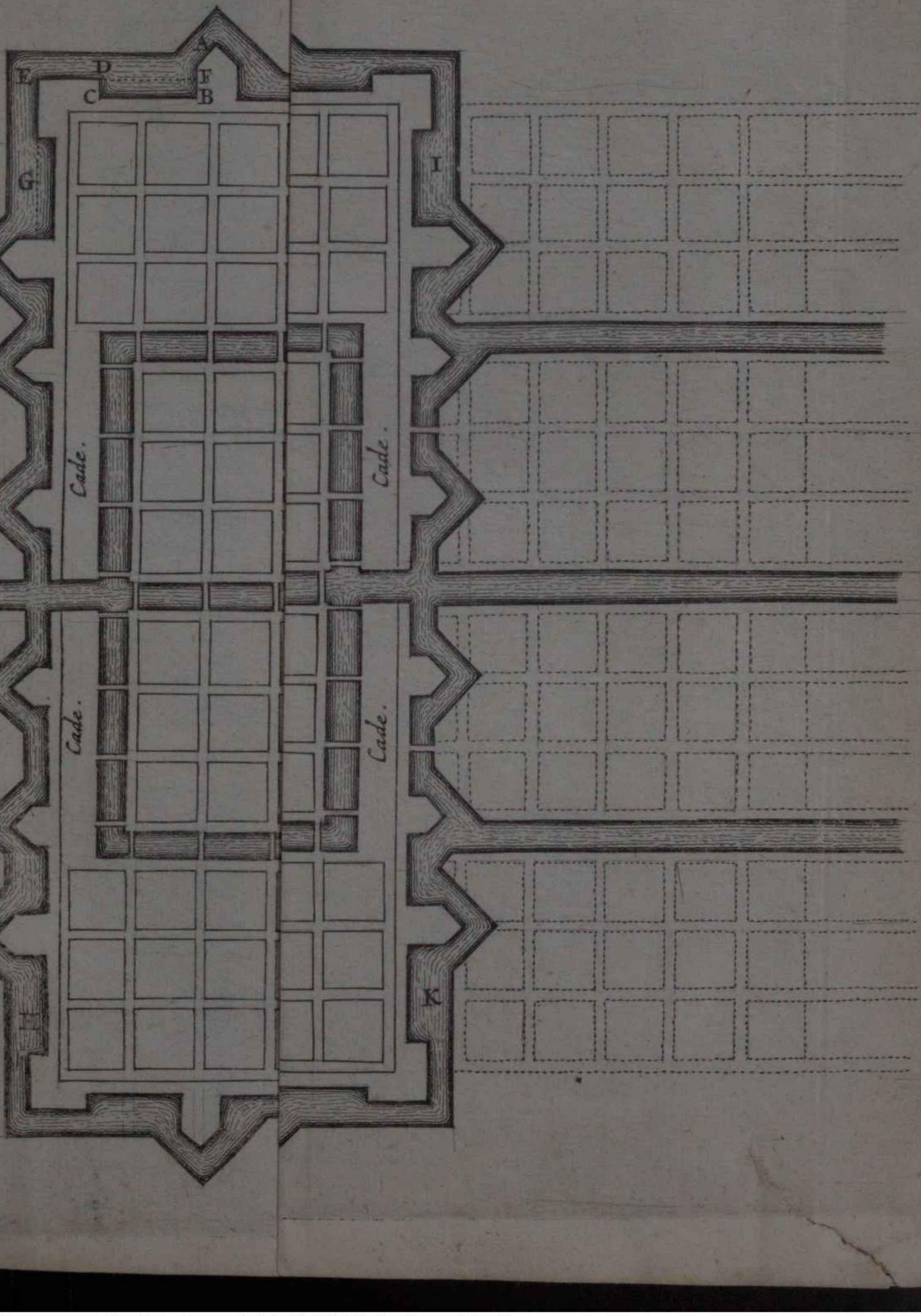

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

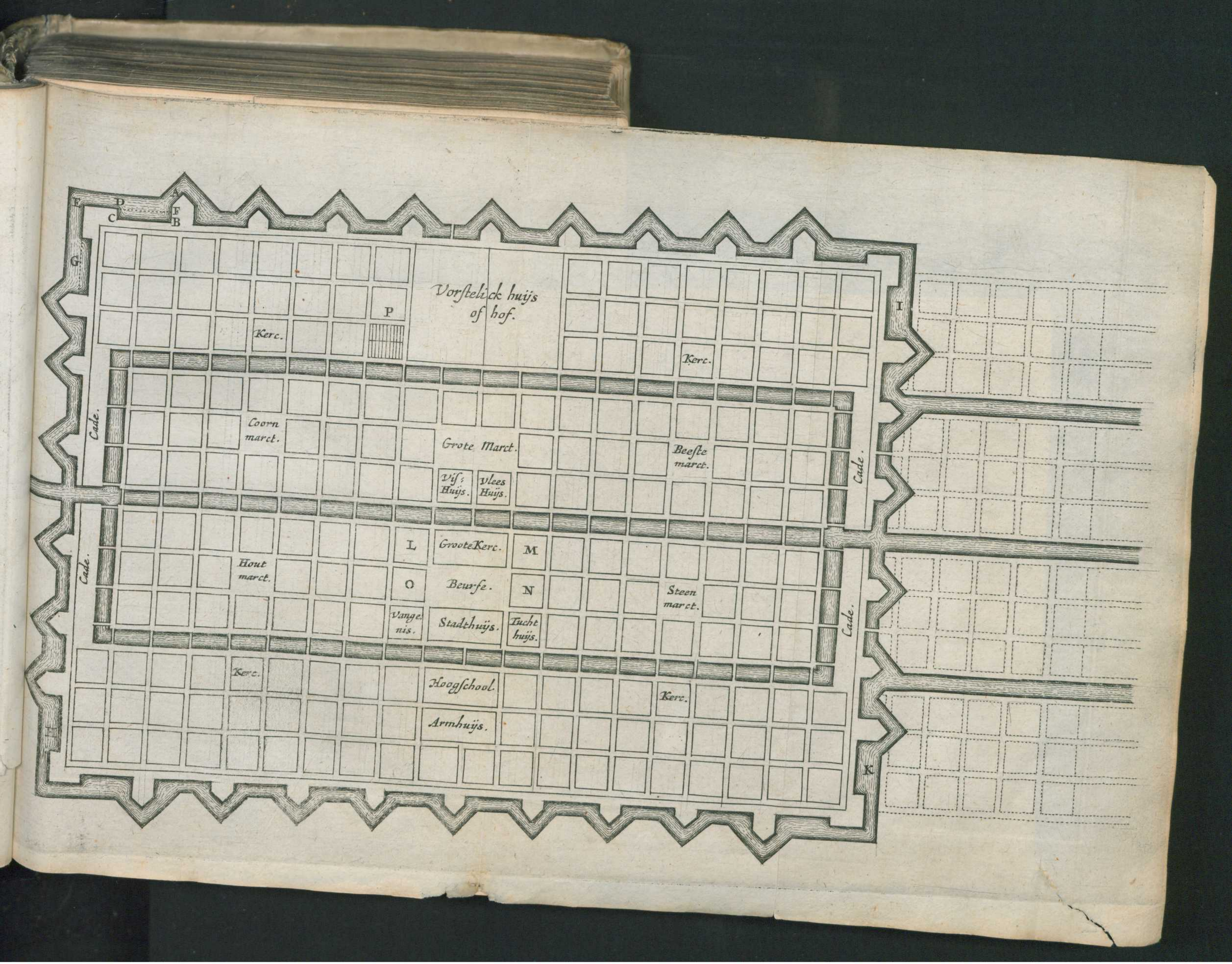

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

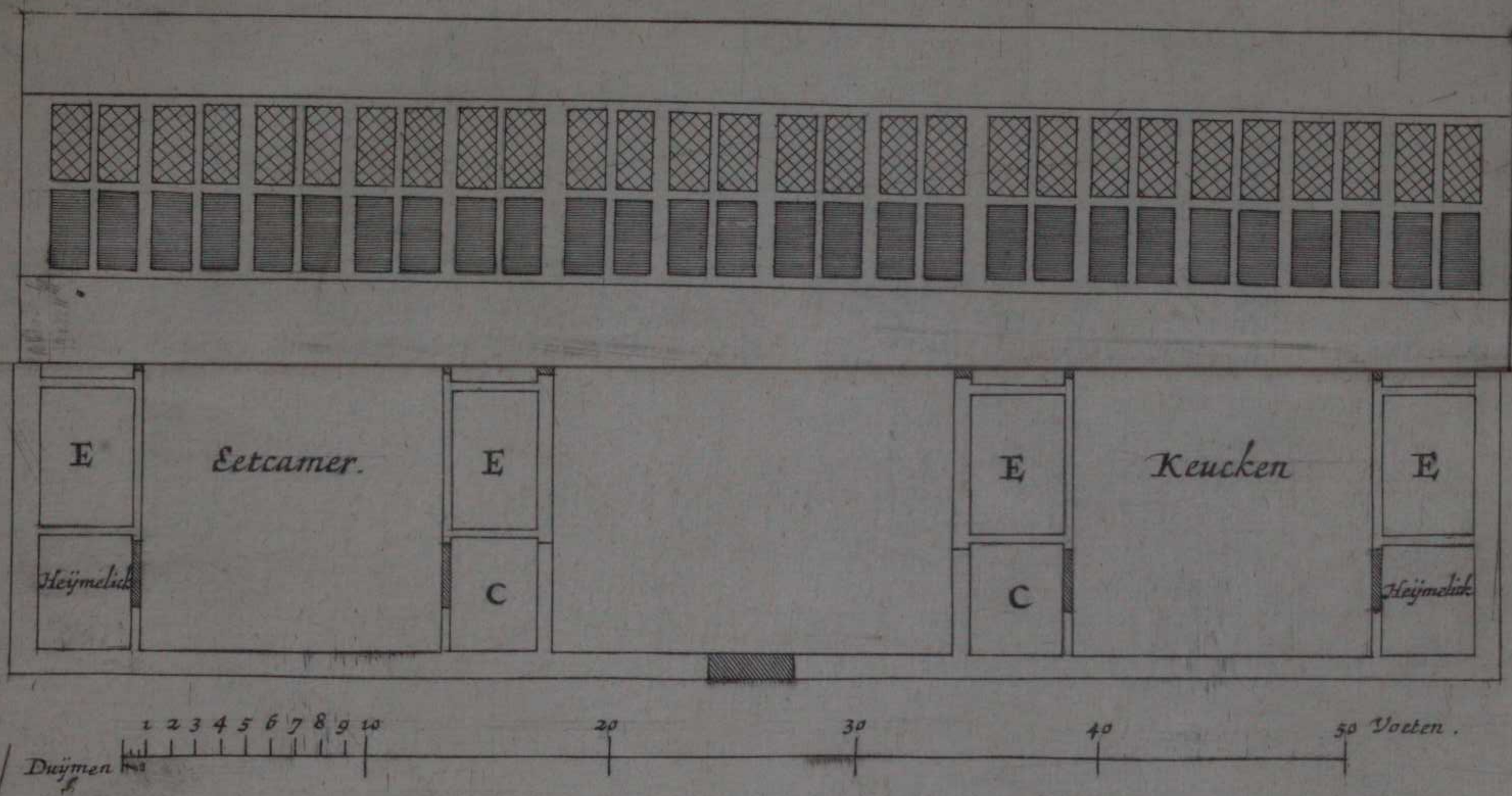

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

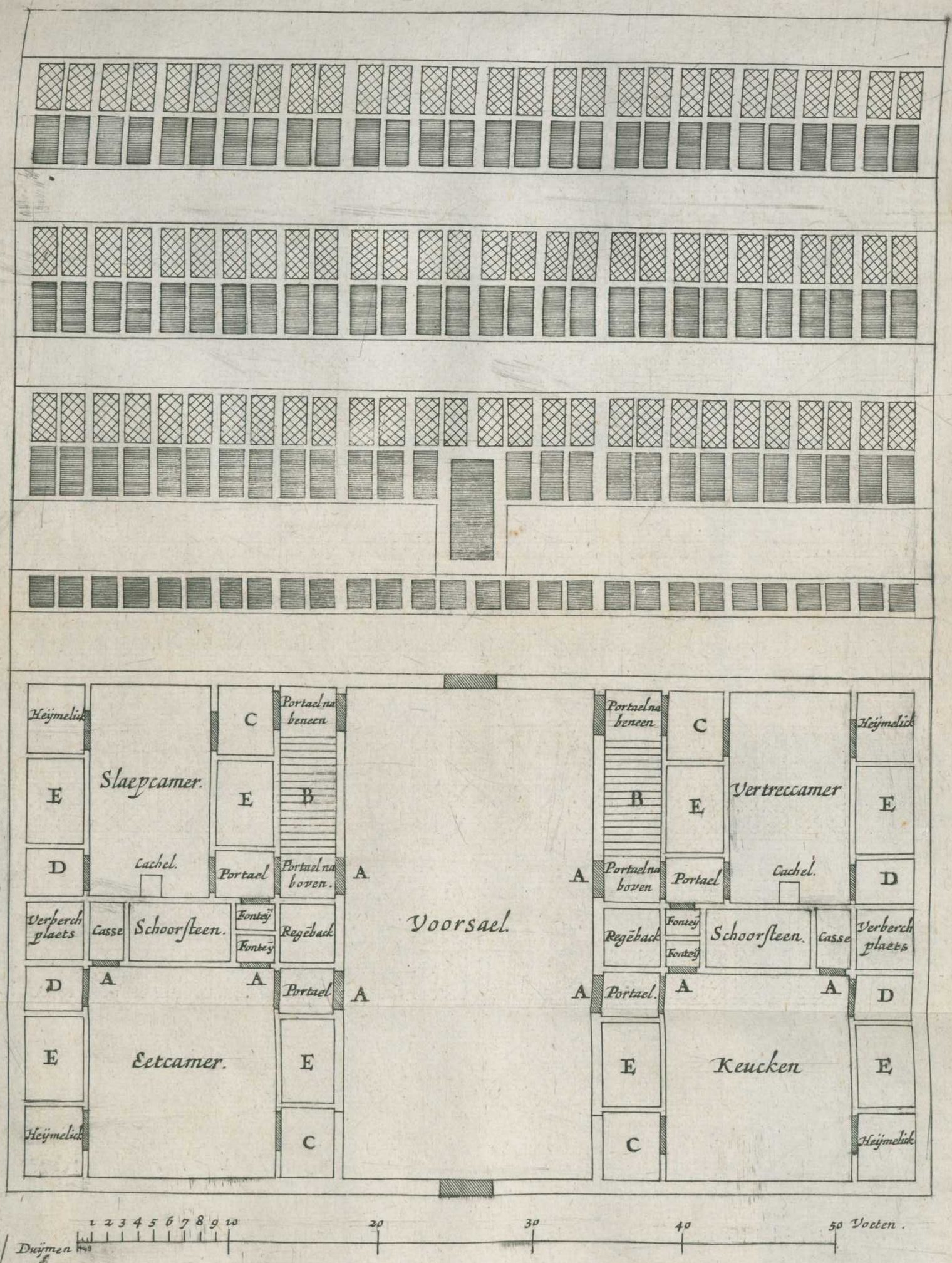

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

BYVOUGH
DER
STEDENOIRDENING
VANDE
OIRDENING DER DEELEN EENS HVYS
Met 't gheene daer ancleeft.

I HOOFTSTICK
Vande Lijckſijdige oirdeningh der Romeynſche en Grieckſche Burgherlicke Huyſen.

H : S :

Dit Hooſtſtick moet ghenomen worden als oft vervolghde opt voorgaende 3 Hooftſtick der Stedenoirdeningh. En hoewel ick daer gheſeydt heb dat te ſullen volghen inden Huysbou, ſoo duncktmy nochtans nu't ſelve ghevoughelicker (als totte huysoirdeningh noodich dienende overdacht) hier te ſullen worden ghebracht.

Hier vooren gheſeyt ſynde vande lijckſijdicheydts bepalingh, met naerder uytleggingh vandien, ick ſal nu, volghens het eerſte voornemen, hare eyghenſchappen noch opentlijcker verclaren met voorbeelden des ghebous van Romeyne.n ende Griecken; Op dat, benevens de voorgaende redenen, hemlien * Achtbaerheydt my helpen mach tegen de geene die myne boveſchreven Lijckſijdighe oirdeningh, die int volghende oock gageſlaghen ſal worden, voor ongegronde eyghenſinnicheydt mochten beſchuldigen: Hier benevens ſoo ſal deur deſe beſchrijvingh, 't gebou na de wyſe der ou- Authoritas.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

den bekent mogen worden by de gene dieder niet af en weten, en luſt toe mochten hebben. Om dan tot de ſake te komen, ick ſal eerſt ſeggen

VAN DE LYCKSYDIGE

Oirdeningh der Romeynſche Burgerlicke Huyſen.

Atrium. Veſtibulum.

't IS te weten dat Vitrivius in ſijn ſeſte boeck ant 3e Hooftſtick, verclarende der Romeynen ghebou, tot voorbeelt neemt vierhoeckige huyſen, in't middel met een opē * Lichtplaets, hebbende na de ſtraetſyde een * Voorloof, ſo langh als de breede der lichtplaets, ſonder camers daer achter te kommen: Om 't welcke naerder te verclaren, ſo hebben de uytleggers van Vitrivius tot ſijn redenen, daer de formen overal by gebreken, teyckeningh vervoucht als volcht: Laet in deſe eerſte form A B C D den gront der voorſchreven

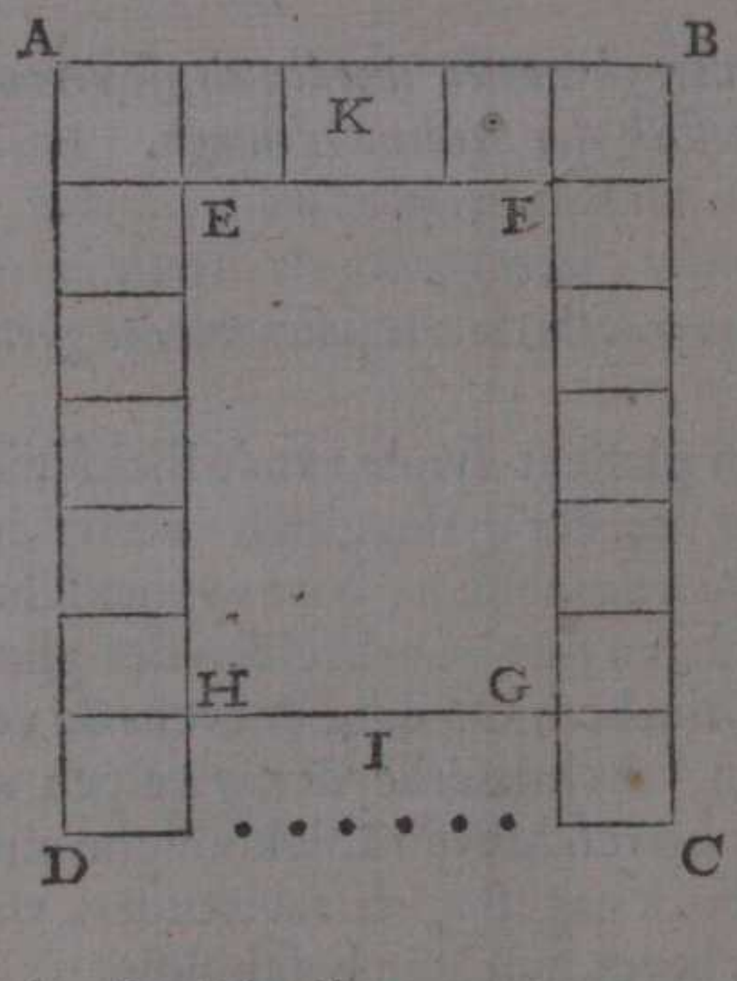

vierhoeckighe huyſingh bedien, met een open Lichtplaets E F G H. ende I, is de Voorloof, diens tipkens beteyckenen de pilaren

pilaren die na de ſtraet ſijde ſtaen, tot onderhoudingh van't Voorloofdack. Haer ghebruyck was om de onderſaten, en ander die den Heer quamen groeten, buyten reghen en heet ſonneſchijn in te ſtaen, tot dat ſy in gelaten wierden, alſoo datſe daerentuſſchen, hoewel niet eyghentlijck binnens huys ſijnde nochtans niet en ſchenen heel daer buyten te weſen, oock hadde de Ionckheyt, haer heeren verwachtende, daer in haer cortſwijl, met den bal te ſlaen en andere verſcheyden ſpelen haer te oeffenen. De ommeſtaende percken ſijn keucken, eetcamer en ander noodighe camers, uytcommende op de licht plaets, onder welcke K. de * Juweelkamer bediet. Tablinum.

De lichtplaetſen wierden in ettelicke huyſen ghemaeckt met Looven tegen de ſijden, ſommighe ſonder Looven; Die geen en hadden, waren ofboven heel open, ofbedeckt. De heel open lichtplaets hiet *Atrium* of *Cavædium diſſpluviatum*: De bedecte *Cavædium testudinatum*, wiens dac of overwelfſel ruſte op pilarē, dieder boven op de ſydmurē ſtonden, daer het licht tuſſchen deur quam, genoechſaem gelijck nu de overdeckte caetſpelen, die haer licht van ter ſyden krijgen, tuſſchen de ſtijlen die het dack dragen.

De lichtplaetſen met Looven waren driederley d'eerſte met vier balcken, van d'een muer tot d'ander, ſonder met pilaren onderſtelt te weſen, en hiet *Cavædium Tuſcanicum*; Maer *Cavædium tetraſtilum* alſſer vier pilaren waren in elcken hoeck een; En *Cavædium Corinthium*, hebbende meer dan vier pilaren, oock ſo dat de Looven tegen de ſijdmueren, niet en geraeckten. De daken der voorſchreve Looven quamen verder uyt te ſteken over de pilarē, dan de wyſe der Looven diemen nu gebruyckt, ſulcx dattet vierhoeckich gat, 't welck int middel bleef, ſoo ſeer vercleende, als hier onder geſeyt ſal werden, en hiet by hun *Impluvium*, dat ſoo veel als regengat betekent.

Maer om de gedaente der voorſchreven Looven en regen-

gat naerder te verclaren, ſo laet in deſe tweede form, de vierhoeck E F G H even en gelijck ſijn mette lichtplaets EFGH

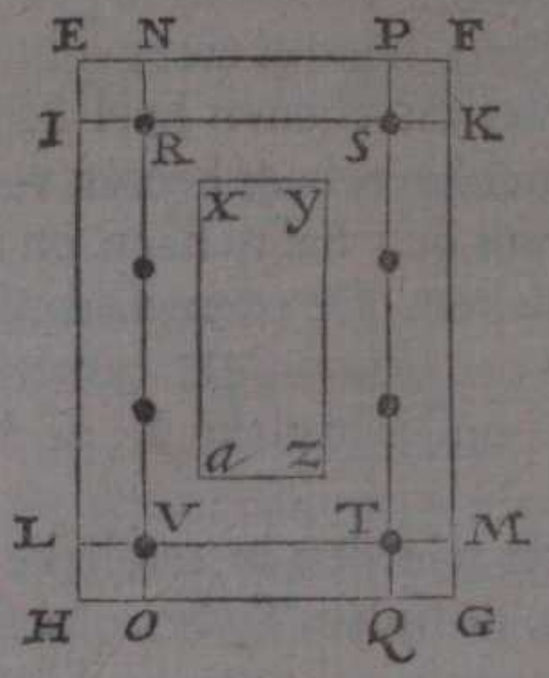

der eerſter form, wiens EF, FG, GH, HE haer vier ſijdmueren beteyckenen IK, LM, NO, PQ ſijn vier balcken van d'een muer tot d'ander, malcander cruycende ande vier punten R, S, T, V, waer onder geen pilaren ſijnde, 't was *Cavædium Tuſcanicum*; Ende vier pilaren daer onder commende, als ter plaets van R, S, T, V, het hiet *Cavædium tetraſtilum*; Maer hebbende meer dan vier pilaren, ghelijck aenghewesen wordt mette tippels onder de twee balcken NO, PQ, en dattet loofdack teghen de mueren niet en gherocht, ſo was 't *Cavædium Corinthium*: Wyder ſoo quam het dack, ghelijck gheſeyt is, verre over de pilaren, als neem ick tot XYZ*a*, blyvende int middel den vierhoeck X Y Z *a*. als regengat.

Op de vier ſyden van dit regengat, wierden ribben gheſtelt, die daer teghen haer vaſticheydt namen, en ſchoens, opwaert ſtreckten over de bovecanten der mueren, om daer op het dack te legghen, waer af in de volghende ſtantteyckeningh noch naerder verclaringh kan ghetrocken werden.

De ge-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

De gheſtalte des gevels wordt angheweſen met deſe derde form A B C D E F G H I K L M N O, weſende ſtantteyc-

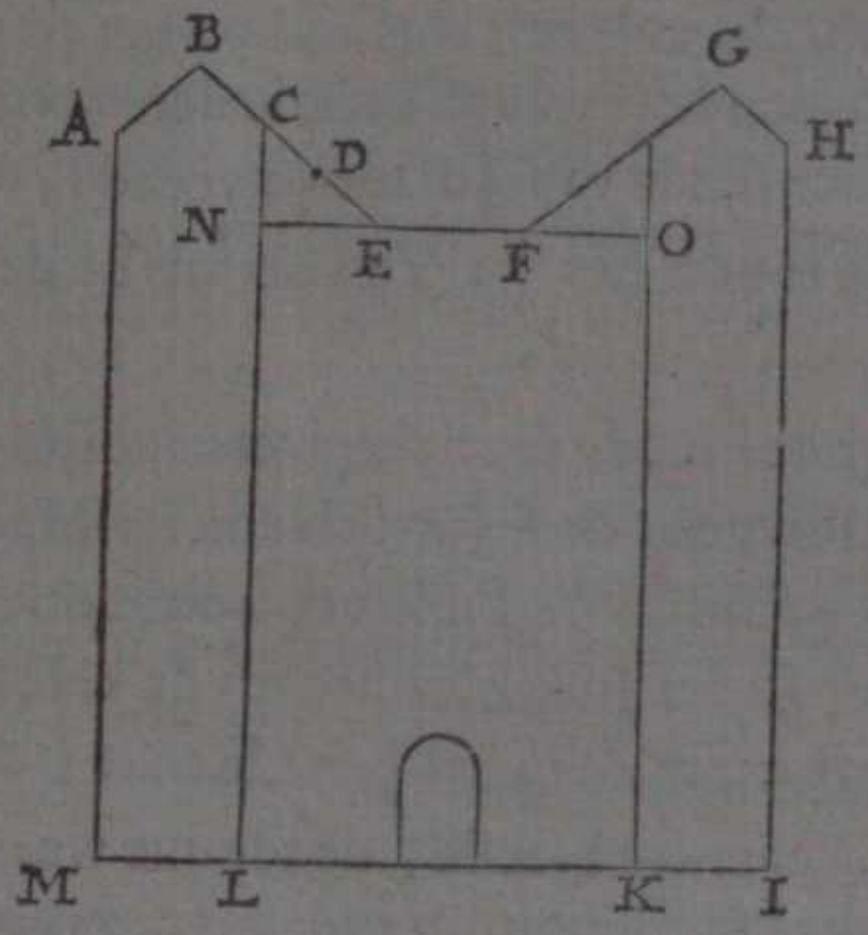

keningh, waer in M I even ſijnde met D C der eerſte form, ghenomen wert, met haer plat rechthoeckich, te ſtaen opt plat der 1 form; Deſe L K is even met G H der 1 of 2 form; Deſe E F met X Y breede des reghengats; Deſe E B beteyckent een der ribben, die van des reghengats ſyde E, komt over de balck aen D, daer de pilaren, onder commen, en van daer ſchoens opwaerts ſtrecken, over des muers bovecant C tot B, om op ſulcke ribben te legghen het dack B E, vant welck, mitſgaders vant dack G F, het reghenwater valt; en op de buyten ſyden langs de daken, als B A, G H.

Tot hier toe deſe grontteyckeninghen en ſtantteyckeninghen verclaert ſijnde, ſoo ſullen nu de maten volghen ghetrocken uyt Vitruvius 4 Hooftſtick ſijns 6 boecx.

De langde en breede der lichtplaetſen namen ſy op driederley wyſe, als in reden van 5 tot 3. van 3 tot 2. en van $\sqrt{2}$ tot 1.

Haer hoochde, vanden vloer tot de dweersbalcken, die

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

het loofdack draghen, als inde 3 form vande vloer L K. tot D, was van $\frac{3}{4}$ der langhde, dat is $\frac{3}{4}$ der langhde A D inde 1 form.

Als de lichtplaets lanck was van 30 tot 40 voeten, het derdendeel van dien wiert voor breede der twee vleughels gheschickt: Maer sijnde van 40 tot 50 voeten, men nam de $\frac{2}{7}$: Ende van 50 tot 60 het $\frac{1}{4}$: Van 60 tot 80 de $\frac{2}{9}$: Van 80 tot 100 het $\frac{1}{5}$.

Tablinum. Wanneer de breede der lichtplaets inhielt 20 voeten, de $\frac{2}{3}$ vandien waren voor de * Juweelcamer: Maer sijnde van 30 tot 40, men nam de $\frac{1}{2}$: Ende van 40 tot 60 de $\frac{2}{5}$.

De hoochde der Juweelcamer tot de balck, wert veroirdent met daer toe te doen het $\frac{1}{8}$ der breede; Ende hier by gevoeght het $\frac{1}{3}$ haerder breede, de somme was voor de hoochde der solder

De ganggen, daermen van d'een plaets tot d'ander doorginck, wierden inde cleene lichtplaetsen veroirdent uyt $\frac{2}{3}$ vande breede der Iuweelcamer; Inde groote uyt de helft.

De beelden met haer cieraet stonden so hooch, als de vleugels der lichtplaets breet waren.

De deuren op de Dorische wyse sijnde, men gasse Dorische breede: De Ionische veroirdendemen na den Ionischen eysch.

Voor breede des reghengats en wiert niet min ghenomen dan het vierendeel, noch meer dan het derdendeel van de breede der lichtplaets: Syn langhde na gheleghentheydt der langhde vande selve licht plaets.

De Eetcamers half soo breet als lanck.

Sedilarium. Om te hebben de hoochte van al de lanckworpighe-camers, sy vergaerden hare langhde tot breede, den helft daer af, hielden sy voor 't begeerde. Maer soo * Stoelpercken of groote camers viercant waren, sy vergaerden tot hare breede den helft, nemende de somme voor hare hoochde.

Bene-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Benevens de voorgaende grontteyckeningen der Romeynscher Burgerlijcke huysen, soo synder noch verscheyde manieren van ghemene ghestichten, wiens formen, van die seer verschillen, ghemaeckt sijnde elck na den eysch van hare gebruyck; Als kercken; Stadt huysen, Theatren bycans een half ront, ghelijck waren *Theatrum Scauri, Pompei, Marcelli*, wesende tonneelen om camerspelen, tumeling, springing, en dierghelijcke in te sien: *Amphitheatrum*, datmen Rontton-neel mocht heten, was eysche-wyse, als *Amphitheatrum Statilij, Tauri, T. Vespasiani, Claudij*, waer in vele menschen, deur hope van opgheftelde prijsen te winnen, tegen wreede wilde ghedierten vochten, tot welck schrickelijck spel oock de verweesen en krijgsgevanghenen ghedronghen wierden: Voort *Naumachia*, dat Schipstrijt betekent, welck tonneel diende om de Romeynsche Ieucht te leeren de manier van oirloch te water te vooren, als *Naumachiæ Circi Maximi, Domitiani, Neronis, Cæsaris*; Inde selve lietmen, deur seker sluyse, het worstelperck, tusschen de trappen des tonneels, vol waters loopen, en 't spil ten eynde sijnde, liep deur een ander sluyse, weerom daer uyt. Ander tonneelen waren lanck en smal, van form bycans, als een kegels * Wassendesne, by hun oock *Circi* geheeten, diens voornaemste gebruyck was tot vvorsteling en loopingh om prijs met vvagens en peerden rontom seker * Naelden, daer in staende, aen beyde eynden. Sulcke vvaren *Circus Maximus, Floratium Flaminij, Neronis, Alexandri, Antonini.* De Romeynsche Baedstoven, die by hun *Thermæ* hieten, hadden oock haer bysondere form, met vvorstelpercken, tonneelen en bosschen, als *Thermæ Antoninæ, Diocletianæ, Decianæ, Varianæ, Trajani, Philippi, Imperatoris, Gordiani, Olympiadis, Novatianæ, Agrippinæ, Neroninæ, Alexandrinæ, Hadriani, Severianæ, Constantinæ, Aurelianæ*, en meer andere.

Hyperbola.

Pyramides.

Tot hier gheseydt sijnde vande Lijcksijdicheyts oirdening der Romeynsche ghestichten, ick sal nu segghen,

Vande

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Vande Lyckſydighe oirdening der Grieckſche Burgherlycke huyſen.

WElcke getrocken is uyt Vitruvius 6 boeck in't 10 hooftſtick, waer af de volghende grontteyckeninghe duſdanighe beduyding heeft.

Ingreſſus. A de voorpoort.
Thyorium, B de voorganck,
Equilia. C Peertſtallen.
Cellæ oſtariæ D De wachters plaetſen.
Periſtilium primum. E Eerſte lichtplaets of omſtijling.
Meſaule. F Twee middel ganghen.
Hoſpitalia. G Twee gaſtcamers.
Cubicula. H Twee ſlaepcamers der gaſten.
Triclinia. I Twee Eetcamers der gaſten.

Van deſe gaſtcamers, ſeght Vitruvius in ſijn 6 boecx 10 hooftſtick, duſdanighe redenen : Alſoo de Griecken ſeer na de welluſt, leefden, en van weghen 't gheluck, machtich waren, ſy bouden eyghen huyſinghen met eetcamers, ſlaepcamers, en kelders, beſtelt met leeftocht voor vremde gaſten die hun beſochten, welcke ſij den eerſten dach ten Avontmael noden, ten laetſten ſonden ſy hun hoenderen, eyeren, moeſkruyt, boomfruyt, en ander acker ghewas ; want alſoo en ſchenen ſy niet vreemde gaſten, maer ſelfs huyſvaers te weſen, hebbende in deſe gaſtlogyſtẽ e en afgeſonderde vryheyt.

Perithalamus. K Omſlaepcamering, die ſoo ghenoemt ſchijnt, van weghen dattet ſes ſlaepcamers ſijn, ſtreckende om de lichtplaets, te weten op drie ſijden.

Paraſtas. Freyton. L Steunſtijlplaets, dien Naem hebbende, om datſe tuſſchen ſeker * ſteunſtijlen ſtaet.

Hypetra loga ſeu xyſtos M Twee worſtellooven daer de Worſtelaers hun winterdaechs in oeffenen.

N Twee

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

N Twee groote huyſinghen daer de Huyſmoers met wolwerck haer ſitſteden hebben. Oeci magni.

O Twee Vraulogyſten. Gynæconitides.

P Twee Vrouwe ſlaepkamers. Cubicula, Muliebria.

Q Groote lichtplaets ofte omſtijling hebbende een hoochſte loove. Peryſtylium amplum unam habens porticum Rodiacum appellatum.

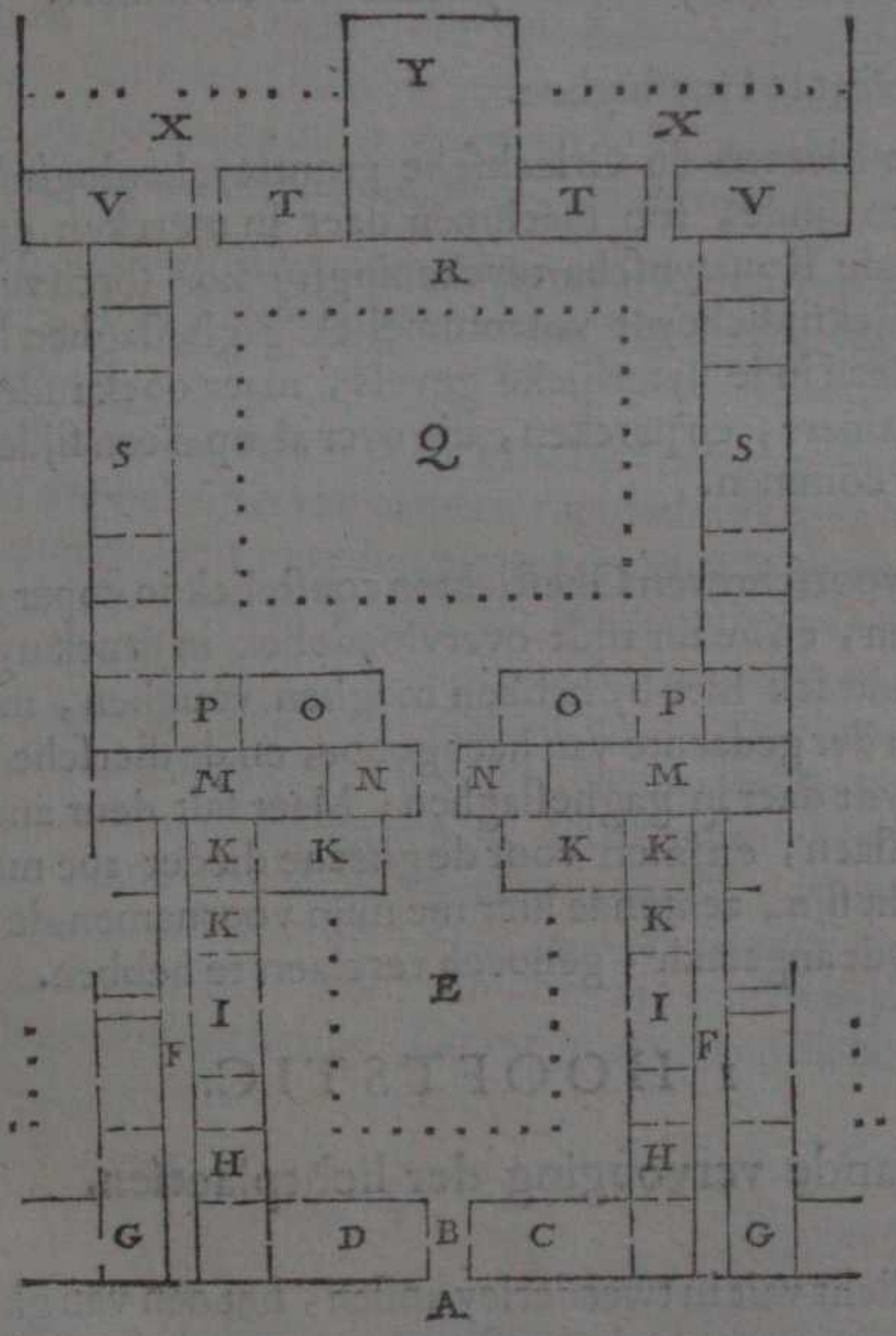

R De hoochſte loove.

* B S Boeck- Rodiacum.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Bibliothecæ & Oeci. Pinacothecæ seu tablina; Gall. Cabinets ou Garderobes.

S Boeckcamers en huysinghen,
T Twee Iuweelcamers.

Cyzycena triclinia.

V Twee Cyzyceniſche eetcamers, miſſchien alſoo genoemt, om datſe waren op de wijſe van Cyzicum in Propontide, of Cyzicum in Bithynia, beyde voormaels groote Steden.

Porticus ad triclinia Cyzycena.

X Twee Looven ande Cyziceniſche eetcamers.

Oeci quadrati

Y Viercante Huyſinghen.

TOt hier toe de Grieckſche grontteyckeningh beſchreven ſijnde, ſoo machmen daer in mercken (ghelijck oock inde Romeynſche teyckeningh) hoe ſorchvuldelijck ſy de Lijckſijdicheydt volcommelick gagheſlaghen hebben, niet alleen inde uyterlijcke gevels, maer oock inde inwendighe camers, en percken, die over al op d'een ſijde als op d'ander commen.

DE voorſchreven Gheſtichten conſtelick in coper gheſneden, en nu ter tijdt overvloedelick in druck uytgaende, ſoude ick hier by hebben moghen voughen, met verclaringh der gedaente van haer gebou, en de dierſche Lijckſijdicheydt daer in gagheſlaghen; Maer ſalt deur ander belet overſlaen, en laten voor de gheene dieder toe mochten beluſticht ſijn, achtende hier me mijn voornemen, de Lijckſijdicheydt angaende, genoeeh verclaert te hebben.

1 HOOFTSTIC.

Vande vervouging der lichtplaetſen.

HEt licht valt in tweederley anſien, het een van ghedeelten der camers, als van ſteyghers, ganghen, contoiren, heyme-

heymelicken en dierghelijcke, daer af gheſeydt ſal worden int 3 Lit deſes Hooftſticx: Het ander van hele camers, 't welc ſy crijghen deur lichtplaetſen daer af mijn voornemen is hier te handelen. Tot dien eynde ſegh ick, dat anghemerckt ſulck licht inden huysbou van groot belanck is en dat deur ghebreck van ghemeene reghel op de ſaeck der lichtplaetſen, dickvvils veel onbequamelick veroirdent wordt, ſoo vvel in cleene burgherlicke en groote Vorſtelicke, als middelbaer huyſen, ſoo ſal ick mijn ghevoelen van ſulcke ghemeene regel hier verclaren; want hoevvel die yghelick niet bevallen en ſal, noch my ſelver niet langher, dan tot dat ick een beter ſie ſoo acht ick nochtans dit vermaen oirboir, om dattet oirſaeck van ſulcke verbetering ſoude connen weſen.

Ick ſal om de vervouging deſer lichtplaetſen te verclaren, eerſt voorbeelt ſtellen metten gront van een groot huys, daer na van cleene.

Laet tot dien eynde deſe 1 form grontteyckening ſijn van een huys met dobbel rijen van camers ruggheling tegen malcander, die beteyckent vvorden mette verbruynde vierhoecken; De onverbruynde witte percken beeden lichtplaetſen, vvelcke hier tvveederley vallen, als groot die ghemeen ſijn, en cleene dienende tot beſonder gherief der huyſinghen, of camers daer ſe ancommen: Welcke cleene lichtplaetſen (commende inde doorſnijdinghen of doorcruyſſinghen van tvvee rijen der huyſen) daer oock oirboir verſtaen vvorden, om dat by aldienſe niet en vvaren, tot 16 verſcheyden plaetſen, 4 camers ſonder licht ſoude ſijn, en tot 20 verſcheyden plaetſen 2 camers ſonder licht. De reden vvaerom de bove-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſchreven dobbel rijen van camers my beter bevallen dan ijnc-

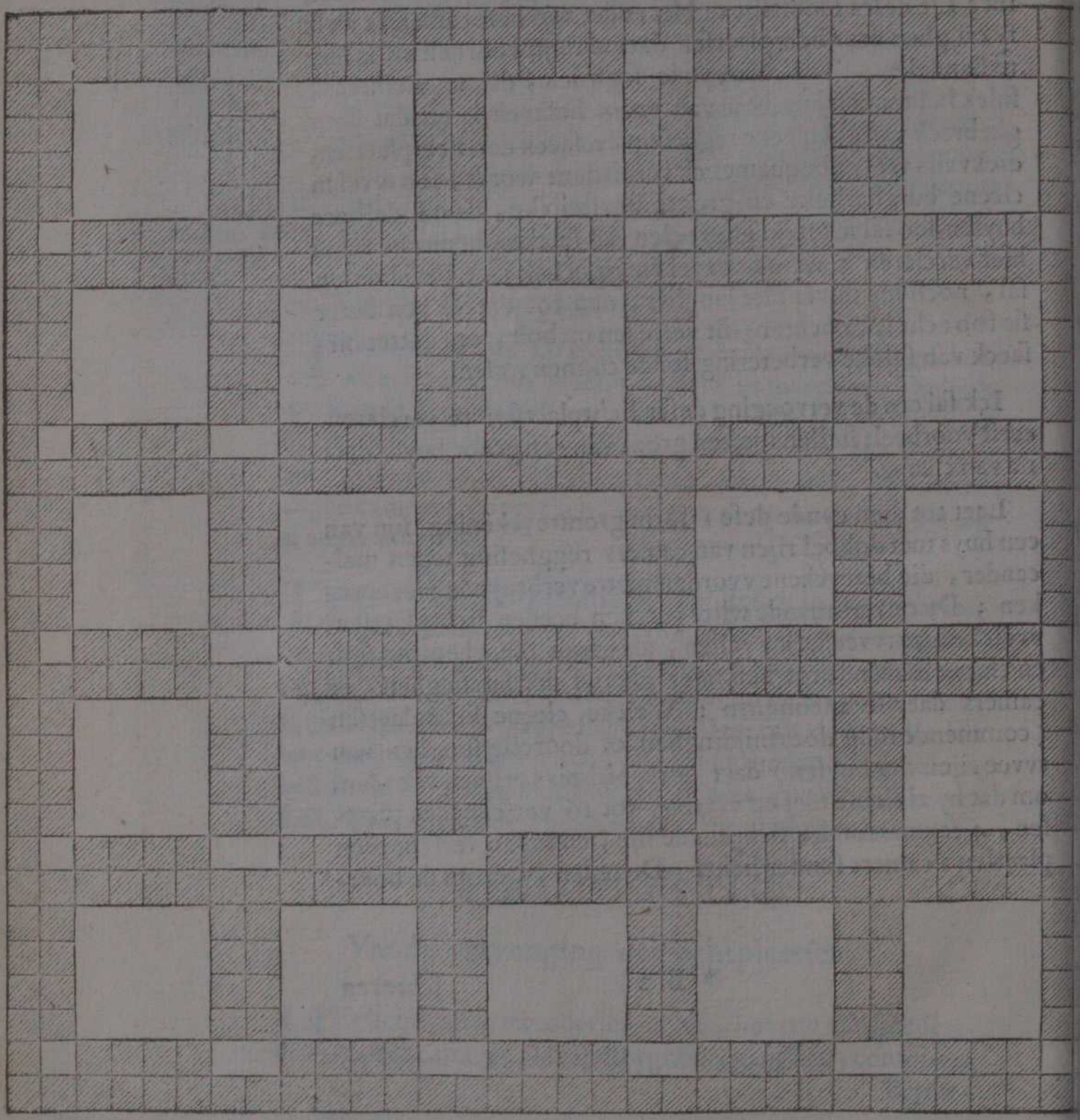

kel, ſal t'ſijnder plaets inden huysbou verclaert worden.

Deur

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Deur deſe form hebbende 25 lichtplaetſen, die lijckſijdelick veroirdent ſijn, is genoech te verſtaen de gemeene reghel hoemen tot alle huyſen, hoe groot die vveſen mochten, de lichtplaetſen ſoo can veroirdenen, dat elcke camer haer vrylicht heeft, en int geheel met lijckſijdige geſtalt: Oock ſietmen de gemeene regel over minder huyſen dan dit, vvant gelijck hier elcke ſijde van 5 lichtplaetſen in alles geeft 25 lichtplaetſen, alſoo d'een ſijde van 6 d'ander van 4, geeft 24 lichtplaetſen, van 5 en 4 commender 20, en ſoo voort met minder.

Noch ſtaet hier te gedencken, dat hoevvel deſe 25 gemeene lichtplaetſen al even groot geteyckent ſijn, nochtans eenighe meerder of minder te moghen veroirdent vvorden, blijvende

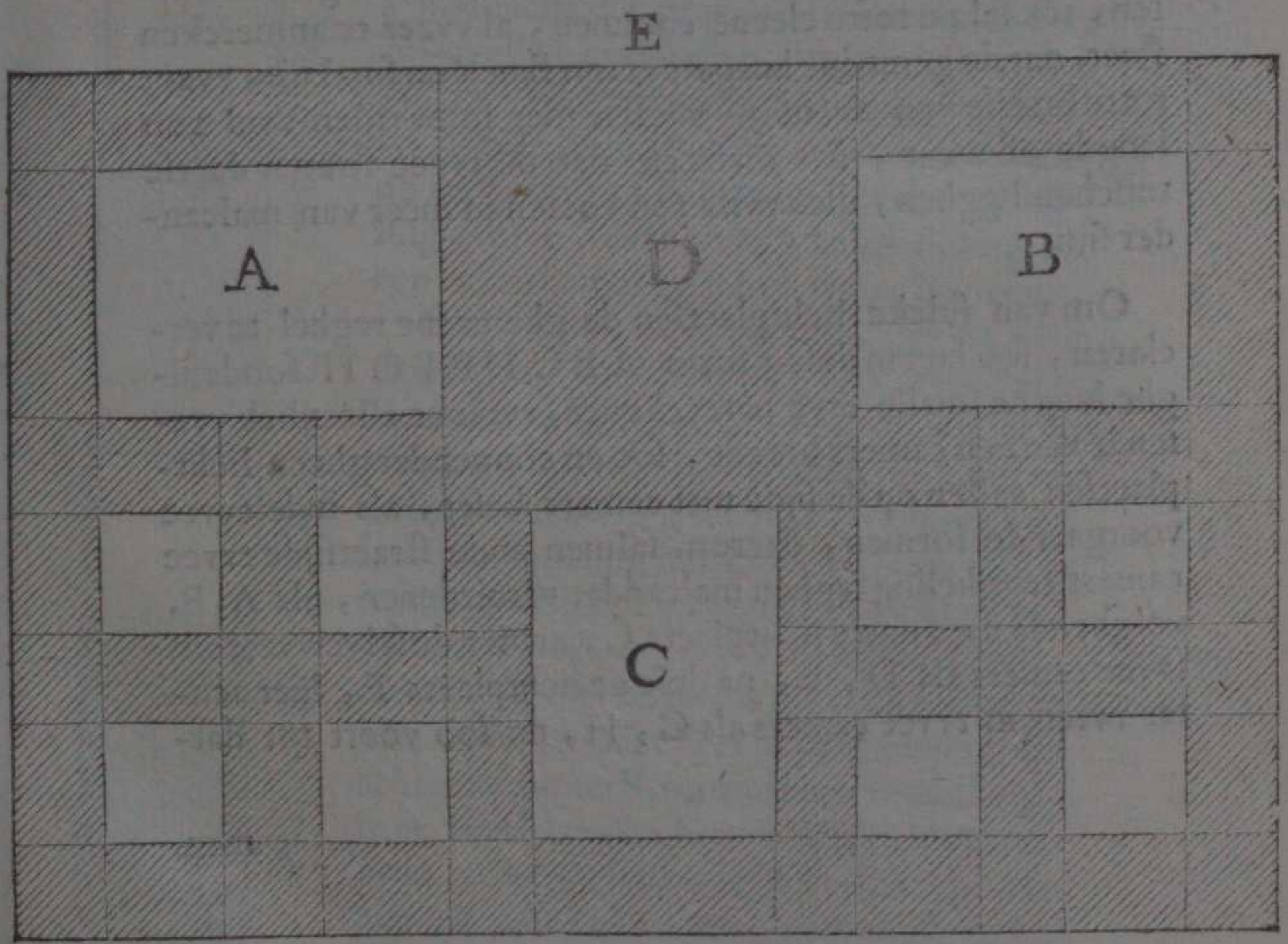

even vvelgagheſlagen de gemeene regel van vry licht en ghe-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

lijckſijdicheydt, als by voorbeelt, het groot huys des Coninck van Spaignen te Eſcoriael, daer af hier in deſe 2 form een grontteyckening gheſtelt is (doch ſonder ſeker maet, alſoo ick die ghetrocken heb uyt de verſchaude teyckening daer af in coper druck uytgaende) hebbende 11 lichtplaetſen daer af de drie A, B, C, veel grooter ſijn als d'ander acht, en dat om op de drie ſijden vry licht te gheven ande kerck, die beteyckent vvordt mette groote verbreuynde plaets D. Angaende de vierde ſijde by E, daer canſe haer vry licht vant hof hebben, al vvelcke lichtplaetſen met bequame lijckſijdicheydt, ſoomen ſiet veroirdent ſijn.

Tot hier toe is geſeyt vande lichtplaetſen der groote huyſen, ick ſal nu totte cleene commen, al vvaer te anmercken ſtaet, dat de gemeene burgers erven lanck en ſmal ſijn, vvant totte breede van 20 of 30 voeten iſſer ſomvvijlen vvel 200 langde of meer, uyt oirſaeck dat de tvvee ſtraten daerſe tuſſchen ligghen, dickvvils 300 voeten of meer van malcander ſijn.

Om van ſulcke lichtplaetſen de ghemeene reghel te verclaren, ſoo laet in deſe 3 form A B C D E F G H ſoodanighe langhe ſmalle erve beteyckenen, vvelcke alleenlick vveſende van een camers breede, ſoo en connender gheen lichtplaetſen vallen op de ſijde met camers beſet, als inde tvvee voorgaende formen, daerom ſalmen ande ſtraetſijde tvvee camers ruggheling teghen malcander veroirdenen, als A, B, volghende daer na de lichtplaets C, achter de ſelve vveerom tvvee camers als D, E, na deſe de lichtplaets F, hier achter vveerom tvvee camers als G, H, en ſoo voort tot dat-

men

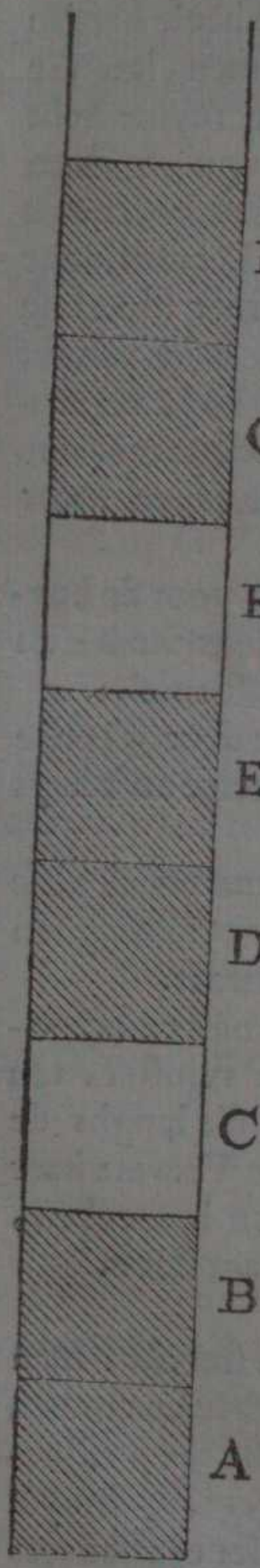

men soo veel huysing heeft alsmen begeert, of de plaets toelaet, vvaer me openbaerlick elcke camer haer vry licht heeft.

Deur gebreck van te volgen sulcken regel of noch een beter, isser tot veel plaetsen en voornamelick in Hollandt, ongeschicktelick ghebout, alvvaermen menichte van huysen vint met drie camers an malcander, en een open plaets daer achter, even als of A, B, C desen 3 Form drie camers waren, en D een lichtplaets, waer mee B soo duyster is, datmender in ettelicke plaetsen s' middachs met brandende keersen in eet, maer alles onnoodich alsmen dese reghel volcht: Waer me men noch aldus van achter bevrijt is met huysingh als D, commende ruggeling teghen des achterbuers huysing of erve, daer anders de bevrijding op een muerken of houten heyningh ancomt.

Noch staet te anmercken, dat na dese manier van lichtplaetsen, elck eyghenaer sijn licht op sijn erve schept, sonder dat de nabueren sijn veinsters connen verduysterē, gelijckt dickwils ghesschiet, wanneer men het licht sijdeling haelt door dackveinsters of dierghelijcke: waer mee oock ghesschuwet can worden veel * Geding en onrust, Pleydoyers die uyt sulcke oirsaeck tusschen nabueren valt: Noch sijnder veel huysbouwers, die achter de camerB, veroirdenen somerkeuckens, turfschueren, heymelicken, washuysken en dieghelijcke, die 't licht des camers B, seer benemen, den ganck in C, daer doormen na die achterhuysen gaet verduysteren, en de openplaets daer achter nauwer maken en

van

van ongeſchickter form : Maer beter bevalt my in ſte van die, te maken een vierhoeckigh ſtick, als D over de heele breede der plaets, daer al die ſtucxkens t'ſamen incommen , latende tuſſchen beyden de gheſchickte vierhoeckighe ruyme licht plaets C, ſchoonder int gheſicht , bequamer int gebruyck en ſonder daerom meer erve te moeten verlieſen,of meerder coſt te doen: Doch wordt verſtaen datmen van B in D comt,door een beſlooten loofken 3 of vier voeten breet , met ſijn glaſe veinſters , even al oft altemael een huys vvaer , oock ſonder dattet ſelve loofken het licht der camers van B en D verhindert,daer af int 3 Hooftſtick eyghentlick ſal gheſeyt worden. Deſe manier van beter oirden meyn ick t' Antwerpen meer ghebruyckt te worden dan in Hollandt.

Daer worden oock lichtplaetſen ghemaeckt voor de huyſen na de ſtraet toe : De ſelve hebben haer bequaemheden en onbequaemheden. De bequaemheden ſijn duſdanich :

Ten eerſten datſe goet ſijn voor dieven die deur d'eerſte muer , of deur moeten breken of gheraken eerſe an 't huys commen.

Ten 2 ſoo iſt een vrye bequame plaets (voornamelick alſſe haer looven heeſt)om in te wandelen en ander oeffeninghen in te nemen buytens huys en nochtans niet op ſtraet.

Ten 3 ſijn die plaetſen goet voor mans die niet en begeeren dat hun Vrouwe , of Dochters voor den veinſters ten thoon ſitten , en beſocht worden vande ghene die langhs de ſtrate voorbygaen. Oock me ſo en connen de Vreyers haer lieden s'nachts deur de veinſters niet commen beſoecken , ghelijckſe wel doen deur veinſters die ande ſtraet ſtaen.

De onbequaemheden ſijn als volght.

Ten eerſten alſmen 't hooft uyt de veinſters ſteeckt , men ſiet niet watter op ſtraet ommegaet : Ten anderen en connen ſulcke huyſen van Ambachtſlien of Cooplien die open wijnckels moeten hebben ande ſtraet uytcommende, niet gebruyct worden, ſtreckende ſomwijlen tot achterdeel der eyghenaers dieſe daer na willen verheuren of vercoopen.

Ick

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ick heb inde cluppen van Noorweghen huyſen geſien na de manier der Romeynſche Atria, te weten crijghende haer licht int middel, doch bedeckt met varckens blaſen.

3 HOOFTSTICK.

Vande Looven der Lichtplaetſen.

DIe vallen op tweederley wijſen d'eene langs de huyſing, d'ander door 't middel der lichtplaets malcander cruyſenden. Angaende d'eerſte ſoorte, ick ſoude daer oock liever hebben buytelooven van ghedaente als de looven voor de huyſen op beyde ſijden der ſtraten, daer int 6 Hooftſtick der voorgaende Stedenoirdening af gheſeydt is dan binnelooven die de ghevels draghen, welcker beyder ghedaenten en ander omſtandigen inden huysbou 't haerder plaetſe eyghentlick ſal verclaert worden, en dat om de redenen aldaer beſchreven, namelick dat de camers, daer achter vryer licht crijgen, en dattet vaſter ghebou maeckt: Noch valt hier te ſegghen int ghebruyck te ſijn van inde lichtplaetſen twee of drie looven d'een boven d'ander te veroirdenen, mede inden voorſeyden huysbou beſchreven dienende voor gemeene gangen tot al de camers daer op uyt commende: Maer het ongherief der ſelve is, dat den Vorſt, Vorſtinne, groote Amptlien en ander, niet bequamelick en connen ghebruycken de camers, die boven hemlien camers ſijn, uyt oirſaeck datſe om daer te commen, uyt hemlien camers moeten gaen, deur een gemeene open loove de ſteyghers op na de hoogher loove, en van daer inde camer boven de hare: 't Welck ongherievich is, voornamelick alſt regent, hagelt en ſneeut, waeyt en ſtormt, en dattet by nacht wel noodich is lanteernen te gebruycken. Ja men bevint in veel Vorſtelicke huyſen (voornamelick in coude landen) dat om deſe oirſaeck de bovelooven gheſtopt wordē met houtwerck of ander ſlecht gebou, lelick int anſien:

Ten anderen iſt verdrietich boven ſijn hooft gherucht te hebben van loopen, danſſen, ſpringen, waterſtorten en dier-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gelijcke,en dat ſomwijlen by lieden daermen geen bevel over en heeft, of daermen niet gheeren over en beveelt.

Ten derden camers die hun licht teenemael deur ſulcke looven moeten crijghen, vallen duyſter om dat de veynſters, boven de cruycen geen vry licht en connen gheven, gelijckſe inde beneenſte dacklooven wel doen.

Ten vierden camers diens veinſters commen in looven, boven de onderſte loove, ſijn onvry, om dat de gheene die langs de loove daer voorbygaen, deur de veinſters inde camers connen ſien,gelijckmen van binnen daer uyt ſiet, 't welc inde beneenſte dackloove, ſoo niet en ghebeurt, om dat den vloer der camers op kelders ghebout vveſende, ontrent de 3 voeten hooger is dan den vloer der loove : Sulcx dat om de voorgaende redenen, 't gebou met looven d'een boven d'ander, my niet en bevalt.

Om nu te ſegghen vande cruyſlooven, ſoo is te weten datter in ſommighen lichtplaetſen wel dacklooven gemaeckt worden, niet langs de huyſinghen als de voorgaende, maer cruyſſeling over 't middel des plaets, mits dat de inganghen

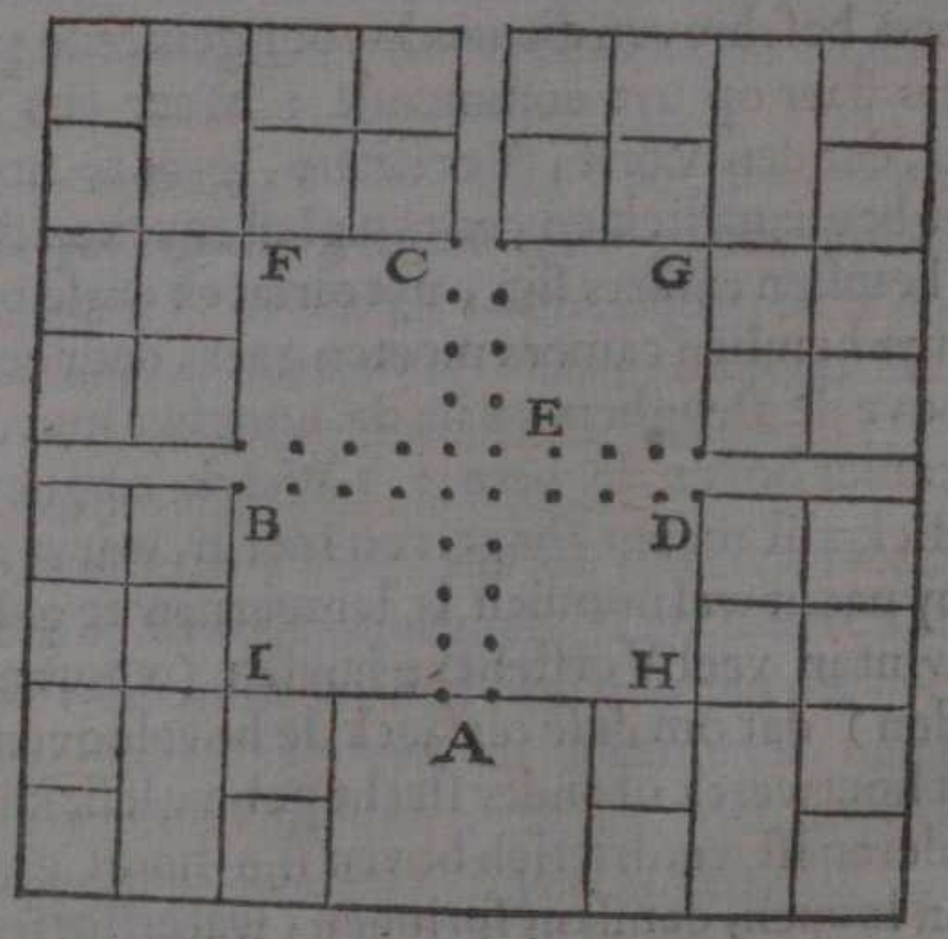

der camers daer na veroirdent ſijn : Maer om dat by voorbeelt

beelt te verclaren, ſoo laet deſe form een hnyſinghe ſijn met een rechthoeckighe lichtplaets ABCD, waer in A beteyckent de groote voorſael. B, C, D, ſijn drie ganghen, daermen in elck deur een poorte incomt, te weten C een ganck daermen deurgaet achter na den Hof, B en D twee ganghen op de ſijden, doch niet heel deur gaende ghelijck de ganck C maer ten eynde veinſters hebbende, die ande ganck licht geven: In elck deſer ganghen ſijn vier deuren der camers daer an kommende: Vande deur of poorte der voorſael A totte poorte an C, is de dackloove A C, en van de poort B totte poort D, is de dackloove B D malcander cruyſſende in E, ghelijck anvvijſen de tippelinghen, bediende pilaren op beyde ſijden der looven; ende want hier gheen ander deuren op de lichtplaets uyt en commen dan teghen de vier einde der looven, ſoo canmen deur deſe looven commen tot al de percken vant huys, bevryt voor regen ſonneſchijn, of anders geſeyt ſonder te moeten gaen onder de bloten Hemel.

Angaende ymandt ſegghen mocht, dat elcke twee camers commende an de vierhoecken F, G, H, I, gheen uytcomſt op de lichtplaets en hebben, daer wort op gheantwoordt: Dat Amptlien die daer ghelogeert worden, ghemeenlick meer dan een camer behouven; In welcken ghevalle men bequamelicker comt van de eerſte totte tweede door deuren binnens huys, dan van buyten, 't welck na d'ander wijſe vallen moet.

De bequaemheden deſer cruyſlooven, boven de gheene diemen langhs de huyſen bout ſijn deſen: Ten eerſten dat den rechten wech van A tot C en van B tot D corter vallen: Ten anderen ſoo benemen deſe min licht der camers als d'ander: Bovendien ſoo ſchijnt de form van ſulcke cruysloovenn behaghelicker int gheſicht.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

4 HOOFTSTICK.

Vande vervougingh der camers of percken en ander noodtlickheden die t'ſamen het heel Huys maken.

EEr ick totte ſake comme, wil te vooren ſegghen myn meyning niet te weſen, dat deſe oirdening alle man, of an veelen, of an luttel ghevallen ſal, of dat ick ſelfs die altijt de beſte ſal achten; Maer wel dit datſe na langhe overlegging en onderſouckingh, de bequaemſte is, die ick als nu hebbe connen bedencken: Dienende om daer mee te verclaren hoe ick ghetracht hebbe na des 1 Hooftſticx eyghenſchappen, die in huyſen vereyſcht worden, op dat anderen 't ſelve verbeterende, den huysbou tot meerder volcommenheydt gheraken mach.

Men behoort alle ſijdmueren, gevels en ſolders ſoo te veroirdenen, datſe ſterck ſijn om groote ſwaerte te connen draghen; Want hoewel den Huysheer int bouwen gheen groot ghewicht daer op en denckt te brenghen, 't can daer na ghebeuren dattet hem, of ander die t'huys na hem bewoonen ſullen, noodich ſal ſijn dat met groote ſwaerte te belaſten, als cooren of ander goederen daermen ſomwijlen de huyſen mee ſiet te gronden vallen. Of by aldient den huysheer ongheleghen is, ſulcke coſten te doen, en gantſchelick niet en verſtaet ſijn rekeningh op ſulck ghewicht te maken, datmen dan ten minſten mettet gelt tottet ghebou gheſchickt, verkieſe de ſterckſte vervougingh der deelen die daer me can gedaen worden; 't Welck int ghemeen geſeydt ſijnde, ick ſal totte ſaeck commen.

Het voornemen weſende een huys te verordenen, int welcke ick neme ghenoech te ſijn, benevens der eerden te hebben een Voorſael, met noch vier percken, dienende tot Eetca-

mer,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

mer, Slaepcamer, Vertreckcamer, en Keucken, met dergelijcke vijf percken daer boven, als tweede verdieping, en noch sulcke vijf percken daer onder te weten de kelders: Al 't welc men begeert vande cleenste form diet vallen can, mits datmen daer in bequamelick sijn gherief mach hebben, te weten de voorsael lanck ontrent 34 voeten, breet ontrent 17 voeten elck van d'ander vier percken lanck ontrent 17 voeten, breet ontrent 21 voeten; Voorts sulcx dattet sijn Lijcksijdicheydt int gheheel en oock inde ghedeelten hebbe; Dat mede vry licht hebbe, niet alleen inde groote sticken, als Salen, Keucken, Vertreckcamer, Kelders en ander camers, maer oock inde ghedeelten, als Steyghers, Contoiren, Botelrie, Cabinetkens en Heymelicken, elck met een volcommen cruyscassyn; Dat van ghelijcken de Dacksolders haer vry licht hebben, niet door dackveinsters dat lapwerck schijnt maer deur veinsters inde ghevels, wesende cruyscassynen ghelijck als d'ander, sulcx dat nerghens eenighe camers ontvreydt worden om licht te gheven an steyghers, ganghen of anders; Oock dat alle veinsters met volcommen Lijcksijdicheydt inde ghevels sonder eenighe dwanck, evegroot en evewijt van malcander commen.

Soo stel ick tot desen eynde de volghende 1 form vvesende:

1 FORM.

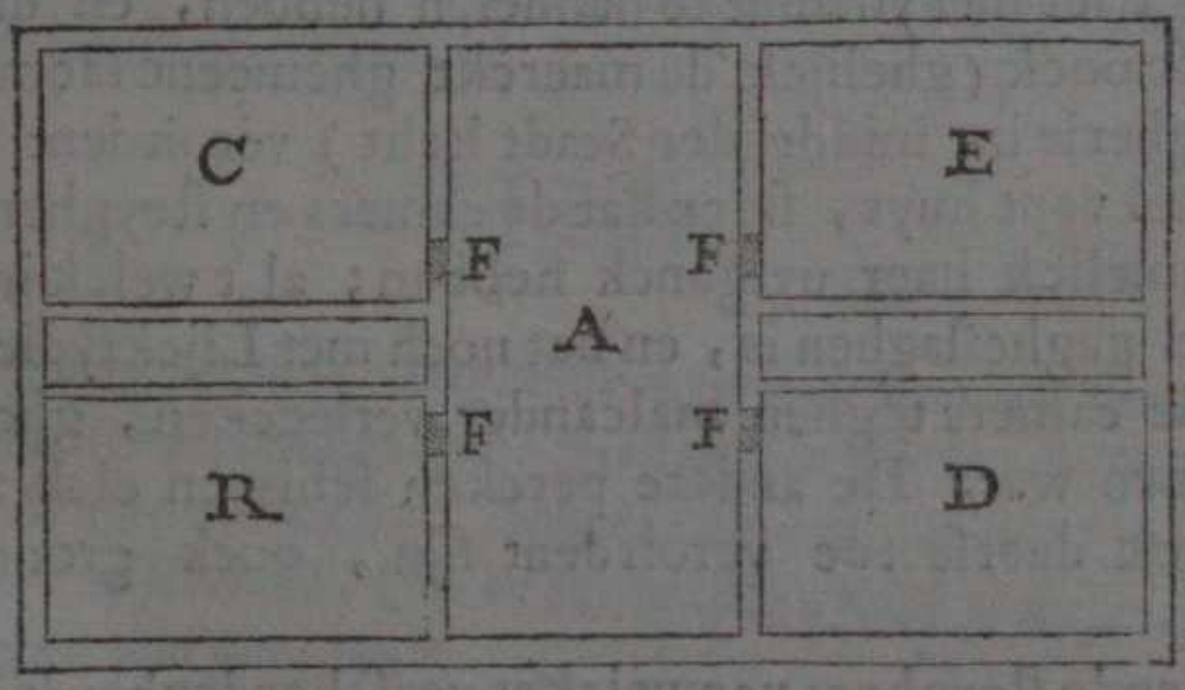

grontteyckeningh vvaer in A de Voorsael bediet; hebbende:

over elcke ſijde twee percken, te weten B de Eetcamer, C de Slaepcamer, D de keucke, E de vertreckcamer; De verbruynde plaetſen F ſijn haer vier deuren, die inde Voorſael uytcommen; De tvvee percken tuſſchen B, C en tuſſchen D, E dienen tottet ghene hier na geſeyt ſal vvorden; De linien die deſe percken vervangen, beteyckenen mueren vanden gront des kelders opgaende tottet bovenſte vanden huyſe teghen het dack, makende t'ſamen de Lijckſijdige vierhouckighe form ſoomen ſiet.

Maer want hier noch in moeten commen ſteygers, ſchoorſteenen, portalen, contoiren, heymelicken en dierghelijcke, ſoo ſtel ick hier deſe tweede form, alwaer Voorſael, Eetcamer, Slaepcamer, Keucken, en Vertreckcamer ſyn van beteyckening als inde eerſte form A, B, C, D, E; A met derghelijcke verbruynde plaetſen 32 deuren. Voort B twee ſteyghers. C vier percken tot ſchrijfpercken, cabinetkens, botelrie, morshoeck of dierghelijcke. D vier hout en turfbacken of rammeling hoecken, E acht plaetſen tot betſteen of caſſen. d'Ander percxkens ſyn van beteyckening als de woorden daer in ſtaende verclaren. Wat de Voorſael belanght die vereyſcht in heerlicke huyſen ruymer en grooter te weſen als d'ander camers, om datſe dient als ghemeene plaets voor 't gheheele huysghefin, oock voor vreemdelinghen die daer met ymandt te handelen hebben, en daerom behouftſe oock (ghelijck de maerckt ghemeene ſaemplaets der Burgherie int middel der Stadt licht) veroirdent te ſyn int middel vant huys, ſulcx dat de camers en ſteyghers daer in bequamelick haer uytganck hebben; al 't welck in deſe Voorſael gagheſlaghen is, en dat noch met Lijckſydicheydt der heele camers teghen malcander verleecken, ghelijckt voornemen was. De andere percken ſchijnen elck totten ghebruyck daerſe toe veroirdent ſijn, oock groot ghenoech.

Angaende ſteyghers vanwelcker verſcheydenheydt en eyghenſchappen inden Huysbou gheſeyt is, daer toe hebick hier

hier de ſteeckſteyghers met eenvaerdighe climming , dat's van heele verdiepingh vercoren , welcker hier twee Lijckſijdelick veroirdent ſijn , hebbende elck tot vry licht (ſo inde ſtantteyckeningh der ghevel daer by gheſtelt nader blyct) een cruyscaſſyn , en is te verſtaen datter ſulcke drie ſteygers boven malcander commen : Maer want ymandt mocht vragen oft met een ſteygher , byde Slaepcamer niet genoech en ſoude ſijn , ſonder daer toe noch een te maken by , hier op dient tot antwoort, dat weſende benevens de Slaepcamer,een ſteygher ſoo can de ſelve mette ſteyghers dieder noch onder en boven commen , eyghentlick dienen voor den Heer , tot ſulcken eynde als int volghende 5 Hooftſtick ſal gheſeyt worden , d'ander ſteygher voor 't ghemeen huyſgheſin: Ten anderen gebeuret dickwils dat huyſen in twee deelen by verſcheyden huyſgeſinnen bewoont worden , in welcken ghevalle het voughelick is, elck ſyn eyghen ſteyghers te hebben , ſonder d'een des anders wooningh te ontvreyen : Merckt noch dat d'een ſteygher hier nevens de keucken gerievich is, om telckens alſt noodich is van daer na de kelder te gaen : Belanghende heymelicken , contoiren, cabinetkens , morshoecke en diergelijcke die hebben volghens 't voornemen oock haer vrylicht , te weten elck een cruyscaſſyn , ſoo inde Stanteyckeningh te ſien is.

H: S:

Hier uyt ſchijnt dat inde voorgaende 2 form de keucken moet weſen in plaets der vertreckcamer , Doch nadien ick de teyckeningh ſoo vont , hebſe ſoo ghelaten , connende die wel , de keucken daer af maken , of ſoomen de keucke neemt inde kelder te weſen, ſo verſtreckt dit voor een camer.

't Gebeurt dickwils datmen een huys veroirdent om daer in te woonen een Edelman , Rentier , Amptman of een

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

een die gheen nering en doet, ghelijck mette boveſchreve teyckening voorbeeltſche wijſe gheſchiet is, nochtans daer na van ymant nering doende bewoont moet worden, als van een Cramer, Coopman, Amhachtſman of herbergier, 't welck alſt daer toe onbequaem is, ſtreckt tot ongherief der ghener dieder in woonen, oock tot achterdeel der eyghenaers, dat niet connende ſoo hooch verheuren of vercoopen als ſy anders wel ſouden, of moeſt vermaeckt weſen. Maer deſe form, en heeft dat ongheval niet te verwachten om deſe redenen: By aldient waer een Cramer, Coopman, Ambachtſman of een die wijnckel doet, 't iſſer bequaem toe, deur dien de Sael met d'ander twee nevenſtaende percken, die an ſtraet commen, veel veynſters hebben na den eyſch van wijnckels: Inde Comtoiren comt oock vry licht, connende ſoo wel dienen tot wijnckels als tot comtoiren; De caſſen op elcke ſijde der camers dienen om coomſchap in te ſluyten na Cooplien ghebruyck: Voor een herberch heeft elck der vier percken nevens der eerden, met derghelijcke vier daer boven, ſijn twee betſteen of plaetſen daer toe dienende, en elck haer heymelick en contoir, bequaem voor reyſende lieden, om daer in te ſchrijven en op te ſluyten, 't ghene men voor yghelick inde camer commende, niet en begheert te laten bloot legghen; De twee groote ſalen, d'een boven, d'ander beneen, connen dienen tot maeltijden van veel volcx; Den Weert mach een camer voor hem eyghen houden, met groote vryheyt, ſonder dat ymant der ghelogeerde, daer door behouft te gaen om in ſijn camer te commen.

Een camer alſoo alleen ghemaeckt, ſoude connen dienen, om daer in met ghemack en bequaemheyt te woonen.

MERCKT.

DIe de verdeeling deſer camerpercken niet an en ſtonde maer de camers liever ſoo veel ruymer begheerde, ſou-

der

der die, of soo veel alsser hem te veel docht, moghen uytlaten.

H: S:

Dus verre vande vervouging der Camers of percken die t'samen het heel huys maken, de reſt ſal metten huysbou vervult worden.

5 HOOFTSTICK,

Deur welcke camers of percken datmen bequamelicxt gaen mach, om tot d'ander te commen, deur welcke niet.

DE percken van een huys gheteyckent ſijnde, ſoo reſter te overlegghen, tot wat ghebruyck men die bequamelick veroirdenen ſal, waer in te anmercken ſtaet, deur welcke men bequamelick gaen mach of behoort te gaen, om tot d'ander te commen, deur welcke niet: Om hier af by voorbeelt te ſpreecken, genomen datter ſy een burgherlick huys (vant welck ick eerſt ſegghen ſal, daer na van Vorſtelicke) hebbende nevens der eerden vijf percken, als een Voorſael, Vertreckcamer, Eetcamer, Slaepcamer, en keucken, als mette formen des voorgaenden 4 Hooftſticx angeweſen wort, Om hier mee het voornemen te verclaren, te weten door welcke percken datmen bequamelick gaen mach, om tot d'ander te commen, deur welcke niet, ſoo is te weten, datmen om van buyten inde Voorſael te commen, deur gheen der vier ander en behoort te lijden, maer wel deur de Voorſael, na elck van dien; Want nademael de Voorſael dient voor ghemeene plaets des heelen huyſghefins, oock voor vreemde luyden van buyten commende, om daer in met ynandt vanden huyſe te ſpreecken, ſoo en voughet niet datmen,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

men, om tottet ſelve te commen, ſoude moeten gaen deur de vertreckcamer, daer den Heer vanden huyſe met ymandt alleen ſpreeckt, noch door de Slaepcamer daer den Heer of ſijn Vrou noch opt bedde mocht legghen, of deur de Eetcamer daermen an tafel mocht ſitten, noch oock daer mee de keucken te ontvrijen: Maer wil de Voorſael ſo veroirdent ſyn als gheſeydt is, datmen daer deur vryelick tot al d'ander mach gaen. Belanghende de Eetcamer, 't is bequamer daer deur te gaen na de Slaepcamer, dan verkeert deur de ſlaepcamer na de eetcamer op dat de ghene die dagelicx an tafel commen, en dickwils daer te doen hebben, den Heer of ſijn Vrou die deur ſieckte of ander oirſaeck opt bedde mochten legghen, niet hinderlick en ſijn. Deur de keucken na de botelrie te gaen, ſchickt beter dan verkeert deur de botelrie na de keucken, om dat inde botelrie te bewaren ſtaen dinghen die meer bevreyt willen ſijn, te weten al 't gene men daghelicx totte tafel behouft, als ammelakens, ſervetten, hantdoecken, tin of ſilvere ſchotelen, teljoren, ſoutvaten, lepels, lampetten, candelaers, keersſnuyters, tafel meſſen, vorcken, cannen, fleſſchen, drinckglaſen, ſchalen, bekers en diergelijcke, diemeu (als geſeyt is) daghelicx totte tafel behouft, want 't ghene men ſelden beſicht, als de groote menichte van ammelakens, ſervetten en hantdoecken, voort ſilverwerck datmen alleenlick gebruyckt op bancquetten, of datmen hout voor juweelen of rijckdom, s'ghelijcx beſonder drinckglaſen, poſſeleynen &c: die en legtmen niet inde bottelrie, maer in ander caſſen buyten de keucken. Soo oock deur keucke na de morſhoeck te gaen paſt beter dan verkeert deur de morshoeck na de keucken, om datmen inde morſhoeck, om ander plaetſen niet te ontvreyen, het vuyl werck doet, als vaten waſſchen, tin en yſerwerck ſcheuren, lywaet waſſchen, ſchoenen ſwarten met dierghelicke; In deſe morshoeck ſijn twee pompen, d'een van putwater, d'ander van reghenwater; Daer worden ingheſtelt cooçkpotten, haer deckſels, pollepels, ſpeten, braetpannen,

pannen, hackmeſſen met dierghelijcke: 't Is oock gerievich voor den Heer, dat hy de camer boven ſijn ſlaepcamer, mitſgaders het kelder deel daer onder hebbe tot ſijn eyghen verdoen, ſonder dat ymant daer deur moet lyden, om tot ander percken te commen, ghebruyckende het kelder deel tot gelt, juweelen en ſulcke dingen die vochticheyt verdragen mogen, en diemen heymelick en ſekerlick bevvaren vvil; De bovecamer tot boecken, papieren of ander dinghen die drooghe moeten blijven, en die hy voor de hant vant gemeen huyſgeſin niet en vvil laten legghen. Waer me hy oock bevreyt is voor 't gerucht dat ander boven ſijn hooft ſoude mogen maken, oock voor de ghene die deur een gaetken inde ſolder ſouden connen ſien, vvat hy in ſijn camer maeckt; Ende de ſteyghers wel veroirdent ſijnde als vooren, can alſoo in ſijn beſonder gedeelte commen tottet bovenſte en onderſte vant huys, ſonder door eenighe ander camers te commen en van ymant gheſien te weſen, oock ſonder ymandt anders daer te commen dan die hy der laſt af geeft.

Belanghende Vorſtelicke huyſing, laet tot verclaring van dien in deſe grontteyckening de ſes vierhoecken A, B, C, D, E, F, licht plaetſen bedien, met haer omme ſtaende huyſingen, die altemael haer vry licht hebben, welcker verdeeling duſdanich is.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

De lichtplaets A met haer omſtaende huyſinghen is voor

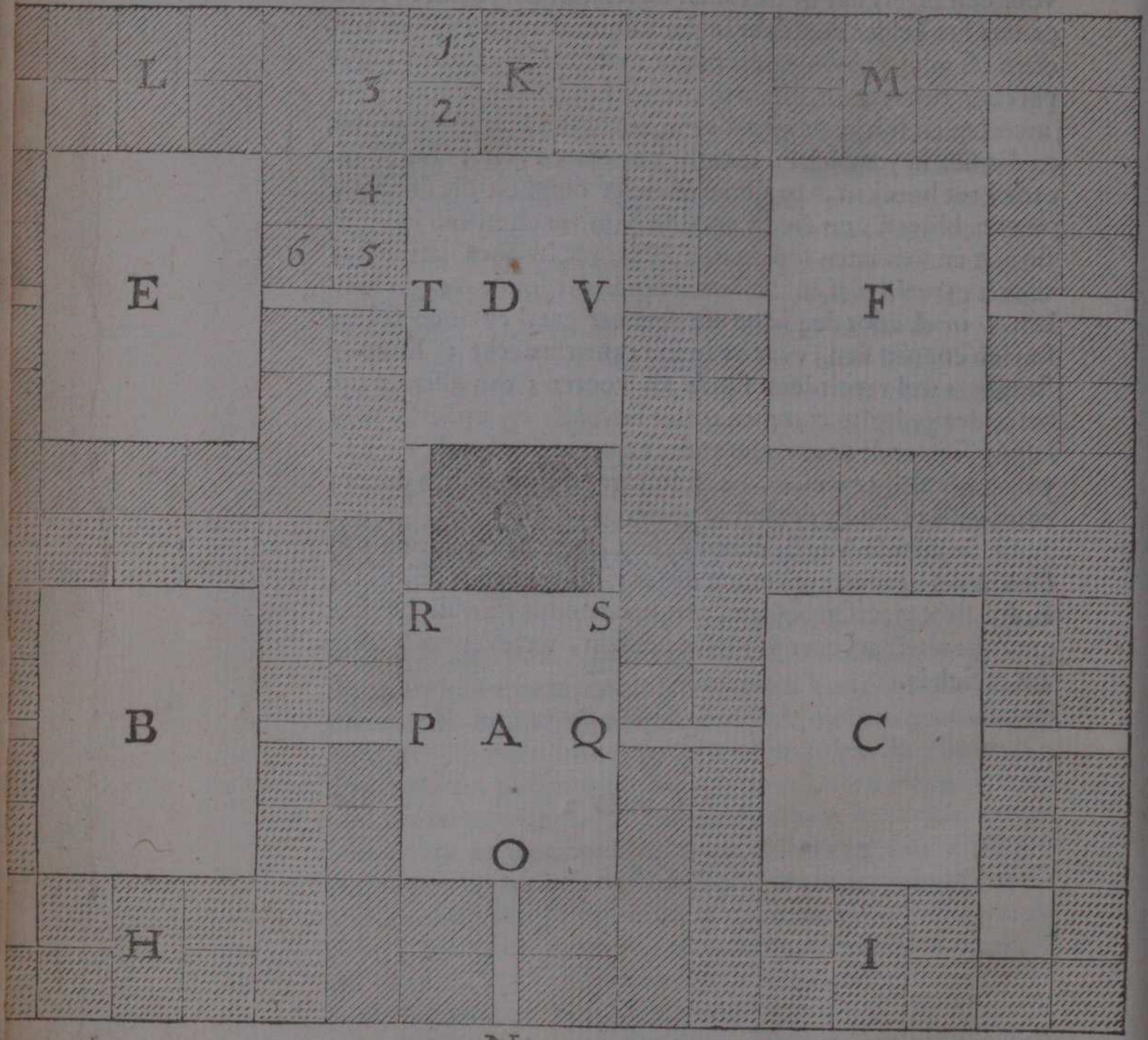

de wacht der Crijchſlieden.

De

De lichtplaets B met haer omſtaende huyſing is vôor de ſtallen en jacht, mettet volck de ſe ſelve angaende.

De lichtplaets C met haer omſtaende huyſing voor de hofdienſten en 't volck dien angaende, welcke hofdienſten ghemeenelick ſijn keucken, paſteybackerie, broodbackerie, corenmolen, brouvverie, * groote ſpijſwaert, * cleyne ſpijſwaert, botelrie, vvijnkelder, bierkelder, brantkelder, vvaſſcherie, apotekerie, ſiecken camer en ſulcke alſſer een vvelgheſtelt hof na ſijn gheleghentheydt meer mocht hebben. Magaſyn. Gardemanghe.

De lichtplaets D met haer omſtaende huyſing voor den Vorſt.

De lichtplaets E met haer omſtaende huyſing voor de Vorſtinne en haer Vrouvven.

De lichtplaets F met haer omſtaende huyſing voor den Forſtraet, Rekencamer en vreemde Heeren, mettet volck daer toe ghehoorende.

G de kerck.

Voort is inde huyſing van yder lichtplaets B, C, D, E, F een groote ſael als H, I, K, L, M.

N is de voorpoort en des huys eenige incomſt.

O, P, Q, R, S, T, V, ſijn ganghen om van d'een lichtplaets tot d'ander te commen.

De reden deſer verdeeling is met duſdanich inſicht:

De wacht vant Crijchſvolck is billichlick ande incomſt, mette ruyme plaets A gheſcheyden van d'ander ghedeelten.

Peerden en waghens ſijnde inghecommen door den ganck O, keeren van daer ter ſlinckerhandt, na den ganck P, ſulcx dat al 't ghene den ſtal en jasht angaet, daer by malcander vergaert, ſonder ander plaetſen daer me te ontvryen: Oock is de vuylicheydt en mishaghelickheydt vandien, buyten 't gheſicht der ghene die gaen na de logyſten des Vorſts, Vorſtinne en Vorſtraets: 't Gherucht der peerden en des volcx dieſe beſtellen, in die plaets beſloten ſijnde, en wort in d'ander niet ghehoort.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Alle dinghen der hofdienſten inghecommen of ingebracht ſ jnde door den ganck O, keeren van daer ter rechterhandt na den ganck Q, al waer 't ghene de hofdienſten angaet, by malcander vergaert, ſonder ander plaetſen daer mee te ontvryen : Oock is vuylicheydt en mishaghelickheydt vandien, buyten 't gheſicht der ghener die gaen na de logyſten des Vorſts, Vorſtinne en Vorſtraets, 't gherucht des volcx der hofdienſten in die plaets beſloten ſijnde, en wert in d'andere niet ghehoort.

De kercke G is bequamelick int middel vant huys, met twee ganghen daer nevens als R en S, om daer door te commen uyt de lochtplaets A inde lochtplaets D. Alle de ghene die by den Vorſt of in ſijn oirt te doen hebben, ghecommen ſijnnde deur den ganck O, gaen van daer nae den ganck R, of S, ſonder vande vuylicheydt of gheruchten des ſtals of der hofdienſten verhindert te ſijn; daer deur ghecommen ſijnde, inde lochtplaets D, des Vorſten oirts, moghen keeren op den ſlijnckerhandt na den ganck, T, om te gaen na den oirt der Vorſtinne met haer Vrouwen, of op den rechterhant na de ganck V, om te commen na den oirt des Vorſtraets, Rekencamers en vreemde Heeren.

De ſalen H, I, K, L, M welcker de lichtplaetſen B, C, D, E, F elck een hebben, ſijn ghemeene percken om 't volck van dien in te moghen t'ſamen commen eten en hun gherief nemen.

Angaende d'oirden der beſonder percken in des Vorſts oirt, die mach duſdanich ſijn : Om vande ghemeene voorſael K te commen tot des Vorſts ſlaepcamer, ſalmen eerſt lijden deur de Hallebaerdiers wacht; van daer deur de Edelluyden, Pagen en Camerlinghen wacht; van daer door des Vorſts Eetcamer; van daer deur de vertreckcamer of praetcamer; van daer inde ſlaepcamer. 't Is oock voughelick de oirden ſulcx te weſen, dat den Vorſt mach commen uyt ſijn ſlaepcamer inde Vorſtinnens ſlaepcamer, altijdt alſt hem ghelieft, ſonder van ymandt des huyſgheſins gheſien te weſen

weſen: Maer om 't ghene van dies tot hier toe gheſeydt is, in de form an te wijſen, ſoo laet 1 beteyckenen de camer daermen uyt de ſael K eerſt incomt, te weten de Hallebaerdiers wacht, 2 de wacht van de Edelluyden, Pagen en Camerlinghen, 3 des Vorſts eetcamer, 4 de vertreckcamer of praetcamer, 5 des Vorſts ſlaepcamer, 6 des Vorſtinnen ſlaepcamer, gheleghen in haren oirt, en ſoo dat den vorſt uyt ſijn ſlaepcamer 5 daer in can commen, ſonder van ymant des huyſgheſins gheſien te weſen.

Ick verſta oock 't ghene boven vanden Heer eens Burgerlicx huys gheſeydt is, plaets te houden voor den Vorſt en Vorſtinne, te weten dattet voor hemlien gerievich is, datſe de camers boven haer ſlaepcamers, mitſgaders de kelders deelen daer onder, hebben tot haer eyghen verdoen, mette ſteyghers ſoo veroirdent, dat ſy in dat beſonder ghedeelte moghen commen tottet bovenſte en onderſte vant huys, ſonder van ymandt gheſien te weſen, alles tot ſulcken ghebruyck en eynde als daer breeder gheſeydt is: Noch ſoudemen hier moghen beſchrijven den bequamen ganck vande onderſte camers na de bovenſte, en vant ongherief datter volght deur oirdeningh der Looven d'een boven d'ander; maer want daer af eyghentlick verclaringh ghedaen is in 't 3 Hooftſtick deſes Byvoughs, ſoo ſalt daer me ghenoech ſijn.

Merckt noch dat hoewel meerder of minder Vorſtelicke huyſen, dan 't gheene hier tot voorbeelt ghenomen is, ander oirdeningh der ghedeelten ſoude vereyſſchen dan deſe; doch ſoo is myn meyningh, van 't gheene daermen na behoort te trachten, daer mee ghenoech int ghemeen verclaert, te weten deur welcke percken datmen bequamelick gaen mach om tot ander te commen, deur welcke niet.

H:S:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

H. S.

Den Schrijver had hier noch ongheteyckent, dat hy van meyning was hier noch verhael te doen van een Vorstelick huys met al sijn Vergaringhen daer by, hebbende elcke Vergaring een lichtplaets mette huysing daer rontsom ten eynde om te ghenieten de ghemacken en voordeelen daer by 't laest vant 1 *Hoofdstick der volghenden* 3 *Onderscheyts, van der Raden oirden, af gheseyt sal worden, en int* 4 *Hoofdstick der voorgaende Stedenoirdening oock eenich vermaen af geschiet is. Doch alsoo, uyt dit Hoofdstick en het voorgaende* 2 *Hoofdstick deses Byvougs, de ghemeene reghel van alle grooter en kleynder ghestichten verstaen can worden, soo wortet hier by ghelaten.*

6 HOOFTSTIC.

Vant open en toegaen der deuren, mitsgaders ghedachteniſſen op sloten en sleutels.

HEt open en toegaen der deuren en schijnt niet soo bequaem na de sijde der camers als over d'ander sijde inde portalen, contoireu, heymelicken en dierghelijcke, om verscheyden redenen: Ten eersten dat de camers met tapijtserie behanghen sijnde en de deuren daer in open gaende, soo schrapt de bovecant der deuren teghen de tapijtserie, met ongherief der ghene die uyt en in gaen, 't welck soo niet en geheurt, wanneer de deure over d'ander sijde opengaet: Ten tweeden de deuren openstaende en datter dan voor de selve gheen tapijt en hanght, die het gat bedeckt, dat is oock mishagelicker als na d'ander wijse, daer de tapijt altijt voort gat hangt: Ten derden dat de deuren inde camer opengaende, belet doen ant ghene datter in is, inden halven omtreck door de deur beschreven, als menschen daer sittende of yet

andere

anders daer in ſtaende, 't welck over d'ander ſijde ſoo niet en ghebeurt.

GHEDACHTENISSEN OP SLOTEN en Sleutels.

MEn can maken 6 gelijcke ſlooten met een gemeene ſleutel die de ſelve altemael can open doen.

Voort cannen maken dertich ſloten elck met een beſonder ſleutel die elck haer ſlot connen open doen, maer en connen d'een des anders ſlot niet open doen noch oock een vande voorſchreve ſes ſloten, connende nochtans die ghemeene ſleutel open doen alle de ſeſſendertich sloten.

Deur dit middel can den Heer vanden huyſe alleenlick met een ghemeene ſleutel openen alle de 36 sloten vanden huyſe, ſonder dat een vande 30 beſonder sleutelen ſijn 6 sloten can open doen.

't Welck bequaem is voor een Huyſvaer die ſes verſcheyden sluytende plaetſen heeft, daer in hy niet en wil dat ymandt comme dan hy; Als een comtoir, gheltkiſte, een ſilvercaſſe, een Iuweelcaſſe, een caſſe daer hy brieven van belanck inleght als opdrachten van huyſen en Landen en ander ſecrete brieven, voort een boeckcamer, of ſulcx alſt weſen mocht, daer hy niet en wil dat ymandt anders by comme.

Maer het ghebeurt dat ſijn Huyſvrou heeft een lijnwaetcaſſe, een cleercaſſe, haer eyghen Iuweelcaſſe van braſeletten, rijnghen, goude ketens, peerlen en dierghelijcke, daer ſy niet en wil dat ymandt anders by comme dan ſy. In ſulcken ghevalle mach ſy doen maken een slot en sleutel die alle d'ander sloten open doet, ſonder de voorſchreve 6, en ſulcx dat gheen vande ſes-en-dertigh de hare open can doen.

Maer wanttet ghebeurt dat den Heer de sleutel van ſyn

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

comtoir gheeft an eenighe dienſtbode, om yet daer uyr te halen, en dat de ſelve dienſtbode dan een toeganck ſoude hebben tot ſijn gelt, juweelen en ſecrete brieven en ander brieven van belanck, 't welck ſommighe niet gheeren doen en ſouden, in ſulcken ghevalle ſoude hy moeten twee sleutels hebben, te weten d'eerſte die dat comtoir open doet met al d'ander plaetſen de twede die alleen dat comtoir open conde doen, ſonder eenighe van d'ander vijf om die twede ſleutel de dienſtbode te moeten gheven.

Deſe manier is oock gherievich, om als eenighe van de menichte der ſleutels ſijnde misleydt, verlooren of gebroocken, als dan deur des Heeren of ſijn Huyſvronwen sleutel, het slot van dien te connen opendoen, ſonder na de slootmaker te wachten, die dat met een Keyſer opent of anderſins moet opbreecken.

Het ſchijnt bequaem datmen de sloten vande veinſters opent mette sleutel vande deur.

7 HOOFTSTIC.

Vande voordeelen en achterdeelen der Stoven.

VOORDEELEN.

't Iſſer over al warm, anders dan met een brandende vier; waer mede men in coude winters, van vooren verwarmende van achter bevrieſt, en die niet na ghenoech het vier en ſijn lijden coude.

Ten anderen de warmte gheduert langer, want het brandende vier in een ſchoorſteen uyt ſijnde de warmte vergaet terſtont.

Ten derden ten Roockter niet in.

Ten vierden daer en is gheen ſtof van aſſchen in te verwachten.

Ten

Ten vijfden tis minder coſt van brandt.

Ten ſeſten de ſtoockingh des cachelovens gebeurt buyten de ſtoof, ſonder dat de ghene dieder in ſijn daer af hinder-nis hebben.

Ten ſevenden men cander op een nacht of min gewaſſchen lijnwaet in drooghen, ſoo bequamelick, als waer het inde heete ſomer, 't welck in veel huyſghesinnen groote ſwari-cheydt, heeft, voornamelick in winterſche vrieſende en vochtighe daghen.

Ten achtſten de gemeene luyden koocken by 't vier van-de Cachelovens.

Ten neghenden inde ſtoven dobbel glaſe veinſters, geeft groote warmte: hier af moet ick reden onderſoecken inde vorſt alſt vrieſt met twe tonnen d'een in d'ander.

ACHTERDEEL EN.

Het ſtijnckt in ſtoven, voornamelick daer yet in is mis-haghelick rieckende, als in ſchoenmakers ſtooven het vet vet leer, Caes, ghedroochde vis, Stijnckende aſems van menſchen, Hoenderen, Ganſen, Verckens en ſoo voorts.

Ten anderen dieſe onghewoon ſijn, wordender qualick in bycans ghelijck die Zeeſieck ſijn.

Men voorſiet hier teghen met int begin des winters d'eer-ſte mael de ſtoof ſeer heet te maken:. Rijcke luyden om hier in te voorſien, doen daer in dickwils welrieckende roockin-ghen, maer ten duert niet langhe,

8 HOOFTSTIC.

Van Schoorſtenen te weten om die te veroirdenen datſe wel roock trecken.

DE ſchoorſteenen ſijn oock een deel, onder de voorna-melickſte ſaken, daermen inden huysbou ſorchvulde-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

lick acht op nemen, overmits de bekende ſwaricheden, commende vande gene die niet wel roock en trecken.

Om nu na den eyſch vandien totte ſaeck te commen, hebbe daer toe veroirdent, dit 8 Hooftſtick, int ſelve ſullen wy eerſt ſegghen vande ſpiegelingh deſer ſtof; Daer na van verſcheyden ghebruyckte voorbeelden.

Ten derden en laetſten van onſe manier.

I. *Punt vande Spieghelingh des roocx.*

DE roock die inde ſchoorſteenen haer behoorlicke ganck niet en heeft, wort verhindert van beneden of van boven of van alle beyde: Van beneden, als wanneerſe vanden heert ghedreven wordt eerſe inde buyſe gheraeckt, met wint commende deur veinſters, deuren, ſpleten of ander openheden. De verhindernis van boven ghebeurt, wanneer de wint van boven neerwaert vallende, ſtercker dan de tocht des roocx van onder opwaert is, de ſelve weder te rugghe doet keeren, en het Huys vervullen. Belanghende de beteringh des ghebrecx van beneden, gemerckt datmen 't ſelve ghemeenlick ſien en helpen can, mette gaten ofte openheden daer de wint deur comt, dicht toe te sluyten, en dat daerbeneven de verſcheyden gheſtalteniſſen vande omſtaende openheden ſonder eynde ſijn, ſo en willen wy niet trachten na eenighe ghemeene reghel daer af te beſchrijven; Achten de datmen 't begheerde heeft, wanneer alle deuren veinſters en ander lochtgaten toe ſijnde, de camer al dan ſonder roock blijft; ja alwaert dattet roockte deur openſtellen van deuren of veinſters, ghemerckt die ghemaeckt ſijn om te ſluyten. Maer de verhindernis alleenelick van boven commende, welcke men ghewaer wort wanneer de roock, van ſelfs gheneycht ſijnde opwaert na de buyſe te trecken, ſonder beneden hindernis te crijghen, nochtans inde buyſe al gheweeſt hebbende, weerom buyten de mantel keert, en de camer

mer vervult, daer af is ons voornemen, middel te verclaren om fulcx te beletten.

Men fiet ande roockende fchoorftenen, voornamelick die tuffchen hoogher huyfen ftaen, dat de roock nu na d'een fijde, dan na d'ander keert, d'een ooghenblick recht neerwaert, d'ander weer om hooch, 't welck ons fekerheydt gheeft, dat die onfienelicke winden felf fulcken onfeker roerfel moeten hebben, ende dat na de afkeeringhen diefe op de fchuttende faken crijghen, ende na de cracht diefe daer op doen, d'een ooghenblick ftercker of crancker als d'ander; want waer de ghewelt uyt een felve oirt wajende eenvaerdelick de felfde, de reden wil dat de wint teghen een fchoorfteen oock eenvaerdelick de felve loop foude houden, dat is gheduerlick opwaert of neerwaert, of fijdelingh, foot dan waer. 't Is oock te weten dat alle wint, commende uyt eenich gat, neemt van daer voorts een loop (ghelijck oock 't water doet) na gheleghentheydt der form vant uyterfte des felfden gats; als by ghelijckenis, wanneermen blaeft deur een omghecromde trompethoorn, met twee of drie keeren, hoewel de gheblafen wint daer in verfcheyden loopen heeft nu voorwaert dan achterwaert, nochtans uytcommende vliecht dien wech heenen, daer de uyterfte cant die heenen wijft.

Nu dan de verfcheydenheden der winden dufdanich wefende, foo is te weten dat al de gheene die van buyten langs de fchoorfteen opwaert trecken, den roock gheen verhindernis en doen maer die van boven inde buyfe neerwaert commen, jaghen den roock daer uyt inde camer: Teghen fulcke dalende winden moetmen voorfien en de ryfende tot bate nemen: Maer hoemen 't felve op verfcheyden wijfen dadelick te werck geftelt heeft, fullen wy nu verhalen, metfgaders de redenen waerom fulcx tot fommighe plaetfen helpt tot ander niet, ja tot ettelicke verergert. Daer na fullen wy van onfe manier fegghen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

2 Punt. Vande verſcheyden middelen diemen tot elcke plaetſen ghebruyckt.

SOmmighe veroirdenen op ronde ſchoorſteenbuyſen, om ſchoorſteen wel roock te doen trecken, een ſchutſel van Form als een vierclock, ghelijck hier nevens, te weten met een wintvaen, die de ſelve clock, (drajende op een pinne) met de rugghe na den wint doet keeren.

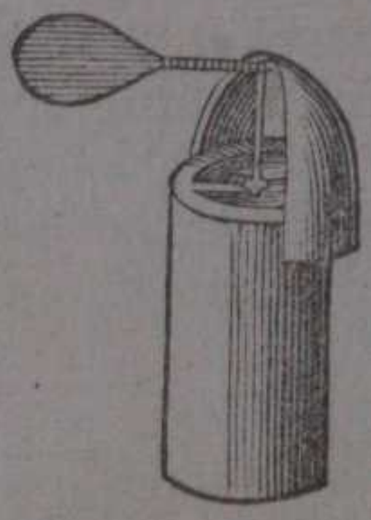

Nu hoewel deſe manier eenig ſchijnſel van reden heeft, waer deurmen ſoude menen, dat de wint van allen oirten 't ſy Noort, Ooſt, Zuyt of Weſt gheſchut wordt, datſe inde ſchoorſteen niet gheraken en can, nochtans leert d'ervaringh ſulcx tot ſommige plaetſen en tijden niet te helpen, maer dickwils achterdeel te doen: De oirſaeck daer af can duſdanigh weſen: Ten eerſten ſo en mach dat niet helpen teghen winden, die inde ſpieghelingh des eerſten punts gheſeydt ſyn van boven neerwaert te commen: Ten anderen al waer de ſchoorſteenbuyſe ſoo hooch boven de nevenſtaende gheſtichten of gheberchten, datter niet dan * ſichteynderſche wint an en quam, nochtans cant ghebeuren de wint ſoo ſlap te weſen, datſe de clocke niet keeren en can, maer wel de macht heeft om de roock weerom neder te drijven: Indervougen dat de clocke, blyvende mette openſijde na de wint toe ſtaende, doet veel meer achterdeel dan voordeel, want ghelijck haer rugghe den wint afwijſt, alſoo ontfanght de holle ſijde meer winds, dan offer gheen clock en waer. Ander ſchoorſteenen hebben een overdeck-

Horiſontalis

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

verdeckſel in form bycans van halfront âls hier nevens, waer me de winden van boven rechtneerslaende, eenichſins afghekeert worden; ſchut oock reghen, haghel en ſne, datſe inden heert niet en vallen: Maer winden die van ter ſijden int gat commen, 't can ghebeuren datſe teghen 't ſelve deckſel een weer slach crijghen en overvloedelicker inde buyſe keerden danſe ſoude, ſonder dat deckſel. Sommige ſtellen voor de boveſchreve gaten twee barders vande ſelve form welcke ſy ſchilden noemen, die vaſt ghemaeckt ſijn an vier yſers, alſo datter tuſſchen beyden ontrent drie duym open blijft: Deſe ſchilden ſchutten wel de wint die recht op de gaten comt, maer ſijdelinſche winden connen daer teghen een weerſlach crijgen, en den roock overvloedelicker inde pijpe doen keeren; alſoo datmender ſomwijlen bate andermael achterdeel by merckt.

Over ettelicke pijpen wert een coker gheſtelt, als hier nevens, onder open, boven met een gat ontrent ſoo groot als 't gat der pijpen, de ſelve doen tot ſommige plaetſen goeden dienſt; Ander heb ick gheſien die met ſeker winden niet veel en hielpen; Doch wil de reden datſe eenich voordeel gheven, want ſichteinderſche winden en connen niet lichtelick ſchaden. Angaende de neervallende, welcke deur 't bovenſte gat der coker commen de ſelve verſcheyden terſtont, deur dien dat de coker onder wijder is; Daerom comter ontrent ſoo veel keerende wint min inde buyſe, dant ſonder coker doen ſoude, alſſer ter ſijde de buyſe wint valt: Maer als beneven dit voordeel deur 't gat der buyſe, noch ſoo veel wint gheraeckt datſe den tocht des roocx overwint, ſoo moet den roock inde camer keeren.

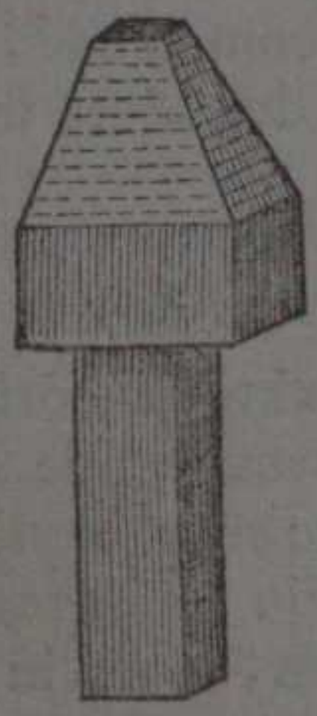

Leo

Leo Baptiſta Albertus int 17 Hooftſtick ſijns 5 boecx, raet de ſchoorſteen boven toe te decken, en daer an te makē neerwaert ſtreckende neuſgaten als hier nevens: 't Selve is wel goet teghen ſne en reghen, oock teghen alle neerſlaende winden, maer de * ſichteinderſche en rijſende deur 't een neuſgat daer in commende, en vlieghen niet recht deur een ander neuſgat weerom daer uyt, dan connen van binnen tegen het deckſel een weerslach crijghen, dieſe door de meeſte ruymte na den heert doet keeren.

Horiſontalis

Cardanus lib: de ſubtilitate 2, wilt inde ſchoorſteenpijpen gheſtelt hebben niet alleen ſulcke vier neerwaert ſtreckende neuſgaten als boven, maer noch vier daer toe opwaert ſtreckende, als hier nevens; Deſe laetſte vier en connen deur ghemeene reghel gheen deucht doen, want als neerſlaende ende ſichteinderſche winden daer in commende, ſijn gheneycht den roock na den heert te jaghen.

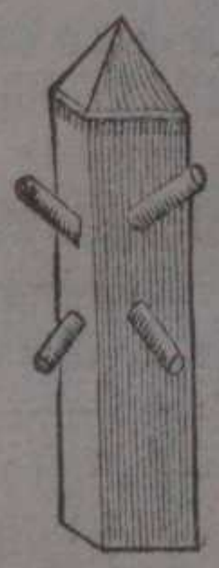

Sommighe maken een viercante overdeckte ſchoorſteen buyſe, daer an vervoughende (als hier nevens) noch twee corte buyskens die beyde overdeckt ſijn na de manier der voorgaende 2 form, waer in den roock deur een ſijdgat comt. Ende ghelijck hier deſe twee buyskens angheſtelt ſijn, alſoo wordender oock ettelicke ſchoorſteenen op alle vier de ſijden ghebrocht, welcke tot ſommighe plaetſen helpen, tot ettelicke niet.

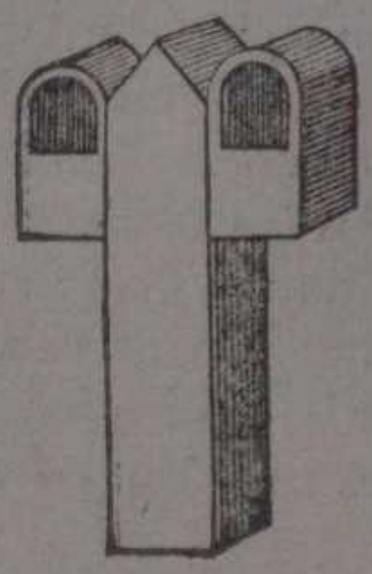

Ander

Ander vvorden altemet geholpen met een deure, veinſter of ander locht gat open te ſtellen: d'Oirſaeck der verbeteringe, is dat de vvint door de ſelve commende, bygevalle recht deur de ſchoorſteen uytvliecht, ſonder den roock buyten de mantel te ſlaen, overvvinnende alſoo alle vallende vvinden. Maer ſulcke manier en is niet ſeer te pryſen, overmits de camers diemen VVinterdaechs vvarm begeert, daer deur ſeer vercouden; Ten anderen nadien deuren aen camers gemaeckt ſyn om te ſluyten, en die te bevryden, datmen van buyten niet en ſiet, vvatmen daer binnen doet, ſoo iſt een ongerief tegen ſyn vville in open camers te moeten ſitten. Daerom een ſchoorſteen ſoo geholpen zijnde, datter met geſloten deuren en veinſters geen roock inde camer en comme, het ſchynt an dit voornemen genoech gedaen, ja al vvaren ſy oock met open deuren en veinſters ſeer roockende.

't Gebeurt oock altemet dat den roock geholpen vvort met de ſchoorſteen af te breecken en vveerom een ander te maken, ſonder datmen mercken can, vvaerom dat de verbeteringh geſchiet: maer die hier af ſyn vervvondering vvil verminderen, dencke eens hoe dat ſommige perſoonen blaſende int gaetken van een duytſche pype, en connen vvat ſy oock blaſen, de pype geen geluyt doen geven, niet tegenſtaende ſy haer mondt daer an ſetten en daer in zydelingh blaſen, gelijck ander dieſe doen fluyten; nochtans by aldien de vvindt uyt haer mondt daer in quam, even eens ſonder eenich verſchil, gelijck van d'ander, ſy ſoude daer in dergelijcke daet moeten vvercken; vvaer uyt te verſtaen is, dat een ſeer cleene verandering der form, lichtelick oirſaeck can vveſen, om de ſichteinderſche vvinden meer of min inde buyſe te doen vaten.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

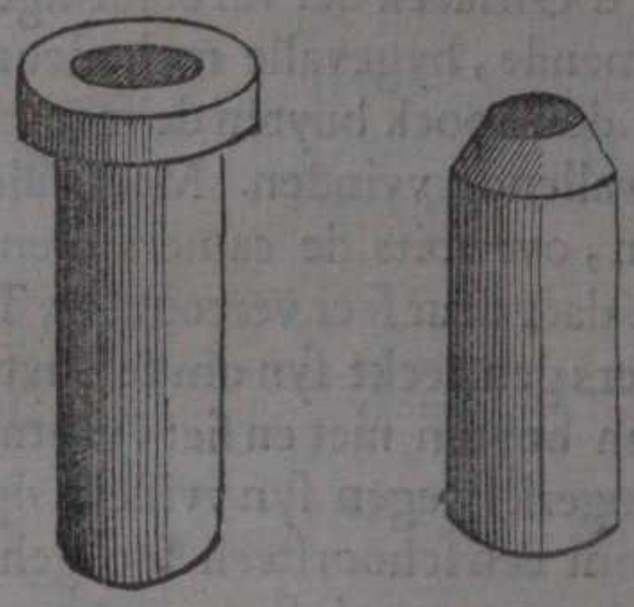

Sommige maken de ſchoorſteenbuyſe met een dickhooft ant einde daer de roock uytcomt; gelijck de nevenſtaende voorſte buyſe: ander ter contrarie, boven ten dunſten met manier van afdaking gelijc de achterſte buyſe, vvelcke vvyſe my ooc beſt bevalt, om dat die ſchoensheyt de ſchadelicke vvinden beter afvvyſt.

H. S.

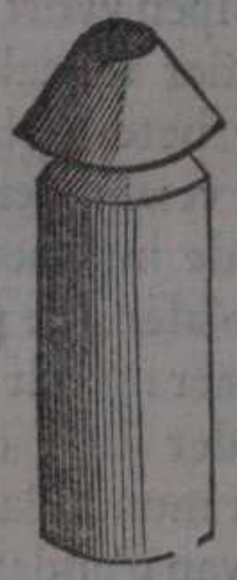

Gevought de reden waerom den Schryver de voorgaende laetſte wijſe van ſchoorſtenen beſt bevalt, totte verclaring vande oirſaken der beterſchap, die een viercante ſchoorſteen na de manier vande derde form deur haer coker crycht, men ſal daer uyt lichtelick verſtaen, hoe den roock van boven noch minder belet ſoude crygen, ſoomen op de ſelve laetſte form ſtelde een coker van gedaente als hier nevens.

De ſchoorſteenen meynen ſommige, hebben in Hollandt meer gebreck vanden roock dan in ander Landen, de reden zijn daer af verſcheyden. Ten eerſten en heeftmen inde ſtoven geen gebreck van roock, om dat ſy daer met gevvelt gedrongen vvort ter pype uyt te vliegen. Ten tvveeden men brant nergent meer turf dan in Hollandt, die meerder roockt dan hout. Ten derden is 't gerucht daer meerder, om dat de Vrouvven daer eygenſinnelicker zijn op vvitte meuren dan elders.

Ick hebbe geſien dattet roocken gebetert vviert, met vvat vvaters te gieten op den heert rontom het vier, maer 't ſelve vva-

ter

ter uytgedroocht zijnde, soo begondet vveerom te roocken; dit heb ick tot sommige plaetsen sien helpen, tot ander niet, oirsaeck der hulp mach vermoet vvorden *ex Eolipila*.

Ick hebt oock sien helpen met een rechte stock over 't vier inde schoorsteen te steecken.

't Gaet mette roock gelijck met een vvaech, liggende in d'een schael 100 ℔ in d'ander 99 een once daer toe en bevveecht niet noch tvve noch drie oncen, &c. maer meer dan hondert pont daer incommende, die schael daelt neer: alsoo gebeuret dat den roock van onder (soo te seggen) meer dan een pont hulps moet hebben, daerom 1. 2. 3. 4. of 5 oncen, daer by geleyt zijnde, men segt ten helpt niet, nochtans helpet alsoo verre alst streckt.

9 HOOFTSTICK.

Van 't onderecrtsche werck als Bornputten, Regenbacken, Heymelicken en Kelders.

En eerst van Bornputten.

't IS voor een Huys groot gerief te hebben syn eygen vvater, om allen ogenblick, so vvel by nachte als by dage, dat te mogen gebruycken, sonder t'elckens daerom te moeten buytens huys gaen an Fonteynen, Rivieren of tot syn Nabueren. Vyt dese oirsaeck vvorden de Putten ernstelick bedocht by verscheyden vande Bouconstschryvende; als Vitruvius in syn 8 bouck seggende onder anderen int 4 Hooftstick, vant vvater gelesen te hebben Theophrastus, Timæus, Possidonius, Hegesias, Herodotus, Aristides, Metrodotus. Na Vitruvius hebben Plinius, Palladius en meer ander daer af geschreven; vvelcke de gene, die 't lust lesen mogen. Maer vvantmen daer niet en vint 't gene van dies hier onlancx in Hollant te voorschyn gecommen nieu gevonden is, soo sal ick dat verclaren; te vveten het booren van putten tot over de 200 voeten diep, en dat op corten tijdt met clene cost: sulcx datmen nu in venige en modderige landen, niet

alleen en ontmoet verſcheyden vvateren, d'een beter als d'ander, maer men can oock dadelick ſien, vvat verſcheyden ſtoffen ſoo diep in d'eerde leggen, vvaer me een oirſaeck geopenbaert is, om met ander kennis daer af te ſpreecken, danmen te vooren gedaen heeft: ſulcx dat ick acht dit te meugen gerekent vvorden onder de groote vonden, die niet alleen t'onſen tyden, maer over veel hondert Iaren, tot 's menſchen kennis gecommen zijn.

Om de manier van booring te verclaren, ſal ick beſchryven 't gene daer af dadelick gebeurt is, onder anderen tot Amſterdam int Oudtmannenhuys, alvvaer geboort is ſulcken Put 232 voeten diep, op den tijt van 21 dagen, hebbende gecoſt ſoo van booren als ander oncoſten 500 gulden, vvaer over doende vvaren vijf mannen, te vveten den Meeſter met noch vier ander. En vviert angevangen den 16 Iunius 1605.

De diepte op elcken dach geboort was als hier onder.		*De gronden zijn int booren bevonden als volgt.*	
	Voeten.		Voeten.
Den 16 Juni - - -	51	Gehoochde aerde - - -	7
Den 17 - - - -	22	Dary en Veen - - -	9
Den 18 - - - -	14	Weke cley - - -	9
Den 19 - - - -	12	Sant - - - -	8
Den 20 - - - -	17	Aerde - - - -	4
Den 21 - - - -	16	Cley tamelick hart - - -	10
Den 22 - - - -	14	Aerde - - -	4
Den 23 - - - -	14	Sant daermen in Amſtelredam op heyt - - - -	10
Den 24 - - - -	11	Heele blaeuwe cley - -	4
Den 25 - - - -	9	VVit ſant - - -	4
Den 27 - - - -	8	Saver aerde - - -	5
Den 28 - - - -	10	Mollem - - - -	1
Den 29 - - - -	5	Sant - - - -	14
Den 30 - - - -	5	Sant eerſt met wat cley vermengt, daer na ſchelpen en hoornkens -	9
Den 1 Juli - - - -	6	Harde cley altemet gemenght met wat haer en ſchelpen - -	36
Den 2 - - - -	5	Vande ſelfde cley. - -	66
Den 4 - - - -	4	Sant met ſteentgens vermengt - -	5
Den 5 - - - -	3	Sant - - - -	29
Den 6 - - - -	2		
Den 7 - - - -	2		
Den 8 - - - -	2		
21 dagen	diep 232	Somme als hier nevens	232 voeten.

Doen

Doen de booring gedaen vvas ter boveſz, diepte van 232 voeten, ſoo vvas den raedt van eenige, datmen (tervvylen dit met ſoo cleene coſten geſchieden) noch veel dieper ſoude geboort hebben, om te ſien vvat vreemdicheden, ſoo van gronden als 't gene anders, hadde mogen ontmoeten; doch vviert eyntelick beſloten, by die diepte te laten beruſten.

H. S.

VVat aengaet de gedaente des boors, manier van booren met veel ander omſtandicheden, dat ſal inden Huysbou vervult worden.

Nu vande Regenbacken.

BEnevens Bornputvvater dat tot d'een plaets beter is als tot d'ander, en niet overal can gecregen vvorden, ſoo bevintmen het regenvvater inde huyshouding ſeer noodich, als tot lyvvaet te vvaſſchen, om dat de zeepe in putvvater gemeenelick ſchift of cabbelt, en niet en ſuyvert; voort om errevveten, en ſommige ander dingen me te ſieden, en coken dat met putvvater, niet vvel en can gedaen vvorden. Vyt deſe oirſaeck ismen tot veel plaetſen, daer rivieren noch fonteinen en zijn ſeer becommert om bequame regenbacken te maken, daer af hier na geſeyt ſal vvorden, eerſt verclaert zijnde een gemeen ongeval dattet regenvvater van de daken crijcht: 't Is te vveten dat na langh drooch vveer, het ſlyck op de ſtraten tot ſtof gedroocht zijnde, en van de vvint om hooch inde locht gedreven vvordende, het geracct alſo op de daken en inde goten tuſſchen beyden, 'tvvelck daer na vanden regen affpoelt en vveerom in ſlyck verandert, gelijckmen metter daet ſien can alsmen gaſlaet het ſvvart vvater dat na lange droochte met ſulcken eerſten regen uyt de goten comt. Noch gerakender inde goten doode muyſen en ratten, dreck van catten, gevogelten en ander vuylicheyt, vvelcke eintelick al inde regenback vlieten, Maer 't gene alſoo inde regenback gelopen is, en daer ſtil ſtaet, laet ſyn ſlyck te gronde ſijnc-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ken, vergarende op den bodem een voet of tvve dick, meer of min na dat den regenback lange of corten tijdt ongeſuyvert geſtaen heeft, oock na dat de daken daer in vvaterende groot of cleen veel of luttel zijn. Dit regenvvater geduerelick op ſulcken vuylen gront liggende, vvort daer af vvormich en te ſtyncken. Om deſe ſvvaricheyt te voorcommen, ſoo maecktmen gemeenelick nevens den regenback, als ontfanger, een ſuyver back, vveſende de muer tuſſchen beyden van vveyckbackſteen, daer 't vvater deur ſypt uyt den ontfanger, vvordende alſo geſuyvert. Daer iſſer oock die nevens den eerſten ſuyverback, ſtellen een tvveede, oock vvel een derde, om 't vvater alſoo van d'een in d'ander ſypende, claerder en claerder te maken; maer vvanttet al comt uyt den eerſten ſtynckende regenback, die als ontfanger dient, ſoo en iſt inde ſypbacken ſoo goet niet, gelijckt ſyn ſoude alſt inden regenback ſuyver vvaer. Nu om dat daer toe te brengen, en te beletten het ongeval van die vergaring des ſlycx inden regenback, ſoo heb ick daer toe ſeker middel verſocht en goet bevonden, 't vvelck aldus toegaet: Ick heb doen maken een rechthouckigen loyen regenback in een houten raem vervaet, hebbende onder een ſpitſen punt trechterſche vvyſe, in vviens uyterſte buyſe een groote coper craen comt, om daer me te tvve of drie maenden, of ſoo dickvvils alsmen vvil, het ſlyck datter in vergaert is, af te tappen. Laet tot opentlicker verclaring van dien A B C D den voorſchreven rechthouckigen loyen regenback beteyckenen, in een houten raem vervaet, hebbende onder den ſpitſen punt C D E F trechterſche vvyſe, in vviens uyterſte buyſe, gelijck van E tot F, comt een groote coper craen als G H, vvelcke open gedraeyt zijnde, ſoo loopt al het ſlyck uyt datter in dien trechter vergaert is, volgende terſtont het claer vvater; 't vvelck gecommen zijnde, en die craen vveerom toegedraeyt vveſende, ſoo is 't vvater vant ſlyck voor datmael gheſuyvert. Noch heb ick hier in doen maken een loyen buysken als I K L M, met een cleen craenken by 't einde an N, vvaer deur het vvater loopt van I opvvaert na K, en van daer neervvaert dalende en uytcommende an M, om dat tot ſyn gerief te beſigen. Des

buys-

buyskés crom-
heyt van I tot
K opvvaert is
op datter geen
gruys noch vuy
licheyt in en
ſijncke, gelijckt
ſoude doen, alſt
vvater niet al-
ſo opvvaert en
moeſt loopen,
O P is eẽ loyen
buyſe om het
regẽvvater dat-
ter noch comt,
als de back al
vol is, deur te
vallen inde go-
te P Q, en om
van daer voorts
vvech te lopen.
Merct noch dat
overmits deſen
regenback niet
onder d'eerde
en comt na de
gemeene vvyſe,
maer daer bo-
ven ſtaet, ſoo
heeftmẽder dit
voordeel uyt:
datmen'tvvater
niet en behouft
met emmers te
putten, of met
pom-

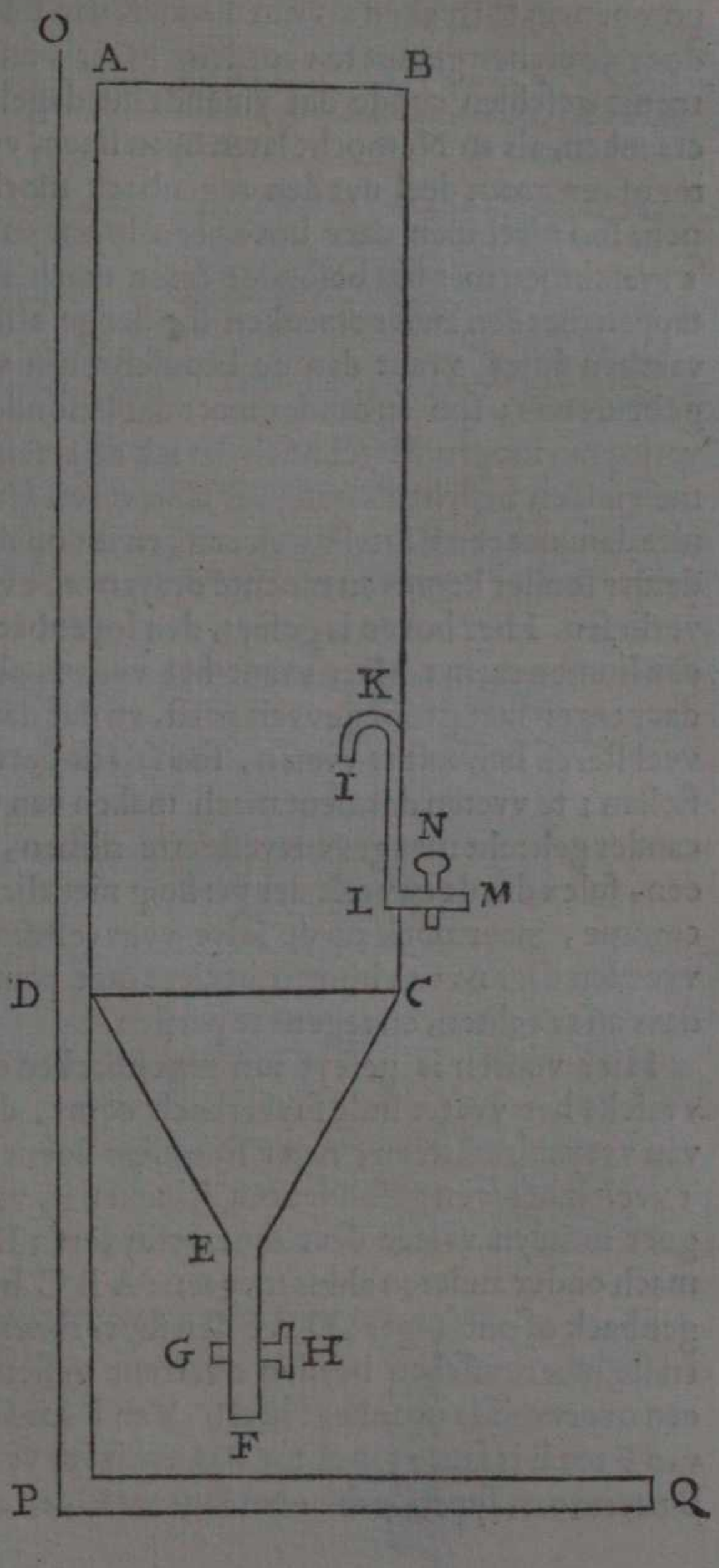

pompen op te trecken als van d'ander, dan ſtaet altijt gercet om door de cranen getapt te vvorden. Maer vvanttet deur verſuymenis geſchien conde dat ymandt int dagelicx gebruyck het craenken, als an N, mocht laten open ſtaen, vvaer deur al 't vvater of een groot deel uyt den regenback mocht verlooren loopen, ſoo machmen daer boven een loyen vatken veroirdenen 't vvelckmen met ſijn beſonder craen mach vullen, en daer uyt tappen met een ander craenken ſoo lange alſt vvater vant ſelve vaetken duert, vvant dan de boveſchreven verſvvynis ſchoon gebeurende; ſoo en cander maer dat beſonder vaetken vvaters verlooren loopen. Merct noch dat ick de craen als aen G H (diemen ſelden beſicht als geſeyt is) ſoo veroirdent heb, datmender niet dan met een ſleutel by en can, en dit op dat vreemde lieden deider ſonder kennis an mochtē drayen, al 't vvater niet en doen verlieſen. Hier boven is geſeyt, den loyenback geſtelt te zijn in een houten raem; Maer vvant het vvater, als dien back vol is, daer tegen met groot gevvelt perſt, en dat daerom 't ſelve raem vvel ſterck behouft te vveſen, ſoo ſal ick daer af mijn gevoelen ſtellen; te vveten datment mach maken van vier ſtylen an malcander gehecht met gevvuvveſteerte ribben, van voet tot voet een, ſulcx dat de gevvelt der perſſing niet alleen op nagels an en comme, maer oock op de ſelve vvuvveſteerten: Die ribben vvorden daer na van binnen becleet met plancken om het loot daer an te echten, en tegens te perſſen.

Hier vooren is geſeyt van regenbacken onder d'eerde, uyt vvelcke het vvater inde ſuyverback comt, door een muerken van vveyckbackſteen, maer ſommige doent door ſant ſypen, 't vvelck beter en geſonder om drincken is, vvant alſoo vvorttet goet fonteyn vvater deur ſant geſuyvert; De vvyſe van dien mach onder anderen aldus toegaen: A B C beteyckent den regenback of ontfanger; D E F den ſuyverback; G H een dichte traſte muer tuſſchen beyden overcant geſien, die anden gront een overvvelfde openheyt heeft. Van B tot C, van C tot F, en van F tot E is ſant; van A tot B is onſuyver vvater, 't vvelck van B neervvaert ſypende deur het ſant tot C, en commende van C

tot

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

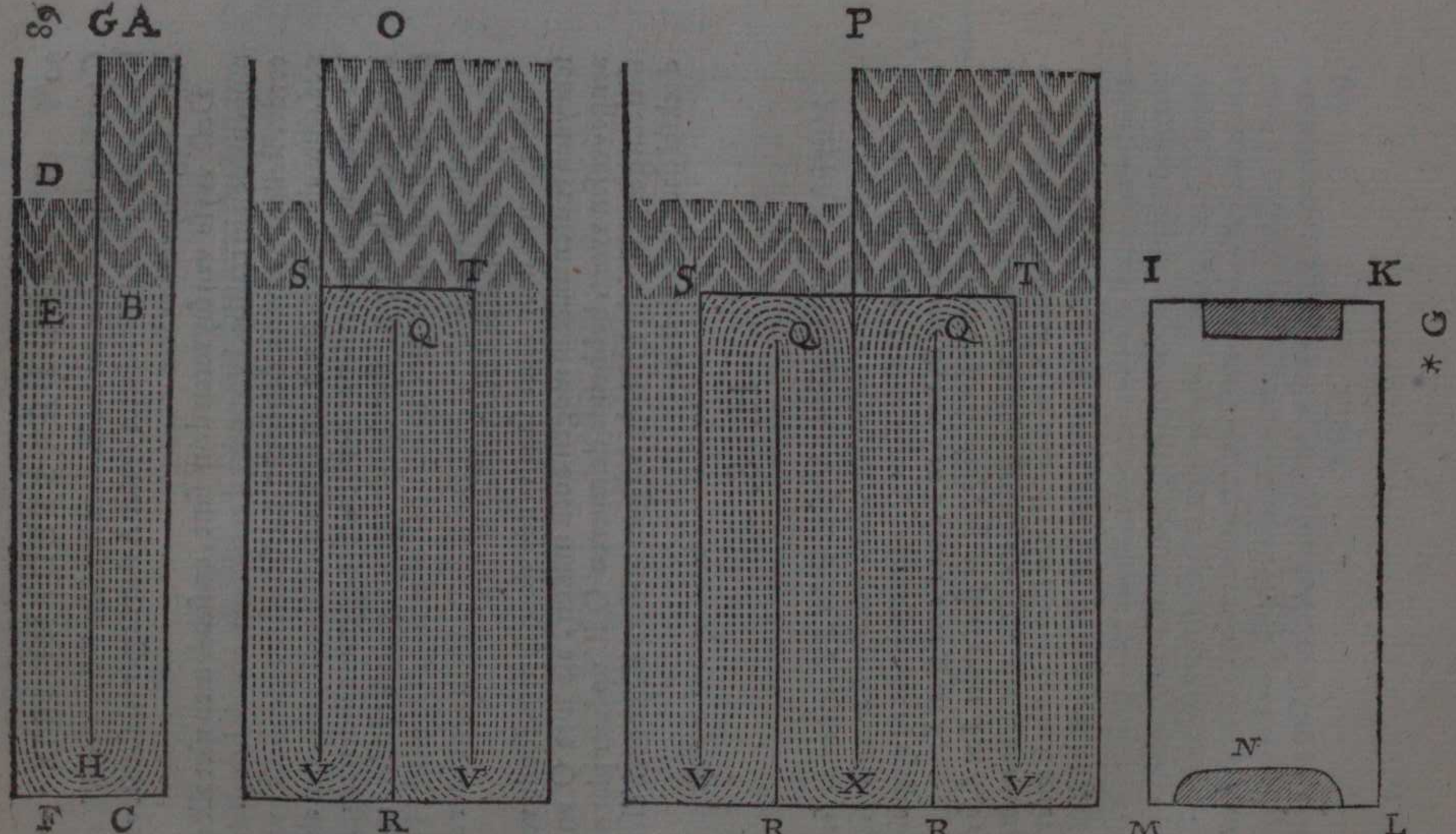

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

C tot F en van F opvvaert tot E, deur het ſant F E, ('t vvelck alſoo op commen can om dattet vvater A dan hoger is) ſoo iſt van E tot D geſuyvert vvater.

Deſe vvyſe van ſuyveren deur ſant, en ſoudemen niet alleen mogen doen in traſtbacken onder d'eerde, maer oock boven der eerde, ſtellende nevens den loyen trechterſen regenback, van gedaente als vooren, noch een ſuyverback als geſeyt is, om alſo het vvater noch ſuyverder te hebben, niet liggende inden regenback op een ſlyckigen, ſtynckenden gront, gelijckt anders toegaet, oock om niet te moeten pompen of putten. De muer H G is overcant geſien, maer op haer plat geſien, verthoont haer als I K L M onder met een overvvelſt gat als N.

Die 't vvater deur meer ſant vvilde doen ſypen, ſoude verſcheyden traſten mueren mogen doen maken, als met O en P aengevveſen vvort, hebbende de mueren Q R op haer plat geſien een gat gelijck in I K L M het gaet onder I K, met een dicht deckſel daer over als S T.

H. S.

Maer ick en ſie niet hoe datmen het ſant onder S T, uyt en in ſoude connen crygen, om dat te ververſchen, ſoot noodich viel; want het ſoude van S en T inde form O deur V tot Q moeten gebrocht en uytgehaelt worden; ende inde form D, van S en T deur V over Q tot X.

Daerom ſoomenſe veroirdende als op pag. 91. ſtaet onder A en B, ſo can het ſant overal van boven uyt en in gedaen worden, moetende nochtans het water in A ſypen van C tot onder D, van D over E, van E onder F, en van F tot G; en in B noch verder van G tot H, en van H tot I.

Vande

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

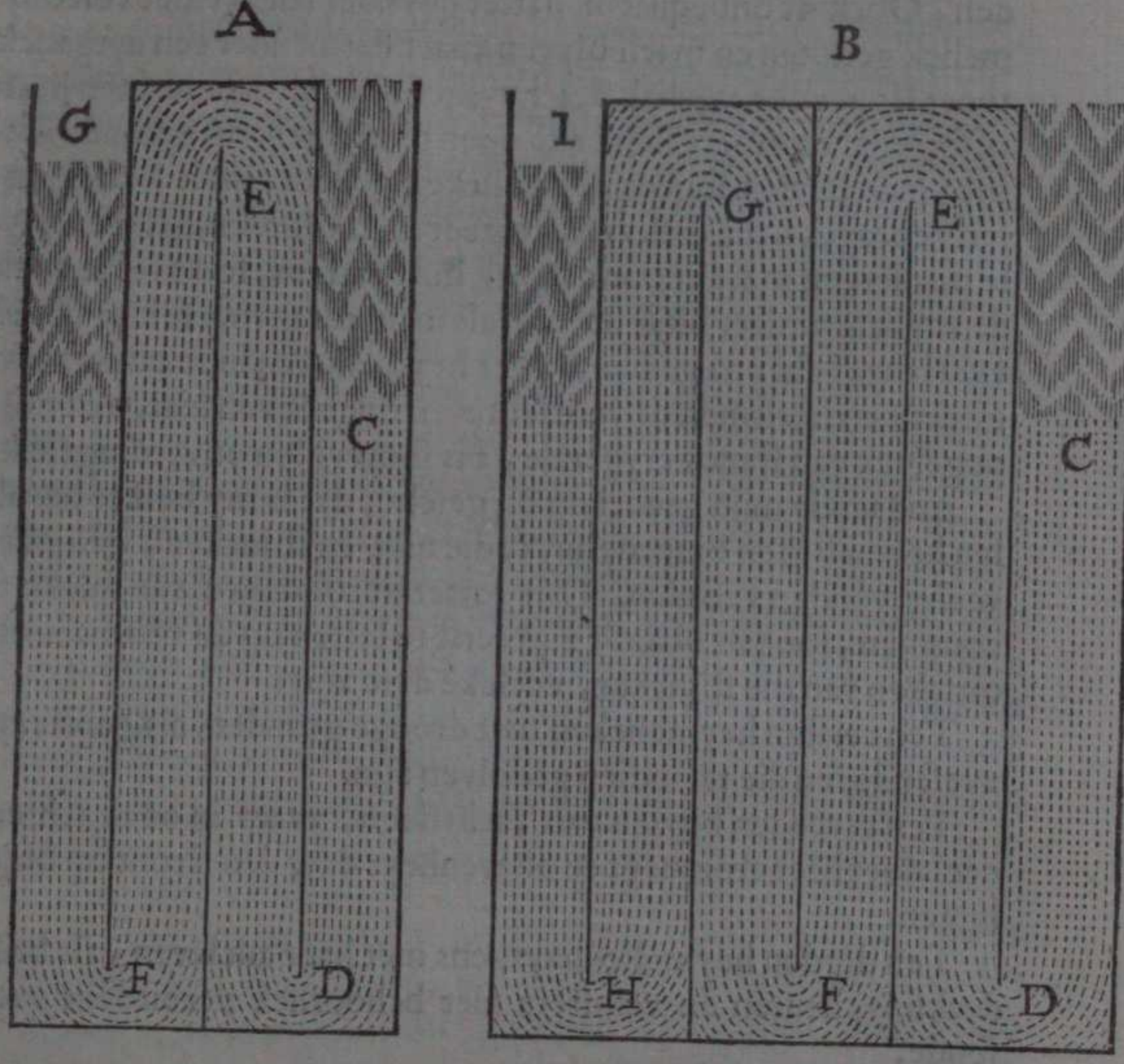

Vande Heymelicken.

WAnt ſommige heymelicken een vuylen ſtanck veroirſaken, niet alleen inde camers daerſe ſtaen, maer oock deur 't geheel huys, ſommige geen met allen, ſoo iſſer tuſſchen de Boumeeſters verſchil van haer plaets: Eenige veroirdenen die inde camers, ander buytens huys inden hof; ettelicken tot beyden plaetſen: Buytens huys is vvel goet om den ſtanck binnens huys niet te hebben, maer ongerievich dervvaert te moe-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ten gaen deur regen, hagel, ſnee, ſtorm en onvveer; Ia in ſchoon vveer iſt ongelegen voor ſiecke lien die hun camer moeten houden; Oock iſt onbequaem, dattet huys des nachts niet volcommelick geſloten en mach blyven, maer datmender een uytganck moet laten voor ygelick des huysgeſins, die daer te doen heeft of ſeght (al en vvaert ſo niet) te doen te hebben. Angaende datmen inde huyſen ſonder heymelicken gebout zijnde, kackpotten gebruyckt, die dickvvils uytgedregen vvorden, dats een vuyle manier, en maeckt oock ſtanck inde camers, ſoo vvel te vvyle de vuylicheyt daer blijſt ſtaende, als int uytdragen, vvelcke ſtanck vvel langer daer na geduert. Met heymelicken inde camers veroirdent en heeftmen de voorſchreven ongerieven niet, maer het ongeluck van ſtanck crygende, 't is ſomvvijlen onverdragelick.

Angaende mijn gevoel op dit geſchil, dat is my beſt te bevallen heymelicken binnens huys, die niet en ſtijncken, gelijcker veel gevonden vvorden. Om tottet veroirdenen van ſulcke te commen, ſoo ſalt oirboir zijn eerſt te letten op de voornaemſte oirſaken van die ſtijncken, vvelcke deſe zijn:

Ten eerſten heymelicken met drooge gronden, als geplaveyt vveſende, en die te ondiep gedolven zijn.

Ten tvveeden buyſen van ſachtſteen, vvaer in oock achterdeel doet haer cromheyt en onevenheyt daer den ſtront op blijft liggen.

Ten derden heymelickhuyskens met haer ancleven, als brildeckſels, deuren en veinſters niet behoorlick veroirdent vveſende.

Ten vierden ingevvant van viſch, coninen, gevogelte en ander vuylicheyt, die in ſommige heymelicken gevvorpen vvort.

Ten vijſden heymelicken deur vvelckers brillen de vvindt comt.

Ten ſeſten heymelicken daer de Son tegen de buyſe ſchijnt.

Om nu te verclaren hoe deſe ſvvaricheden connen voorcommen vvorden, ſoo ſal ick op elcke mijn gevoelen ſeggen.

Ten eerſten ſalmen den put ſeer diep onder het quelmvvater graven, het ſant of d'eerde onder vvater uythalende ſonder hooſen,

ſen, met baggaerthaken of al boorende, gelijckmen de bornputten boort. d'Oirſaeck des voordeels van ſulck putten is duſdanich: Het regẽvvater op d'eerde vallende, en daer deur ſypende tot opt quelmvvater, ververſcht dat geduerlick, commende alſoo ander quelmvvater in plaets vant voorgaende, vvelcke ververſching noch opentlicker te mercken is, deur dien tot veel plaetſen in langduerich nat vveer ſulck vvater ſeer hooch is, maer in lange drooge ſomers ſoo leege datmen tot ettelicke oirten, als in Zeelandt en elders, ſvvarigheyt heeft om met delven daer an te geraken. Dit verſtaen ſijnde ſoo is vorder te aenmercken, dat ſtront in 't vvater dun en vlietich vvort, vvelck haer mettet voorſchreven quelmvvater vermengende, daer me geduerelick onder d'eerde verſpreyt en den ſtanck doet verdvvynen. Hier af dient noch tot naerder prouve dat inde legers den ſtront opt ſchijtvelt met groote regen ſoo verdvvynt, datter daer na geen ſtof van dien geſien en vvort, noch ſtanck geroken. Sulcke putten hebben oock het voordeel datmenſe niet ruymen en moet gelijck ander, mits vvelverſtaende datmender geen vuylicheyt in en vvorpt, die in't vvater niet vlietich en vvort: Noch machmen gedencken hier toe behulpich te zijn, alſmen het regenvvater vande daken deur gooten in deſe putten doet loopen; Oock dat de heymelicken haer pompen hebbende tot gerief vande camers (vvelckers putten niet ſoo diep en moeten gegraven vvorden, als die der heymelicken) hier mede de vuylicheyt des ſtronts, ſoo dickvvils ververſt can vvorden alſmen vvil; Ia men can met genouch te pompen, maken datter inde put geen ſtront en ſy, maer alleenlick claer vvater ſonder ſtanck.

Deur 't gene ick tot hier toe vande putten geſeyt hebbe, is te verſtaen dat ſtynckende heymelicken uyt oirſaeck van drooge putten, gebetert connen vvorden, met die te ruymen en dieper onder het quelmvvater te delven.

Angaende de buyſen der heymelicken, vvanneer die gemaeckt ſyn van ſacht backſteen of ander dat met ſtront en piſſe deurvveyckt, ſoo geven ſulcke mueren binnens huys ſtaende een

ſtanck van haer (al en quamer geen uyt de put) diemen dickvvils meeſt gevvaer vvort in dojende en regenachtich vveer, en dat voornamelick van heymelicken diens brillen op bovecamers commen, vvaer af de buyſen langer vallen als van die leeger ſtaen. Maer dattet ſachtſteen daer af alſoo deurvveyckt, blijckt in veel gevels die ter plaets daer de buyſe tegen comt, een ander vuyle vervve hebben dan daer nevens. Het ſtreckt oock tot vermeerdering des ſtancx; als de ſtront hoge inde buyſe vergaert, oock mede als daer cromten of onevenheden in ſyn daerſe op vergaert. Om deſe ſvvaricheyt te voorcommen, ſoo iſt goet de buyſen van hart ſteen te maken, als gebacken kleynckaert, of gehouvven clupſteen, of van vveyckſteen zijnde, die van binnen ſoo met loot te beſetten, oock ſoo recht en ſonder onevenheden te maken, datter ſulck ongeval niet af en comme.

Om nu vande heymelick huyskens te ſeggen, ſoo is te vveten dat in ſommige camers met heymelicken, geen huyſkens en zijn, maer is de ſetel gemaeckt in een beſloten banck, daer af het deckſel over de bril commende open en toegaet als van een kiſte, ſonder uyterlick te ſchynen datter een heymelick is; Ander ſetels ſtaen inde muer ontrent $1\frac{1}{2}$ voet diep, met een deur voor het hol en oock ſonder huysken. Nu hoevvel ſommige ſulcke heymelicken niet meer ſtancx inde camers en brengen dan offer geen en vvaren, nochtans angeſien ander gebreck daer af hebben, en bovendien ombetaemlick is, dat de gene die daer op ſit, van ander inde camer zijnde, connen geſien vvorden, ſoo iſt oirboir vande huyskens te ſeggen. De ſelve ſoude ick begeeren, niet van hout maer met ſteene ſijdmueren, boven overvvelft, of alſſer een houten ſolderken op comt, gepleſtert: Voort dat op den bril comme haer deckſel, en voor de holle ſitplaets een deur, ſulcx dat met de deur vant huyskens, den ſtanck tot drie plaetſen uytgeſlooten is: Noch vereyſcht de holle ſit plaets haer beſonder veinſter, en het huysken de hare, uytcommende inde vrye locht, niet binnens huys, en ſoo datmen die tevvyle daer niemant in en is, mach laten openſtaen, maer toedoen alſ-

men

men vvil, voornamelick te vvijlmen in cout vvindich vveer ſyn gevouch begeert te doen.

Belangende den ſtanck der heymelicken veroirſaeckt deur ingevvant van vis, coninen gevogelte en ander ſulcke vuylicheyt, die in't vvater niet vlietich en vvort, daer ingevvorpen ſijnde deur onachtſaem cocx of dienſtboden, te luy vveſende 't ſelve buytens huys te dragen, dat can gebetert vvorden met de put te ruymen, oock ſoot nodich is, dieper onder het quelmvvater te graven, en voort toe te ſien dattet invvorpen van ſoodanige ontycheyt daer na niet meer en gebeurt.

De reden vvaerom den ſtanck van ſulcke vuylicheyt vvalgelicker is dan van ſtront, machmen mercken inde legers, alvvaer doode lichamen van menſchen en beeſten, veel yſſelicker en onverdragelicker ſtijncken, dan den ſtront opt ſchijtvelt, oock en vergaet die ſtanck ſoo haeſt niet deur regen, om dat de ſtof daer me niet vlietich en vvort, noch ſoo en verſpreyt als d'ander.

Tis quaet dat uyt een heymelick deur den bril vvint comt om tvve redenen, d'een dattet in vvindrich vveer ongeſont en onbequaem is op ſulcke heymelicken te ſitten: Ten anderen dat de ſtynckende vvint daer uyt commende, het huys met ſtanck vervult. Deſe vvint door de bril commende, geſchiet om tvve oirſaken. d'Eene alſſer tvve of meer heymelicken op een put commen, ſulcx dat den vvint deur d'een incommende, deur d'ander uytvliecht; Dit ongeval canmen voorcommen, mettet onderſte der buyſe van elcken bril ſoo leegh te brengen, dattet altijt onder vvater ſy. d'Ander oirſaeck is dat ſommige lochtgaten maken, om daer me de ſtanck te verminderen, voor vvelck miſverſtant men ſich vvachten moet, vvant vermindering des ſtancx inde put met vermeerdering des ſtancx in huys is ſchadelicke mangeling.

Heymelicken daer de Son tegen de buyſe ſchynt hebben in heet vveer een ſvvaren ſtanck om bekende redenen, vvant de ſtront vvarm vvordende &c. Als doeyt ſtijnckenſe oock om redenen.

Vande

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Vande Kelders.

KElders ſyn tot verſcheyden ſaken der huyſhouding ſeer dienſtelick, vvant die ſvvinters vvarm vveſende, ſonder vorſt, ſoo ſyn Bier, VVijn, Broot, Aſyn, en ander vochticheden die deur den vorſt verderven, daer in verſekert: 't Somers vvort de ſpijs daer lange in vervvaert ſonder ſtyncken, den dranck coel ſonder verſuyren: Voort ſijnt bequame plaetſen, om daer in te leggen coomſchappen of goeden die vochticheyt lyden mogen of vereyſchen, oock branding als turf en hout, vvaſtobben, leedige vaten, en ander noodigen huyſraet die haer bedeckte plaets behouven. Drooge diepe kelders, connen oock dienen om t'ſomers eenige uyren ſdaechs daer in te vertrecken, geduerende de groote bange hitte: De vloeren der camers commende op de overvvelfs ſyn drooch en geſont, daerſe anders ſonder kelders gemeenlick vochtich zijn. Anſiende al dit groot gerief, ick ſoude een huyſing t'eenemael op kelders begeren, en dat noch om tvve voornamelicke redenen. Ten eerſten alſmen alleenelick onder een perck een kelder maeckt, de camer daer boven commende, is ongeſchicktelick, vvat hooger als d'ander nevenſtaende percken, die op geen kelders en ſtaen: Ten tvveden gebeuret gemenelick datmen om branding, ledige vaten, en ander rammeling in te leggen beſonder achterhuyſing maeckt, met verlies van erve en dickvvils van meerder coſt dan de kelders ſyn ſouden. Om nu te ſeggen vant maeckſel, mijn gevoelen is daer af duſdanich. Al condemen in d'eerde ſeer diep graven ſonder vvater te ontmoeten, ſoo ſoude ick nochtans den ondercant der overvvelffels, altijt ontrent $2\frac{1}{2}$ of 2 voet hooger dan de ſtraet begeeren, eenſdeels om daer deur vrylicht inde kelders te crygen, ten anderen dat de camers daer boven commende, ſoo hooch zijn, datmen van op de ſtraet niet ſien en can vvatter ingedaen vvort, connende nochtans de gene die inde camer ſyn al ſien vvatmen op ſtraet doet. VVyder valt hier te anmercken dat kelders, in leege landen gebout, dickvvils het ongerief hebben

van

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

van met hooge vvateren nat te vvorden, ſulcx datmenſe dan niet bequamelick gebruycken en mach : De middel om daer tegen te voorſiẽ, is driederley; Ten eerſtẽ datmenſe maeckt van clynckaert en traſt, doch heeft dit ſijn ongeval, dattet ſplytende of eenige ondichticheyt crygende, 't vvater daer deur comt en ſomvvylen quaet om ſtoppen is, voornamelick als den vloer diep int vvater licht met ſtercke perſſingh : 't Gebeurt vvel alsmen ſulcken leck niet ſtoppen en can, datmender een traſte buyſe rontſom metſelt, ſoo hooch als genouch is, om het hoochſte vvater te vervangen, maer 't is al onbequaem vverck. De tvveede vvijſe is onlancx t'Amſterdam int gebruyck gerocht alvvaer ſeer leech lant zijnde, maken het deel onder vvater commende, van hout ſtoppen dat met mos en teer, en onderhoudent gelijckmen de Schepen doet. De derde vvijſe, die de ſekerſte is, gaet aldus toe : Genomen een landt ſeer leech te vveſen, dattet vvater, ten hoochſten zijnde, daer op comt, in ſulcken gevalle moeten de ſtraten gehoocht zijn, om daerop drooch te mogen gaen, daerom ſoude ick die verhooging doen van 4 voeten boven het hoochſte vvater (vvelverſtaende alſt om ander oirſaken niet en moeſt gelaten zijn) daer na de leufvloer of ſtoupplaets voor het huys noch een voet hooger, dan de voorſchreven ſtraet, comt t'ſamen 5 voet, en de overvvelffels der kelders, om de voorgaende redenen noch 2 voet hooger, comt in alles ſeven voeten, 't vvelck genouch is om vryelick in overeinde te mogen gaen, en dit alles ſonder eenige bedvvongen oirden. Vyt het gene ick hier geſeyt heb, is te verſtaen dat vvanneermen int landt een voet diep mach graven, eermen ant hoochſte vvater comt, ſoo ſoudemen de ſtraet alleenlick 3 voeten moeten verhoogen, en noch min alsmen dieper graven mach.

Merct noch dat, al licht den gront van kelders hooch genouch ſonder vvater daer in te commen, ſoo iſt nochtans oirboir die metsgaders de ſijdmueren van clijnckaert en traſt te maken om daer uyt te houdẽ alle deurvvaſemende vochticheyt, die't broot, vleeſch en ander dingen haeſt doen verſchimmelen, en ſieckten veroirſaken voor de gene dieder in vvoonen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Angaende overvvelffels diemen billichlick voor gedeelten van kelders hout daer af ſal ick ſeggen inden Huysbou, alvvaer vande overvvelffels int gemeen ſal gehandelt vvorden.

10 HOOFTSTICK.

Vande Daken.

HEt dack is ſoo voornamelicken deel des geheels, dat gelijck een lichaem ſonder hooft, geen menſch en can vveſen, alſoo vergaring van ſtoffen ſonder dack geen huys. Ende gelijckmen gemeenlick ſegt, alſt hooft ſvveert ſoo ſvveeren al de leden, alſoo oock vvanneer het dack ondicht is, de reſt verderft: VVant balcken, ſolderingen, houtvverck, ja ſomvvijlen boecken, en papieren van groot belanck, lyvvaet, cleeren, bedden en ander huysraet, verrotten en bederven: Oock iſt verdrietich by duyſter nachten, vanden regen binnenshuys overvallen te vvorden, en 't bedde te moeten ruymen, gelijck het menigen gebeurt: VVyders men ſiet in vervallen Steden, dat veel huyſen ledich ſtaen en niet en connen verhuert vvorden, ja dat niemant daer in vvoonen vvil, ſonder huer te betalen, maer alleenlick het onderhout beſorgen: Sulcx dat de eygenaers geraetſamer vinden, de huyſen af te breecken en de ſtof te vercoopen, dan het onderhout te becoſtigen: Deſe verderving comt gemeenelick deurt invvateren; vvant het binnenſte houtvverck dat drooch blijft, can duyſent jaren deuren: Inder vougen dat daken en afvvateringen ſoo veroirdent vveſende, datſe altijt van ſelfs loopen, ſonder geduerige opſicht en hulpe te behouven, ſulcke ongevallen niet ondervvorpen en zijn, maer meugen ſonder oncoſt van onderhout, een beter tijt vervvachten. Vyt vvelcke dingen te verſtaen is, de ſaeck der daken van geen cleen belanck te vveſen en groot opſicht te vereyſſchen; Te meer dat die goet te maken ſoo groote ſvvaricheyt in heeft, dat de menſchen niet tegenſtaende alle haer neerſticheyt daer toe niet beſtandichs hebben connen vinden, gelijck ſy vvel doen int bouvven van gevels en ſijdmueren, vvelcke men veel vint die over de duyſent jaren geſtaen hebben, maer niet hun daken die daerentuſſchen bene-

benevens geduerige lapping en onderhout, dickvvils vernieut zijn gevveeſt, of t'eenemael vervallen.

Daerom dat de vermaerde Boumeeſters, ſoo veel van daken ſeggen, en vvy hemlien volgende, oock dit vermaen daer af doen, 't en ſchynt niet buyten vvegen.

De ſtoffen die de menſchen daer gemeenlick toegebruycken, elck na 't gene t'ſijnder plaets beſt te becommen is, ſijn ſtroo, riet, barders, tegelen, pannen, leyen, loot, cooper, ſteene overvvelffels: Maer elck heeft ſijn ongeval, vvant ſtroo en riet maken vvel dicht dack, inden vvinter vvarm, en ſchuttende inden ſomer de brandende hitten, maer 't verrot haeſt, 't is ſorgelick voor brandt, 't is invvendich vuyl van ſpinnevvebben en ſtof, muyſen en ratten neſtelen daer in, 't is van buyten lelick int geſicht, het regenvvater datter afvalt, is onſuyver en onbequaem om in regenbacken te vergaren: Barders zijn het rotten ondervvorpen, en deur hete ſonneſchyn het ſplyten, oock den brandt en van geen langduericheyt: Tegelen en pannen ſplyten vanden vorſt, met gevveldige ſtormen ſietmenſe met groote menichte afvvaeyen, niet ſonder perijckel der gener dieder onder gaen: Leyen vereyſchen geduerige cleutering, ſulcx datmen tot veel plaetſen den Leydecker het onderhout by den jaer beſteet: Het loot vvort door heet ſonneſchyn ſoo gevveldich opgetrocken, dattet ſpleten crijcht, en de ſaudure ontgaet, den brandt in huys gerakende het ſmelt en druypt af, ſorgelick voor de gene die den brandt vvillen leſſchen, het ſtaet in pereyckel, meer als d'ander verſchreven ſtoffen, van genomen te vvorden, deur diennender over al gereet gelt voor crijcht, en is ſulcken ongeval ſeer gemeen daer 't crijchſvolck veel verkeert, vvaer tegen geen landen lange verſekert en zijn: Het cooper noch coſtelicker vveſende, is oock dergelijcke ongevallen ondervvorpen: Angaende ſteene overvvelffels, die en ſijn niet dicht, maer moet daer over een dack commen met ſijn houten ſpannage, ſoomen deur ervaring ſiet in overvvelfde kercken en ander geſtichten. Binnen Middelburch in Zeelant is over de Abdie kercke een overvvelffel geleyt in plaets van dack, 't vvelck een Abt Intaer met groote

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

voorſichticheyt t'ſijnen coſten dede maken, maer het is ondicht, en vviert onlancx geſproocken van een ſpannage daer over te doen leggen: Ick hebbe gageſlagen verſcheyden platte formen van hartſteen met ciment en loot ſeer forchvuldelick gevvrocht, maer ſy vvaren altemael de ondichticheyt ondervvorpen, en moeſten een geduerige toeſicht en onderhout hebben; Bovendien ſijn ſulcke overvvelffels noch van groote coſt, om haer dicke ſijdmueren, verſtijft met ſteunſtylen, t'ſamen gehouden met yſere anckergarden.

Maer om nu te ſeggen vvelcke vvyſe van alle deſe ick voor de beſte houde, ſoo is voor eerſt te vveten dat als de gene die in Hollandt huyſen vvillen bouvven, van daken raet vragen aen Timmerlien, Pandeckers en Panbackers, ſy ſullen gemeenlick al tot pannen raden, daer ſy angevvent zijn: In Vlaender al tot tegelen: Dat nu elck bouvver ſoude beſluyten (gelijckt gemeenlick gebeurt) te vvillen doen na 't lants vvijſe; Ick ſeg daer op ſulcx een Ingebooren vvel te vougen in cleeren en meer ander: Als in Hollandt te gaen met een Turckſche hoet of ruban, 't vvaer onburgelick gedaen: Maer in daken en hout die regel geen plaets: VVant vvijſlicker is te vvoonen onder een goet dack op de Grieckſche vvyſe, dan onder een quaet na 's landts gebruyck.

Angaende pannen die en bevallen my niet, nochtans nadienſe in Hollandt, daermen nu ſeer bout, deurgaens gebruyct vvorden, en an daken ſoo veel gelegen zijnde als vooren verhaelt is, ſoo ſal ick van haer eygenſchap en verlijcking met tegelen meer ſeggen, dan ick anders doen ſoude. Voor al ſijn de Hollantſche pannedaken ſeer leck om deſe redenen: Genomen datter ſy een pannedack vvaer af elcke panne lanck vveſende 12 duym, en op de eynden malcander bedeckende 1 duym, ſoo blijfter tuſſchen beyde 10 duym, vveſende ynckel panne, vvaer deur als ſy ſponsjachtich of ſpletich zijn, het vvater ſypende langs de panne, en can niet vveder buytenshuys geraken, om dattet an 't eynde met mortel geſtopt en beſtreken is, ſulcx dattet daer, of leger, moet afdruypen op de ſolder: En dit aldus met groote menichte van

pannen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

pannen toegaende, ſoo gebeuret als verhaelt is, benevens ander der voorſchreven ongevallen, dat de lieden daer onder inder nacht het bedde moeten ruymen : Hierom vvort metter daet bevonden, dat daken daer de pannen los op liggen, onbeſtreken, min deur vvateren, dan de beſtreken, vvant het geene lancx een panne van binnen affypt, geraeckt vveerom daer buyten, op de panne dieder onderlicht; Maer ſulck daken ſijn vveerom quaet, om datter de dryffne overvloedelick deur vvaeyt, en dat ſulcke ſolders ſeer cout zijn : De reden vvaerom ſulcx met tegeldaken niet en gebeurt, is duſdanich : Later een tegeldack zijn, daer af elcken tegel de tvve derdendeelen bedeckt is, en een derdendeel bloot, 't vvelck leck zijnde, ſoo can het vvater daer deur ſypende, binnens huys op de ſolder niet druypen, maer valt op de tegel daer onder liggende, en ſoot van de ſelve niet altemael buyten vvaert en liepe, maer dat die tegel leck zijnde, het vvater daer oock deur ſepe, ſoo ontmoetet noch een derde tegel, en vvant over al tuſſchen tvve tegels mortel licht, en datment bovendien van binnen beplaeſteren mach, ſo en ſoude het regenvvater niet alleen deur drie tegels moeten ſypen, maer bovendien noch tvvemael deur ſoodanige mortel, en eyntlick deur die plaetſtering, vvelcke al goet zijnde en vvel verſteent qualick meugelick ſchijnt.

Sulcx dat mijn gevoelen vant beſte dack overeencomt met dat van Albertus Leo; An vvelcken tegeldaken beſt bevallen; Te vveten platte vierhoeckige tegelen van goede cley ſoo hart gebacken, dattet regenvvater, die niet en deurvveyckt noch alſoo vervrieſende, en daer na doeyende die niet en bederſt; Voort datſe liggen op een ſtercke ſpannage, en malcander als boven de $\frac{2}{3}$ bedecken, hebbende goede neuſen daerſe ande latten me hangen, en ſuyverlick gevvrocht, datmen van buyten geen mortel en ſiet, 't vvelck ick houde voor het dichſte dack; VVant boven de voorſchreven voordeelen, de leckheyt die gemeenelick is inde keelen der cruysdaken gedeckt met pannen of leyen, en heeft met tegelen geen noot, om dat alles op verbant comt met keeltegels daer toe crom gebacken :

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Tegeldack is oock gedueriger en dat minſte onderhouding behouft : Ick heb int Iaer 1604, tegeldaken geſien tot Sluys in Vlaender, noch dicht, recht en vaſt liggende; vvaer af d'Invvoonders aldaer getuychden, datter vanden tijt af doenſe eerſt gemaeckt vvaren, geleden zijnde over de 50 jaren, noyt verbetering an en hadde gedaen gevveeſt.

Angaende men hier in Hollandt, daermen int gemeen pannen gebruyckt, ſegt de tegelen te ſvvaren ſpannage te vereyſchen, die reden en bevalt my niet, gemerckt daer me voorcommen vvort 't voorſchreven gemeen ongeval der ongeduericheyt; Ia houdet daer voor, datmenſe noch ſvvaerder behoort te maken, om noch meerder geduericheyt uyt te vervvachten. Doch alles ingeſien na behooren, pannedacken en ſijn niet ſoo veel lichter dan tegeldacken alsmen vvel meent ; VVant pannen commen boven en terzijde op malcander, tegels niet dan boven; cromte der pannen brengt ſvvaerte me, meerder dan recht uyt der tegels; Pannedaken en mogen ſo vlack niet liggen als tegeldaken, maer moeten om haer groote deurſyping, meerder ſteylte hebben, 't vvelck ſvvaerder en hooger dack maeckt, daer de ſtormen grooter gevvelt op doen dan op vlacker en leeger tegeldaken.

H. S.

Den Schryver had noch ergens angeteyckent datmen met mortel en hout oock daken can maken van buyten en binnen met traſt bepleyſtert, ſonder ſijn goetduncken daer af by 't ſelve gevonden te hebben. Voorts vervolcht hy dit Hooftſtick in deſer vougen :

Tot hier toe is vande ſtof der daken geſeyt, belangende de form, die is van vierderley voornamelicke verſcheydenheden, als Sijdgotichdack, Voorenachtergotichdack, Cruysdack, en Trechterdack. Sijdgotichdack is, diens regenvvater vant huys valt in goten op de ſijdmueren liggende, ſtreckende gemenelick vande ſtraet achtervvaerts. Voorenachtergotichdack is, diens regenvvater op de voorſijde en achterſijde vant huys afvalt, in go-

ten

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ten ſtreckende gemeenelick evevvydich vande ſtraet. Cruysdack is int vvelcke tvve rechte necken recht cruyſſeling op malcander commen. Trechterdack is, dat niet geſpannen vvordt vande muerplaten opvvaerts, gelijck de drie voorgaende, maer vande muerplaten neervvaerts na het middelſte vant huys, om het vvater aldaer te vangen in regenbacken gemaeckt na de manier beſchreven int 9 Hooftſtick deſes byvouchs, en ter plaetſen daer toe veroirdent inde tvvede form des 4 Hooftſticx. *Doende voorts wijtloopige verclaringen van yders voordeelen en achterdelen en ander omſtandicheden, deur teyckeningen; Doch alſoo de meyning niet en is in deſe huysoirdening alles ſoo puntelick af te handelen, ſoo ſullen wijt hier by voor ditmael laten beruſten, alleenelick ſeggende dat het laetſte, namelick het Trechterdack is, 't gene den Schryver beſt bevalt, onder anderen oock om de bequaemheden verclaert int 13 Hooftſtick vande gedachteniſſen opt model vant huys.*

11 HOOFTSTICK
Vant cieraet der Gevels.

INdeſe form vant 4 Hooftſtick deſes byvouchs verthoont zijnde de oirdening der gevels, doch onverciert, ſoo reſter nu te ſeggen van 't cieraet, tuſſchen 't vvelck en oirdening, onderſcheyt gemaeckt vvort, vvant met oirdening verſtaetmen der deelen eens geſicht t'ſaemſchicking, gelijck de voorgaende gevveeſt is; Cieraet is 't gene men op dat t'ſaemgeſchickte tot optoying vervoucht, vvelcke tvve met goede redenen onderſcheyden vvorden, vvant alsmen al teyckenende veroirdent en t'ſamen ſchickt de gedeelten een huys, alvvaermen gemenelick de teyckeningen dickvvils verandert, eermen tot een beſluyt comt, ſoo en iſt niet oirboir daer telckens 't cieraet en *verſchaeuvving by te ſtellen, 't vvelck veel tijts vvech neemt, ſonder voordering der ſake, vvaer benevens noch gebeurt, dat onervaren eygenaers des gebous, meer ſiende na 't cieraet door de conſtige hant gevvrocht, dan na de beſte oirden, het quaetſte verkieſen; Indervougen dat ſlechten gronttreck en ſtanttreck in ſulcken anſien

Schenographiam.

ſien bequamer is. Dit cieraet heeft tvvederley vermaerde vvyſen, diemen nu ter tijdt onduytſchelick noemt antique en moderne, ſoo veel beteyckenende als oude en nieuvve vvyſe, en vvant de oude haer oirſpronck genomen heeft uyt pylaren, diens gebruyck tvvederley is, 't een tot gerief 't ander tot cieraet, ſoo ſal ick eerſt ſeggen

Vant gebruyckt der pilaren tot gerief.

DAt op tvve voornamelicke manieren valt : Ten eerſten dienenſe tot loven, van vviens oirboir en omſtandigen geſeyt is int 6 Hooftſtick der voorgaende Stedenoirdening, en het 3 Hooftſtick deſes byvougs en breder geſeyt ſal vvorden inden Huysbou. Ten anderen tot ſeer breede percken, diemen ſonder 't behulp van pilaren niet bequamelick en ſoude connen overvvelven of beſolderen en onder dack brengen ; vvant percken ſoo ſmal, datmenſe lichtelick overvvelven can', of datmen balcken vint, lanck genouch om van d'een muer tot d'ander te bereycken, en dick na den eyſch om ſolders te dragen, die en behoortmen met geen pilaren t'onderſtellen, gemerckt ſy int gebruyck der camers hinderlick zijn, maer ſeer breede percken, gelijck in kercken en ander groote geſtichten, daer moetmenſe ſtellen. Om nu te ſeggen

Vant gebruyck der pilaren tot cieraet.

Soo is te vveten datſe met haer ankleven, als 't gene men onduytſchelick noemt pedeſtael, capiteel, rondboſel, cantraboſel, lijſte, freyſe en veel meer ander (daer int 1 geſchil des volgenden 12 Hooftſticx breder afgeſeyt ſal vvorden) by de Ouden gemaeckt vvierden van ſchoone ſtoffe, conſtelick gevvrocht, en de menſchen ſoo ſeer behagende, datſe daer me de geſtichten vercierden, ſonder te dienen tot ſulck einde van gerief, gelijckboven geſeyt is. Sy ſtelden die voor de gevels, ſonder yet nootlicx te dragen, maer alleenelick friſen, frontiſpiſen en diergelijcke, ſy

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ke, sy deden belet ant sijdeling gesicht uyt de veinsters, maecken oock dat de veinsters niet heel open en mochten gaen tegen de gevel anslaende, sy strecken dickvvils meer tot besvvaernis der gevels, dan tot verstyving, sulcx dat eenige Boumeesters regels beschryven, hoemen die daer aen vast sal doen houden: Oock vvorden poorten en portalen, * bebardering der mueren van camers, cassen, buffetten, en ander huysraet daer me doorvvrocht, alleenlick tot verciering. Nadien dit pilarich cieraet, datmen nu als gesey is, antique noemt, seer lange geduert had, Soo begondet over de elf of tvvaelf hondert jaren op te houden, en quam doen int gebruyck een ander vvijse, van moyelicker arbeyt en meerder cost, vvelcke men tot onderscheyt vande antique nu als voorseyt is, moderne noemt, commende soomen meynt, vande Gotten, die de pilaren allenelick gebruycken tottet bovescbreven gerief, maer vvat anders om te vercieren, vvaer af veel voorbeelden zijn, gelijck de groote kercken en seltsamen costelicke torens in haren tijt gemaeckt, als de vermaerde modernsche torens van Antvverpen, Straesborch en diergelijcke. Dese vvijse geduerden tot ontrent negen of thien hondert jaren daer na, sulcx datse over ontrent 150 of 200 jaren begost verlaten te vvorden, en de antique, dats het out pilarich cieraet, vveerom in't gebruyck quam. Lambercering.

Tot hier toe van des cyraets tvvederley soorte int gemeen geseyt vvesende, soo mocht nu de vraech zijn, na de eygentlicke beschryving haerder form, maten en omstandicheden int besonder, om die te vervougen, op de voorgaende platte onvercierde oirdening. Doch vvant my dunckt datter geen genoechsaem seker oirdeel af en is, soo en sal ick my hier daer me niet becommeren, maer den leser senden totte gene die daer af gehandelt hebben, als Vitruvius met syn uytleggers, te vveten Daniel Barbarus, en int boven verhaelde 1 Geschil des 12 Hooftstix des Byvougs mijn gevoelen daer van seggen.

VVaer benevens ick noch beken, dat gevels, platte evenheyt der stenen, als gehouvven of glat en claerblynckende geslepen, en de * stoot vougen suyverlick gevvrocht sonder eenich one- Joincture.

ven verheven of ingehouvven vvercken, (uytgenomen dat om 't gebruycx vville verheven vereyscht te vveſen, als van vvaterlijſten, kijckveinſters en diergelijcke) my bequaem cieraet der huyſen dunckt om deſe redenen.

Ten eerſten ſoo vvorter inde geſtichten, de geduericheyt geſocht, om te vveerſtaen 't gevvelt van ſtorm, vorſt, regen en Sonneſchyn, die metter tijt alle ſtoffen vernielen, vvaer tegen een plat even vverck langdueriger is dan het geſneen, dat veel dunne teere cantkens en uytſteeckſels heeft, die eer deur vvateren en verteren, of deur ander gevvelt daer tegen ancommende, eer breken; Oock ſittet mos, groente en vuylicheyt, die metter tijt vvaſt, meer inde puttige diepten, dan opt platte der even ſtenen.

Ten tvveden overſlach gemaeckt zijnde van 't gene 't gebou coſten ſal, ſoo vvil de reden datmen daer me het cierlicke veroirden, datter voor can gemaeckt vvorden, maer dat en ſchynt niet vvel nagecommen, alſmen het buytenſte (ondervvorpen zijnde 't voorſchreven gevvelt van vvint, vorſt, regen en Sonneſchyn) maeckt van coſtelick geſneen vverck, en 't binnenſte, gelijck veel gebeurt, ſlecht; vvanttet ſoo veel is, al oft ymant ſijn leerſen, gemaeckt vveſende om te dragen in ſlijck en vuylicheyt, van buyten met coſtelick bordeurſel verſierde:

Ten derden ſoo blijſt dickvvils een geſticht onvolmaeckt, om de groote coſts vville vant uyterlick geſneen cieraet, 't vvelck ſoot plat vvaer gevveeſt, ſoude hebben connen voldaen ſijn gevveeſt en oock op corter tijdt, om dattet niet ſoo lang onder de hant en blijſt.

De verciering met antickich pilaervverck int middel der gevels uytſtekende, als portalen gelijck int Stadthuys van Antvverpen, of gevels daer af het middelſte deel is ingetrocken als gordinen tuſſchen tvve bolvvercken, en bevalt my mede niet, om dat d'uytſtekende deelen van d'een en d'ander belet doen ant ſijdeling uytſicht vande nevenſtaende veinſters.

Soodanich dan vant cieraet myn ghevoelen zijnde, ick ſal de voorgaende teyckening des 4 Hooftſticx plat laten, vvaer op den

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

den genen, die dat niet en bevalt, ſulcken cieraet van antique, moderne of yet anders brengen mach, als hem beſt behaecht, tot hulp nemende de conſtige verſchauvvingen van dies nu ter tijdt overvloedich in druck uytgaende.

12 HOOFTSTICK

Inhoudende ſommighe gheſchillen.

Dit Hooftſtick ſal 5 Geſchillen hebben.

HEt 1 *Geſchil op maten der pilaren met haer ancleving.*
Het 2 Geſchil opt gebruyck der pilaren tot cieraet.
Het 3 Geſchil op beeldich cieraet, op nitſen en op clock.
Het 4 Geſchil van borſtweren daer daken op ruſten.
Het 5 Geſchil op hoochden, langden en breeden der camers.

1 GHESCHIL.

Op maten der pilaren met haer ancleving.

De Boumeeſters en commen niet over een, aengaende de maten der pilaren met datter toebehoort tot cieraet ſtreckende, vvaer af ettelicke achten, datmen de beſchreven regelen van Vitruvius volcommelick moet volgen, ſonder daer af te vveycken; Ander en vvillen hun daer an niet verbinden. Ick overleggende * me en tegen van dit geſchil, heb my de meyning der laeſte, beſt laten bevallen, uyt oirſaeck dat geen ander regelen, alleman int ghemeen en connen verbinden, dan die uyter natuer of om nootſakelick reden gemeen zijn: Als by gelijckenis dat Vitruvius met ſijn navolgers, voor ſchilders en beeltſnyders regelen beſchryven, vande * everedenheyt dieder beſtaet inde leden van menſchen lichamen, ygelick verſtaet dattet billich is, ſoodanige, als mette natuer overeencommende, voor gemene regelen te houden: Maer datmen verſcheyden * afcomſten van pilaren bedenckt, als * mannelicke, diens langde haer dickte ſesmael begrypt, om dat de man ſes ſijner voeten lanck is: Ende een

Pro & contra.

Proportione.

Species.

Virilis ut Dorica.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

* Muliebris nempe jonica.

* Plinthum, laterculum, orliem, foccum.

*. Strias,

* Virginalis quemadmodum Corinthia.

* Acanthum.

*Architectus.

* Species.

*Architecti.

* Vrouvvelicke, die haer dickte achtmael vervangt, om dat de Vrouvve rancker is dan de man, haer gevende een * tegel beteyckenende een schoe, ende ant hooft tvve slangtrecken als vvrongen in plaets van gecrult haer, oock * Voren die de ploien der Vrouvven klederen bedien: Voort dat de nacomelingen die dese saecke noch diepsinnelicker overleyden, de boveschreven maten verlangde, gevende de hoochde vande mannelicke seven dickten, vande vrouvvelicke acht en een half: Dat hier na noch verciert vvert een * Maeghdelicke pilaer, teerder, lanckvvorpiger en cierlicker als d'ander, diens hooft in defer vougen soude gevonden vvesen: Alsooder een Corintische Maecht overleden vvas, haer Voester leyde seecker drinckvaten, die in heur leven haer angenaem gevveest hadden, in een mande, stelde die opt hoochste vant graft, en op datse langer onder den blooten hemel gedueren soude, decktese met een tegel: De mande stont bygeval op een * Beerclaensvvortel, vvelcke vant gevvicht gedruckt zijnde, heeft haer bladeren en stelen uytgespreyt, vvassende langs de cante der mande, ende vant gevvicht der tegel niet voorder commende, vvaren gedrongen vveerom neervvaert te keeren: Nu alsoo den * Boumeester Callimachus daer voor by rijdende dit sagh, de form beviel hem vvel; Hy heeft na dat voorbeelt by de Corinthiers pilaren gemaeckt, ende de deelen seker maten gegeven, daer die * afcomst uyt bestaet: Voort alsoo int begin de pilaren van hout vvaren, die ande eynde yser of coper banden hadden, om vant gevvicht, 't vvelck sy droegen, niet te splyten, dat daerom ande eynden der stene pilaren oock ringen oo seker bepaelde maten veroirdent vvorden: Alle dese en diergelijcke regelen mach elck diet belieft vvel sorchvuldelick en volcommelick navolgen, maer dat hy soude achten ygelick daer an verbonden te vvesen, voorvvaer de vermaerde * Boumeesters die nu ter tijt contrari doen, en verstaen ick niet datmen met recht daerom begrypen can, gemerckt het boveschreve altemael seer eenvoudige redenen zijn, daer geen natuerlicke dvvanck noch nootsakelick verbant in en bestaet: Ia dat de ouden selfs hun daer an niet tenemael verbonden en hebben, soot blijckt

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

blijckt uyt de overblijffelen der ouden geſtichten die te Rome en elders genoech ghevonden vvorden : Het gaet hier me als mette form en cieraet der clederen, vvant gelijck vvy ſoo vveynich verbonden ſijnde ande verzierde drachten van ander Volcken, als ſyluyden ande onſen, alſoo oock mettet cieraet der pilaren, d'een is ande droomen van d'ander niet ghehouden, maer elck mach alle drie Vitruvius * afcomſten t'ſamen mengen, (gelijck oock dadelick ghebeurt inde ghemengde pilaren diemen compoſita noemt) daer af en toe doen, na dattet hem dunckt totte meeſte verciering te ſtrecken, ende daer hy alſt noodich valt, de beſte reden af can geven. Angaende de gevvoonte, die Vitruvius int 2 Hooftſtick ſijns 1 boecx tot deſen eynde oock verhaelt, ſeker ſy is van grooter cracht, en niet t'onrecht, d'ander natuer ghenoemt ; Doch machſe in drie afcomſten onderſcheyden vvorden, te vveten volgelicke, ſchuevvelicke en vrie : Volgelicke daermen hem na gevougen moet, als dat mans gecleet gaen na de gebruyck van mans, niet als vrouvven, vvant hoevvel de natuer ſulcken cleet voor de vrouvven niet eygentlick veroirdent en heeft, doch vereyſcht de rede ſoodanige regel in een Lantſchap onderhouden te vvorden, om de ongevallen te verhoeden die uytte contrari volgen. Schuevvelicke daermen hem voor vvachten moet, als de ghevvoonte in een Lantſchap gerocht ſijnde van het droncken drincken een dagelickſche oeffening te vveſen. Vrie daer af het doen en laten an yder vry ſtaet, als ſijn dranck te ſtellen in ſteene cruycken, of ſoo niet maer in tinnen cannen of glaſen fleſſchen : Onder de laeſte afcomſt vervougen haer de maten der pilaren.

Dit genoechſaem 't gevoelen der voornaemſte Boumeeſters deſes tijts vveſende, oock mijn meyning, ſoo en heeft my niet noodich noch oirboir gedocht vande pilaren ſeker maten te beſchryven, die inde natuer geen ſekerheyt en hebben, noch oock te * bepalen der deelen namen als. Definire.

Torus, Stibas, rondbogel, baculus, baſtone.	Bedde.	Abacus.	Diſch.
		Denticulus.	Tandeken.

Speties.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Scotia, Ca-vetto, Scorza, Contrabozel, Orbiculus, Trochilus.	Groeve.
Aſtragulus, Talus Tondino, Talon.	Pickel.
Quadra, liſtello, tillette.	Lijſte.
Annulus.	Rynck.
Collum capitulorum, Apophygis.	Hals.
Corona.	Croon.
Guttæ, clavi.	Droppelen.
Epiſtilium, Archithrabs.	Opſtyl.
Temur.	Dic.
Canalis.	Gote.
Sima, Gutta recta.	keel.
Gymatium, Gula inverſa.	krop.

En diergelijcke, vvant elck bedenckt dagelicx nieuvve dingen, vvelcke alſooſe int oneyndelick ſtrecken, en niemant en verbinden, om die na te maken, geen ſeker bepaelde namen en behouven: Te meer dat hy die hem immers begeert te oeffenen, * ſtof genoech vint (al leefden hy oock duyſent jaren) die uyter natuer ſekerheyt heeft, ſonder ſyn tijt te verlieſen, en hem ſelve te quellen met verzierde dvvanck, vvelckemen beneven de reden oock metter daet bevint, ſoo vvel voormael als nu, alleman niet te connen verbinden.

Materiam.

Maer alſoo hier geen beſchryving der maten vande pylaren is, ſommige ſullen achten 't voornaemſte deel der * huyſbouvving daer in te gebreken, beſchuldigende mijn onervarenheyt, als niet connende na maken 't geen veel ander voorgedaen hebben: Dan om de vvaerheyt te ſeggen, 't verdriet dat ick ſoude ſcheppen, in daer me beſich te zijn, ſoude de vreucht overvvegen, die ick vanden danck mocht vervvachten; VVant het overdencken vanden tijt die ick daer in voormael deur gebrocht hebbe, ſoude my noch vvee doen, ten vvare ick mijn ſelve toegave, daer deur geleert te hebben, dat de ſaeck in haer ſelve geen gront en heeft.

Architectura.

Doch om de begeerige tot ſulcx eenichſins te gerieven, vvy ſullen hier eenige Schryvers verhalen, die der af gehandelt hebben, te vveten Vitruvius in ſyn 4 boeck; Leo Baptiſta Albertus in ſyn 7 boeck; Serlius in ſyn 4 boeck.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

2 GESCHIL.

Opt gebruyck der pilaren tot cieraet.

NAdient gheviel dat de pilaren seer constich ghesneden vvierden, en daerom de menschen behaechlick int gesicht vvaren, soo is daer uyt gevolght datmen die in alle gestichten seer gebruyckt heeft, niet alleen tot haer eygentlicke eynde, namelick van overvvelffels of daken te dragen, daermen tusschen de pilaren onder gaen mach, ghelijck daer af in haer bepaling breeder geseyt is, maer oock op plaetsen daerse niet noodich en vvaren, dan alleenlick tot cieraet, als datmense met menichte, d'een boven d'ander tegen de gemaeckte gevels der huysen set, daermen niet tusschen en gaet, die oock dickvvils niet en dragen, dat tot menschelick gebruyck noodich is aldaer gedragen te vvorden, maer selfs tot belasting der gevels strecken, alsoo datser niet genoech an gehecht zijnde, daer af vallen, gelijck ettelicke Boumeesters den vvercklуyden daer af schriftelick vvaerschouvven, en haer goetduncken verclaren om sulcx voor te commen.

Dit pilarich cieraet is van daer oock gerocht binnens huys, alvvaer deuren, schoorsteenen, cassen, besteen en meer ander, gemaeckt vvorden met overvloedige menichte van pylaren d'een buyten d'ander uytstekende, hebbende haer vvaterlijsten, bochtlijsten en borstvveeren, gelijck vooren vande gevels geseyt is, en geseyt vvorden na de antique gemaeckt te vvesen: Maer vvattet inde camers niet en regent, soo en sijnder geen vvaterlijsten noodich.

Nu dat sommige in sulck vercieren met onbruyckbaer pilaren seer groot vermaeck scheppen, dat en canmen hemlien niet verbieden, maer dat sy de vvercken die na sulcke haer pilarige invallen, niet verciert en zijn, voor gebreckig oirdeelen, ick laet my voorstaen dat haer oirdeel selfs gebreckich is. Ten anderen datmen de solders boven de voorsalen, die na 't schryven van Vitruvius, maer dertich voeten breet en zijn, om 't cieraets

vville,

vville, met hinderlicke pylaren onderſet, vvelcke over beyden ſijden vleugels van vijf voeten maken, verminderende de ruymte die daer begeert vvort; Dat mach ſyn beſcheyt hebben, by de gene die inde moeyheyt der pylaren ſoo groot vermaeck hebben, datſe liever ſulck ongerief lyden, dan datſe haer vernoegen miſſen, vvelcke ick daer in niet ſeer tegen vvil zijn: Maer om hier benevens mijn gevoelen te verclaren; gemerckt dat de balcken lanck ende ſterck genoech vvaſſen, om die ſolders, ja noch breeder, ſonder onderſtelling te laten, ick ſoude de coſt, vvelcke ettelicke an die hinderlicke geſneden pylaren doen, liever beſteden tot eenich ander verciering die geen belet en dede.

3 GESCHIL.

Frontipicen. *Op beeldich cieraet, op nitſen, en op * Clocken, en op Acroteria of Pedeſtalen.*

ANgaende 't cieraet der glaſe veinſters, angeſien die ghemaeckt vvorden om vvindt, regen, ſne en coude uyt te ſluyten, nochtans de camers licht gevende, ſoo en ſoude ick daer in tot cieraet geen ſchilderie begeren, vvant die 't licht vermindert: Ten anderen eenige glaſen gebroocken vveſende, ſy en vvorden gemeenlick niet vermaeckt, dan met gebroddelt vverck, om datmen geen ander ſticken en doet ſchilderen en backen, in plaets der uytgevallen ſticken; Maer yet anders in plaets ſtelt dat met d'ander ſchilderie niet over een en comt: Daerom ſoude ick den coſt van ſchilderen (alſt immers coſtelick vveſen moeſt) liever beſteden an ſlypen, daer toe nemende geſlepen glaſen van platte criſtaline ſpiegels, die ſoo claer licht geven en daermen alle dingen ſoo volcommelick deur ſiet al offer geen glaſen en vvaren.

VVat lelicke monſters belangt, gemengt van menſchen en beeſten leden met anſichten yſelick greinſende, en bevallen my int cieraet niet, eenſdeels om datſe ſorgelick ſijn voor bevruchte Vrouvven; Ten anderen hoevvel des VVerckmeeſters ſuyver hant

hant daer in blijcken can, ſoo iſſer vveynich conſt inden omtreck, van dingen die an geen ſeker natuerlicke maet en ſtant verbonden en zijn.

Datmen vervvonnen volck na botſt, en tot haer verachting in plaets van pilaren ſtelt, die als ſlaven 't geſticht dragen, daer Vitruvius int begin ſijns 1 boecx af verhaelt, dat en ſtreckt tot geen geduericheyt, daermen in geſtichten na tracht, vvant de fortuyn keerende, ſoo vvorden ſy eerſt ter neder gevvorpen, daer ſy anders ſouden mogen blyven ſtaen.

Nitſen of neſten diemen met haer beelden oock tot cieraet gebruyckt, geſtelt ſijnde tuſſchen gevel pilaren, beletten daer veinſters te mogen commen, en boven veinſters ſtaende, ſy en hebben geen vaſter gront.

Daer ſijnder die * clocken maken int middel open, daer het regenvvater deur valt, niet doende den dienſt daermenſe om behoort te maken, ſulcx datſe meer ſchynen haer oirſpronck genomen te hebben, van de gene die niet en vviſte tot vvat eynde haer gebruyck ſtreckten, dan met reden ſoo veroirdent te vveſen. Soo ymant de cruyn ſijns hoets uyt ſne, ſulcx dattet daer deur op ſyn hooft regende, de gemeene man vvetende vvaer toe hoeyen dienen, ſouder me gecken, gelijck ſy oock ſoude met de geene die de cruynen van tympanen open maken, als ſy vviſten tot vvat eynde die veroirdent zijn. Timpanen, Frontiſpicen Cymatien.

De drie acroteria of pedeſtalen, diemen volgens d'Antique, tot cieraet achter de clocken boven het dack ſtelt, daer Vitruvius af ſeght in 3 Hooftſtick ſrjns 3 boucx, en ſoude ick daer niet begeeren, om deſe redenen: Alſoo het cieraet des gevels vereyſcht beſchermt te vveſen tegen den regen, ſoo vvort tot dien eynde de bovenſte vvaterlijſte of clocke verſt uytſtekende gemaeckt, dienende als voor eygen dack des gevels mettet cieraet datter in is; Maer boven dit dack noch cieraet te ſtellen, dat van geen ander dack beſchermt en is 't gaet tegen de regel.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

4 GESCHIL.

Op boſtweeren daer daken op ruſten.

DAken op borſtvveeren te doen ruſten, en ſchynt geen goe regel, vvant het uytvvaert drucken der daken, daer tegen ancommende, doet de ſijdmueren vvijcken, de ſpannage ontſetten en de gevvelt op de houten pennen ancommen, 't vvelck in groote ſtormen de meeſte ſvvaricheyt heeft, en de huyſen ſeer vercrenckt, daerom bevallen my beter dackſolders ſonder borſtvveeren, op vviens muerplaten ande ſolder vaſt gevvrocht zijnde, de daken commen te ruſten vvant alſdan en can de ſvvaerte des dacx de muer niet uytvvaert drucken, maer perſt daer op recht neervvaert, met der ſijdmueren meerder vaſticheyt, uyt oirſaeck dat dan den ſolder, vveſende als gront eens driehoecx, ſoo en connen de uyterſten, van dien niet vvijcken, of de deelen des ſolders als balcken, ribben en plancken ſouden eerſt moeten van malcander ſcheyden.

Angaende geſeyt vvort datmen met een borſtvveer meer ruymte onder het dack crycht, men antvvoort daer op, dat alſt daerom te doen vvaer, ſoo mochtmen het borſtvveer tvve of drie voeten hooger trecken, totte vliering ſolder toe, en daer boven een dack op de ſolder ruſtende. VVant alſoo crychtmen met vveynich coſt een verdieping meer, vveſende vaſter vverck met meerder ruymte en hupſcher form van camers.

Angaende ymant ſeggen mocht, dat den Bouvver dickvvils ſyn huyſing veroirdent na 't vermogen van ſyn gelt, en dat ſoo veel meerder coſt hem ongelegen ſoude vallen, of dat hy ſoo veel meer ruymte niet van doen en heeft; Men antvvoort daer op, dat een die beſluyt altijt met een halve verdieping te vvillen eynden, en dattet om de voorſchreve reden, ſonder halve verdieping t'onpas ſoude commen, ten ſchynt in geen genoechſame reden gegront. Of ſoomen vvil nemen dat des Bouvvers gelt, 't vvelck hy geſchickt heeft te verbouvven, vorder ſtreckt, dan om te maken een verdieping, maer niet ſoo verre om te maken

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ken tvve verdiepingen, hoevvel ſulcx meer eygenſinnelickheyt ſchynt dan in reden gegront, ſoo antvvoortmen daer op, dat hy die eene verdieping int geheel, ſoo veel grooter mach maken, dat hy met ſyn gelt can toecommen, blyvende alſoo voor beſluyt, om de beſte oirdening te volgen, by daken op ſolders ruſtende ſonder borſtvveeren te maken.

5 GHESCHIL.

Op hoochde der camers na reden haerder langde en breede, en op redens van langde en breede der camers.

DAtmen ymant vvil verbinden an hoochden der ſalen te moeten volgen langde en breede als inde Romeinſche ſalen gedaen vviert, niemant en iſſer an verbonden; *Argumenta ſumuntur ab incerta latitudine alarum & Tablini.* Voorts een contoir 3 voeten breet ſoude moeten al te leech zijn, en dat ymant vvil ſeggen, dat een contoir van 3 voeten breet en 6 voeten hooch, een miſhagelicke form ſoude vveſen, 't is opinie; De betſte reden blijft in alle camers groot en cleen even hooch ſonder dattet qualick ſtaet. En alſmen hem daer vvil verbinden, ſoo ſullen de boveſolderingen d'een hooger als d'ander commen, ſeer miſhaechlick en ongerievigh.

Dat langde en breede der ſalen ſoude moeten volgen de reden van 5 tot 3 of van 3 tot 2 of van vvorter uyt 2 tot 1, en verbint niemant: Vitruvius ſelf veroirdent de eetcamer int 6 boeck ant 1 Hooftſtick in reden van 2 tot 1. VVaerom ſal dergelijcke in ander percken miſhagelick vveſen?

13 HOOFTSTICK.

Inhoudende gedachteniſſen opt Model vant Huys.

H. S.

MEt dit Model wort verſtaen een vande Modellen na de voorſchreve regelen der huysoirdening gemaeckt, en jegenwoordich

beruſtende op de Biblioteeck van SYN HOOGHEYT: *VVelcker een ick verſchaeut heb als deſe bygaende form; Doch na de grontteyckening en ſtantteyckening des voorgaenden 4 Hooftſticx daer mede genouchſaem overeencommende, hebbende noch tot behulp ſeker teyckening int rou van haere model genomen waer in men ſien can hoe het trechterdack ſyn waterlooſt inde regenbacken commende int middel vant huys, hebbende elcken regenback ſyn dackvenſter, om des noot ſijnde, daer in te connen climmen.*

Vande Lijckſydicheyt.

Dit huys heeft ſyn Lijckſydicheyt int geheel, gelijck oock doen de gedeelten, vvant de Voorſael, eetſael, ſlaepcamer, keucken, Bottelrye, en ander camers, elck haer Lijckſydicheyt hebben.

Vrylicht.

Daer en is niet alleen vrylicht inde groote ſticken, als Salen, keucken, bottelrye, kelders, en ander camers, maer oock inde gedeelten, als trappen, gangen, contoiren, cabinetkens, en heymelicken, elck niet een volcommen cruyſcaſſyn. De Dackſolders hebben oock haer Vrylicht, niet door Dackveinſters, dat Lapvverck ſchynt, maer deur veinſters inde Gevels.

Daer en vverden nergens eenige camers ontvryt, om licht te geven an trappen, of gangen.

Oock commen al de Veinſters inde gevels ſonder eenige dvvanck evegroot, en evevvyt van malcander, en met volcommen Lijckſydicheyt.

Dack.

Het trechterdack heeft de bequaemheyt dattet al thuys deur ſonteinkens geeft, ſonder vvater te moeten putten of pompen.

Ten heeft geen goten noch de ſvvaricheden die van goten commen, maer vvater en ſnee valt daer vrylick af, ſonder de

Nabu-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Naburens huyſen te verhinderen, oock ſonder de ſnee te moeten uytſchuppen.

Deſe daken en lyden ſoo groot gevvelt der ſtormen niet, om datſe an allen ſijden met muren en gevels beſchermt zijn.

De Daken (die gemeenelick onbehaegelicker int geſicht ſyn dan gevels) en vvorden hier niet geſien, maer commen de ſchone gevels alleen int geſicht.

Looven.

De vvyſe van Looven is beter dan die de Gevels dragen, om verſcheyden redenen: Ten eerſten dat d'een helft der cruyſcaſſynen vrylicht geeft; Ten anderen de Gevels ſyn aldus ſtercker om ſvvaerte te dragen. Loven boven Loven maken onvrye camers, oock onbequaem, deur dienmen buytens huys moet gaen om van d'een camer tot d'ander te commen.

Steygers.

Den Heer heeft ſyn eygen ſteyger om in ſyn quartier te gaen, vvant onderſte der kelder tottet bovenſte vanden huyſe, ongeſien van ymant anders des huyſgeſins, die een ander ſteyger hebben.

De ſteygers ſyn ſoo veroirdent, dat men tot alle camers mach commen ſonder eenigh ander camers te ontvryden. Met deſe tvve ſteygers can elck deel van 't huys dienen voor een beſonder huyſgeſin.

Vande vaſticheyt vant huys in ſyn geheel.

Het huys in ſyn geheel heeft groote vaſticheyt, om de muerkens die op beyden ſijden der camers overdvvers commen, ſulcx datmen daer op alſmen vvilde, in plaets van houten ſolders ſoude mogen ſteenen overvvelffels metſelen, vvant die muerkens als contreforten of pilaren, het ſteken der bogen ſouden connen verdragen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

14 HOOFTSTICK.

Vande manier des gebous om verſekert te ſyn tegen brant.

ANgeſien 't peryckel van brant ſoo groot is, dat menigen daerom laten coſtelicke huyſen te bouvven, of te coopen, en liever hun gelt an ander goet beſteden, ja datter ſomvvylen an hanckt het leven der gener die by nacht daer af overvallen vvorden, ſoo en iſt niet buyten reden, datmen in ettelicke Steden verbiet, daken met ſtro of riet te decken, en beveelt hart dack te leggen; Noch oock dat vvy letten op de manier des gebous, daer mede men tegen brant beſt mach verſekert vveſen: 't VVelck angemerckt ick ſal daer af mijn gevoelen ſchryven als volght: Alle gevels en ſijdmueren met haer veinſtercaſſynen, ſgelijcx oock alle deurcaſſynen, ſullen van ſteen zijn, ſonder eenich hout daer ingevvrocht.

De ſolders ſalmen, van onder dick bepleyſteren, na de manier inden huysbou beſchreven, of noch beter in die plaets ſteene overvvelffels maken, van vvelcke mede inden huysbou eygentlick gehandelt ſal vvorden: De ſpannage of cap van geſaecht hout vveſende, ſalmen oock dick bepleyſteren, en decken met tegelen, daer int 10 Hooftſtick deſes byvougs afgeſeyt is, vvelcke int vier gebacken zijnde, den brant connen verdragen beter dan leyen, loot, of coper: Alle binnen gedeelte vant huys, als ſteygers, portalen, ſchrijfpercken, heymelicken, caſſen, turfbacken en diergelijcke ſullē al overvvelft ſyn van ſteen, 't vvelck geſchien mach na de lijckſydige oirdening die ick daer af inden huysbou beſchryven ſal: Ande ſchoorſteenen en ſullen noch houte mantels, noch ander hout vverck commen, maer oock alles van ſteen. De mueren der camers en ſalmen niet bebarderen (daer gemeenlick muyſen, rotten en ander vuyl gedierte achter neſtelen, en dickvvils van groote coſt zijn) maer die liever met tapyten behangen: De fonteynen veroirdent in alle camers of percken, na de manier die int 4 Hooftſticx deſes by-

vougs

vougs beſchreven is ſyn benevens ander gerief, oock vorderlick om tegen brant over al vvater byder handt te hebben. Huyſen alſoo gebout, vvorden daer me tegen brant ſeer verſekert, vvant gelijck ſtenen ſchauvven daermen geduerlick vier in ſtoockt, niet en verbranden, alſoo alle ander ſtucken van ſteen gemaeckt: En hoevvel houten ſtoelen, bancken, tafels met diergelijcken brandelicken huyſraet, pereyckel mochte ondervvorpen zijn, dat en can niet verre ſtrecken, ſoo lange de ſtof en form vant huys in vveſen blijft, en dat de ſelve, onbrandelick zijnde, geen oirſaeck noch onderhout des brants van huyſraet vveſen can: Hier beneven hebben ſulcke huyſen met gepleyſterde ſolders en daken ten grooten deele, alle de voordelen en bequaemheden der ſtene overvvelffels daer inden huyſ bou breder verclaring af geſchien ſal.

H. S.

VVant hier deur ſekere miſrekening eenige ſijden ledich ſouden overſchieten, ſoo ſal ick om die te vervullen tot den voorgaende huyſoirdening noch yet bydoen vant geen totte gevels behoort, en eerſt ſeggen

Vande ſtof der caſſynen van deuren en veinſters met die der luycken.

HOevvel het openbaer genouch mocht ſchynen, dat in ſteene gevels vereyſch vvorden ſteene caſſynen, te meer datment in veel landen overal ſoo doet, nochtans gemercktmen nu ter tijt hier in Hollant, deur een quaet out gebruyck, houten caſſynen ſtelt, ſoo moet ick hier vermaen doen van haer gebreecken. Ten eerſten houten caſſynen geraken door regen, vorſt, en ſonneſchyn haeſt te ſplyten, in te vvateren, te verrotten en haer leelick te verthoonen int geſicht. Ten tvveden vvant hout en ſteen an malcanderen niet vereenicht, ſoo vvorden de caſſynen die int eerſt tegen het ſteen anquamen, corts daer na af

te

te vvijcken, deur het indrogen der mortel ter eender, en 't hout ter ander zijde, ſulcx datter openheden tuſſchen beyden geraken, een duym breet en meer, daer vvint en coude deur comt: En hoevvel dat met tegelſticken en mortel toe geſtreken vvordende, voor eerſt dicht is, ten duert niet lange, ſoo omt geduerich ſlaen der luycken tegen de caſſynen, als van vvegen vorder drooging, oock ſtaet ſulcke ſtopping lelick int geſicht. En hoevvelmen in gevels die dick genouch zijn, dit eenich ſints voor comt, ſtellende de caſſynen ontrent 2 duymen diep int ſteen, nochtans crygenſe ondichticheyt van binnen tuſſchen het hout en ſteen, makende vvinderige camers en cranck vverck. Ten derden de caſſynen droogende en cromtreckende, de luycken en paſſen daer niet in, commende vvint en coude door geſloten veinſters. Maer de ſponden der hartſteene caſſynen vvel recht gevrocht en effen geſlepen zijnde, blyven recht met dichter ſluyting der luycken en ſchoonder int geſicht.

Hier ſyn vvel verſcheyden mans die in haer gevels geeren ſteene caſſynen ſouden veroirdenen, dan ſy moeten van hout zijn, om vreede te hebben met haer vvijfs, die de binneſijde geduerelick doen boenen, datſe blyncken: Maer haddenſe elders geſien, datmen veel ſchoonder blynckende ſteen vint dan hout, 't mocht ſyn datſe van ſin veranderde.

De ſteene caſſynen hebben vvel een gebreck, dat het roeſt der yſer duymen daer de luycken op drayen, metter tijt ſoo dick vergaert, dattet de ſteenen daer ſy angegooten ſyn doet ſplyten, maer ſtellende coper duymen in plaets van yſer, ſoo vvort daer me de ſvvaricheyt voorcommen.

Angaende de ſtof der luycken die en is, om tegen dieven vvel verſeeckert te vveſen, niet bequaem genouch van hout, vvantmen daer deur inder nacht ſtillekens gaten booren can daermen een arm deur crycht, om de binnegrendels te openen: Hier tegen ſchynen bequaem de yſer luycken, gelijck in verſcheyden Steden gebruyckt vvorden, als binnen Craco in Polen, daer my gedenckt geſien te hebben verſcheyden grooten huyſen, diens veinſters yſer luycken hadden. Serlius ſpreeckt van coper.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Nu van de verſcheyde manieren van't open en toegaen der luycken.

DE manier van't open en toegaen der luycken vande veinſters die gheſchiet op twederley voornamelicke wijſen; d'een ſijdeling, d'ander van boven neerwaerts, of van onder opwaerts, of het een deel van boven neerwaert, het ander van onder opwaert.

Die ſijdeling opengaen hebben eenighe onghevallen: Ten eerſten, datſe in ſtorm groot gerucht maken, gheduerlick open en toe ghefleghen worden, ter eender ſijde teghen de caſſijnen, ter ander ſijde teghen den ghevel, ſulcx datſe de caſſijnen en haer ſelven ontſetten en breken, of by aldienſe in't open gaen niet plat teghen de ghevel en ſlaen, maer teghen een cant ancommen, ſoo breeckenſe daer op te lichter. 'T is wel ſoo dat eenighe, om ſulcx te voorcommen, ghebruycken wervels of haken daer me ſy die vaſt ſtellen; maer 't ſelve niet telckens bedocht ſijnde, ghelijck 't lichtelick ghebeurt in ſchoon weer, daer onverhoets een ſtorm na comt, ſoo volghter het voorſchreven ongheval. Ten tweden, wanneer tuſſchen twe caſſijnen niet ſoo veel muers en is als de brede van twe veinſters bedraeght, ſoo ſlaen de luycken mette ſtormen teghen malcander in ſtucken; maer ſoo veel muers tuſſchen beyden weſende, datſe malcander niet gheraken en connen, ſoo moeten de camers weynich licht hebben. Ten derden, ſulcke luycken neven en na by deuren commende, hebben die onbequaemheyt, datſe open ſtaende, ten deele het gat vande deure bedecken, met verhindering vande gene die daer in en uytgaen. Ten vierden, op de ſtraet ſijde ſulcke luycken by der eerde ſtaende, ſijn ſorghelick voor de lieden die by doncker daer teghen loopen, waer af het ongheval ſoo groot bevonden wort, dat in ſommighe Steden keuren ghemaeckt ſijn van ſulcke luycken niet te moghen ſtellen, dan op een ſekere hoochde boven der eerde. Ten vijſden, doen ſulcke luycken verhindering ant ſijdeling uytſicht.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Maer luycken die van boven neerwaert of van beneen opwaert open en toegaen, en hebben die voorſchreven onghevallen niet, te weten datſe in ſtorm open ſtaende niet en beweeghen, maer vaſt blijven: Al is tuſſchen twe caſſijnen luttel muers, ſy en commen in't open gaen malcander niet te gheraken: Oock moghen de camers daer me veel licht hebben: Als ſy nevens en na by deurē ſtaen, ſy commen daer niet voor met verhindering van de ghene dieder uyt en ingaen: Soodanighe luycken op de ſtraet ſijde byder eerde open ſtaende, en doen geen verhindering, an de ghene die by doncker langs de ſtraet gaen, ſulcx dattet niet noodigh is voor ſoodanighe luycken ſtadtkeuren te maken: Oock en doenſe gheen verhindering ant ſijdeling uytſicht: Daerenboven dienenſe om in winckels op te ſtellen cramerije en ander goet: 'Tis wel waer dat groote ſware luycken t'eenemael opwaerts of t'eenemael neerwaert open en toegaende, d'onbequaemheyt hebben, dattet moeyelick valt die open en toe te doen, om haer gewichts wille; maer dat wort voorcommen, als men het leechſte deel van bovē neerwaert en het bovenſte deel van beneen opwaert doet open en toegaen, want elck deel dan cleen weſende, en kan niet veel gewicht by brenghen: Sy hebben oock een gherief dattet bovenſte deel een bequaem deckſel of ſchutſel is teghen reghen en ſonneſchijn voor de ghene die inde veinſter legghen: Of anderſints ſoudemen het bovenſte deel ſtaende licht connen laten blijven dat men niet open en doet.

Van't ſluyten der Veinſters.

IN de opengaende veinſters wort vereyſcht ſekerheyt tegen dieven; oock om die van binnens huys te beletten van by nacht daer door heymelick uyt te gaen, of ander in te laten, alles ſtreckende tot oneerlick einden: Voort wort vereyſcht dichtigheyt teghen reghen, drijfſnee, en wint: Maer want daer in als noch niet bequamelick genoegh en ſchijnt voorſien te weſen, ſoo ſal icker wat af ſegghen.

Om

Om te beletten dat de dieven deur de glaſen der bovenſte ſtaende lichten niet en kommen, ſoo ſtelt men daer voor houte luycken ſijdeling open gaende of van boven neerwaert vallende die men blinde noemt; maer daer me ſijn de camers, ſmorghens als men daer eerſt in komt heel duyſter, ſonder datmen ſiet waer men gaet, en moeten die blinden by doncker, al taſtende geopent worden, 't welck ongerievich is.

Angaende dat men om gheen blinde te ghebruycken inde ſtaende lichten yſer baren ſtelt, ſoo na malcander datter de dieven niet deur en connen, dat heeft oock ſijn ghebreck, want een ruyt uyt ghenomen ſijnde men cander den arm deur ſteken en de onderſte luycken metter handt ontgrendelen en alſoo in commen: Hier teghen worden inde onderſte opengaende lichten oock wel yſer baren gheſtelt, maer men can alſdan het hooft uyt den veinſter niet ſteken, om op ſtraet te kijcken, 't welck ongherievich is. En hoewel men dit ongeval voorcomt met voor de veinſters uytſtekende yſer tralien te ſtellen, daer mede men ſijdelinghs mach uytſien, ſoo ſijn ſulcke veinſters onbequaem voor huyſen met winckels van neering, als tot coomſchap of ambachten: Boven dien ſoodanighe huyſen in brant weſende, die in ſulcken camer met yſer tralien of yſer baren beſlooten is, en cander niet uyt gheraken; welcke bedencking den ſommighen, d'een meer als d'ander, in ghedurighe vreeſe houden: Doch iſſer ſoo veel af, dat men daer door van binnens huys inder nacht niet en can uytgaen of anderen in laten. Maer om dit voordeel te ghenieten en d'ander ſwaricheden te voorcommen, dat can gheſchieden mette opengaende veinſters, benevens haer ghewoonlicke grendels, noch te doen ſluyten met een ſlot, opengaende mette ſleutel des nachtſlots van den voordeur, en dat ſonder inde veinſters yſer baren, yſer tralien, of blinden te brenghen: maer alleenlick yſer baren ande ſtaende lichten: want de dievē door een ruyt al ſchoon metter hant ande grendels gherocht weſende, en connen dat ſlot niet open doen: In ongheval van brant, can men deur de veinſters uytghera-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ken: Het ſijdeling uytſicht door de veinſters en iſſer niet verhindert: Sulcke veinſters connen ſoo wel dienen voor huyſen van nering als voor andere: De duyſterheyt deur blinden veroirſaeckt en valt hier niet.

Merct noch deſe ſluyting der veinſters met een ſlot vereyſcht te weſen, daer men wil ghebruycken deuren met nachtſloten (dat ſijn diemen 's daechs can open doen ghelijck ander, maer 's nachts niet ſonder ſleutel) want de gene die van binnens huys yemant heymelick willen in laten, of ſelfs uytgaen, dat connen doen door de veinſters, 't welck aldus niet gheſchien en can, of men ſouder de nachtſleutel toe moeten hebben, die den huyſvaer, of huyſmoer of yemant diemenſe betrout, in bewaernis heeft.

Om ſeer dicht teghen reghen en wint te ſluyten bevalt my beter dat de binnenſte veinſters ghelijck de buytenſte luycken ſluyten in ſponden der ſteene caſſijnen en met yſer of coper duymen daer an hanghende, dan dat die veinſters ſluyten in houten ramen, tot dien eynde in't ſteen der caſſijnen vaſt ghemaeckt, ende daer an hanghende met yſer hengſels op't hout ghenagelt. Ende op dat deur de garren der veinſters geen regen noch wint en komme, ſoo ſoude ick inde ſponden houden noch een andere ſpond daer houte reghelkens in paſſen die men teghen de luycken en veinſters ſoude moghen naghelen.

Het 4 Lidt vande Keyckveinſters.

DE Keyckveinſters wel veroirdent ſijnde, gheven groot gherief: Ten eerſten om daer uyt na verſcheyden oirten te ſien, ſoo wel ter rechter en ſlijncker ſijde als na beneen en voorwaert, ſonder ſelf gheſien te werden, dat onder anderen te paſſe comt, om alſmender klopt, te ſien wiet is, eermen inlaet, en ſich daerentuſſchen te bedencken, alſt noot is, watmen die clopt antwoorden of ſegghen ſal: Ten

ande-

anderen canmender in reghenachtigh weer uytlien, ſonder nat werden, in windrich vrieſende weer, ſonder de camer te vercouden, 't welck ghebeurt met ander veinſters diemen open moet doen.

Deſe kijckveinſters worden ghemaeckt van ſteen, hout en yſer; De ſteenen en bevallen my niet, want om behoorlicke ſterckte te hebben, moetenſe den gevel ſeer beſwaren. Angaende ſommighe alſoo doen uytſteken niet alleen veinſters, maer oock cleene camerkens die ſy een vaſtigheyt gheven, niet op cardouſen, maer recht neerwaert tot op de gront der eerde, dat en bevalt my niet om twee redenen: D'eerſt datmen daer uyt niet recht neerwaert ſien en can, ſonder 't hooft buytens huys te ſteken; Ten anderen datſe het ſijdeling gheſicht van d'ander nevenſtaende veinſters beletten, 't welckmen behoort te ſchuwen, want het ghebeurt dickwils eenen niet te willen lijden, dat ſijn nabuer nytſtekende camers maeckt die het ſijdeling uytſicht van ſijn camers, winckel of voorhuys beletten, en over ſulcx met hem in gheſchil en ghepleyt gheraeckt; daerom die in ſijn gevel uytſtekende camerkens maeckt, vanden gront opghebout, het ongherief dat hy van anderen niet lijden en wil, doet hy hem ſelven an, en dat onnoodich, ſonder vrucht, want hy het ſijdeling uytſicht crijghen can met ſulcken yſeren kijckveinſter als hier na beſchreven ſal worden, die ſijn eyghen nevenſtaende camers noch ſijn nabuers huys geen belet en doet.

Soo veel hout belanght, dat is tot kijckveinſters onbequaem om de redenen des 1 lidts deſes 2 deels.

Daerom ſoude my hier toe beter bevallen yſere tralien alleenlick ſoo verre uytſtekende als ghenouch is om ſijdeling en rechtneerwaert te connen ſien; Ick neem 8 of 9 duym binnens cants, want te verre uytſtekende, ſy beſwaren al me de gevel.

Deſe kijckveinſters in een uytſtekende yſer tralie dienen ſoo ghemaeckt, dat de yſers verſtrecken voor windyſers,

daermen de glaſen met haer loot an hecht, ſonder ander raem te behouven.

Sulcke yſer kijckvcinſters ſijn ſtercker en beſwaren de gevels min dan alſmenſe van ſteen maeckt, doch ſtaet te ghedencken datter een ſtene Waterlijſt over dient te commen; Ende dat ſulcker in elcke camer maer een en comt.

Dit

H: S:

Dit volghende was noch beſloten int 9 Hooftſtick vande ondereertſche wercken by de Bornputten te brenghen, doch't ſelve by onghevael daer overgheſleghen ſijnde, ſullender dit bladt mede vullen.

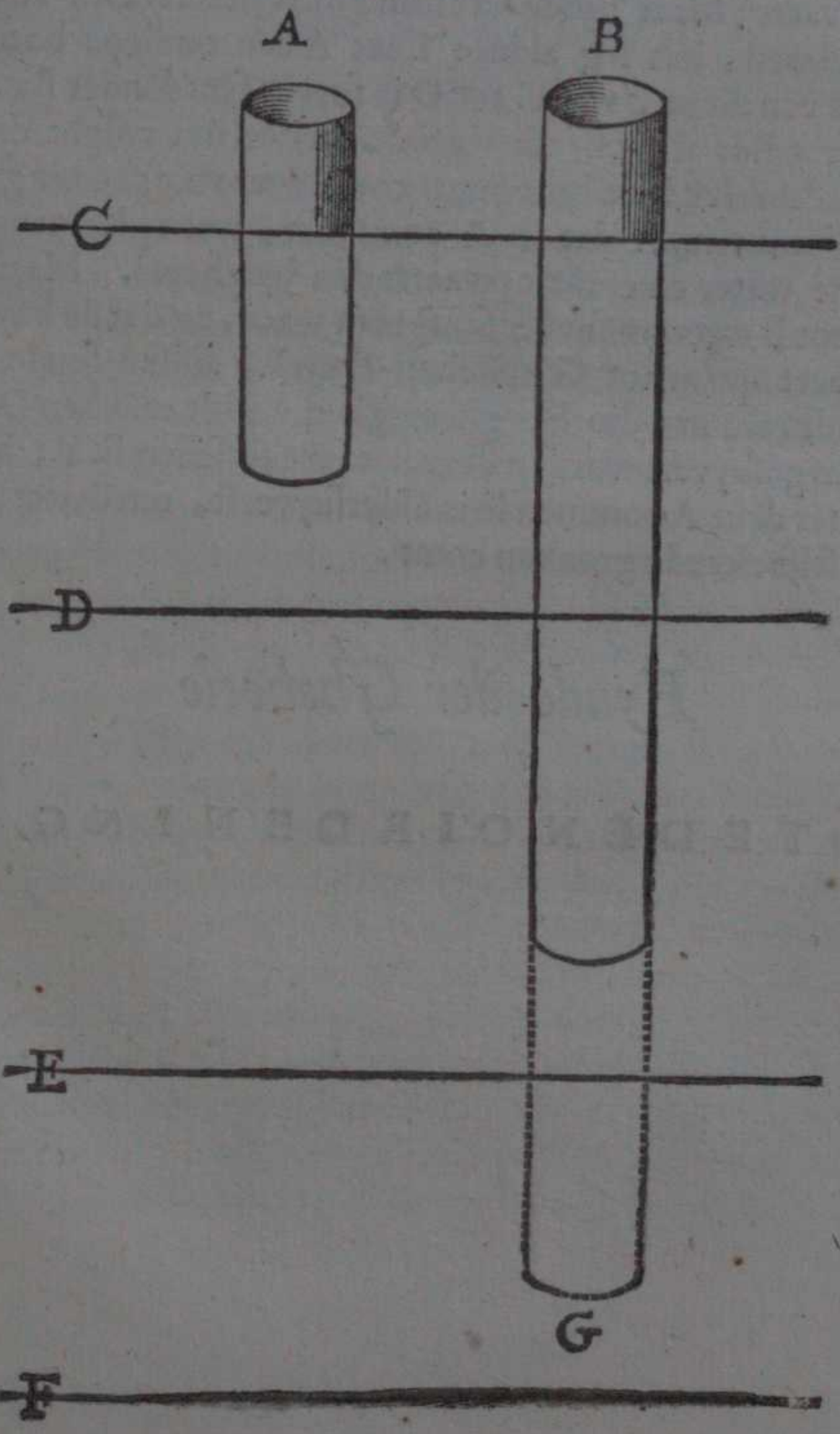

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Vande diepte der BORN-PUTTEN.

MEn ſoude menen dat hoe dieper bórnputten hoe beter water; Maer 'tgheb urt ſomwijlen anders. Om 'twelck te verklaren, ick ſeg aldus: Laet A een ondiepe bornput ſijn, B een diepe, van C tot D is ſuyver ſant ſonder ſtanck, van D tot E is ſtijnckenden gront. Hier uyt volght dat al 't water 't welck inde bornput B comt, deur ſtijnckende gront moet lijden, maer dat in A comt niet, want gheen onder-eertſche water en comt opwaerts dan by gheval. Maer ſoo van E tot F weerom ſuyver ſantgront waer, en dat de buyſe B neerwaert quam tot G tuſſchen E en F, alſdan ſoude den ſtanck des waters die het ghecreghen hadde tuſſchen D. E, weerom geſuyvert worden deur het ſant tuſſchen E. F; Maer het water deur A commende is alderſuyverſt, om dattet deur gheen ſtijnckende gront en comt.

Eynde der Gheheele

STEDENOIRDENING.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

SIMON STEVIN
Wenscht d'HEER
GOVERT BRASSER
BURGH-MEESTER DER STADT
DELF
VEEL GHELUCKS.

DEur dien datter tot veel verscheyde plaetsen groote veranderinghen inde Regiering vallen, alwaer d'een dese, d'ander die sijde an-hanght, ende elck het sijne voor 't beste drijft, soo rijst daer uyt tusschen de menschen groot verschil inde * ankleving der Burgerlickheydt, te meer datter veel tot verscheyde Fortuynen geraken, d'een tot hooghen staet, d'ander tot een schrickelick eynde, al-waer gemeenlick de vrage is: wie hem * Burgerlick ofte onburgerlick gedragen heeft. Maer want het oordeel van velen hier in gantsch onbescheyden is, strecckende niet alleen tot haer eygen schande, maer oock tot onstichtinge der gantsche Gemeente, soo is mijn voornemen haer misverstant te ontmoeten, met sulcke redenen als my van die * stof nu te vooren kommen, ende tot een recht * Burgerlijck leven bequaemst duncken. Hier toe heeft my noch vlijtiger gemaect, ons ernstig * vermoeden (wie en worter van het sijne niet geregiert?) vande wonderlicke verborgen eygenschappen der Duytsche spraeck, om inde welcke my met besonder lust te oeffene, hebbe daer toe verkoren dese Burgerlijcke * stof, ende die gebracht tot sulcke form, gelijckse uwe eerweerdigheydt hier toe-ge-eygent wordt. An dewelcke een recht gevoelen van dien seer aengenaem wesende (alsoo dat betuyght de geduerighe vlijt ende neerstig-

Adjunctis politix.

Politice.

Materia.
Vitam politicam.
Opinio.

Materiam politicam.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Reipublicæ. heydt, die ghy tot vorderingh ende beſchermingh der * Gemeen-ſaeck gewillighlijck an-neemt, met grooter onruſt, ſonder eygen proffijt) en twijffel niet, of gy en ſult onſe goede meyning, al waer inde reſte gebreck, ten beſten duyden. Angaende de kleenheydt des wercks, 't welck yemandt niet

Caſus. ſonder eenige reden ſtraffen mochte, om de oneyndelijcke voor-beelden ende verſcheyde * gevallen, daermen 't mede ſoude hebben konnen verbreyden: Hier af ſal my ontſchuldi-

Praxi Mathematica. gen, eenſdeels onſe genegentheydt tot kortheydt, ten anderen tegenwoordige oeffeningh in * Wiskonſtighe daedt, daer mede wy hopen te doen nutten dienſt aen 't ghemeene Landt, ende vervolghens behaeghlijcke wercken, an uwe Eerweerdigheydt; die ick met een Burgherlijck ghemoedt, in ſijn Burgerlijcke regieringh, wenſche een lanck gheluckigh Burgherlijck leven.

E Y N D E.

Argumentum.

KORT BEGRYP

Materia vitæ politicæ.

A genere ad ſpecies.

ALSOO ons voornemen niet en is, deſe ſtof des Burgerlicks levens, in 't langh ende breede te beſchrijven, noch de ſake voorvoets op, van Geſlacht tot Af-comſten te vervolgen, waer toe ons tijt en wille ghebreeckt, ſullen alleenlick roeren de voornaemſte ende nootelickſte twijffelachtige puncten, van welcke tuſſchen de menſchen dagelicks de heftigſte

Quæſtiones. verſchillen vallen: Te weten, Eerſt bepalende het Burgherlick

Definiendo. leven, ſullen daer na ſeggen welcke eens Burgerlicx perſoons

Politici. rechte Overheyt ſy: Voorts hoemen hem Burgerlick draghen

Politice. ſal inde binnelantſche twiſten: Inde regieringh: Inde wetten

Inteſtinis bellis. die wy achten ons niet te verbinden, die twyffelachtig ſijn ende tegen malcander ſtrijden: Inde Religie: Ende ten laetſten van het Burgerlick leven in 't gemeen, alles vervatende onder acht

Capitibus. Hooft-ſtucken.

HET

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

HET BVRGHERLICK LEVEN.

1e HOOFTSTICK.

Vande bepalingh des Burgerlicks levens.

Primum caput de definitione.

DE Gemeenten, om bevrijt te ſijn voor alle anſtoot haerder Naburen, ende der vreemde Volcken, hebben hun ſtercke plaetſen gemaeckt, dieſe in 't gemeen Burgen hieten, gelijckor noch veel van dien den naem behouden, als Middel-Burg, Ouden-Burg, Straets-Burg, ende meer andere. De Ingeſetens dier Burgen noemden ſy Burgers, gelijcmen de Ingeboornen van Haerlem, Haerlemmers heet. Deſe Burgers, om vreedſamelick met malcander te connen leven, hebben ſeker Rechten, Wetten, Inſettingen, Keuren, Oude gebruycken, ende in 't gemeen geſeyt, Regelen, daer ſy na leven. De ſelve ſijn driederhande, te weten * Steetſche, Natuerlicke, ende Goddelicke. Steetſche * bepaeltmen die tot onderhout van Steden, of menſchelicke verſamelingen, na den eyſch der plaetſen, perſoonen, ende tijden veroirdent worden. Natuerlicke noemtmen, die over-al eeuwelick blijven, ende yder deur gemeene wetenſchap, ende ingheboren genegentheydt bekent ſijn. Goddelicke reghelen heetmen die de Goddelicke ſaken aengaen, als oirdeninge der Godts-dienſten ende dies anklevende, welcke men anders gemeenlick deur een uytheems woordt Religie noemt. De bovenſchreve wetten ende gemeene regelen, alſo de ſtaet der Burgerie daer uyt haer form crijcht, worden * Burgerlickheydt geheeten. Ende die hem inde ſelve ſoo draegt, datter in dit leven, de Gemeentens grootſte ruſt ende welvaren uyt volgt, een * Burgerlick perſoon. Ende ſulcke rechte oeffeningh, een c Burgherlick

Civiles definiuntur.

Politia.

Politicus.

Vita politica.

lick leven, van 't welcke wy voorgenomen hebben de volgende beſchrijving te doen.

2e HOOFTSTICK.

Welcke eens Burgherlicks perſoons rechte Overheydt zy.

Species. Politia. Politice. Materia. Politici. Leges civiles Politia. Burgerlicke reghel.

WAnneer eenige der voornoemde wetten of regelen, met yemands gevoelen gantſch over-commen, ſonder dat d'een * afcomſt tegen d'ander ſtrijt, ſo is hem de * Burgerlickheydt in dien gevalle licht om treffen, ja ſoo openbaer, datter geen onderwijs en behouft: want volgende ſlechts ſijn eygen gemoet, hy doet daer in * Burgerlick; inder vougen dat daer af hier niet te ſeggen valt. Maer wetten ende coſtuymen, die na ſijn oirdeel onrecht zijn, of datſe tegen malcander ſtrijden, alſoo dattet volbrengen van d'een, overtreding van d' ander is, die hebben meerder ſwaricheyt, ende dieper andacht nodig, om hem altijdt Burgerlick daer in te konnen dragen. Dit is de * ſtof, die wy deur ſommige voorbeelden breeder verclaren moeten, ende eerſt vande rechte Overheyt eens * Burgerlicks perſoons, als volght: 't Is wel openbaer genoug dat yegelick alle getrouheyt ende onderdanicheyt an ſijn Overheyt ſchuldig is, als deur de * Stadt-wetten daer an verplichtet ſijnde, maer wie datmen daer voor bekennen moet, ſtaet tuſſchen de Onderſaten dickwils in twijfel: ende overmits veel eenvoudige menſchen, onervaren inde * Burgerlickheyt, hemlien duer miſverſtandt hier in ſeer miſgaen, laſterende haer rechte wettelicke Overheydt, ende verheffende een diet niet en is, alſo dat der Landen groote benautheden ende ongevallen daer dicmael uyt ſpruyten, ten ſal hier niet buyten wege zijn, daer af deſe ſeker gemeen-regel te beſchrijven: *yeghelick moet voor ſijn rechte Overheydt altijdt houden, de ghene die teghenwoordelick metter daedt regieren, over de plaetſe daer hy ſijn woninghe verkieſt, ſonder hem te becommeren, of ſy, ofte haer voorgangers, met recht of onrecht daer aen gecommen ſijn*: De reden is deſe: Soo de Onderſaten op

de

de voorgaende tijden moſten letten, men ſoude, om de onrechte veranderingen die de Landen tot verſcheydenmael gebeurt zijn, nauwelick eenige ſeker Overheyt inde Werelt connen ſetten, overmidts datſe d'een uyt de laetſte verandering ſoude begeeren, d'ander uyt de voorgaende, de derde uyt noch een ouder, yder na de genegentheden die hem beweegden: ende dit elck met even-veel gelijcx; want mach yemandt de tegenwoordige verwerpen, ende in die plaetſe de voorgaende ſtellen, met de ſelve reden ſal een ander die voorgaende mogen weeren, ende in haer plaetſe noch een ouder brengen, waer uyt openbaerlick oneyndelicke twiſten ſouden volgen, ende een onſekerheydt voor de Gemeente, aen wien ſy haer ſal moeten houden. Want ſoomen hem niet en moſte gevougen nae den tegenwoordigen ſtaet, wat voordeel can, by natuerlicke reden, d'een der voorgaende onrechte veranderingen boven d'ander hebben? Om hier af by voor-beelt noch claerder te ſpreken: genomen dat u voornemen ſy in Vranckrijck te gaen wonen, eyſcht niet de reden dattet geſchiede, met meyning ende wille, van u te gevougen onder de regiering die gy daer vinden ſult? ſy eyſſchet ſonder twijffel: Sult gy u daer becommeren, met de onrechte verandering van Philips de Valois, willende inde plaetſe van ſijn nacommelingen, geſtelt hebben de afcomſte van Eduart den derden, Coninck van Engelant, wiens Erfgenamen uyt die oirſaecke (alſo dat oudt bloedig verſchil noch ongeſliſt ſtaet) de Franſche wapen voeren, en ſich Coningen van Vranckrijck noemen en ſchrijven? Geenſins, want, ſegdy, een ander ſoude met de ſelve reden Eduart mogen verwerpen, om het miſbruyck van ſijn voorganger Huyge Capet, ende daerom in diens plaetſe verkieſen de nacomelingen van Pepin, ande welcke de Croone doen toe-quam: Ende om diergelijcke reden ſal een derde den ſchalcken Pepin afwijſen, ende in ſijn plaetſe begeren de afcomſt van Merovee, deur hem liſtelick afgeſtelt: Een vierde ſal den geweldigen Merovee verſteken, ende voor hem de Romeynen willen invoeren, die van Merovee onwettelick ver-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

druct wierden: Een vijfde ſal de Romeynen ontſeggen, ende voor haer verkieſen de gene die van hemlieden t'onrecht verſteken was, als Arioviſtus; ende ſoo in 't oneyndelick voort, 't welckmen ſoude konnen vertellen, waer ſlechts den oneyndelicken voorleden tijdt bekent.

Gy antwoort ſeer wel: Maer 't gene van dies an u betaemt, die daer in Vranckrijck als vreemdelinck comt, ſonder verbitterde verblinde genegentheden, om 't gene datter voorleden is; 't ſelve betaemt oock voor al de gene die daer wonen, ende vervolgens an yder in ſijn Landtſchap waer het zy, inder vougen dat de regel ſeker ende over-al gemeen is.

Yemant mochte nu ſeggen: Sal dan een Onderſaet, ſijn verdreven ofte verongelijckte Vorſt, ofte Overheyt, die hy in ſijn * gewiſſen gevoelt alle eere getrouheydt ende dienſt ſchuldig te zijn, niet mogen helpen ande landen, plaetſen, of ſaken, die hy verſtaet hem gerechtelick toe te commen? Ja hy; maer het moet deur behoirlicke middelen geſchieden, treckende voor al uyt de heerſchappie vande gene die hy wil tegen ſtaen, totten genen, die hy voor hem neemt te helpen, of tot ſulcken plaetſe, daer de tegenwoordige regiering hem ſijn voornemen toelaet, alſo van buyten incomende als verclaert Vyant: Want anderſins hem Onderſaet der tegenwoordige regiering te veynſen, ende die achter rugge met woorden te laſteren, of metter daedt heymelick te beſchadigen, het is Verraet. Julius Cæſar hadde vande gene die hem deur ſulcke middel proffytelicken dienſt deden, dit gemeen ſpreeck-woort: *Ick beminne het Verraet, maer niet de Verraders.* Het ſelve verſtont ſijn naevolger den * BurgerlickenKeyſer Auguſtus ooc grondelic wel, in wiens tegenwoordigheydt de ſmeeckende Strabo eens willende Cato verachten, om dat hy den Senaet tegen Julius Cæſar ſeer voor-geſtaen hadde, antwoorde hem: *Die des Stads tegenwoordighen ſtaet niet en wil verandert hebben, dat is een Burgher ende Man met eeren*: 't Selve ſijn oock al de gene die der gelijcke doen, haer woninge nergens verkieſende noch houdende, dan daerſe de tegenwoordige regiering in weſen laten, die ſulc-

Conſcientia.

Iulius Cæſars ſpreeckwoort.

Politicus.

Macrob. Satur. lib. 2. cap. 4.

ſulcke eere ende onderdanicheyt bewijſende als haer rechte Overheyt toe-ſtaet, 't welck wy in dit Hooft-ſtick voorgenomen hadden te bethoonen, Capite.

3e HOOFTSTICK. Inteſtinis bellis.

Hoemen inde * binne-landtſche twiſten de eerlickſte ſijde ſal kennen ende kieſen.

HOe-wel de binnelantſche Oorlogen verſcheyde oirſaken hebben, doch ſoo is de voornaemſte, daer de gemeene regel deur mach verſtaen worden, twiſt tuſſchen de Regierders, ſpruytende gemeenelick daer uyt, dat yemant van hemlieden ſijn * bepaelde macht ſouct te vermeerderen, Limitatam. ende eens anders te verminderen. Maer want-men om in ſulcke beroerten hem * Burgerlick te dragen, ende de eerlicſte Politice. ſijde te aenveerden, de kennis behouft vande form der regieringe daer hem yder na gevougen moet, ſo ſullen wy eerſt in 't corte de vier beſonderſte * bepalen, te weten, van * Eenich- Definiemus. vorſtheydt, * Gemeenheyt, * Staet-vorſtheyt, ende Voornamelickheydt. Eenich-vorſtheydt is vvanneer de gantſche re- Monarchia. gieringe t'eenemael ſtaet in handen van een Vorſt alleen, die- Democratia. men daerom ooc * Eenig-vorſt noemt, alſins bevelende ende Ariſtocratia. doende vvat Hy vvil, ſonder dat yemant anders daer yet te- Monarcha. gen mach, gelijck nu ter tijdt den Turc, den Groot-vorſt van Moſcovien, ende voor-mael Moyſes, Tamerlaen, ende diergelijcke. * Gemeenheyt is die onder de gemeente ſtaet, naer Democratia. vviens oirdeninge verſcheyde perſoonen, diemen Staten noemt, tot de regieringe gecoren zijn, doch ſonder in regieringe erfachtig te vveſen, maer mogen dicvvils verandert vvorden: Als voormael de Gemeenheydt van Athenen, van Rome, nu ter tijdt van Svvitſerlandt, ende meer ander. De Vorſten die niet alleen en regieren als Eenich-vorſten, maer met Staten benevens haer, noemen vvy Staet-vorſten, ooc ſulcke form van regieringe Staet-vorſtheydt ende ſodanig ſijn nu ter tijdt de meeſtendeel der regieringen van Europa;

als

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

als Brabandt heeft een Hertoch met Staten, Vranckrijc een Koninc met een Parlement, Venegie een Hertog met een Senaet, Spangie een Coninc met een Inquisitie; alwaer Parlement, Senaet, Inquisitie, het gene beteeckenen dat wy op Duytsch in 't gemeen, Staten noemen, oft ymmers sijn 't voornaemste deel van dien; Merct ooc dat de Griecken met haer navolgers, soodanige Staet-vorsten den naem; van * Eenich-vorst geven, 't welck wy om de gewoonte wel soo mede souden gedaen hebben, gebruyckende * lijck-spreuck voor eygen, maer latent om 't vervolg, welcke is, dat die oneygen naem, ooc mede gebrocht heeft oneygen verstant des saecks, te vveten, der * Burgerlickheyt, gelijck wy dat met redenen breeder souden mogen verclaren, ten vvaer ons voornemen niet en is de Burgerlickheyt selfs, maer alleen het Burgerlic leven te beschrijven. Ten laetsten, als de regiering bestaet onder de geschickste, achtbaerste, ofte voornaemste, des Landts; so ist * Voornamelickheyts form. Angaende alle ander, alsoo sy * afcomsten der bovescbreven sijn, of daer uyt versaemt worden, ende dat dese tot ons voornemen genoug doen, sullen die laten. Dus dan bepaelt hebbende wat form van regieringe sy: so is te weten, dattet yder * Burgerlick persoon betaemt, hem te gevougen na de tegenwoordige form die de Fortuyne over sijn woonplaetse gebrocht heeft: Ist volcommen * Eenich-vorstheyt, soo isser alleenlick een Vorst onderdanig te wesen, ende van geen Staten te roeren: Ist * Gemeenheyt, soo zijnder alleenlick Staten te volgen, sonder Vorst: Inde Staet-vorstheydt, is de Vorst in sijn * bepaelde gerechtigheyt voor te staen, ende de Staten inde hare, al-waer te gedencken valt, dattet onrecht versaken van d'een, soo schandelic is als van d'ander, ende het recht voorstaen van dese, soo eerlic als van die: 't Is wel waer dat de Vorst by velen in meerder ansien is dan de Staten, ende daerom in 't onrecht eer geholpen wort, spruytende daer uyt, dat de gemeente selden de form haerder eygen regieringe kent, ten anderen dat giften, gaven, en ampten, van dien lichtelicker te becommen zijn dan van dese,

Monarcha.
Metaphora.
Politix.
Aristocratia.
Species.
Politico.
Monarchia.
Democratia.
Limitata.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

deſe, maer de * Burgerlicke en worden deur dit noch deur dat beweeght. * Politici.

Om dan tot de ſaeck te commen, vvy ſullen daer af eerſt in 't gemeen ſpreken: Weſende eenige binnelandtſche tvviſt voor handen, ende datmen genootſaeckt wordt d'een of d'ander zyde te kieſen, ſoo valter voor al te anſien hoedanig de twiſtende partien zijn: By aldien d'een de gemeente waer, ſonder dat eenige der wettelicke regierende perſoonen haer voorſtonde, als inde oproer te Munſter deur Jan van Leyden, der Adamiſten tot Amſterdam, en diergelijcke, die ſijde te volgen is voor gemeen-regel openbaer onburgerlick, want gelijc in 't 2e. Hooftſtick bevveſen is, de onderſaet die hem tegen ſijn Overheydt ſtelt, en can dat, onder ſijn gebiedt ſittende, niet * Burgerlick beginnen, dan moet van buyten in commen. * Politice.

Maer by aldien beyde de twiſtende partien wettelicke regierders tot hoofden hadden, ſoo ſalmen de form der regieringh met yders bepaelde macht anmercken, daer-beneven de ſaeck daer ſy om twiſten, van 't welck goet beſcheyt wetende, ſoo ſalmen den genen tegenſtaen, die tegen ſijn eedt, de goede vvetten, vryheden, ampten, (vvant ſulcke * ſtof is gemenelick de oirſake van ſoodanige beroerten) vvil veranderen, oft geheel wech-nemen, ende die regierders toevallen, die ſulcx, volgende haer eedt beſchermen. * Materia.

Om van 't vvelck by gelijckenis te ſpreken: genomen dat den Hertoch van Venegie de form der regiering wilde veranderen, voor hem nemende ſijn Senaet af te ſetten, tegens haer vville, ende in hunlieder plaetſe geeſtelicke regiering te brengen, diemen Inquiſitie noemt: Nu d'een vvillende aldus d'ander vveeren, en d'ander van d'eẽ niet willende gevveert zijn, 't geraeckt (neem ic) tot een openbare binne-lantſche tvviſt tuſſchen den Hertoch ende den Senaet: Vrage hoemen ſich (genootſaeckt zijnde d'een of d'ander ſijde te kieſen) hier in dragen ſal? Voor al, men ſiet dat de form der regiering Staet-vorſtheyt is, al-waer het beleyt * der Gemeen-ſaeck, geſtelt is in handen van een Hertoch, met een Senaet benevens hem, daerom vvelcke ſijde van beyden de * Reipublicæ.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

onderſaet tegenſtaet, hy ſtaet ſijn Overheyt tegen, die hy ter contrarie alle eer ende onderdanicheyt ſchuldig is, nochtans van ſulcke twee quaden het minſte te volgen, is de ✱ Burgerlicke wech: Om vvelcke te vvandelen, men ſal de redenen van beyden ſijden overvvegen in deſer vougen: Genomen dat de Senaet aldus ſegt: Doenmen u inhulde, gy hebt geſvvoren, onder anderen, de tegenwoordige form der regiering niet alleen onverandert te laten, maer die met alle vliet voor verandering te beſchermen. Waer op den Hertoch antwoort: Ic hebbe oock geſvvooren, ende gylieden met my, de Roomſche Kercke onderdanig te weſen, de ſelve beveelt ons nu ſodanige verandering te maken, daerom het waer tegen onſen eedt dat ſulcx niet en geſchiede: d' Ander ſeggen hier op, datmen in 't ſvveeren niet ſoo ſeer en moet letten op de bloote woorden, (diemen gemeenlick tot verſcheyde beteeckeningen draeyen can) als op den eenvoudigen ſin van dien, welcke tot ſulcke onderdanicheydt niet en ſtreckte, want dat wy ons ſouden moeten gevougen na hun bevel, inhoudende te ſcheyden uyt onſen ſtaet, vryheyt, eere ende goet, ende hemlieden 't ſelve altemael over te geven, het ſtrijt tegen 't ghemeen gevoelen. Want hoe-wel de Staten van Spangie ſulcks toe-gelaten hebben, 't is nu met groot berou vande onvoorſichtighe afgeſtelde, die in 't begin ſoodanig eynde niet en verwachten, waermede ſy oock an alle regierders ſulcken ſpiegel geworden ſijn, dat geen Staten van Landen nergens tot ſoodanige veranderingh en verſtaen; daerom ſoo wy geſeydt hebben, den zin vanden eedt onſer onderdanicheydt en was niet tot ſulcks: Den Hertoch wil ter contrarie. Nu genomen dit de ✱ ſtrijdt-redens van weder-zijden te vveſen, 't is openbaer dat de onderſaet, om ✱ Burgerlick te doen, hem by den Senaet ſoude moeten vougen.

Politica

Argumenta. Politice.

Neemt ander voor-beelt ande binnelantſche twiſt tuſſchen den Staet-vorſt Nero, ende ſijn mede-regierders de Staten of Senaet van Rome, alwaer den handel ſo verre quam, dat de Senaet Nero voor vyant verclaerde, ende hem veroirdeelde,

ſoo

ſoo hy gecreghen wierd, totter doodt toe gegeeſſelt te worden: Nu alſoo de regiering onder deſe twee gerocht was, het betaemde de onderſaten, die ghenoodight vvaren een ſijde te kieſen, de ſaeck van d'een en d'ander te overwegen, vvelcke was, dat Nero buyten ſijn palen tredende, den Senaet ſijn mede-regierders verdructe, alles doende na ſijn quaet gevallen, ſonder op vvetten te ſchaffen, die d'ander als rechte voorſtanders beſchermden; Daerom de onderſaten die haer by den Senaet vouchden, ende teghen Nero ſtelden, vvorden vande ervaren * Burgherlicke, geacht de rechte zijde ghecoren te hebben. * Politicis.

4e HOOFTSTICK.

Hoemen hem inde reghieringhe Burgherlick draghen ſal.

DE geleerde ervaren * Burgerlicke, houden 't daer voor, dat een, die hem tot de regieringe begeeft, oflaet ghebruycken, behoort, om hem Burgerlick te connen draghen, voor al te weten, ende geduerelick te ghedencken, dat de gemeente beſtaet, uyt menſchen ſoo wel regierende, als geregierde, van verſcheyde zinnen ende geneghentheden, d'een contrarie d'ander, Welcke al t'ſamen te behagen, ende alles van paſſe te doen, onmoghelick is. Want in 't ſtuck vande Religie, 't gene den eenen voor heylighdom eert, ende als Godt vreeſt, daer drijft den anderen ſijn ſchimpelickſte ſpot mede. In * Steetſche ſaken, d'een verſtaet tot oorloge, d'ander tot pays: die acht noodigh ſchattinghen ende ghemeene oncoſten te doen, deſe iſſer teghen: Inder vougen dat met wien het de regierder houdt, hy behaelt den ondanck ende haet van een groote menichte: Ja niet tegenſtaende hy Godtvreeſende, getrou, ende rechtveerdigh waer, ſullen hem nochtans ſchelden voor een Godts-laſteraer, lant-verrader, ende dief der ghemeene middelen, welcke onghevallen t'eenemael ontvliedelick

* Politici.

* Civilibus.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

delick ſijnde, ſoo moet hyſe van te vooren verwachten, op datſe ſo dickwils ſy commen, hem inde bediening ſijns ampts niet en beroeren, noch ſijn tijt en doen verlieſen met kijven, kermen, ende hem te beclaghen over de onbillickheyt des gemeene Volcx, maer dat hy in die plaetſe, wetende ſulcx ſijns ſtaets * onſcheydelicke anklevingh te weſen, met een gheruſte Geeſt overdencken mach alle onghevallen te voor-commen, ende ſijn ampt, ſo veel hem meughelick is, recht te bedienen. Dits in 't ghemeyn gheſeyt; maer om van dies beſonderlicker te ſpreken, ſoo is te weten, dat de Regierders ſijn Vorſten, of Staten, of leden van dien. De Vorſten regieren met Staten, als inde Staet-vorſtheyt; ofte alleen, als inde * Eenigh-vorſtheyt; ende geraken daer toe, of deur verkieſinghe met voorgaende verdragh, of deur erfachtigheyt, of deur gewelt. Nu om van d'eerſte ſoorte eerſt te ſegghen, yemant tot Staet-vorſt gecoren ſijnde, ſal, eer hy hem laet beveſtigen, goede kennis vereyſchen vanden tegenwoordighen ſtaet des Lants, ende in 't verdragh gheen ander punten toelaten, dan die hy niet alleen mette monde, maer oock van gantſcher herten voor hem neemt te onderhouden; Ja liever den ſtaet der regieringe te laten, dan in 't minſte daer teghen dencken te doen, vvant hoevvel geveynſtheydt ſomtijts haer plaetſe heeft, doch iſſe in deſen ghevalle gantſch onnut, ende niet alleen openbaer onburgherlick, maer oock onbequame middel, om te geraecken tottet gene daer hy na tracht; te weten, tot vermeerderingh ſijns goets ende gebiedts. De reden is deſe: Al kan hy de Gemeente deur bedriegelick gelaet, een ander vermoeden van hem doen hebben dan ſijn inwendighe meyningh is, doch ſoo ſijnder onder de Staten altijt eenighe, welcke met hem dagelicx verkeerende, ende lettende op al ſijn woorden ende wercken, ſien terſtont ſijn innerlick ghemoet, 't welck ſy bekennende, ende merckende dattet ſtrect tot eygen-baet, ende vermeerderingh ſijns * bepaelden machts, 't welc ſonder vermindering vande hare niet geſchien en can, het iſſer mede gedaen; ſy en ontſegghen hem niet alleenelick

Inſeparabile accidens.

Monarchia.

Limitatæ.

ſijn

ſijn begeerten, maer verhinderen ſijn voornemen waer ſy connen, vermaken hem na hun uyterſte vermeugen by d'ander Regierders ende voor de gantſche Gemeente, inder vougen dat alle ſijn anſlaghen daer na onoirdentlick toegaen, crijcht hy yet met liſt ofte gewelt, hy beſittet onverſekert met vreeſe ende onruſte. Maer een die ter contrarie met een onbewegelick voornemen, altijdt tracht in ſijn * palen te blijven, die niet kintſchelick latende vercorten, noch met gewelt willende verbreeden, achtende ſonder ſulcks gheen rechte gemeene vvelvaert te connen beneerſtight worden, daer vinden hunde Staten an een verſekere Vorſt gherocht te vveſen, zy vermeerderen dickvvils ſijn macht ende gebiet uyt haer eygen wille, betrouvven ende gheven hem ſonder ſijn verſouck, ſonder ſijn moeyte, 't ghene ander deur begeerte, ende grooten arbeyt niet crijghen en konnen; gelijckmen dat deur veel oude voorbeelden mochte bevvijſen, ten vvaer de nieuvve ende heel verſche, ſelfin deſe Landen, ſulcks ghenoegh betuyght hadden. Het gaet hier mede gelijck met onſe ſchaduvve, vvelcke haer na-volghende Lichamen ontvliet, ende haer ontvliedende navolght. Maer om dat der Vorſten ſchadelicke Pluym-ſtrijckers deſe ſake anders verſtaen, ſoo laet ons mercken vvat hemlien tot haer oorblaſerie gemeenelick bevveeght: Sy ſien des Vorſts groote ſtaet, ſijn groot na-gevolgh, ende de uyterlicke eere diemen hem andoet: Maer vveder ter contrarie, dat hy onderdanig moet ſijn het beſluyt ſijnder Staten, 't vvelck ſomtijts Perſoonen ſijn van kleender * ghedaente, als Coop-lieden, Ambachts-lieden, of ſulcke alſſer deur de Fortuyne tot Regierders des Landts gerocht ſijn: Dit verleken by het ander, dunct hun te gantſch onbillick te ſijn, die en connen ſy niet lijden, ende even al of ſy niet en vviſten, ſulcks de eyghenſchap van Staet-vorſtheyts form te vveſen, ende als oft hun onbekent vvaer, datter ouderhout ſijns ſtaedts vande Gemeente quame, ſeggen tot hem: U ghenade laet haer ſelven te groote cleenicheyt an-doen, vvat is ſy anders dan een Dienaer van deſe ſlechte Lieden? 't gene deur * verſoeck-brieven an u

Limitibus.

Qualitate.

Libellos ſupplices of requeſten.

Genade ſelf dickwils begeert wort, daer laet ghy hem-lieden op raet-ſlagen, beſluyten, ende handelen, na hun gelieven, Soo ſy tot U Genade ſeggen reyſt hier, treƈt daer, doet dit; laet dat, ſy gevoughter haer toe als hem-lieden Knecht; Seker ick waer liever een ſlecht vry Edel-man, met bevel over mijn Page, dan een Vorſt, in ſulck ſchijnſel van vryheyt, eygentlicker ſlavernie ſijnde; Cyrus, Alexander, Cæſar, ende haers gelijcke, hebbent al anders gedaen niet ſonder groot lof, voorſpoet, ende welvaren, ſulcke ſoude u Genade na-volgen.

Siet doch hoe deſe Menſchen ſich ſelfs behaghen, in haer onburgerlick miſverſtant, ende dat beclagelicker is, hoe de Vorſten daer deur dickwils verleyt worden, niet alleen tot haren grooten achterdeele, maer ooc tot onruſt ende ellende der ganſche Gemeente. Met ſulcke redenen ſeghtmen den Hertogh van Alenſon, deur ſijn quaden raet beweegt geweeſt te ſijn, tot de onburgerlicke overvallingh der Stadt van Antwerpen: 's Gelijcks den Graef van Leyceſter, tot de overtredinge ſijnder * palen in Hollant; maer wat vervolg daer uyt d'een en d'ander wedervoer, is voor yder openbaer genough, ende al haddet ter contrarie tot haren grooten voordeele beter geluƈt (*'t welck by gevalle ſoude ſijn, het ander deur ſich ſelfs) ſoo iſt openbaer, onburgerlick ende oneerlick te weſen. Maer wat ſoude een ervaren Vorſt an ſulcke Oor-blaſers meugen antwoorden? Dit: Gy verheugdet u met my, doen ick eerſt gerochte an deſe ſtaet welcke gy nu ſlavernie noemt, gy hebt u dan verblijt in mijn ongeval. Ten anderen de form der regieringe deſes Lants, ende de punƈten by ons onderteyckent ende beſworen, ſijn u bekent of onbekent: Soo ſy u bekent ſijn, gy ſondight tegen Godt ende de Menſchen, willende ende radende dat ick de ſelve overtrede tegen recht, reden, ende trouwe: Maer ſijnſe u onbekent, ſoo iſt van u dwaſe vermetenheyt, een Vorſt te raden in dingen die gy niet en verſtaet. Met deſe ende der ghelijcke redenen den Pluym-ſtrijckers beſcheydende, ende beſchamende, en ſal ſich ſelfs niet alleen ontlaſten ende bevrijden van haer verdrietige vleyingen,

Limitum.

Hoc per accidens, illud per ſe.

Dilemma op Duyts ſtrickxcden.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gen, maer oock een goede wegh bereyden, om te geraken ter faem ende * daet, die een gecoren Staet-vorſt betaemt. Effectum.

't Gene tot hier toe geſeyt is vanden gecoren Staet-vorſt, ſal hem oock alſoo verſtaen vanden Erfachtigen. Want gelijc hem die moet gevoegen na de beſworen punten des verdrags, uyt verkieſinge commende, alſo deſe na de beſworen puncten uyt ſijn erfachtigheydt ſpruytende.

Angaende regieringen deur gewelt vercregẽ, alſo ſy gerakẽ tot eenige form der * afcomſten daer hier af gehandelt wort, wy verſtaẽ de regelen der ſelve voor ſodanige te verſtrecken. Specierum.

Nu, om vanden * Eenigh-vorſt te ſeggen, ſoo is te weten, dat hoe-wel uytbrekende gramſchap, voor yegelick een ſeer ſchadelick gebreck is, doch iſſe inden Eenigh-vorſt alderſchadelicxt, overmits des gramſchaps * daden uyt deſen lichtelicker volgen connen dan uyt die; de oirſake is, dat al d'ander yemant vreeſen, als den Staet-vorſt ſijn Staten, ende elck der Staten 't geheel Lichaem, 't welc hem-lieden belet de daden haerder gramſchap in 't werck te durven ſtellen; maer ſulcke verhindering inden Eenig-vorſt niet weſende, om dat hy boven al is. Daer beneven alſoo de gramſchap te recht * bepaelt wort, een corte uytſinnigheydt, ſoo volgender uytſinnigens ende dulle-liens wercken uyt, welcke ſomwijlen op een uyre tijts ſoo ſchrickelick ſijn, datmen met al de weldaden ſijns levens die niet boeten en can, maer inder eeuwicheyt voor een wreet Tyran vermaert blijft: Daerom moet hy met een beſloten voornemen, deur ſijn eygen cracht en deucht ſijn gramſchap bedwingen, anderſins 'tis onmeugelic, ja ooc de vroomſte (om de onredelickheyt veler Menſchen daer hy geduerlick mede handelen moet, als vooren geſeyt is) hem in ſoodanigen ſtaet altijt * Burgerlick te connen draghen: 't Welck Keyſer Auguſtus (deur de ervaringe) wel geweten heeft, want alſo Athenodorus oirlof nemende vã hem ſcheydẽ ſoude, hy begeerde van Athenodoro een gedenckenis; welcke hem deſe Spreuke ſchanc: *Als ghy u gramſchap gevoelt te rijſen, verhaelt inwendigh al de Letteren van het A, B, C, eer gy antwoort ofte yet doet,* 't welc Definitur. Politice.

Auguſtus ſoo vvel beviel, ende in ſulcken danck nam, dat hy Athenodorum noch een jaer by hem dede blijven: Siet, hy kende ſijn eyghen ghebreck, ende de ongevallen die hem deur onbedvvongen gramſchap gebeurt vvaren: 't Welck yder Eenich-vorſt tot voorbeelt ſoude meugen dienen, om hem te con-
Monarchiæ. nen vvachten voor de * Eenigh-vorſtheyts quade eygenſchap, te vveten, vvreede tyrannie, vvelcke niet alleen onburgerlick en is, ende tot verdriet der Gemeente ſtreckt, maer hem ſelven een drouvigh ellendigh leven doet leyden, deur dien dat de ghene die van velen ghevreeſt vvort, moeter oock veel vreeſen. Voort, alſoo de vvetten om de Gemeente ſijn, van de vvelcke hy een Lidtmaet is, ſoo ſal hy (ja al waer hy ſchoon boven de Wetten) die onderdanig vveſen ghelijck de geringſte: Want hoe ſouden de Ouderſaten de Wetten recht onderhouden, als den beſchermer ende voorganger die ſelf over-treed'? Angaende de ſaecken der regieringh die onder gheen vvetten en ſtaen, dat hy daer in beneerſtige des Landt vvelvaert, gedenckende, ende als voor eeuvvighe Wetthoudende, *dat de Gemeente niet om zijnen't wille, maer dat hy om de Ghemeentens wille is.* Voort, ſoo hy beneven ſijn ſtaet van Eenich-vorſtheyt; noch eenige andere formen van regieringe onder hem hadde, gelijck ſoodanige Vorſten gemeenelick gebeurt, als van eenige plaetſen beſcherm-Heer, ofte Staet-vorſt te weſen, daer ſal hy regieren als beſcherm-Heer, als Staet-vorſt, ende alleenelic als
Monarcha. † Eenigh-vorſt, ter plaetſe daer hy wettelick Eenich-vorſt is; want hoe-vvel dickvvils ter contrarie gebeurt, ſoo geſchiedet meer deur onburgelick gevvelt, dan met reden, vvant het even ſoo veel is, als oft yemant, om dat hy eenige ſlaven heeft, alle vrye menſchen voor ſlaven vvilde houden.

Angaende Staten of leden van dien, als regierders van Steden ofte plaetſen, 't is (eylaes) een gemeen gebreck, dat ſommige vvel-vvetens ongerechtight zijnde, de vryheden van hun na-buyren onredelick verdrucken, 't vvelc alſt ſlechts geſchiet tot vermeerdering des gebiets ende machts, der Stede ofte plaetſe dieſe dienen ofte regieren, ſy achtent al voor eerlick,

voor

voor Burgerlick, haer eedt wel gequeten te ſijn, ende cloucke bedienders haers ampts te weſen: maer de ſaeck wel ingeſien, het iſſer anders mede gheſtelt, want gelijck een Voogt, die ſijn Weſen rijck maeckt met geroofde goeden, de ſelve Weſen niet voor en ſtaet, noch ſijn Eet te recht en betracht, maer heel ter contrarie doet, overmits hy hem-lieden bereydt een quade oneerlicke Name, als te weſen beſitters van geroofde goeden, ten anderen vyanden, welcke haer ſlag wachten, om gewelt met gewelt, of bedrog met bedrog te vergelden: Alſo ooc ſulcke Regierders, ſy vergaderen haer Steden ſchandelicke hoogheyt, ende vyandelicke na-buyren, dieſe verhinderen daerſe connen, ja dickwils tot onderganck brengen: Inder vougen dat ſodanige (ic ſpreke vande gene die wel-wetens ongerechticht ſijn) haer Eedt niet en quijten, noch haer Steden voor en ſtaen, maer ſijn onburgerlicke meyneedige verdervers van dien, ende dickwils ſchadelicke oirſaken, van meerder ongevallen die daer uyt ſpruyten, ende deur de gantſche Ghemeente ſtrecken. 't Selve is oock ſoo te verſtaen met de Regierders, die hun Stadt bevrijden, van op te brengen haer behoirlick deel der ghemeene middelen, daer ſy nochtans na hun eygen gevoelen in gehouden ſijn, alles af-ſettende met woorden ſonder reden denckende; het mag metten geheel gaen hoe het wil, ick ſal mijn beſonder Stad dit proffyt doen: maer ſulcx is quade * bepalinge des proffyts, tegen de leere ende zin der oude * Wijſen, die het vant Eerlick onſcheydelick ſtelden.

Definitio. Philoſophorum.

5e HOOFTSTICK.

Hoemen hem Burgherlick dragen ſal inde wetten die wy achten ons niet te verbinden, die twijffelachtigh ſijn, ende tegen malcander ſtrijden.

't IS een gemeene * Burgerlicke regel, dat hem yder gevougen moet na de wetten, die ter plaetſe daer hy hem onderhout, gerocht ſijn. Maer om datter veel wetten ſelf onſeecker ende twijfelachtigh bevonden worden, ja datſe ſomtijts tegen

Axioma Politicum.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

malcander ſtrijden, in ſulcker vougen dattet onderhouden van d'een, overtredinge van d'ander is. Soo ſullen wy eenige verſcheydenheden ende oirſaecken van dien verclaren, daer na de ghemeene reghel, hoemen hem in allen * Burgerlick draghen ſal.

Politice.

Ten eerſten ſoo is te weten, dat ſomtijts eenige wetten geſtelt worden deur ſoodanige, die geen macht en hadden die te ſetten, welcke tot geen genoughſaem gebruyck gerocht ſijnde, niemant en verbinden.

Ten anderen ſoo gebeuret datſe ſtrijden tegen haer opperwetten van een hoger * trap, ande welcke de Onderſaten niet ghehouden en zijn. Trappen der wetten worden aldus verſtaen: Laet ons tot voor-beelt nemen de Vereenigde Nederlanden, wiens ingeſetens, als een gemeente overcommen ſijn tot ſeecker wetten ende gemeene regelen, daer ſy hun alle na gevougen ende an verbinden. Benevens deſe, ſoo heeft elc beſonder Lantſchap, als Hollant, Zeelandt, Vrieſlant, &c. noch ſijn eygen regelen, die elck hem voorſtelt na dat ſijn gelegentheyt vereyſcht, doch ſy moeten ſulcx weſen, datſe niet en ſtrijden tegen haer hooger regelen, der voornoemde vereenighde Nederlanden: 'sGelijcx ſtelt haer yder Stad dier Lantſchappen, als Delf onder Hollant haer eygen keuren ende regelen, na de nootelickheden die haer ontmoeten, maer ſy en mogen haer opper-regelen, als die van Hollant, ende der vereenigde Nederlanden, niet contrarie ſijn: Wijder, (op dat wy tottet * leeghſte commen) ſoo ſtelt yder Burger van Delff, ſijn regelen over de gene die onder hem ſtaen, als Knapen, Maerten, ende ſijn Huyſgeſin, haer bevelende, ende ſulcke regelē veroirdenende, als hem tot ſijn Huyſhoudinge bequaemſt duncken, doch moetenſe ſulcx weſen, datſe tegen haer bove-regelen, te weten die van ſijn Stadt Delf, die van Hollant, noch tegen die der Vereenigde Nederlanden, niet en ſtrijden. Dit ſijn dan de hoger ende legher * trappen der wetten daer voren afgeſeyt is, uyt welcke deur Natuerlicke reden, het bovenſchreven claerlick te verſtaen is, te weten, dat de Onderſaten niet

Gradu.

Individuum.

Gradus.

niet gehouden en ſijn, ande gene die tegen haer opper-wetten ſtrijden. Want dat een Burger ſijn Dienaers voor regel ſtelt, ſmorgens twee uyren te arbeyden eer ſy imbijten, dit en ſtrijt tegen gheen opper-reghelen; maer ſoo hy hem-lien beval de Schout te ſmijten, ſy ſouden hem met goede reden meughen ontkennen, ſulcke onderdanicheyt ſchuldig te weſen, om datter tegen het gebodt van een hoger trap ſtrijt: Dit voorbeelt uyt de leegſte trap ghenomen, verſtaet hem oock alſoo in alle d'ander.

Ten derden ſoo geſchiedet wel, datmen deur de gewoonte anders doet, dan inde beſchreven wetten bevolen is, 't welck ſulcke wetten ſomwijlen haer macht alſoo beneemt, datſe de Onderſaten niet en verbinden. Om van 't welcke by voor-beelt te ſpreken, laet ons nemen de ſaecke van 'tGelt, 't vvelck de Overheyt op ſeker prijs ende gewichte ſtelt, ende ernſtelick gebiedt, op ſvvare ſtraffe, niet hoger noch lichter uyt te geven; nochtans gebeurt dikwils, deur onweerlicke oirſaecken, dattet onder de Gemeente veel hooger gaet, oock niet ſo nauvve gevveghen en vvort. Nu hoevvel dat hem yder behoort te vvachten, van ſulck gebodt eerſt te overtreden, nochtans de ſaeck ſoo verre jngebroken ſijnde, dat de Overheyt ſelf, benodight vvort, deur haer Ontfangers, tegen haer eygen inſettingen te doen, ende ghemerct datmen niet ſo ſeer en moet letten op de bloote vvoorden des gebodts, als op den rechten zin des ghebieders, welcke hy datelick, als gheſeyt is, deur ſijn Ontfangers genouch verklaert, ſoo iſt in deſen gevalle, om veel ſvvaricheyt te ſchuvven, toegelaten, ende voor * Burgerlick ghe- * Politice.
acht, de beſchreven inſettinge te verlaten, ende hem aende gevvoonte te honden. Doch ſal hem dit alleenelick verſtaen, op gewoonten diemen ſiet an yegelic ongeſtraft vry te ſtaen, want veel ander ſijnder dickvvils in 't gebruyck, vvelcke nochtans na te volgen, ſeer onburgherlick vvaer, als heymelick in ſijn Huys, teghen de Stadts keuren, onvry Ambachs-volck, als Kleer-makers, of Timmer-lien, en diergelijcke, te vvercke ſtellen, ende dat om den beſten coop; Wederom met liſticheden

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

heden Wijn of Bier te crijgen, ſonder exciſe, goeden te doen deurlijden onvertolt, ende ſoo voorts; vvelcke dinghen hoevvel ſy ſoo gemeen ſijn, dat veel Menſchen, anders vroom ende eerlick, hun van dies altemet noch durven roemen, als een fijn liſtigh ſtick bedreven te hebben, dat afwaſſchende, ſo ſy meynen, mettet gemeene woort, *Alle boeten en zijn geen ſonden*; Doch en falt den * Burgherlicken Perſoon niet beſtaen, noch dencken te doen, wetende dattet recht onderhoudt van dien, totten welſtant der * Gemeen-ſaken hoogh noodigh is.

Politicus.

Reipublicæ.

Ten vierden, ſoo iſſer ſomwijlen ſulcke twijfelinghe in de beteyckening der woorden van de beſchreven techten datſe de onderſaten tot niet ſekers verbinden en connen. Als onder anderen, de wet welcke inhout, dat hy die in een coop meer als den helft bedroghen is, den coop afgaen mach. 't Is by deRechts-geleerden in * verſchil, ofmen verſtaen ſal den helft van het gecochte, of den helft van 't gene dat daer voren gegeven wort, vvelcker helften d'een noch eens ſoo veel is als d'ander; By gelijckenis, als een ſtuck Landts weerdig is tvvee duyſent guldens ende dat yemant daer voor drie duyſent guldens geeft, hy betaelt den helft vande weerde des Landts te veel; maer geeft hy daer voor vier duyſent guldens, hy betaelt den helft van 't gene hy geeft te veel.

L. Rem majoris. C De reſcind. Quæſtione.

Ten vijfden ſo is te weten dat in alle gemeenten, benevens de beſchreven rechten, oock eenighe onbeſchreven ſijn, ons ancommende deur de gewoonte, ende dat niet ſonder Natuyrlicke redenen: vvant angeſien de vvetten ons verbinden, overmidts ſy deur het oirdeel vande Gemeente ontfangen worden, ſo ſal yeghelick met goede reden die onderhouden, welcke de Gemeente metter daet voor angenaem verclaert, al ſijnſe ſchoon onbeſchreven, want ſoo vvel verclaertſe haer meyninge metter daet, als met beſchreven vvoorden: Jae ſulcke vvet is van grooter achtbaerheyt, om datſe ſoo ſeer gebruyct wort, dattet niet nodig en is de ſelve te beſchrijven. Nu in hoe groote reden dit beſtaet, ſo en is nochtans de regel ſo gemene niet, of ſy en heeft haer uytnemingen; want quade ghevvoonten,

ten, tegen de Natuyre, tot verderffenis der * Ghemeenſaeck ſtreckende,en ſijn billighlick voor gheen wetten te ontfangen. Hier benevens, vallender veel onſeeckerheden; Ten eerſten deur dien dickvvils den eenen voor goet ende eerlic hout,'t gene den anderen voor quaet ende ſchandelick acht; Ten anderen dattet in tvvijffel ſtaet of die gevvoonte lange genouch geduert heeft, ofter oock genouch dadelicke voorbeelden af ſijn, ende diergelijcke. * Reipublicæ.

Yemant mochte nu ſeggen, ghy verhaelt veel ſvvaricheden ende onſekerheden, maer niet na 't eerſte voornemen, de gevviſſe gemeene middel, hoemen hem daer in * Burgerlic dragen ſal: Siet daer iſſe voor al de boveſchreven met al de onbeſchreven in 't gemeen, ende voor elck in 't beſonder: Hy die ſekerheydt van eenige tvvijfelachtighe vvetten behouft, ſal de * uytlegginge daer af verſoucken, vande Overheyt by de welcke de uytlegginge der ſelver gherechtelick beſtaet, ende hem voorts gevougen na het inhout van dien, al dochtet hem oock onbillich: vvant die anders dede vervvorpende haer oirdeel, ende maeckende ſijn ſelven * uytlegger der wetten, ſoude het ampt der Overheyt gebruycken daer hy niet toe beroepen en is, 't vvelck geen * Burgerlick Perſoon en betaemt. * Politice. * Interpretationem legum. * Interpretem legum. * Politico.

6e HOOFTSTIC.

Of de Religie noodigh is.

VVY hebben hier voren in 't eerſte Hooftſtick, onder de gemeene regelen daer een * Burgerlick Perſoon hem na rechten moet, oock * bepaelt de Godts-wetten, ofte Religie; maer alſo der Menſchen gevoelen daer af ſeer verſcheyden is, onder vvelcke ſommige die voor onnutte quellinge houden, daer de Lieden van outs malcander altijt mede geplaeght hebben, ſullen, eer wy tot de ſake commen, ons goetdnncken daer af ſeggen, in deſer vougen. * Politicus. * Definivimus

Na dient alle Menſchen gemeen is, ſo wel den quadē als den goeden, dat ſy haer Kinderē geern ſien opwaſſen in deugt ende vromicheyt, ſo iſt billich daer toe het beſte middel te gebruykē

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

datſe connen. 't Selve is, in 't gemeen geſeyt, dat ſyſe vermanen ende dvvingen tottet goet, oock ſtraffen van 't quaet: Om van 't vvelcke in 't beſonder breeder te ſpreken, ſoo laet ons ſien of de Philoſooffche Leeringe hier in ghenouch doet, als datmen haer ſeght; *Ghy moet wel doen, niet deur hope van gepreſen te worden, ende dat u wederom wel geſchiede, s' Gelijcks het quaet ſchuwen, niet uyt vreeſe van veracht ende geſtraft te weſen, maer overmits dat in zijn ſelven goet is, dit in zijn ſelven boos. De gemeene man latet quaet om dattet de wet ſtraft, maer de wijſen hebben de reden voor haer wet. De wetten en begrijpent niet al, maer de deughts regel is ghemeen, over al leerende wat eerlick wat ſchandelick is. Bedwongen deught en is gheen deught, &c.* Wachaermen 't is voor een doof-mans deure geclopt, deſe redenen en vaten in haer ghenoet, noch de teere verſtandekens en begrijpent niet: Ja onder veel Philoſophen die ſulcx vlietich leerden, vvierter vveynigh bevonden die 't neerſtigh volghden. Ten is oock niet genoug dat ghyſe alleenelick ſtraft van haer miſdaet die u kennelick is (hoevvel het een en t'ander ſeer goet ende voordelick valt) vvant gyſe vande miſdaet u onbekent, ende van haer booſe gedachten niet ſtraffen en cont. Wat raet dan? Sulcke, als vvy gevoelen de menſchelicke Natuyre ingebeelt te ſiin: Hoedanigh? Datmen hun van joncks indruct, ende aldus leert: *In 't gene daer ghy dwaelt, daer wijſe ick u te recht, dijn gebreken die my kennelijck zijn, ſtraffe ick na de verdienſte; Angaende het quaet dat gy buyten mijn weten doet, al en wort gy daer af van my niet berijſpt noch gecaſtijt, en denckt niet dat ghyder vry af ſult gaen, want daer is een Godt diet al ſiet wat de Menſchen maecken, ſoo wel in 't verborghen als in 't openbaer, ja de ghepeinſen zijn hem bekent, deſen en can niemant ontvlien, hy ſtraft de ongerechtigheyd met eeuwighe Helſche onverdraghelicke pijnen; In deſe geduerighe quellinghen, die geen eynde en nemen, ſuldy ghedreven worden by dijns ghelijcke; daer en ſal dan gheen bidden meer ſijn, maer ſult daer altijt moeten in eeuwig ſchrickelick verdriet blijven: Ende ter contrarie die wel en vromelick doen, voor haer is bereydt een eeuwighe vreught, daerom ſiet toe &c.* Dit den Kinderen geduerlick voor ooghen ghehouden, ende van

Uyt Antiſthenes ende Ariſtoteles.

joncks

joncks vaſt ingeplant, daer wortelt in haer een heftige vreeſe ter eender, ende hoope ter ander ſijde, die als een ſwepe hun met gewelt vande booſheyt jaeght, ende tot de deught ſtout, welcke ſy alſoo vanden beginne al doende leerende, ende om de ghedueríghe vreeſe ende hope, die gheduerích oeffenende, werden eyndelick vrome Burgers, uyt welcke ooc vrome Regierders gecoren worden, die de Onderſaten met behoorlicke onderdanicheydt gehoirſaem ſijn, eeren ende beminnen, ſy ſijn haer Kinderen een goet voor-beelt, in haer handel ghetrouwe, ende met hun nabuyren paeyſelick; In ſomma, het wort een welvarende gemeente. De vreeſe Gods dan, is de alderbequaemſte wegh om te commen tottet opperſte goet, ende de contrarie, een opentlicke toe-ganck tottet alder-verdervelickſte quaet. Want de menſchen opgevoet ſonder deſe vreeſe Gods, by aldient geen openbaer bedriegers, ſchelmen, ende booſwichten en ſijn, maer eenigh ſchijnſel van deught hebben 't is ſelden anders dan gheveynſtheyt, ſonder grondelicke liefde, trouvve noch rechtveerdigheyt, achtende al haer eyghen, 't ghene ſy bedectelick connen crijgen, ende ongeſtraft vveten te blijven: Daerom ſoo u herte ſeght, daer en is geen God (dat ſchrickelick is) doedet de mont ſvvijgen om u Kinders vville, die ghy geerne ſaecht in deught ende eere opvvaſſen, om de gemeentens vville, diens vvelvaert oock de uvve is. Want vvat iſſer ſotter, dan moetwillighlick te verſtooren ende verhinderen, het gene datmen ſelf heftelick begeert? Soomen boven dien noch let op de nootlickheyt des ſvverens, ofte des eedts, om beloften, verbanden ende handelingen te beveſtigen welcken eedt op God gegront ſtaet, men moet bekennen, datter nootſaeckelick een vreeſe Gods moet vveſen. Maer deſe vreeſe Gods, ende oeffeninge inde ſelve, noemen vvy deur een ghemeen uytheems vvoordt Religie, daer moet dan nootſaeckelick een Religie ſijn, ende ſonder Religie gaet het al verloren. Dit is tot hier toe ons vvit gevveeſt: dit houden vvy voor een vaſte ſtercke eeuvvige regel, ende die 't ſoo niet en verſtaet, voor hem en dient het volgende niet, vvant

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

hy daer toe bequaem is, als meer onderdanig weſende ſijn verkeerde eygenſinnelickheyt, dan de reden, beveſtight met de
Effectu. * daet, in alle gemeenten die oyt wel geregiert waren.

7e HOOFTSTICK.

Hoemen hem inde Religie Burgerlick dragen ſal.

SOoder eenige Lantſchappen waren, met gantſche volcommen vryheyt van alle Religien, alſoo dat yegelick daer in mocht doen al wat hy wil, ſoo wel in 't openbaer, als in 't heymelick: Voor ſulcke plaetſe en behouftmen in die ſaeck, geen
Politica * Burgerlicke onderwijſinge, want elck inde Religie doende wat hem belieft, gevought ſich daer, in dat ſtick, na 's Lants tegenwoordighen ſtaet. Maer plaetſen die dwanck hebben, daer is meerder voorſichtigheyt noodig: In 't anſien van ſulcke alleen, is ons voornemen hier te handelen als volght.

Die de Goddelicke regelen ofte de Religie gantſchelick altemael ende ſonder twijffelen verſtaen na de oirdeninghe des Landts daer ſy woonen, oock de ghenen die geen Religie en willen, van deſe twee ſoorten en valt hier niet te ſeggen: want
Politice. die, volgende ſlechs haer gemoet, doen * Burgerlick: Deſe ſoo lange ſy ſulck gevoelen hebben, ſijn onbequaem om de le-
Politiæ. ringe der * Burgerlickheyt te begrijpen, ſooder int 6e Hooftſtick breeder af geſeyt is: Vande reſte dan, die de Religie voor noodig houden, valt hier te handelen, welcke ons op tweederley wijſe ontmoeten: d'Eene, ſonder gheloof van Godt noch Duyvel, ofte twijfelende, niet ſekers daer af beſloten hebben-
Iuſtrumentum. de, maer achten de Religien alleenelic voor verſierde * reetſchap, bequaem om de ghemeente daer deur in dwanc te houden. d'Ander, die wel eenige Religie met een vaſt betrouvven voor ſeker ende heyligh houden, maer ſoodanige, datſe in 't Lant daer ſy vvoonen niet toeghelaten en vvort. Ende want deſe twee (hoevvel op d'een plaetſe ende tijt meer als op d'ander) der gemeenten * onſcheydelicke anclevingen ſchijnen,
Inſeparabilia accidentia. ſullen de ſaeck nemen, niet ſoo ſy vvel te vvenſchen vvare,

maer

maer voor 'tgene sy is verclarende hoe hem yder van dien behoort te draghen, om weerdigh te sijn onder het ghetal der * Burgelicke geacht te worden. Politicorum

Angesien d'eerste soorte een Religie noodig verstaet ende dat hemlieden het * gevvisse deur dese of die form niet en bevvaert, soo eyscht de reden dat sy hun gevougen na de tegenvvoordige oirdeninghe der plaetse daer sy haer vvooninge verkiesen, latende alles sijn loop nemen sonder hemlieden te beroeren. Haerder yemant sal hier op seggen, dat de form best met de Natuere overcommende, ende tot de meeste gherustheyt ende vvelvaren des menschelicks geslachts streckende, na te trachten ende te verkiesen is voor d'ander: Seker het vvaer toe te laten, als die verkiesinge oirdentlick geschiede deur degene des vvettelicke macht hebbende, maer sulcx an yder van soodanige speelders met Religie, vry te stellen, d'een dit, d'ander dat, voor best oirdeelende, 't soude soo openbaren oirspronck van ongheschictheden sijn, dattet niet noodig en is daer af vvijder te spreken. Dit dan gelaten, sullen wat seggen van een ander haer gemeen gebreck te vveten, datse voor besonder ervaren persoonen meynen geacht te wesen, als sy deur 't verclaren haers gevoelens de Religie met listige * strijt-redens bevechten, ende vinnighlick bespotten; maer de saeck wel ingesien, ten is niet dan een merckelicke ghetuyge haers misverstants: Want nadien sy selve de Religie voor noodigh ende nut achten, soo ist immers onnoodige onnutte clap, die tegen haer eyghen oirdeel ende begeerte strijdt: Ende of sy schoon met sulcke redenen malcander behagen, soo is doch haer geopenbaert ghemoet hun selven schadelick, in handel daer getrouheyt gelt: want gelijck sulck een, hoevvel hy self ongoddelick is, hem veel liever ende vaster betrout op een Godvreesende * gevvisslich Mensche, dan op een sijns gelijcke alsoo ist met anderen oock gestelt. Ick late noch varen dat sy hun (sonder noot) een vvalghe, ja tot een schrick maecken van veel vrome Burgers anders gesint als zy, 't vvelck niet dan onmenschelick menschen niet en schuvven. Ander sijnder on-

Conscientia.

Argumentis.

Religioso.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

der dit volc die hun verwonderen, ende niet lijden en connen, dat eenige geleerden, (voornamelic dien's eygenſte * vliet inde Godheyt niet en is, als * Rechts-geleerden, * Geneſers, * Wijſen &c.) Uyt goeder meyninge de Religie ganſch ende opentlick toegedaen ſijn, achtende dat ſulcx alleen den * Goddiſten ende de onervarene Leecken toeſtaet; maer het waer beter datſe ſweghen, en dochten dat ſulcke, op welcke de ghemeente de ooge heeft, bequaem ſijn, om de Religie die ſy nodig bekennen in ſtant ende eere te houden.

Studium. Iuriſconſulti. Medici. Philoſophi. Theologis.

Tot hier toe is vande eerſte ſoorte geſeyt. De perſoonen der tvveede, te weten, die een ſeecker Religie hebben, maer ſoodanige die in haer Landt niet toegelaten en wort, ontmoeten ons op driederley wijſe: d'Eerſte diens * ghevviſſen deur ſwijgen ende haer ſtille te houden hun niet en beſwaert, maer dienen haer God heymelick na hun verſtant, ſonder beroeringe der gemeente. d'Ander, die haer gevoelen bedectelick voorderen, ſoo veel tegen 's Landts Religie heymelick doende als ſy connen, doch en begeren daerom niet te lijden maer voor het gerechte beſchuldight ſijnde, ontkennen al dat hun tegen gaet. De laetſte, die met een onbewegelick ghemoet, haer goetduncken tegen Overheydt, ende des Landts oirdeninge voortdrijven, ende dat met ſulcken vierige genegentheydt, datſe verlies van goet en leven, noch ſchrickelicke pijninge des Lichaems en ontſien, maer in 't grootſte lijden hun aldergeluckighſt achten. d'Eerſte van deſe ſijn voor * Burgerlicke te ontfangen; Maer de tweede niet alſo: want die voor't gerechte darf liegen, ende de hielen gekeert ſijnde, wederom den ouden ganc treden, ten ſchijnt de Religie niet die ſijn * gewiſſen drijft, maer een onburgerlicke dwalende genegentheyt, daer de meeſte menichte gemeenelick gebreck af heeft. De derde partie geeft deur haer godvreeſentheyt, vvel een groot vermoeden van ſtantvaſtige eenvoudighe rechtveerdigheydt, nochtans dwalinge ende miſverſtant, 't welck alle Menſchen gemeen is, belet hemlieden in haer ſtaet de * Burgerlickheyt te treffen: Maer op dat wy hun (tot ſulcke voorſchreven plaetſen

Conſcientia.

Politicis.

Conſcientiam.

Politiam.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſen daer dwanck is) na ons goetduncken, ende kleyn vermeugen te wege helpen, ende ten beſten raden, ſo laet ons onderſoucken haer gemeene * ſtrijtreden welcke deſe is: *Men moet Godt meer onderdanigh zijn dan de Menſchen.* 't Is ſeer vvel gheſeyt: Maer vvat is de vville Gods? datmen hem, antvvoorden ſy, ongeveynſdelick ende vrymoedigh diene: Oock goet, daerom trect metter vvooninge ter plaetſe daer ghy hem onghevеinſdelic ende vrymoedig dienen meught, niet met beroerte ende vervvarringhe der ghemeente, maer tot haer vrede ende ſtichtinge. Ic en vinde, ſegdi, Steden noch Dorpen daer mijn gevoelen vryheyt heeft: Soo trect in Boſſchen of vvildernisſen, ſeer verre vande hant, daer nummermeer Menſchen en commen, ende doedet daer ſonder van yemandt verhindert te ſijn. Ick gevoel my, antvvoort, in 't * gevviſſen bedvvongen, tot heyliginge desGoddelicken naems, te moeten na mijn vermeugen, zielen winnen, 't vvelck daer niet en ſoude connen geſchieden. So 't u hierom te doen vvaer, noch iſſer goet raet, men ſluyter geen poorten, men graefter geen wegen op, men ſtopter rivieren noch zeen, trect na *Parias, Sipango, Calleuſuan,* ofte eenige der ghelijcke plaetſen, daer vvilde Lieden ſonder Religie vvoonen, 't vvelck oock Menſchen ſijnde, ſoo doet daer in haer zielen ofte zalicheyt te vvinnen, dijn uyterſte beſte, 't vvelck geſchieden ſal ſonder overtredinge der * Godsvvetten dier Landen, overmits datter geen en ſijn: Maer dit u geſeyt vveſende, en dat boven dien ander ongehoirſame vvyſe u beter geviele, gemengt met moort, brant, vercrachtinge van Vrouvven, ſchoffieringe van Maeghden, ende ſchrickelic verdriet des lants, ('t welck gemeenelic de vruchten ſijn daer uyt ſpruytende, ſoo de ervaringe al te beclagelick betuyght) 't is den verſtandigen kennelick, dat ghy onder 't getal der * Burgerlicke niet gerekent en meught worden. De gemeene regel dan, om te beſluyten, is deſe: Sy die hun ter voorſeyde plaetſen daer dvvanc is, in een anderReligie begeren te oeffenen dan die des Lants, meugen ſien daer af oirlof te vercrijgen, vande gene, byde vvelke de maght van ſulc oirlof te geven vvettelick

Argumentum.

Divinarum legum.

Politicorum

beſtaet: Connen ſy daer toe geraken, gelijckmen tot verſcheyden plaetſen wel doet, ſy commen tot haer begeeren, ſonder van onburgerlickheyt te meugen beriſpt worden, vvant ſodanige oeffeninge in een ander Religie, is 't gebruyck der vryheyt, die wettelick vergunt is. Maer ſulck oirlof niet connende crijgen men ſal ſich na ſlands Religie gevougen, iſt niet in allen punten, doch ten minſten in ſoo veel, als daermen deur de Overheyt ende wetten toe-gedrongen wordt: dies niet, een van tween, of daer niet blijven, of d'uyterſte algemeene eerlicke middel gebruycken, die by 't eynde des volgenden laetſten * Hooftſticks ſal verclaert worden.

Capitis.

8e HOOFTSTIC.

Van het Burgherlick leven in 't gemeen.

Vitam Polliricam. Infinitum.

VVAnt verſcheyden leeringen tottet *Burgerlick leven dienende, in 't * oneindelick ſouden connen ſtrecken, ſoo hebben wy uyt velen alleenelick de voornaemſte beſchreven: Doch om voor al de gebrekende yet in 't gemeen te

Capitibus.

roeren, wy ſeggen het gene inde bovenſchreven * Hooftſticken over al ons wit heeft gevveeſt; te weten, datmen hem gevougen moet na des Lands wetten ende regelen dieder tegenwoordelick ſijn; of noch eygentlicker, want daer (ſomwijlen

Conſcientiam. Chemeene Burgerlicke reghel.

vvetten geraecken, diens onderhout ons * gewiſſen ſouden beſvvaren) *Regelick moet uyt de verſcheyden gemeenten des eertbodems een ſoodanigh verkieſen, dat hy hem na den teghenwoordighen ſtaet van dien, can ende wil ghevoughen*: 't Welck wy met Natuerlicke redenen aldus breeder bewijſen: Soo 't u, ghy die de contrarie drijft, vry ſtonde, na u ghevallen daer tegen te doen, het ſelve ſal an yegelick moeten vry ſtaen want noch natuere noch reden u ſulck voordeel boven ander gegeven en heeft, Maer dit toeghelaten vyeſende, ende elck ſijn eyghen zin volgende, ſoo ſal dit een gemeente contrarie ende ongelijck haer name ſijn ſonder gemeenheydt, ſonder ghemeene reghelen, vvelcke vvy bethonen ſouden in geen geduerige ſtant te con-

nen

nen blijven, ten waer ſulc bevvijs voor de menſchen onnodig is, aengeſien dattet de onvernuftige dieren verſtaen, als bien, mieren, oyvaers, ende ontellicke ander; welcke, om in een verſaemt weſen te blijven, haer tot eenige gemene regelen begeven, elck na ſijn aert: Daerom hem by een gemeente te willen vougen, ſonder ſich te ſchicken na den ſtaet die het Lant gecregen heeft, 't is groover dan beeſtelick miſverſtant.

Om 't ſelve noch opentlicker te betonen, genomen dat een Burger die coſt-gangers hout, hem-lieden verclaert, eer hyſe anneemt, de regelen ende manier van doen diemen in ſijn huys onderhout, als, neem ick, datmen 't ſavondts na thien uyren niet en mach buyten blijven, datmen des Sondaeghs te Kercke moet gaen, ende diergelijcke, ſeght daer beneven dat die het ſoo niet en gevalt, magh van daer blijven, ende na een ander ſien: Dit verſtaet yder deur gemeen gevoelen betamelick en billich te weſen, ja al onderhielt hy quade ende oneerlicke regelen, ygelick weet dat geen coſt-ganger daerom gherechtight en is, tegen ſijn danck by hem te commen, om die na ſijn goetduncken te verbeteren. Maer alſulcken gherechtigheyt als een Burger over ſijn Huys heeft, ſoodanige heeft ooc een gemeente over het landtſchap datſe bevvoont, daerom als ſy tot u ſeght ('t vvelck ooc an yder Ingeſetenen deur de vvetten als geſeyt gehouden vvort) Siet, dit ſijn de ghemeene regelen daer vvy al na leven, ſoo ghy in ons Landtſchap by ons begeert te vvoonen, ghy moet u na de ſelve gevoughen, dies niet, ſouct een ander plaetſe, men is ghehouden, of hem daer na te ſchicken, of te vertrecken. Ende genomen dat eenige van hun regelen onbilligh vvaren, gelijck 't oock in alle Landen gebeurt, overmidts de goede ſelve, deur onweerlicke inbraeck ſomtijdts quaet vvorden: Ic laet noch varen dat ons dickwils des eenſdaeghs quaet dunct, 't ghene vvy des anderdaegs voor goet achten) ſulcx en gerechtight niemant om tegen hem-lieden danc by haer te blijven, om die quade regelen na ſijn gevallen te verbeteren.

Salmen dan, mochte yemant ſeggen, nummermeer quade

wetten of ghebruycken veranderen, maer die in haer afgrijſelickheyt altijdt laten voort-waſſen? Ick antwoorde int gemeen op alle wetten, regelen of ſaken des ſtaets vanden Lande, 'tgeene deur verſcheyden voorgaende * Hooft-ſticken van ſommige in beſonder gheſeydt is: Te weten, dattet oirdentlick moet geſchieden, deur de geene dieder wettelicke macht toe hebben: Is die macht tot uwen deele niet gevallen, gy meught u beſte doen, om hem-lieden by de vvelcke ſy beſtaet, daer toe te bevvegen, deur ſulcke middel: als de gelegentheyt der ſaec vereyſt: Ten eerſten met hem-lieden tot u voornemen te raden, vertoonende, doch met ſulcke eerbiedinge, als voor een eerbaer Onderſaet tot ſijn Overheyt betaemt, uwe redenen, waer uyt ghy acht, dat ſulcx tot 's Lants welvaert ſtrecken ſoude: Ten anderen, met begeeren, bidden en ſmeecken: Ten derden deur uytcoopinge met gelt of goet, ende diergelijcke. Doch condi hier mede noch tot u voornemen niet geraken, de laetſte middel die yder vry ſtaet, ſoo wel om wreede Tyrannen te ſtraffen, ende raſende gemeenten te ſtillen, als om quade wetten te veranderen, is eerlick gevvelt: 't vvelck hier in beſtaet: Men ſal voor-al trecken uyt de heerſchappie, vande gene daermen hem tegen ſtellen wil, ende commen tot ſulcke plaetſe, daer de tegenwoordige regieringh, u dijn voornemen toelaet: daer ſijnde, ſult (na 't ghebruyck van * vvaerſchouwinge voor rechte crijgh) u partie vermanen, of bevelen te doen het geene ghy verſtaet behoirlick te ſijn: Soo ſy haer dan daer na vought, ghy comt tot u voornemen: Gebeurt de contrarie, meught hem-lieden openbaer krijgh verclaren tot de Wapen commen, ende hun alſoo met gevvelt daer toe dvvingen, ofte u Fortuyn vervvachten. Maer hy die hem onmeugelick acht, ſoo wichtigen ſaeck tot goeden eynde te brenghen ſal alles ſijn loop laten hebben, can hy dat niet lyden, hy mach naer een ander vvoonplaetſe ſien: vvant hem als Onderſaet te veinſen, ende daer-en-tuſſchen heymelicke ongehoirſaemheyt in 't vverck te ſtellen, 't is ontrouvve ende onburgerlick miſverſtant, daer der gemeenten groote ellenden uyt ſpruyten.

Capitis.

d' Wterſte algemeene eerlicke middel.

Clarigationis ante juſtumbellum.

BE-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

BESLVYT

Conclusio.

Men ſoude van deſe * Burgerlicke ſtof noch ſeer veel nut- Materia.
telicx meugen ſeggen, maer van 't gene daer in gebreeckt, ſal 't Politica.
eerſte voornemen ons ontſchuldigen, 't vvelc vvas, daer af met
corte vvoorden yet in 't plat Duytſch te vervaten: Het ſelve
hebben vvy na den eyſch van ſulcken * gront, ende na ons ver- Subjectum,
meugen, gebrocht tot duſdanigh.

EYNDE.

ANHANGH
SIMON STEVIN
TOT DEN LESER.

ALſoo den Drucker my te kennen gaf, dat hy van meyning vvas andermael het *Burgherlick leven* te prenten, vragende of ick daer yet anders by wilde vougen, om 't ſelve dat vveynigh geſchrifts begreep, te vermeerderen: So heb ick hem toegeſchict de volgende * ſtrijt-redens, op 't ge- Argumenta.
meen out * gheſchil; namelick, *ofmen om beſt te reghieren de* Quæſtio.
deught, met booſ heydt moet menghen, of datſe daer af onbeſmet moet weſen.

Maer vvant ymant vragen mocht, of dit * ſtof van mijn be- Materia.
roup is, ſoo ſal ick, eer vvy totte ſaeck commen, daer op ant-
vvoorden in deſer vougen: Den * gront van 't voorgaende is Subjectum.
yande * Burghelicke onderdanicheydt: Het navolgende ver- Politica.
voucht hem tot de regiering. Wat het eerſte belanght, ghemerct dat ick van mijn kintſche dagen af tot nu toe, altijt geleeft hebbe in onderdanigheyt, ſonder ſelf te regieren, ſo heb ick

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Materia. ick voor al geſchreven van * ſtof daer in ick my lang genoug, oft immers ſoo lange alſt voor my meughelick vvas, geoeffent hadde. Maer dat vvetenſchap der onderdanicheyt door dadelicke onderdanicheyt beſt geleert vvort, verclaren ſelf de ervarenſte regierders, als onder anderen den grooten Ageſilaus Koninck van Lacedemonien, vvelcke gevraeght zijnde hoe het by commen mocht, dat der Sparten * Ghemeen-ſaeck, Reſpublica. boven ander ſoo voorſpoedelick toenam, antvvoorde: *Daerom, datſe meer als ander beneven kennis der reghieringh oock, wetenſchap vande onderdanicheydt hebben*: Als of hy vvilde ſegghen, de Vorſten die noydt onderdanich en vvaren, en vveten niet ſoo eyghentlick, hoemen hem in 't punt der onderdanicheydt draghen moet, als de gheene die het een jaer Regierders, 't ander jaer, onderdanige Burgers ſijn alſo de manier van Sparten inhielt, diens form * Ghemeenheydt was. Democratia. Oratione. 's Gelijcx den Keyſer Auguſtus, in een * uytſpraeck die hy dede voor een Roomſchen Senaet, begeerende ontſlegen te weſen van ſijn ampt, ſeyde onder anderen: *weet dat ick ſo wel can onderdanigh weſen als regieren*: Willende ſeggen: ſy die Vorſten ende Regierders geboren worden, noyt in onderdanigheyt geleeft hebbende, weten ſelden wat het ghebruyck der onderdanicheyt al in heeft, maer ick, buyten de gemeene regel van ander Vorſten, hebbe my gepoocht ondertuſſchē al regierende ooc de onderdanigheyt te leeren. Het ſchrijven dan vande onderdanigheyt, ſoo veel de oeffening belangt, en is buyten mijn beroep niet geweeſt, gemerct ick, als vooren geſeyt is, mijn leven daer in dus verre overbrocht hebbe, ende mijn beſte doe, om de reſte daer in wel te deurbrengen.

Angaende het navolghende punt, 't welck hem totte regiering vervought, waer op my ymant ſeggen mocht: Angeſien gy na dijn eygen verclaring, noyt geregiert en hebt, wat wilt ghy van ſaken der regiering ſchrijven? Ick antwoorde dat ſulc een (om metten eerſten te ſeggen, wat ick in 't volghende befluyten wil) kennis der * onderſcheyding gebreect, 't welc al- Diſtinctiones. dus beweſen wort: Ptolemeus en was geen ſtierman in dadelicke

licke ſtiering ervaren, nochtans heeft hy regelen tottet ſtier-ampt dienende ſoo eygentlick beſchreven, dat de ſtierluyden ſelf, met groot vernougen hun daer op betrouwen; Ja ſo conſtich, ende diepſinnich, dat weynig dadelicke ſtierluyden den gront ſijnder regelen (als oirſpronc ende maeckſelen der tafelen tot de Zee-vaert dienende) verſtaen connen, maer gebruycken ſlechs 't ghemaecte, om te geraken daer ſy geerne waren. Euclides en was geen dadelick Landtmeter, maer een Leeraer, leſende ſijn toehoorders de * Wijſheyt in 't Hoogſchool te Megara, nochtans heeft hy * Meetconſtige * vertooghen, * Eyſchen, ende in 't gemeen geſeyt * voorſtellen, ſo aerdigh na gelaten, ende den gront der Lantmeterie ſoo gantſch conſtig geleyt, dat vveynich * dadelicke Landtmeters al ſijn voorſtellen begrijpen connen. Salmen nu ſeggen? ghy Ptolemeus, ghy Euclides, vvat moeyt ghy u te ſchrijven van het ſtierampt, vande Lantmeting, daer ghy lieden noyt hant an vverc en ſlought? Geenſins, vvant de dadelicke ſtierlieden, de dadelicke Lantmeeters ſelf, ſouden u beſpotten. Nochtans ſegdi, iſt een ſeker regel, dat hem niemant en behoort te moeyen, met anderen te leeren 'tgene daer hy ſelf niet in ervaren en is: Hoe vvort dan deſen ſtrick ontknocht? De geleerden vveten 't, de leecke connent hier uyt verſtaen: de * vvijſen, ſoo vvel der oude tijden als des tegenvvoordighe, maken * onderſcheydt tuſſchen * ſpieghelingh ende * daet, deur dienſe ſoo ſeer verſcheyden ſijn, datmen van 't een vvel can kennis hebben ſonder in 't ander ervaren te vveſen: 't Is vvel vvaer, dat vvetenſchap van beyden tot de ſake ſeer vorderlick ſoude zijn, als by gelijckenis, ten hadde den vermaerden * Boumeeſter Vitruvius niet dan te beter geweeſt, dat hy metter hant hadde connen meeſterlick Metſen, Timmeren, Schrijn-vvercken, Draeyen Plaeſteren, Steenhouvven, Beeldt-ſnijen, Schilderen, Glaſeſchrijven, ende diergelijcke Ambachten meer, daer hy regelen voor geſchreven heeft, maer gemerct ſijn leven daer toe te cort was, oock dat een van alle deſe dinghen, den menſch genouch can te doen geven, ſoo en moetmen niemant ant on-

Philoſophia. Geometrica. theoremata. Problemata, & in genere propoſitiones. Geometriæ practici.

Philoſophi. Diſtinctionem Thoriam & praxin.

Architect.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Theorici. meugelick willen verbinden: Daerom wanneer * Spiegelaers
Praxi. onervaren inde * daet, gelijc Ptolemeus, Euclides, Vitruvius,
Theoriæ. eñ haers gelijcke waren, binnen de palen der * Spiegeling blijven, ſo oeffenen ſy hun onberiſpelick in haer beroup. Ende alſo
Theoricis. iſt oock met de * Spiegelaers der regiering, gelijc geweeſt ſijn
Philoſophi. veel * Wijſen, die geen dadelicke regierders en waren, maer hun dagelicx in haer ſcholẽ oeffenden, welcke vergarende veel oude voorbeelden, veel gedachtweerdige geſchiedeniſſen, ende
in locos communes. die oirdentlick in * gemeene plaetſen verſpreydende, ſagen als in een ſpiegel der regieringen geduerige veranderinghen, van
Caſus. d'een form in d'ander, met voordeelen, achterdeelen, en * ge-
Species. vallen die elcke * afcomſt gemeenelic mede brengt: Al dit deden ſy niet alleen onberiſpelic, maer (wel verſtaende als ſy binnen haer grenſen der ſpiegeling bleven, ſonder hun te moeyen mettet ampt daer dadelicke regierders toe veroirdent waren dickwils met groot lof, en oirboiren dienſt der gemeente.

De leeke dan [voor welcke alleen wy dit vermaen doen, als
Theoriam & praxin. boven geſeyt is] verſtaende het onderſcheyt tuſſchen * Spiegeling ende * daet, connen met een verſtaen, dat wy in't volgende 't welck binnen de palen der Spiegeling blijft, ons niet en oeffenen buyten ons beroup.

VERHAEL OP 't GESCHIL.

Oftmen om beſt te regieren, de deucht met booſheyt moet menghen, of datſe daer af onbeſmet moet weſen?

ZEnó met zijn navolghers hieldent daer voor, datter geen ander wech tot lof en is, dan alleenelick deur de deugt. Ariſtoteles met meer ander [onder welcke oock onlancx alder-openbaerlicxt Machiavellus] willen uytneminge inde Vorſten, achtende dat haer ampt, te weten de regieringe ende beſcherminge

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

minge der * Gemeenſaec, door loutere deucht niet en can uyt- Reipublicæ.
gerecht worden, maer datſe gemengt moet ſijn met booſheyt
Daer af Machiavellus *au livre du Prince Chap.* 18. openbaerlic
deſe woorden ſchrijft: *men moet ſich poghen uytwendig een eerlick man te ſchijnen, maer inwendigh en iſt niet noodigh ſulcx te weſen:*
Haer redenen ſijn deſe: Alſo de werelt geregiert wort van veel
Vorſten of Overſten vol bedrog leugens, ende ontrou, ſo moet
yder Vorſt die met hun te doen heeft, en ſijn ſtaet wil verſekeren, hem met dergelijcke wapenen voorſien, leerende liegen,
bedriegen, ongetrouwelick handelen en wandelen, om ſulcx te
werck te ſtellen daer 't de ſake vereyſcht: Die anders doet
willende eenvoudelic altijt den rechten wech volgen, ende alſins ſijn woort houden, ſoo wel met ſchade als met bate, dattet
wijſheyt noch voorſichtigheyt en is, want gemerct ander deur
haer gewoonlicke booſheyt ende ontrouvve, ſelf haer geloften
ſouden breken, geen Vorſt en is, verbonden hemlieden die te
houden: Wyder angeſien dattet een gemeen Burger die onder
de moordenaers handen geraect, wel vry ſtaet, hem ſelven daer
tegen te ſtellen, met liſt, met bedrogh, met gewelt, ja met die
ſelf te vermoorden, om dat wetten noch overheydt hem daer
niet en connen helpen; en ſal derghelijcke een Vorſt niet vry
ſtaen, moetende ommegaen met ander Vorſten, die d'een onder d'ander niet en ſtaen, noch d'een des anders vvettē onder-
vvorpen en ſijn? Onder vvelcke oock ſommige onredelicke
vvreede Tyrannē vveſende, diemen door overheyt noch vvetten dvvingen en can, en met ander Vorſten ſo leven, gelyc voren vande ſtruyckroovers geſeyt is? Siet men moet (ſeggen ſy)
ſich niet ſchicken na 't gene de Vorſten behooren te vveſen,
maer na 't gene ſy dadelic bevonden vvorden te ſijn; Daer uyt
beſluytende, als voren geſeyt is, datmen ſich vvel moet pogen
een eerlick man te ſchynen, maer inwendigh niet noodigh te
ſijn, ſulcx te weſen. Voorwaer anmerckende die liſtige redenen
en andere, die in deſe * ſtof deur verſcheyden ſchrijvers voort- Materia.
ghebracht vvorden, ten is geen wonder dattet vermoeden der
menſchen daer af verſcheyden valt.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Maer als ick van deſe vvoorden [die een uyterlick ſchijnſel van reden hebben] mijn gevoelen ſeyde, dat ſoude ſijn, die op dvvaling gegront te weſen, en ſo veel geſeyt te ſijn als; *vermag een ghemeen man een eerlick werck te doen, ſo vermach een Vorſt wel een ſchandelick werck te beſtaen*; 't Welc niet en ſluyt: Want des voorſz ghemeen-mans vverck, vermoordende een Moordenaer, eerlick te vveſen, blijct daer uyt, dat hy (volgende de gemene natuerlicke wet, die toelaet gevvelt met gewelt te weerſtaen) behoudt het leven van hem eerlick man, en verloſt het menſchelick geſlacht van een oneerlick ſchadelick quaetdoender; 't Welck voor hem een looflick en eerlick werck is: alſo 't oock is voor een Vorſt die dergelijcke doet: En daerom iſt dvvaling alſmen ſulck eerlick vverck tot voorbeelt ghebruyckende, oneerlick noemt: Daer uyt qualick beſluytende, datmen ſich pogen moet, uytwendig eerlick te ſchijnen, doch inwendich niet noodigh te ſijn ſulcx te vveſen. Ick ſegh noch vorder, dat, gelijct voor een ghemeen man, oneerlick en ſchadelick ſoude ſijn, te vermoorden of bedriegen de gene die hem niet miſdaen en heeft, alleenlick trachtende na ſijn voordeel, alſoo iſt ooc ſchadelick voor de Vorſten en anderen die ſulcx doen, of met vvoorden en ſchriften voorſtaen: Waer toe ſelfs Macheavelli tot voorbeelt can dienen, als hier na gheſeydt ſal worden.

Definitie-nem. Doch can deſe tvvijffelachtigheydt noch opentlicker verclaert vvorden, deur eygentlicke * bepaling der booſheyt en deucht: want dat Machiavelli met de ſijne ſeggen, inde regieringh eenige booſheyt onder de deucht te moeten gemenght zijn, ſonder datſe die in haer palen beſluyten, waer deur men eygentlick weten mocht, welcke die is, en hoe verre ſy ſtrecken ſal, voorwaer het is de deure geopent tot alle booſheyt, met haer onſcheydelicke vruchten van alle verdriet, vvant ymant tot ſoodanigh geloof en beſluyt gerocht zijnde, ſeecker de menſchelicke kranckheydt is ſulcx, datmen ſich alle voorcommende ongerechtigheydt acht vry te ſtaen, ende die oordeelt voor * afcomſt der toegelaten booſheydt: te meer dat-

Species.

tet

tet ghebruyck van dien, een uyterlic ſchijnſel heeft, om daer deur lichtelick uyt alle ſwaricheden te gheraken, daer 't nochtans ter contrarie, voor den dieper ſiende, een opentlicke inganc is der grondelicke verderffenis.

Angaende der Zenoniſten eenvoudighe wech alleen deur de deucht, ſy heeft ooc haer duyſterheden, deur dien dat de voorcommende ſaken dickwils in tvvijffel ſtaen, vvat daer af goet of quaet is, eerlick of oneerlic: Want het is kennelic, dat menighe noodige ſtraffe der booſen, dickwils voor vvreede Tyrannie geſcholden wort, ende dat ſomtijts alle omſtandighen, de ſake ſoo twijffelachtigh maken, datmender niet ſekers af oirdeelen en can; daerom ſlechtelic te ſeggen volgt de deugt, ende alſmen totter daet comt, in twyffel te ſtaen wat deught is, de ſaeck eyſcht breeder verklaring. De toelatelicke booſheyt dan van d'een, en de eenvoudighe deucht van d'ander, moet naerder ende eygentlicker bepaelt worden.

Om van welcke eerſt by voorbeeldt te ſpreken, ghenomen dat, ter plaetſe daermen na 't ghewiſſe oirdeelt, een rechter, oirdeelende van een ſake na de loofweerdige getuygen, ende wettelicke bewijſen, die daer afghedaen worden, ende dat nochtans daer beneven de ſelve getuygen ende bevvijſen buyten ſijn weten valſch ſijn, de onnoſele commen deur ſulc vonnis te betalen dat ſy niet ſchuldigh en zijn, te lijden dat ſy niet verdient en hebben; 't vvelc in ſich ſelfs vvel een ondeuchdelicke quade ſake is, maer niet in't anſien des rechters die in zijn vonnis eer ſoude te beriſpen vveſen, ſoo hy tegen zyn gemoet ter contrarie dede: vvaer uyt opentlic blyct, Zeno in ſijn deuchdelicke regel niet te vvillen, dat de Rechter altijdt het vonnis vvyſe, na de vvaerheydt der ſaec in haer ſelve; 't vvelc ſomvvijlen het onmeughelic bevolen vvaer: maer na 't vermoeden dat hy deur de * omſtandigen daer af crijcht. Ende alſoo iſt ooc in alle des menſchen vvercken; te vveten: vvanneer ymant volght, het gheene hem zyn gemoet betuycht het eerlicſte ende beſte te vveſen, hy volcomt den rechten ſin van Zenoos deuchdelicke regel. 't Welc ontvvyffelic ſoo zynde:

Circumſtantias.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

wy ſeggen by manier van bepalinge, dat: *De deuchdelicke weg te wandelen, is te volghen 't gheene ons ghemoedt betuycht goet ende eerlick te weſen, en de quade wegh, alſmen doet 'tghene ons ghemoet betuycht quaet te ſijn.* Ja al waert dat ons gemoet miſte, inde waerheydt der ſake te treffen, nochtans ſoo hout de voornoemde regel plaets; als by voorbeelt (op dat vvy 't gene boven geſeyt is, noch opentlicker verclaren) den * Geneſer meynende een crancken te helpen, en hem tot ſijn ſieckte contrarie ſchadelicke drancken geeft, ghelijck ſomvvijlen gebeurt, 't is wel een quade ſake, nochtans om ſijn goede meyning en is hy niet ſtrafbaer: Ende vvederom ter contrari, een ſtruyckrover welcke zijn beſte doende om ymant te vermoorden, ende hem doorſtekende, opent hem een invvendige doodelicke ſweere, vvaer uyt het etter loopende, hy behout hem by gevalle het leven; 't Is een goet vverck, nochtans doet hy in zijn anſien quaet, ende vvort geſtraft om ſijn quade meyning; vvaer uyt het boveſchreven opentlic blyct, te vveten, dat als vooren geſeyt is, de deuchdelicke wech te vvandelen, is te volgen 't gene ons gemoet betuycht goet ende eerlic te vveſen, en de quade weg te vvandelen, alſmen doet 't gene ons gemoet betuygt quaet te ſijn: Dit dan voor de deucht en ondeucht ghehouden zijnde, ſoo is alle duyſterheyt verclaert, en openbaer datmen niet dan door louter deucht ſonder booſheydt beſt regieren en can, en dit met vernouginghe van vveder partien gelijck dat met verſcheyden natuerlicke redenen noch breeder can verclaert vvorden: Ten eerſten, nadien dat het u Machiavelliſt altemael voor deucht gherekent wordt, als ghy ſlechts volght 't gheene dyn eyghen ghemoedt u betuycht eerlick te vveſen, vvat vvilt ghy meer? dyn meeſter ſelfs en ſchijnt in al zijn ſchrijven niet anders te begheeren. Angaende u voorverhaelde reden daer ghy ſeght: Staet het de ghemeenen man vry, een overvallende ſtruyck-roover te bedriegen, jae te vermoorden, vvaerom en ſal dergelijcke een Vorſt niet vry ſtaen, ontmoetende gevveldighe Tyrannen, &c. boven de antvvoordt hier vooren ghedaen, machmen

Medicus.

men noch ſegghen : Dat de ghemeene man die alſoo een ſtruyck-roover vermoort, daerom in ſijn anſien vvel en eerlic doet, om dat hem ſijn gemoet betuyght, dat gewelt met ghewelt te wederſtaen, eerlick ende deuchdelick is: 's gelijcx ooc wanneer des Vorſts gemoet hem betuycht, ſijn bedroch, ſijn gewelt, ſyn moort oirboir ende eerlic te weſen, 't is in ſijn anſien al eerlick, hy volgt Zenoos deuchdelicke regel: Want dat ghy Zenoniſt ſoudt achten, dat ymant ghehouden is te doen, 't gheene hy ſelf ghelooft quaet te vveſen, Zeno en hevet ſoo niet ghemeyndt of en behoordt ſoo niet ghemeyndt te hebben.

Ymandt ſal hier op meugen ſeggen : Ghemerct dat na deſe bepaling, niemandt verbonden en is ande eygen deucht ſelve, maer alleenelick ant vermoeden of geloof datmen vande ſaeck crijcht, ſoo ſal elck hem meugen ſeggen, vande ſaeck te ghelooven wat hem belieft, ende onder ſulck deckſel al't quaet te vvercke ſtellen dat hem te voren comt, vvaer mede vvy vvedcr op 't eerſte geraken, ende een vvech der booſheyt toelaten. Ic antvvoorde, de boveſchreven bepalinge niet in te houden, dat de deuchdelicke vvech te vvandelen, is te volghen 't geene ymandt ſeght hem ſijn gemoet te betuyghen, maer 't gene hem zyn gemoet inder vvaerheyt betuycht, vvant dit moet ghy weten, dat ons gemoet ons niet en betuycht 't geene vvy vvillen; ghy cont vvel ſegghen ick ſitte op de Mane; maer teghen dyn wetenſchap dat te ghelooven en u ghemoedt u ſulcks te doen ghetuyghen, 't is u onmeughelick, vvant ghelyck wy, ghebruyckende ons ooghen, vvel ſien, ſonder nochtans te kennen de gedaente der ſiende cracht, vvelcke den Schepper der natuer, buyté ons toedoen ende vvetenſchap inde oogen vverct Alſoo connen vvy gebruyckende ons gemoet, vvel gelooven, doch ſonder te kennen veel min te ſtieren de ghedaente der gheloovende cracht, vvelcke den ſelven Schepper der Natuer, buyten ons toedoen en vvetenſchap in 't ghemoedt vverct. Wy dan niet connende ons ghemoedt ons doen betuyghen, of ghelooven wat wy vvillen, ende en con-

connen 't geloof tot geen ſoodanigh deckſel der booſheyt gebruycken.

Ten anderen mocht ymant ſegghen, alſſer deur ons yet gedaen wordt, dat in ſich ſelfs quaet is, wat helpet meer tot de fame ende uyterlicke vvelvaert [daer den Machiavelliſt alleenelick na tracht] datmen meent 't ſelve goet te weſen, dan of ment dede deur wetenſchap of vermoeden van 't ſelve boos te ſijn? Al veel, overmits dit met becommerlicke geveynſtheyt moet gheſchieden, daer 't ander deur geruſte vrymoedigheyt te wercke gaet, welcke al veel verſchillen; want ghelijck een Schilder wel ſeer natuerlic een menſch can na makē, doch niet ſoo eygentlick, of men ſiet wel dattet Schilderie is, alſoo can ooc een veynſer den ongeveynſden wel aerdig nabotſen, maer niet ſoo eygentlic, hoe vernuft hy oock is, of men ſiet wel inde geduericheydt, dattet geveynſtheyt is: Ia al waer hy ſchoon van ſoo houten natuer, dattet uytwendigh weſen gantſch geen verandering en creghe, noch getuych en gave, vande inwendige bangicheden die hem onverhoets overcommen, ten helpt al niet: uyt oirſaeck, dat om wel te bedecken, 't gheene men ſelf gelooft valſcht te weſen, men behouft daer toe ander valſcheden, ende elc van dien behouven noch de hare, inder vougen datmen ſich ſelfs ten laetſten ſoo beladen vint met leugenen ende ongerechtigheden, dat gheen menſchelick verſtant alles voorcommen en can, om die als waerachtig ende eerlick ſtaende te houden: want daer men dickwils een valſcheyd alderbeſt mede meynt te bedecken, door 't ſelve wordt, onverſiens een ander alder openbaerlicxt in 't licht gebrocht. Maer een die altijt volgt, het geene hy meynt eerlic te zyn, al waert dat ſijn vermoeden ſomvvijlen miſte, in 't recht eerlick te treffen ('t welck voor menſchelic gehouden wort) ten is hem niet ſoo ſchadelic, deur dien al ſijn ander daden, van ſelfs een overvloedig getuygenis geven, ſijns eerlick ghemoets, hy toont over al vrymoedig zyn aenſicht, hy is altijt onverſaecht den ſelven man.

Boven dien hoewel de Machiavelliſten van'ander gevoelen ſijnde,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſijnde, opentlick ter contrarie ſeggen, ſoo connen wy claerlic betonen, dat ſy daer in niet alleen tegen de natuerlicke reden, maer oock onvoordachtelick tegen de ſin van haer eigen leering ſpreken, in deſer vougen: Machiavellus ſeght als boven, *Men moet ſich poogen uytwendigh een eerlick man te ſchijnen, maer inwendigh en iſt niet noodigh ſulcx te weſen*: welcke geveinſtheydt conſtelick beleydt ſijnde, hy met de ſijne achtenſe voor een Hooftſtick, ende voornaemſte oirſaeck des menſchen welvaert. Maer hoe dit by hemlieden te wercke geſtelt wort, dat laet ons nu eens overlegghen: Ten eerſten Machiavellus, die ſulcx voor alle man ſchrijft, verlieſt daer deur ſelf het gheene hy ander vvil leeren vercrijghen, want hy die openbaerlick ſeght, dattet niet noodig en is invvendigh een man met eeren te ſijn, ſeecker hy en poocht hem niet, uytvvendich een eerlick man te ſchijnen, maer betuycht dvvaeſelick van ſijn ſelven, dat hy noch uytwendig, noch invvendich, man met eeren en is, de vruchten van welck miſverſtandt, hy Machiavellus metter daedt oock ghenough ghewaer vvierdt, vvant ſiende ſijn Heer den Hertogh van Florence, dat op hem niet veel te betrouwen en vvas, hy verloor des Hertogs goede gunſt, leyde een ongeluckigh leven, nam ſoomen ſegt een arm einde: Daerom ſoo Machiavellus ſulc zijn goetduncken hadde willen volgen, ende te wercke ſtellen, hy hadde 't ſelve moeten verſvvijgen, en liever mette monde heel ter contrari ſpreecken: 't Welck oock alſoo behoiren te doen, alle de gene die de boveſchreven regel van Machiavellus voor goet houden, geen menſch ter wereldt te kennen gevende, dat hun de ſelve behaecht, want die loovende, ſy verlieſen haer geloof, ende geraken in quaet vermoeden vande geene daer ſy ſulcx tegen verclaren. Denct eens vvat ghy hem betrouvven ſoudt, die ernſtelick ſeyde, datmen geen trouvve ſchuldig en is, en ſulck vermoeden als ghy op ſoodanige crijcht, dergelijcke vervvacht van anderen op u daer gy ſulcx tegen ſegt: Maer die de voornomde quade regel, tegen haer meyning met vvoorden verachten, als een ſchrickelic quaet, ſy connẽ een be-

mer gront leggen, om te beter haer perſonagie te ſpelen, en met meerder conſt en verſekertheydt haer geveynſde vrienden by der neuſe te leyden en te bedriegen.

Ymant mocht nu ſeggen, vvilt ghy tegen u eerſte voornemen, dyn beſte doen, om't bedrog noch aerdiger te leeren? Neen ick, dat ſy verre, dan vvy moeſten hier het miſverſtant verclaren, van dvvalende menſchen, die metter daet betuyghen ſelf niet te connen, 't gheene ſy anderen vvillen leeren. Maer vvat vrucht is hier uyt te verwachten? Deſe: Soo alle man ſulcke onnatuerlicke plompe leering, van onnoodigh te zijn invvendich een eerlick man te vveſen, tegen ſtonde, ende verachte, 't vvaer dat hy 't meende ofte niet, daer en ſoude ſo groote menichte der joncheyt ende der eenvoudige niet door verleydt worden, tot groot achterdeel van het vreedſaem leven des menſchelicken geſlachts, ſy eyndende, haer dwalingen ſoude met hemlien eynden.

Nu dan aldus verclaert ſijnde deucht te vveſen, datmen al miſſende booſheyt genoemt heeft, ſoo beſluyt ick met Zeno datmen niet dan door louter deucht ſonder booſheydt beſt regieren en can, hebbe oock bevveſen, dat hy die de contrarie gelooft en can niet dan als een miſverſtandigh dwaelder, ſijn gevoelen met vvoorden of ſchriften voorſtaen.

Des Keyſers Octaviaens ghevoelen en ander ghetuyghenissen van Phalaris.

DEn KEYSER OCTAVIAEN en hielt oock Phalaris niet voor ſoo quaet als daer af vvel gheſproken vviert, want een vermaert Schilder hem ghevende een conſtigh ſtick ſchilderie, waer in onder de vermaerde Tyrannen, Phalaris voor hooftman geſtelt vvas, de Keyſer prees vvel het werck maer niet den * vont, onbehoirlick achtende dat ſoo grooten

Inventie.

lief-

liefhebber der Philoſophen, voor hooftman aller Tyrannen ſoude gheſtelt ſijn. Ten anderen dat uyt ſijn ſpreucken en ſchriften, in hem anders niet en blyct, dan een beſloten mannelick gemoet, niet lichtveerdig hier dus daer ſoo, maer over al en altijt de ſelfde, hy gebruycte corte ſcherpſinnige ſpreucken veel begrijpende, alſo dat Cicero ende meer ander * Redenaers veel van hem geleert, veel van hem geſtolen hebben. Siet een ſijnder brieven; die hy tot antwoort ſchreef an eenen die hem beriſpt hadde. * Oratores.

Phalaris Agrigentinus, wenſcht Popharcus den Philoſcoph veel ghelucx, en vertrooſtinge der Goden. Ick heb hier in Agrigentina uwen brief ontfanghen, en hoevvel ſy vol beriſpinge vvas, nochtans en heeftſe my niet verbittert, vvant vvy en behooren ons niet te verſtooren inde ſtraffe woorden die de vvijſen als ghy ſijt, ons ſeggen, maer wy moeten aenſien uyt wat meyninge ſy die ſpreken. De twiſtige menſchen willen de vvoorden by mate ende gevvicht, maer de vreedſame mercken alleen op den ſin, vvant ſo wy vvillen onderſoucken elc woort datmen ons ſeyt, vvy doen ons ſelven groote moeyte an ende ſullen de * Gemeenſaeck altijt met tvviſt vervullen. * Reſpublicam

Ick ben een * Tyrant, ende alſnoch inde Tyrannye, Maer ick ſweer u byde onſterflicke Goden, dat gheen vvoort, 't ſy goet of quaet, my en verandert, vvant iſt my van een goede geſeyt, ick vveet dat hy 't doet om my te ſtraffen, commet van een ſot, ick houdet voor mijn tijt verdrijf.

Ghy ſchrijft my dat heel Griecken, deur my onteert wort, om 't geene datmen aldaer van my ſeght: Maer ick late u weten dat heel Agrigentina deur u geſticht vvort, om 't gheene datmen alhier van u vertelt: Doch en ben ick van deſe u glorie en vermaertheyt, geen cleene oirſake, vvant waren de Tyrannen niet ſoo ſeer veracht, de Philoſophen en waren niet ſo ſeer bemint.

Ghy wordt goet gehouden, ende ſijdet, ick voor quaet ende bent: maer na mijn goetduncken, ghy en behoort u niet te verhooveerdigen om het een, noch ick te wanhopen om 'tan-

der, want den dagh des levens is lanck in de vvelcke de Fortuyne veel keeren draeyt, het can vvel geſchieden dat ick van Tyrant een Philoſooph worde, ende, ghy van Philoſooph een Tyrant.

Siet vrient d'aerde verandert metter tijt in ſilver, ſilver en gout verkeeren weder in yet dat niet en deucht: Ic wil ſeggen, datter noydt in Cicilie noch Agrigentina Tyrant en was, die niet eerſt inde Grieckſche ſcholen onderweſen en wiert: hoevvel en ontkenne niet datſe meeſt in Cicilie hebben opghequeyckt geweeſt: Doch en ſuldi my oock niet loochenen, datſe in Griecken gebooren zyn: Nu ſiet by vvie de faute is, inde moeder dieſe baerde, of inde voeſter dieſe ſoochde.

Ick en ſeg niet vvat zyn ſal, maer 't mocht vvel vveſen, dat by aldien ick aldaer in Griecken vvaer, dat ick een beter Philoſooph ſoude ſijn dan ghy ſijt, ende ſoo ghy hier in Agrigentina regierde, dat ghy een erger Tyrant ſoudt weſen dan ick ben. Ick vvilde dat ghy docht, hoe ghy in Griecken, mocht beter weſen dan ghy ſijt, en dat ick in Agrigentina erger can zijn dan ick ben, vvant ghy en doet niet ſoo veel goets als gy behoort, ende ick niet ſoo veel quaets als ick vvel mach.

Den grooten vverckman Perillus is hervvaert gecommen, de vvelcke een ſtier gemaeckt heeft, vvaer in geſtelt is een vreeſelicke * reetſchap om menſchen te pijnigen, ende voorvvaer, ick maeckte dat niemandt anders dan hy, en verſocht 't geene ſijn archeyt gevonden hadde: want als eenige vvercklieden tot conſten geraecken, om ander te dooden, daer en is geen rechter vvet, dan hun te ſtellen inde reetſchap by haer gevonden, om deur hemlieden ſelfs ervarentheydt der ſake te crijgen.

Inſtrūmentum.

Ick bid u mijn te vvillen commen beſoucken, al is mijn Tyrannie groot, uvve vvijſheydt is noch grooter om my te doen vroom vvorden, vvant het is een goet teycken des crancken, als hy den Ghenefer ſijn ſieckte ontdeckt. Ick en ſeg u niet meer, dan dat ick u andermael moeyelick moet ſijn, met noch eens te bidden, dat ghy niet en laet by my te commen, vvant ſoo ick eyntlick van u niet en verbeter, 't is ſeecker dat gy van my

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

my ſult connen verbeteren, ende ſoo ghy vvint ick en cander niet an verlieſen.

Eenige ſijnder ſpreucken vvaren duſdanig.

Laſt an te nemen van eens anders gebrekē te ſtraffen, is een quaet ampt, vvant de ſtraffer vvort veel eer gehaet dan de geſtrafte gebetert.

De hoveerdige, vallen gemeenelick in een quade ſake, daerom iſt hun nut vervolginge te lijden, overmits tegenſpoet den vvijſen verſekerder doet leven.

De gunſt die de Vorſt an d'een meer bevvijſt als an d'ander veroirſaeckt tvviſt in ſijn rijck, vvant d'een bemint ſijnde d'ander veracht, daer volgt haet na, uyt haet quade gedachten, die quade vvoorden baren, uyt vvelcke noch erger wercken ſpruyten: Eintlick als den Vorſt met gelijcken niet even gemeen en is, hy ſtoket vier in ſijn gemeenſaeck.

't Is goet alle ſaken met reden en voorſichtigheydt te doen, maer ſeer moeyelick, overmits dat die heel verſekerde menſchen, ſoo veel tijts verſlijten mettet overdencken van alle ongevallen te voorcommen, datſe nimmermeer en beſluyten het werck te voleinden.

In ſomme 't getuygh der wijſheydt van deſe Phalaris is ſoo groot geweeſt, dat ſommige achten, dat hem veel wreetheyt moet na geſchreven ſijn deur haet en nijt, of deur onwetentheydt der ſchrijvers aende welcke der Vorſten ſtaedt: gheleghentheydt: tijdt ende noodige oorſaecken dickvvils onbekent zijn.

EYNDE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

III.

ONDERSCHEIT

VAN DER

RADEN OIRDEN

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

III.

ONDERSCHEIT

VAN DEN

KADEN OIRDEN

KORT BEGRYP

GElijck inde groote regieringen verſcheyde *Burgerlicke vergaringen ſijn, diemen anders noemt camers en Raden, alſoo ſijn.oock in een groot leger, 't vvelck ſommige bepalen een bewegende Stadt of Burgerye, derghelijcke vergaringen;en want kennis van d'oirden en eygenſchappen der ſelve, den Crijch-Overſt oiboir is, om in yder ghedeelte des leghers alles te doen oirdentlick toegaen, ſoo ſal in dit onderſcheyt daer af gheſeydt worden. Maer vvant deſe oirden der Raden van Crijghandel in 't beſonder, grondelicker can verſtaen vvorden, deur de regel des oirdens over alle Raden der Burgerlickheyt int gemeen, ſoo ſal ick voor al daer af d'eerſte twaelf Hooftſticken beſchrijven, om deur kennis van dien, mijn meyning int derthiende Hooftſtick vande oirden der Raden in Crijghandel lichter en beter te verclaren.

VAN DER
RADEN OIRDEN

1e HOOFTSTICK.

Van 't onderſcheydt der Werck-raden *en Vorſt-raden die in groote regieringhen zijn of behooren te vveſen.

*Secrete raden.
Prive raden.
Cancelryen.

DAer ſijn Heerſchappien van ſoo cleen begrijp, weynich ingeſetens,en luttel bewints, dat den Heer alleen, ſonder eenigen Raet, alles can uy trechten watter voor comt: Ander Heerſchappien ſijn vvat meerder,ſulcx dat den Heer vvel hulp neemt van een Raedt, doch ſonder ander verdeling van ver-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſcheyden Raden te behoeven: maer want uyt ſoo cleene regeringen geen voorbeelt en can ghetrocken worden, van 't onderſcheyt datter valt tuſſchen Werck-raden en Vorſt-raden, ſo ſal ick daer toe meerder gebruycken.

't Gebeurt datter in een Graeffſchap of Heerſchappie verſcheyden Dorpen en Steden ſijn, die elck haer wet of Rechtraet hebben: Maer geſchil vallende tuſſchen de ingeſetens van verſcheyden dier Steden en plaetſen, of tuſſchen de Raden der ſelve, ſoo iſser een gemeen * landt-raet veroirdent, gantſchelick van beloonde ervaren rechts-gheleerden, die daer over recht doet: en de regieringh onder haer hebbende noch ettelicke ſulcke Graeffſchappen of Heerlickheden, ick neem acht of thien, elck met haer Recht-raden onder eenen ghemeenen Landt-raet, ſoo iſser een Hoogen-raet, welcke oirdeelt over de geſchillen tuſſchen die Lant-raden oft haer onderſaten vallende: En door den * Voorſitter des Hoghen-raets, can den Vorſt hebben ſulcken clare corte onderrichting van de ſomme des gerichts ſijnder regiering, als hy by ſijn * Opper-penninckmeeſter heeft van de ſaeck des gelts. Nu gelijc tot hier toe geſeyt is van d'oirden der Recht-raden, alſoo ſalmen ſulcx oock verſtaen van al d'ander * afcomſten, waer af de gemeenſte, van vvelckmen inde groote regieringen metter daet noodigh bevint vergaringen of camers te veroirdenen, die hun eygen werc daer af maken, duſdanig ſijn: Raet van Staet, * Raet van gemeenſaecx rekeningh, * Raet vande Vorſtelicke rekening, Crijch-raet, * Zee-raet, Munt-raet, Kerck-raet: En over elck deſer hoochſte vergaringen of Raden van deſe acht, een * Voorſitter ſijnde (na de gemeynen eyſch van alle Raden) ſoo can den Vorſt daer af trecken ſulcken clare onderrichting, en ſomme van't heel bevint onder yder ſtaende, als boven vande Voor-ſitter des hoogen Recht-raets geſeyt is.

Maer want 't opſicht over ſulcke acht * Voorſitters hem alleen te moeyelick ſoude vallen, ſo verkieſt hy tot hulp eenige Toeſienders die daer op letten, en hem andienen waert qualick gaet, ooc raet geven en behulpig ziin om de ongevallen te voor-

Generaelſchap.

Preſident.

Treſorier generael.

Species

Raet van finance.

Domeine.

Admiraliteyt.

Preſidenten.

Preſident.

voorcommen. 't Welck even ſoo toegaet, als met ymant die een groote Stadt beveſtight, alwaert niet genouch en is eerde-wercken, Metſelrijen, Timmeragien, Yſer-werck, en ſoo voorts, te beſteden an goede meeſters, maer hy moet noch hebben Opſienders, die gaſlaen of de gheene die in dagh-huyr wercken, hun gelt verdienen, oock of in aengenomen vvercken de geleverde ſtoffen goet ſijn, en gewrocht vvorden volgens 't beſteck, doende den gheenen die ongetrou'lick handelen, van hemlien bedongen loon ſo veel afcorten, of ſo ſtraffen als de ſaeck vereyſcht: Oock mede gelijck in groote ghebouwen onoirdentlick en beſvvaerlic moet toegaen, daer ſulcx niet en geſchiet, alſoo oock in groote regieringen. De vergaring of camer der boveſchreven Toeſienders (wiens Raden en Voorſitters eertijts in Vranckrijck verſcheyden namen hebben gehadt, als Grand Conſeillier, Referendaire of Amulaire, Chancellier, *Miſsi Dominici*, ſo veel als geſanten vanden Vorſt, Maiſtres des requeſtes, maiſtres des requeſtes de l'Hoſtel, Secretaris) heet in 't gemeen * Vorſt-raet, en beſonderlick alſt een Koninck is, 's Koningcx Raet, van een Hertoch 's Hertogs raet, &c. Maer al d'ander Raden, op vviens vvercken ſy acht nemen, heet ick int gemeen Werck-raden (diemen na een gebruyckelicker vvoordt doch onduytſchelicker mocht noemen beſoignerende Radē) om daer af int volgende met ſulc onderſcheyt te ſpreken, als mijn voornemen vereyſcht. Noch is te weten dat deſe Vorſtraet boven't voorſchreven toeſicht op de Werckraden, den Vorſt raet geeſt, en helpt in alle ſaken die op ſijn perſoon alleen ancommen, ſonder eygen Werckraden daer over te weſen, of bequamelick te connen vallen, als de beſegeling, Jaerlickſche vernieuwing der Wethouders van Steden Settingh van Amptlien in plaets der overleden, of anders uyt dienſt geſcheyden: 't veranderen en verbeterē van * Laſtbrieven, * onderrichtbrieven, en oirdeninghen; Oock om uyt des Vorſts naem, ongeſchicte Amptlien hun gebreken an te ſeggē, 't vvelc ſomwijlē door hemliē, als dat doende van Ampts wegē beter valt dan door den Vorſt ſelf: Voort om goet verſtant en

Secretenraet
Priveen raet.
of Cancelrye
Commiſſien
Inſtructien

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

vriendtschap t'onderhouden met vreemde Vorsten, of bontgenooten, en dierghelijcke. Angaende den Vorst-raet volgens 't gemeen gebruyck; noch heeft 't bewint der * uytwettigheden, 't welck hier ongeroert gelaten is, daer af sal in 't 4e Hooftstick de reden verclaert vvorden.

Dispensationum.

Dus verre is verclaert het onderscheyt der werck-raden en Vorst-raden, tot vvelcken einde voorbeelt ghenomen wierdt van regieringen met Vorst-raet des eersten traps, als daer tot verclaring des voornemens, genouch en bequaemst wesende, maer om de ghemeene oirden, over alle Vorst-raden volcommelick te beschrijven, soo is te weten, dat ghelijck onder den Vorst-raet sommige werckraden * ongemiddelt staen, ettelicke * onderandert, alsoo staen in seer groote regieringen, onder den Vorst-raet wel ander Vorst-raden, sommige onghemiddelt, ettelicke onderandert: Als by voorbeelt inde tegenwoordige groote regiering des Conincx van Spaigne, hebbende by hem te Madril sijn alderopperste eygen raet, voorts buyten en binnen Europa verscheyden Heerschappien, als Napels, Milaen, Neerlandt, In dien en meer ander, elck met haer Stadthouder en Raet benevens hem, staende onder de voorschreven oppersten: als tot Brussel den Stadthouder en den Raet der Neerlanden hem toecommende: Noch hebben sulcke onder hemlien de Stadthouders en benevens haer de Raden daer de Heerschappien uyt bestaen, als onder den voorschreven Stathouder van Neerlant, staen de Stadthouders der Hertochdommen, Graeffschappen en Heerlickheden, mette Raden in elck begrepen.

Immediate. Subalterne.

Maer om hier noch wat te seggen vande weerdicheydt der Raden d'een boven d'ander, soo is te weten dat alsmen insiet des oppersten ongemiddelden Vorst-raets gedaente, men bevintse van vermogen boven alle werck-raden, leegher Vorstraden en alle amptlien dier regiering, uytgenomen den Vorst, of (alsser een is) zijn ghemeen Stadthouder. Daer na volght den Staet-raet of Raet van Staet, dat's der regiering: D'ander en schijnen geen seker regel te houden, want in tijt van groote mach-

machtige crijch, en voornamelick by crijgendē gemeentē, die gheenen t'huys en hebben, is den Crijchraet en den * Crijchrekeningraet in meerder acht dan in tijt van vree: In regiering met groot bewint ter Zee, is den * Zeeraet in meerder anſien dan in regiering die te water luttel macht heeft: Tot ſommige plaetſen en tijden is den Kerck-raet niet alleen van groot vermoghen, maer heeft wel het alderopperſte gebiet, elders iſſe van cleene macht, en alſoo met meer ander. Finance. Admiralityi.

De reden waerom de voorſchreven Staetraet in weerdigheydt geſeyt wort, d'opperſte der werckraden, is datſe dadelick over d'ander beveelt, als by voorbeelt in ſtof van finance beveeltſe jaerlicx an allen ghemeenen Pennickmeeſters des landts, een ſtaet over te ſenden, vande penninghen die ſy dat jaer gewiſſelick in caſſe ſullen hebben, daermen rekening op maken mach, ende ſoo ſy deur de ſomme van dien, bevint datter gelts genouch is, beveelt dat jaer alle ſchulden te betalen: Sooder te luttel is, ſy veroirdent welcke men betalen ſal, welcke niet: Sy doet voorſlaghen, en ſtelt oirden met kennis des Vorſts en ſijn Raet, van ſchattinghen tot de Gemeenſaeck noodigh, om die mette minſte quetſing te becommen: Voort alſſer inde camer van Finance eenige verbetering noodig valt, ſoo van dinghen die de Amptlien niet en doen volghens haer * Onderrichtbrief, of na 't behooren, als anders, die des Staetraets ſijn de geene dieder 't oogh op houden, en daer in voorſien; hebbende dergelijcke vermogen over al d'ander camers der werckraden. d'Oirſaeck vvaerom ſy gheſeyt wort over de regiering te ſijn meer als d'ander camers, die haer nochtans oock in ſtof van regiering oeffenen, elck in haer geſlacht, is datſe 't bewint heeft van alle daghelickſche voorvallende dinghen der Ghemeenſaeck, die deur d'ander camers niet en connen afgeveerdicht worden, als te letten wat gebouwen des gemeenen lants datter noodig ſijn, gelijck vaerden havens en ander ghemeen geſtichten: Voort acht te nemen op ambachten, neeringen en Steden te voorſien met ſulcke vryheden en * Eygenwetticheden, alſmen meent tot 's Landts meeſte oir- Inſtructie. Privilegien.

boir

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

boir te ſtrecken, waer op deur den Vorſt met ſijnen Raet eintlick beſluyt ghenomen wort, met oneyndelicke dierghelijcke voorvallende ſaken van regiering. Sulcx datmen met reden mach ſeggen den Raet van Staet een camer te weſen over de ſaeck van regiering.

„ Den Raedt van Staten inden Haech, ſchijnt der Staten
„ Secretenraet, gelijck de Secretenraet tot Bruſſel was des
„ Coninckx Secretenraet. Doch verſchilt den Raet van Sta-
„ ten daer in van's Coninckx Raet te Bruſſel, datſe geen toe-
„ ſicht en heeft op de ander Raden der Hertochdommen,
„ Graeffſchappen en heerlickheden, noch daer af raet en ge-
„ ven ande Staten noch anden Stadthouder, (uyt oorſaec dat
„ van elc Lantſchap tvvee Raden ſijn die d'een met d'anders
„ beſonder Regiering niet te doen en hebben) dan letten al-
„ leen op 't gheene het gemeen angaet: Maer anders gadet
„ metten Raet te Bruſſel, onder welcke alle d'ander Raden
„ ſtaen, en raden daer af anden Coninck en Stadthouder.

Remiſſien en Pardoenen.

„ Den Raet te Bruſſel geeft raedt anden Stadthouder van
„ * Vergevinghen: Nu gelijck de Stadthouders hun voor-
„ mael met dien Raet gedragē hebben tot Bruſſel, alſo ſchij-
„ net dat ſijn *Vorſtelicke Genade* hem behoort te gedragen met

Remiſſien en Pardoenen.

„ den Raet van Staten inden Haech. Dat ſo genomen, ſo ſou-
„ de ſijn *Vorſtelijcke Genade* in de ſaeck vande * vergevinghen
„ moeten gebruycken den raet des Raets van Staten of datſe
„ anders daer toe gebruyctен: Want 't is onvougelick dat ſyn
„ *Vorſtelicke Genade* in ſaken van verghevinghen raet vraecht

't Hoff Provinciael.

„ van de * Gemeene rechtraet, ghemerckt hemlien vonnis
„ hun raet is: ende datſe by * onderrichtbrief en eedt ver-

Inſtructie.

„ bonden ſijn tot recht, en niet tot ghena, en connen oock
„ geen contrarie raedt geven: ſonder te bekennen dat hun

Finance.

„ vonnis quaet is.

„ Den Raet van Staten bedient het Ampt vande * Ghe-
„ meenſaecx rekening, maer onoirdentlick en daerom mette
„ ongevallen diemen daer in ſiet. Daer behoort een eyghen
„ Raedt vande Gemeenſaecx rekeningh te weſen daer ſy de

toe-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

» toeſicht overbehooren te hebben. Sy hebben oock 't bewint vande Stercktenbou maer daer behoort eẽ * Verſtercking- overſt over te weſen daer ſy acht op namen, En boven dien, gelijckſe nu doet, op * Crijchstuychwaerders, Leeftocht- waerders, Groffchutwaerders, en Monſteringen, te weten offe goede waren copen tot behoorlicke prijs, en in menich- te volgens den laſt die'ſe hebbẽ: Voorts op * Overſten van Steden en ſchantſen, midtſgaders * Banierleyers en ander groote Amptlien hoeſe hun gedragen.

Superintendent vande Fortificatie.

Commiſen van Ammonitie van Oorlogh, Vivres en Artillerie.

Gouverneurs Collonellen.

» Hoewel den ſecreten raet des Conincx behoren weynig perſoonen te weſen, elc ervaren in een ſaec daer Collegie of raet af is, ende daerom niet alt'ſamen wel en ſouden connen beſoigneren op een ſake die 't gerecht belangt, of eenighe ander beſonder raedt, nochtans connen ſy in veel ſaken alt'ſamen dienſt doen als in 't openbaer bekent peculaet te doen ſtraffen van alle radẽ: voort elcken raet haer inſtructie doen volgẽ en onderhouden als op ſulckẽ tijt en ſo veel tijts te beſoigneren, in Finance niet weg te geven, dwingen die vanden raet der ſelver te vervolgen en prangen de Ontfangers tot hun rekeningen, jaerlicks op den geſtelden tijt over te leveren &c.

MERCKT.

NAdien ick tot hier toe gheſeydt heb van d'oirden der Camers in 't anſien van haer verſcheyden ſtoffen en trappen, ſo ſal icker noch wat by vougẽ, van haer oirden int anſien der plaetſen, ſoomenſe ten meeſten oirboir ſoude meugen bouwen, 't vvelck is [alſt om ander oirſaecken niet gelaten en moeſt wordẽ) dat alle opperſte Werckraden die onder den vorſt ongemiddelt ſtaen, ſouden al t'ſamen ſijn inde ſelve Stad daer den Vorſt gemeenlickxt ſijn Hof houdt: eñ alſment al mocht veroirdenen na zijn vvil, ic ſoude het vorſtelick hof, met de voorſchreve Kamers vervanghen in een groot geſticht, al an malcander om daer in te woonen alle

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

„ de Amptlien der ſelver Camers of vergaringen met wijfen-
„ de kinderen,en dit om ſeven voornamelicke oirſaken : Ten
„ eerſten : dat al de opperſte camers of raden daer den vorſt
„ dickwils mee te doen heeft , aldus voor den Vorſt en oock
„ voor malcander ghereet by der hant ſijn , ſonder met tijdt-
„ verlies uyt anderSteden verre van daer te moeten ontboden
„ worden , daer mee den tijdt lange anloopt eermen tot be-
„ ſluyt commen can : Ten tweeden ſchoutmen daer mee de
„ moeyt en groote coſten van 't geduerlic over en weer reyſé
„ Ten derden connen de Vorſtraden aldus gheduerlick beter
„ het oogh hebben , op haer ongemiddelde raden alſoo dage-
„ licks by der handt ſijnde. Ten vierden oude Raedtſheeren
„ vallet becommerlick tweemael s' daeghs ten hoove te com-
„ men,verre van daer inde Stad woonende: Ten vijfden nieu-
„ we ancommende Amptlien van buyten incommende , en
„ connen dickwils metter haeſt gheen bequaem huys te huer
„ vinden , ſulcx datſe moeten hueren al te coſtelick of min-
„ der als haer gedaente vereyſcht : Ten ſeſten ſulcken groot
„ gheſticht ſoude wel veel coſten, maer miſſchien niet ſo veel
„ als de huyſen die ſy anders bewoonen ſouden : Ten ſeven-
„ den men geeft hemlien ſo veel te minder gagie.

H: S:

Van ſulcken gheſticht is oock vermaen gheſchiet int leſt van't 9 Hooft-ſtick des eerſten onderſcheyts. Ick ſal hier by voughen ſeeckere anteyckeninghen , Van der Overſten Secretariſſen ende van't onderſcheydt datter is tuſſchen Secretaris en Griffier : oock vant woort Raedt.

DAt een Overſte veel verſcheyden Secretariſſen heeft ſon-
„ der eenen gemeenen , het is ſoo teghen de reghel, als
„ of hy veel verſcheyden Threſoriers hadde ſonder eenen ge-
„ meenen , want gelijckt bequamer is dat een man hem t'al-

ler

„ ler uren beſcheydt can doen van 't ghelt datter in caſſe is, en
„ van wat ſpecien, dan dat by verſcheyden te moeten verne-
„ men, alſoo oock mette Secretariſſen.

„ Iſt wel meer gheſien eens vorſten Secretaris ſonder raet
„ en dat in een groot bewint?

„ Tuſſchen Griffier en Secretaris is dit verſchil, dat den
„ Schrijver van een Secreten raet Secretaris heet, en van een
„ werckraedt Griffier.

„ Het woordt Raedt beteyckent in 't duyts ooc Raetsheer,
„ dat quaet is en ſo veel al oft in 't François Conſeil en Con-
„ ſeiller een ſelve waer; 't waer beter te ſeggen raedt en rader
„ of Raedt en Raedtsheer.

2e HOOFTSTICK.

Vande Stadthouderraedt, en haer verſchillen met Vorſtraedt.

HOewel de Stadthouder in des Vorſts afweſen, de plaets bewaert, ſoo en is nochtans ſijn regiering niet ſoo volcommen, als die des Vorſts, maer heeft eenige uytnemingen. Om welcke te verclaren, ick neem datter ſy een Vorſt, die uyt de lande wil trecken, maer wetende dat hy ſijn Raedt ſoude laten ſonder Overſte, en daerom geduerende ſijn afweſen, elck zijn hooft ſoude willen volgen, en datſe lanckſamelick tot goet beſluyt ſouden geraken, ſoo verſtaet hy oirboir, een Stadthouder te ſetten, die in ſijn plaets over hemlien beveelt, en ſo doe, al of hyder ſelf waer, 't vvelck de natuerlicke reden ſoo vereyſcht, want ſtont hy daer onder, ſo en ſoude de veelhoofdige ongevallē niet belet zijn na 't voornemē des Vorſts: Ten anderen en ſoudet gheen regiering ſijn lijckformigh den naem, gemerckt den raedt dan eygentlick ſtadthouder weſen ſoude, al 't welck mette ſake niet over een en comt: Sulcx dat na gemeene natuerlicke regel, den Stadthouder boven ſijn bygevouchde Vorſtraet is: Doch gemeenelick met eenige uyt-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

nemingh, als geen eyghendommen of erfgoeden des vorsts te sullen verminderen of vervreemden, geen crijch an te vangen of vree te maken, met dierghelijcke: Voort by aldien tusschen den Stadthouder en den Vorstraet geschil viel, d'een eenighe sake anders verstaende als d'ander, en dat den tijdt toeliete, daer af den vorst te verwittigen en sijn besluyt te verwachten, dat sy daer na sullen toeven, maer anders datmen in alle ghemeene dagelicksche voorvallende saken met des Stadthouders besluydt sal voortvaren. Dese ghemeene ghedaente eens Stadthouders aldus verclaert wesende, ick sal nu totte voorghenomen beschrijvingh sijns Raedts commen. Aenghesien den Stadthouder niet soo volcommelick en ghebiedt als den Vorst, maer met eenighe uytneminghen ghelijck vooren geseydt is, soo volght hier uyt dat somvvijlen tusschen hem en den Vorstraedt gheschil gheraeckt, verstaende d'een de sake tot dienst des Vorsts anders als d'ander, sulcx dat den Vorstraedt dickwils anden Stadthouder niet alleen gheen raedt en gheeft, om te bevoorderen 't gheene hy drijft, maer heel verkeert hem in sijn * voorslaghen teghenstaet. En want hem goe raedt voorderlick can zyn, soo wel tottet beleydt van die saecken teghen den Vorstraedt, als van veel ander ghemeene cleene dinghen, die hy daghelicx met verscheyden ander camers en luyden te doen heeft, sonder daer mee telckens zyn byghevouchde Vorstraet te moeten bemoeyen, soo vereyscht de natuerlicke reden, dat hy daer toe tot hulp heb zyn eyghen Raedt, gheen lidtmaedt vvesende des byghevouchden beedichden Vorstraets, en in haer versaminghen niet verscheynende, noch stem hebbende. En dit om hem daer mee te moghen beraden, in alle voorvallende saken die condbaer sijn (met dit vvoordt condbaer, verstae ick saecken diemen vercondighen mach, en niet heymelick en moeten ghehouden vvorden) angaende yemandt hier op mocht segghen, onbetaemelick te vvesen, datmen vande saecken der regieringh an onbeedighde verclaring soude doen, daer op vvordt geantvvoordt, 't selve in condbaer saecken,

ſaecken, geen ſvvaricheydt te hebben, vvaer af de redenen duſdanigh zyn: Ghemerckt dattet yder Raetſheer des vorſtraets wel vryſtaet, raet te vraghe an onbeedichde Pelſers, Wevers, Landtmeeters en Stierlie'n, van condbaer ſaecken, daer ſy raedt af connen gheeven, jae datſe dickvvils hemlien onbeedichde jongers by des beedichde * Raedtſchrijverbeſtellen, om te ſchrijven alle condbaer ſaecken van brieven, ghedachteniſſen, * beſluytinghen, en ander * wercken dieder daghelicks inde camer voorvallen: ſoo iſt den Stadthouder oock gheoorloft, van condbaer ſaecken derghelijcke te doen, te weten daer af raedt te moghen vragen, byde geene daer hyſe af meent te trecken: Maer ſoo den naem van Stadthouderraedt, an eenighe der regiering onangenaem vvaer, hy mocht ſulcken raedt ghebruycken, ſonder die de naem van raedt te gheven, en dat en cannen hem met reden niet beletten, vvant dat de Vorſtraden haer onbeedighde jongers, als gheſeydt is, de dagelickſche condbaer vvercken der camer meughen te kennen gheven, en datmen ſulcks den Stadthouder verbieden ſoude, ten ſluyt niet. Den oirboir van ſulcken Stadthouderraedt is ſeer merckelick, want hoewelſe in de vergaringh, als Raden niet en verſchijnen, en dat haer ſtemmen niet-getelt en vvorden, ſoo connenſe nochtans (om dat de ooghen meer ſien dan het oogh) door goede raedt, te vveghe brenghen, dat de Stadthouder goede * voorſlaghen doe, en alle condbaer dinghen oirdentlick beleydt, om tot oorboir beſluytinghen te gheraecken; ſy connen oock verſcheyden perſoonen aenſpreecken, beweghen en veel dinghen beloopen, die byden Stadthouder ſelf perſoonelick niet bequamelick ghedaen en connen vvorden. Voort ghelijck den Raedtſchrijver een groot behulp heeft van zijn onbeedichde onderſchrijvers, om datſe deur de ghedurighe oeffeningh grondelicke kennis hebben van condbaer dinghen, dieder in de camer dagelicks ommegaen, alſoo can oock den Stadthouder een groot behulp trecken van zyn eyghen onbeedichde Raedt, om datſe

Griffier.

Reſolutien.

beſoignen.

Propoſitien.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

deur de geduerige oeffeningh, grondelicke kennis heeft vande condbaer ſaken, dieder inde regiering dagelicks gebeuren. En by aldien de Stadthouder van ſulcke gedaente waer, dat hy tot ſijn eyghen regiering, ſijn eygen Raedt hadde, ten vvaer niet onbillich, die in 't bevvint des Stadthouderraetſchaps te ghebruycken.

't Gheene tot hier toe geſeyt is vanden Stadthouderraet, onder Vorſtelicke regieringh, verſtaet hem oock alſoo vanden Stadthouderraet onder Gemeenregiering.

„ Sijn VORSTELICKE GHENADE heeft over de „ verſcheyden Raden der Gherechten en rekeninghen vande „ Steden Ter Veer, Vliſſingen, Willemſtadt, Grave, Meurs „ en andere, als Heer, ſijn eygen raedt, dat's Secretenraedt: „ welcke benevens het voorgaende noch heeft het bewint der Domeine. „ * Vorſtelicke rekening, ſonder daer af te weſen een be- „ ſonder raet. Hier mee behelpt hy hem of anders geſeyt, be- „ hoort hem te behelpen, in alle ſaken, die hy ſelfs doē moet, „ ſo wel in hofhouding, als om hem te beraden op 't geene in't „ Gouvernement der vereenighde Landen raedt vereyſcht: „ Want hoewel hem daer toe bygeſtelt is de Cancelrye of Se- „ crete raedt van Staten, nochtans gemerct dat zyn eygen ſe- „ creten raedt niet en is, ſoo moet hy hem met ſijn eygen ſe- „ creten raedt behelpen van dingen die dat vereyſſchen.

3 HOOFTSTIC.

Dat die des Vorſtraedts in groote reghieringhen, gheen werckraedtsampt en behooren te bedienen.

't GEbeurt in cleene regieringen, datmen deur gebrec van middelen, geen onderſcheyt en maeckt van Werckraden en Vorſtraden, en dat den Heer ſijn eygen raet't bewint van 't een mettet ander geeft, connende ſelf als hoochſte Opſiender, om de luttelheydt der voorvallende ſaken, een oogh in 't

in 't seyl houden: Inder voughen dat om sulcke redenen, die des Vorstraets in cleene regieringen, Werckraetsampt moeten bedienen: Maer in groote, daer voor elcke Werckraedt meer dan genouch can te doen sijn, ist teghen de regel, en soo veel al ofmen in groote ghebouwen de Metsers, Timmerlien en Smeen, veroirdende tot Opsienders van haer eygen werck, en tot getuygen stelde van hun eygen getrouheyt, want gelijck daer uyt groot achterdeel te verwachten soude staen, also ooc uyt het ander.

Maer want nu ymandt dencken mocht onbillich teschijnen, dat den vorst, hebbende een besonder Vorstraet, gheen raet en soude mogen nemen vande *voorsitters der werckraden, Presidenten. an welcke nochtans deur geduerige ervaring, best bekent is, de somme van 't geene in yders vergaring of camer ommegaet, en die hem van alles 't beste bescheydt connen doen, soo wort daer op met onderscheyt geantwoort, het raetgeven tweederley te wesen: Ten eersten vande omstandighen der saeck, en vvatmen daer in behoort te doen, 't vvelck men vande Werckraet best vveten can: Maer vvillende den vorst beter versekert sijn, of in dien vverckraets antwoort gheen misverstant en is, soo beraet hy hem dan daer op met sijn Vorstraet, doch op een ander vvijse. Om dit by voorbeelt beter te verclaren, ghenomen datter anden rekenraet versocht wort quijtschelding van pacht, om 't quaet gewas wille: Voort geschoncken te vvorden een lapken landt an een arm oudt getrou dienaer, die sijn leven in weldienen deur gebrocht heeft: Dit soo sijnde, de reden vereyscht dat den Vorst daer af eerst hoore 't gevoelen des voorschreven rekenraets, en van d'omstandigen hemlien ondervraghe, als daer af de beste kennis hebbende. De selve neem ick seggen voor besluyt, de begeerte der * versouckers Supplianten. billich te wesen, en hemlien behooren vergunt te vvorden: Waer op den Vorst antwoordende, dat hyder op letten sal, so dient hem daer toe sijn Vorstraet, vvelcke de sake naerder ondersouckende, bevint, neem ick, het jaer dat van quaet ghewas geseyt wiert, seer vruchtbaer gevveest te hebben, en het

lapken

lapken lants hondert duysent guldens vveert te vveſen, 't vvelc an die des Vorſtraets vermoeden geeft, dat die vanden Wercraet, meer trachten hun vrienden te bevoorderen, of van het vercregen deelachtigh te worden, dan datſe op 't proffyt des vorſts of der gemeenſaeck letten: Sy dit den vorſt met blijckelicke redenen vertoont hebbende, en hy bevolen * niet op de verſouckbrieven te ſtellen, of 't geene hem beſt bevalt, ſoo is hier deur te mercken de gedaente des raets van d'een en d'ander, oock kennelick tegen de regel te ſijn, dat Vorſtraden, diemen Cancelryen noemt, 't bevvint hebben ghelijck tot veel plaetſen gebeurt, vant opperſte gherecht, wel verſtaende in groote regieringē daer de verſcheydenheyt der camers of vergaringen becoſticht wort, want benevens ander ongeſchicktheden, ſoo volghter noch deſe uyt, te weten dat den vorſt, treckende uyt de Stadt daer de Camer van 't gerecht gehouden wort, ſoo en can ſulcken raet hem niet volghen, noch in alle voorvallende ſaken die op ſijn perſoon ancommen raet geven noch behulpigh zyn, eenſdeels om datmen boucken en ſchriften die oirdentlick 't haer der plaets moeten blijven, niet na ſleypen en mach. Ten anderen dat bevoorderingh de rechtſaken daerentuſſchen ſoude moeten ophouden of verhindert ſijn. En ſulcx als hier geſeyt is op de ſake van 't gerecht, verſtaet hem oock alſo op de ſake van rekening en ander Camers van werckraden, alwaert tegen de natuerlicke oirden is, vorſtraden daer af het bevvint te geven.

Nihil op de Requeſten.

Angaende ymant nu mocht voorvvenden 'tgeene men metter daet vvel heeft ſien ghebeuren, te vveten dat in eenighe Werckraden groote miſbruycken gerocht ſijnde, en den Overſten zyn vorſtraet vroom kennende, en alles goets betrouvvende, met reden hemlien 't bewint der ſake geeft. Hier op wordt geantvvoort, dattet in 't begin ſchoon al vvel gaende, niet langh dueren en can, vvant ymant tot oirdeelder van ſijn eygen ſaeck te ſtellen, het ſttijt teghen 't gemeen gevoelen, en vvaer beter in ſulcken ghevalle, dat den Overſten de ghemeene reghel volghde, inhoudende dat hy die van ſijn eyghen raet,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Raet, dede handelen tegen die des gebreeckigen Werckraets, volgens hun angenomen laſt, als daer voor beloont wordende, of ſoo ſy 't niet en willen, dat hy ander in haer plaets ſtelle diet 't geern doen; Want daer mee blijft de natuerlicke oirden van 't onderſcheydt der Werckraden en Vorſtraden in haer geheël. Merckt noch dat eens Vorſts Raetſheeren hemlien dadelick oeffenende met werckraets ſaken, 't ſelve hemlien ſoo veel becommernis te geven, datſe geen tijdt en hebben, om hem Vorſt als Opſienders te helpen, en hy meenende dattet ſo behoort, en ſiet dickwils ſtof noch form van ſijn eygen Ract. Men mocht oock ſeggen, can den vorſt niet beletten, een werckraet ongetrouwelick te handelen, die onder Opſienders ſtaet, welcke te wege connen brengen, dat de ongerechtige geſtraft, en van hun Ampt geſtelt worden, veel min ſal hy 't connen beletten een Raedt daer niemant bevel over en heeft. Voor beſluyt 't is kennelick, gelijck voor genomen was in dit Hooftſtick te verclaren, dat die des Vorſtraets in groote regieringen geen werckraets ampt en behooren te bedienen.

„ Gemerct Radē der Gerechten vande Steden, die onder een
„ Heerſchappie gehooren, dickwils geen Rechtsgeleerden
„ en hebben, en qualick oirdeelen, deur gebreck van kennis
„ der rechten, ſo wil de reden datter vande ſelve een * voor- Appel.
„ der betrecking ſy tot een gemeene Rechtraedt van Rechts-
„ geleerde veroirdent. 's Gelijcs wil de reden datter ſy een
„ gemeene Rechtsraedt, oock beſtaende uyt Rechtsgheleer-
„ den, over geſchillen vallende tuſſchen de ingeſetenen van
„ verſcheyden Heerſchappyen onder 't ghebiedt van eenen
„ Heer gehoorende: Maer van daer noch vorder appel te heb-
„ ben tot een Cancelrye, ſchijnt qua oirden, quaet, want daer
„ ſo wel deur corruptie quaet recht can geſchien, als in d'an-
„ der Raedt en noch meer uyt oirſaeck dat onder de Raedts-
„ heeren van Secretenraedt niet ſulcke menichte van ervaren
„ Rechtsgeleerden en is, of en moet weſen als in 't gherecht
„ ſelf; maer alleen ſulcke, die de gebreken van qua rechters

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

„ wel mercken connen, en raet geven om daer in te voorſien;
„ want ſoude den Heer in ſijn Secretenraedt van elck der an-
„ der Raden als finance, Domeine &c. So veel ervaren raets-
„ heeren hebben, als inde eygen raedt ſelf ſijn, dat waer on-
„ geſchickt,eñ alſo iſt ooc inde ſaeck vande Juſtitie: Ic meen
„ dat daer niet behoordt ghedaen te worden yet dat beſtaet *in*
„ *quæſtione juris*, maer alleenelick *facti*, als wanneer de ghe-
„ doemde bewijſen conde de Rechters uytghecocht gevveeſt
Crimineel. „ te ſijn valſche getuygeniſſen gebruyckt te hebbē. Int * miſ-
„ dadelic en geſchil van pardon, te overleggen weldaden van
„ den gecondemneerden, die hy noch doē can, of gedaen heeft
„ ſonder vergelding, waer op den rechter geen laſt en heeft te
„ letten, maer alleenlick oirdeel te geven vande voorgeſtelde
„ ſaeck.

4e HOOFTSTICK.

Dat de Vorſtraden in groote regieringen, gheen bewint vande * uytwetticheden en behooren te hebben, maer alleenelick toeſicht op de Werckraden daer over veroirdent.

Diſpenſationibus.

NAdien 't voornemen hier is vande uytwetticheden te ſeggen, ſo ſal ic eerſt in 't corte de beteyckening beſchrijven. Men can de wetten ſo ſeker niet ſtellen, dattet niet ſomwijlen oirboir ja noodig en ſy, in ettelicke beſonder ghevallen anders te veroirdenen, ooc toe te laten daer tegen gedaen te worden,
Executie. en * uytrechting van ſtraffe te verbieden: Als by voorbeelt genomen datter een Heerſchappie ſy van cleen vermeughen, in welcke, volgens haer wetten, het overſpil metter doot geſtraft vvort: Hier in een uytheemſch machtig Vorſt hem miſgaē hebbende, en den rechter volgens ſijn aengenomen laſt moetende vvijſē dat hy de doot verdient heeft, ten vvaer niet oirboir tot-
Executie. te * uytrechting van dien te commen, om dat daer uyt te ver-vvachten ſoude ſtaen een vvrake metten onderganc des lants, 't vvelck niet gevveeſt hebbende de meyning des Wetſetters, die

die de vvetten om 't behout des landts veroirdende, ſo vintmen goet daer in te doen buyten 't gheen de bloote Wet ſchijnt te vvillen, dat is hem de miſdaet te vergeven, en ongeſtraft te laten: En alſo bevint hem den Overſten in veelderley manieren [gelijc ſulcks ooc een Burger inde cleene regiering ſijns huyſgeſins dickwils ontmoet] genootſaeckt, dingen te doen buyten ſijn geſtelde wetten, welcke daerom met een gemeene naem uytwettige heeten, waer af de gemeenſte en voornaemſte * afcomſten ſijn Vergevingen, Vryingen, Eygenwettigheden, Quijtſcheldingen, Voorderbetreckinghen. Daermen by verſtaet ghelijck volght: * vergevingen als vergeving van miſdaden: * Vryinghen als vryheden vergunnen an beſonder perſonen van ſchatting die ygelick geeft: * Eygenwettigheden als wanneermen ymandt beſonderlicx vergunt te doen en alle anderen verbiedt, yet dat uyter natuer voor elck vry ſtaet, als een perſoon alleen te mogen ſeker boucken drucken; Een Stad te hebbé de ſtapel van ſeker goeden, met diergelijcke * Quijtſcheldingen, als van gelt of goet dat ymant ande gemeenſaeck ſchuldigh is, en by allen anderen ſonder quijtſchelding betaelt wort: * Voorderbetreckingh, als van eintlick gewijſde eens gedings, daer volgens de gemeene geſtelde wetten, geen voorder betreck af en valt. En alſmen acht neemt op deſer uytwettichedens eyghenſchappen, men ſiet openbaerlick dattet vermeugen over de ſelve, den Overſten niet toeghevoecht en wordt, om hem daer mee te vereeren, noch op dat hy daer mee ſijn vrienden vermaecke, maer deur noot, op dat den ſin der wetten tottet gemeen vvelvaert, altijdt ghevolght worde ſoo na doenlick is: 't Welck den Koninck Seleucus grondelick verſtont, die liever met ſijn eyghen ooch den helft van ſijns ſoons boete betaelde, dan met ontſtichting te vergeven, wel kennende het quaet vervolgh van dien. En alwaer een Vorſt ſo t'eenemael volmachtigh, dat hy alle onderſaten tot ſlaven hadde, en alle landen en goeden hem in eyghendom Wettelick toequamen, ſoo wijſt de natuerlicke reden, dat hy in zyn beleydt de billighe reghel der uytwet-

Species.

Remiſsien en Pardoenen.

Affranchiſſementen.

Privilegien en Octroyen.

Quijt.

Appellatie.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ticheden behoort te volgen, om voorſpoedelck te regieren, en ſijn ſtaet wel te verſekeren.

Cancelryen.

Dit verſtaen zynde wy ſullen totte ſake commen: 't Is een gemeen gebruyck geweeſt, ſoo wel in ouden tijden als noch teghenwoordigh, den * Vorſtraden 't bewint van uytwettigheden te geven: Maer na mijn gevoelen ſtrijdet tegen de natuerlicke regel, want angeſien 't ſelve bewint in groote regieringen ſoo wytſtreckt: dattet hemlien te beſwaerlick valt, en dat eyghen vergaringhen of camers daer mee genouch te doen connen hebben, ſoo waert billich, of eenige ander Werckraet daer mee te belaſten, of een eygen Werckraet daer over te maken, by eedt verbonden gelijck d'ander camers, gheen ghe-ſchenck te ontfangen: Waer op den Vorſtraet acht nemende, ghelijck op d'ander Werckraden, alles gaet oirdentlick toe, maer hemlien ſelf daer af het bewint te geven, men geraeckt totte ongevallen daer in 't 3e Hooftſtick af geſeydt is, te meer dat deur het hinckende beleyt van dien, groote rijckdommen te becommen ſijn, want ſy connen Vryheden vergunnen of maken vergunt te worden, daerſe ſelf den meeſten deel af genutten, * uytrechting van vonniſſen verbieden, * herſiening toelaten van eintlick geweſen geding, en dit ſoo vvel in * miſdadelicke als Burgerlicke ſaecken: Maer want vermogende dootſlagers geeren groote ſommen geven, om ongheſtraft te blyven, ſoo veroirſaeckt dit veel moordens, onruſt, en achterdeel der gemeenſaeck: En daerenboven dieder wel op let, ſal (al gingen ſulcke dingen metten Vorſtraet t'eenemael recht toe) bevinden, dit punt der uytwetticheden, hemlien in 't leſen der * Verſouckbrieven, en het overleggen der redenen van dien, ſoo veel te doen te geven, datſe tot hun eygen ſake, te vveten het opſicht over alle Werckraden, geen tijdt en hebben; Waer by noch valt datſe [gelijck in 't 3e Hooftſtick in 't gemeen oock angeroert is] den Vorſt in 't rijſen, als ſijn Raden niet volgen en connen, noch buyten de Stadt daermen de Rechtcamer houdt by hem ſijn, in inde ſelve Rechtcamer blijven, waer uyt ick beſluyt het voornemen deſes Hooftſticks, te

Executie van Sententien.

Reviſie.

Criminele en civile.

Requeſten.

weten

weten dat de Vorſtraden in groote regieringen gheen bewint vande uytwetticheden en behooren te hebben, maer alleenelick toeſicht op de Werckraden daer over veroirdent.

5e HOOFTSTIC.

't Bewindt vande ſaeck der Armen ſulcx te ſchijnen, dattet in groote reghieringhen met trappen van Werckraden behoort beleyt te worden.

HOewelmen tot veel plaetſé goet opſicht der armen heeft, en vroome Bewinthebbers ſtelt op de verſcheyden * afcomſten daer de armen in verdeelt worden, als Gaſthuyſen van oude mannen, oude wijven, blinden, crepelen, ſiecken, pockige, melaetſche, peſtige, dullen, oock Steſcholen, en Werckhuyſen van vondelingen en ſchamel vveſen, voort op huysarmen, en arme reyſers, met diergelijcke, ſoo gebeuret nochtans dickwils, dattet eyghen goet der armen metter tijdt misbruyckt wordt, als by voorbeelt, een groot deel van 't incommen der Geeſtelicke byde Catholijcken, hebbende eertijts den armen toebehoort; voort dat inde * Gemeenſcholen het incommen veroirdent tot onderhoudt van arme * Leerlingen, diemen verhoopt dat namaels 't landt ſullen dienen, beſteet wordt an rijckelien kinderen die op geen leering en dencken, maer daerme hun eygen goet ſparen, of hun te prachtiger onderhouden: Ja daer is veel ſoodanigh incommen diens verloop met hooftſomme heel verduyſtert blijft: En dit ghemeenelick uyt oirſaeck dat de geene die ſulcks ſoo beleyden, onder niemant en ſtaen, daer ſijt voor verantwoorden moeten: 't Gebeurt oock in verſcheyden landen, dat een ſeer groote menichte van bedelende armen, die wel ſouden connen wercken en de coſt winnen, dat niet doen en willen, maer liever ledig gaen en op den arbeydt van anderen teeren, 't welckmen oock deur ghebreck van oirden hemlien niet beletten en can, ſtreckende alles tot groote beſwaernis der ghemeente: Inder

Species

Univerſitatibus.

Studenten.

vougen dat om hier tegen te voorſien, my in een groote regiering noodich dunckt, ande voorſchreven bewinthebbers, die ick nu voortaen amrraden wil noemen, te gheven d'oirden van trappen ghelijck d'ander Raden: Als by voorbeelt dat over de verſcheyden Armraden van een Stadt, of de * Voorſitters van dien, ſy (ſoot an een man alleen niet genouch en is) een gheмeene Armraet, die over allen bevele, welckmen noemen mocht Stadtsarmraedt: 's gelijcks over de verſcheyden Armraden der Steden eens lants, een gemeene Armraet, gheſeydt Landtsarmraet, en ſo voort van d'ander met trappen opgaende totten hoochſten: Hier mee ſoudet elcken Armraet mogelick ſijn, kennis te hebben vande miſbruycken vallende by de geene daerſe * onghemiddelt over bevelen, om der ſelve cleene menichtens wille, en byden voorſitter des Opperſten Armraets, ſoude den Overſt met ſijn Vorſtraet hebben ſulcken ſomme dier ſtof, gelijc hy heeft byde Voorſitters van d'ander Werckraden.

Preſidenten.

Immediate.

Angaende ymant mocht achten, de ſaeck van ſoo groot belanck niet te weſen, datmender ſulcken oirden van Raden toe ſoude behouven, ſo ſal ick daer af mijn gevoelen ſeggen. Nadient des Vorſts werck is, voor te ſtaen de gemeente, daer af de Armen een groot deel ſijn, ſoo is hy amptsweghen an die voorſtant verbonden: Ten anderen aengeſien veel rijcken dagelicks arm worden, en niemant daer af heel vry en is, ſo verſekeren de rijcke haer ſelven, die den ſtaet der armen helpen bevoorderen en beſchermen: Ten derden de Armen niet gheholpen noch voorgeſtaen ſijnde, 't veroirſaeckt miſtrooſtighe vvanhopige menſchen, die tot diefte en ghewelt geraecken, ſtreckende tot groote onruſt der gemeente: Ten vierden ſoo denckt hoe 't gaen ſoude in een groote regiering, daer Rechtraden van Steden onder geen Landtraden en ſtonden, want daer uyt te verſtaen is, hoe 't gaen moet mette leeghe Armraden, ſonder hooger Armraet boven hemlien te hebben: Waer by noch tot voorbeeldt dienen can, dat Keyſer Carel de vijfde, ſchoone oirdeningen op de ſaecke der Armen geſtelt heeft,

maer

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

maer ſy hebben metter daet weynich uytgerecht geweeſt, deur oirſaeck, ſoo 't ſchijnt, dat ſulcx in ſoo groote regiering ſonder oirden der Raden met trappen, onmeughelick was: Ten laetſten ſegh ick noch dit: By aldienmen anmerckt 't groot incommen der Armen, dat onnuttelick te niet gaet, 't welck deur oirden ſoude vermeerderen, tot ontlaſting der Gemeente, en tot verminderingh der verdrietighe ellende, die anders d'een menſch over d'ander moet ſien, ick meen, men ſal bekennen, 't geene ons voornemen was in dit Hooftſtick te verclaren, te weten 't bewint vande ſake der Armen ſulcks te ſchijnen, dattet in groote regieringen met trappen van Werckradē behoort beleydt te worden.

6e HOOFTSTICK.

Dat den Hofraet behoort ghehouden te worden als voor een der Werckraden; daer den Vorſtraet gelijck op d'ander acht op behoort te nemen.

ALſmen in eē wijtſtreckende regiering anmerckt de grootheydt van 't Vorſtelick incommen, tottet onderhoudt zijns ſtaets veroirdent, en hoe ſeer 't ſelve ſomwijlen miſhandelt wordt, oock mee hoe beſwaerlick dattet dickwils de gemeente opbrenght, ſo wil de reden dat die des Vorſtraets, op de bewinthebbers van dien behoorlick achtnemen, als weſende een ſaeck van groot belanck: En op dat te kennelicker ſy 't geene in ſulck opſicht vereyſcht wordt, ſoo ſal ick hier eerſt in 't cort beſchrijven de ghemeene gedaente eens Hofraets, angaende d'oirden der Amptlien over malcander bevelende als volght.

De groote hoven worden ghemeenelick ghedeelt in eenige voornamelicke deelen, elck met haer beſonder Amptman en rekening, als Camer, keucken, Stal, Jacht, Wacht en Rekencamer: Over de Camer beveelt de Camerlinc: Over de keuc-

ken

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ken den keuckemeester: Over de stal den Stalmeester: Over de jacht den Houtvester: over de Wacht, den * Wachtoverst: Over de Reeckencamer den Voorsitter. Dese ses Amptlien (volgens sulcke verdeelingh) mitsgaders den * Opperbouckhouder, Vorstschrijver, Opperbetaelder, Boumeester, en noch sulcke alsser een voorgheselt Hofmeer mocht hebben, staen onder den Hofmeester * ongemiddelt (in ettelicke Hoven als daermen een *Legrand* of *Majordome* ghebruyckt, en neemtment alsoo niet, maer de natuerlicke oirden schijnt sulcks te willen, te meer dat de naem Hofmeester, dat 's meester of Overste des Hofs, sulcx meebrengt) en maken t'samen een raet, die in sommige Hoven op ghesette daghen vergaert, om den Hoofschen Amptlien alle * onderrichtbrieven en oirdeningen wel te doen onderhouden, en te voorsien tegen alle inbrekende misbruycken, en oirden te stellen in alle ontmoetende dingen diet verscheyden. De leeger * onderanderde Amptlien, die onder de voorschreven onghemiddelde staen, zy als volght:

Capiteyne des gardes.

Controlleur. Generael. Secretaris.

Immediate.

Instructien.

Subalterni.

Totte camer onder de Camerlic gehooren * Camerknechten, Wapenwaerder, Vierstoker, Lynwadiere, Cleermaker, Borduerwercker, Schoenmaker, en noch sulcke Ambachtslien, de cleeding of camer angaende, als den Vorst in dienst mocht hebben: Voort Kooper, Betaelder en * Bouckhouder vande Camer.

Valets de chambre.

Controlleur.

Totte keucken onder den Keuckemeester ghehooren Cocx met haer jongers, Pasteybacker, Brootbacker, Bancketmaker, Hovenier, Spijswaerder, Brantmeester, Wijntapper, Biertapper, Bottelliers, Saelknechten, Silverwaerder, Tinwaerder, Apotheker: Voortkoper met sijn * Hulpe, Betaelder, en Bouckhouder vande keucken.

Assistent.

Totte Stal onder den Stalmeester gehoren Edelluyden ['tis wel so datmense volgens 't gemeen gebruyck onder den Hofmeester ongemiddelt stelt, maer want hy soo doende te veel ongemiddelde heeft, de natuerlicke oirden schijnt te willen, datse * geonderandert sijn, ist niet onder den Stalmeester, 'tsy

Subalterni.

onder

onder den Camerlinck of ymandt anders] Pagen, Lakeyen, Berijers, Coetsiers, Voerlien, oock Schuytvoerders of Schippers sooder eenige in des Hofs dienst sijn, Wagemeester, Stalknechten, Houtsmit, Saelmaker, Spoormaker, Sweertvager, Peertheyler, * Logierder vant Hof, voort; Cooper, Betaelder en Bouckhouder vande Stal. Fourier.

Totte jacht onder den Houdtvester gehooren Valckeniers, Brackiers &c. Voort; Cooper, Betaelder, en Bouckhouder van de jacht.

Totte wacht onder den Wachtoverstен, ghehoort de gheformde Vaen of Vanen Crijchsvolck des Wachts, ooc de Hallebardiers en Archiers, voort, Cooper, Betaelder, en Bouchouder vande wacht.

Totte Rekencamer onder den Voorsitter gehooren Raden vande rekening, * Voorspraeck * Beforger, Schrijver met sijn * Onderschrijvers, Deurwaerders, Boden, Bouckbinder; voort Cooper, Betaelder, en Bouckhouder vande Reeckencamer. Advocaet. Procureur. Klercken.

Totte * Schrijfcamer onder den Opperbouckhouder gehoren de leger Bouckhouders. Contoir des Bouckhouders.

Totte * Schrijfcamer onder den * Vorstschrijver gehooren sijn * Onderschrijvers. Secretarie. Secretaris. Clercken.

Totte * Geltcamer onder den * Opperbetaelder gehooren Betaelders en Schrijvers. Tresorie. Tresorier Generael. Tresoriers Substituten. Clercken.

Tottet gebou onder den * Boumeester gehooren Metser, Timmerman, Smit, Decker, Glasemaker, en sulcke Ambachtsmeesters 't ghebouw angaende, als den Vorst in dienst heest, Voort Cooper, Betaelder, ende Bouckhouder des ghebouws. Architectus.

Tot hier toe vande opper en leeger Amptlien eens Hofs geseyt hebbende, ick sal nu voort wat anroeren 't geene daer af somwijlen geschil valt in 't * formen en verformen der Hoven, te weten oft oirboir is den Hofmeester of eenighe van d'ander hooghe Hooffche Amptlien tot Raetsheeren der Rekencamer te veroirdenen, waer toe den eenen voorbeelt treckt uyt het

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

geene in dit Hof, d'ander in dat Hof ghedaen wort, maer alſmen hier af op de gemeene natuerlicke reden wilde letten, ick meyn dattet billich ſoude zyn, eerſt onderſcheydt te maecken tuſſchen groote en cleene Hoven, want daer de middelen ſoo groot niet en zyn, datmen alle beſonder Amptlien can becoſtigen, en het Hofſch bewint ſoo cleen, datmenſe niet en behouſt, daer iſt oirboir te doen na ghelegentheydt der omſtandighen. Angaende grooteHoven met haer volcommen leden, 't can by gevalle gebeuren dattet oirboir mocht zyn, den Vorſt een der boveſchreven Amptlien, ick neem den Hofmeeſter, benevens ſijn Ampt noch Raet der Rekencamer te maken, uyt oirſaeck van zyn ervarentheyt en bequaemheyt in ſtof van rekening, maer by gemeene regel en willet niet vallen: Ten eerſten om dat hy ſijn ampt wel gaſlaende, en eygentlick lettende op yder Amptman der gheene die onder hem onghemiddelt ſtaen, ſoo veel te doen heeft, dat hem geen tijt over en ſchiet, om daghelicks op de gheſette uyr met d'ander Raetſheeren ter Rekencamer te vergaren, na 't inhout van haer * Onderrichtbrieven: Ten anderen ſoo moet hy den Vorſt volgen, 't welck de Rekencamer niet doen en mach, om de menichte van bouken en brieven die daer in oirdentlick behooren te blijven liggen, ſulcks dat hy niet dagelicx inde Rekencamer en can commen als Raetſheer der ſelve, en verre van daer ſijn Ampt byden Vorſt bedienen: Soo veel iſſer af, dat den Hofmeeſter als bevel hebbende, gelijck de naem mee brenght, over 't gheheel Hof, en daerom oock over elc deel, vermach te commen alſt hem belieft, inde Rekencamer (gelijck oock in al d'ander boveſchreven ghedeelte vant Hof) aldaer inde hoochſte plaets te ſitten, en te letten op 't gheene ſijn ampt int ghemeen vereyſcht, maer niet om de voorſchreven redenen, als Raedt der rekening, en dit vvel verſtaende in groote volcommen Hoven, ghelijck vooren gheſeyt is, want mette cleene heeftet een ander beſcheyt.

Inſtructien.

Aldus dan in 't corte verclaert zynde de ghedaente eens Hofraedts, diens opperſte als Voorſitter den Hofmeeſter, ſoo

ſoo is daer uyt te verſtaen, hoe den Vorſtraedt uyt den ſelven can trecken de ſomme vande gheſtalt des Hofs, en uyt den naam des Vorſts op hem het oogh ſoo nemen, ghelijck op al d'ander Voorſitters der Werckraden, als weſende een ſaeck van ſoo groot belanck, ghelijck boven geſeyt is: Waer mee genouch verclaert ſchijnt, 't gene in dit Hooftſtick mijn voornemen was, te weten dat den Hofraedt behoort ghehouden te worden als voor een der Werckraden, daer den Vorſtraedt gelijck op d'ander, acht op behoort te nemen.

7 HOOFTSTIC

Dattet * Ghemeenſchool met zyn * Sorghers en Amptlien als Raden, een Camer zyn, op welcke de Vorſtraedt ſorghvuldelick àcht behoordt te nemen, ghelijck op d'ander Camers of Werckraden. * Academia. * Curatoribus.

ANghеſien 't Ghemeenſchool de * ſpiegelingh leert, door welcke de * Daet met uytnemende volcommenheydt in d'ander Camers gheraeckt, ſoo iſt van grooter acht, en weerdigh daer op ernſtich ghelet te worden, want hoewel de gemeene man, gheen ſpieghelingh gheleert hebbende, uyter natuer weet wat recht of onrecht is, nochtans ſoo ſtreckt de kennis eens Rechtſgeleerden al veel verder, dickwils vaſt gaende, en goet recht wel beleydende, daer den anderen in twijffelen ſal, en ſoo qualick beleyden, dat hy ſal ſchijnen onrecht te hebben. Voort * Doenders oock * Spieghelaers weſende, connen met meerder * Achtbaerheydt en ſekerheydt handelen met ander Vorſtens Amtlien, voornamelick wanneer de ſelve oock ſoo wel Spieghelaers als doenders ſijn, daermen lichtelick af by der neuſe can gheleydt worden, ghelijck 't dickwils ghebeurdt. Deſen groo- * Theoria. * Praxis. * Practici. * Theoretici. * Authoritate.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ten oirboir heeft ettelicke volckeren getrocken tottet becoſti-
Univerſiteyten. gen der * Gemeenſcholē, doende daer in Spiegelingſche wijſe
leeren, de ſtoffen noodich totte daet van verſcheyden camers
Theologia. of Raden, te weten de * Godtheyt als ſtof des Kerckraets: De
Politica. Rechten als ſtof des Rechtraets: De * Burgerlickheden (ge-
lijck die door Plato, Ariſtoteles en ander beſchreven) als ſtof
des Staetraets, dat is der ſaecken van regiering: De Telconſt
als ſtof des Rekenraets. Doch is te weten datter alleenelick
d'eerſte twee, als Godheyt en Rechten, diemen * Treflickhe-
Facultates. den noemt, in behoorlicke form geleert worden, ſulcx dat de
Spiegelaers daer uyt commende, en hemlien totte daet bege-
vende, daer in terſtont goeden dienſt doen, want hoewel de
ſtof van d'ander twee als Staetcamer en Rekencamer daer in't
ghemeen angeroert wordt, ſo en geſchiedet met ſulcken vol-
commenheyt niet, hoewel nochtans dat ſoodanige voortganc
daer in, mijns bedunckens, oock oirboir waer, te weten dat
gelijck inde Telconſt geleert wordt regel des * Geſelſchaps,
Compagnie. des * verloops, en ander rekeningen totte coopmanſchap die-
Intereſt. nende, datter alſoo geleert vvierde manier en oirden van re-
kening diemen inde Rekencamers gebruyckt, met alle om-
ſtandigen dies angaende, en dat 's gelijcks oock gedaen wier-
de met ſtof des Staets, ſulcx dat de Spiegelaers uyt het School
commende, oock terſtont, gelijck d'ander inde Rekencamers
en Staetcamers mochten gheſtelt worden, in plaets van oner-
varenen, diemen dickwils deur gebreck van ervarenen nemen
moet.

Noch is te weten dat inde Gemeenſcholen geleert vvort de
Medicina. * Geneſing als derde treffelickheydt, tot d'ander twee, maer
gemerckt daer af inde Gemeenſaeck geen Camers en ſijn, ſoo
en valter tot dien eynde niet af te ſeggen, doch volgens ſulc-
ke ſtelling, en ſoudender inde Gemeenſcholen, niet alleen na
d'oude gebruyc, drie Treffelickheden ſijn, te weten der God-
heyt, Rechten, en Geneſing, maer noch boven dien de twee
van Staet en Rekeningh, t'ſamen vijf. Angaende yemandt
dencken mocht, waerom ick hier niet by en vough de leering

van

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

van Crijchandel, en * Zeesaken, als twe besonder Treflickheden, gemerckt inde Gemeensaeck, Camers daer af veroirdent sijn: De reden is, dat nademael de stof van dien bestaet in saken van Staet, Recht en Rekening, welcke volgens dit voornemen daer in 't gemeen souden gheleert worden, so wel voor saecken van Staet, Recht en rekeningh des Crijchs en der Zee, als voor saken van Staet, Recht en Rekeningh der Burgerlicke regiering, soo en behouvender gheen ander besonder Treffelickheden af: 't Is wel soo dat * Stercktebou, * Legerteyckeningh en dierghelijcke, totten Crijch dienende, met groote vrucht spiegelingsche wijse gheleert worden. Doch angesien daer af inde Ghemeensaeck gheen Camers noch raden en vallen, soo schynet datter geen eygentlicke Treflickheydt af en behouft ghemaeckt te worden, dan genoug te sijn, datmense houdt voor oirboir byvoughsels, diemen nevens de Treflickheden leert. Maer sulcke te wesen oirboir byvougsels, heeft d'ervaring ghenouch betuycht in stof van Crijchandel, mette Duytsche lessen die in 't Gemeenschool tot Leyden gedaen vvorden, uyt welcke ettelicke commende, en hemlien totten * Crijchbou dadelick begevende, terstont soo an 't werck vielen, al of sijt te vooren meer gedaen hadden, jae in ander landen tot * Crijchboumeesters versocht en ghesonden wierden, inder vougen dat sommige, die hemlien sonder spiegelingh inde daet lange geoeffent hebbende, en siende dat soo niet te connen na doen, sich eintlick daerom tottet leeren der spiegeling begaven.

Navigatie.

Fortificatie. Castrametio.

Ingenieurschap.

Ingenieurs.

Noch mochtmen hier by vougen, den natuerlicken eysch te vvesen, dat de * Sorgers van 't Gemeenschool, een toesicht en bevel hadden, over de Bevvinthebbers vande Stadtscholen onder de regiering gehoorende, en de selve bevvinthebbers een toesicht en bevel over de ander cleene scholen van hemlien Stadt en Dorpen, om met oirden de jonckheydt te doen opvoeden, na de regelen die den vorst of Hoochoverheyt stelt, en te vveeren 't geene datter tegen strijt, waer uytmen sulcke nut soude meugen trecken, alsmen in dergelijcke deur ervaringh byde

Curatores.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

byde Jesuyten siet getrocken te worden. Dit dan also met trappen oirdentlick opgaende, den Vorstraet soude byden Voorsitter des Raets van 't Gemeenschool, connen hebben de somme der schoolsaken vande heele regiering : 't Welck ingesien, het voornemen deses Hooftsticks schijnt met reden te mogen besloten worden, te weten dattet Ghemeenschool met zyn Sorghers en Amptlien als Raden, een Camer zyn, op welcke de Vorstraet sorchvuldelick acht behoort te nemen, ghelijck op d'ander Camers of Werckraden.

8e HOOFTSTICK.

Inhoudende verlyckingh der Raden of Camers van groote Steden, met Raden of Camers der Vorstendommen.

MEn vint veel groote Steden, die hoewel sy onder Vorsten ghehooren, nochtans meer landts, Volcks, gebiets, en bewints hebben, dannen in ettelicke Vorstendommen heeft, sulcks dattet noodigh valt daer in te houden d'oirden van verscheyden Raden of Camers, ghelijckheydt hebbende mette voorschreven der Vorstendommen; Als de vergaringh of Camer diemen inde Steden ghemeenelick noemt den Raedt, is Raet van Staet, hebbende 't bewint vande saken der regiering dier Stadt, De Schepenen zyn den Raedt of maecken de Camer van 't Gerecht, welcke in ettelicke groote Steden, om de overvloedighe menichte der voorvallende saken, wel in twee, drie of vier verscheyden Camers gedeelt zyn, doende elc recht over een seker oirt der Stadt : In groote Koopsteden hebben verscheyden Volcken, als Oosterlingen, Engelschen, en ander, hun eygen Camers van Gherecht, ghelijck oock doen De Gemeenscholen daerse zyn, en dit tot ontlasting der Schepens : Oock valter Crijchraet daer de Burgherye in vendels met haer Amptlien verdeelt is : 't Geestelick Hof is in Catholijcke Steden Raedt of Camer der Kercksaken : Voort isser

Reken-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Rekencamer, Muntraet, Weefcamer, en boven dien noch vergaringen of camers der Ambachten, Gilden en Broederfchappen, Elck met haer Amptlien, diemen oock der felver Raden noemen mach. Over alle defe beveelt een Burghemeefter. Doch ghebeuret fomwijlen, en meeft in Grentfteden, datter Crijchsvolck in gheleydt wordt, over 't welck [mitfgaders over al 't geene de Crijchfaken aengaet, als toeficht op wallen, Grachten, Groffchut, * Tuychuys en diergelijcke] beveelt een * Crijchfaecksoverft die onder den Burgmeefter niet en ftaet: En over defe twee beveelt, volgens de regel, des Vorfts Stadthouder dier plaets [welcke men noemt Bailliu, Droffart of Amptman] uytghenomen in Steden die een befonder eygen Heer hebben, ftaende onder 't gebiedt des Vorfts, want den Stadthouder van fulcken Heer gheftelt, noch den Heer felf, gheen gebiedt en heeft over fijns Vorfts Crijchfaecksoverft, tuffchen welcken en den Stadthouder of Burghmeefter, uyt die oirfaeck dickwils ghefchil rijft: Ghelijckt oock doet tuffchen den Crijchfaecksoverften van ghemeene Bondtghenooten, ende den Stadthouder ftaende onder een van hemlien in 't befonder.

Magazyn.

Gouverneur.

9e HOOFTSTICK.

Inhoudende of 't niet en foude connen zyn, dattet minder fcha waer, te regieren fonder Vorftraden, dan met qua: En van 't befluyt op fulcke vrage.

WAnt het dickwils ghebeurt dat Vorftraden hemlien in haer ampt foo feer mifgaen, dattet in twijffel gheftelt mocht worden, of de ghemeene reghel van Vorftraden te verwerpen oirboir is, fo fal ick daer af wat feggen, beginnende met voorbeelt van 't gheene in groote ghebouwen dickwils ommegaet, en daerna totte Vorftraden commen.

Wanneer gegagieerde Opfienders over 't gebou van groote wercken, hun beginnen tottet * plucken te begheven, dat en

Peculeren.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

dat en can niet lichtelick geſchien ſonder te commen tot kennis der Werckmeeſters, welcke dadelick ſien groote gedeelten der ſtoffen door de Opſienders vercocht te worden, of te doen verwercken an hun eygen gebou, en dat noch met werclien die den Heer betaelt, vvaer uyt volght datſe de Werckmeeſters niet beriſpen en mogen van haer gheleverde ſnoode ſtoffen, noch van hun quaet werck, maer vvorden gedrongen met malcander verdragh te maecken, om d'een den anderen niet te beclappen: 't Welck ſoo vvijt ghecommen zynde, der Opſienders ghedachten ſtrecken meer om met verſekertheydt veel te plucken, dan te trachten na 't geene hun dienſt vereyſt, en is dan verre datſe d'ander bedragen ſouden, maer moetenſe voorſtaen, of ſelver bedorven ſijn: En met ſulcke plucking an allen zyden, gheraecken de wercken ſomwijlen tot ſoo onmatelicke hooghe coſten te loopen, dat de vraech mocht woſen, oft niet oirboirder en ſoude ſijn, die ſonder Opſienders te maken? vvant dan ſouden de Annemers in meerder perikel ſtaen van betrapt te vvorden, ongheholpen van haer valſche ghetuygen, daerſe anders door verſekert ſijn.

Hier op mochtmen antvvoorden, dat ſodanige, diemen opſienders noemt, geen en ſijn, maer beter Verraers gelijcken, daer geen geſchil af en is, gemercktmen't voor openbaer hout te connen ſijn, dattet minder ſcha waer, te bouvven ſonder Verraers, dan die te gebruycken. Nu gelijck dit voorbeeldt hier ghenomen is, van Opſienders in een groot gebou, alſoo is derghelijcke oock te verſtaen en beſluyten van Vorſtraden of Opſienders over Werckraden in groote regieringh.

10e HOOFTSTICK.

De ghemeene reghel der Vorſtraden boven Werckraden goet te weſen en vaſt te gaen, alſſer een bequaem Overſt is.

YMant mocht nu dencken, in 't voorgaende vvel geſeydt te zyn, vanden oirboir en nootlickheydt der Vorſtraden in groote

groote regieringen; Maer nadien ſulcke hoochſte Opſienders, oock menſchen weſende, ander opſienders ſouden behouven, die op hun doen acht namen, en de ſelve noch ander boven hemlien, loopende dat alſoo voort ſonder eynde, hier uyt beſluytende de menſchelicke regieringh, met die hoochſte Opſienders of Vorſtraden, tot gheen ghenouchſaem ſekerheydt te konnen gheraken, maer die eintlick altijdt te moeten ſtaen, onder de gheene daer af de vromicheyt onſeecker is, en d'een tijdt beter of ergher mach vallen als d'ander. Ick antwoorde hier op, dat boven den voorſchreven opperſten Vorſtraet een bequaem Overſt zynde, de ghemeene regel vaſt te gaen, en daer me inde begeerde volcommenheydt te weſen, uyt oirſaec dat hy op zyn Vorſtraet ſal achtnemen, en de ſelve, ſo 't noot is, vande ontrouwe ſuyveren, want by aldien hy 't niet en dede, en liever hadde alles, dat op, dat neer te laten loopen, hy en ſoude gheen bequaem Overſt zyn, 't welck teghen 't gheſtelde ſtrijt: Maer hy een goe Vorſtraedt hebbende, de ſelve, ſoudeſe goet zyn, moet ſulcks met haer ongemiddelde Werckraden doen, ghelijck de Vorſt met hemlien ghedaen heeft: 't Welck alſoo van d'een tot ander noodtſakelick ſal moeten voortgaen: Inder vougen dattet, alſmen de ſaeck grondelick inſiet, niet an en comt op een menichte des Vorſtraets, die alt'ſamen geduerlick heel vroom ſouden moeten blijven ('t welc ſonder bequaem Overſt dieſe, alſt noot valt ſuyvert, ſo ſeltſaem waer, datment mocht houden, als voor een verdochte ſake, die metter daedt niet en gebeurt) maer 't comt al an op een bequaem Overſt: En hoewel hy ſelden volcommelick genouch ghetroffen wordt, ſo en iſt nochtans niet heel onmeugelick, oft immers onmeugelick zynde, ſoo ſietmen een weg hoemen na de volcommenheydt bequamelick trachten mach, waer mee ick beſluydt het gheene eerſt voorghenomen was, te weten dat de ghemeene reghel der Vorſtraden boven Werckraden, goet is en vaſt gaet, alſſer een bequaem Overſt is.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

2e HOOFTSTIC

Inhoudende verliicking der Raetſheeren eens Raets van cleene regieringh, daermen alls t ſamenin afveerdight: en Raedtsheeren eens Raedt van groote regiering, daer inmen alleenelick van een beſonder * afcomſt handelt.

HOewel de regiering van ſommige Vorſten ſoo cleen is, datmen totte verſcheydenheden der ſaken daer in voorvallende, geen verſcheyden beſonder Raden en mach veroirdenen, maer alles deur eenen afveerdight: ſoo heeft nochtans die wijſe in haer wat beſonders, te weten dat de Raedtſheeren der ſelve, hemlien in alle deelen oeffenende, beter connen mercken en verſtaen de eygenſchap van ſtof en form der regiering int ghemeen, dan Raedtſheeren die in eenighe beſonder Raedt van een groote regieringh altijdt beſich ſijn: 't Welck bycans ſoo toegaet, gelijck met ymandt die de form en gemene geſtalt des Eertcloots oft eens Landtſchaps, beter begrijp deur te ſien een cleenen ghebotſten Eertcloot of caerte, dan deur de waren Eertcloot of Landtſchap ſelf, alwaer de grootheydt der omſtaende ſaken beletten, van 't geheel met een opſicht kennis te mogen crijgen. Maer weerom daer tegen, gelijck ymandt die een lant dadelic deurwandelt en beſichtight, eygentlicker beſcheyt vveet vande beſonder Steden, gheſtichten en manieren der ingeſetenen, alſo ooc ymant die hem dadelick oeffent in een groote regieringh, beſonder Raet weet meer beſcheyts van veel gevallen die daer in gemeenelick gebeuren: Oock hebben in cleene Vorſtendommen, de Raden die alles uytrechten, dit ongerief, datſe den Vorſt vertreckende uyt de Stadt, daer de Camer gehouden wort, niet volgen en moghen, om hem te raden en behulpich te ſijn in alle voorvallende ſaecken op hem ancommende, eenſdeels om dat

boucken

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

boucken en papieren niet en mogen na ghesleypt worden: Ten anderen dat de dagelicksche * Wercken der Camer soude verhindert sijn: Maer byaldiennen let op de achtbaerheyt van d'een en d'ander, soo bevintmen den Vorstraedt, die in een cleene reghieringh alles afveerdight van hoogher ghedaente, dan den Werckraedt van een groote, in 't ansien datse benevens ander namen van Raden, den Weerdichsten Vorstraedt voeren mach: Oock datse onder den Vorst * onghemiddelt staet, daer anders den Werckraedt * Onderanderich dient.

Besoignen.

Immediate.
Subalterne.

12 HOOFTSTIC.

Inhoudende corte sommierlicke beschriivingh van de oirden der Raden int gemeen.

TOt hier toe geseydt zynde van verscheydener Raden ghedaente elck in 't besonder, soo sal ick om breeder verclaringh te doen des eersten voornemens, commen tot der selve Raden oirden in 't ghemeen, te weten hoe in een groote regiering de Raden mitsgaders haer Stadthouders, oirdentlic d'een boven d'ander en nevens malcander zyn. Maer om van den leechsten trap an te vangen, soo sal ick eerst seggen, dat sommighe groote Steden onder een Vorst staende wel hebben ander Steden, in eygendom hun toebehoorende, en daer in stellende Raden en Amptlien na hun ghevallen, als onder anderen de Stadt brugghe, hebbende onlancks alsoo ghehadt de Stadt Sluys. Om met welcke by voorbeeldt te beginnen, ick segh dat haer Bailliu met syn bygevouchde Raedt, is [of eyghentlick gheseydt was onlancks] onder den Bailliu of's Koninckx Stadthouder, en zyn byghevoughde Raedt der Stadt Brugghe: De selve met sijn nevenstaende Stadthouders en heinlien byghevoughde Raden van d'ander Vlaemsche Steden, zyn onder 's Koninckx Stadthouder, en zyn by gevoughde Raedt des Graefschaps Vlaenderen: De selve

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

met ſijn nevenſtaende Stadthouders en hemlien bygevouchde Raden van d'ander Neerlandtſche Vorſtendommen en Heerlickheden, zyn onder 's Koninckſ Stadthouder en zyn byghevouchde Raedt der Neerlanden hem toecommende: De ſelve met zyn nevenſtaende Stadthouders en hemlien bygevoughde Raden van d'ander Coninckrijcken en Vorſtendommen den Koninck toecommende, ſyn onder den Koninck, of alſt ſoo valt, onder deſſelven gemeene Stadthouder en ſijn bygevougde Raedt.

Maer die aldus met een voorgeſtelt Vorſtendom wilde van boven, dat 's vanden Vorſtraet beginnen, en van daer neerwaert commen, tot op de leeghſte, als totte Ambachtsraden, ſoude alſo deur * tweeclieving of eenighe ander clieving, connen beſchrijven een tafel, om met een opſicht te ſien, hoe al de Raden en Stadhouders des ſelven Vorſtendoms * onghemiddelt en geonderandert, onder en nevens malcander ſtaen, en hoe in een welgeformde regieringh, elck van dien, cleen en groot, onder een Raedt ghehoort. Oock mee hoe yders * voorderbetreckingen vallen, elck tot zyn hoogher en naeſte onghemiddelde Raedt: 's Ghelijcks ſietmen dat een Vorſt om in een regiering heel van nieuws Raden te veroirdenen, of om die in een verdorven regiering te verbeteren, van boven moet beginnen, dat 's an zyn eyghen raedt, en van daer neerwaerts commen, maer niet van onder opwaerts gaen, waer af noch breeder reden en eygentlicker voorbeelt gheſtelt ſal woorden, in des naeſtvolghenden onderſcheydts 8e Hooftſtick:

Dichotomiam.

Immediate & Subalterne.

Appellatien.

Noch mercktmen dat deur ghebreck van deſe oirdentelicke voortganck, dickwils ſwaricheden inde regieringhen veroirſaeckt worden, ghelijck daer af een vermaert voorbeeldt is inde ſake der Kerckraden des Chriſtendoms, ſo wel byde Catholicke als Ghereformeerde Vorſten: Want de Catholicke en hebben over haer onderſaten gheen heel volcommelick gebiedt, hoe volmachtigh ſy oock ghenoemt worden, uyt oirſaeck dat de Kerckraden haerder regieringh niet onder hemlien, maer onder den Paus ſtaen, onghemiddelt of geonderandert:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

andert: Alleenelick valter uytneming inde Vorſtelicke regiering den Paus toecommende, want nadien hy benevens de Burgerlicke Camers of Raden, oock de Gheeſtelicke onder hem heeft, ſo is hem d'een met d'ander, en de ſake in 't geheel volcommelick onderworpen. Angaende de Gereformeerde Vorſten, hoewel die over de kerckelicke in 't gheheel beveelen, nochtans en hebbenſe tot noch toe niet konnen geraken, totte oirden der Kerckraden met trappen d'een boven d'ander, om byden Voorſitter des opperſten, te moghen crijghen ſulcke ſomme der Kerckelicke ſaecken, ghelijckſe doen byde Voorſitters van d'ander opperſte Raden, maer hebben in die plaets een groote onbedwongen menichte, die d'een onder d'ander niet en willen ſtaen, over welcke het onmeughelick is, beſonder toeſicht te nemen, en ſoo te regieren, als die deur trappen onderſcheyden zyn. Uyt dit voorbeelt en meer ander dergelijcke, diemen daer by ſoude connen voughen, machmen verſtaen, hoe nootlick de volcommen oirden der Raden is, om een volcommen form van regieringh te hebben, en kennelick waermen na behoort te trachten, om tot die volcommenheyt te gheraken: Welcke ſommierlicke beſchrijving van der Raden oirden in 't ghemeen mijn voornemen was, in dit Hooftſtick te verclaren.

13e HOOFTSTIC

Vande oirden der verſcheyden Raden des Criichandels int beſonder.

TOt hier toe beſchreven zynde de gemeene regel der Raden oirden, vande Burgerlicke regiering in 't gheheel, ſo can daer uyt, ghelijck in 't Cort begrijp oock gheſeydt is, lichtelick en grondelick verſtaen worden, den natuerlicken eyſch der Raden oirden, van 't deel inden Crijchandel. Om van 't welcke wat verclaringh te doen, ſoo ſtaet te anmercken dat in een groot leger, 't welck ſommighe, ghelijck gheſeydt is,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

noemen een bewegende Stadt of Burgerie, meeſt ſulcke verſcheydenheden van raden vallen, gelijck inde burgerlicke regiering, als Crijgraet, Zeeraet, Rechtraet, Crijchrekeningraet, Hofraedt, Uytwetticheytraet, Armraedt; En over al deſe den Vorſtraet, of des Crijchoverſten eygen Raet. Te weten Crijchraet om den Crijchoverſten ſich mee te beraden in alle ſaken der regiering des legers, gelijckheyt hebbende met Staetraet inde Burgerlickheyt: Rechtraet om ſoo wel over alle * Burgerlicke, als miſdadelicke gheſchillen dieder voorvallen, recht te doen: * Crijchrekeningraet, om goede rekening te houdē, ſo van ontfanc als uytgave, an Crijchſvolck, Amptlien, Crijchtuych, Leeftocht, * Verſtercking en alle noodige oncoſten de Crijchangaende: Hofraet de ſelve weſende daer in 't 6e Hooftſtick af geſeyt is: Uytwetticheytraet die beſonder mach ſijn, of 't bewint an eenige ander Raet ghegeven mach worden, om te letten of van 't geene door den Rechtraet, in twijffelachtige ſaken, na 't uyterſte recht geweſen is, niet redelick en waer, om ander inſicht ghena te doen, oock om te voorcommen dat den Crijchoverſtē metter haeſt, of deur gramſchap geen ſwaerder ſtraffe en ſtelle, dan de miſdaet en verdient, noch geen onſchuldige en ſtraffe, oock mee of ſomwijlen niet redelicker en oirboirder en vvaer, te ſtraſſen de Amptlien die over de miſdadige qualick bevelen, voort om te letten op alle voorvallende dingen, die ſchijnen te ſtrijden tegen de crijchregels of ander vvetten, en nochtans deur noot moeten gedaen zyn, gelijck daer af breeder geſeyt is in 't 4e Hooftſtick: Den Armraet om acht te nemen op Crijchſlieden die gequetſt, ſiec en gebreckig zyn: De Vorſtraet of crijchoverſten eygen raet, om op de boveſchreven ander Raden ſoodanige acht te nemen, als de voorgaende gemeene regel uytwijſt, en daer benevens den crijchoverſten te helpen, in ſaken die op hem alleen ancommen, daer geen Werckraden toe geſtelt en zyn.

Civile als criminele queſtien.

Raet van finance.

Fortificatie.

IV ON-

IIII.

ONDERSCHEYT

VANDE AMPTLIENKIESING

EN GHEMEENE ANCLEVINGHEN

DER

AMPTEN.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORT BEGRYP.

ANghesien de Amptlienkiesingh in Crijchandel, een deel is vande ghemeene Amptlienkiesingh der heele Burgerlickheydt, uyt wiens reghel, vande besondere in Crijchandel grondelicker kennis can getrocken worden, soo sal ick (ghelijck in 't derde onderscheydt met der Raden oirden oock gedaen wiert) inde thien eerstvolgende Hooftsticken, van de gemeene der Burgerlickheydt seggen, maer in 't laetste vande besonderlicke des Crijchandels.

VANDE AMPTLIENKIESING EN GEMEENE ANCLEVINGEN DER AMPTEN.

1e HOOFTSTIC.

Vande eygenschappen en omstandighedē der Amptlienkiesingh int gemeen.

GEmerckt een goet beleyt des Crijchshandels, des Gherechts, der Rekeningen, en ander gedeelten der Ghemeensaeck, bestaet in yder dinck oirdentlick en wel uytgherecht te worden, 't welc niet geschien en can, dan deur menschen elck in haer Ampt wel ervaren, daermen niet toe en geraeckt, dan deur verkiesing der bequaemste diemen crijghen can, Soo ist billich mette verkiesing te beginnen, als eerste en voornaemste gront, sonder welcke niet goets te verwachten

en is; want al waer een Overſte begaeft met al de ervaringen en wetenſchappen die hem noodigh ſijn, nochtans, angeſien hy de groote menichte der verſcheyden dingē niet ſelfen can doen, ſo helpet weynig, als onervaren onbequame luydē daer af 't bewint hebben. Nu hoewel het hier in tot d'een plaets wat beter gaet als tot d'ander, nochtans ghebeuret ſelden, dat op den Eertbodem eenen ghevonden wordt [welverſtaende in groote regieringen, daer een gemeene faem af gaet] die deſen handel der Amptgift met een vaſt beſluyt, ernſtelick en volcomelick betracht, en metter daet in 't werck ſtelt. Philippus van Macedonien heefter ſeer beſonder in geweeſt, ſulcx dat hy voor een der voornaemſte in die ſtof gheacht wordt, om het gheſchickt Crijchsvolck en het oirdentlick leeger, dat hy zyn Soon Alexander achter liet, deur 't welck op corter tijdt ſoo goote overwinningen geſchieden, van welcke by ettelicke Philippus voor meerder oirſaec geacht wort dan Alexander, als meerder conſt inde Amptlienkieſing beweſen hebbende, dan hy Alexander in hemlien daer na te gebruycken.

Commentaria. Den crijch by Julius Cæſar gevoert, volghens ſijn * Ghedachteniſſen daer af beſchreven, betuyghen wel dat hy op 't kieſen der Amptlien dapperlick gheledt heeft, want hoewel hy eerſt an den Crijchandel commende, en noch niet kennende het nootſaeckelick quaet vervolg van onbequame Amptlien, eenige vercoos die meer ſijn vrienden waren dan bequame Tribunen, en in Crijchſaken niet veel ervarentheyt en haddē, ſulcx datter deur 't gantſch leger eē groote beroerte oprees, gelijcker ſtaet in't vierde bouck, ſoo heeft hy nochtans daer na geleert, 't geene hy te vooren niet en wiſt, en de dwaling van ſijn verkieſing beleden, ooc niet alleen de beſte vercooren, maer zyn leger wel ernſtelic vande onbequame geſuyvert, ſo daer af in zyn gedachteniſſen merckelicke voorbeelden zyn. Auguſtus heeft deur goe verkieſing, ſulckē achtbaerheyt en geloof by de Romeynen gecregen, dattet ſo veel was, al of de volcommē macht van dien, hē dadelick waer opgedregen geweeſt, niet alleē in crijchſaken, maer ooc in d'ander deelen der * Politiæ. Burgerlickheyt, ſulcx dat hy ten laetſten ſonder ſwaricheyt al afſette die tegen hē wilden, en anvoerde die hy totte Gemeenſaeck oirboir verſtont; Waer me hy de Roomſche regiering op ſulcken voet brocht, dat veel verdruckte Vorſten en Gemeenten, ſich daer onder gewillig begaven: Inder vougen dattet daer voor gehoudē wort, de Werelt doen in vreedſamer ſtant gerocht te ſijn, danſe te

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

voren of daer na datmen weet,geweeſt heeft.Maer Auguſtus tot grooten ouderdom van Iaren gecommẽ ſijnde,en begeerende van de moeyte der regiering ontſlegen te weſen,de gemeente heeft hẽ ghebeden,te willen volherden, hem noemende en roepende met ghemeene ſtemme *Vader des Vaderlants*: Siet ſulcken vaſticheydt can een regiering hebben deur goede verkieſing gecregen.By dit voorbeelt en meer ander, machmen mercken,wat goede verkieſingh vermach, om tot een uytnemende looflicke vaſt ſtaende regiering te geraken,en dat den tijdt,in't onderſoucken der omſtandighen dier ſtof, niet qualick beſteet en wordt.

2e HOOFTSTIC:

Van driederley voornamelicke ſoorten van Menſchen daer de ampten an gegeven vvorden: Als ten eerſten an Verſouckers dieder heftelic na ſtaen: Ten tweeden an eenighe dieder toe geraken,deur vreemde Vorſtens begheerte, welcke ſomwilen bykans voor bevel verſtre ct: Ten derden an des Amptgevers bloetverwandten, dieder dickvvils toecommen ſonder verſoucken.

OM van elck der boveſchreven drie ſoorten in 't beſonder te ſeggen,ſo ſal ick met d'eerſte aldus beginnen: Angheſien de Ampten int gemeen prouffytelic ſijn,ſo iſſer veel dieder heftelic na ſtaen,voornamelic ter plaetſẽ,daermenſe deur de ſterckſte anhouding vercrijght: En wantter veel meer Amptverſouckers dan Ampten ſijn,die den Amptgever telckens met woorden trooſt,hun belovende eẽ andermael te voorderen,ſo volght hier uyt datter veel,al anhoudende,hun leven benaudelic en verdrietelick deurbrenghen,den Amptghever vervloucken, en houden voor ontrou in woorden, en eenen die hemlien willens verderft, niet alleẽ in haer gedachten,maer ooc met woorden achter rugge,jae by geſchrift,wanneerſe in haer *verſouckbrieven te kennen gevẽ,hoe menichmael hy ſijn woort niet gehouden en heeft, en de manier van hun verderffenis daer deur veroirſaeckt, oock datſe verhoopen, dat hy deſe laetſte reyſe ſijn woordt houden ſal. Angaende den Overſten tot ſijn onſchuldingh,hemlien ſoude voorhouden hun onervarentheyt in 't ampt daer ſy na trachten,met ſulcke redenen en can hyſe niet vrnoughen, want benevens 't goet vermoeden dat ſy van hun ſelven hebben, ſo tho-

Requeſten.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

nen ſy daer tegen ander onervaren Amptlien, met groote menichte by hem ingeſtelt, ſonder ſwaricheyt daer in gemaeckt te hebben. Hier uyt volgt dickwils het ampt gegeven te worden, na dat hem dunckt dat hy vande meeſte quelling ſal ontſlegen zyn, of anderſins na de meeſte beweging, die der verſouckers anhoudingen in hem wercken. Belangende hy mondelicke beloften doet van byſtant tot bevoordering an ampten als 't gemeen toeſeggen, *ick ſalder u vriendt in ſijn na mijn vermoghen*, dat 's al ſchadelick, eenſdeels deur dien de ervaren burgerlicke dencken, en tegen malcander ſeggen, *'t waer beter dat hyder de Gemeenſaecx vriendt in waer*, Ten anderen, alſmen ſulcke gelofte doet an verſcheyden verſouckers van een ſelve ſake, en datſe malcander heur wedervaringen vertellen [gelijckt dadelick veel gebeurt] en ſien dattet hooffche woorden ſijn, ſonder meenen, ſy drijvender hun ſpot mee, en mercken dat met geweldichſt anhouden, meeſt te crijgen is, alles ſtreckende tot quelling en vercleening des Amptgevers, tot qua bediening der Ampten, en in 't geheel tot een verdrietige regiering. Maer wanttet den Overſten is, die van ſulck gebruyck de regel ſtelt, of dat laet inbreken, ſonder verbeteren, ſoo is hy daer af voor de beſchuldelickſte oirſaeck te houden, en de gemeente eenichſints te ontſchuldigen, die inden amptverſoucking heur gevoucht na de gewoonte dieſer vint. 't Is oock geloovelick, dit ongeval menigen Overſten te gebeuren, by gebreck vande ſake innerlick t'overdencken, want eenen dieder wat acht op neemt, bevindet alte feltſaem, datmen om een cleen ongegront vreuchdeken, 't welckmen ſchept in een blijde menſch te maken (diemen evenwel maeckt al volgende de regel) ſich felfs brengt in groote ſwaricheydt van qualic bediende ampten, en ſich ontbloot van 't voornaemſte middel, om te commen totte volmachtigheydt der gemeene beſcherming.

Angaende de tweede verſcheydenheydt: 't Gebeurt dat vreemde Vorſten [van hun anhouders quellingen oock niet vry ſiinde] begeeren ymant een Ampt gegeven te worden, waer af:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

af, uyt het ontſeggen, voor de Ghemeenſaeck, ſomwijlen veel meerder ſcha dan baet ſoude te verwachten ſtaen, om Vrientſchap of verbonteniſſe, diemen met hem begeert te onderhouden, of nieu te maken: Maer want den Overſten deur ſulcke amptgeving, hoewelſe haer reden heeft, nochtans ſijn ſaem mocht verlieſē, en van ander onbequame Amptverſouckers, mette geene dieſe voorſtaen, mocht beſchuldicht worden, ſeggende dat ſy, ingeſetenen des lants, ſo wel of noch beter behooren bevoordert te worden, als onervaren vreemdelingen, ſo ſoude hy dit connen voorcommen, met te voortuygen en verclaren (al waer hem oock de macht der amptghift volcommelick opgedragen, ſonder van ſulck zyn doen rekening ſchuldig te weſen) de reden waerom dat gheſchiet, en 't ſelve niet te gebeuren, deur ſijn onachtſaemheyt, noch onervarentheyt in een ſaeck van ſo groot belanck, maer met voorraet, en dattet daerom in geen vervolgh en behoort ghetrocken te worden by de inlandſche onervaren Amptverſouckers, deur welcke men tot ſulcken verbont als met vreemde Heeren niet en comt. Ia al waer den Amptgever een heel * Volmachtigvorſt, die alſins alles dede na ſijn gelieven, ſoo waert hem nochtans goet, hier in zyn uyterſte vermogen niet volcommelic te gebruycken, maer de boveſchreven regel te volgē, om ſijn ſtaet beter te verſekerē, en an yder kennelic te maken, dat hy hem ant aldervoornaēſte ſijns ampts wel verſtaet.

* Abſoluyt Monarch.

Belangende de derde verſcheydenheyt vande Amptgift an bloetverwandten, dat heeft by d'een Overſte meerder ſwarigheyt als by d'ander, ja geen met allen, by de geene die gheen maeſſchap en hebben, of hebbende niet en kennen, of kennende niet gunſtig en ſyn. Maer ander ſijnder dieſe ſulcke gheneygentheyt toedragen, voornamelick Vaers tot haer Kinders, dat al hemlien gedachten daer in beſich ſijn, en al hun beleyt tot dien eynde ſtrect, ſeggende 'tgemeen woort, *dat wy niet gebooren en zyn alleen voor ons ſelven, maer ten deele voor 't Vaderlant, ten deele voor ons vrinden*: Seker als des Amptgevers bloedtverwandten totte ampt bedieninge de bequaemſte zyn, hy moetſe

nemen, soude hy de regel volgen: En in bequaemheyt met ander even wesende, de reden laet toe, dat hy de syne boven vreemde bevordert, maer onbequaem sijnde, en dat hyse nochtans verkiest en bequame verlaet, hem onmeugelick wesende 't overwinnen de genegentheyt die hyse toedraecht, hy doet openbaerlick tegen de Boveschreven regels twe punten, 't een tegen 't Vaderlandt, 't ander tegen sijn vrienden, van wiens schande, diese int qualick bedienen haers ampts behalen, hy de oirsaeck is: En by aldien hy over sulcx geraect inde gemene swaricheden daer uyt volghende, hy can deur rechte spiegeling leeren kennen, de voornaemste oirsaeck sijns onghevals, om, so hyder niet t'eenemael onder verdruckt en blijft, daer na opt aldervoornaemste sijns ampts beter acht te nemē.

3 HOOFTSTIC.

Expectativen.

Dattet gheven der * Verwachtbrieven midtsgaders overlating en vercooping der ampten, een quaet ghebruyck is.

TEn eersten met verwachtbrieven te verleenen, en canmen nade alderbeste Amplien niet trachten, want al warense schoon bequaem, ten tijde doense hemlien gegeven wierden, 't can gebeuren datse daer na onbequaem worden, eer het ampt verschijnt, te meer om datse hun daer af, als van een toecommende erfgoet, versekert houdende, onnodigh achten, in haer gewoonlicke vlietigen dienst geduerlick voort te varen: En hoewelmen dan hemlien gebreken genouch voor ooghen siet, soo valt nochtans het bevvijs svvaer en verdrietich: Sulcx dat, al zynder dan ander bequame voor handen, men verlaetse om den ongheschickten verwachters wille, die om de ongheschickte gelofte int ampt geraeckt.

Ten tweeden haeltmen sich, deur 't gebruyk van verwachtbrieven te geven, groote moeyte en quelling op den hals, niet alleen

alleen, te wijle ſy met * verſouckbrieven en vrienden voor- Requeſten,
ſpraeck, na de vervvachtbrieven trachten, maer oock daer na, als het ampt open ſtaet, om dat dan elck der vervvachters vvil voorgaen, en ſoo ymant een ouder vervvachtbrief heeft, dan den ghenen die ant ampt gheraeckt, hy acht hem ghevvelt en onghelijck te geſchien, daer afſprekende, al of hem zyn erfgoet benomen wierde: Van al deſe ſvvaricheden can den Amptghever hem ontſlaen, met een ghemeene reghel te houden, datter geen vervvachtbrieven van ampten gegeven en vvorden.

Angaende ymant ſegghen mocht, datmen deur verwachtbrieven an een bequaem perſoon te verleenen, ſich verſekert tegen onbequame, die anders miſſchien in 't ampt ſouden geraken: Hier op wordt gheantwoordt, ten eerſten, dat miſſchien, weerleydt vvort met miſſchien niet: Ten anderen, dat, daer ſulcx geſchiet, teycken is, den Amptghever gheen meeſter te weſen int voornaemſte deel ſijns ampts, maer hem daer in laet vermeeſteren of verleyen, en dat ſulcke wijſe tot gheen gemeen voorbeelt en moet ſtrecken, om anderen ſich na te ſchicken.

Merckt noch, dat ettelicke, die na verwachtbrieven ſtaen, niet van meyning en ſijn, de ampten te bedienen, maer hun vercregen gerechticheydt anderen over te laten, en ten dierſten te vercoopen. 't Welck niet alleen en ghebeurt by deſe * Verwachters, maer oock by veel Amptlien, die haer ampt Expectanten
willen verlaten, en ander die na ampten trachten, met beſluyt, van die vercreghen zynde, te vercoopen. d' Oirſaeck waer deur de Vorſten ſulcx lichtelick toelaten, is ghemeenelick, datſe achten, ſonder hun coſt de Verſouckers rijck te maken, en an hemlien verbonden te houden: Maer de ſaeck dieper ingheſien, 't gheſchiet met der Vorſten groot achterdeel, want de coopers, die voor 't ampt dickwils merckelicke ſommen gheven, en daer benevens onſeker zyn, ſoo lange te leven, datſe 't ſelve wederom ſullen winnen, ſtellende alſoo 't goet van hun erfghenamen in perikel, worden

ghemeenelick deur ſulcke oirſaeck meer beweeght, om in 't eerſte dapperlick toe te taſten, en voortaen in die gewoonte te blijven, dan na eere te trachten, en hun gedachten te becommeren mettet gheene tot 's Landts of des Vorſts meeſten oirboir ſtreckt.

Ten anderen, ſoo mach den Vorſt wel danck behalen, byde begaefde die in geen dienſt en commen, of daer uyt ſcheyden, maer ondanck en ongunſt, byde geene daer hy dadelick dienſt af verwacht, welcke niet hem, maer hun buydel bedancken, en dickwils om de voorſchreve redenen in tvvijffel ſtaen, of ſy 't ampt ſullen anveerden of niet: Sulcx dat uyttet toelaten vande overgeving en vercooping der Ampten, te vervvachten ſtaen qualick bediende Ampten, met ongunſt der Amptlien, en geduerighe quelling der Verſouckers, en vvaer beter, om ſich van die ſvvaricheden te bevryen, voor gemeene reghel te houden, datter [alſo derghelijcke vande vergunning der vervvachtbrieven oock geſeyt is] geen vercooping noch oyergeving van ampten en geſchiede.

4e HOOFTSTIC.

Waer in verclaert wort den oirboir vande jaerlicſche herkieſing der Amptlien.

Theoria. AL vvaren in een regiering de bequaemſte Amptlien over al ſo volcommelic vercoren, alſt de * ſpiegeling vereyſcht ['t vvelck dadelick niet vvel geſchien en can] ſoo en ſoudet nochtans niet lang ſoo connen blijven, gemerct de menſchen ſelf veranderen, en gelijck de ſpreuck inhoudt.

Honores mutant mores.

De Zeden keeren,
Deur ſtaets vermeeren.

Maer vvanttet hart ſoude vallen, terſtont eenen af te ſetten alſmen een bequamer vviſt, 't vvelck ſonder des afgheſettens

ſettens vercleening niet wel geſchien en cã, en nochtans de reden weerom daer teghen willende, datmen altijdt na de bequaemſte tracht, ſo is de Jaerlickſche herkieſing in ampten, daerſe bequamelick af gheſchien can, tot dien eynde een groot behulp: Van ſulcke jaerlickſche herkieſing ſijn veel voorbeelden, als inde Steden herkieſing van Burgmeeſters en Raden over de ſake der regiering, van Schepenen over 't gerecht, van Penninckmeeſters over de ſake van gelt en rekening, van Colonels en Capiteynen over Crijchſaken inde Steden daer de Burgerie waeckt, vande Dekens, Gouverneurs, en Vingers over Ambachten, ſchutteryen en ander Gulden, vande Weeſmeeſters en Bewinthebbers over ſcholen en gaſthuyſen, oock tot veel plaetſen van Stadthouders en Gerechtsoverſten over Vorſtendommen en Landtſchappen, die, gelijck geſeyt is, altemael jaerlicks hercoren worden. 't Is vvel waer dat daer in ſomwijlen groote miſbruycken vallen, als jaerlickſche vercoopingen der ampten, ſulcx dat de onbequame meeſt gevende, dickwils geſtelt worden in plaets van bequame, die beter in dienſt bleven, inder vougen dat de ongeſchictheden daer uyt volgende, ſomwijlen ſoo hooch loopen, dat de regieringen op dien voet niet langer ſteen en connen, en hun genootſaect vinden, eenige eerlickſte de ampten op te draghen hun leven lanck, en dat de ſelve, of hemlien nacommers, hun gevoelende vaſt te ſitten, vveerom gheraken tot d'eerſte misbruycken, ſulcx dat dit ſoo ſijn verdrietige loop hout, doch alleenelick ter plaets daer geen vaſte Amptgevers en ſijn: Maer vvant ic my in deſe * Spiegeling voorſtelle, ſulc een niet te gebreken, en dat daerom hier ſoodanige miſbruycken niet vallen en connen, ſoo ſal ick ſegghen vande voordeelen, welcke uyt de boveſchreven Iaerlickſche herkieſing volgen. Ten eerſten ſooder eenige der regiering de alderbequaemſte zyn, diemen in 't landt crijgen can, men machſe alle jare weerom kieſen, ſoo lange men wil, en veranderen alleen d'onbequame, mette geene die weyniger bequaemheyt hebben, welcke hemlien daerom niet en ſtooren, deur dien zy 't van te vooren, om

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

de ghemeene regels wille, verwacht hebben; En alsoo cannen geduerlicke de bequaemste crijgen Ten tweeden cannen hier deur, de regeringh suyveren, van alle Meutmakers en Dvverstdrijvers. Ten derden de ongerechtige prouffijten, die eenighe Amptlien doen souden, vvorden deur die Jaerlicksche veranderingh belet, want een die onverhoets in een ampt comt, heeft het eerste jaer van doen, om sijn volck te leeren kennen, en te vveten op vvien hy hem in 't beleyt der oneerlicke prouffiteringh sal meughen betrauvven, maer het jaer ten einde vvesende, soo is hy van blijven onseker, of moeter uyt,en daer me soude al de voorgaende anlegging verstoort en vruchteloos zyn, waer deur hy sulcx onbegost laet. Ten vierden want elck, om de Jaerlicksche herkiesing, vreest uyt dienst te gheraken, soo doet yghelick in ghetrauwelick dienen zyn best,om weerom int selve ampt vercooren te worden,of tot noch een beter te geraken: Maer sy die ampten het leven lanck besitten,en sijn met sulcke vreese niet becommert. Ten vijfden men crijcht het landt vol ervaren Amptlien,sulcx dat, al stervender eenige,ten is daerom niet verlegen gelijckt wel gebeurt daer de bediening het leven lanck duert; Waerinne het voornemen deses Hooftsticx, te weten den oirboir vande Jaerlicksche herkiesing der Amptlien, ghenouch verclaert schijnt.

5 HOOFTSTIC.

Waer in verclaert wordt den oirboir vande Jaerlicksche verplaetsingh der ghedueríghe Amptlien.

IN't voorgaende is geseydt vanden oirboir der Jaerlicksche herkiesing,maer vvantse over sommige ampten niet bequamelick en valt, so vvel om haer gedaente die sulcx niet toe en laet, als deur * eyghenvvetticheden met ander oirsaken diet verhinderen, soo ghebeuret datmen in sulcke, om de ghemeene onghevallen, deur langhduerighe regiering te voor-

Privilegien.

voorcommen, de verplaetsing ghebruyckt, en dat met groot voordeel: Als de Rechters in Spaigne, diemen daer Corrigidores noemt, welcke geduerich Amptlien blijvende, alle twee jaren versonden worden, van d'een Stadt tot d'ander, niet wetende, dan op 't laetste, waer sy henen sullen trecken: Ter plaets gecommen zynde, doen openbaerlick aflesen, dat so an ymant, deur den afgaenden Rechter, quaet recht gedaen is, dat hy over hem mach clagen, en dat hem recht sal geschien: Deur dese verplaetsing wordet gherecht aldaer, in een vermaerde looflicke standt ghehouden, goet recht ghesschiende, soo vvel voor aermen als rijcken, voor cleenen als grooten. In stof van regiering crijcht Spaigne oock groote sekerheyt, deur de verplaetsing der Stadthouders, die alle drie jaren in verscheyden Coninckrijcken en Landen verandert worden. Waer af de Neerlanden tot naerder bewijs connen dienen, want alsoo de Coninck daer sulcke twee of driejarighe verplaetsing der Stadthouders niet en can te weghe brenghen, heeftse ten deele verloren, en besit de rest onvaster als ander, daer hy de verplaetsingh gebruyckt. In stof van crijch bevintmen vorderlick de jaerlicksche verplaetsingh der bevelhebbers met haer Crijchslien in * stercktebewaring ligghende, welcke anders deur de ghedueric heydt, dickwils geraken tot ongehoorsaemheydt, trots, moetwil en plunderingh, ja tot overleveringh der plaetsen, al welcke dinghen, om de jaerlicksche verplaetsingh, gheen vast beghin en connen nemen, want in onbehoirlicke prouffitering, soude hun sake oock seer los gaen, deur dien sy in een nieuwe plaets commende, 't eerste jaer van doen hebben om 't volck, daer sy hemlien op souden moghen betrauwen, te leeren kennen, en datse niet en weten waer sy het ander jaer commen sullen, oock vreesen sy de straffe der ghener die in haer plaetsen sullen commen, vvant alsoo sy niet en vveten vvelcke het vvesen sullen, haer vrienden of vianden, en connen van te voren met haer gheen verbont makē, om malcanders vuylicheyt te bedecken: Voort de gheene die hem tot eenighe groote onbillicheydt begave,

Garnisoen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

weet hoe hy mette eerſte verplaetſingh geſchapen ſtaet te varen, waer tegen oock gheen beclaghing en valt, van hem onghelijck of cleenicheyt te gheſchien, deur dien elck de verplaetſing verwacht, om de ghemeene reghels wille. In ſtof van Rekening is de verplaetſing der Amptlien oock een goede wijſe, als in Vranckrijck, alwaer de * Hoorders der ſeven Rekencamers ghenaemt France, Normandie, Champaigne, Aniou, Languedoc, Treſor, en Monnoyes, alle drie jaren verplaetſt worden, volghens d'oirden vanden Coninck Carel de ſevende des jaers 1454.

Auditeurs.

H: S:

Hoe de geduerighe verplaetſingh des Crijchsvolcx, daer veel vanen in dienſt zijn, met lichticheyt can onderhouden worden, ſal in't 7e onderſcheyt geleert worden.

6e HOOFTSTIC.

Vanden oirboir der affetting van qua Amptlien welckersdienſt ghedueriche is.

VAn de Amptlien daer jaarlickſche herkieſing af gheſchiet, en valt niet lichtelick affetting noodich, wanttet wel ſeer groote miſdaet moeſt weſen, datmen niet en ſoude moghen wachten tot hemlien Jaer ten eynde waer; maer in gheduerighe ampten heeftet een ander beſcheyt: Om daer af nu te ſeghen, het is voor al te weten, dat, angheſien ſoodanighe affetting dickwils ghebeurt met ſchade, ſchande en verderfnis der afgheſette, ſoo vereyſcht de reden, datmen ſulcx niet en doe dan om ſeker blijckende oirſaken, daerom ſyt ghewiſſelick verdienen; Al waer te bedencken valt, dat de menſchen malcander voor Vorſten en Overſten dickwils hefrelick beſchuldighen, van ſaken daer ſomwijlen weynich of niet met allen af en is, twelck menichmael comt deur miſverſtant en qualick voort-

voortſegghen, oock deur haet en nijt, waer uyt volgth dat Vorſten hun ſomwijlen bevinden, over de Amptlien dinghen ghedaen te hebben, die hun daer na berouwen, en een beſluyt nemen, van gheen anclaghinghen meer te vvillen gehoor geven: Doch heeft dat oock ſijn ſwaricheyt, vvant, ghelijck de Rechtsgheleerden ſegghen, minder quaet te ſijn, ſomvvijlen by ongheval onrecht te vvijſen, dan gheen recht te doen, alſoo iſt minder quaet, voor een Overſt, die hier in ſijn uyterſte beſt doet, ſomvvijlen ymant by onghevalle, ſonder ſchult, van ſijn ampt te ſetten, dan nerghens na te vvillen hooren, maer alle onbequame in haer ampt te laten blijven, en liever een verwoeſting der Gemeenſaeck te laten volgen. 't Is oock ongeſchickt, datmen eenighe in haer onderrichtbrief doet ſweeren, gade te ſullen ſlaen, en openbaren de fauten van ander, en vveerom daer tegens te beſluyten, de ſelve gheen ghehoor of gheloof te vvillen gheven, vvantmen onderſcheydt moet maken, tuſſchen anclaghingen van ampts vvege gheſchiet en anclagingen der gene, die daer toe geen laſt en hebben: 's Gelijcx tuſſchen anclaghinghen der gheene die, met te ſvvijgen dat ſy vveten, hun ſelven in perikel ſtellen van lijf en goet te verlieſen, of in 't vermoeden te commen, van in onrechtveerdich goet deelachtigh te vveſen, of dierghelijcke, en anclagingen der gheene die daer af openbaerlick vry ſijn. Alle vvelcke gevallen angemerckt, men behouft vvel ernſtelick toe te ſien, datmen deur gheen onrechte of valſche anclaghingen bedroghen en vvorde, noch niemandt en veronghelijcke. Nu dan hier alleenelick geſchil ſijnde, vande gheene die de affetting ſekerlick verdienen, het is te vveten, dat de Amptlien van geduerighen dienſt, tvveederley ſijn; Als *geeygenvvetticht, van hun leven lanck in 't ampt te blijven, en ongheeygenvvetticht, diemen laet blijven, om de ſvvaricheydt te ſchuvven, dieder uyt de Jaerlickſche verandering vallen ſoude, als van Predicantē *Vorſtſchrijvers,* Raetſchrijvers, haer * Onderſchrijvers, Deurvvaerders, Boden en meer ander. Wat d'eerſte ſoorte belangt te vveten de geeygenvvettichde, ſoo langhe ſy hun

Ghepreviligeert.

Secretariſſen

Greffiers.

Clercken.

ſy hun wel dragen, en valter geen affetting noodich, dan verdienen eere een voorſtandt; Maer 't verkeerde gebeurende, en hemlien in * plucking en vvreetheydt buyter maten miſgaende, men ſeght de eygenwetticheden vergunt geweeſt te ſijn, an * uytrechters der ampten, en niet an verdervers of vyanden van dien, en meugen de ſulcke, ſonder hemlien onghelijck te geſchien, van hun ampt geſet vvorden, ſoo wel als de boveſchreven tvveede ſoorte, te vveten de ongeeygenwettichde vvanneer ſy haer miſgaen.

Peculatu.

Executeurs.

De oirſaeck vvaer deur geen behoirlicke affetting gedaen en vvort, bevintmen ſomvvijlen, dat de Affetter onbekent is, het quaet vervolgh van hemlien anblijving, oft anders dat de deernis, die hy heeft met eenige beſonder perſoonens achterdeel, diens vercleening hy voor oogen ſiet, hem meer bevveeght, dan de gemeentens en zyn ſelfs verderfnis, die voor hem verborgender incanckert, en daer na tot een onhelpelicke laſerye geraeckt: *Seker met 's menſchen onghevaal melijden te hebben, machmen houden voor teycken van goe natuer, maer 't is onghebſchickt melijden over een qua, deur 't welckmen veel goe in lijden brenght, en de ſelve eerlicke Amptlien dieder noch zijn, mee verderft*: Want, ſy ſiende dat de * Pluckers vryelick behouden 't gene ſy crijgen, en hemlien daer mee prachtelick en trotſich dragende, tot hoogher ſtaet geraken, het doet hemlien dencken, de tegenwoordige regiering ſulcx te vereyſſchen, en den ſelven wech wandelen, waer deur eintlick heele ghemeenten overhoop geraken.

Peculatores.

Maer wantter by veelen een onbillige wijſe in 't gebruyck is, van qua afgeſtelde Amptlien, in haer afſcheyt een ſchriftelick goet getuych te geven, ſoo moet ick hier noch ſeggen ſulcx onbehoorlick te weſen. Ten eerſten om dat de afgeſetten, 't ſelve getuychnis an anderen thoonende, en ſich beclaghende van 't onghelijck dat hem gheſchiet, ſo brengt den Heer ſich ſelfs daer mee in vermoeden, van een goet Amptman onbehoirlick afgeſet te hebben. Ten tvveeden doet den Vorſt daer deur te cort, an ander Heeren, die hem

om

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

om ſulck getuychnis weerom in dienſt annemen, en daer by bedrogen worden. Ten derden commen daer me zyn ander ernſtighe waerachtighe ghetuychniſſen in verachting, want men ſeght, 't ſy dat de Amptlien goet of quaet zyn, hy geeft an d'een ſulck ghetuygnis, als an d'ander; waerme oock de vroome afgeſcheyden Amptlien te cort commen. Ten vierden en can valſch ghetuychnis niet looflick zyn, maer waer beter gheen ander, dan waerachtich te geven, of gheen met allen.

Iulius Cæſar en volghde dien voet niet, ghelijckmen tot veel plaetſen in zyn anteyckeninghen ſiet, als onder anderen dat hy inden Africaenſchen Crijch tot drie hooftmannen ſeyde: *Ghy hebt uwen buyt, Wijf, en kinderen 't ſchepe beſtelt, en mijn ſoldaten daer uyt ghehouden; ghylieden en zyt deur u cloeckheyt ant Ampt niet ghecommen want ghy en deucht in den Crijch niet, en in tijdt van vrede zyt quade burghers: Ick banne u lieden uyt mijn legher &c.* Inder voughen dat hy ſoodanighe niet af en dancte, maer afſchelde, waer me hy beter Amptlien vergaerde, dan hy ſoude deur onwarachtigh ghetuychnis te geven, ghedaen hebben.

Voor beſluyt, anghefien de affettingh van openbaer qua Amptlien, met cleene moeyte, ſoo veel ander goe maeckt, datter daer na weynich of gheen affetting noodich en valt, en d'ander voorſchreven vruchten daer uyt doet volghen, ſoo ſchijnt het voornemen deſes Hooftſticks, te weten den oirboir der affetting van qua Amptlien welcker dienſt geduerigh is, genouch verclaert te weſen.

„ Men behoort in 't leger, om ghevlucht te hebben, niet
„ te dooden, maer alleenelick Amptlien van haer ampten af
„ te ſetten en haer goet verbeurt te maken, ende dat dick-
„ wils ſonder dooden, want goet, Ampt en eer te verlieſen,
„ een ſchrickelicke ſaeck is.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

7 HOOFTSTIC.

Inhoudende datmen geen Stadthouders en behoort te veroirdenen, die ten tijde der teghenwoordicheydt des Amptmans, gheen werck en hebben, en hoedanighe Stadthouders datmen daer toe ſoude mogen nemen.

VAn Stadthouders der Vorſten over Landtſchappen, oock der Vorſten noch kinders ſijnde, en ander die de plaets des Amptmans altijdt bewaren, en valt hier niet te ſegghen, maer alleenelick van Stadthouders, die ten tijde der teghenwoordicheyt des Amptmans gheen werck en hebben, dan alleenelick ſomwijlen als den Amptman by gevalle niet tegenwoordich en is, ghelijck gemeenelick Stadthouders van Colonellen en Capiteinen, en meer ander Amptlien, an welcke het in 't gebruyck is ſoodanige Stadthouders te geven. De redenen waerom ſulcx niet oirboir en ſchijnt ſijn deſe: Ten eerſten wanneer Capiteinen [die ick hier tot voorbeelt gebruycken wil] 't een jaer voor, 't ander jaer na, geduerlick by haer Vaen blijven [gelijck ſy behooren te doen, en ſo 't met ettelicke oock geſchiet] en dat haer Stadthouders niet te doen en hebben, maer daerentuſſchen trecken daer 't hun belieft, om hemlien ghenouchte, of eygen prouffijt, ſo geeftmenſe groote gagen daer ſy niet voor en doen. Ten tweedē Stadthouders die altemet, deur 't vertreck der Capiteinen, an 't werck der ſake commen en lange daer uyt geweeſt zyn, alle dinghen die dage icx voorgevallen hebben, en daer tegenwoordelick geſchil af is, ſijn hemlien onbekent, en moeten als nieuwe leerlingen onderricht worden, vande geene, die den Capiteynen meeſt behulpich hebben gheweeſt. Ten derden ſijn ſulcke Stadthouders oirſaeck, dat haer Capiteynen hun op hemlien verlatende, wechtrecken om hun genouchte of eyghen prouffijt,

prouffijt, die anders by haer Vaen ſoude blijven, en ſelf gade ſlaen. Ten vierden hoe ſulcken Stadthouder een beter Capitein gehadt heeft, die ſelf altijdt zyn Vaen gade ſlouch, hoe hy min gelcert heeft, en onbequamer is om daer na, het ampt verſchenen ſijnde, als Capitein te regieren. Ten vijfden Capiteinen die langhe van hun Vaen gheweeſt zyn, en weerom daer in commen, alle dingen die daerentuſſchen daghelicks voorgevallen hebben, en daer teghenwoordich geſchil af is, zyn hemlien onbekent, moetende van nieus daer af onderricht worden; Ende vvantter den Stadthouder dan uyt ſcheyt, ſoo crijcht hy die onderrichting van de geene die hem daer in 't meeſte behulp heeft ghedaen: Maer want dat in een welgheformde crijch ſchijnt te weſen zyn eerſte Rijeleyer, ſoo ſoude de ſelve by ghemeene regel in 't afweſen des Capiteins, als Stadthouder de plaets behooren te bewaren, want daer me de boveſchreven ſvvaricheden ſoudē voorcommen ſijn, om deſe redenen: Voor al den eerſten Ryeleyer op ſulcke voorwaerde anghenomen ſijnde, dat hy in 't nootlick afweſen des Capiteins, ſal moeten ſijn plaets bevvaren, en dat hy 't ſelve van ampts wege doet, ſoo en vallender de groote onnoodige gagen niet, an eenen dieder [de Capitein by zyn Vaen weſende] niet vooren doet, daer in 't eerſte lidt afgheſeydt is. Ten tweeden ſoo en comter aldus deur 't vertreck des Capiteins, int bewint geen Stadthouder, onervaren inde dinghen die dagelicx voorgevallen hebben, gelijckt anders toegaet, als breeder verhaelt is int 2 Lidt. Ten derden angeſien een Capitein aldus geen man en heeft, eygentlick gegagieert, om in zyn afweſen te regieren, ſonder ander werck, ſoo is daer mee vermindert d'oirſaeck daer int 3 Lidt af gheſeydt is te weten van hem daer op te verlaten en dickwils te vertrecken, te meer dat de Ryeleyers groote moeyte op den hals crijghende, ſonder verbetering van gage, daer toe ongevvillich ſullen ſijn, ſeggende alleenelick aen ſulckē dienſt gehouden te vveſē alſt den noot vereyſcht. Ten vier-

den soo connender haestige dingen voorvallen, tot welcke op de staende voet een Stadthouder gereet moet zyn, sonder dat den tijt toelaet een afwesende te ontbieden, waer toemen den geenen, die ampts weghe altijdt teghenwoordich is, voor bequamer houden mach, dan een diemen elders halen moet: Als by voorbeelt in een Veltslach of ander ontmoeting, den Capiteyn gheschoten zynde, soo is den teghenwoordighen eersten Ryeleyer bequamer byder handt, om in zyn plaets te treden, dan een afwesende, daermen niet na wachten en mach. Soomen oock let opden oirspronck of eerste insetting deser Stadthouders, die gheduerende de teghenwoordicheyt haers Amptmans niet te doen en hebben, men salse meer bevinden verdochte middelen om ymant an gage en staet te helpen, dan om den ghemeenen oirboir te bevoorderen; Sulcx dat hier me ghenouch verclaert schijnt het voornemen deses Hooftsticks, te weten datmen gheen Stadthouders en behoort te veroirdenen, die ten teyde der teghenwoordicheydt des Amptmans gheen werck en hebben, en hoedanige Stadthouders datmen daer toe soude moghen nemen.

H : S:

Leest hier op noch de 13 bepalingh van het 2 Hooftstick des volgenden 8 Onderscheyts.

8e HOOFTSTICK.

Datmen om een verdorvē regiering van qua Amptlien te suyveren, van boven moet beghinnen, en niet van beneen.

EEermen an 't suyveren comt, soo ist behoorlick daer toe gherechticht te zyn, en noodich macht genouch te hebben: Met te luttel macht [al hadmen schoon rechts genouch] en canmen dese regel niet oirdentlick volgen, maer men moet sich

ſich met eerlicke behendicheden behelpen na ghelegentheydt der omſtandighen: Als by voorbeelt, ymandt ſchijnbaerlick ſtaende om tot Vorſt anghenomen te worden, in een regiering daer qua Amptlien vreeſen afgeſet te worden, in ſulcken gevalle iſt oirboir, dat hy verborgen houdt 't gheene hy inde ſin heeft, en hemlien 't verkeerde van dien laet ghelooven, ſoo langhe tot dat hy vaſt genouch ſit, en alſdan ſeggen, dat hy niet af en ſet Amptlien, dat ſijn bedieners en voorſtanders der Ampten, maer [midts welverſtaende 't ſelve inder waerheydt zy] vianden van dien. En om ſich noch beter te verſekeren, can 't oock helpe, dat hy de ſelve vrome dieder ſijn, welcke hy van wille is te behouden, voor al in haer ampt beveſtige, eer hy totte verandering van d'ander comt, en dit op datſe deur de gemeene vreeſe, met d'ander geen tegenſtandt noch verhindering en doen.

Maer met recht en macht t'ſamen volcommelick genouch voorſien weſende, ſulcx datmen de affetting na ſijn wille doet, daer can deſe voorghenomen reghel gevolght worden, inhoudende *dat den Vorſt om een verdorven regieringh van qua Amptlien te ſuyveren, van boven beginnen moet, dat 's an zijn eyghen Raet, en voort in elck ghedeelte altijdt oock van boven, en niet van beneen*; want van boven begoſt, valt voor hem licht werck, haeſt gedaen, deur dien de ſuyvering dan, met cleene ſwaricheyt van ſelfs neerwaert loopt, om dat hy vande vrome ervaren gheholpen wordt; Maer van onder begoſt en loopt niet opwaert, deur dien hy dan heel verkeert tegenſtant en verwarring ontmoet, by de ghene die geeren na 't gemeen ſpreeckwoordt in vuyl water viſſchen, en vreeſen dat hemlien beurte, van afgeſet te worden, oock commen ſal: Boven wel geſuyvert weſende, 't moet onder verbeteren, want ſoo 't anders gebeurde, 't waer teycken boven niet wel geſuyvert te zyn, ſtrijdende tegen 't geſtelde. Sulcks dat ick de ſtof, deſes Hooftſticx voor openbaer houde, te weten datmen om een verdorven regiering van qua Amptlien te ſuyveren, van boven moet beginnen en niet van beneen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

9 HOOFTSTIC:

Vande oirdentlicke verdeelingh der ampten met inſicht vande bequame menichte der * onghemiddelde Amptlien, die een Amptman onder hem behoort te hebben.

Immediarorum.

DE natuerlicke reden wil, onder een Amptman niet te veel noch te luttel onghemiddelde Amptlien gheſtelt te worden, want ſoo veel zynde, dat hy perſoonelick op yders doent geen acht en can nemen, daer blijven veel ghebreken onghesuyvert, vvaer uyt een onoirdentlick beleydt volght. Te weynich weſende is oock quaet, eenſdeels om dat den beveelder te luttel te doen heeft, en leedicheydt moeder van veel quaets is: Ten anderen dattet oirſaeck is van een groote menichte van Amptlien, diens gagen tot groote coſt ſtrecken: Ten derden een Vorſt diens heele regiering, an te luttel ongemiddelde Amptlien verdeelt is, ick neem alleenelick an twee, ſtaet in perijckel van lichtelick daer nyt te mogen gheſtelt worden, Deur dien den gheenen die over 't meeſte deel beveelt, teghen hem mocht opſtaen, of datſe beyde t'ſamen connen ſpannen, 't welck met een genouchſaem menichte ſoo niet gheſchien en can. Maer om van een behoorlick ghetal voorbeelt te ſtellen, ick ſal daer toe nemen d'oirden, die de oude Perſen inde verdeeling vande Ampten des Crijchsvolcx ghebruyckten, welcke my boven Grieckſche, Romeynſche, of ander deſes tijdts bevalt, daer af ick hier na mijn redenen verclaren ſal: Deſe oirden beſtaet in een * thienige voortganck, ſulcx dat over thien ghemeene Crijchſlien beveelt een * Thienleyer, over hondert een * Hondertleyer, over duyſendt een * Duyſentleyer, over thien duyſent een Thienduyſentleyer: Deſe Thienleyer, Hondertleyer, Duyſentleyer, en Thienduyſentleyer, worden oock ghenoemt

Denaria progreſsione. Decurio. Centurio. Dux miliarix Cohortes

Rye-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ryeleyer, Vaenleyer, Banierleyer en Standaertleyer: Inder vougen dat over thien gemeene Criichflien beveelt een Ryeleyer, over thien Ryeleyers een Vaenleyer: over thien Vaenleyers een Banierleyer, Over thien Banierleyers, een Standaertleyer, De bequaemheden en voordeelen hier uyt volghende zyn dufdanigh: Ghenomen datter fy een Vorft, die tot bewaernis des landts befloten heeft zyn onderfaten, wefende een Standaert Volcx, in crijchfaken gantfch ongheoeffent, op corter tijdt daer in wel ervaren te maken en in goede ervarentheydt t'onderhouden, willende tot dien eynde hemlien eerft doen leeren 't ghebruyck des handtgheweers, als van mufquetten en pijcken, waer in fijn Voetvolckoverft of Standaertleyer alleen, neem ick, ervaren wefende., hy leert dat zyn thien Banierleyers: elck Banierleyer an zyn thien Vaenleyers: Elck Vaenleyer an zyn thien Ryeleyers: Elck Ryeleyer an zyn thien Crijchflien: En hier mee heeft yder Amptman even veel wercx, dat elck lichtelick en bequamelick doen can, fulcx dat al de Amptlieden, met des Standaerts thien duyfent ghemeene Crijchsmannen, int ghebruyck des handtgheweers, op corten tijdt ervaren zyn, en daer in connen onderhouden worden, om dat elck maer een gheduerighe toeficht en heeft op thien mannen. Maer fulcke voortganck oneven, of, ghelijck nu ter tijdt, onbepaelt zynde, als fommighe regimenten van 4 of 5 Vanen, eenighe van 15 of 20; ettelicke Vanen van 100 mannen, fommighe van 200,300, 400, of 500, en een Vaen alleenelick verdeelt in 2 of 3 Corporaelfchappen. Hier uyt volght dat elck Capiteyn fulck ghebruyck des handtgeweers, maer en foude te leeren hebben an twee of drie mannen te weten Corporaels, maer elck Corporael wel an 50 of 60 of meer mannen fijns Corporaelfchaps, 't welck te veel en hem onmeughelick fijnde, foo loopet langhe tijt an, eerder de ervarentheydt comt, ja veel zynder die nimmermeer tot behoorlicke ervarentheydt en gheraken. Nu ghelijckt

hier

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

hier met deſe even voortganck toegaet, in dit voorbeeldt der leering van 't gebruyck des handtgeweers, en 't ghedueriche onderhoudt van dien, alſoo gadet oock met alle ander dinghen, die in crijchandel voorvallen, daer de Crijchſlien metter haeſt goede kennis af behouven; als van wacht, Slachoirden, keering, vechting, * voorttreding, logiering, graving, rijſhauwing, en al 't ghene de Crijchſlien weten moeten: So den Veltoverſten of ymant anders, onderricht wil weſen hoe veel onervarenen datter zyn, en of de ſchult is byden ghenen die leert, of gheleert wordt, hy can opden ſtaende voet daer toe commen, want yder Amptman can of behoort te connen, beſonder rekening of beſcheyt gheven van elck der thien die onder hem ſtaen, 't welck an een Corporael over 50 of 60 of meer mannen onmeughelick is: Alſſer een ghemeen bevel moet ghedaen worden, dat can ſeer haeſtelick met groote ſekerheyt, anders dan met trommelſlach, commen tot yder beſonder Crijchſman, ſonder daer na onſchult te vallen met te ſeggen, ick hebt niet geweten: Int voorttreden [ſoo wel in anſlagen by nachte, daer de vervaerde hun connen verbergen, als anders] canmen al tijdt weten of elck man gaet ter plaets daer hy behoort, oock d'oirſaeck waerom eenige noodſakelick achter blyven: In groote wercken, daer het heel legher of een groot deel arbeyden moet, alwaer elck maer toeſicht en bevel hebbende over thien mannen, ſoo cant altemael in behoorlicken aerbeydt onderhouden worden, met ſeltſaem voortganck des wercx: In monſteringhen, rekeningen, betalinghen en dierghelijcke, en behouftmen niet te twijffelen, of te vraghen, hoe veel mannen heeft die Vaen, hoeveel deſe, volghens de beſtelling? hoe veel Vanen ſijn in die Banier, hoe veel in deſe? Want de form des oirdens is ygelick int geheel en in 't ghedeelte bekent: In ſomme deſen even voortganck dunckt my, om de boveſchreven voordelen, in ſulcken natuerlicke reden ghegront, datmen, als voor beſluyt, daer op by voorbeelt ſoude mogen aldus ſeggen: Ghelijck de menichvulding van eens driehoucx hanghende, door den helft

Marchering.

haers

haers gronts, volcommelick uytbrengt het begrijp des plaets, ſulcx dat, ſoo ymandt ſich becommeren wilde, om een volcommender beſluyt te vinden, ghehouden ſoude worden, by de ghene die de ſaeck verſtaen, verlooren moeyte te doen; Alſoo mochtmen oock ſeggen; verloren moeyte te ſchijnen, in Crijchvolcxampten na een beter gemeene oirden te trachten, dan des even voortgancx.

Nu hoewel de ſelve oirden des even voortgancx, gheen plaets en can houden in d'ander Amptlien des legers, die over gheen Crijchſvolck en bevelen, noch oock in Amptlien der * Burgherlicke ſaken, ſo verſtrecktſe nochtans tot goet voorbeelt, om te weten, waer na datmen inde oirdentlicke verdeeling der ſelve trachten moet, als voornamelick, dat onder elck Amptman, altijt een bequame menichte van onghemiddelde Amptlien moet veroirdent ſijn, niet ſo veel dat hy perſoonelick op elck in 't beſonder gheen behoorlicke toeſicht en ſoude connen nemen, noch oock ſoo weynich dat hy niet ghenouch te doen en hadde, uyt welcke twee uyterſten, alſulcke onghevallen te verwachten ſtaen, als vooren gheſeyt is. Politix.

H:S:

Int 3 Lidt vant 4 Hooftſtick der Leghermetingh heet den Schrijver 't gheen hy hier de Perſiſche verdeelingh ghenoemt heeft, Hebreeuſche of Tartariſche verdeelingh, alwaer oock den Inhoudt deſes Hooftſticx ten deele verhandelt wordt. 9

10 HOOFTSTIC.

Vande oirden der verkieſingh om ande bequaemſte Amptlien te geraken.

DE beſte manier van amptghift oft Amptlienkieſing, en can niet wel deur velen gheſchien, om dat, ghelijck de

ervaring leert, elck geneycht weſende den zynen te bevoorden, ſoo en cander na de bequaemſte niet ghetracht worden. Dit is an verſcheyden Ghemeenreghelen, als der Griecken en Romeinen in crijchſaken deur ervaringh ſoo bekent gheweeſt, datſe noodich bevonden, hier in van haer vermogen te wijcken, en de volmachticheyt eenen op te dragen: 't Is wel waer dat ſulcx oock zyn ſwaricheyt heeft, alſmen an een quade Amptkieſer gheraeckt; Doch want dat in
Theoria. *ſpiegeling niet en wil toegelaten zyn, ſoo neemick hier de Amptlienkieſing by eenen te moeten beſtaen.

Maer angeſien de menichte der ampten van een groote regiering als wat oneintlicx is, ſulcx dat een Overſte, over al geen beſonder kennis vande bequaemſte bedienders hebben en can, en dat hy hem daer in niet t'eenemael en mach gevougen na 't ſegghen van veel anderen, die vande onbequame, getuychnis van bequaemheydt geven, en de bequame, van onbequaemheydt valſchelick beſchuldighen, ſoo is hier toe eenige gemeene regel noodich: Om welcke te beſchrijven, daer valt voor t'eerſte te anmercken de verkieſing tweederley te ſijn, als diemen in een regieringh heel van nieuws wil ſtellen, d'ander diemen in een oude geformde regiering onderhouden moet. Angaende d'eerſte ſoorte, gemerckt uyt d'oirden der Amptlien van Crijchſvolck, de ſekerſte regel can getrocken worden, dienende tot voorbeelt van d'ander, ſoo ſal ick daer me beginnen: Genoimen datter ſy een hoop volcx van ontrent twaelf duyſent mannen, commende met alle Amptlien een Standaert uytbrengen: De ſelve te vooren geen crijch gevoert hebbende, neemick, en daerom ſonder Crijchamptlien zynde, hebben nochtans beſloten hemlien tegen een ancommende viandt te verweeren, en tot dien einde eenen ervarenſten en bequaemſten als Overſt volmachtich ghemaeckt: De ſelve neemick, dat kennis heeft vande Perſiſche oirden, met even thienige voortganck, daer int 9 Hooftſtick afgeſeyt is, volgens welcke hy de verkieſing doen wil: Om daer toe te commen, hy verkieſt eerſt met groote

voor-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

voorsichtigheydt zyn thien ongemiddelde opperste Amptlien, te vveten zyn thien Banierleyers, en soo hy self de beste niet genoug en kende, sal daer na vlietelick vernemen byde gene die 't schijnbaerlick best vveten: Aldus de bequaemste thien opperste Amptlien die 't hem moghelick is, gecoren zynde [tvvelck hem licht valt om de cleenheyt des getals] de selve sullen hem verstrecken tot Raden, om de voorder verkiesing vvel te helpen volvoeren: 't Welck toe mach gaen na de vvijse, by verscheyden Vroetschappen gebruyckt, inde Jaerlicksche * benoeming des vvets, alvvaer elck persoon int besonder by eede moet svveeren, te sullen benoemen de gheene die hy na sijn beste vvetenschap, voor de bequaemste houdt; 't Welck byden Oversten naghevolght, hy sal in der voorschreven Banierleyers * onderrichtbrieven, diese met eede besvveeren, onder ander hooftpunten, als een der aldervoornaemste, dit stellen: *Den Banierleyer en sal vande gheene die hy andient, om tot Amptlien ghecooren te worden, gheen voordraghen, dan die hy na zijn beste wetenschap, tot 's Landts dienst de alderbequaemste kent of meynt te wesen, sonder hem door besonder gunst of haet te laten beweghen, uytghenomen als hem verscheyden bequaemste mochten bekent zyn, malcander na zyn beste wetenschap, in bequaemheydt soo ghelijck, dattet hem onmeughelick soude wesen, vande alderbequaemste eygentlick te oirdeelen, in welcken gevalle hem vry staet, door besonder gunst, een van dien voor te dragen, doch alsins sonder daer voor eenighe gifte te ontfangen &c.* Nu gelijck hier me elck dier Banierleyers gedrongen is, totte andiening der bequaemste Vaenleyers, also sal de voortganck oock van d'ander wesen, te weten dat elc Vaenleyer en Ryeleyer, in sijn onderrichtbrief dergelijcke hooftpunt sal hebben, vvaerme elc [als hem gevraecht vvort] gedrongen sijnde, den bequaemsten voor te dragen om gecoren te vvorden, diet hem mogelic is, so salmen daer na uyt al die angediende, ooc mede uyt al de gene, die door * versouckbrieven hun ervarentheydt verclaert hebbē, metsgaders de gene die van ander onbeecedigde mogē voorgedragen sijn, verkiesen den genē, diemē meent.

Denominatio.

Instructien.

Requesten.

den alderbequaemſten te weſen. 't Welck een natuerlicke wech ſchijnt, om den Overſten op corte tijt, ande bequaemſte Amptlien te gheraken, diemen voor 't eerſte crijghen can.

Angaende ymant hier op mocht ſegghen, dattet beſweeren vande voorſchreven hooftpunten der onderrichtbrieven, van cleender cracht is, ſoo d'ervaring in ander dierghelijcke overvloedelick leert: Hier op wort geantwoort, fulcx te meughen ghebeuren ter plaets daer den Overſten opde ſtof des Ampthandels geen acht en neemt, of deur gebreck van oirden nemen en can, noch de fauten niet en ſtraft, en ſelden ſeght, quaet iſt dat ghy doet: Maer anders gadet daer een ernſtich Amptgever is, want gemerckt de menſchen niet lijden connen, datmenſe leughenaers heet, veel onverdraghelicker vallet hemlien, alſſer een is dieſe voor meyneedighe ſchelt, en dat bewijſt, ſoo 't noodigh is, met hun eygen onderteyckening, en boven dien noch ander in haer plaets ſtelt.

Tot hier toe is voorbeelt ghegeven, van d'oirden der verkieſingh in een reghieringh heel van nieus begoſt, alwaermen om bekende redenen, alſo voor 't eerſte d'alderbequaemſte Amptlien niet treffen en can, maer daer na bekent moeten worden deur haer wercken: Doch is alſoo de manier der verbetering openbaer, deur de regelen der Jaerlickſche herkieſing [die in ſtof van crijch, by wakende Burgerie in veel Steden gemeen is] verplaetſing, en affetting, beſchreven inde 4. 5. en 6 Hooftſtucken.

Angaende de tweede ſoorte, te weten verkieſing diemen in een oude regiering onderhouden wil, daer valt te annercken, dattet voorſchreven verbant der Amptlien, in haer onderrichtbrieven vervaet, geduerlick in weſen blijft, waer me den verkieſer, om de boveſchreven redenen altijt goede hulpe heeft om ande bequaemſte te geraken.

Tot hier toe is gheſeyt van perſoonen, die verbonden zyn de bequaemſte voor te draghen: Maer wantmen an ettelicke beveelt, niet andiening te doen, om ymant ghecoren te worden,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

den, dan de verkiesing selfuyt te rechten, als an Stadthouders des vorsts over Landtschappen, en sulcke alst wesen mocht, soo can de voorgaende regel daer oock plaets houden, te weten datmen in haer besworen *onderrichtbrieven hemlien beveelt, gheen ander tot Amptlien te kiesen, dan die sy na hun beste wetenschap, tot 's Lants dienst d'alderbequaemste kennen &c. en daer na inde verkiesing sulcken oirden te volgen, gelijck vooren vanden Overssten self verclaert is. Instructien.

Merckt noch kennelick te sijn, dattet voorbeelt hier boven genomen op Amptlien des Crijchsvolcx, met oirdentlicke even voortganck der onderanderde ampt, dienen can voor ander Amptlien des legers geen Crijchsvolck wesende, oock mede voor Amptlien der burgerlickheydt in 't ghemeen, die soo oirdentlick vervolg van even voortganck niet en hebben, alwaermen inde onderrichtbrieven der Amptlien, daermen andiening van ander persoonens bequaemheydt af verwacht, stellen mach alsulcken hooftpunt, als voren in stof van Crijchshandel gheseyt is, om daer me [benevens ander getuychnissen van onbeeedichde] te vastelicker totte bequaemste te geraken.

11 HOOFTSTICK.

Vande besonder amptlienkiesingh in crijchandel inhoudende dattet, om de selve wel te doen, en daer beneven de crijchconst volcommelick te leeren en ghebruycken almense behouft, noodich is een ghemeente die heur daer toe begeeft, an verbint, en gheduerlick onderhoudt, soo wel in tijt van vrede als van crijch.

IN 't voorgaende geseyt zynde vande Amptlienkiesingh en anclevingen der ampten vande Burgerlickheydt in 't ghe-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

meen, soo soudemen daer deur, als ghemeene regel, lichtelick connen verstaen, 't geene dies angaende den Crijchandel in 't besonder vereyscht : Maer ghemerckt datter om 't selve wel en volcommelick te doen, wat eygentlicx toe noodich is, te weten een gemeente, die heur totten crijchandel begeeft, daer an verbindt, en geduerlick onderhout, so wel in tijt van vre als van crijch, so sal ick daer af verclaring doen.

't Is van ouden tijden by sommighe volcken in 't gebruyck geweest, ghelijckt oock noch teghenwoordich tot ettelicke plaetsen gebeurt, dat de ingesetenen eens Landts, soo wel in tijt van vre als van oirlooch, een crijchoirdening onderhouden, met alle Amptlien daer toe behoorende, en hun gheduerlick inde wapenen oeffenen ['t welck soo wel byde oude Griecken en Romeinen, als by eenige deses tijdts, op Feestdagen geschiede, als vermakelicke cortswyle der ghemeente, die dan haer werck niet en versuymde] en dit om teghen allen anstaenden noot, altijdt bereyt te wesen hun Landt te beschermen, waer me sy, bycans sonder cost, oft immers met seer cleene, hemlien vastelick versekeren, want soodanigen Landtschap, een genouchsaem groote menichte van ingesetenen hebbende, ick neem van hondert duysent weerbaer mannen, het moest een seer machtich Viandt zyn, diese an soude tasten, want alsooder af te verwachten staet, dat sy t'samen recht toe recht an sullen treden om hun crancker ongeoeffender Viant te slaen of te verjaghen, en daer na elck weerom tot zyn werck keeren, sonder belast te blijven met onderhouding van Crijchsvolck, noch te vooren daer mee belast ghewęest te hebben, sulcx belet gemeenelick een viant, besluydt te nemen van hemlien te besoucken. In ander Landen ghebeuret verkeerde, te weten datmen om seker redenen, sulcke manier van Crijchsoeffeningh niet wil onderhouden hebben, voornamelick als den Heer verre daer buyten woont, welcke vreest van soodanige onderssaten lichtelick uyt de regiering ghestelt te connen worden. Dit soo zynde, 't is te weten, dat de na beschreven regelen der crijchsoirdenin-

oirdeningen, tot deſe laetſte plaetſen niet bequamelick noch volcommelick metter daet en connen te werck gheſtelt worden, maer wel tot d'eerſte, uyt oirſaeck dat d'oirden van Vanen en banieren daer gheduerlick can onderhouden worden, ſonder ghebreck vant behoorlick ghetal des Crijchsvolcx; daer valt oock Jaerlickſche herkieſingh der Amptlien wiens oirboir int 4 Hooftſtick verclaert is, 't welck met vreemt Crijchsvolck, dat van ander Vorſten deur gunſt of verdrach geſonden wort, ſo niet geſchien en can; ſy zyn vvel voorſien van vvapenen, oock vvel ervaren int gebruyck der ſelve, en 't gheene den crijchandel vereyſcht, als met groot voordeel vechten, oirdentlick reyſen, vvel logieren, goe vvacht houden, en dierghelijcke, inder vougen dat ſulcken Landt is als een gheduerigh gheſchickt legher, alwaer de trommel ſlaende, elck onder zyn Amptman op de beenen is, om te volghen 't bevel dat hem ghedaen wordt, en alle crijchsreghelen te onderhouden: Maer landen ſonder ſulck beſluyt, van een viant over vallen zynde, en connen tottet volcommen onderhoudt der crijchsregelen niet gheraken, want ſy, ſonder oirden van Amptlien, daer in onervaren zynde, en niemandt verbonden weſende, hem totten crijch te begheven, maer alleenelick commende die willen, men cander gheen vaſte rekeningh op maken; De rijcke die t' haren coſten vanen volcx oprechten, moetmen, ſoo onbequaem zy zyn, voor * Vaenleyers annemen, en voor hun Amptlien ſoodanighe als ſy daer toe ſtellen, en ſonder herkieſing of verbetering laten blijven; ſulcx dat, al hadden ſy kennis vande voorgaende gemeene reghel, diemen inde Amptlienkieſing behoort te houden, ſoo en connen ſy de ſelve deur ghebreck van ervarentheydt, die in crijchandel vereyſcht is, hier niet volghen, weſende nochtans die Amptlienkieſingh ſoo voornamelicken noodighen ſaecke daer al de reſt anhanght, als boven verclaert is: Oock en connen ſulcke Vaenleyers, de Crijchſlien haers Vaens, ſonder ghebreck of overſchot, in een ſeker ghetal

* Capiteinen.

niet

niet onderhouden, 't welck nochtans tot deſe voorgenomen Perſiſche oirden [die int 8 Onderſcheyt eygentlicker blijcken ſal] noodich is: Men can oock hun vanen niet verdeelen om daer me ander te vervullen ſonder hemlien te cort te doen; Boven dien gebeuret dickwils, dat ſulcke Gemeenten in haer eyghen Landt, hun moeten behelpen met vreemde Crijchſlieden, uyt welcke de boveſchreven ongeregeltheden noch nootſakelicker volgen.

Bellum defenſivum.

Bellum offenſivum.

Aengaende Ghemeenten die niet alleen binnelandtſche * Weercrijch, maer oock uytheemſche * bevechtcrijch voeren, en nootſakelick met vreemdelinggen ſich moeten behelpen, om de groote menichte van mannē dieder Jaerlicx gebreken, niet alleen voor de Viant bliivende, maer die wechloopen, van ſieckte ſterven, oock tot bewaernis van grentſen, ghewonnen Steden, en plaetſen gheleydt worden, welcke men niet altemael uyt zyn eygen Landt crijgen en can, daer toe is deſe Vaerlantſche crijchſchool oock ſeer noodich, want uyt de ſelve altijt een ervaren hoop in 't leger weſende, ſoo worden eenige van dien onder de nieuwe ancommende vreemdelingen vermenght, om hemlien de regels te leeren ſo veel den tijt en gelegentheydt toelaet, gelijckt mette Roomſche crijch voormael toeginck, wiens Legioenen int leger altijdt beſonder hoopen waren, ijnckel ervaren Romeinen, gheſcheyden van d'ander hoopen der vreemdelinghen en bondtghenoten. Het is wel waer toe te ſtaen dat Gemeenten, ſonder gheduerige crijchoeffening tot crijch gerocht zynde, ſoo veel uyt de oirdentlicke crijchregels moghen trecken, als de omſtandigen toelaten, maer volcommen ervarentheydt, ghelijck in landen daer dadelick een geduerige crijchoeffening is, en connen ſy niet hebben: Daerom ſoo ymant, ſonder te bedencken wat de geduerighe welgegronde oeffening vermach, oirdeelde deſe crijchregelen, en voornamelick de verkieſing der bequaemſte Amptlien, droomen te ſyn, diemen in boucken mach ſchrijven, maer ſoo niet int werck en can ſtellen, ſyn miſſing ſoude commen, deur ghebreck van onderſcheydt te maken,

maken, tuſſchen landen met geduerige crijchsoeffening, en Landen dieſe niet en hebben; waer uyt te verſtaen is, 't geene ick voorgenomen had in dit 11 Hooftſtick te verclaren, te weten dattet om de beſonder Amptlienkieſing in Crijchandel wel te doen, en daer benevens de crijchconſt volcommelick te leeren, en gebruycken alſmenſe behouft, noodich is een gemeente die heur daer toe begeeft, an verbint en geduerlick onderhoudt, ſoo wel in tyt van vree als van crijch. Dit 's vande Amptlienkieſing in crijchandel in 't ghemeen gheſeydt. waer af beſonder breeder verclaring ſal ghedaen worden int volgende achſte Onderſcheydt; alwaer oock een Hooftſtick ſal commen Inhoudende ghemeene regel op de vervullingh, daer af in dit Hooftſtick yet geſeyt is.

De Amptlienkieſing aldus beſchreven zynde, ick acht voor beſluyt deſes vierden Onderſcheyts, openbaer te weſen dattet voorſichtich en conſtich beleyt van dien, den Regierder groot behulp en gheruſtheydt in zyn regieringh can veroirſaken.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

V.

ONDERSCHEYT

GHEMEENE REGEL

OP

GESANTTERIE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORT BEGRYP.

DEse Gemene regel op Gesantterie sal 4 Hooftsticken hebben, als volght:

Het 1 Hooftstick, inhoudende verclaringh der ghedaente deser Ghesantterie int ghemeen; Mette oirsaeck der beschrijving van dien.

Het 2 Hooftstick, verclaring int ghemeen vande stucken daer eẽ Gesantterie in verdeelt wort: Mitsgaders vande schriften in eenige stucken begrepen.

Het 3 Hooftstick, verclaring des inhouts en eygenschaps van yder der voorschreve negen stucken int besonder.

Het 4 Hooftstick, van 't oversien, hooren of ondersoecken der Gesantterie; Mitsgaders vande besluytingen, dieder in 't ondersoecken der Gesantterie genomen werden.

GHEMEENE REGHEL OP GESANTTERIE

1 HOOFTSTIC.

Inhoudende, verclaring der gedaente deser gesantterie in 't ghemeen; mette oirsaeck der beschrijving van dien.

't IS by welgeoirdende regieringen int gebruyck, datmen de Gesantten, van haer gesantterie weer-gekeert sijnde, doet leveren

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

leveren [voornamelick als de uytgherechte saken veelderhanden sijn] een * verhael of schriftelicke verclaring vant gene sy uytgerecht hebben, om 't selve anden geenen die hemlien gesonden heeft, oirdentlick en bequamelick te doen verstaen, oock mee op dat, na groote moeyte en cost ouer de gesantterie gevallen, de uytgerechte dingen in geen vergetenheydt en gheraken, noch versuymt en vvorde vorder te doen 't geene gedaen moet syn. Maer vvant somvvijlen de papieren en schriften van dien, in groote menichte syn, soo ist oirboir daer in een seker gemeene regel te volgen, sodanich datse met haer getalen geteyckent en oirdentlick geleyt synde, de verclaring licht valle, en de stucken diemen daer na behouft, altijdt haest en bequamelick mogen gevonden vvorden: Ooc me op dat de Gesant niet telckens van nieus en behouve becommert te vvesen, mette form die hy zyn verhael geven sal, en op dat den Heer, of de gene die 't verhael oversien of ondersoucken sal, niet moeylick en valle, in 't ghedacht te begriipen, d'oirden die den Gesant syn verhael gegeven heeft, daer hy aldus van te vooren vveet, vvat vervolgh dattet hebben sal. Dese gemeene regel is mijn voornemen hier by gedachtenis te stellen, eerst verclarende d'oirsaeck die my daer toe bevveeght heeft, als volght:

Verbael.

Also zyn VORSTELICKE GENADE dickvvils persoonen uyt sent, * met onderrichting vant gene datter te doen is, die hy t'haerder vveercomst * ondersoeckt, soo heeft hy int gebruyck, voor hem te nemen des Ghesants onderrichting, en hem daer op te doen antvvoorden, van * Lidt tot Lidt oirdentlick vervolgens, soo sy geschreven staen, om alsoo versekert te sijn, datter van 't ghene hy bevolen hadde, niet vergeten en is, of yet vergeten zynde, 't selve te mogen mercken: Oock mee op dat dit oirsaeck soude zyn, dat de Gesantte haer onderrichting dickwilsder en sorchvuldelicker oversien, en te beter na commen, wetende datter niet onbeantwoort en mach blijven. Hier uyt volghde dat de verclaring niet bequamelick en conde ghedaen worden na d'oirden

Instructie.
Examineert.
Artikel.

des

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

des * dachschrifts, dat is der daghelickſche opteycheninghen dieder vande uytgerechte ſaken gedaen worden, om datſe niet altijdt in ſulcke oirden en vallen ghelijck de * leden der * onderrichting geſtelt zyn; Oock vielder dickwils tijt verlies int ſoecken van verſcheyden papieren diemen, alſt noot was, voor de hant moeſt hebben: Inder vougen dat dit, mitſgaders ander anmerckingen van 't gene in verſcheyden dadelicke ghefantterien voorviel, een oirſaeck is geweeſt van deſe gemene regel die daer op geſtelt wiert.

Iournaels.

Artikelen der Inſtructie

2 HOOFTSTICK.

Inhoudende verclaring int ghemeen vande Stucken daer een geſantterie in verdeelt wort, metſgaders van de ſchriften in eenige ſtucken begrepen.

OM tot welcker verclaring te commen, ick ſal eerſt in 't cort verhalẽ den gemenen loop van geſantterie, op datmen daer deur beter verſtae, d'oirden en oirſpronck der ſtucken daer ick de geſantterie in verdeel. Het is dan te weten dat een Geſant megegeven wordt * volmacht geloof brieven en onderrichting, waer op volght de dadelicke volbrenging van 't geene hem belaſt is, welcke by ſchrift vervaet zynde, wort de * uytrechting genoemt: Daer na volghen de oncoſten op de reyſe gevallen: En ten laetſten een * Dachſchrift vande ſomme der ſaken, daer hy op elcken dach me doende heeft geweeſt. En crijcht in ſulck anſien de cleene gheſantterie duſdanige vijf ſticken:

Commiſsie, Credentie-brieven en Inſtructie

Beſoigne.

Iournael.

A Het 1 vande * volmacht en geloofbrieven. Commiſsie, en Credentiebrieven.
B Het 2 van * onderichting. Inſtructie.
C Het 3 vande * uytrechtingh der onderichting. Beſoigne.
D Het 4 vande oncoſten op de reyſe gevallen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Iournael. E Het 5 van 't * dachschrift inhoudende sommierlicke anwijsingh van 't gheene daghelicx uytgherecht is.

Maer in groote ghesantterien connen noch vier stucken meer vallen : Ten eersten vande schriften inde onderrichting vermelt, die den Ghesant mee ghegeven worden : Noch een stuck vande schriften inde uytrechtingh vermelt die den Gesant t'sijnder weercomst mebrenght : Benevens 't gene by den Gesant aldus deur eygen last uytgerecht is, worden noch dickwils by hem dingen uytgerecht, daer hy geen eygen last af en heeft, makende noch een besonder stuck : En de schriften gehoorende totte selve, als * versoeckbrieven, * verthoningen en gedachtenissen mettet geene daer an hangt, maken nock een ander : Sulcx dat dese vier stucken vervoucht by d'eerste vijff, maken t'samen in groote gesantterie negen stucken, aldus vervolgende :

Requesten, Remonstrancen, en memorien.

Commissie en Credentie brieven. A Het 1 vande * volmacht en geloofbrieven.

B Het 2 vande * onderrichting.

Instructie. C Het 3 vande meghenomen schriften totte onderrichting gehoorende.

Besoigne. D Het 4 vande * uytrechting der onderriehting.

E Het 5 vande schriften totte uytrechting ghehoorende.

F Het 6 vande uytrechting der voorghevallen saken buyten besonder last.

G Het 7 vande schriften gehoorende totte voorgevallen saken buyten besonder last.

H Het 8 vande oncosten op de reyse gevallen.

I Het 9 vant * dachschrift, inhoudende sommierlicke anwijsing vant gene dagelicx uytgerecht is.

De

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

De reden waerom deſe ſtucken geteyckent worden mette letteren vanden A, B, C, is om dat eenige van dien, te weten de drie C, E, G, in haer begrijpen verſcheyden ſchriften geteyckent met vervolgende getalen. Maer om lichtelick te weten, onder welck ſtuck elck dier ſchriften gehoort, ſoo worter noch de letter des ſtucx by 't getal des ſchrifts geſtelt, gelijck hier na by voorbeelt claerder blijcken ſal.

Elck deſer ſtucken wort geleyt in een beſonder vel papier, daer den naem en letter des ſtucx op gheſchreven ſtaet, als A Het 1 ſtuck aldus:

A Het ſtuck vande VOLMACHT.

Ende ſoo voorts met d'ander.

Alle deſe ſtucken worden oirdentlick vervolghens by den anderen geleyt, en gebonden met een tauken, datmen lichtelick mach binden en ontbinden.

Maer ſoo de ſchriften eens ſtucx waren groote boecken, beſeghelde brieven van belanck die in caskens beſloten zyn, voorts caerten en ſulcke dinghen die in een vel papiers alſoo niet en connen geleyt worden. in ſulcken gevalle leghtmen tot die plaets een half vel papier, daer op gheſchreven ſtaet, ſoodanigh ſtuck daer te gebreken, en gheleydt te weſen tot ſulcken plaets. Deſgelijcx doetmen oock met alle ſchriften diemen daer na uyt de ſtucken trect, om an ymandt te behandigen, of tot haerder behoorlicke plaets te leggen.

Hier ſtaet oock ga te ſlaen, het onderſcheyt tuſſchen ſtucken en ſchriften, want hoewel men d'een met d'ander, altemael ſtucken of altemael ſchriften mocht noemen, nochtans wort oirboir bevonden, datmen met ſtucken eygentlick verſtaet, de groote deelen des *geſantverhaels, maer met ſchriften, de verſcheyden deelen van ſommige ſtucken. * Verbaels.

Merct noch dat in alle geſantterien tot dienſt van ſijn VORSTELICKE GENADE gheſchiet, gheen bevonden en zyn, die

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

die meer dan dese negen stucken vereyschten. Doch sooder ymant om eenige redenen meer behoefde, soudese moghen gebruycken.

3 HOOFTSTIC.

Verclaring des inhouts en eygenschaps van yder der voorschreven negen stucken int besonder.

HIer zyn ghestelt de opschriften van neghen verscheyden stucken die ghemeenlick in groote ghesantterie vallen, welcker regel verstaen wesende, sy is oock over kleender bekent, want sooder in een voorgestelde gesantterie min quamen, 't is openbaer datmen de gebrekende moet uytlaten, en seggen alleen van 't gene datter voorgevallen is.

Commissie, Procuratie.

Angaende het 1 stuck A, vande * Volmacht, dat is een onderteyckent en besegelt schrift des Heeren, daer hy zyn Gesantte me volmachticht, om te handelen vande sake daer hy hem om sent, sulcx dat 't geene hy daer in doet, ghenomen wort, als door den heer selfs gedaen te wesen.

Maer om hier noch wat breeder te segghen vande eygenschap der volmacht, soo is te weten, de regel in gesantterie te vereysschen, dat den Gesant sijn volmacht alleenelick vertoone, sonder die om partie te laten, want anders doende, daer conde uyt volgen, dat partie ontkennen soude, die ontfanghen te hebben, hem latende sonder bewijs van volmachticht te wesen, gelijckt lichtelick gebeuren mocht, daermen verlanging van tijdt soeckt, als in maning van schult bevordering van processen en diergelijcken. Ten tweden en soude den Gesant hem dan niet connen behelpen om met anderen te handelen, daer hy last af hadde. Ten derden condet gebeuren, dat hy t'sijnder weercomst beschuldicht wierde, sijn volmacht te buyten gegaen te hebben, waer tegens hy dan [de volmacht quijt wesende] sonder bewijs soude zyn.

Tegen het voorgaende wort weerom geseydt, dat soo den

Gesant

Gesant sijn volmacht behielde, partie soude reden hebben, met hem niet te willen handelen; segghende geen bewijs by haer te behouden vanden wille des Heeren, die daer na ontkennen mocht, den Ghesant volmachticht te hebben, en 't verdrach dat hem teghen ginghe, van geender waerden te houden.

VANDE GELOOFBRIEVEN.

Om de bovesschreve swaricheden ter eender en ander sijde te voorcommen, soo vvorden anden Gesant beneven de volmacht noch gelevert besonder geloofbrieven, die hy partie laet behouden.

Hier uyt is te verstaen dat eenen, diemen een gesantterie van belanck te voren leght sonder volmacht en geloofbrief, dat hy met reden de reys ontseggen mach: Dat 's gelijcx partie in saken van belanck, om de bovenschreven redenen, ontseggben mach, te handelen met een Gesant sonder gheloofbrief.

Het 2 stuck B, der * onderrichting, is een schrift des Heeren, in seker *leden met vervolgende getalen gheteyckent, daer hy sijn Gesant me onderwijst, in vvat vougen hy sijn bevel, daer hy hem volmacht af gegeven heeft, sal beleyden, en uytrechten; Waer by noch te bedencken staet, dat alle sentbrieven en schriften by den Gesant, na zyn vertreck ontfangen, waer deur hem bevel of onderrichting gedaen vvort vanden vville des Heeren, altemael behooren vervougt te zyn by dit 2 stuck, en beantvvoort in 't 4. Instructie. Artikelen.

Merct noch tusschen * onderrichting en volmacht dit verschil te vveesen, dat den Gesant de onderrichting voor partie verborgen houdt, maer de volmacht vertoont gelyck vooren geseyt is. Instructie en Commissie.

Het 3 stuck C, vande schriften totte * onderrichting ge- Instructie.

hoorende, is van die ſchriften, welcke inde onderrichting geſeyt worden, den Geſant mee gegeven te zyn, als noodich weſende totte uytrechting der ſake. Deſe ſchriften ſijn ſomwijlen van verſcheyden ſtoffen, in ſoo grooten menichte, dattet oirboir valt, die met getalen te teyckenen in ſulcken oirden gelijckſe inde onderrichting vervolgen, ſtellende, noch onder elck dier getalen, 't getal des lits daerſe inde onderrichting eerſt vermaent worden, op datmenſe, alſo * angeſnoert ſijnde, ſtracx vinden mach, wanneermen inde onderrichting daer af leeſt, oock mee op datmen met een opſicht wete, tot wat lidt der onderrichting elck ſchrift gehoort.

Geliacheert.

Beſoigne. Het 4 ſtuck D, vande * uytrechting, is een antwoort op yder lidt der onderrichtingh, ſulcx dat de uytrechting oock dergelijcke menichte van leden heeft. Hier achter volght noch, onder een nieu opſchrift [alſt noodich is] de beantwoording op al 't gheene voor onderrichting verſtreckt, als ſentbrieven na 't vertreck ontfangen, of anderſins mondelicke laſt, met ſulcx alſt weſen mocht. Ende worden deſe voorſchreve antwoorden getrocken uyt des Geſants * dachſchrift, of dagelickſche anteyckeningen, 't welck alſoo noodich valt gedaen te zyn, om dat (gelijc ick vooren geſeyt heb) 't vervolgh der uytgerechte ſaken, niet in ſulcken oirden en valt als de leden der onderrichting beſchreven ſtaen.

Iournael.

Beſoigne. Het 5 ſtuck E, vande ſchriften totte * uytrechting gehoorende, ſijn ſchriften die int uytrechten der ſaken voorvallen, maer int 4 ſtuck der uytrechting niet bequamelick en connen geſtelt zyn, als beſegelde brieven, * verdraghen, * getuychniſſen, rekeningen, en ſulcx alſt weſen mach. Deſe ſchriften ſijn ſomwijlen van verſcheyden ſtoffen in ſoo groote menichte, dattet oirboir valt, die met getalen te teyckenen, in ſulcken oirden gelijckſe int 4 ſtuck der uytrechting vervolgē, ſtellende noch onder elck dier getalen 't getal des lidts, daerſe inde ſelve uytrechting eerſt vermaent worden, op datmenſe, alſoo geleyt zynde, ſtracx vinden mach wanneermen inde uytrechtingh daer af leeſt, oock mee op datmen terſtont wete,

Contracten.
Atteſtatien.

wete, tot vvat lidt der uytrechting elck ſchrift gehoort.

Het 6 ſtuck F vande voorgevallen ſchriften buyten beſonder laſt, is van dingen welcke benevens de ſaken, by onderrechting eygentlick bevolen, den Geſanten gemeenlic voorvallen ſonder eygen laſt, als * verſoeckinghen, * verthoningen, * gedachteniſſen, rekeninge beſegelde brieven, en ſulcx alſt weſen mach, die den Geſant voorgedragen en ghelevert worden, om daer op met hem te handelen of te ſpreken, welcke hy met haer vervolgende getalen teyckent en * anſnoert, makende daer af dit 6 ſtuck. Requeſten, Remonſtrancen. Memorien. Liacheert.

Het 7 ſtuck G, vande uytrechting der ſaken voorghevallen buyten beſonder laſt, is verclaring van 't geene den Geſant, volgens den gemeenen laſt ſijns volmachts, uytgherecht of gehandelt heeft, op de boveſchreven voorgevallen ſchriften des 6 ſtucx, waer in ſulcken oirden gehouden wort, als in 't 4 ſtuck, want gelijck daer oirdentlick vervolgens beantwoort wierden de leden der onderrichting des 3 ſtucx, alſoo worden hier oirdentlick vervolgens beantwoordt de verſcheyden * getalde ſchriften des voornoemden 6 ſtucx: En by aldiender noch waren uytgerechte ſaken, ſonder daer af int 6 ſtuck eygentlick ſchriften te weſen, de verclaring van dien mach achter de voorgaende volgen. Genombreerde.

Het 8 ſtuck H, vande oncoſten op de Reyſe ghevallen, is oirboir by gemeene regel, in 't * ghefantsverhael vervought te weſen, om daer deur inde rekenkamer te mögen ſien, of den ontfangh des Ghefants, overeencomt mettet gheene des Heeren * Betaelders, of dit 't weſen mochten, in rekening brengen, en voorts gedaen te worden al 't geene de Rekencamer angaet. Noch ſtaet te gedencken dat, wanneer den Geſant de oncoſten niet dadelick ſelf en betaelt, maer [ghelijct dickwils gebeurt] door ſijn dienaer, of ymant anders, ſo iſt oirboir den naem des ſelfden te vervougen in 't opſchrift der oncoſten, verclarende door des ſelven handen de betaling geſchiet te weſen, nyt oirſake dattet ſomwijlen gebeurt, eenighe dinghen betaelt te worden, daer by den * Hoorders der Verbael. Treſoriers. Auditeurs.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

der rekeninge yet op te ſeggen valt of daer eenich ſlijncx vermoeden af is, in welcken ghevalle. den Geſant hier me anwijſing doet, wie den perſoon is, die dat ſal verantwoorden: 't Selve can oock oirſaeck ſijn, dat dien dienaer of Betaelder vande oncoſten, op zyn ſaken beter let, wetende dat de verantwoording op hem ſal ancommen.

Iournael. Het 9 ſtuck I. vant * dachſchrift, is een corte anroering [getrocken uyt des Geſants dagelickſche lange opteyckeningen] van de ſomme der ſaken daer hy op elcken dach of op ettelicke vervolgende dagen, in beſich heeft gevveeſt, oock mee waerom datter op ſommige dagen niet gedaen en wiert, beginnende metten dach ſijns vertrecx, en eyndende metten dach ſijnder weercomſt: 't Welck alleenelick dienende, om daer me te bewijſe hoe hy ſijn tijt beſteet heeft, ſo en worden der de gehandelde ſaken in 't beſonder noch in lange niet verhaelt, als elck t'haerder plaets inde boveſchreve verantwoordingen eens geſtelt weſende: Sulcx dattet onnoodich ſchijnt

Verhael. des Geſants lanck dachſchrift by * 't gheſantsverhael te vervougen, maer mach den Geſant dat by hem bewaren.

De ghedaente der boveſchreven neghen ſtucken en haer ſchriften aldus verclaert ſijnde, ick ſal nu wat ſeggen vande

Titels. * opſchriften dieder met groote letters voorgheſtelt worden, en eerſt vant opſchrift des heelen geſantverhaels, als volcht:

VERHAEL
VAN MY N. OP MYN REYSE

na N. begoſt den 10 September 1611, en gheeyndicht den 20 May 1612, volghens de nabeſchreven volmacht en onderrechting van mijn Heer N.

Generreert. ACchter dit opſchrift vvorden * vermaent de verſcheyden ſtucken int verhael begrepen, om lichtelick te vinden

datmen

datmen ſouct, en op dat eenige daer uyt getrocken vveſende, altijt bekent ſy, vvatter gebreect; ofte ontſnoert of in onoirden gerocht zynde, de ſelve door haer getalen terſtont in oirden te mogen ſnoeren: De manier van ſulck * vermaen is duſdanich. * narré.

DE VERSCHEYDEN STUCKEN

In dit verhael begrepen zyn als volcht:

A Het 1 vande volmacht en geloofbrieven.
B Het 2 vande onderrichting.
C Het 3 vande meghenomen ſchriften totte onderrichting gehoorende.
D Het 4 vande uytrechting der onderrichting.
E Het 5 vande ſchriften totte uytrechting ghehoorende.
F Het 6 vande uytrechting der ſaken voorghevallen buyten beſonder laſt.
G Het 7 vande ſchriften der ſaken voorghevallen buyten beſonder laſt.
H Het 8 vande oncoſten op de reyſe gevallen.
I Het 9 vant dachſchrift, inhoudende ſommierlicke anwijſing vant gene daghelicx uytghrecht is.

Sooder in een voorgeſtelt geſantsverhael meer of min ſtucken vvaren dan de boveſchreven, 't is kennelick datmen ſtellen ſoude de gene dieder dadelick gevonden vvorden.

Noch is te vveten dat elck ſtuck in een beſonder bladt vvit papier geleyt vvort, met zyn opſchrift na den eyſch des ſtucx, als by voorbeelt:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

HET I, STUCK
VANDE
VOLMACHT.

En ſoo voorts met d'ander ſtucken.

't Is oock oirboir voor het 3^e, 5^e en 7^e. ſtuck, 't welck ſijn de drie ſtucken C, E, G, een vermaen of lijſte te ſtellen, vande verſcheyden ſchriften met haer getalen in elc dier ſtucken begrepen, en dat om ſulcke redenen, als van 't boveſchreven vermaen der negen ſtucken des geſantverhaels geſeyt is, te weten datmẽ daer deur altijt lichtelick can vinden datmen ſoect, en weten vvatter gebreect; ofte ontſnoert of in onoirden gerocht ſijnde, om de ſelve deur haer getalen terſtont in oirden te connen ſnoeren.

MERCKT.

Verbalen

Angheſien de papieren van verſcheyden *gheſantverhalen ſomvvijlen geraken met malcander gemengt te vvorden, ende moeylick valt te onderſoecken in vvat geſantsverhael elck gehoort, om dat vveerom t'ſijnder plaets te leggen, ſoo vvorden de geſantsverhalen geteyckent elck met een getal geſtelt in een rondeken: Als 't eerſte gheſantsverhael met (1); Het tvveede met (2) en ſoo voorts met d'ander.

Sulcke getalen in een rondeken, vvorden voor eerſt geſtelt onder het opſchrift des geſantverhaels.

Ten tvveeden onder het opſchrift van elck der negen ſtucken [of ſoo veel ſtucken alſſer ſijn] daer het geſantsverhael in gedeelt is.

Ten derden nevens elck getal der ſchriften onder een ſtuck ghehoorende, 't welck ſijn de drie ſtucken [vvel verſtaende daer 't geſantsverhael ſijn negen ſtucken heeft] gheteyckent C, E, G.

Ten

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ten vierden inde * vermanen des 3e. 5e. en 7e. ſtucx ter plaetſen daer de ſchriften vermaent vvorden. Nerreen.

Noch valter te anmercken dat de reghelen des geſantverhaels tot hier beſchreven van Vorſtelicke Geſantten, ooc gemeen is over Geſantten van beſondere perſoonen, als Cooplien en andere die ymant uytſenden, tot verrichting van haer ſaken, vvaer in ooc al dergelijcke verſcheydenheden vallen, vvant ſy geven hem een volmacht diemen *Procuratie* noemt, 't welck is een brief beſegelt by ſchepenen, in plaets van des Vorſts *Commiſsie* by hem ſelf beſeghelt, en hoewel 't woordt *commiſsie*, van bevelender beteyckening is dan *procuratie*, ſoo iſt inde ſake een ſelve: Benevens *procuratie* ſijnde noch ghemeenelick [gelijck in Vorſtelicke geſantterie] ſentbrieven ande gheene daerſe me te handelen hebben: Voorts valter by hemlien oock onderrichting, met al d'ander ſtucken die hier vooren in Vorſtelicke geſantterie tot negen geſtelt zyn. Sulcx dat volmachtichde uytgeſonden van beſonder parſoonen, deſe voorgaende ghemeene regel van geſantsverhael ſouden mogen volgen, ſoo wel als Vorſtelicke Geſantten.

4 HOOFTSTIC.

Vant overſien, hooren of * onderſoecken der gheſantterie; Mitſgaders vande beſluytinghen dieder in 't onderſoecken der gheſantterie ghenomen worden. Examineren

DE gheſantterie na des Gheſants weercomſt overghelevert zynde, ſoo wordet door den Heer of ſijnen Raedt of dieder laſt af heeft overſien: En eerſt de uytrechting des 4e ſtucx D, te weten hoe elck lidt der onderrichting des 2e ſtucx B, daer in verantvvoort vvort, beſluytende op elck lidt 't gene de ſake vereyſcht. Deſe beſluytinghen teyckentmen al

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

vervolghens, in eén papier of quoyer onder dusdanich opschrift:

BESLUYTINGEN GENOMEN OP de uytrechtingh der ghesantterie van N. begost op den 10 September 1611.

WAnt in dit ondersoeck valt driederley verscheydenheyt, Ten eersten vande onderrichting B, met haer uytrechting D; Ten tvveeden van den last der nagheſonden brieven en haer uytrechting, die inde voorschreven onderrichtingh niet begrepen en zyn; Ten derden vande voorgevallen saken buyten besonder last, Soo wort in dit quoyer der besluytingen, voor elck der boveschreven drie verscheydenheden een opschrift gestelt, het eerste aldus:

BESLUYTINGEN GENOMEN OP de onderrichtingh B. met haer uytrechting D.

Onder dit opschrift steltmen de beſlnytinghen in deser voughen:

OP't 3 LIDT.

Men sal an N schrijven dat hy metten eerſten &c.

OP't 7 LIDT.

Het is om redenen goet ghevonden datmen N den helft sal quijt schelden bedragende, &c.

De besluytingen deses eerſten deels ten eyde sijnde, so volgen de besluytingen van't tvveede deel onder dusdanich opschrift.

BE-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

BESLUYTINGEN GHENOMEN OP de uytrechtingh vande nagheſonden brieven.

En ſoo voort mette derde verſcheydenheydt te vveten onder een opſchrift als volght:

BESLUYTINGEN GENOMEN OP de voorghevallen ſaken buyten beſonder laſt.

EYNDE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VI.

ONDERSCHEYT

VANDE

VERDRVCKING.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORT BEGRYP.

ANgesien Vorsten en Overstē die onder niemant en staen, noch d'een an d'anders gheſtelde vvetten verbonden en sijn, met malcander leven sonder gestelde vvetten, volgende alleenelick de natuerlicke reden, en dat daer uyt vvil getrocken zyn het oirdeel der verdrucking tusschen hemlien vallende, soo sal ick hier beschrijven ettelicke natuerlicke regelen of vvetten die stof angaende, begrepen in 3 Hooftsticken.

Represſalie. Het 1 inhoudende verclaring vvat hier met * verdrucking verstaen vvort.

Het 2 vande gedaente en omstandigen der verdrucking met handelverbodt, vvelcke de groote machtige Landen bequamelick gebruycken, over cleene vrye Heerschappien daer in gelegen.

Het 3 Inhoudende ettelicke natuerlicke regelen en vvetten de verdrucking angaende.

VAN DE VERDRVCKING.

1 HOOFTSTIC.

Inhoudende verclaringh wat hier met verdruckingh verstaen wort.

ANgesien alle verdruckingen, die der tusschen de menschen gebeuren, niet en zyn van de eyghenschap der verdrucking, daer't voornemen af is, hier te handelen, welcke daerom haer verclaring vereyscht, so is eerstelick te weten, dat vrye Oversten, die onder niemant en staen, noch

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

noch an ymants geſtelde wetten verbonden en zyn, met malcander leven ſonder geſtelde wetten, en volgende alleenelick de natuerlicke reden. 't Gewelt dat ſoodanige malcander andoen, wort onderſcheyden in crijch, diens beteyckening genouch bekent is, en verdrucking, welcke ick aldus bepale:

Verdrucking is wanneer vrie Overſten, onder malcander niet ſtaende, d'een den anderen gewelt an doen, ſonder verclaerde crijch. Repreſſalie.

ALs by voorbeelt A en B, twee vrye Heeren zynde, onder malcander niet ſtaende, den Onderſaet vanden Overſten A, hebbe het goet ghenomen, eens Onderſaets vanden Overſten B, en A 't ſelve goet niet weerom leverende, volgens de begeerte van B, 't gebeurt dat B weerom antaſt het goet eens Onderſaets van A, of anders 't goet van A ſelf; welcke pranging of gewelt, die d'een Overſt d'ander alſoo andoet, ſonder verclaringh van openbaren crijch, verdrucking ghenoemt wort. En hoe wel beſonder Steden, plaetſen of menſchen, onder een ſelve Heer ghehoorende, malcander oock dickvvils met gewelt antaſten en verdrucken, ſoo en verſtaet heur nochtans deſe bepaling niet op ſulcke verdrucking, diemen [wanneert deur geen ontſchuldigende noot en geſchiet, als den tijt niet toe te laten na hulpe des Heeren te wachten, of dat den Heer niet machts genouch en heeft om den verongelijckten te helpen] eygentlicker noemt ongehoorſaemheyt, oproer en meuterie; Maer alleenelick volgens t'inhoudt der ſelve bepaling, van Overſten onder malcander niet ſtaende: Waer by noch geſeyt wort, ſonder verclaerde Crijch, want hoewel crijch deur verdrucking geſchiet, ſoo en is nochtans ſulcke verdrucking niet vande * afcomſt, daer deſe reghelen toe dienen. Specie. Wyder alſmen inſiet dat dit oirdeel niet en comt uyt beſchreven of geſtelde rechten of wetten, maer, gheliick gheſeydt is, uyt natuerlicke redenen, en dat een ſelve menſch van een ſelve ſaeck, d'een uyr anders

gevoelt al d'ander, ſoo verſtaetmen de verdrucking ons een
Inſeparabile accidens. * onſcheydelick toeval te weſen, niet alleen voor de twiſtaerdighe, maer oock voor de vroomſte. Daerom die hun becommeren in 't onderſoucken der eyghenſchappen en omſtandigen van dien, ſy oeffenen hemlien in 't geene het menſchelicke geſlacht onſcheydelick anhanght, en metter daedt oock byde vrome altijt groot gebruyck heeft.

Merct noch dat hoewel verdrucking volgens deſe bepaling geen openbare crijch en is, en daerom mocht ſchijnen in deſe crijchandel niet te behooren, nochtans nadienſe mette ſelve groote gemeenſchap heeft, en dat kennis der eygenſchappen van dien den crijchvoerende oirboir is, om ſich daer in
Neutrael. redelick te dragen tegen ſijn * onpartijge nabuyren, en anderen daer de verdrucking vallen moet, ſoo ſchijnet ſtof die by den voorgaenden crijchandel haer plaets vereyſcht, 't welck d'oirſaeck is dat ick die hier beſchrijf.

2 HOOFTSTIC.

Vande gedaente en omſtandighen der verdrucking met Handelverbot, welcke de groote machtige Landen bequamelick ghebruycken, over cleene vrye heerſchappien daer in geleghen.

HOewelmen mocht achten, dattet de groote machtighe Vorſten in 't verdrucken der cleene, onnoodich is omwegen te ſoucken, maer dat ſy plat uyt ſouden mogen ſeggen, ick wilt aldus, ſoo iſt nochtans oirboir, reden te verclaren en ghebruycken of immers 't meeſte ſchijnſel van reden diemen can; en dat om twee voornamelicke oirſaken, d'eene dattet gemoet des onbilligen verdruckers, hem ſelf betuycht qualick te doen, 't welck ſoo 't hém niet en beſwaert, ten minſten onnatuerlick is, daer in vreucht te ſcheppen: d' ander dat ſijn ſtaet daer mee onverſekerder wort, want de cranckſte

can

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

can hulpe van machtiger crijgen. Oock is de mare van onredelicke verdrucking hem achterlick, tot vermeerdering ſijns gebiets, over de gene, die anders onder zyn ſchuts hun ſelfs gewillichlick mochten begeven.

Nu dan genomen oirboir te weſen, datmen van zyn verdrucking de meeſte en beſte reden verclaer en bewijſe diemen can, ſo ſal ick ſeggen, volgens het boveſchreven voornemen, hoe dat ſulcx dickwils deur handelverbot te wege can gebrocht worden by machtighe Vorſten, over cleene vrye Heerſchappien, in haer Landen gelegen. Maer om de verclaring der ſake met voorbeelt te beginnen, genomen datter ſy een machtich Crijchvoerende Vorſt, regierende over groote landen, daer vrye cleene Hierſchappien in begrepen zyn: An welcke of an haren Overſten, hy vermaning doet, te willen ſtellen op ſijn ghemeente alſulcke laſten en ſchattinghen tottet voeren zyns crijchs, gelyck zyn eygen Onderſaten betalen moeten: d'Oirſaeck waerom ſulcx billich is, ſeght hy duſdanig te weſen: Ten eerſten angeſien ulien Landt, ten tyde van voorſpoet, doender geen crijch en was, mettet mijne welvoer, vercoopende ulien gewas en vvaren in mijn Landen, ſoo dier als ghy condet, ſoo vvil de reden dat ghy my in teghenſpoet oock byſtaet: Ten anderen, by aldien u onderſaten, ſonder ſchatting waren, ſoo ſouden de miine, die groote laſten betalen, van hier na u Landt trecken, daer neringhen en ryckdom brengen, en 't mijne veraermen. Den cleen vryheer antwoort op 't eerſte, en ſeght; heeft myn lant in tijdt van vrede wel gevaren mettet uvve, ſoo heeft het uwe oock vvel gevaren mettet mijne, denct eens, of ghy 't voor redelick ſoudt houden, van my geprangt te vveſen, ſchatting te betalen tot crijch die ick mocht annemen, vvant ghy daer uyt verſtaen condt, in vvat reden u verdruckingh ghegront is.

Op 't tvveede ſeght hy, ſoo de neering uyt mijn Landt liepe in 't uvve, gelijck ick dan dat ongeval ſoude moeten lijden, latende recht recht zyn, en Fortuyn haren loop nemen, al-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſoo behoort ghy oock te doen, hoewel ghy de ſterckſte zyt. Denct daerenboven, dat by aldien ick u alſoo hielpe, u Viant, die myn Vrient is, ſoude myn viant worden, en myn goeden antaſten, die in zyn Landen en elders onder zyn gevvelt liggen, ſulcx dat u verdrucking onredelick is.

Nu dan partyen met deſe en dergelicke redenen, die na gelegentheydt der omſtandigen, van vveder ſyden meugen vallen, tot geen beſluydt connende commen, ſoo ſeght den machtighen eintlick aldus: Nadien ghy immers wilt ſtaende houden, myn ongheval u niet an te gaen, en ſulcke ghelegentheyt gade ſlaende, u Landt daer me wilt verbeteren, en 't mijne verermen, latet ſoo zyn, doet u beſte, ick en ſal u nerghens toe dwingen, maer myn onderſaten verbieden te handelen mette uwe, die ons bederven willen. Dit handelverbot int werck geſtelt zynde, hoe wel de groote Heerſchappie daer wat ongheriefs by mach crijghen, ten ſtreckt niet verre, maer de onderſaten der cleene Heerſchappie, bevinden hun terſtont in groote benautheydt, niet connende quijt worden hun gewas, leeftocht en ander waren, die ſy tot hun onderhoudt ghewoon zyn inde groote Heerſchappie te vercoopen; ſy en moghen oock daer uyt niet halen 't gheene ſy behouven. In ſomme 't ghebeurt dat den noot hemlien dwinght, ſelf te verſoucken, de ſchatting mede te betalen, of anders, wetende wat uyt handelverbodt volghen ſoude, datſe de begeerte toeſtaen, ſonder de ſake tot verbodt te laten commen. Sulcx dattet dan eyghentlick gheen verdrucking en is, maer een middel verantvvoordelicker voor alle man, 't vvelckmen, daer 't gheſchien can, in plaets van gevvelt behoort te gebruycken.

De reden waerom hier gheſeyt vvordt, van cleene Heerſchappien in groote liggende, is dat vvanneerſe daer in niet heel begrepen en zyn, maer tegen ander landen grentſen, ſo connen ſy lichtelick, mette ſelve handelen, ſonder 't landt des Handelverbieders te behouven.

Sulcx als hier geſeyt is van het handelverbodt eens Mach-

tich

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

tich Heers over cleender Heeren, diens landt in des grooten Heerens landt begrepen is, can oock somwijlen bequamelick te werck gestelt worden, by een Heer over zyn onghehoirsame Steden[als sy niet te groot verbont met anderen en hebben] om hemlien niet te dwingen met gewelt, belegering of crijch, daer groote costen en swaricheden uyt volghen: Maer dat achter ghelaten, doen hemlien door handelverbodt self begeeren na te comnen, 't gheene haer opgheleydt wiert, en om gena te bidden.

3 HOOFTSTIC.

Inhoudende ettelicke natuerlicke Reghelen de verdrucking angaende.

H:S:

Hoewel de meeste der Regelen deses Hooftsticx by den Schrijver slechts waren tot gedachtenis angeteyckent, ongetwijffelt om op eenige van de selve en noch anderen by gelegenheyt breeder verclaring te doen, of gedaen zynde, neffens d'ander dingen vermist, en datter ettelicke van gertnger acht mochten schijnen onder te wesen, en hier totte saeck niet dienende, so heb ickse niet te min hier by ghevoucht, om datse anderen tot ghedachtenis connen dienen, om van die stof breeder te handelen.

1 REGHEL.

Datmen voor 't verdrucken waerschouwingh behoort te doen.

GElijck wy veel gedaenten en eygenschappen des grooten Eertcloots, beter connen leeren deur cleene na gebotste Eertclootkens, dan deur den grooten Eertcloot self, alsoo ghebeuret somwijlen, dat vvy de ghedaenten en eyghenschappen der verdrucking, beter connen verstaen, deur voorbeelden getrocken uyt burgerlicke huysgesinnen, diemen oock cleene ghemeentkens noemt, dan deur de groote re-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gieringh ſelf. 't welck angemerckt, ick ſal met ſulck voorbeelt beginnen.

Genomen datter zyn tvvee huyſhoudende nabuyren A, en B, en dattet kint van A, t'onrecht geſlegen heeft, 't kint van B; vvaer deur B, gecommen is tot A, hem vvaerſchouvvende en ſeggende: Gelijck ick niet en ſoude vvillen dat ghy mijn kint ſtraftet, alſt u kint miſdaen had, maer liever ſoude hebben dat ſelf te doen, alſoo en vvil ick u kint niet ſtraffen, by aldien ghy 't ſelf doen vvilt, daerom begeer ick dat ſulcx geſchie, op dat myn kint verſekerder ſy, van 't uvve voortaen niet meer gheſlegen te vvorden. A, verſtaende 't verſouck van B, in reden gegront te zyn, ſtraft zyn kint na 't behooren, tot vernougingh van B. Dit aldus gheſchiende, vvy verſtaen deur natuerlicke reden, dattet alſoo beter toe gaet, dan of B ſijn nabuyrs kint ſelf geſtraft had, ſoo wel om met ſijn nabuyr in vre t'overcommen, als om ſijn eygen kinderen in geen perikel te ſtellen, van oock deur anderen geſlegen te worden, en meer onruſt daer na te verwachten. Waer uyt wy oock verſtaen dergelijcke vvaerſchouwing billich te weſen, tuſſchen vrye Heeren. Als een onderſaet, in eens anders Heeren Landt of daer buyten, van ſijn onderſaet veronghelijckt weſende, behoort eer hy van ſijn Overſte hulpe van verdrucking verſouckt, eerſt den verdrucker voor ſijn eygen Rechter te beclagen: Van welcke, noch vanden Overſten ſelfs, hem geen beſcheyt gedaen weſende, als dan na hulpe van verdrucking te trachten, te meer als in 't 2 Hooftſtick oock geſeydt is, dat hoewel de ſterckſte ſulcx onnodich mocht achten, lichtelick gebeuren can, dat de cranckſte machtiger hulpe crijcht. Doch cant gebeuren dattet waerſchouwen of beclagen t'onpas mocht commen, 't ſy deur dat de plaetſen te verre van malcander lagen of ander belet, en datter al te goede ghelegentheyt mocht verſcheynen om te verdrucken, die miſſchien in lange tijt daer na niet vallen en ſoude &c.

2 RE-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

2 REGHEL.

Men behoort in 't verdrucken niet meer te nemen, dan de ſchade en bedraecht, daer de verdrucking om geſchiet.

WAnt ſoomen vermocht meer te nemen dan de ſchade bedraecht daer de verdrucking om geſchiet, 't is openbaer datment tot een onbepaelde menichvuldicheydt ſoude connen trecken, en alſoo gaen buyten de palen van verdrucking in natuerlicke reden gegront, en oirſaeck geven tot Vyandtſchap en openbare crijch, dieder dickwils uyt volght, 't welck de meyning des verdruckers niet weſende of niet behoorende te ſijn, maer alleenlick verbetering te hebben vande gelede ſchaden, ſoo ſchijnt deſe reghel in reden gegront, te weten datmen int verdrucken niet meer behoort te nemen, dan de ſchade en bedraecht, daer de verdrucking om gheſchiet.

3 REGHEL.

Men behoort in 't verdrucken verſekert te ſijn dat de ſake daermen om verdruct de verdructe angaet.

4 REGHEL.

Men behoort gheen Bontghenoot te verdrucken, om de miſdaet van ſijn meverbonden, ſo hy daer an niet geholpen heeft.

ALs by voorbeelt Hollandt en Zeelandt zyn in verbondt, een der oirloochſchepen, die hun beyden angaen, verdruckt, daer moet Hollandt en Zeelandt beyde voor verantwoorden: Maer een beſonder ſchip van Hollant verdruckende, ſo

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſoo wilde de natuerlicke reden niet dat den verdructen, Zeelandt daerom verdruct.

5 REGHEL.

Twee Overſten onder malcander niet ſtaende, en hebbende over een ſelve ſake een ſtrijdende wet, daer af d'een noch d'ander in gheen ghemeene natuerlicke wet of reden begrepen en is: Die twee gheſchil hebbende, behooren hun onder de ghemeene natuerlicke wet te beghеven.

6 REGHEL.

Twee Overſten onder malcander niet ſtaende, nochtans eenighe gelijcke wetten hebbende, niet ghetrocken uyt de ghemeene wet der natuer, ſy en ſijn in gheſchil tuſſchen malcander vallende, an die wetten niet verbonden, om datſe behooren te ſien na de gemeene vvet der natuer.

ALs by voorbeelt, twee vrye Vorſten van een ſelve religie, in houdende den overtreder te ſullen moeten ghedoot worden. Den eenen als A, in ſijn Landt gecregen hebbende, een overtreder en onderſaet van B, wil hem ombrengen: Maer B gheloovende de wet quaet en onnatuerlick te weſen, en wil dat niet toelaten, maer ſeght dat te ſullen wreken. Het wort daer voor gehouden dat B gelijck heeft.

EYNDE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VII.

ONDERSCHEYT

VANDE

GEDUERIGE VERLEGGHING

DES

CRIICHSVOLCX.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP.

DEsen handel der geduerige verlegging des Crijchſvolcx ſal ſes Hooftſticken hebben als volcht.

1 Hooftſtick vande nootlickheyt der geduerige verlegging des Crijchſvolcx.

2 Hooftſtick vant maeckſel des Jornaels der geduerige verlegging des Crijchſvolcx.

3 Hooftſtick vant maeckſel des plaetſregiſters.

4 Hooftſtick vant maeckſel des Capiteinregiſters.

5 Hooftſtick vant overdraghen der partien uyt het Iornael int plaetſregiſter en Capitein regiſter.

6 Hooftſtick vant ghebruyck des plaetſregiſters en Capitein regiſters.

VANDE GEDUERIGE VERLEGGING DES CRIICHSVOLCX.

1 HOOFTSTICK.

Vande nootlickheydt der ghedueríghe verleggingh des Crijchſvolcx.

MEn bevindt in Crijchvoerende landen oirboir en noodich, het Crijchſvolck dickwils te verleggen van d'een plaets tot d'ander, om verſcheyden redenen. Als ten eerſten om te voorcommen 't perikel van verraet en verlies der plaetſen, datter volcht uyt te langduerige garniſoen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſonder verlegghen, tot welcken einde oock goet verſtaen wordt, inde Steden te leggen vendels van verſcheyden natien en regimenten, om niet ſoo lichtelick met malcander tot vaſt verbont te geraken. Ten tweeden om deur den Overſten geſlift te worden de geſchillen dieder rijſen tuſſchen Burgers en het Crijchſvolck. Ten derden om te breken al te groote vrientſchap en gemeenſchap die de Crijchſlien mette burgers crijgen, veroirſakende ſomwijlen anſlaghen met quaet vervolch. Ten vierden alſoo in d'een oirt des Landts, meerder overvloet van leeftocht en beter coop teering is, oock beter logijſt, bedden en alſins meerder gerief voor het Crijchſvolck, dan in dorre aerme quartieren, en in ſchantſen met ſlechte hutten, ſlijckige ongeplaveyde ſtraten en dierghelijcke, ſoo wil de reden, datmen het Crijchſvolck by beurten laet goe en qua logieringh hebben. Ten vijfden moeten ſommighe vendels uyt de Steden trecken, te velde of op anſlaghen of daermen hemlien ſendt, en weerom keerende, op ander plaetſen leggen. Ten ſeſten de Crijchſlien diemen t'ſomers meent te velde te brengen, worden dickwils ſwinters daer te vooren in goede Steden geleyt, op datſe een tijdt lanck haer gemack hebben, om cloeck en gheſont te velde te commen. Ten ſevenden wordenſe wel gheſonden tot Frontieren, daermen vreeſe voor anſlaghen heeft met derghelijcke die geduerige verlegghingh vereyſſchen. Ten achtſten en laetſten als Crijchſlien ſoo lange op een plaets geleghen hebben, dat de ſaeck haer uyterlick gelaet, al ofmenſe nummermeer verleggen en wilde, ſy ſtellen hun leven daer na an, trauwende huyſvrauwen die gheen rekening en maken, haer Ouders en vrienden te verlaten, en van d'een plaets tot d'ander te trecken; Den eenen bout wat an huyſing, den anderen treckt yet ter hant, daer hy ſonder ſchade niet afſcheyden en mach met dergelijck; en alſſer dan ſwaricheden voor vallen, daerom het noodich is hemlien te verleggen, men canſer niet uyt crijgen, willende eerſt betaelt ſyn, en anderſins al opworpende, daer ſy hun beſt mee behelpen connen. Sulcx dat om ſodanige

danige ongevallen te voorcommen, de geduerige verle gging seer bequaem is. Maer want inde machtige crijchvoerende regieringen, veel Capiteinen zyn [als de Hooghmoghende Heeren Staten der vereenichde Neerlanden, onderhoudende tegenwoordelick 352 Vendels voetvolck en 40 Vanen Ruyters die t'samen hebben 392 Capiteinen, de Romeinen hadden ten tijde van Augustus 25 legioenen makende 750 Manipulen of vanen] soo soudet alsser geen seker goe regel toe beschrevē en waer, een Veltoverst of dieder 't bewint af heeft, beswaerlick vallen, altijt te weten, tot wat plaets elck Capitein met zyn Compagnie ligt, om an hem te ontbieden 't gene noodich valt, en de verleggingh gheduerlick te doen tot 's Lants beste versekertheyt, en met der burgers en crijchslieden meeste vernouging.

I. Lipsius. de Mag. Rom.

H: S:

Den Schrijver seyt ten zijnen tijde in dienst der Ho : Mo: Heeren Staten Generael gheweest te zijn 352 vendels te voet ende 40 vanen Ruyters t'samen 392 Capiteynen makende ; Maer jeghenwoordigh worden in dienst bevonden 471 Compagnien te voet ende 69 te paerde, bedraghende t'samen 539 Capiteinen. waer toe gedaen de 68 compagnien te voet ende 6 te peerde die mettet inghaen der Vrede sijn afghedanckt, so zynder op een tijdt in dienst gheweest 614 Capiteynen.

De plaets vant ghetal der Legioenen en Manipulen was by den Schrijver niet vervult, Maer wort bevonden de Romeynen ten tijde van Augustus ghehadt te hebben soo veel Legioenen, en makende so veel Manipulen als daer in ghevoucht is ; Te weten 10 manipulen elck van 120 Hastati, 10 manipulen elck van 120 Principes, en 10 manipulen elck van 120 Triarij met elck haer 40 Velites, bedragende inde 25 Legioenen als geseyt is, 750 Duces Syntagmatis.

Hier toe wort by eenige wel gebruyckt een register, gelyck het navolgende des 3 Hooftsticx, waer in de plaetsen die met Crijchs-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Crijchsvolck beſet zyn, gheſtelt worden als opſchriften, en daer onder de Capiteinen inde ſelve liggende: En een verleyt weſende, datmen hem royeert en verſchriift onder de plaets daer hy comt, want hier mee ſietmen geduerlick met wat Capiteinen yder plaets beſet is: Doch en iſt hier mee niet ghenouch, om ſoo nootlicken ſaeck als deſe, uyt te rechten na behooren; Maer wort by het voorſchreven regiſter der plaetſen, noch vereyſcht een regiſter der Capiteinen, daer in 't 4 Hooftſtick eygentlick af geſeyt ſal worden.

2 HOOFTSTIC.

Van 't Maeckſel des Jornaels der ghedurighe verlegghing des Crijchsvolcx.

MEn ſtelt in 't begin deſes Jornaels de lyſte der Capiteinen dieder in dienſt zyn, mette plaetſen daer ſy tegenwoordelick ligghen, en de menichte der Chrijchslien onder elck gehoorende, volgens de anneming onderſcheyden zynde, in haer natien en Regimenten, Daer na worden daghelicx, al vervolgens, ingeſchreven de verleggingen dieder vande Capiteinen voorvallen, met verclaring der reden, waerom die verlegging geſchiet als by voorbeelt.

Verleyt de Enghelſchen om datſe mette Françoiſen niet conden accorderen.

Verleyt om gheſchil te ſlichten tuſſchen het Crijchsvolck en Burgherie.

Verleyt om ghemeenſchap te breecken tuſſchen het Crijchsvolck en Burgherie.

Geſonden op een tocht tot ſekeren anſlach.

Om ordinaris verlegghing en ſoo voort. De Form van ſodanigen Jornael is als volcht.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

IORNAEL

Vande ghedueríghe verlegghing des Crijchsvolcx
BEGOST DEN 10 October 1614.

LYSTE DES VOETVOLCX

in dienst zynde op den 10 October 1614.

DUYTSCHEN

Regiment van Roelant vander Haven.

HEndrick vander Maſt tot Heuſden met . 100 coppen.
Ian Spriet tot Sluys met . . . . . 100 coppen.
Fredrick Zeyl tot Berghenopzoom met . . . . 80 coppen.
Herman Roer tot Ardenburch met . . . . 80 coppen.
Iacob Meerſch tot Berghenopzoom met . . . . 80 coppen.

FRANCOISEN

Regiment van Charles de Provence.

ANthoine du Camp tot Sluys met . . . 100 coppen.
Iaques des Prez tot Bergenopzoom met . 100 coppen.
Cornille Vergier tot Ardenburch met . . . . 75 coppen.
Pierre du Bois tot Sluys met . . . . . 75 coppen.
Charles du Iardin tot Heuſden met . . . 75 coppen.
Iohan du Bruiere tot Bergenopzoom met . . 75 coppen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ENGELSCHEN

Regiment van Warring.

Thomas Iacman tot Ardenburgh met . . . 100 *coppen.*
Nicolas Briſton tot Heuſden met . . . . . 90 *coppen.*
Ritchard Stock tot Sluys met . . . . . . 90 *coppen.*
Iames . . . . . tot Heuſden met . . . 75 *coppen.*
Robert . . . . . tot Berghenopzoom met 75 *coppen.*

TOt hier toe beſchreven zynde de lijſte der Capiteinen, mette plaetſen daer ſy lagen op den 10 October 1614, ſo ſal nu volgen het inſchrijven vande verleggingen der Capiteinen daer na geſchiet: 't Welck aldus toegaet: Patente geſonden vveſende, an een Capitein om vande plaets daer hy licht te vertrecken tot een ander, ſoo vvort ten eerſten gheſchreven den dach der patente; diemen altijt neemt voor den dach der verlegging, daer na den naem des Capiteins, ten derden de plaets van daer hy uytgeſondē is, totte plaets daer hy commen ſal.

En op dat ſoo hier als inde volgende tvvee regiſters, altijt gevveten zy, onder vvat natie elck Capitein ghehoort, ſoo vvort by elck zyn natie geſtelt, als inde volgende eerſte partie, *Pierre du Bois Fran*: alvvaer de ſilb *Fran*: beteyckent, dat hy ſtaet onder de Franſche natie, en niet dat hy is een Franſman ghebooren, ghemerckt het vvel gebeurt, dat eenige van ander natie onder de Franſche Regimenten zyn.

165 — 168 12 *November* 1614 *Pierre du Bois Fran: van Sluys tot Heuſden.*

165 — 169 12 *November* 1614 *Nicolas Briſton Eng: van Heuſden tot Sluys.*

165 — 168 20 *Novemb.* 1614 *Ian Spriet Duyt: van Sluys tot Berghenopzoom.*

20 No-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

165/169 20 *November* 1614 *Ritchart Stock Eng : van Sluys tot Ardenburgh.*

165/168 8 *December* 1614 *Herman Roer Duyt : van Ardenburgh tot Heusden.*

165/169 8 *December* 1614 *Thomas Iacman Eng : van Ardenburgh tot Sluys.*

165/168 12 *Februarij* 1615 *Fredrick Zeil Duyt : van Berghenopzoom tot Ardenburgh.*

165/168 12 *Februarij* 1615 *Iacques des Prez Fran : van Berghenopzoom tot Heusden.*

165/168 12 *Februarij* 1615 *Iohan Bruiere Fran : van Berghenopzoom tot Heusden.*

165/168 9 *Maert* 1615 *Hendrick vander Mast Duyt : van Heusden op Sluys.*

166/168 6 *Iuni* 1615 *Hendrick vander Mast Duyt : van Sluys te Velde.*

166/168 6 *Iuny* 1615 *Ian Spriet Duyt : van Berghenopzoom te Velde.*

166/168 6 *Iuni* 1615 *Frederick Zeil Duyt : van Ardenburgh te Velde.*

166/167 6 *Iuny* 1615 *Anthoni du Camp Fran : van Sluys te Velde.*

166/167 6 *Iuny* 1615 *Cornelle Vergier Fran : van Ardenburgh te Velde.*

166/169 6 *Iuni* 1615 *Thomas Iacman Eng : van Sluys te Velde.*

165/169 6 *Iuny Nicolas Briston Eng : van Sluys te Velde.*

166/169 6 *Iuny* 1615 *Ritchart Stock Eng : van Ardenburgh te Velde.*

166/168 7 *Iulius* 1615 *Ian Spriet Duyt : vant Velt tot een Tocht.*

166/168 7 *Iulius* 1615 *Iacob Meersch Duyt : van Berghenopzoom, tot een Tocht.*

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

3 HOOFTSTIC.

Vant maeckſel des Plaetsregiſters.

ANgeſienmen noch in 't voorgaende Iornael, noch volghende Capiteinregiſter, niet beſchreven en vint, met wat Capiteinen geſamentlick elcke plaets altijt beſet is, daermen nochtans de kennis af hebben wil, ſo wort tot dien einde daer af beſchreven dit regiſter; waer in voor eerſt de plaetſen, diemen met garniſoen beſet, al vervolgens als opſchriften gheſtelt zyn. Onder elck deſer plaetſen ſchrijftmen de Capiteinen, dieder inde lijſte des Iornaels bevonden worden te liggen: Als by voorbeelt Hendrick vander Maſt eerſte Capitein der lijſte, ſtaet daer te liggen tot Heuſden, daerom ſtel ick hier onder Heuſden den ſelven Hendrick vander Maſt. Daer na Ian Spriet onder Sluys, en ſoo voort met d'ander. Merckt noch dat angeſien ſommige Capiteinen des ſomers te velde in 't legher trecken, en datmen altijdt weten moet waer elck is, ſoo wort het velt voor een plaets genomen en by d'ander plaetſen gheſtelt. Maer want de vendels, die van een ſelve natie zyn, te velde in een quartier by malcander gheleydt worden, anders dan inde Steden, daermenſe om reden, verhaelt in 't 1 Hooftſtick, ghemeenelick gemenght leght, ſoo wort het Crijchſvolck te Velde in dit regiſter oock met Natien onderſcheyden, gelijck inde lyſte deur dien dat tot meerder bequaemheyt ſtreckt.

Benevens de Crijchſlieden diemen te velde int Leger legt, worden oock eenighe door patente uytgheſonden op groote tochten: Maer alſoo dit regiſter altijt moet inhouden, en connen te kennen geven, de plaetſen aller criichſlien die in dienſt zyn, ſoo wort het opſchrift der tochten oock onder de plaetſen gheſtelt.

Maer op datmen 't gheene tot hier toe verhaelt is, noch beter mach verſtaen deur voorbeelt des plaetſregiſters, ſoo ſtel ick daer af de volgende form.

PLAETS-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

PLAETSREGISTER

Begost den 10 October 1614.

SLVYS.

Ian Spriet Duyt: *Anthonie du Camp Fran*: *Pierre du Bois Fran*: *Richard Stock Eng*: *Nicolaes Briston Eng*: *Thomas Iacman Eng*: *Hendrick vander Mast Duyt.*

ARDENBVRGH.

Herman Roer Duyt: *Cornille Vergier Fran*: *Thomas Iacman Eng*: *Richard Stock Eng*: *Frederick Zeil Duyt*:

BERGENOPZOOM.

Fredrick Zeil Duyt: *Iacob Meersch Duyt*: *Iacques des Prez Fran*: *Iohan Bruiere Fran*. *Robert Eng*: *Ian Spriet Duyt*.

HEUSDEN.

Hendrick vander Mast Duyt: *Charles du Iardin Fran*: *Nicolas Briston Eng*: *Iames . . . . Eng*: *Pierre du Bois Fran*: *Herman Roer Duyt*: *Iaques des Prez Fran*: *johan Bruiere Fran*:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VEET.

Duytschen.

Hendrick vander Mast. Ian Spriet. Fredrick Zeil.

Francoisen.

Anthoine du Camp. Corneille Vergier.

Enghelschen.

Thomas Jacman. Nicolas Briston. Richard Stock.

TOCHTEN.

Iacob Meersch Duyt: Ian Spriet Duyt:

4 HOOFTSTIC.

Vant maecksel des Capiteinregisters.

NAdienmen deur het voorgaende Iornael noch Plaetsregister, niet vinden en can waer elck Capitein tegenwoordelick light, en te vooren ghedurende zyn dienst gheleghen heest, dan deur moeylicke soeckingh onder de groote menichte der Capiteinen, ongherievich vallende voor den Oversten die metter haest yet nootlicx an hemlien te ontbieden heeft, of van hemlien vveten moet, soo is, om die svvarieheyt te voorcommen, dit Capiteinregister daer toe verordent, vvaer in voor eerst gestelt vvorden de letters vanden A, B, C, na de ghemeene manier van Alphabetten of tafels, latende onder of achter elcke letter soo veel ledich papier als genouch is om in te schrijven de namen van Capiteinen die metter selve letter beginnen. Dit soo bereyt vvesende, de inschrijving gaet aldus toe: Den eersten Capitein der lijste des Ior-

Iornaels, dats Hendrick vander Maſt, diens naem, met H beginnende, vvort hier geſtelt onder H, met deſe vvoorden: *Hendrick vander Maſt Duyt*: 10 *October* 1614 *tot Heuſden.* Deſgelijcx vvort gedaen metten tvveeden Capitein Ian Spriet Duyt: en al d'ander.

Al de Capiteinen der lijſte alſo t'haerder plaets geſtelt weſende, ſoo moeter noch by commen de inſchrijving der Capiteinen die daer na verleyt zyn, dan alſoo dat geſchiet deur het overdraghen van ſoodanighe parthien uyt het Iornael in dit regiſter, ſo ſal 't ſelve int volgende 5 Hooftſtick eygentlick verclaert worden.

Maer op datmen 't gheene tot hier toe geſeyt is, deur voorbeelt des Capiteinregiſters noch beter mach verſtaen, ſo ſtel ick daer af de volgende form.

CAPITEINREGISTER

Begoſt den 10 Octob. 1614.

A

Anthoine Du Camp Fran: 10 *Octob.* 1614 *tot Sluys.* 6 *Iunius* 1615 *te Velde.*

B

C

Corneille Vergier Fran: 10 *Octob.* 1614 *tot Ardenburch.* 6 *Iunius* 1615 *te Velde.*

Charles du Iardin Fran: 10 *Octob.* 1614 *tot Heuſden.*

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

D

E

F

Frederick Zeil Duyt: 10 *Octob.* 1614 *tot Berghenopzoom.* 12 *Febr.* 1615 *tot Ardenburch.* 6 *Iunius* 1615 *te velde.*

G

H

Hendrick vander Maſt Duyt: 10 *Octob.* 1614 *tot Heuſden.* 9 *Mart*: 1615 *tot Sluys.* 6 *Iunius* 1615 *te Velde.*

Herman Roer Duyt: 10 *Octob.* 1614 *tot Ardenburch.* 8 *Decemb.* 1614 *tot Heuſden.*

I

Ian Spriet Duyt: 10 *Octob.* 1614 *tot Sluys.* 20 *Novemb.* 1614 *tot Berghenopzoom.* 6 *Iunius* 1615 *te Velde. Den* 7 *Iulius* 1615 *tot een tocht.*

Iacob Meerſch Duyt: 10 *Octob.* 1614 *tot Bergenopzoom. Den* 17 *Iulius* 1615 *tot een tocht.*

Iacques des Prez Fran: 10 *Octob.* 1614 *tot Berghenopzoom.* 12 *Febr.* 1615 *tot Heuſden.*

Iohan

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Iohan Bruiere Fran: 10 *Octobet* 1614 *tot Berghenopzoom.* 12 *Febr.* 1615 *tot Heusden.*

Iames . . Eng : 10 *Octob.* 1614 *tot Heusden.*

K

L

M

N

Nicolas Brisson Eng : 10 *Octob.* 1614 *tot Heusden. Den* 12 *Novemb.* 1614 *tot Sluys.* 6 *Iunius* 1615 *te Velde.*

O

P

Pierre Du Bois Fran: 10 *Octob.* 1614 *tot Sluys. Den* 12 *Novemb.* 1614 *tot Heusden.*

Q

R

Richard Stock Eng : 10 *Octob.* 1614 *tot Sluys.* 20 *Novemb.* 1614 *tot Ardenburgh.* 6 *Iunius* 1615 *te Velde.*

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Robert . . Eng: 10 *Octob.* 1614 *tot Berghenopzoom.*

S

T

Thomas Iacman Eng: 10 *Octob.* 1614 *tot Ardenburgh. Den* 8 *Decemb.* 1614 *tot Sluys.* 6 *Iuni* 1615 *te Velde.*

V

VV

X

5 HOOFTSTIC.

Van der verleyde Capiteinen overdraghing uyt het Jornael int Plaetsregister en Capiteinregister.

Int 3 en 4 Hooftstick is geseyt, hoe de Capiteinen overghedraghen worden uyt de lijste des Iornaels int Plaetsregister en Capiteinregister, voorder rest hier te verclaren de overdraging, gheschiet vande verleyde Capiteinen, 't welck aldus toegaet: *Ick* sie int *Iornael* dat d'eerste partie der verleyde Capiteinen gebeurde op den 12 November 1614. van Pierre du Bois Fran: verleyt zynde van Sluys tot Heusden: Dit soo wesende, ick royer Pierre du Bois int Plaetsregister onder Sluys, en verschrijf hem int selve *Register* onder Heusden achter den laetsten naem dieder staet. Daer na stel ick int Capiteinregister onder de letter P, achter *Pierre du Bois Fran:*

Dese

Dese woorden *den* 12 *November* 1614 *tot Heusden*, ghelijckmen siet: En daer mee is die partie overgedragen.

Merct noch eens des Capiteins tegenwoordige plaets, altijdt angewesen te worden, mette laetste plaets, uytghenomen als hy overleden of uyt den dienst ghescheyden is: om vant welck kennis en sekerheyt te hebben, soo wordt dat beteyckent mette laetste plaets te royeren.

Merckt noch de Fol: des Iornaels, daer de partien der verleyde Capiteinen uyt zyn overgedragen, hier niet gestelt en worden, om dat de vervolgende daghen des Iornaels daer af genouch anwijsing doen: Maer de Folien der registers worden int Iornael op den cant gestelt om twee redenen, d'eene dat de partiens Folie mettet eerste opsien bekent is, ten anderen dat de twee getalen teycken zyn, de partie overghedragen te wesen.

Nu ghelijck hier overgedragen is Pierre du Bois, also gadet toe mette overdraghing van al d'ander partien

Uyt dit voorbeelt blyckt, het oversetten van elcke partie seer weynich geschrifts te behouven, want daer en is niet te doen dan [op dat ick het voorschreven noch eens int cort verhael] int Plaetsregister des Capiteins naem te royeren en die in 't selve register te schrijven onder de plaets daer hy comt. Daer na int Capiteinregister, onder de letter daer zyn naem mee begint achter sijn plaets, te schrijven den dach der patente mette naem der plaets, en de twee getalen te stellen opden cant des Iornaels.

ANgaende ymandt mocht meynen; De liniering der vertrocken Capiteinen onnoodich te wesen, om dat de laetste namen altydt anwijsen, wie datter teghenwoordelick liggen: Hier op dient tot antwoort veel tijdts te gebeuren, datter dickwils geen Garnisoen en is ter plaetse daer het te vooren was, als of onnoodich zynde, of datment te velde sent, en de plaets deur Burgherie laet bewaren, met dierghelijcke, sulcx dat de linieringe noodich is, om altijt seker te zyn, offer den laetsten is of niet.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Merckt dat alſſer meer dan een partie moet overgedragen zyn, ſoo vallet bequamer, eerſt al vervolghens te ſchrijven 't geene int Plaetſregiſter moet commen, int welcke niet dan Capiteins namen te ſtellen en zyn, Daer na al vervolghens 't gheene int Capiteinregiſter valt, daer 't altemael daghen en plaetſen zyn, om alſoo telckens met yder partie, niet te moeten ſpringhen vant een regiſter tottet ander, en dat telckens met verandering der ſtof, 't welck 't gedacht meer becommernis geeft.

6 HOOFTSTIC.

Vant ghebruyck des voorgaenden Capiteinregiſters en Plaetſregiſters.

VOor al is te weten dat den Overſten, of de gene die de laſt der verleggingh anghenomen heeft. hem mette oirden der inſchrijving deſer boecken niet en behouft te becommeren [ten ware hy daer toe begheerte hadde] Maer mach daer mee laten ghewórden den ghenen dieder de laſt af heeft: Want maer nemende de boveſchreve twee regiſters, ſoo ſtaen hem altijdt voor ooghen, met wat Capiteinen de plaetſen tegenwoordelick beſet zyn, en waer elck Capitein leght, ſonder eenige moeyelick naſoucking: Hem dienende om ſeker kennis te hebben wat Burgeryen mettet Crijchſvolck wel of qualick dragen.

Wat Compagnie al te lang in qua garniſoenen hebben gelegen.

Wat natien met malcander niet connen over een commen.

Of oock het volck dadelick light volghens zyn oirden, en yoorſien tegen de abuyſen die hy bevint te gebeuren.

En als Capiteinen hem beclagen van altijt op quade plaetſen te hebbẽ verleyt geweeſt hy en behouft daer toe niemants getuyghnis, vvant hy dat op corter tijdt, van over veel jaren hier ſien can: Sulcx dat hy met die regiſters inde handt te nemen,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

men, gereder, claerder en ſekerder kennis van alles heeft, dan hem ſoude connen ghedaen worden deur mondelicke onderrichting, alvvaert oock van ymandt die eygentlick zyn werck daer af maeckte; En ſonder ſulcke of diergelijck lichte regel, 't gebeurt, der verlegging voor ſommighe Overſten, ſoo beſwaerlick te vallen, dat ſy 't anderen bevelen, dieder haer prouffyt me doen, niet tot 's landts dienſt; Gevende de beſte plaetſen den ghenen, daer de meeſte geſchencken af commen, of die ſyſe deur eygen gunſt toeſchicken; Volgende daer uyt lange ligging der Garniſoenen, met verdrucking der Crijchslien, diemen in qua plaetſen doet liggen, en de onghevallen daer vooren int 1 Hooftſtick afgeſeyt is.

MERCKT.

ALs de Criichſlien eender Compagnie op verſcheyden plaetſen als Schanskens of Redoutkens liggen, ſo machmen voor haer Garniſoenplaets houden, daer den Capitein mette meeſte hoop light.

EYNDE.

H: S:

Het eerſte voornemen was hier als 8 Onderſcheyt een Crijchſpiegelingh (die wy uyt de eyghentlicke deelen der Crijchconſt geformt hadden) by te vougen, waeromme int voorgaende ſomwijlen anvvijſing totet ſelve gedaen is. Doch dat deur nader overlegh bevindende gevouchlicker mette ſelve deelen der Crijchconſt te ſullen uytcommen, ſoo iſt eyntlick beſluyt ghevallen, het voor dit mael met deſe Burgerlicke ſtoffen te laten beruſten; Mits daer toe doende de volgende Verrechtingh van Domeine mette Contrerolle en ander behouſten van dien.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VERRECHTING VAN DOMEINE

mette

CONTREROLLE

en ander behouften vandien.

't Welck is

VERCLARING VAN GHEMEENE

Reghel waer deur voorcommen worden alle abuyſen mette ſwaricheden uytte ſelve ſpruytende, diemen tot noch toe uyt geen Rekencamers van Domeine en Finance heeft connen weren.

WESENDE SAKEN DAER HEM

in gheoeffent heeft den Doorluchtichſten Hooghgheboren Vorſt en Heer MAURITS by der gratie Gods PRINCE VAN ORANGE &c.
Ho: Loff: Memorie.

Beſchreven deur SIMON STEVIN *van Brugghe,*

In zyn leven des Hooghgemelten Heere PRINCEN *Superintendent vande Finance &c.*

Ende uyt zyn naghelaten Hantſchriften by een gheſtelt deur zyn Soon

Hendrick Stevin.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

175

VIII ONDERSCHEYT VANDE CRIICHSPIEGELING VERVANGENDE D'OIRDEN DER AMPT-lien eens Legers met haer en ander eyghen Crychwoordens Bepalinghen. Mitsgaders ettelicke ghemeene reghelen en noodtwendighe ghebruycken in Crijch vereyscht, die men meest alle nu ter tijdt niet en gebruyckt.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VVELGEBOREN

GENADIGEN HEERE,

LODEWYCK VAN NASSAU

HEERE vander Lecke en Beversweert, Sergeant Major Generael, Gouverneur van Berghen op den Zoom ende omligghende Forten, Collonel van een Regement te Voet, &c.

VVelgebore Genadige HEERE

GEmerckt ettelicke der voornaemste deelen vant beleyt des Oirlochs op U Ghenade sulcx berusten, dat de selve de Hoogweerdighe Staten en Ampten diese becleet, niet min en vereert, als sy daer deur verheerlickt wordt, Waer uytmen lichtelick can oirdelen van haer verstant, nopende al 't ghene tot een welgheformde Crijch vereyscht wordt. Ende dat dit 8 Onderscheyt vervangt een corte sommierlicke verclaringh, van meest alles dat eyghentlick tot een oirdentlick Legher behoort; Soo heb ick my verstout het int besonder U Ghenade toe te eygenen: Vertrouwende dat de selve, niet lettende op de gheringheydt des anbieders, maer op de Grootheydt des gheens, haer soo na bestaende, on-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

der welckers oeffeninghen het ghedachteniſſen ſijn, deſe mijne vrymoedicheyt ghenadelick ſal ten goede duyden ; Waer mee ick becommende 't gheene de hoop was daer deur te bereycken , Bidde Godt dat hy U Ghenade neme in ſijne Heylige beſcherming en blyve

Welgheboorene Ghenadighe Heere,

U Genade

Onderdanighen Dienaer

Hendrick Stevin.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

H: S:

An den Leſer.

HEt is mettet woordt *Crijchſpieghelingh* aldus gheleghen: Hebbende op ſeker papier ghevonden des Schrijvers verclaringh over 't ſelve ghedaen, ſoo 't ſchijnt, doen de meyningh noch was onder dat opſchrift den Crijchshandel uyt te geven, ſonder nochtans te bevinden het eyntlick beſluyt ſulcx ghebleven te ſijn, maer het woordt *Crijchconſt* daertoe te ghebruycken; Ende dat ick om redenen int begin des boucx anden Leſer verclaert, niet voor en had den gheheelen Crijchshandel in deſen Burgherlicke ſtoffen te veryanghen; maer ghelijck daer gheſeydt is, alleenelick ſaken die ſonder oeffening der Wiſconſten verſtaen connen worden, ſoo heb ick tot ſeker onderſcheydt der voorſz. Crijchconſt, weſende in d'oirden het derde, handelende in 4 Hooftſticken Vande oirden der Amptlien eens leghers met haer en ander eyghen Crijchswoordens bepalinghen, noch ghevought 13 Hooftſticken, daer af ick vertrouwe dat den meeſtendeel ghedenckweerdich ſullen bevonden en in voughen als vooren by yder connen verſtaen worden, en daer toe het woordt Crijchſpieghelingh te pas ghebrocht, oock goet ghedacht, hier te ſtellen de boveſchreven verclaringh.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Vande Beteyckeningh des woordts Crychſpieghelingh.

ANghesien het voornemen is de Crijchſpiegheling te beſchrijven, ſoo ſal ick eerſt des woorts beteyckeningh verclaren, want hoewel ick vande ſpieghelingh en daet int ghemeen, mijn ghevoelen gheſeydt heb, ten einde vant Eertclootſchrifts eerſte Bouck ('t welck ick tot grondelicker kennis van deſen oirboir acht eerſt overleſen te ſijn) ſoo vereyſcht deſe ſpieghelingh des Crijchs haer beſonder uytlegghingh; Tot dien eynde ſtaen te anmercken driederley ſoorten van menſchen: D'eerſte en meeſte hoop die den crijch leeren door de daet ſelf, ſonder hemlien met ſpieghelingh te becommeren, als ghemeene Soldaten, die hun totten crijch beghevende, leeren de Crijchſaken van wacht, van ſchieten, van ſchermutſen, van veltſlach, en te velde ligghende, na te volghen, 't ghene ſy anderen ſien voor doen; en gheraken eenighe alſoo van d'een trap tot d'ander, wordende Serganten, Vaendraghers. Lieutenanten, Capiteinen, Colonellen, leerende over al dat hun noodich is metter daet ſelf, ſonder (als gheſeydt is) hemlien met ſpieghelingh te bemoeyen, wantter onder ſulcke dickwils ſijn, die leſen noch ſchrijven en connen. De tweede ſoorte, ſijn de ghene die haer begheven tottet leeren der ſpieghelingh, ſonder de daet te raken, leſende verſcheyden boucken die van crijchſaken handelen, als vande manier der verdeeling en verkieſingh des Crijchsvolcx, vande beſte marcheringh, logeringh, approcheringh, leeren oock door 't behulp van telconſt en meetconſt, ſchantſen maken, Steden verſtercken en dierghelijcke, maer alles op papier en met woorden, ſonder ande daet te commen, welcke dinghen, ſijnde als ſchauwen der ſaken die ſy beteyckenen, ghelijck ſchauwen in ſpiegels, die met haer verſchaulicke lichamen groote ge-

lijck-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

lijckheydt hebben, ſoo wort ſulcken handel ſpiegheling genoemt. En al iſt dat ſommighe * Spieghelaers totte daet niet en commen, ſoo ghebeuret nochtans wel, dat ſy van veel Crijchſaken beter connen oirdeelen, en met meerder reden ſpreken, dan de voorſchreve eerſte ſoorte der ervaren Crijchſlien, gheen Spieghelaers ſijnde: Sulcx dat die manier van oeffening, al en iſſer gheen dadelicke ervaring, niet te verachten en ſchijnt, teghen de meyningh der ghene die 't verkeerde voorſtaen, want ghelijck ick elders gheſeyt heb, Euclides, Ptolemeus en veel ander, die gheen dadelicke Lantmeeters noch Stierlien en waren, ſijn Spieghelaers gheweeſt, die voor dadelicke Stierlien, Landtmeters en ander, reghelen beſchreven hebben, welcke ſy volgen, en hun voor groote Meeſters achten, als ſyſe verſtaen: Men vinter oock die in Sterctebou en ander Crijchdeelen, door enckel ſpiegheling, ſonder daet, tot grondelicker kennis gecommen ſijn, dant ſeer ervaren Crijchſlien, ſonder ſpieghelingh, moghelick ſoude ſijn te gheraken. Sulcx dat, ghelijck ick goede oeffening der daet van d'eerſte ſoorte, voor oirboir acht, al en iſſer gheen ſpiegheling by, alſoo meyn ick de ſpiegheling deſer tweede ſoorte nut te weſen, al iſt ſonder daet, te meer dat niemant en weet, wat oirſaken datter ſullen voorvallen, om hem daer na totte daet te begheven, daer kennis der ſpiegheling toe te pas can commen: De derde ſoorte is vande ghene, die hun in beyde ſaken, als Spieghelingh en daet gheoeffent hebben, welcke openbaerlick de beſte ſijn, om overal inde daet de beſte reden te moghen hanthaven. 't Welck 't ghene ſijnde, dat ick vande verclaring des woorts Crijchſpiegheling, voorghenomen had te ſchrijven, ſoo mach daerentuſſchen elck ſijn goetduncken volghen.

* Theorici.

CORT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP.

DESES VIII.

ONDERSCHEYTS.

ANgesien totten Crijch een groote menichte van Amptlien moet sijn, waer af de kennisse tot ervarentheydt des Crijchandels noodich is, soo sal ick die na mijn vermoghen oirdentlick en cort beschrijven, te weten:

Immediate. Subalterne.

Het eerste Hooftstick, inhoudende corte sommierlicke verclaring vande form der Amptlien eens leghers int geheel, met een vervolch soo d'een over d'ander beveelt en ghelijck sy onder malcander * onghemiddelt, en * gheonderandert staen. Daer na sullen volghen drie Hooftsticken der Bepalinghen te weten:

Het tweede Hooftstick in d'oirden bepalinghen der Ampten en Amptlien des Crijchsvolcx.

Het derde bepalinghen van namen der keeringen en slachoirdeninghen met datter ancleeft,

Het vierde bepalinghen der Ampten en Amptlien gheen Crijchsvolck wesende. Na welcke noch volghen sullen 13 Hooftsticken namelick.

Het 5 in d'oirden vande weerdicheyt der plaetsen van ghemeene Soldaten en Amptlien.

Het 6 vande ghemeene reghel der Vervulling.

Het 7 vanden oirboir des handtweerbruyckx onder alle Crijchslien soo te voet als te peerde.

Het 8 vande leghergraving met een draghelick reetschap, ghenaemt Spabijlhou, bequamer dan deur gravings reetschappen, diemen tot noch toe in dese landen t'scheep ghevoertheeft.

Het

Het 9 Inhoudende verhael vant groot gherief en voordeel datmen heeft, met seker vanen Crijchslien te onderscheyden, en veroirdenen tot Ambachten inde Crijch noodich, als Timmerlien, Metsers, Smeen, en Mandemakers, voort tot Groffschutreckers en wechmakers.

Het 10 van Ruyters die dienst souden connen doen.

Het 11 Verclaring eenigher omstandighen der manier vant * reysen eens Legers. Marcheren.

Het 12 vant belegheren.

Het 13 vande veltslachoirdening met navolging der Romeynsche wijse: Oock dattet Groffschut voor gheen oirsaeck mach ghehouden worden datter nu minder Veltslaghen gheschieden dan by tijde der Griecken en Romeynen ghelijck veele meenen.

Het 14 vande oirdentlicke buytdeeling.

Het 15 Compagnie Collonelle een quade wijse te wesen.

Het 16 van eenich verschil tusschen Elianus beschrijving ende dese, angaende de sake der Roersels.

Het 17 verduytsching van Elianus Griecsche woorden, angaende de Ampten en Amptlien des Crijchsvolcx, om daer me an eenen die Elianus uyttet Griecx in Duyts sal oversetten, de meyning te kennen te gheven.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VIII
ONDERSCHEYT
vande
CRYCHSPIEGELING,
1 HOOFTSTICK.

Inhoudende corte ſommierlicke verclaring vande form der Amptlien eens Leghers int gheheel, met een vervolch ſoo d'een over d'ander beveelt, en ghelijck ſy onder malcander *onghemiddelt en gheonderandert ſtaen. Immediatē & ſubalterne.

GHelijck ymant die na reden en reghel een huys wil bouwen, eerſt overdenckt de *eintlicke oirſaeck daert toe dienen ſal, met een * voortganck vant heel huys totte delen; maer daer na ant werck vallende, verkeerdelick de deelen eerſt maeckt, die t'ſamen het heel voortbrenghen: Alſoo is hier myn voornemen ſulcke oirden te volghen, inde beſchrijving deſes 8 Onderſcheyts, ſtellende in dit Hooftſtick, overdencking der eintlicke oirſaeck des Crijchandels en haer Amptlien, met een voortganck vant heel totte deelen, maer inde drie naeſtvolghende Hooftſticken (weſende verclaring vande ghedaenten en omſtandighen der Amptlien) ſal ick mette leeghſte beginnen. Om dan totte ſaeck deſes Hooftſticx te commen, Soo is te weten dat den Crijchoverſt onder hem heeft den Crijchandel te lande ende te wa- Cauſa finalis. Progreſſie.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ter. Te lande van menſchen, weſende ten deele Crijchs-volck ten deele gheen Crijchſvolck. Die Crijchſvolck ſyn, worden onderſcheyden in volck te voet en volck te peerde. De voetknechten neem ick, voorbeeltſche wijſe, te ſijn een Standaert volck, waeraf de verdeelingh ſal ſijn met thienighe voortganck na de Perſiſche wijſe, daer int 9 Hooftſtick des 4 Onderſcheyts vermaen af ghedaen is, te weten dat den Standaertleyer beveelt over thien Banierleyers, elck Banierleyer over thien Vaenleyers, elck Vaenleyer over thien Ryeleyers, elck Ryeleyer over thien Crijchſlien, welverſtaende dat den Standaertleyer, elcke Banierleyer, en elcke Vaenleyer, daer benevens noch heeft ſijn noodige Amptlien. Angaende de verdeeling vant peerdevolck, Anghеſien daer over beveelt een Ruyteroverſt als Standaertleyer, onder hem hebbende alſulcken oirden van Amptlien, als den vooriſchreven Standaertleyer des Voetvolcx, ſoo is d'een deur d'ander bekent. Maer om van ſulcken oirden noch naeckter verclaringh te doen, ick ſegh aldus: Wanttet benevens kennis vande verſcheyden Ampten en Amptlien eens Leghers, oirboir is, datmen verſtae haer ketening en oirdentlick vervolch, hoe d'een over d'ander beveelt, als wie *onghemiddelt of onderandert ſyn, om vant heel bewint te hebben ſulcke ſomme der inbeelding, alſmen (by ghelijckenis gheſeydt) deur een gheſchilderde Eertcloot, vant groot Eertrijck crijcht, ſoo ſal ick 't gheene boven gheſeydt is, deur de volghende tafel noch opentlicker voor ooghen ſtellen.

Immediate & ſubalterne.

TAFEL

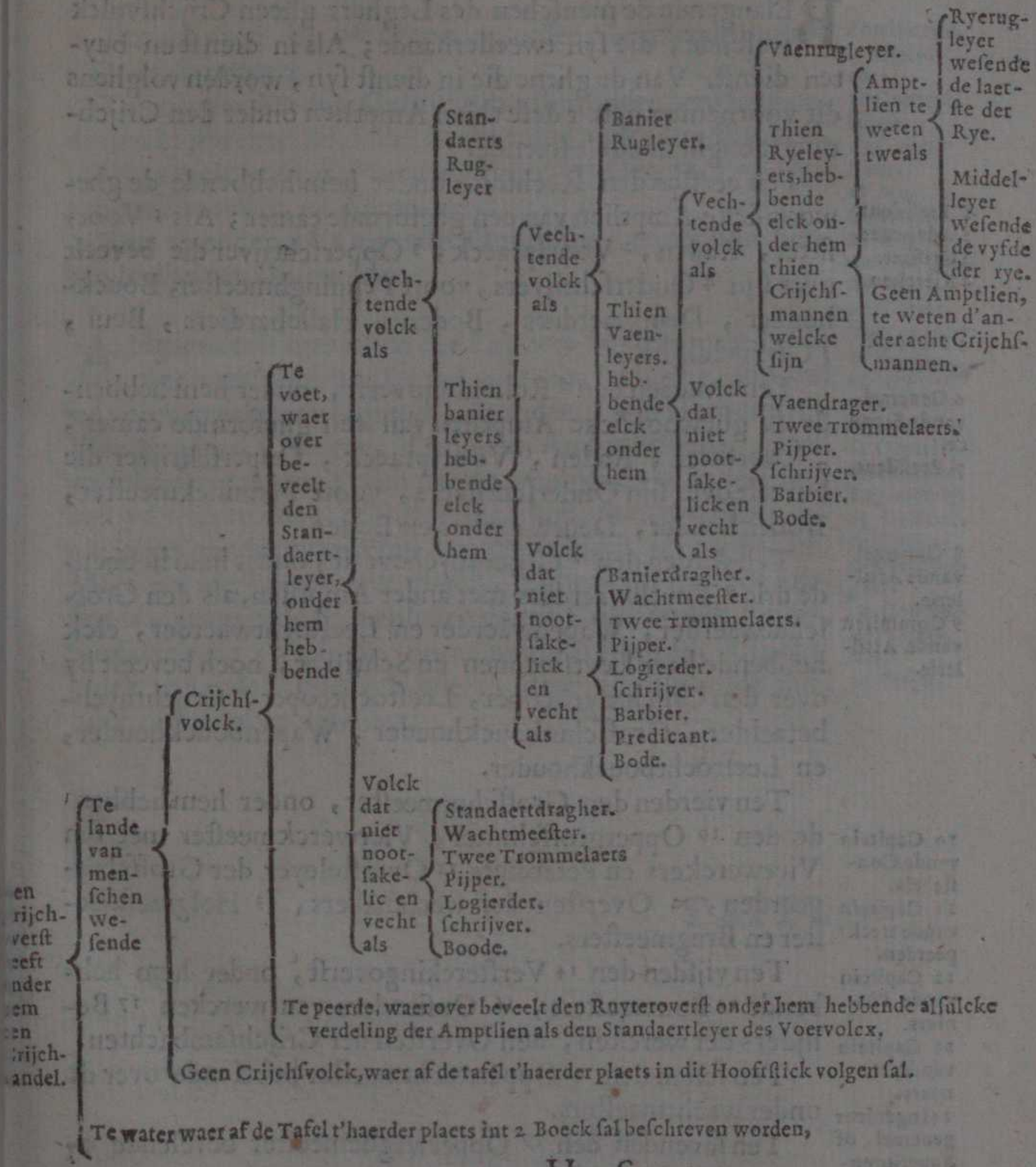

H: S:

Dit tweede boeck is niet ghevonden.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

BElangende de menschen des Leghers gheen Crijchsvolck wesende, die syn tweederhande; Als in dienst en buyten dienst. Van de ghene die in dienst syn, worden volghens dit voornemen, getelt dese thien Amptlien onder den Crijchoverst onghemiddelt staende.

Ten eersten den Rechter, onder hem hebbende de ghewoonlicke Amptlien van een gheformde camer; Als [1] Voorsitter, Raden, [2] Voorspraeck, [3] Opperschrijver die beveelt over sijn [4] Onderschrijvers, voort Penninghmeester, Bouckhouder, Deurwaerders, Boden, Hallebardiers, Beul, [5] Gheweldighe.

1 Presidٍent.
2 Advocaet.
3 Griffier.
4 Klercken.
5 Provooſt generael.

Ten tweeden den [6] Rekeningoverst, onder hem hebbende de ghewoonlicke Amptlien van een gheformde camer, [7] Voorsitter, Raden, Voorspraeck, Opperschrijver die beveelt over sijn Onderschrijvers, voort Penninckmeester, Bouckhouder, Deurwaerders en Boden.

6 Generael vande Finance.
7 Presidٍent.

Ten derden den [8] Crijchtuychoverst, onder hem hebbende drie [9] Tuychwaerders met ander Amptlien, als den Grofschutwaerder, Wapenwaerder en Leeftochtwaerder, elck hebbende haer Leytsmannen en Schrijver, noch beveelt hy over den Crijchtuychcoper, Leeftochtcoper, Crijchtuychbetaelder, Groffschutbouckhouder, Wapenbouckhouder, en Leeftochtbouckhouder.

8 Generael vande Artillerie.
9 Commisen vande Artillerie.

Ten vierden den Groffschutmeester, onder hem hebbende den [10] Oppergroffschutter, Vierwerckmeester met syn Vierwerckers en Petardiers [11] Oversteleyer der Groffschutpeerden, [12] Oversten der wechmakers, [13] Holgraefmeester en Brugmeesters.

10 Capitein vande Constabels.
11 Capitein vande treckpeerden.
12 Capitein vande Pioniers.
13 Capitein vande Mineurs.

Ten vijfden den [14] Versterckingoverst, onder hem hebbende [15] Boumeesters, [16] Opsienders van wercken [17] Belijders der wercken, den Oversten der Crijchsambachten.

14 Ingenieur generael, of Superintendent vande

Ten sesten den [18] Opperwachtmeester bevelende over de onderwachtmeesters.

Ten sevenden den [19] Opperwaghemeester bevelende over [20] d'Onderwaghemeesters.

Ten

Ten achtſten den 21 Opperlogierder, bevelende over 22 d'Onderlogierders.

Ten neghenden den Gaſthuysmeeſter, onder hem hebbende den Hofpreker, die onder hem heeft d'ander Predicanten, voort beveelt hy over d'Armbeſorgers, 23 Geneſer, 24 Opperwondtmeeſter, en Apoteker.

Ten thienden 25 Opperſte Opſiender, onder hem hebbende d'ander Opſienders.

ANgaende de menſchen des Leghers buytendienſt ſijnde (daermen nochtans reghel over houden moet, ſoo wel int vooorttrecken en logieren, als anders) ſijn Herbergiers, Vleeshouders, Cramers, Cooplien, Ambachtſlien. Oock veel die commen om te ſien watter ommegaet, of anders daer met ymandt te doen hebben, die allen metten anderen int ghemeen ghenoemt worden buytendienſtich 26 nagevolch. Maer om noch beter te verclaren, 't ghene tot hier toe gheſeyt is, aengaende de menſchen gheen Crijchſvolck ſijnde, ſoo ſal ick dat (ghelijck vooren mette Amptlien, Crijchsvolck weſende, ghedaen wiert) deur de volghende tafel noch opentlicker anwijſen.

Fortificatie.
15 Ingenieurs.
16 Controlleurs.
17 Conducteurs.
18 Major Generael.
19 Waghemeeſter Generael.
20 Conducteur vande waghens.
21 Quartiermeeſter Generael.
22 Quartiermeeſter der Regimenten
23 Doctoor.
24 Chirurgyn vant Legher.
25 Controlleur Generael.
26 Treyn.

TAFEL

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

- Rechter, onder hem hebbende de ghewoonlicke Amptlien van een gheformde camer, als
  - Voorsitter.
  - Raden.
  - Voorspraeck. (Onderschrijvers.
  - Opperschrijver die beveelt over sijn
  - Penninckmeester.
  - Boeckhouder.
  - Deurwaerders.
  - Boden.
  - Hallebardiers.
  - Beul.
  - Gheweldighe.
- Rekeningoverst, onder hem hebben de de gewoonlicke Amptlien van een geformde Camer, als
  - Voorsitter.
  - Raden.
  - Voorspraeck. (Onderschrijvers.
  - Opperschrijver die beveelt over syn
  - Penninckmeester.
  - Bouckhouder.
  - Deurwaerders.
  - Boden.
- Crijchruychoverst ōder hem hebben de drie Tuychwaerders met ander Amptlien; als
  - Grofschutwaerder bevelende over sijn Leytsmannen en Schryver.
  - Wapenwaerder bevelende over syn Leytsmannen en Schryver.
  - Leeftochtwaerder bevelende over sijn Leytsmannen en schrijver.
  - Crijchruychcoper.
  - Leeftochtcoper.
  - Crychruychbetaelder.
  - Grofschutbouckhouder.
  - Wapenbouckhouder.
  - Leestoch bouckhouder.
- Grofschutmeester, onder hem hebbende den
  - Oppergrofschutter.
  - Vierwerckmeester met syn vierwerckers en petardiers.
  - Oversteleyer der Grofschutpeerden.
  - Overste der Wechmakers.
  - Holgraefmeester.
  - Brughmeester.
- Versterckingoverst onder hem hebbende den
  - Baumeesters.
  - Opsienders der wercken.
  - Beleyders der wercken.
  - Overste der Crijchsambachten.
- Opperwachtmeester bevelende over de Onderwachtmeesters. (sters.
- Opperwagemeester bevelende over de Onderwagemee-
- Opperlogierder bevelende over d'Onderlogierders.
- Gasthuysmeester, onder hem hebbende den
  - Hofpreker die onder hem heeft d'ander Predicanten.
  - Armbesorgers.
  - Genesser.
  - Opperwondtmeester.
  - Apoteker.
- Opperste Opsiender onder hem hebben d'ander Opsienders. (ders.

De menschen eens Leghers gheen Crijchsvolck wesende sijn ten dele

In dienst, vande selve sijn volghens dit voornemen thien Amptlien die onder den Crijchoverste onghemiddelt staen, te weten den

Buytens dienst, daermen nochtans regel over houden moet, als Herbergiers, Vleeshouders, Cramers, Cooplien, Ambachtslien oock veel die comen om te sien watter ommegaet, of anders daer met ymant te doen hebben, alle welcke int gemeen genoemt worden buytendienstig nagevolcht.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Soo ymant dit ghetal van thien onghemiddelde Amptlien met de drie, vervaet inde eerſte tafel deſes Hooftſticx, te weten Standaertleyer des voetvolcx als Voetvolckoverſt, Standaertleyer des peerdevolcx als Ruyteroverſt, en * Wateroverſt, t'ſamen derthien, te groot of te cleen docht, om by den Crijchoverſt op elck int beſonder perſoonlick acht te connen ghenomen worden van yders doent, men ſoudet moghen verminderen met eenighe van dien * onderanderich te maken, of vermeerderen met eenighe onderanderich ſijnde, onghemiddelt te ſtellen.

Admirael vande Zee.

Subalterne.

Als inde voorgaende verdeeling der Amptlien deſes Hooftſticx, ſijn onder den Crijchtuychoverſt gheſtelt drie Tuychwaerders met ander Amptlien, als den Groffchutwaerder, Wapenwaerder, en Leeftochtwaerder, elck hebbende haer Leytſmannen en Schrijver, noch ſijn onder hem gheſtelt den Crijchtuychcooper, Leeftochtcooper Crijchtuychbetaelder, Groffchutboeckhouder, Wapenbouckhouder en Leeftochtbouckhouder. Voorts onder den Groffchutmeeſter ſijn geſtelt den Oppergroffchutter, Vierwerckmeeſter met ſijn Vierwerckers, en Petardiers, Overſten der Groffchutpeerden, Overſten der Wechmakers, Holgraefmeeſter, en Brugmeeſter: Al welck bewint dier twee Amptlien onder den Crijchoverſt onghemiddelt ſtaende, na d'oude wijſe wel gegheven is an een, als Crijchtuychoverſt of Generael vande Artillerie. Maer angheſien ſulck opſicht als hier vooren den Crijchtuychoverſt alleen ghegheven is, mettet ghene van ſijn Ampt breeder verclaert is inde vierde bepaling des volghenden 4 Hooftſticx, een man ghenouch te doen gheeft, en dat den Groffchutmeeſter, ſonder ſulck opſicht, oock ghenouch te doen heeft, met te bevelen over de ghene hy hier gheſtelt is, en boven dien acht te nemen op het ghene van ſijn Ampt voorder verclaert is inde 9 bepaling des ſelven 4 Hooftſticx, ſoo iſt hier ſoo veroirdent; doch als vooren gheſeyt is, die t'ander om ſekere redenen beter bevalt, macht ſoo doen. Oock ſtaet te ghedencken, datmen dient te letten, op de me-

nichte des crijghenden volcx, ende 't vermoghen des gheens die den crijch voert, want dat cleen weſende, 't can oirboir ſijn, an eenen 't bewint van verſcheyden Ampten te gheven, ſoo wel om ghebreck van middelen, als dat elck an een Ampt te weynich ſoude te doen hebben, als by voorbeelt, in plaets der drie Bewaerders van groſſchut, wapen, en leeftocht, eenen te ſtellen diet al bewaert, en ſoo met d'ander; want al ſijn de middelen te cleen, om veel verſcheyden Amptlien te gagieren, ſoo is daer me d'oirden gheſtelt, dat elcke ſaeck onder ymandt ſtaet dieſe gaſlaet, en daer af verantwoorden moet.

Noch is te ghedencken, in Leghers by ettelicke beſchreven, wel ander Amptlien te commen dan deſe, en met ander oirden, doch ſtaet te letten dit ſoodanich te weſen, daer wy ons meyning by voorbeelt deur wilden verclaren, en dattet daer benevens elck vry ſtaet, dit ſoo te vermeerderen, verminderen of veranderen, als hem dunck de ſaeck te vereyſchen, ghelijck my oock ſoude, als ick na eenighe tijt andermael daer af ſchreve.

2 HOOFTSTICK.

Vande bepalinghen der Ampten en Amptlien des Crijchſvolcx.

HIer vooren int eerſte Hooſtſtick ſommierlick en tafelſche wijſe angheweſen ſijnde, der Amptlien des Crijchſvolcx ketening, en oirdentlick vervolch hoe d'een over d'ander beveelt, en dat met een oirden vant heel totte deelen, of anders gheſeyt van boven neerwaerts, ſoo reſter nu volghens het voornemen, int begin des ſelfden eerſten Hooftſticx angheroert, te verclaren de ghedaenten en omſtandighen der ſelver Amptlien, met een vervolch van beneen opwaerts. Alwaer voor al te ghedencken is, dat inde verdeeling des ſelfden, vercooren ſal worden de thienighe

voort-

voortganck na de Perſiſche wijſe, daer int 9 Hooftſtick des 4 Onderſcheyts breeder reden af verclaert is : Al 't welck ick met verſcheyden bepalinghen beſchrijven ſal als volcht.

1 BEPALING.

Thien Crijchſlien op een rechte lini evenwijt achter malcander ſtaende, heet * rye, maer thien Crijchſlien op een rechte lini evenwyt neven malcander ſtaende heet * lidt.

Verſus, Decuria, Series, Ordo.

Iugum.

't IS voor al te weten dat ick met duſdanich ♂ teycken, een Crijchſman verſta, diens voorſijde mettet liniken angheweſen wort, 't Welck bekent ſijnde : Ick ſegh dat als thien Crijchſlien op een rechte lini, evewijt achter malcander ſtaen, ghelijck van A tot B, ſulcx heet rije : Maer hoe lanck die wijtheydt na ghelegghentheydt der omſtandighen ſijn moet, te weten 6, 3 of $1\frac{1}{2}$ voet, ſal t'ſijnder plaets gheſeydt worden.

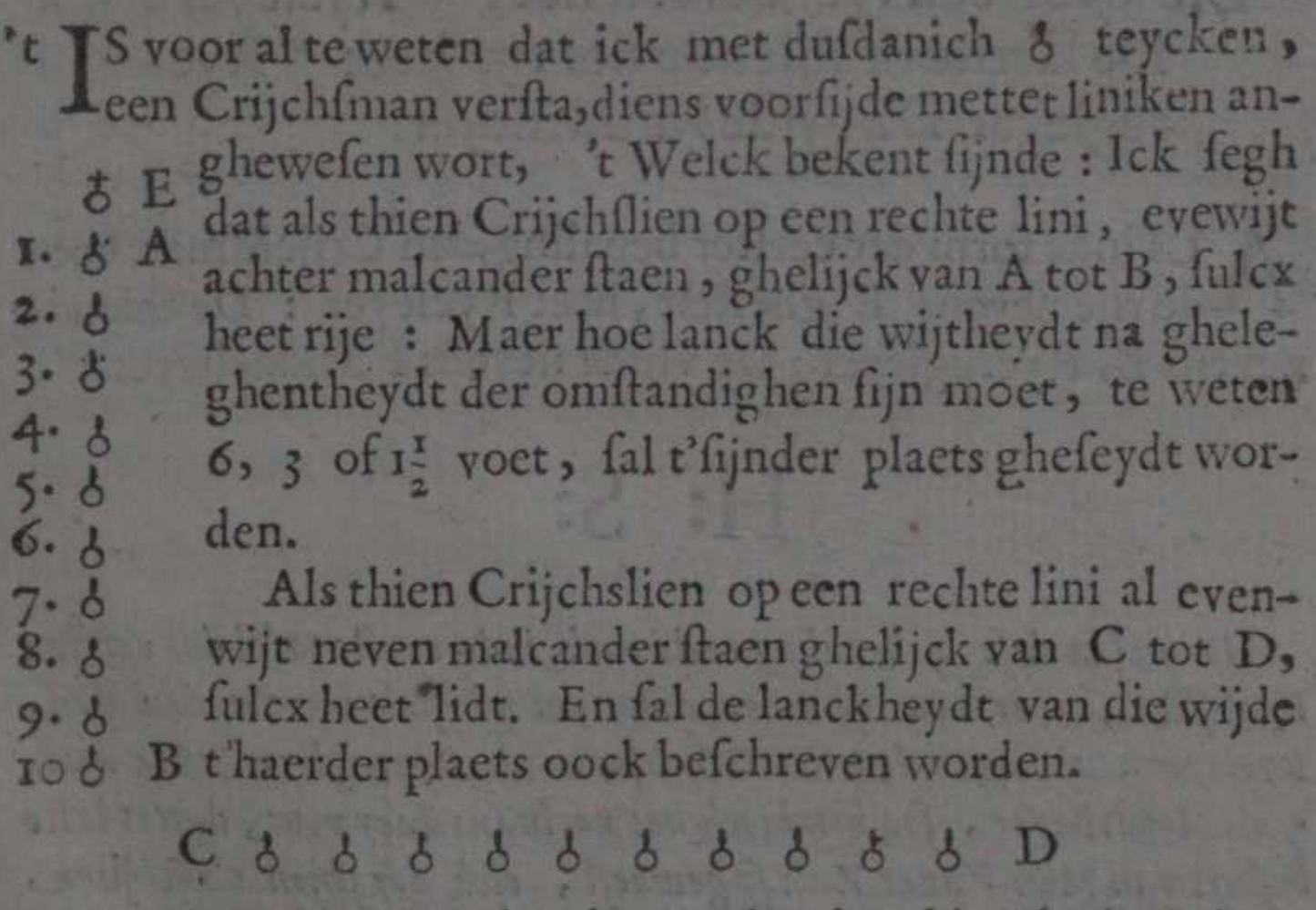

Als thien Crijchslien op een rechte lini al evenwijt neven malcander ſtaen ghelijck van C tot D, ſulcx heet lidt. En ſal de lanckheydt van die wijde t'haerder plaets oock beſchreven worden.

Merckt noch dat wel ander getalen dan thien, by de Griecken inde ryen en leden ghenomen ſijn gheweeſt, maer ick ſal die, metſgaders den thienden * voortganck inde reſt, tot voorbeelt ghebruycken; Volghende daer in de Perſſen, met ſulcke Griecken als diet ſoo ghedaen hebben, om de redenen daer af t'ſijnder plaets breeder verclaert.

Progreſſio.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

2 BEPALING:

De voorſte Crijchſman der thien vande rye heet eerſte, d'ander daer na tweede en ſoo oirdentlick voort totte thiende.

GHelijck angheweſen wort mette ghetalen inde form der eerſte bepaling nevens de rye ſtaende.

3 BEPALING.

Dux ſeriei. Die over een rye beveelt heet * Ryeleyer:

Tergidux ſeriei. De laetſte of thiende der rije heet * Rye-

Diemœrita. rugleyer De vyfde Middelleyer.

ALs inde form der eerſter bepaling, den Crijchſman voor de rije nevens E gheſtelt, heet Ryeleyer: De thiende nevens B, Ryerugleyer: De vijfde nevens F Middelleyer.

H: S:

Hoewel in deſe 3 bepaling ende oock inde eerſte tafel des eerſten Hooftſticx, over een rije meer Amptlien gheſtelt worden dan den Ryeleyer, te weten den 10 *Crijchſman als Ryerugleyer ende den* 5 *als Middelleyer, ſoo houde ick het nochtans daer voor, dattet leſte beſluyt van Mijn Vader Zal: ſy geweeſt, elck der thien Crijchſlien vande Rye eveweerdich te moeten ghenomen worden, 't welck my miſſchien ſullen helpen ghelooven ettelicke der gheener, die het volgende* 5 *Hooftſtick ghelefen en ander omſtandighen der Crijchconſt ſullen overleyt hebben. Doch om mijn oirdeel niet te veel toe te gheven, heb ick deſe bepaling ende de voorſchreve tafel in haer gheheel ghelaten.*

4 BE-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

4 BEPALING.

Thien rijen d'een helft Pieckiers, d'ander Musquettiers maken een * vaen.

Sintagma, Manipulus.

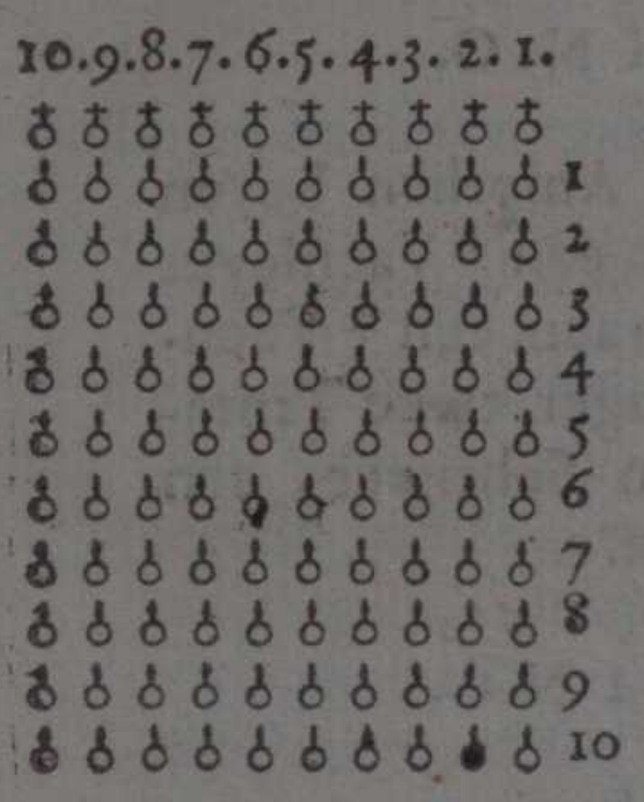

ALs de thien rijen hier nevens. Doch is te gedencken dat de vaen doort gebruyck in tweederley beteyckening genomen wort. Ten eerſten voor een douck van ſeker verwe met eenighe teyckens daer in. Ten anderen, ghelijckt hier ghenomen is, voor het volck daer onder ghehoorende; Dat is een vaen volcx. En dergelijcke ſal oock te verſtaen ſyn, mette nabeſchreven teyckens Banier en Standaert, waer by oock, benevens douck, verſtaen wordt het volck daer onder ghehoorende; Dat is een Banier volcx, een Standaert volcx.

5 BEPALING.

De rye die in haer vaen op de rechterſyde ſtaet, heet eerſte rye, en haer leyer eerſte Ryeleyer, d'ander daer na volghende heet tweede rije, en haer leyer tweede Ryeleyer, en ſoo oirdentlick voort totte thiende, waer af d'1, 2, 3, 4 en 5 ſijn Pyckiers de 6, 7, 8, 9 en 10 Muſquettiers.

GHelijck angheweſen wordt mette ghetalen inde form der 4 bepaling. En deur 't ghene in deſe bepalingh geſeydt

seydt is van eerste en twede Ryeleyer, is kennelick watmen verstaen sal met eerste of tweede Ryerugleyer, met eerste of tweede Middelleyer, met eerst of tweede Crijchsman der eerste of twede rye &c:

6 BEPALING.

Centurio, sintagmatarcha.
Tergidux Sintagmatis.
Signifer.
Sergeanten.

De vaen heeft noch thien Amptlien boven de voorgaende, te weten een * Vaenleyer bevelende over de hele vaen, een * Vaenrugleyer, een * Vaendrager, twee Trommelaers, een Pijper, een Schrijver, een Barbier en twee * Boden.

7 BEPALING.

Phalangarcha.

Thien vanen maken een * banier.

8 BEPALING.

De vaen die in haer banier op de rechter syde staet, heet een vaen en haer leyer eerste Vaenleyer, d'ander daer na volghende heet 2 vaen en haer leyer 2 Vaenleyer, en soo oirdentlick voort totte thiende.

9 BEPALING.

De banier heeft noch elf Amptlien boven de voorgaende, te weten een Banierleyer, bevelende over de heele banier, een Banierrughleyer, een banierdragher, een

Wacht-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Wachtmeeſter, twee Trommelaers, een Piiper, Logierder, Schrijver, Barbier en Predicant.

10 BEPALING.

Thien Banieren maken een Standaert.

11 BEPALING.

De banier die in haer ſtandaert, in ſlachoirden ſtaende, op de rechter ſyde is, heet eerſte banier, en haer leyer eerſte Banierleyer, d'ander daer na volgende heet tweede banier en haer leyer tweede Banierleyer, en ſoo oirdentlick voort totte thiende.

MERCKT.

OM met een opſicht altijt te weten de hoemenichſte banier dat elcke des ſtandaerts is, s'ghelijcx de hoemenichſte vaen dat elcke in haer banier is, en vande hoemenichſte banier, dat ſoude bequamelick connen gheſchien, met in elcke banier te ſtellen een groot wel ſichtbaer ghetal, en in elcke vaen twee ſulcke ghetalen. Als by voorbeelt een banier met deſe talletter 7; beteyckent die te weſen des ſtandaerts ſevende banier. Een vaen met deſe twe talletters 5. 7, bediet de vijfde vaen des ſevenden baniers.

12 BEPALING.

Den ſtandaert heeft noch neghen Amptlien boven de voorgaende, te weten een Standaertleyer bevelende over den helen ſtandaert-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Primopilus. daert als * Voetvolckoverſt, een Standaertrugleyer, een Standaertdrager, een Wachtmeeſter, twee Trommelaers, een Pijper, Logierder en ſchryver.

MERCKT.

BY aldient waer een ſeer groot Legher, ick neem van 10 ſtandaerden voetknechten, dat waer hondert duyſent mannen, ſonder de Amptlien, of anders dattet waer tot oirdeningh des opgheſchreven volcx van een groot Landtſchap niet te velde ſijnde, dan dat t'huys weſende, gheduerighe Crijchsoeffeningh onderhoudt, beloopende de menichte ettelicke hondert duyſent mannen, daer ſoudemen den thiende voortganck een trap vorder moghen doen ſpringhen, en elcke thien ſtandaerden een ander teycken geven.

13 BEPALING.

Lieütenant. Ider afweſenden Amptmans * Stadthouder is by ghemeene regel, den eerſten Amptman onder hem * ongemiddelt ſtaende.

Immediate.

ALs den afweſenden Crijchoverſt heeft tot Stadthouder, ſijn eerſte Standaertleyer (wel verſtaende alſſer verſcheyden Standaerden zijn.) Ider afweſende Standaertleyer ſijn eerſte Banierleyer. Ider afweſende Banierleyer ſijn eerſte Vaenleyer. Ider afweſende Vaenleyer, ſijn eerſte Ryeleyer. Ider afweſende Ryeleyer ſijn eerſte Crijchſman.

Angaende ymant mocht ſegghen dat, nadien elck Amptman beveelt over thien, daer hy weſentlick toeſicht op moet nemen, en daer me volghende 't gheſtelde deſes handels, genouch te doen heeft, dat hy daerom, gheduerende ſijn Stadt-

houder

houderſchap (int welck hy dan over neghen onghemiddelde Amptlien meer beveelt) te ſeer mocht beſwaert ſijn, voornamelick wanneerder yet beſonders voorviel; als een tocht, anſlach, veltſlach of dierghelijcke. Hier op wordt gheantwoordt, dattet in ſulcken ghevalle, oock mede als het Stadthouderſchap ſchijnbaerlick langhe dueren ſouden, vry ſtaet den Stadthouder (die ick by voorbeelt neem Banierleyers plaets te bewaren) ſich alleen te doen becommeren mettet bewint der heele banier als Banierleyer, ſelfs latende ſijn eerſte Ryeleyer bevelen over ſijn vaen als Vaenleyer en des ſelven eerſten Crijchſman, over die rije als Ryeleyer. Daer na elck der neghen Crijchſlien een trap vorder treden, de, ſoo en ghebrekender nerghens Amptlien, maer alleenlick den laetſten Crijchſman der rije, al 't welck metter haeſt, ſonder haſpelingh oirdentlick gheſchien can, om de gheſtelde reghels wille.

MERCKT.

MEn ſoude hier eyghentlicker moghen bewijſen den oirboir deſes oirdens der Stadthouderſchappen, maer anghеſien het met ſtrijdingh ghemenght is, die ick volgens mijn eerſte voornemen, in een beſonder Anhang wil voughen, ſoo ſal daer af t'ſijnder plaets verclaringh ghedaen worden.

Tot hier toe is gheſeydt vant voetvolck met haer Amptlien: Angaende de Ruyterije, die heeft oock derghelijcke oirden van rijen, vanen banieren en Standaert, elcke met Amptlien als vooren; alleenlick valter verſchil, dat in plaets van Trommelaers (hoewel by't voetvolck Trompetters my oock beter bevallen ſouden) hier ghemenelick Trompetters ghebruyckt worden; Sulcx dattet onnoodich is vande Ruyterije beſonder bepalinghen te beſchrijven.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

H: S:

Nadien my de vermaning int boveſchreve merckt, verclarende de ſaeck des Stadthouderſchaps met ſtrijding gemenght te ſijn, dede omſien anden Anhang aldaer vermelt, ſonder die te connen vinden, ſoo quam my hier op inden ſin, 't ghene verhandelt wort int volgende 5 Hooftſtick ſpreeckende vande weerdicheden der ghemeene Soldaten en Amptlien, alwaer alle Crijchſlien over niemandt bevelende, eveweerdich geſtelt worden, s'ghelijcx alle Amptlien over evegroote hoopen bevelende. 't Welck anghemerckt, deſe 13 bepaling ſoude daer me niet wel overeen commen; want den eerſten Crijchſman by ghemeene regel tot Stadthouder des Ryeleyers te veroirdenen, is die plaets by ghemeene reghel, weerdigher achten, dan de plaets des tweede Crijchſmans, en vervolghens die des tweeden weerdigher dan die des derden, en ſoo totte thiende; Ghelijck 't ſelve oock volght uyttet Stadthouderſchap des Vaenleyers, des Banierleyers &c. Waer benevens noch dit valt, te weten dat ſoo doende, niet betracht en wort des 4 Onderſcheyts 10 Hooftſticx ſoo noodich punt, om an de bequaemſte totten dadelicken dienſt te gheraken; Want den eerſten Crijchman, den eerſten Ryeleyer, den eerſten Vaenleyer en ſoo voort, niet nootſakelick de bequaemſte der thienen en ſijn. Sulcx dat dit, neffens meer ander omſtandighen der Crijchconſt, vermoeden gheeft, dat deſe bepaling der Stadthouderſchappen met haer verclaring, int laetſte overſien des Schrijvers, verandering ſoude ghecreghen hebben, of gheſchiet ſijnde, die onder de vermiſte ſtucken mach gheraeckt ſijn, of immers dat inde voorſz. Anhang eenighe vernouging hier op was ghedaen. Maer om bepaling te doen, waer deurmen, mijns bedunckens, dieſangaende overeencomming in deſe Crijchſpiegheling mocht bemercken, ſoo ſegh ick (doch onder verbetering van anderen haer des beter verſtaende) by manier van bepaling aldus:

Ider afweſenden Amptmans Stadthouder is by ghemeene reghel, een der Crijchſlien of leegher Amptlien onder hem ongemiddelt ſtaende, na-

de, namelick die hy te vooren daer toe beſtemt heeft, 't zy met kennis der hoogher Amptman over hem ongbemiddelt ſtaende, of anders na dättet byden Crijchoverſt veroirdent is:

Als den afweſende Rijeleyer heeft tot Stadthouder een der Crijchſlien uyt ſijn Rye, namelick die hy naet inhoudt der bepaling, te vooren daer toe verkieſt; Te vooren op datmen niet verleghen en ſy, indien het afweſen ſoo haeſtich over comt, dat den tijt en ander omſtandigen niet toe en laet, om oirden daer op te ſtellen, ghelijckt (ſoo hier vooren oock gheſeyt is) onder anderen ghebeuren can int ghevecht door gheſchooten te worden, in welcken ghevalle dan die veroirdende Crijchſman, het Stadthouderſchap by ghemeene regbel anveert, ter tijt toe dat den afweſenden weerom in ſijn plaets comt, of dat byden Crijchoverſt, of dieder de laſt af heeft, die plaets met een ander Amptman verſien is. Doende in derghelijcke gheval oock alſoo den Ryeleyer, Vaenleyer en ander Amptlien, die van haer hoogher Amptlien na 't inhoudt der bepaling, tot Stadthouders te vooren veroirdent ſijn.

Sy oock verdacht dat elck Amptman ghehouden moet ſijn, alſoo tot Stadthouder voor te draghen den gheenen die hy na ſijn beſte kennis, meent de bequaemſte daer toe te weſen, volghens 't gheen van derghelijcke gheſeydt is int voorſchreven 4 Onderſcheyts 10 Hooftſtick.

Merckt noch datmen alſoo twee of meer Stadthouders ſoude connen veroirdenen, die d'een na d'ander, daer de noot vereyſchte, ſoude connen volghen. Al't welck te werck gaet ſonder dat den eenen ſoldaet als ſoldaet weerdigher is als d'ander, den eenen Rijeleyer als Rijeleyer weerdigher als d'ander, den eenen Vaenleyer als Vaenleyer weerdigher als d'ander &c. Want den laetſten ſoldaet daer ſoo wel toe aan commen ſoo hy de bequaemſte is, als den eerſten, den laetſten Ryeleyer als den eerſten, en ſoo voorts.

Alleen ſouder deſe ſwarichеydt vallen, dat alle de Crijchſlien der Rije, niet ſoo bequaem by der hant en ſijn, alſt een haeſtighe noot vereyſcht, om het Stadthouderſchap der Ryeleyer an te vaerden, als den eerſten Crijchſman; om dat ſy alle achter malcander ſtaen en dat ſomwijlen

wijlen gheslooten op 3 voet ja ghetast op 1½ voet; anders toegaende als mette Rijeleyers, Vaenleyers, Banierleyers en Standaertleyers, welcker elcke der thienen eveghereet nevens malcander staen, om in plaets van haer afwesenden onghemiddelden hoogher Amptman als Stadthouder te treden. Doch soude dese ongheleghentheydt voorcommen sijn, alsmen den veroirdenden Crijchsman tottet Stadthouderschap der Ryeleyer, by ghemeene reghel, tot eerste Crijschman der Rije stelde.

14 BEPALING

Hantwerckers Banieren of Vanen sijn, in welcke de Crychslieden oock seker hantwerckers syn.

H: S:

Hier æfsal int volghende 9 Hooftstick geseyt worden.

3 HOOFTSTICK.

Inhoudende bepalinghen van namen der keeringen en slachoirdeninghen met datter ancleeft.

1 BEPALING.

Arme arme arme. Wape vvape vvape is een ghemeen geroep des volcx int legher, 't vvelck ghehoort vvesende, elck Criichsman te voet en te peerde, moet sich terstont metter haest vvapenen en ghereet maken mettet gevveer daer hy me vecht.

By

BYden Hollanders, in noot ſijnde of ſchijnende te weſen, is een ghemeen woort int ghebruyck, namentlick wape wape, 't welckmen voormaels ſchijnt gheroepen te hebben, in plaets vant Francois woort, arme arme datmen nu ghebruyckt. Maer want wape of wapen en arme van een ſelfde beteyckeningh ſyn, ſoo ſal ick hier het duytſch verkieſen. Dit gheroep dan arme arme arme, of van wape wape wape, wort ghemenelicken ghedaen, alſmen ſiet of vermoeyt den Viant metter haeſt hemlien te willen verraſſchen en overvallen. Het wordt oock ſomwijlen deur den Overſt met voorraet angherecht, ſonder noot, alleenelick om te ſien, alſt ernſt waer, hoe ſy hun diesangaende ſchicken ſouden, en om den ghenen die hemlien daer in niet en draghen na behooren, te onderrichten of ſtraffen. Tis oock te weten dattet bevel van ſich te wapenen, 't welck eerſt metter haeſt door 't boveſchreven gheroep gheſchiet, terſtont daer na noch beteyckent wort mette trommels des voetvolcx en trompetten der Ruyters.

2 BEPALING.

Slachoirden is een rechtvierhouckigen hoop volcx, ſtaende op rechte linien in langde en brede van malcanderen 3 voet, of deur veranderingh op 6 voet of 1 $\frac{1}{2}$ voet.

DE verheyt der Crijchſlien in ghemene ſlachoirden, is op allen ſijden 3 voet van malcander, maer deur opening en taſſingh, wiens verclaringh inde 6 en 8 bepaling volgen ſal, wordenſe altemet wijder gheſtelt op 6 voet en nauwer op 1 $\frac{1}{2}$ voet.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

MERCKT.

SOmmighe ſtellen ſlachoirdens die gheen rechthoeckige vierhoucken en ſijn, als ruyten, driehoucken, ringen of ander formen, maer ſy en worden in deſe bepalingh niet begrepen, waer af ick de reden t'ſijnder plaets ſal verclaren.

3 BEPALING.

Slachoirdenen is het Crijchsvolck ſich in ſlachoirden ſtellen elck daer hy behoort. 't Bevel daer af is in slachoirden.

4 BEPALING.

Der Crijchslien in ſlachoirden ſtaende wendingh na de rechter ſijde, heet rechtsom: Na de ſlijnckerſijde ſlijncxom: Maer na de achterſte ſijde, 't welck altijdt over de rechterſijde gheſchiet, omkeringh. 't Bevel der rechtsomwending is Rechtsom: Der ſlijncxomwending Slijnxom: Der Omkeringh, Omkeert.

1 FORM.

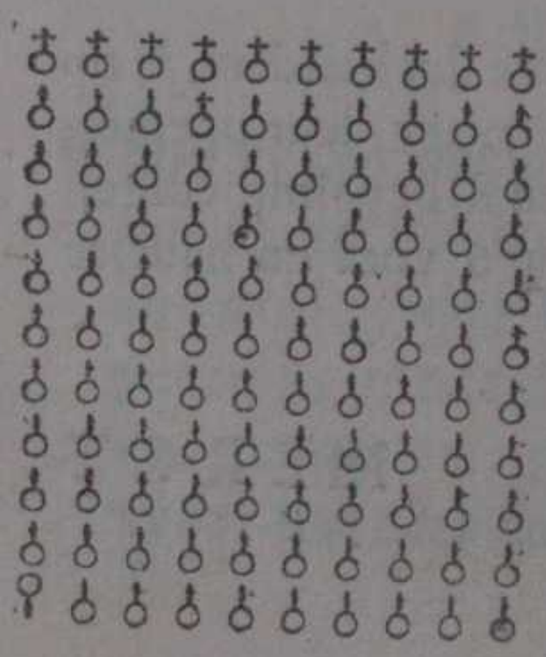

LAet by voorbeelt de Chrijchslien in slachoirden ſtaen, ghelijck in deſe eerſte Form.

Daer

2 FORM.

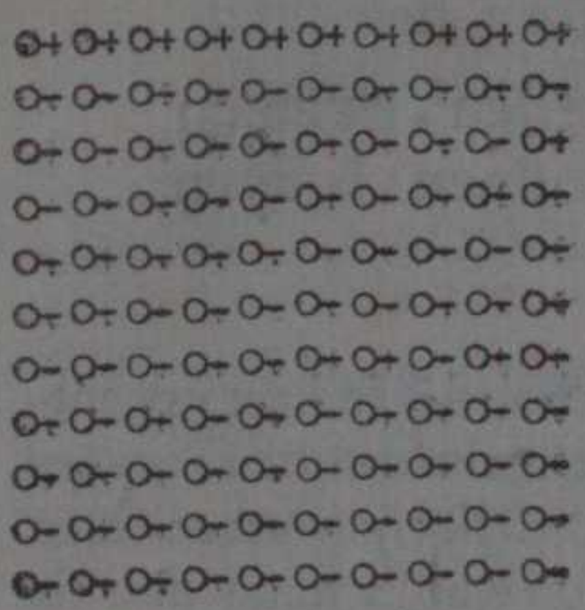

Daer na 't bevel gedaen ſijnde *Rechtsom*, ſoo wendt hem een yder Crijchsman na de rechter ſijde, ſulcx dat haer gheſtalt dan is, als in deſe twede Form.

3 FORM.

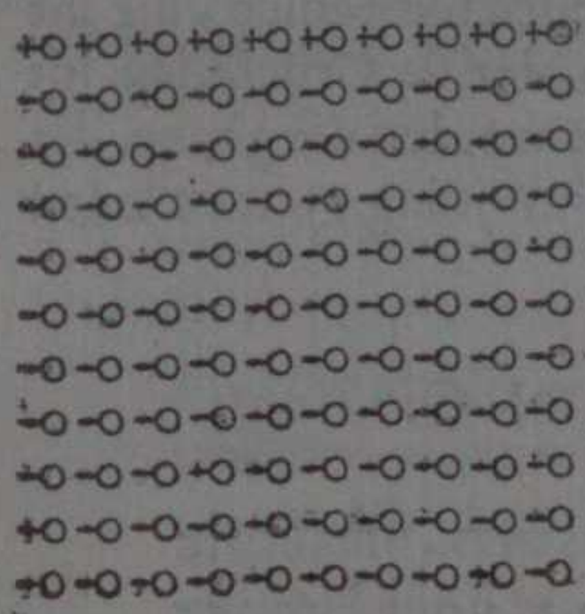

Wederom de Crijchslieden in ſlachoirden ſtaende als inde eerſte form, en datter bevel ghedaen wordt *Slijnxom*, ſoo went hem yder Crijchsman na de slijncker ſijde, ſulcx dat haer gheſtalt dan is, als in deſe 3 Form.

4 FORM.

Ten laetſten de Crijchslien in ſlachoirden ſtaende als in d'eer-Form. en datter bevel ghedaen wordt omkeert, ſoo went hem yder Crijchsman altijdt na de rechter ſijde, en van daer noch vorder, tot dat ſyn aenſicht is na de achterſte ſijde, ſulcx dat haer gheſtalt dan is als in deſe vierde Form.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

5 BEPALINC.

Teghenwoordighe rijen en leden, noemen wy, die teghenwoordelick ſtaen als ryen en leden.

STaende het Crijchſvolck eens ſlachoirdēs in haer eygentlicke rijen en leden, en daer na rechtſom of ſlincxom ghewent ſynde, die te vooren eyghentlick rijen waren, ſtaen dan als leden; En die eyghentlick leden waren ſtaen dan als rijen. Maer wanttet int bevelen der roerſels dieder geſchien moeten, bequaem is altijdt rijen en leden te noemen, die int gheſicht als rijen en leden ſtaen, op dat de Crijchſlien int bevel niet twijffelachtigh en ſyn, ſoo worden die ghene, die tegenwoordelick ſoo ſtaen, in ſulcken meyning ryen en leden ghenoempt.

6 BEPALING.

Openen is alſmen de Crijchslien, ſtaende in gemeene ſlachoirden op 3 voet brengt op 6 voet: 't Bevel daer af is Opent.

7 BEPALING.

Sluyten is alſmen de Crijchslien, ſtaende in open ſlachoirden op 6 voet, brenght op ghemeene ſlachoirden van 3 voet. 't Bevel daer af is Sluyt.

8 BEPALING.

Taſſen is alſmen de Crijchslien, ſtaende in Slach-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Slachoirden op 3 of 6 voet, brenght op 1 $\frac{1}{2}$, dat 's malcander rakende, 't Bevel daer af is Taſt.

9 BEPALING.

Ontaſſen is alſmen de Crijchſlieden getaſt ſtaende op 1 $\frac{1}{2}$ voet, brenght op 3 of 6 voet. 't Bevel daer af is Ontaſt; 't welc k moetende ſijn op 3 voet, men ſeght ontaſt op 3 voet; Maer moetende op 6 voet weſen, men ſeght Ontaſt op 6 voet.

10 BEPALING.

Leden dobbelen is wanneermen die van tweemael ſo veel volcx maeckt als ſy te vooren waren, mits de ryen van half ſoo veel volcx te blyven. 't bevel daer af is dobbelt leden.

11 BEPALING.

Ryen dobbelen is wanneermen die van twemael ſoo veel volcx maeckt als ſy te vooren waren, mits de leden van half ſo veel volcx te blyven. 't bevel daer af is dobbelt rijen.

12 BEPALING.

Oirdenkeeren is wanneer het Crijchſvolck,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

inde leden eens slachoirdens op 6 voet van malcander ſtaende, tuſſchen de ryen deur gaet, en de voorſyde brenght ter plaets der achterſte, keerende al de reſt op derghelijcke wijſe. 't bevel daer af is Oirden keert.

13 BEPALING.

Swencken is, wanneer de heele slachoirden t' ſamen draeyt op een der vier houcken, diens Crijchsman, als middelpunt op die plaets blijft, om alſo de tegenwoordige voorſijde te doen ſien na een begheerden oirt. 't bevel daer af, ſoot ghedaen moet ſijn ſtaende d'uyterſte Crijchsman op de rechterhandt als middelpunt, is Swenckt rechtsom, en moetende gedaen ſyn ſtaende den uyterſten Crijchsman op de slinckerhant als middelpunt, Swenckt slijnxom.

14 BEPALING.

Schutgheveert houden is, als het teghenwoordigh voorſte lidt, dat na de viandt ſtaet, gheſchoten hebbende en oirdentlick vertrocken ſijnde om het achterſte lidt te worden, dat dan het tegenwoordich voorſte lidt veerdich ſtaende, oock ſo ſchiet en oirdentlick vertreckt om het achter-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

achterſte lidt te worden, derghelycke oock doende het derde lidt en al d'ander gheduerlick vervolghende : 't bevel daer af is hout ſchutgheveert.

15 BEPALING.

Pijcken op Pijcken velt, Pycken ſleypt, Pycken ſchoens draecht, ſijn bevelen waer deurmen alle Pyken eens ſlachoirdens, gelijckelick doet om hoogh rechten, vellen, ſleypen of ſchoens draghen.

16 BEPALING.

Treet voort iſt woort, daer deurmen, de genen die ſtil ſtaen beveelt voort te gaen,

17 BEPALING.

Sta iſt woordt, waer deurmen de ghenen die voort treden, beveelt ſtil te ſtaen.

4 HOOFTSTICK.

Vande bepalinghen der Amptlien gheen Crijchsvolck weſende.

INt 1 Hooftſtick deſes 8 Onderſcheyts is ſommierlick angheweſen (ſoo wel inde twede tafel, als met ander breeder verclaring) de ketening en het oirdentlick vervolch der

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Amptlien geen Crijchsvolck weſende, hoe d'een over d'ander beveelt. Daer reſt nu, volghens het voornemen int begin des ſelfden eerſten Hooftſticx angheroert, breder te verclaren, dier Amptlien ghedaente en omſtandighen, 't welck ick met verſcheyden bepalinghen doen ſal als volcht.

1 BEPALING.

Rechter is een Overſte vant gherecht onder hebbende de gemene Amptlien van een gheformde Camer.

Prefident. Advocaet. Griffier. Klercken.

DE Amptlien der gheformde Camer ſyn * Voorſitter, Raden vant gherecht, * Voorſpraeck, * Opperſchrijver bevelende over ſijn * Onderſchrijvers, voort Penninckmeeſter, Bouckhouder, Deurwaerders, *Boden*; noch ſtaen onder den Rechter de Hallebardiers, *Beul* oock den Gheweldighen, diens bepaling volcht. Den Rechter heeft ſyn beſchreven reghelen, daer hy hem int oirdeelen en 't beleyt ſijns ampts na ſchicken moet.

2 BEPALING.

Provooſt Generael. Executie.

Gheweldighen is, die 't opperſte gheſach heeft over * d'uytrechting der vonniſſen vanden Crijchsraet.

H. S.

Deſe voorſchreve bepaling was by den Schrijver niet voltrocken Doch op dat het woort Geweldighe *niet alleen en bleve ſtaen, ſoo heb ick de bepaling als vooren daer op ghemaeckt. En hoewel noch veel ander dinghen van ſyn Ampt ſouden connen gheſeydt worden, ſo ſal ick het voor dit mael ſoo laten berusten.*

3 BE-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

3 BEPALING.

Rekeningoverſt is die een opperſte bevel en toeſicht heeft over alle ſaken die de * Crijchrekening aengaen, onder hem hebbende de ghemeene Amptlien van een gheformde Camer. Superintendent vande Finance. Finance.

DE Amptlien der gheformde camer ſijn Voorſitter, Raden vande rekening, Voorſpraeck, Opperſchrijver bevelende over ſijn Onderſchrijvers; Voort Opperpenninckmeeſter, Bouckhouder, Deurwaerders boden.

Noch is te weten dat in groote langduerighe crijghen, benevens deſe Rekencamer te velde, ghemeenlick noch een blyvende is in eenighe Stadt; Eenſdeels uyt oirſaeck dat daer in veel boucken en ſchriften elck oirdentlick in haer plaets ligghen, diemen niet bequamelick te velde ſoude connen meſlepen: Ten anderen dat daer in gheduerlick veel te doen is, ſoo van weghen de verſaming der ghemeene middelen, als betalinghen dieder vallen buyten het legher, en oock om gade te ſlaen alle Crijchrekeninghen van gelt, crijchtuych en Crijchſvolck der Grentſteden en Sterckten.

4 BEPALING.

Crijchtuychoverſt is die gemeen bevel heeft over den tuych des Leghers, als Groſſchut, wapenen en leeftocht, mitſgaders de Amptlien daer toe gehoorende, als Groſſchutwaerder, Wapenwaerder, Leeftochtwaerder, met haer Copers, Betalers en Bouckhouders.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Den Crijchtuychoverſt vereyſcht te weſen een man, goede kennis hebbende van der goeden des crijchtuychs deucht, ondeucht, weerde met ander omſtandighen, op dat hy weten mach of de copers hemlien daer in draghen na behooren.

Commiſſen. Magaſijnen.

Hy moet nau toeſicht nemen op de ghetrouheydt en neerſtîcheyt der * Tuychwaerders met d'ander Amptlien; Oock achtnemē dat den tuych byde Tuychwaerders inde * Tuychhuyſen oirdentlick na 't behooren gheleydt worden, en dat de uytdelingh met datter ancleeft gheſchicktelick toegae volghens de reghelen daer over gheſtelt.

Inde monſtering heeft hy oock te oirdelen op de goetheyt van der Voerlien waghens en peerden, als onder den crijchtuych ghehoorende.

Ordonnantien.

Alle bekenteniſſen van voldaen levering en * betalingoirden den crijchtuych angaende, moeten (benevens onderteyckeningh der Tuychwaerders en *B* ouckhouders) by hem onderteyckent weſen, ſoudenſe van weerden ſijn.

In tijdt van veltslach bewaert hy den tuych, en is dan als een overſte der Bagage, der Amptlien gheen Crijchsvolck weſende, en vant buytendienſtich naghevolch.

Want den Crijchtuychoverſt bekent is den ſtaet en ſomme der dinghen, den Crijchtuych int ghemeen angaende, ſoo is hy een Amptman dieder den Crijchoverſt goede corte onderrichtingh af can doen, ſo dickwils als hyt begeert, ſonder dat hy ſulcx by verſcheyden Amptlien moet vernemen.

5 BEPALING.

Commis vant magaſijn der Artillerie.

* Groffchutwaerder is die het groffchut en den tuych daer toe ghehoorende in bewaernis heeft, onder hem hebbende een ſchrijver en * Beleyers vant groffchut.

Cõducteurs vant Groffchut.

Deſen

DEsen Groffschutwaerder moet rekening houden van alle den tuych by hem ontfanghen en uytghegeven, * rekenbaer sijnde voor den Crijchrekencamer: Heeft tot syn hulp een schrijver en * Beleyers die de goeden op den wech gaslaen, en bestellen daersse wesen moeten, die oock rekeningh houden van hun ontfang ende uytgave, voor hem Groffschutwaerder rekenbaer sijnde, sulcx dat hy voor hemlien verantwoorden moet. Contabel voor de Finance. Condicteurs

Noch is te weten dat desen Groffschutwaerder * oirdensch, onder hem somwijlen is hebbende die * uytoirdensch syn, om verscheyde oirsaken. Ten eersten als het legher voorttreckt met verscheyden hoopen, die elck haer besonder * Groffschuthuys en bewaerder hebben: Ten anderen wanneer seker deel vant Legher treckt om eenigh huys of plaets te beschieten, en in te nemen: 't Ghebeurt oock int belegeren van Steden, dattet Crijchsvolck met verscheyden hoopen tot verscheyden plaetsen licht, een uyr gaens meer of min vanden anderen, en elck met haer besonder Groffschuthuys. Den tuych der voorschreven uytoirdentsche Grofschuthuysen, comt altemael uyt het ghemeen oirdensch, en de overschotten der uytoirdensche, worden eyntlick al int oirdensche ghebrocht. Tot dese uytoirdensche Groffschutwaerders, neemtmen ghemeenlick de ervarentste Beleyers, en sijn altemael rekenbaer voor den boveschreven oirdenschen. Merct noch dat benevens dese beweghende Grofschuthuysen te velde (wesende ghemeenlick tenten en altemet hutten daer by) soo sijnder noch veel onbeweechlicke, als een ghemeen des Landts, en ander der Grentsteden en Schantsen, tot welcke mitsgaders na het legher, alle noodighen tuych ghesonden wordt, uyt het voorschreven ghemeen. En hebben al dese Groffschuthuysen oock elck haer Groffschutwaerder. Ordinaris. Extraordinaris. Magasijn vande Artellerie.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

6 BEPALING.

Commis vant Magasijn vande amonitie vant oirloch

* Wapenwaerder is die de wapenen en Crijchreetschappen, uytghenomen saken vant grofgeschut, in bewaernis heeft, onder hem hebbende een Schrijver en Beleyers vande wapenen.

CRijchreetschappen, uytghenomen saken vant groffchut (die om het groot bewint, haer eyghen bewaerder en huys hebben) sijn ten eerstен harnassen der Crijchslieden, so te peerde als te voet; Ten tweeden handtgheweeren als messen, musquetten met haer toebehooren als Cruyt, loot, lonten ghehoorende tottet handtgheschut; Ten derden reetschappen tot eerde wercken; Ten vierden verscheyden tuych als vendels, pijpen, trommels, leeren, haspels, voethangels, spijckers, queernen, reetschappen tot anslaghen en dierghelijcke.

Angaende de rest der verclaringh die is [veranderende de veranderlicke] als vooren vanden Groffchutwaerder d cr 5 bepalingh.

7 BEPALING.

Commis vant Magasijn der amonitie van de vivres.

Leeftochtwaerder is die alle voetsel, soo wel haver en hoy voor peerden, als leeftocht voor menschen, in bewaernis heeft, onder hem hebbende een Schrijver en Beleyers vande leeftocht.

H. S.

De breeder verclaringh deser bepalingh is niet ghevonden, en nadien

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

dien ick voor had de volghende Anteyckeningh des Schrijvers ergens tot ghedachtenis in te voughen, soo heb ick nerghens bequamer plaets daer toe connen uyt vinden dan dese.

Om Meel te menichvuldighen.

NEemt terwe of rogghen ſtroo ſeer ghedroocht, ende dat ſeer kleen gheſneden, kleender danment voor de peerden ſnijt: Dat laet op een meulen malen en deur een enghe buydelſack of ſifte loopen; en comt daer uyt ſchoon gheluachtich meel. Sulck meel met ander goet meel vermiſt, nemende twee deel goet meel en een deel ſtroomeel, is ſonder ſchade eetbaer, want de peerden varen te beter alſſer inde haver ſtroo is.

8 BEPALING.

Crijchtuychcoopers, Betaelders, en Bouckhouders ſijn, die (ghelijck de namen me brenghen) den Crijchtuychcoopen betalen en daer af bouckhouden.

't WErck deſer Amptlien is duſdanich: Anden Crijchtuychoverſt of coper, wordt laſt ghegheven van coping, onderteyckent byden Verſt: 't ghene den Coper gecocht heeft, wordt byden Bouckhouder te bouck gheſtelt, opſchrijvende der goeden maet, ghewicht, of ghetal, oock prijs, dach van betaling, met alle omſtandigen dien coop angaende, en dat Bouckhouderſche wijſe, met * ſchult en hebbing. Den Tuychwaerder bewaert de goeden, ſijn ſchrijvers teyckentſe op, maer alleen maet, ghewicht of ghetal, ſonder hem te becommeren met prijs, dach van betaling, of ander omſtandighen, daer hy niet rekenbaer af en is. Den

Debet en Credit.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Betaelder betaelt. Den coop en levering ghefchiet int byweſen des Tuychwaerders en Bouckhouders. Den Leveraer onderteyckent ſijn leveringbrief, daerop wordt hem byden Vorſt ghegheven betalinglaſt, onderteyckent byden ſelven Vorſt, Bouckhouder en Tuychwaerder; waer me den Leveraer ſijn ghelt ontfangt vanden Betaelder, hem leverende die betalinglaſt mitſgaders ſijn * Quitingbrief, want deſe twee ſchriften verſtrecken den betaelder in ſijn rekening tot bewijs. En ghelijck hier gheſeydt is van ghecochte goeden, ſulcx is oock d'oirden van beſteede wercken, als van verſterckking, ghebou of wattet weſen mocht, want dat ſijn als ghecochte goeden te leveren op ſeeckeren tijt.

Quitantie.

9 BEPALING.

Groffchutmeeſter is die het opperſte bewinr heeft over de ſake des grofgheſchuts.

Marcheren.

SYn werck is duſdanich: Ten eerſten ga te ſlaen dattet groffchut met ſijn ancleven, inſt * reyſe oirdentlick voorttrecke elck t'ſijnder plaetſe, ſoot den Veltoverſt voor dat mael veroirdent heeft, bevelende tot dien einde over den * Overſteleyer der groffchutpeerden, die onder hem ſijn * Onderleyers heeft.

Capiteyn vande treckPeerden.

Conducteurs van't Gheſchut.

Ten tweeden moet hy quade weghen doen verbeteren, en daert noot is, nieuwe maken, vullende grachten en putten, slechtende hoochten en dierghelijcke, tot welcken einde hy over den * Overſten der Wechmakers beveelt.

Capiteyn vande Poiniers.

Ten derden alſt gheſchut met ſcheepbrugghen over rivieren of wateren moet ghebrocht ſyn, daer in ſtelt hy oock oirden, bevelende tot dien eynde over den Brugmeeſter, die laſt heeft over de ſcheepbrugghen en 't volck datter toe behoort, metten avcleven van dien.

Baterien

Ten vierden veroirdent hy tot bequame plaetſen de * ſchiet-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſchietweren, van welcke men de belegherde plaetſen beſchiet.

Ten vijfden moet hy toeſien, datter wel recht gheſchoten wort, met reden en verſtant, ſonder Cruyt en Coghels onnuttelijck te verquiſten: 'Sgelijcx moet hy oock letten op't ſchieten in Veltſlagen, tot welcken eynde hy beveelt over den * Oppergrof-Schutter, die onder hem ſijn * Ondergrof-Schutters heeft. Capiteyn vande Conſtabels. Conſtabels.

Ten ſeſten moet hy ſorgh draghen over het ſchieten met Mortieren, Vier-Pijlen, Granaden en ander Vier-wercken, bevelende tot dien eynde over den Vierwerck-Meeſter, die onder hem ſijn ghemeene Vier-werckers heeft.

Ten ſevenden is hem de * Holgraving belaſt, bevelende tot dien eynde over den * Holgraef-Meeſter. Het mineren, Capiteyn vande Mineurs.

10 BEPALING.

Verſterckingoverſt is, die 't opperſte bewint en toeſicht heeft over 'tGhebou inde verſtercking vallende. Superintendent vande Fortificatie

ALs te Velde de toeſicht over het maken van Loop-graven, Borſt-weeren, Schantſen en alle Wercken van verſtercking, die den Crijch-Overſt beveelt te maken, gaſlaende dat yder Amptman, in der Wercken beſteding goede voortganck, en opneming ghetrauwelick volvoere. Boven ſulck bewint te Velde, heeft hy derghelijcke over alle andere verſtercking van Steden ende Grentſen, den Vorſt aendienende de verbeteringhen dieder nootlick moeten ghedaen ſijn, en ſorgh draghende, dat vervallen Wercken behoirlick onderhouden worden. Hy maeckt oock tot dien eynde vande oncoſten der ſelver, jaerlijcx een overſlach, welcke hy levert anden Raet van Staet, om beſluyt te nemen, wat werck men dat jaer maken of vermaken ſal. De Amptlien onder hem ſtaende, ſijn ten eerſten * Baumeeſters, die de wercken teyckenen op Papier int plat en verheven, en daer na affteken ter plaetſe opt Ingenieurs.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Landt, en voorts altemets, soo sy teghenwoordigh sijn, toesien dat int werck hemlien teyckening wel ghevolcht wort: Ten tweden * beleyders der wercken, die de Baumeesters int afsteken helpen, en daer na de Arbeyders in dachloon werckende, aenwijsen wat en hoe sy doen sullen: Ten derden * Opsienders der wercken, die acht nemen dat werck-lien in dach huyr, niet ledich en sitten; datmen in besteede wercken geen quade stof en legghe, noch ander bedroch en doe, tegen het inhoudt en den sin van het bestec'k.

Coudusteurs vande Fortificatie.

Contrerolleurs vande Fortificatie.

H: S:

Dat ten tijde van PRINCE MAVRITS HO: LO: ME. *het voornemen geweest sy, een Superintendent over de saeck der Fortificatie te maecken, can genoechsaem blijcken, uyt seker Request van mijn Vader Zal: corts voor sijn doot ingestelt an de Ho. Mo: Heeren Staten Generael ('twelck ongetwijffelt sonder kennisse van Hooch-Gemelte Heer Prince niet voorghenomen en is) waer in onder ander dese woorden commen*: Nu so ist dat eenighe achten hoognoodig te wesen, yemant te stellen, die generale toesicht op de sake der fortificatie neme, ghelijck in ander Ianden, die een Superintendent daer over hebben. 'twelck by aldient daer toe comt, en datter gheen ander bequamer toe ghevonden en wordt, soo presenteert den Remonstrant daer toe ootmoedelick sijnen dienst.

II BEPALING.

Sargent major Generael.

Opperwachtmeester is die 't opperste bewint en toesicht heeft over de wacht int ghemeen, bevelende over alle legher wachtmeesters.

H. S.

De breeder verclaring hier af is niet ghevonden.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

12 BEPALING.

Opperwaghemeester is, die 't ghemeen bewint der waghens heeft. Waghemeester Generael.

DE Amptlien daer hy over beveelt sijn Onderwaghemeesters, Schrijver en Teghenschrijver. Te weten Onderwagemeesters die gheselt sijn over de voornaemste hoopen daermen de waghens des Leghers in verdeelt, welcke hier tot neghen gheselt sijn, als van 't groffschut, wapenen, Leeftocht, Voetvolck, Ruyterye, Crijchoverslen Amptlien gheen Crijschvolck wesende, vremde Heeren en Buytendienstighe waghens. Jn Leghers daer mits de cleene meenichte der waghens, soo veel Onderwaghemeesters niet nodich en waren, daer soudemen een over verscheyden hopen moghen stellen, maer soo de groote meenighte der waghens anders vereyschte, daer soudemender meer moghen stellen. Voort soo is in yder hoop, over elcke thien waghens een * Wagheleyer gheselt, welcke onderscheydelick ghenoemt worden eerste, tweede, derde, en soo voorts, ghelijck de Ryeleyers van 't Crijchsvolck. Angaende dattet dickwils ghebeuren can, de wagens van een der voorschreven hoopen niet op effen thien waghens uyt te commen; in sulcken ghevalle, alsser vijf of min overschieten, men vervouchtse onder de thien byden eersten Wagheleyer, en meer dan vijf overschietende, men stelter een besonder Leyer toe. Conductens vande Waghens.

Maer want ymandt onnoodich mocht duncken over elcke thien waghens een Leyer te veroirdenen, en dattet met min soude connen ghedaen worden, soo sal ick daer af wat verclaring doen. Voor al is te weten, dat de waghens eens leghers grooten dienst en gherief doen, maer weerom daer teghens sijnse van groote cost, want 't sy dattet ghemeene landt die betaelt, of datse opghebracht worden by Steden en Dorpen, die dat daer naer afcorté vande schattinghen diese geven moeten.

ten, 't comt eintlick op een ſelve uyt. Dit anghemerct, de reden vereyſcht, datmen goe toeſicht neem opt gemeen groot miſbruyck inde ſaeck der waghens, 't welck deur ghebreck van oirden tot noch toe niet en heeft connen gheſchien, want daer worter ghemeenlick veel opgeſchreven, die gheen dienſt of weynigh ghedaen hebben, en nochtans hun vol doen betalen, ghebeurende 'tſelve ten dele met kennis en deur bedrogh der Amptlien, ten deelen deur Voorlien die ſich verberghen: Hier toe is hemlič een groot behulp, datſe niet verbonden ſijn, het voyer te vergaren, om de peerden by hun waghens te voyeren, en die daer altijdt ghereet te hebben, maer dat ſyſe moghen laten inde weye loopen, want die dickwils verre te halen weſende, de Voerlien blijven t'eenemael achter, en met daer naer te ſegghen, datſe verlopen waren, en die niet vinden en conden (ghelijckt dickwils inder waerheydt ghebeurt, ja wel ſoo datſe vanden Vyant ghenomen worden) daer me is 'tgheſchil ten eynde. Noch comt deur de weyding groot achterdeel, om datſe meer voyer vertreden, danſe eten, ſulcx dat uyt de oirſaeck het voyer, daer een blijvende Legher is, niet alleen voor hemlien, maer oock voor de Ruyter-Peerden, verre te halen is, ja ſomwijlen gheen te krijghen, en dat daerom een Legher ghedronghen wort op te breken. Aengaende eenige onmeughelick achten, te weghe te brenghen, dat elck Voerman het voier by ſijn waghen ſoude vergaren, dat ſchijnt onghegront, ghemerct de Ruyters ſulcx wel doen ſ, ja doen moeten, ſoudeſe op hun daghelickſche wachten en * geleyen altijdt ghereet ſijn; Daerom by aldiender op de Voerlien oirden gheſtelt waer, ſy ſoudent ſoo wel connen als de Ruyters, en noch beter, uyt oirſaek datſe 'tvoyer bequamelicker op hun waghens ſ connen laden, dan de Ruyters op haer peerden. Om tot des oirden te commen, ſijn de boveſchreve waghe-leyers, elck bevelende over thien bepaelde Voerlien, ſeer bequaem, ghemerct ſy, om de cleene meenighte, kennis connen hebben, van yder Voermans bedrijf, en hemlien bedwinghen en peerden altijdt by de waghen ghereet te houden.

Convoyen.

Voort

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Voort den Boeckhouder, ſulcke boeckhouderſche oirden gebruyckende, alſmen daer af maken kan, ſoude met cleene moyte, daghelicx connen weten, wat Voerlien by naem uyttet Legher waren, en wie daer in moſten ſijn, die om de voorſchreve redenen, daghelicx voor ooghen ſouden blijcken met waghen en peerden.

't Werck des Opperwaghemeeſters is onder anderen duſdanigh: Den Crijchoverſt beveelt hem, eermen te velde gaet, te crijghen een ſeecker meenighte van waghens. Die hebbende, gheeft hem de verdeeling der hoopen op Schrift, inhoudende hoeveel waghens datter in elcke hoop ſijn ſullen, metſgaders namen der menſchen en ſaken die in elcke hoop ghevoert moeten worden, ſtaende in ſulcken oirden, ghelijckſe malcander in't voorttrecken volghen ſullen. Deſe Schriften gheeft den Opperwaghmeeſter ande Onderwaghemeeſters der hoopen, elck het ſijne om hun daer na te ſchicken, welcke volghens den eyſch van dien, hun Waghcleyers onderrichten. Voort eermen * reyſt, ſoo ſeght den Crijchoverſt anden Opperwaghemeeſter met wat oirden de hoopen trecken ſullen. * Marcheert

Der leyers werck is, int reyſen wel ga te ſlaen dat de goeden, op hun waghen geladen, niet gheſtolen noch miſhandelt en worden. Oock acht nemende dat ſulcke leyers en yders waghens vooren trecken, die volghens de gheſtelde oirden, behooren voor te gaen, en datter dies halve gheen twiſt en valle tuſſchen de Voerlien ofte de ghene dieſe voeren. Waghenburghen te maken ſijnde, ſoo moet elck waghenleyer weten, hoe hy ſijn thien waghens metter haeſt vervoeghen ſal. Den Crijchtuych inde * Tuychuyſen vande waghens afgheleydt weſende; s'ghelijcx oock ontladen ſijnde de Tenten van't Crijſchvolck en van andere in dienſt weſende, worden dagelicx ghebruyckt tot alle nootlicheydt des Leghers, als voetſel halen, ſoo voor peerden als menſchen: Daermen Steden belegert, datſe alle nootlicheydt brenghen uyttet legher totte † naerderinghen: Als in eerdewercken brenghenſe ſooden, eerde, rijs en dierghelijcke, in welcken ghevalle het * Magazijnen † Aprocheringh.

opſicht

opsicht vande Leyers, oock groot gherief can doen, te wëten over de ghene die haer by nacht inden doncker, om het perijkel des wercx, souden willen versteecken of anders.

Merct dat Coetswaghens an sulcken dienst niet ghehouden en sijn, als daer toe onbequaem wesende.

H. S.

By 't lest deser 12 Bepaling wordt gheseyt; s' ghelijcx oock ontladen zijnde de Tenten vant Crijchsvolck, *'t welck my doet ghedencken een Hoofstick ghehadt te hebben daer in den Schrijver middel overleyde, hoemen met cleyne oncosten en weynich ongherief, alle Soldaten des leghers, alle nachten in tenten soude connen doen logieren. Waerby wijtloopich verhaelt wiert de nootsakelickheydt vandien, als connende daer deur voorcommen worden, veel sieckten en ander onghevallen. Dese tenten souden met waghens moeten naghevoert worden. Doch is dit Hoofstick onder ander oock vermist.*

13 BEPALING.

Quartiermeester Generael.

Opperlogierder is die ghemeene toesicht en bevel heeft over de saken der logiering, bevelende over d'ander logierders.

HY heeft onder hem, als onghemiddelde Amptlien, de logierders der groote hoopen, die hier tot acht ghestelt sijn, als vande Crijchoverst met vreemde Heeren, voort van Voetvolck, Ruyterije, Amptlien gheen Crijchsvolck wesende, voort Crijchtuych, Leeftocht, en het buytendienstich naghevolch, als Cramers, Cooplien, Herbergiers, Ambachtslien en dierghelijcke. Elck van dese heeft noch onder hem sijn leegher logierders; Als die des Crijchoverslen, stelt oock oirden over de Logierders die de vreemde Heeren met hem.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

hemlien brenghen: De logierders des voetvolcx en Ruyterye hebben onder hemlien de Logierders der Banieren, en elck van dese bevelen over de thien Logierders der Vanen, daermen een der *Boden toe ghebruyckt, 's ghelijcx doen oock de Logierders van d'ander hoopen elck over de ghene die onder hem sijn. Sergeanten.

Des Opperlogierders werck is, int reysen an elcken Logierder der hoopen te segghen, op wat Dorp of plaets haer Volck legghen sal, en op hemlien toe te sien tegens alle missvallen en bedroch datter mocht ommegaen, als datse liever 't volck qualick soude logieren, dan te ghemissen giften diese ontfanghen om op een ander onbequame plaets te trecken; Den boeren met logiering te drijghen, daer sy wel weten niet te sullen ligghen, om soo veel daer uyt te persen als sy connen en dierghelijcke teghens haer last.

Al die voorsz Logierders, uytghenomen die der Vanen vant voetvolck, sijn te peerde, deur diense in't reysen metten Opperlogierder voor uyt moeten, en hem van d'een plaets tot d'ander volghen, om acht te nemen op het Dorp of plaets die hem ghegheven wort, en sooder huysen sijn, daer op te schrijven, wieder commen sal. D'oirsaeck waerom de Logierders der Vanen (waer toe men ghemeenelick neemt een der twe * Boden) gheen peerden en behouwen, is dat de thien Vanen eens Baniers altijdt of ghemeenlick by malkanderen logieren, waer af den Logierder des Baniers voor uyt te peerde is, die an elck Vaenlogierder, als sy mettet voetvolck anghecommen sijn, de plaets thoont. Sergeanten.

Al de Logierders, uytghenomen den Oppersten, met die des Crijchoversten en der Vanen vant voetvolck, worden volghens dit voornemen, uyt de Ruyters vercooren, welcke op dien tijdt datse mette logiering besich sijn, dachghelden trecken boven haer loopende sold, daerentusschen vry van wacht sijnde. En hoewel dit niet int ghebruyck en is, soo acht ickt nochtans oirboir en bequaem om dese redenen: Wanneer de voorschreven Logier-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ders gheen Ruyters en ſijn, ſoo doenſe tewijle men te velde licht gheen dienſt of ſeer weynich, 't welck ſomwylen de ſomer lang duert, treckende nochtans groot ſold, om datſe elck twe of drie peerden onderhouden moeten. Ten anderen ſy, of veel van hemlien, uyttet velt commende, en inden winter gheen peerden behouvende, vercoopen die, en dat ghemeenlick tot ſchade, oock dickwils teghent hart, voornemelick alſſe goede peerden verlaten moeten, onſeker ſijnde watſe daer na crijghen ſullen, al 't welck een Ruyter in dienſt blyvende, niet en ontmoet. Ten derden alſmen te velde wil, of datter een onverhoeden anſlach op handen is, ſy ſijn onvoorſien van peerden, of ſeghtment hemlien in tijts, ſoo maecktmen openbaer, 't ghene heymelick behoorde ghehouden te worden. Maer met Logierders Ruyters weſende, die altijdt ghereet ſijn, en iſmen ſulck ongeval niet onderworpen.

De reden waerom denLogierder desCrijchoverſten gheen der Ruyters en behouft te weſen, is dat hy opentlick dat Ampt bedienende, en als * Huyſgenoot ſijns Heers, ghemeenlick met deſſelfden peerden voorſien is.

Domeſtijcq.

14 BEPALING.

Gaſthuyſmeeſter is.

H: S:

*De Bepaling noch verclaring hier van ſyn by my niet ghevonde, doch in des eerſten Hooftſticx 2 tafel, angaende de menſchen eens Leghers gheen Crijchſvolck weſende, wordt hy gheſtelt onder hem te hebben, den Hofpreker die onder hem weder heeft alle d'ander Predicanten; Voort Armbeſorghers * Gheneſer * Opperwondmeeſter, Apotekers.*

Doctor. Chirurgijn vant Legher.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

15 BEPALING

Opperſte Opſiender is.

Controlleur Generael.

H. S.

*De bepaling en verclaring hier van is by my niet ghevonden, doch den C wort int eerſte Hooftſtick gheſtelt int ghemeen te bevelen over alle d'ander * Opſienders. Voorts alſoo ick vermoede, dat den Schrijver deſe twee leſte bepalinghen met haer verclaringhen en voornamelick de 14, anders dan na't ghemeen ghevoelen uytgheſtreckt heeft (dat vermiſt mach ſijn) of ſoo niet, mettet voltrecken van dien ghedaen ſoude hebben, ſoo docht my niet oirboir daer an te vergaren.* Controlleurs

5 HOOFTSTICK.

Vande weerdicheden der ghemeene Soldaten en Amptlien.

IN dit Hooftſtick ſal eerſt geſeyt worden vant onderſcheyt dat de Griecken maeckten tuſſchen de weerdigheydt der plaetſen van ghemeene Soldaten en Amptlien: daer na van des Schrijvers gheſtelde weerdicheden.

Vant onderſcheyt dat de Griecken maeckten tuſſchen de weerdicheydt der plaetſen vande ghemeene Soldaten en Amptlien.

NSeght dat de Griecken onderſcheyt maeckten tuſſchen de weerdigheyt der plaetſen vande ghemeene

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Soldaten, Ryeleyers, Vaenleyers en Banierleyers; Als d'eerſte plaets van een rye de weerdichſte te weſen, daer na de laetſte, daer na de achtſte, en ſoo voort: Dat s'gelijcx d'een Ryeleyers plaets en ſijn rye eens Vendels, weerdigher was als d'ander: d'een Vaenleyers plaets van een Banier weerdigher als d'ander en ſoo voort.

Om van 't welck opentlicker verclaring te doen, ſo ſal van elcx int beſonder gheſeydt worden als volcht.

Vande Grieckſche weerdicheyt

Der Soldaten in een rye.

Soldaten.	Der ſelver oirden	Heur weerdicheden.
♂	1	1
♂	2	6
♂	3	7
♂	4	8
♂	5	3
♂	6	9
♂	7	10
♂	8	11
♂	9	4
♂	10	12
♂	11	13
♂	12	14
♂	13	15
♂	14	5
♂	15	16
♂	16	2

De nevenſtaende tafel wijſt an dat
Den Soldaet 1 in oirden is in weerdicheydt den 1.
Den Soldaet 16 in oirden is in weerdicheydt den 2.
Den Soldaet 5 in d'oirden is in weerdicheydt den 3.
Den Soldaet 9 in d'oirden is in weerdicheydt den 4.

En ſoo voort met d'ander als inde tafel opentlick te ſien is

Den 1 Soldaet in d'oirden was den eerſten in weerdicheydt, om dat hy den Viant eerſt ontmoet.

Den 16 in d'oirden was den tweden in weerdicheydt, om dat hy toeſagh, dat de rye recht gingh, en dat int reyſen de Soldaten uyt haer oirden niet wech en liepen en de boeren plunderen.

Den 5 in d'oirden, was den derden in weer-

digh-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

dicheydt, om dat hy opsicht hadde over de vier die voor hem ginghen.

De 9 in d'oirden was de vierde in weerdigheyt, om dat &c:

Vande weerdicheyt der rijen en haer Ryeleyers inde vierryehoop.

Der Ryen en Reyeleyers Weerdicheden. 2. 4. 3. 1.

Haer Oirden. 4. 3. 2. 1.

Oirden der soldaten	Weerdicheden
1.	1.
2.	6.
3.	7.
4.	8.
5.	3.
6.	9.
7.	10.
8.	11.
9.	4.
10.	12.
11.	13.
12.	14.
13.	5.
14.	15.
15.	16.
16.	2.

EEn vierryehoop in slach-oirden staende als hier nevens

Den 1. Ryeleyer in d'oirden ande rechterhandt des vierryehoops is den 1 in weerdicheyt.

Den 4 in d'oirden, den 2 in weerdicheyt.

Den 2 in d'oirden, den 3 in weerdicheyt.

Den 3 in d'oirden, den 4 in weerdicheyt.

Hier af is de reden dusdanich: Nadien het voornemen inde Grieckssche spieghelingh was, de weerdichedē te onderscheyden, vielder te anmercken dat de twee binnenste ryen teghen de Viant beschermt sijnde vande twee buytenste, soo hadden de twee buytenste beter beleyt van doen, dan de binnenste, en daerom wast billich, voor de selve de cloeckste en weerdigste Ryeleyers te veroirdenen: En wantmen de rechterseyde voor weerdigher hout dan de sijncker, soo wast reden te besluyten dat den eersten Ryeleyer op de rechtersijde staende,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

de weerdichſte was; En daer na den 4 in d'oirden, die d'ander uyterſte ſijde leyde. En d'ander twee binnenſte 2 en 3 in d'oirden, van minder weerdicheyt te weſen.

Vande weerdigheydt der 4 Seſtienvaenleyers.

HEt Legher van 64 Vanen hadde 4 Seſtienvaenleyers, welcke nevens malcander in ſlachoirden ſtaende als hier onder, den

Weerdichſten was den - - 1 ande rechter horn.
Daer na den - - - 2 ande ſlincker horn.
Daer na den - - - 3 nevens den eerſten.
Daer na den - - - 4 nevens den tweeden.

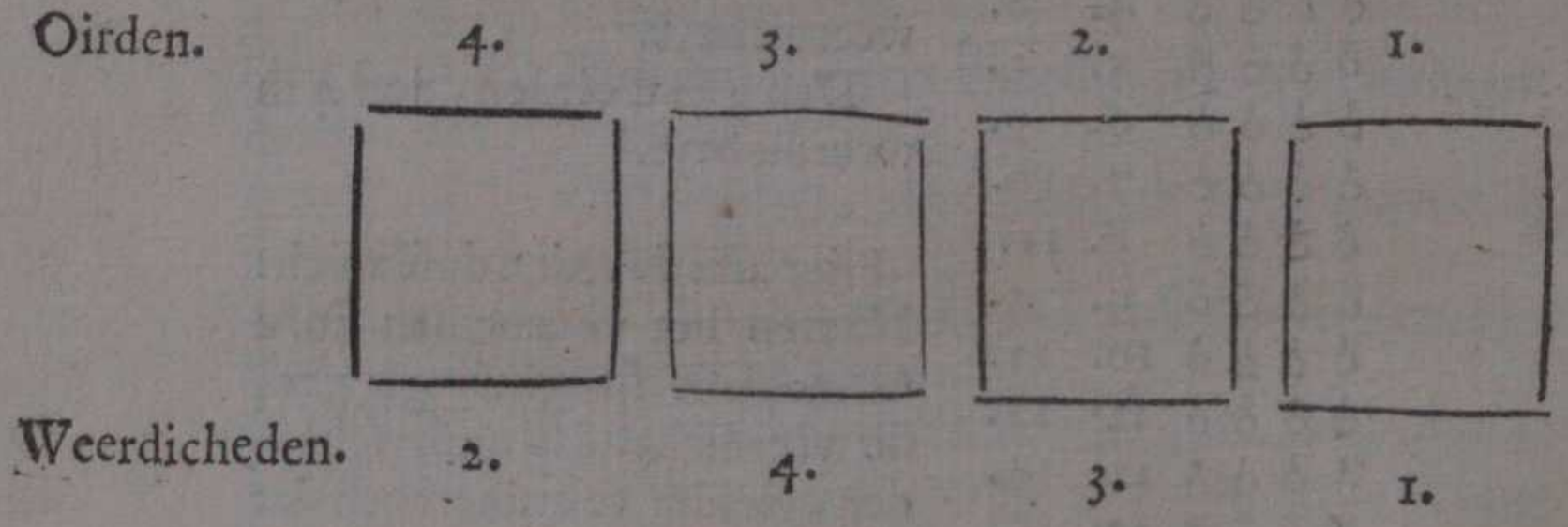

Reden deſer weerdicheden is, dat de twee middelſte op de ſijden beſchermt ſijnde, vande twee uyterſte, ſoo iſt behoorlick, uyterſte de cloeckſte te weſen.

Aldus beſchreven ſijnde het onderſcheyt dat de Griecken maeckten tuſſchen de weerdicheydt der Soldaten en Amptlien, ſoo ſullen nu beſchreven worden eenighe ongeſchicktheden daer uyt volghende.

Voor eerſt het ſtellen ſelf vande weerdichſte plaetſen, en

can

can gheen welghegronde ſekerheyt hebben. Want als een rije deur halving ghedobbelt wort, te weten datmen van een rije maeckt twee rijen, elck van acht Soldaten, ſoo langhe die ſtant, voortganck of vechting gheduert, en is niemant die by ſijn voorgaende weerdicheydt blijft dan den 1. want den 9 Soldaet, die te vooren was 4 in weerdicheyt, is nu Ryeleyer 2 in weerdicheydt: Den 8 Soldaet die te vooren was 11 in weerdicheyt, is nu Steertleyer 3 weerdicheyt, en alſoo met elck van al d'ander, uytghenomen (als gheſeyt is) den 1 Deſe weerdicheden alſoo te veranderen om de dobbeling of halvings wille, ſulcx dat daerom ettelicke ondert bevel commen der ghene daer ſy te vooren over bevallen, het en ſchijnt in gheen ghenouchſaem reden ghegront, maer dat ſulcke weerdicheden op een onghegronde ſpiegheling ghebout ſijn. Voorts dewijl dat het voornemen vande Grieckſche ſpieghelaers was, de weerdicheden te onderſcheyden, ſoo ſcheent van een Vierryehoop wel billich, de rechterſijde voor de weerdichſte te ſtellen; Maer inſiende de daet, de ſlinckerſijde verwacht ſoo wel des Viants ancomſte als de rechter, ſulcx dat die ſtellingh gheen reden en heeft op de * daet ghegront: Vorder valt te anmercken dat inde Vaen ſijn vier vier rijehoopen, welcke nevens malcander gheſtelt mette ghetalen haers oirdens en weerdicheden ſy commen als hier onder. Praxin.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Weerdicheden. 2. 4. 3. 1. 2. 4. 3. 1. 2. 4. 3. 1. 2. 4. 3. 1.

Oirden. 16. 15. 14. 13. 12. 11. 10. 9. 8. 7. 6. 5. 4. 3. 2. 1.

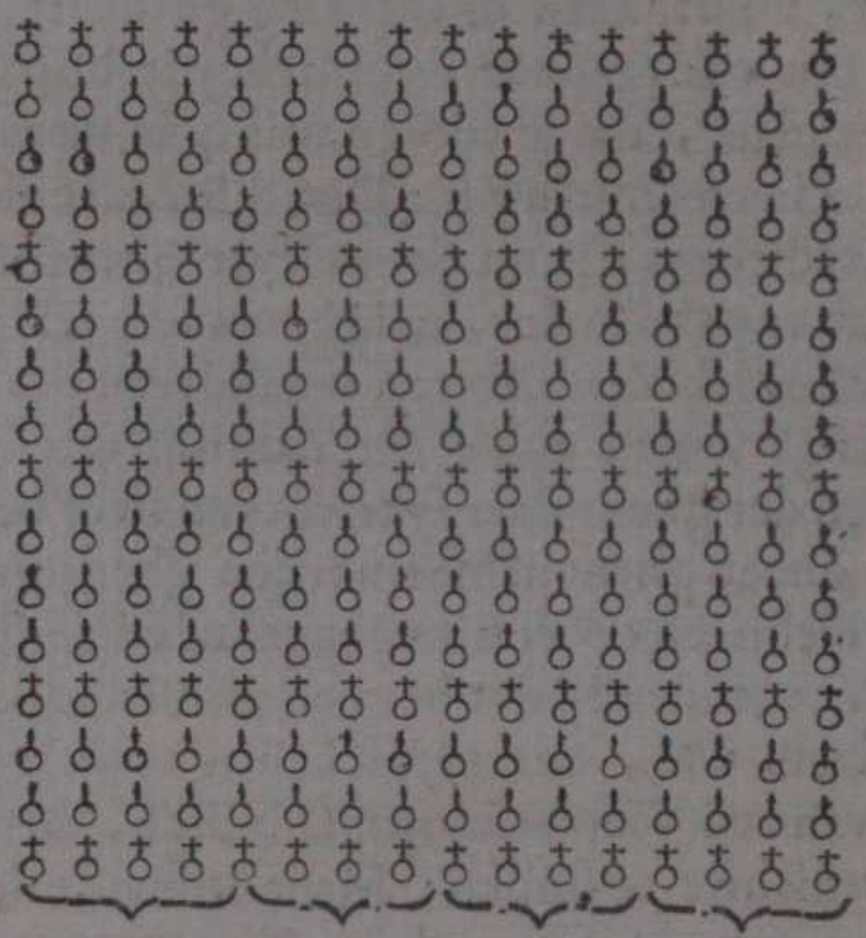

Oirden der 4. 3. 2. 1. vierryehoopen.

Dit soo sijnde de 9 rije in d'oirden, by 't middel wesende, is op d'een sijde beschermt met 7 rijen, op d'ander met acht rijen, Maer de 15 in d'oirden is alleenlick beschermt met 1 rije, waer deur die cloecker Crijchslien en een weerdigher Ryeleyer vereyscht dan de 9: Hier uyt volcht dat als een Vierrijehoop alleen in slachoirden staet, den 9 Ryeleyer vande weerdichste is; Maer de heele Vaen in slachoirden staende, is hy vande leeghste weerdicheyt. Wat belanght de twe middelste der vier sestienvaenhoopen, ick segh daer op dat, als den eersten om eenighe oirsaeck bevoolen wort nae een ander oirt te trecken, soo comt de derden in weerdicheyt dan te staen als 1 in weerdicheyt. 't welck al dinghen schijnen op een ongheschickte gront ghesticht.

Ten 2

Ten 2 wanttet natuerlick is dat elck tracht na de weerdichſte plaetſen, om allencx voorder en voorder te gheraken, ſoo volght hier uyt een groote ſwaricheydt, te weten een daghelickſche ghedurighe verandering der Soldaten en Amptlien van d'eene rye in d'ander, van d'een Vaen in d'ander, van d'eene *B*anier in d'ander en ſo voort, ſonder te blyven 't ghetal daer elck Soldaet op te boeck ſtaet en dat op ſijn wapen gheteyckent is.

Ten 3 den eerſten Soldaet in weerdicheydt uyt ſijn plaets ſcheydende, ſoo moeten de anderen elck een trap verhooghen, dat veel haſpelingh ſoude hebben, of daer moet een nieuwe in ſijn plaets commen, die ten eerſten weerdigher is, als die langh ghedient hebben, dat gheen reden en is.

Ten 4 daer is een den alderleeghſten Soldaet vant Legher 't welck een verachte plaets is.

Vant Onderſcheydt dat in deſe Crijchconſt ghemaeckt wort tuſſchen de weerdicheden der ghemeene Crijchſlien en Amptlien.

ALle Amptlien des Crijchſvolcx die over de meeſte hoopen bevelen ſijn de weerdichſte, ende die over evegroote hoopen bevelen eveweerdich, voort oock alle ghemeene Soldaten die over niemandt en bevelen al eveweerdich.

Angaende de weerdichſte van Ruyteroverſt, Voetvolckoverſt en * Scheepvolckoverſt, daer af valt dickwils geſchil, want ten opſien dat te peerde rijden prachtigher en ſtaetlicker is dan te voet gaen, oock dat de Ruyters meerder gage winnen dan voetknechten, en tot haer opruſtingh meerder coſten moeten gheſchien, ſoo ſchijnt dat te ſtrecken tot meerder weerdicheyt des Ruyteroverſten: Doch ſoumen Admirael.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

daer op moghen segghen, gheen ghemeen oirdeel te wesen, maer dickwils te gaen, naer de meeste menichte daer sy over bevelen, want in sommighe Leghers wordt meest met peerden ghevochten, en soo weynich voetvolck ghebruyckt, dattet luttel te bedien heeft; Alwaer den Ruyteroverst seer groot bewint hebbende, en den Voetvolckoverst seer cleen, den Ruyteroverst in meerder achtingh behoort ghehouden te worden. In ander Leghers ghebeuret, datter veel voetvolck is en seer weynich peerden, waeraf dickwils oirsaeck sijn ghebrooken marasschighe landen met veel bosgagien, daermen de peerden niet ghebruycken can; Oock ghebeuret datter middelen gebreken om veel peerden te connen onderhouden, in welcken gevallen het redelick is, den Voetvolckoverst in meerder achting ghehouden te worden. s'Ghelijcx ist oock vanden Scheepvolckoverst te verstaen, te weten daer den oorloch meest te scheep ghevoert wort, den Scheepvolckoverst voor de weerdichste te achten.

Dese eveweerdicheyt der Amptlien bevelende over evegroote hoopen, en eveweerdicheydt der Soldaten over niemant bevelende ghestelt sijnde, 't Is openbaer dat niemant om eenighe redenen verandering soeckt, om dat hy sijn weerdicheyt niet vermeerderen en can, te weten,

Gheen Soldaet tracht na een ander Soldaets plaets.
Gheen Ryeleyer na een ander Ryeleyers plaets.
Gheen Vaenleyer en tracht na een ander Vaenleyers plaets.
Gheen Banierleyer tracht na een ander Banierleyers plaets.
En soo voort want sy al eveweerdich sijn.

Een Soldaet uyt sijn plaets scheydende of becommende een Ryeleyers, Vaenleyers of Banierleyers plaets, daer valt alleenlick een nieu Soldaet in sijn plaets te stellen, behoudende daerentusschen al de Soldaten elck sijn plaets en weerdicheyt die hy heeft.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Daer en is oock gheen aldeverachtſte plaets.

Noch heeft deſe ſtelling der eveweerdicheden dit gherief, dat ſoo in een Vaen Soldaten die int beghin gheen Cammeraden en waren, daer na Cammeraden wierden, en daerom verſochten by malcander in een ſelve rye offelve lidt te trecken, en datmen hemlien ſulcx wilde vergunnen, Daer en ſoude anders niet te doen ſijn, dan op de boecken te verſetten haer namen mette namen der gene in diens plaets ſy commen, en de ghetalletters haerder wapenen na den eyſch van dien te veranderen.

Belanghende dat, als de leden deur halving des ſlachoirdens ghedobbelt worden, eenighe ghemeene Crijchſlien dan commen te ſtaen als Ryeleyers, en daerom die hooger weerdicheydt ſchijnen te crijghen: Hier op dient dat alleenlick deurt bevel *rechtsom* of *ſlincxom* of *omkeert* alle de Crijchſlien der eerſten rije, of alle die der laetſte rije, of alle die des laetſten lidts oock commen te ſtaen als Ryeleyers; En 'tſelve, door noch andere ſtillinghen des ſlachoirdens, connende allen den anderen Soldaten ghebeuren, ſoo iſt openbaer ſulcx met reden den eenen Soldaet tot gheen meerder weerdicheyt te ſtrecken als den anderen.

6 HOOFTSTICK.

Inhoudende ghemeene reghel der vervulling.

ANghenſien het Crijchſvolck eens Leghers gheduerlick ſeer vermindert, als deur de gheene die voor de Viant blijven, die ſieck ligghen ſonder dienſte te connen doen, die ſterven, wech loopen, verlof crijghen, en dierghelijcke, ſoo volcht hier uyt dat de Leghers der Griecken en Romeynen met haer rijen, Ryeleyers, Rugleyers en ander Amptlieden, niet langhe in haer eerſtgheſtelde volcommen form en conden blijven, maer drie of vier maenden te velde gheweeſt

weeſt hebbende, ſulcx datter een vierendeel, derdendeel of noch meerder deel ghebrack, ſoo ſoude haer oirden daer me heel onſtelt gheweeſt ſyn, als Ryeleyers ſonder rijen, ſtucken van rijen ſonder Ryeleyers of Rugleyers, en dierghelijcke: Inder voughen dat die alſoo in ſlachoirden te ſtellen alſt noot waer te ſlaen, een ongheſchickter form ſoude ſyn, dan daermenſe byden anderen vervoucht ſonder de Soldaten an ſeker rijen te verbinden, oock ſonder op Ryeleyers of Rugleyers acht te nemen, ghelijckt inde crijghen deſes tijts gemeenelick toegaet. Maer want ſy ſulcke ongheſchickte form int vechten niet en ghebruyckten, noch haer goede wijſe en veroirdenen, ſonder daer na alſmen totte ſake quam, ſich daer me te behelpen, ſoo moeſten ſy een vervulling hebben, niet van nieu Crijchſvolck datmen daghelicx anneemt, want dat in een Legher ſoo niet byder hant en is, dan mettet ſelve volck datſe behielden. Maer want ſulcke daghelickſche vulling, ſonder ſeker reghel, niet gheſchien en conde, ſoo iſt daer voor te houden, dat ſyder een op ghehadt hebben, hoewel Polybius noch Elianus daer af gheen vermaen en doen, als miſſchien tot hemlien handt niet ghecommen ſijnde.

Dit ſoo weſende, 't is openbaer dat, by aldienmen nu na de Grieckſche of Romeynſche wijſe, wilde ghebruycken bepaelde rijen met haer Amptlien en eyghen Soldaten, datmen op de vervulling een reghel ſoude moeten verdencken: En met ſulck inſien, ſal ick daer af hier mijn gevoelen ſegghen, want al en waer d'oude wijſe niet ghetroffen, ſo cant ten minſten tot vermaen dienen, om by anderen beter daer op ghelet te worden.

Ten eerſten ſoo ſtaet te ghedencken, dat van een vaen alleen ligghende, gheen vaenvullingh gheſchien en can, maer alleenlick rijevulling, te weten dat alle ghebreckighe rijen, altijt ſullen vervult worden mette laetſte rije (die ghemeenelick onvolcommen blijft) daer afmen den laetſten Soldaet altijt eerſt ſal nemen.

Van

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Van een banier alleen ligghende en can gheen baniervullingh gheſchien, maer alleenelick vaenvulling, te weten dat alle ghebreckighe vanen altijdt ſullen ghevult worden mette laetſte vaen als vulvaen, die ghemeenelick onvolcommen blijft. Oock ſalmen uyt de laetſte rije des ſelven laetſten Vaens altijdt den laetſten Soldaet eerſt nemen.

Van een ſtandaert alleen liggende en can gheen ſtandaertvulling gheſchien, maer alleenelick baniervulling, te weten dat alle ghebreckighe banieren, altijdt ſullen gevult worden mette laetſte banier, die ghemeenelick onvolcommen blijft. Oock ſalmen uyt de laetſte rije des laetſten Vaens vande ſelve laetſte Banier, altijt den laetſten Soldaet eerſt nemen.

Verſcheyden ſtandaerden by een liggende, men ſal mette laetſte al d'ander vervullen, welcke laetſte ghemeenelick onvolcommen blijft. Oock ſalmen uyt de laetſte rije des laetſten vaens vande laetſte banier des laetſten ſtandaerts altijt den laetſten Soldaet eerſt nemen.

Tot hier toe is gheſeyt vande vervulling der rijen met gemeene Soldaten : Maer een Amptman als neem ick een Ryeleyer ghebreeckende, ſoo ſal des ſelfden eerſten Soldaet in ſijn plaets commen, volghens de reghel der Stadthouderſchappen. Beſchreven inde 13 Bepaling deſes 8 Onderſcheyts 2 Hooftſtick. Ende wantter dan een Soldaet in ſijn rije ghebreeckt, ſoo ſalmen daer toe den laetſten der vulrije nemen, die ſtellende als laetſte der vervullelicke rije.

Angaende ymant mocht dencken, oft niet de reden lijckformich en mocht ſijn, datmen den Ryeleyer der vulrye in dees ghebreeckende Ryeleyers plaets ſtelde ? Het ſchijnt neen. Ten eerſten om dat de reghel der Stadthouderſchappen onghebroocken blijft : Ten anderen billigher te ſijn, dat den eerſten Soldaet vande weerdigher rije tot Ryelever bevordert worde, dan den eerſten Soldaet vande leechſte rije, die dan in ſijn vertrocken Ryeleyers plaets ſoude moeté commen : Ten derden een Ryeleyer gheſchooten ſijnde, ſoo is

den eerſten Soldaet, die achter hem ſtaet, bequamer om ſtracx in ſijn plaets te treden, dan den Ryeleyer vande laetſte rije te halen.

En mette ſelve reden mochtmen ſegghen, dat ſooder een Vaenleyer ghebrake, billigher te weſen, des ſelfden Opperſten Ryeleyer in de plaets te commen, dan des Baniers leechſten Vaenleyer: s'ghelijcx ſooder een Banierleyer ghebrake, billigher te weeſen des ſelfden opperſten Vaenleyer in ſijn plaets te commen, dan des Standaerts leechſte Banierleyer.

Maer wanttet dickwils ghebeurt dat een Soldaet des eenſdaechs ſieck wordende, binnen een dach of twe gheſont is, en weerom in ſijn eerſte plaets keert, ſulcx dat om deſe en meer ander oirſaken, ſoodanighe daghelickſche verwiſſeling dickwils can voorvallen, ſoo mocht ymant meynen datet onderhout ſulcker vervulling te veel moeyte en haſpeling ſoude in hebben. Hier op wort gheantwoort, dat inſiende elcke rije haer eyghen Ryeleyer heeft, welcke, de reghel geſtelt ſijnde, niet te doen en heeft, dan uyt de laetſte rije te halen de Soldaten die hy behouft, of daer weerom in te ſenden die hy te veel heeft, dat ſulcx minder moeyte is, dan keghels te tellen en op te rechten die hy anderſins int keghelſpil daerentuſſchen mocht omgheworpen hebben.

Noch is te ghedencken, dat ghelijck elck Ryeleyer, de ſorghe bevoolen is, om de thien Soldaten van ſijn rije altijt vol te houden, alſoo ſal de ſorghe an elck Vaenleyer bevolen ſijn, de vervulling gade te ſlaen en t'onderhouden van ſijn thien Ryeleyers. 's Ghelijcx elck Banierleyer van ſijn thien Vaenleyers: En den Standaertleyer van ſijn thien Banierleyjers: Deur welcke manier de vervulling overal volcommelick en oirdentlick can onderhouden worden, met cleene moeyte, om dat elck weynich te doen heeft.

Het ſchijnt oock dat ghelijckt oirboir is, de Soldaten altijt wacht te doen houden, hoewel het ſomwijlen onnoodich is, maer alleenelick op dat nieuwe Soldaten de reghel des

wachts

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

wachts leeren, en ander die niet en vergheeten; Dattet oock alsoo oirboir soude sijn, de Soldaten dese vervulling daghelicx en gheduerlick te doen onderhouden, om alsmen te velde comt en noodich is, daer in wel ervaren te wesen.

Noch is te ghedencken de voorschreven Vaenvulling niet te connen gheschien, daert int ghebruyck is, de Vaenleyers hun Soldaten self te lichten, ghelt op de handt te gheven, gheduerighe leeningh te doen, cleren en gheweer te leveren, en dierghelijcke, want elck met sijn Soldaten afrekening te doen hebbende, sy en soude alsoo van d'een vaen in d'ander niet moghen ghestelt worden: Doch soude elck sulcker Vaenleyers altijt connen rijevulling onderhouden, want daer me sijn Soldaten buyten de vaen niet en trecken: s' Ghelijcx soude een Banierleyer die sijn banier alsoo becosticht, connen vaenvulling onderhouden, maer over hem en soude gheen baniervulling moghen gheschien.

Noch is te ghedencken datter qualick vervulling soude willen vallen, met banieren van verscheyden gheslachten van Volck, en soude elck gheslacht alleenelick met sijn eyghen volck de vervulling moghen gaslaen.

Het voorschreven misbruyck vande becosting des Crijchsvolcx (daer meer ander onghevallen uyt volghen) cannen voorcommen, daer gheen ghebreck van gelt en is, doch daert soo wesen moet, machmen de vervulling soo verre onderhouden alst gheschien can.

H. S.

Alsoo dese reghel der vervullingh by den Schrijver ghestelt schijnt, voor sijn eyntelik besluyt op de saek der weerdicheden daer int laest vant voorgaende 5 Hoofdstick af gheseyt is, soo schijnt se in desen Crijchandel niet volcommelick te konnen ghevolcht worden; maer wel daer de Grieckse weerdicheden streeck houden: Doch can dese

deſe reghel der vervulling ghepaſt op de Grieckſche weerdicheden, tot voorbeelt dienen, omme reghel te bedencken na gheleghentheyt der gheſtelde weerdicheden.

7 HOOFTSTICK.

Vanden oirboir des handtweerbruyckx onder alle Crijchſlien ſoo te voet als te peerde.

ELck Soldaet te voet moet int hantweerbruyck gheoeffent ſijn, ſoo wel met pijcken als muſquetten, want het dickwils wel te paſſe comt, voornamelick op Schantſen en beſloten plaetſen, daermen voor pijckiers muſquetten, en voor Muſquettiers pijcken in voorraet mach leggen; Om pe Pijckiers ſoo langhe te doen ſchieten alſt noot is, en deur ſtorm an de hant ghecommen weſende, om altemael pijcken te moghen ghebruycken.

't Is oock loovelick voor Ruyters hun te verſtaen inde oeffening des hantweerbruycx; Om datſe ſomwijlen te voet ghebruyckt worden, voornamelick in beſloten plaetſen ligghende; daerſe, ſoo langhe ſy te peerde gheen dienſt en connen doen, meughen met muſquetten ſchieten, en de ſtormen met pijcken weerſtaen. 't Gebeurt oock datſe in boſſchen, maraſſen en plaetſen daermen gheen peerden ghebruycken en can, beter te voet vechten dan te peerde; Alſmede datmenſe int beſtormen van plaetſen voorſet, als welghewapent ſijnde, beſchermen de onghewapende of lichtghewapende crijchslieden, die achter hun commen, teghen de muſquetſchooten.

8 HOOFT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

8 HOOFTSTICK.

Vande leger graving met een draegelick reetſchap genaemt ſpabylhou, bequamer dan deur gravings reetſchappen, diemen tot noch toe in deſe Landen t'ſcheep gevoert heeft.

ONder verſcheyden crychſaken der ouden by ſyn *Vorſtelicke Genade* vveerom vernieut, is het graven een der voornaemſte gevveeſt, daer hy acht op heeft genomen, en ſoo int vverck geſtelt, dattet gehouden vvort, voor een der voornaemſte oirſaken van ſyn vermaerde victorien int belegeren der Steden. 't Gene hy daer af byde ouden bevonden heeft, is onder anderen, dat elck Romeins Legionaris voet-knecht, by hem drouch de reetſchappen tottet graven nodich: Als een ſpa, bijl, ſage, corfken, en ſtormpael: Te vveten een ſpa om te graven; Een byl om vvortelen te door houvven, diemen int graven ontmoet; Een ſage om inde boſſchen ſtormpalen af te ſagen, en die mette bijl te ſcherpen, en voort die tvve reetſchappen in alle noodige houtvvercken te gebruycken; Een corfken, om (ſoot ſchynt) 't ſelve met eerde gevult zijnde, op de borſtvveeren te ſtellen, gelijckmen die in ons legers gebruyckt, oock om eerde in te dragen, als ſy mette ſpa niet verre genouch en can gevvorpen vvorden; Een ſtormpael, om met aller Crychſlien ſtormpalen t'ſamen, nevens malcander in d'eerde geſlagen zijnde, op een oogen blick beſchermt te vveſen, tegen overvalling der Ruyterie: Oock om die op de borſtvveeren nevens malcander te ſlaen.

Al deſe dingen heeft ſyn *Vorſtelick Genade* geſien tot ſeer groot voordeel te ſtrecken, om overal terſtont beſchanſt te vveſen, maer nu onmeugelick te zijn, ſulcx int vverck te ſtellen, vvant den Soldaten ſulcken laſt te doen dragen, ſoude al te vreemt om hooren zijn, en noch vreemder, dat de Romeinſche Soldaten, boven 't gene geſeyt is, noch drougen, na 't ſchryven van Ioſephus, een cingel, ſickel, en keten, benevens de pijcke

en ſchilt: Livius ſeght van noch meerder beſvvaernis, te vveten dat Scipio hemlien dvvanck elck te dragen ſeven ſtormpalen, en voor 30 dagen cooren: Op een ander mael in *Martio campo*, tvvaelf ſtormpalen, en voor 5 dagen cooren: Doch ſoo veel ſtormpalen gebeurde ſelden; de gemeene vvyſe vvas drie of vier: Marius beſvvaerde het voetvolck ſoo, dat ſy by eenige ſpottelick Marius Muylen genoemt vvierden: Vegetius gevvende ſyn nieuvve Soldaten op de ſchouderen 60 ponden te dragen, en daer me groote dachreyſen te doen.

Nu dan ſyn *Vorſtelicke Genade* achtende, als geſeyt is, het Crychsvolck tot ſoodanige laſtdraging niet te connen gebrocht vvorden, en vvillende nochtans ſulcx int vverck ſtellen, heeft gemerckt, dat den crych hier te lande gemeenlick viel tot plaetſen, daermen te vvater commen conde, en daer benevens, dat hy meeſter vande vvateren vvas; 't vvelck hem dede beſluyten, de noodighe reetſchappen der graving met cleene coſt t' ſcheepe te voeren, vvaer in niet alleen de gravingtuych van ſpaen, bijlen, korfkens, en ſtormpalen, die de Romeinen drougen, gheladen en vvorden, maer boven dien, houvvelen, breede ſchuppen, picken, en cruyvvaghens, om noch beter vverck te ſpoeden; vvant de eerde ſoo hart vveſende (ghelijckt ghebeurt in langduerich drooch vveer) datmender na de gemeene manier, met een ſpa van boven neervvaert, niet door ſteken en can, ſoo ſlaetmen of houtmen daer in met houvveelen, en de afbrekende ſtucken vvorptmen opvvaert mette ſchuppen, vvelcke breeder ſynde dan ſpaden, beter vverck ſpoeden: Maer de gront noch harder vveſende, men gebruyckt picken, in plaets van houvveelen, om mette ſcherpe pinnen die noch lichtelicker te breecken, en de brockelinghen met ſchuppen op te vvorpen: De cruyvvaghens gebruyckt men als d'eerde, daermen vvalle me maeckt, verre moet ghebrocht vvorden, ghelijckt ghebeurt daer ſeer bree grachten en ſeer hooghe vvallen ſijn, op vvelcke men d'eerde niet crijghen en can met een of tvveemael malcander toe te vvorpen, ſulcx datmenſe, om beter vverck te ſpoeden, met cruyvvaghens over operellen voert.

Doch

Doch teghen die voordeelen, ſtaen te anmercken deſe achterdeelen: Ten eerſten dat de ſchepen t' elcke mael op haer behoorlicke tijt niet ter plaets en connen vveſen, 't vvelck deur teghenvvint en ander oirſaken dickvvils ghebeurt, vvaer uyt volcht, dat, als elck Soldaet ſijn reetſchap by hem draecht en int eerſte ancommen terſtont ant graven valt, het vverck voldaen can vveſen, eer anderſins de ſchepen anghecommen ſijn: Ten tvveeden de ſchepen al anghecommen vveſende, men moetſe ontladen, en met vvaghens diens vracht geloſt is, de reetſchappen na de veltmagaſinen voeren, die dickmael tot beſluyting der Steden, in verſcheyden quartieren, verre van malcander liggen: Ten derden iſſer een oirdentlicke uytdeeling, en vveerom ontfanging deſer reetſchappen ſeer nodich, op datſe niet achter en blijven, 't vvelck niet ſonder groote moeyte gheſchiet, vvant in groote vvercken daert al graeft, geeftmen elck Quartiermeeſter een onderteyckent billet, vande reetſchappen voor ſijn volck veroirdent ſijnde, vvelcke reetſchappen ſy door dat billet, vanden Tuychvvaerder lichten, en an hun volck verdeelen: Het vverck voldaen vveſende, moeten die vveerom int magaſijn anden Tuychvvaerder leveren: En alſoo moettet oock toegaen met kleene vvercken, die ghedaen vvorden op verſcheyden oirten in yder quartier des legers: Maer vvant den Tuychvvaerder niet een ſpa noch ander dier reetſchappen, en vermach uyt het magaſijn te laten gaen, ſonder ſulcken billet, gheteyckent by ſoodanighe perſoonen als men hem veroirdent heeft, om in ſijn rekening tot document te dienen, ſoo canmen lichtelick verſtaen, vvat grooter moeyte en verachtering vande raſſche voortganck der graving, deſe ſake in heeft, als de toevoering met ſchepen gheſchiet.

Maer vvant die ſvvaricheden ghevveert ſijn, vvanneer (gelijck by de Romeinen) elck Soldaet ſijn reetſchap der graving altijt by hem heeft, ſoo iſſer middel verdocht, hoemen dat te vveghe can brenghen, ſonder hemlien ſoo te overladen als vooren verhaelt is, te vveten door een reetſchap, diemen in plaets eens poignaerts anden riem hangt, verſtreckende voor ſpa, bijl en hou-

vveel of houvve, die daerom met een drieſilbich vvort ſpabylhou ghenoemt vvort, vveghende alleenelick ontrent $3\frac{1}{2}$ ponden. En hoevvel hier gheen ſchuppen, picken en cruyvvaghens en ſijn, ghelijck de ſchepen brenghen (vvelcke de Romeinen oock niet en hadden) dat is van cleen belanck, vvant niet teghenſtaende de ſpa ſmalder is dan de ſchuppe, ſoo can daer me eerde genouch opgevvorpen vvorden; picken ſijn in harde gronden vvel bequamer dan houvvelen, maer men can ſich met houvveelen behelpen, alſmen daer me te dickvvilſder ſlaet: Doch by aldienmen 't gebruyck der picken oirboir verſtonde, men ſal die na deſe vvijſe connen hebben, mits alleenelick 12 oncen meer gevvichts te dragen gelijck hier na ſal verclaert vvorden. VVat cruyvvaghens belangt, angeſien in leghervvercken gheen bree grachten noch hooge vvallen gemaeckt en vvorden, gelijck an Steden, maer datmen d'eerde met een of tvvemael toevvorpens, ſoo in hoochde als in langde, verre genouch crycht, ſoo canmen de cruyvvaghens ontbeeren. Angaende ſtormpalen dats van kleen belanck, gemerckt ſijn *Vorſtelicke Genade* op eenige tochten, daert den noot vereyſchte, elck Soldaet een ſtormpael heeft doen dragen, ſonder ſvvaricheyt daer in gemaeckt te vvorden.

Maer om nu te commen tot verclaring deſer ſpabijlhou, ſoo ſegh ick voor eerſt, dat, hoevvel grootelicx te vermoeden is, dat de voorſchreven gravings reetſchappen der Romeinen, niet ſoo grot en ſvvaer veroirdent en vvaren, gelijck de Ambachtslieden die ghebruycken, maer datter behendicheyt en bequaemheyt in verdocht vvas, ſoo in 't ſaemvouging als lichticheyt, nochtans ſulcx nu onbekent ſijnde; ick ſal hier verclaren de form en ſtof deſer ſpabijlhou als volcht.

Vant maeckſel der Spabylhou.

A B C D is een plat vierhouckich yſer, alleenelick ſcherp en verſtaelt, op de ſijde A B, hebbende een pin an E, met tvve viercante gaetkens ant einde, ſoomen ſiet.

F is een yſer huyve.

G is

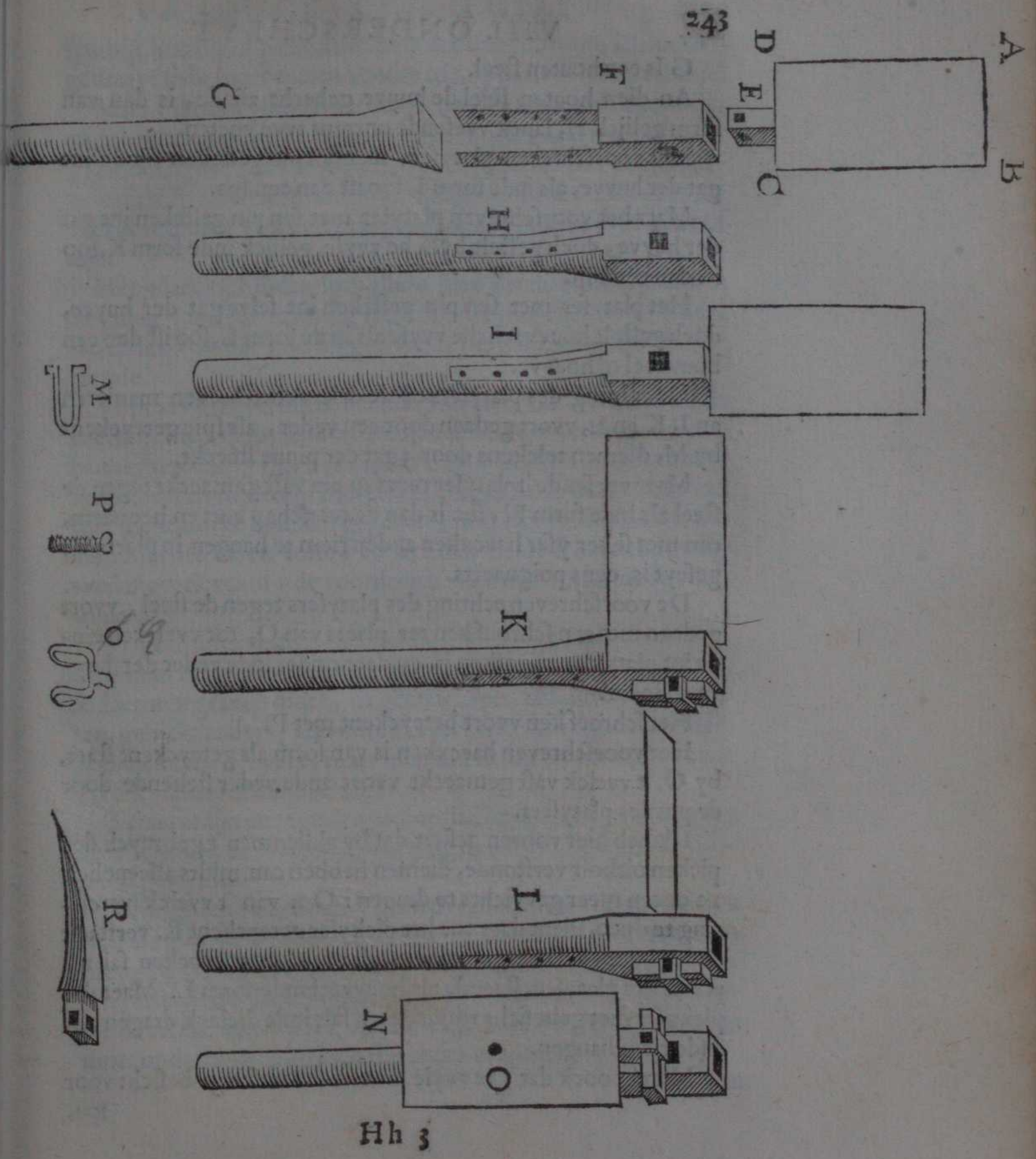

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

G Is een houten ſteel.

An dien houten ſteel de huyve gehecht zijnde, is dan van form gelijck H, lanck vveſende ontrent tvve voeten.

Het voorſchreven platyſer, met ſyn pin geſteken ſijnde int gat der huyve, als inde form I, ſoo iſt dan een ſpa.

Maer het voorſchreven platyſer met ſyn pin geſteken int gat der huyve, doch geſtelt bylſche vvyſe, gelijck inde form K, ſoo iſt dan een bijl.

Het platyſer met ſyn pin geſteken int ſelve gat der huyve, doch geſtelt houvveelſche vvyſe als in de form L, ſoo iſt dan een houvveel of houvve.

De echting des platyſers op de drie voorſchreven manieren an I, K en L, vvort gedaen door een veder, als ſpie geteyckent by M, diemen telckens door 't gat der pinne ſteeckt.

Maer vveſende 'tplatyſer met ſyn pin vaſt gemaeckt tegen de ſteel als inde form N, ſoo is dan de reetſchap cort en bequaem, om met ſeker yſer haecxken anden riem te hangen, in plaets, als geſeyt is, eens poignaerts.

De voorſchreven echting des platyſers tegen de ſteel, vvort gedaen met een ſchrouf ken ter plaets van O, tot vvelcken einde int platyſer een gatken is, en daer onder inde veder der huyve de moer.

Het ſchroef ken vvort beteyckent met P.

Het voorſchreven haecxken is van form als geteyckent ſtaet, by Ø, 't vvelck vaſt gemaeckt vvort ande veder ſtekende door de pin des platyſers.

Ick heb hier vooren geſeyt, dat by aldienmen 't gebruyck der picken oirboir verſtonde, diemen hebben can, midts alleenelick 12 oncen meer gevvichts te dragen: Om van 't vvelck verclaring te doen, dient daer toe het pickyſer geteyckent R, verſtaelt anden punt, en vvel getempert, 't vvelckmen ſteecken ſal ter plaets des platyſers ſtaende als houvveel inde form L. Maer dat pickyſer niet gebeſicht zijnde, men ſalt inde dieſack dragen, of ande riem hangen.

Merckt oock dat, te vvyle men deſe reetſchap beſicht voor

ſpa,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſpa, bijl, houvve of picke, ſoo vvort het voorſchreven ſchroefken gedraeyt inde moer totten hoofde toe, op dattet niet en verlieſe.

Maer vvanttet platyſer ſomvvylen moet ſcherp geſlepen zijn, en gebeuren conde, dat ſulcx te velde moeſt gedaen zijn, ſonder ſlypſteen byder hant te vveſen, ſoo ſal elck Soldaet een lanckvvorpich ſlypſteenken inde ſack dragen, die tot ſulcken einde over al vercocht vvorden, vvegende 4 of 5 oncen, vvat meer of min.

Het maeckſel deſer ſpabylhou hier beſchreven zijnde, in meyning van deur ervaring ſeer te connen verbetert vvorden, ſoo ſal ick voorder vvat ſeggen vande omſtandicheden dies angaende.

Voor al vvort verſtaen, dat alle Soldaten ſoo vvel Ruyters als voetknechten, ſpabylhouvven ſullen hebben, vvelcke men hemlien als noodich vvapen, leveren ſal op ſulcken voet als ander vvapenen, na ſlandts gebruyck, te vveten of in mindering van haer gagen, of an hemlien gegeven, mits dat ſy die daer na onderhouden t'haren coſte, en uyt den dienſt ſcheydende, die vveder overleveren; de voordeelen daer uyt volgende ſyn duſdanich.

Ten eerſten angeſien elck Soldaet ſyn eygen ſpabylhou overal by hem heeft, ſoo en ſal het leger, gecommen ſijnde ter plaetſe daermen graven moet, na geen ſchepen behouven te vvachten, gelijckt anders (als vooren is verhaelt) met groot achterdeel dickvvils gebeurt, maer men can ſtracx ter eerſter uyr ant vverck vallen mettet heel leger.

Ten tvveden en moeter geen verlading gedaen vvorden uyt de ſchepen op de vvagens, na de magaſinen des legers, daer vooren afgeſeyt is.

Ten derden en behoufter geen overſlach, hoe veel reetſchaps elck Regiment hebben ſal, noch verdeeling, noch vveerombrenging, noch de moeylicke oirden daer op te ſtellen die vooren verhaelt is; En blyvende daerenboven die reetſchappen beter bevvaert als anders, om dat elck Soldaet die t'ſynen coſte moet onderhouden, gelijck ſijn ander vvapenen.

Ten

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ten vierden vvant elck Soldaet syn eygen spabylhou altijt by hem heeft, soo sal het voetvolck daer deur sich tegen de ruyterye beter connen versekeren, dan voortijts, soo vvel op vlacke velden als enge vvegen, connende op seer corten tijt, soo veel diepte graven en borstvveer op vvorpen, datter de peerden niet over en connen. Daer af eygentlick breeder sal geseyt vvorden inden handel der *Pijckschansen*. De Ruyters die oock elck haer spabylhou hebben, sullen daer me connen slooten vullen, om vvegen over te maken, en tot haer voordeel te gebruycken, soo vvel int vervolgen als int vluchten.

Aldus can op corten tijt seer bevoordert vvorden het houvven van tacken, om qua diepe vvegen begaenlick te maken; Stadtgrachten te vullen; Hurden en schanskorven te maken met diergelijcke: VVaer by noch soude meugen verhaelt vvorden, het groot gerief dat elck Soldaet voor sich besonder daer door heeft, als int maken der hutten, branthout te houvven met meer ander voordeelen maer vvort cortheytshalven achtergelaten.

H. S.

Men soude connen als het leger uyt het velt quam den Soldaten van elcke compaignie haer spabylhouwen doen overleveren, an eenen daer toe gestelt als Capitein des Armes of ymant anders, om die te doen schoon houden, en daer mede soudemen die lange connen bewaren en den landen tot vveynich oncosten doen strecken.

9 HOOFTSTICK.

Inhoudende verhael vant groot gerief en voordeel datmen heeft met seecker vanen Crychslien te onderscheyden en veroirdenen tot Ambachten inde Crych noodich als Timmerlien, Metsers, Smeen en Mandemakers, voort tot Grofschuttreckers en vvechmakers.

TIs onlanx de manier gevveest, datmen in een leger hielt eenige ses of acht hondert Schansgravers. Maer by de Romeinen,

meinen, die de saeck beter verstonden, moest elck Crychsman graven, 't vvelck nu deur syn *Vorstelicke Genade* vveerom int gebruyck gerocht vvesende, en daer deur kennelick 't voordeel datmender by heeft, soo is hier uyt lichtelick te verstaen, dat dergelijcke in ander hantyvercken groote vrucht can doen, te vveten dat, gelijck elck Crychsman ant graven verbonden is, als daer op angenomen vvesende, dat alsoo een genouchsaem groot deel int annemen, hun verbinden te sullen doen, alst hemlien bevolen vvort, het hantvverck dat sy geleert hebben, mits hemlien dan boven haer sold, betalende sulcken dachuyr alsser verdongen is, en dien tijt vry van vvacht blyvende. Laet tot voorbeelt van desen, in een leger angenomen syn alleenelick 30 of 40 Timmerlien geen Crychsvolck vvesende; met vvelcke cleene menichte, groote vvercken an te vangen, het loopt lange an eerse gedaen zijn, dickvvils met des heel legers groote verachtering, ja onderganck der sake: Maer soomender vier of vijf hondert an stelde, gelijckmen na dese vvyse doen can, om datse t'alder uyr gereet staen, men souder terstont ten einde me zijn, te meer om de gemeene oirdens vville, van over thien Crychsmannen een Ryeleyer te bevelen, en over elcke thien Ryeleyers een Vaenleyer, vvaer me men te vvege can brengen, sulcken voortganck van vvercken, als Iulius Cæsar schrijft gedaen te hebben, en by veele voor ongelooflick gehouden vvort; en dat met noch minder colt, vvant te vvyle Crychslien niet en Timmeren, soo en treckense van vvegen timmering geen loon, daer de dachuyren van d'ander, veel grooter zijnde, altijt loopen, al en vvercksense niet, 't vvelck op sommige somers lange deurt. Ten anderen vvantse telckens, alsmen te velde vvil trecken, van nieus angenomen moeten vvorden, soo is dat een vvaerschouvving ande vyant, om hem daer tegen bereyt te maken. En sulcx als hier gesceyt is van Timmerlien, salmen oock verstaen van Metsers, Smeen en Mandemakers: VVelcke Mandemakers alsoo met groote menichte altijt gereet zijnde, in een Leger grooten dienst doen, om metter haest te maken veel schansscorven, hurden, thuynen en ander rysvvercken. Tot schuttreckers, daer-

men hier te lande vijf of ſes hondert Matrooſen toe gebruyckt,
Pioniers. en tot * VVechmakers, van vvelcke men vier of vijf hondert huert, en vvaert niet billich alle Crychſmannen an te verbinden gelijckmen tottet graven en ryſhouvven vvel doet, uyt oirſaeck datmen daer an geen heel leger volcx en can te vverck ſtellen, en beter is een genouchſaem menichte te hebben diet ſelf begeren. Merckt noch datmen aldus doende niet en behouft te beco ſtigen Edelluyden vant geſchut, noch dieſe noemen Conducteurs der Pioniers dat ſyn Leyers der vvechmakers, vvant in die plaets de Ryeleyers ſijn, met veel beter en ſekerder oirden, elck bevelende over ſyn thien gevvoonlicke bekende mannen en over elcke thien Ryeleyers haer Vaenleyer.

Gedachteniſſen.

Te overdencken ofmen in een Regement van 1000 mannen niet genouch en ſoude hebben tot Groſſchuttreckers, VVechmakers, Timmerlien, Metſers, Smeen, Hurdebreyers.

VVechmakers en Groſſchuttreckers ſouden oock meugen alſmen vvilde Ambachtſlien ſijn, vvant te vvijle men dadelick vvegen maeckt, en gheſchut treck en behouftmen ghemeenlick niet te timmeren, metſen, ſmeen of hurdebreyen.

VVaerom niet vendels vanKleermakers, Kleerlappers, Schoenmakers, Schoenlappers, ſoo vvel als VVapenmakers? VVant het lijf ſoo vvel kleeren als vvapen behouft. Of anderſins mochtmen ſegghen, kleeren vvapenen te vveſen. Antvvoort datmen Kleermakers en Schoenmakers niet en ſoude moghen bevelen te vvercken, ghelijck van ander dingen, om dat ſulck bevel van elck beſonder Soldaet of man moet commen.

Om Wapenen en Weeren te maken.

Gout - - - -	5 deelen.
Silver - - - - -	5 deelen.
Coper - - - - -	$2\frac{1}{2}$ deelen.
Iſer - - - - -	$2\frac{1}{2}$ deelen.

Tin

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Tin - - - - -	1 deel.
Loot - - - - -	1 deel.
Quickſilver - - - - -	1 deel.

Deſe ſeven metallen vvorden gheſmolten tot ghevviſſer tijt, onder ſeker Conſtellatie : En daer af vvorden ghemaeckt de voorſz. vvapenen en vveeren. Deſe vvapenen heeft Achilles gebruyckt.

10 HOOFTSTICK.

Vande Ruyters die dienſt ſouden connen doen in plaets van Jonghers der Curaſſiers.

TIs int gebruyck dat elck Ruyter een Iongen te peert hout, die de tvvee peerden beſtelt, ende te velde vouder haelt, vvant ſulcx den Ruyter ſelf uyt te rechten, ſoo vvel voor hem als voor ſijn peert, te beſvvaerlick ſoude vallen, deur dien hy ſijn daghelicxſe vvachten en gheleyen moet gaſlaen. Doch ſoo heeft deſe vvyſe eenich ongeval, te vveten, dat een helft der peerden die tot groote coſte ſtreckt niet gebruyckt en vvort om te vechten, maer ſijn daer tegen, vvanneermen vechten moet, dickvvils hinderlick en ſchadelik deur het rennen en vluchten der Iongers.

Om dit ongeval te voorcommen, ſoude my deſe regel bevallen : Elcke Vaen Ruyters, ſal ſyn van hondert mannen, te vveten 50 ſvvaergevvapende en 50 lichtgevvapende, de ſvvaerghevvapende met ſchutvry harnaſſen en vier piſtolen, de lichtghevvapende met ſtormhoen en muſquetten.

Tot elck ſvvaer gevvapende ſal vervoucht ſijn een licht gevvapende, vvelcke tvvee op malcander paſſen, de ſvvaerghevvapende hout vvacht, de lichtghevvapende niet, maer daer tegen moet hy de tvvee peerden beſtellen en vouder halen.

In ſlachoirden ſtaen de lichtghevvapende Ruyters achter de ſvvaerghevvapende, op ſulcker vougen ende tot ſulcken einde, gelijck de Muſquettiers des voetvolcx achter haer Pijckiers.

De lichtghevvapende ſyn de ſvvaerghevvapende oock behul-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

pich als voetknechten, vvanneert den noot vereyscht. Als by voorbeelt, eermen in veltslach ander handt comt, soo treet d'een helft der 50 lichtgevvapende van haer peerden, vvelcke d'ander helft bevvaren, yder man een peert; Ende de afgetreden commen deur de openheden haer stellen voor de svvaergevvapende, schietende daer met haer musquetten te voet, met meerder seeckerheyt dan te peerde, en dat soo lange het gedueren can, maer te na malcander gecommen sijnde, en tijt vvesende, sy keeren vveerom deur de openheden, elck op haer peert, doende dan te peerde op den Vyant soo veel afbreuck als sy connen. Syn oock bequaem om den Vyant op de vlucht gerocht vvesende te vervolgen, blyvende al de svvaergevvapende, of een goet deel vandien, voort tredende in slachoirden tegen verandering dieder mocht vallen.

Merckt noch dat gelijck hier geseyt is, d'een helft der lichtgevvapende van haer peerden te treden, alsoo soude meer dan d'een helft mogen aftreden, mits dat elck der blyvende 2 of 3 peerden bevvaerden.

Tot hier toe is geseyt van der lichtgevvapende behulp op een plat velt, maer in boschgagen en ghebrooken landen, daer het voetvolck voordeel heeft, en de Ruyterye by hemlieden niet commen en can, daer stelt sich d'een helft der lichtgevvapende of meer te voet, bevvarende d'ander haer peerden als vooren, en meugen alsoo te voet commen, daer de peerden niet geraken en conden. Inder vougen datmen hier deur can becommen sulck voordeel, alsmen treckt vande dragons, vvesende voetvolck te peerde, dat inde laetste Fransche Crygen dien naem gekregen heeft.

11 HOOFTSTICK.

Inhoudende eenighe omstandighen der manier vant * reysen eens Leghers.

* Marcheren

INt reysen vvort het leger gedeelt in drie hoopen, en vant een deel gemaeckt Voortocht, vant ander Middeltocht en vant

vant derde Natocht. Ende geeft den Veltoverſt laſt anden Crychtuychoverſt en anden VVagenmeeſter, hoe ſy trecken ſullen, te vveten indien den Vyandt vooren is, ſoo is dit d'oirde: Voortocht, Crychtuych, Middeltocht, Bagage, Natocht.

De verdeeling van elck deſer vijfint beſonder is duſdanich.

VAnde Voortocht eerſt Ruyterye daer na Voetvolck: Vant ſelve eerſt Cruyt, Cogels, ander Tuych.

Vande Crychtuych eerſt Groffchuttuych, daer na vvapentuych: Vant ſelve eerſt voetvolcx Cruyt, Cogels ander Tuych.

Vande Middeltocht eerſt Ruyterye daer na voetvolck.

Vande Bagage eerſt vvagens vanden Veltoverſt met vreemde Heeren, vvagens der hooge Amptlien geen Crychſvolck vveſende, vvagens des Crychſvolcx die d'oirden volgen na de vveerdicheyt der Amptlien.

Vande Natocht eerſt voetvolck daer na Ruyterye.

Weſende den vyant achter.

Voortocht, Bagage, Middeltocht, Crychtuych, Natocht.

Tot hier toe geſeyt ſijnde van d'oirden des reyſens int gemeen, ſoo ſal nu vvat geſeyt vvorden vant reyſen int beſonder na de gelegentheyt der plaetſen daermen deur trecken moet; Voor eerſt alſmen voor ſich heeft een breet vlack velt, en den Vyant daer ontrent is, ſoo canmen het leger ſtellen in volcommen ſlachoirden, ſoomen meent te vechten, en na 't gedaen bevel *Tre voort* treckt alles gelijck voort.

Maer ſoo den vvech daermen deur trecken moet, niet breeder en is, dan daer bequamelick een Banier t' ſevens in oirden deur can trecken, en dat des Vyants Leger ontrent het onſe is, 't is openbaer dat in ſulcken gevalle, commende op een vvijt velt uyt die naute, het Crychſvolck ſich niet op een tijt t'ſamen in oirden en can ſtellen als vooren; Maer de banieren vougen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſich allencx by malcander, gelijckſe uyt die engte commen elck by ſyn Standaert.

En ſoo de vvech ſoo ſmal vvaer, dattet Crychſvolck by voorbeelt vijf dick anquam, 't is kennelick dat de laetſte thien leden eens Vaens haer ſouden moeten ſchicken nevens d'eerſte thien, makende t'ſamen een Vaen in ſlachoirden ſtaende.

Maer gingen ſy noch dunder dan vijf, by voorbeelt enckel, 't is kennelick datmen elck volgende lidt ſouden vervougen nevens de voorgaende, en datmen 't begeerde ſal hebben.

12 HOOFTSTICK.

Vant belegheren der Steden en Sterckten.

INt belegeren der Steden en Sterckten vallen drie voornamelicke verſcheydenheden, te vveten hindervveering, Omringeling en * Naerdering.

A prochering

Noch valter te anmercken de macht en ſtaet der tvve cryghende partyen; VVant d'een ſoo cranck ſijnde, dat hy niet te velde en can commen, en alle dingen gheſchapen ſtaende, dat hy ſyn landen t'eenemael moet verlieſen, in ſulcken gevalle iſt oirboir, om d'een Stadt corts na d'ander te vvinnen, en te eer heel meeſter van ſyn vyant te vvorden, datmen de omliggende hinderingen haer doet op geven, ſonder geſchut daer voor te brengen. 't VVelck te vvege gebrocht vvort, mette cranckſte plaetſen eerſt an te taſten, en al diet gheſchut doen planten, met ghevvelt in te nemen, of haer opghevende, die niet an te nemen, dan om daer me ſyn vville te doen; VVelcke ſulcx ſijnde, datſe an al d'anderen een ſchrick geeft, men comt gemenelick tottet begeerde, te vveten met minder oncoſten, met mis verlies van volck en alles op corter tijt: Maer de macht der tvve crygende partyen bycans evegroot vveſende, inder vougen dat elck van hemlien hier vvint en daer verlieſt, in ſulcken gevalle en can dien voet (gelijck d'ervaring in alle langduerige crych leert) niet ghevolgt vvorden, vvant ſulcke vvreetheyt, alſmen op 's vyants volck ghebruyckt, dergelijcke moetmen opt ſijne vervvachten,

't vvelck

't vvelck dickvvils geſchiet met verlies van goede Soldaten en Amptlien, ſonder d'een des anders meeſter te connen vvorden.

Eerſte verſcheydenheyt vande
HINDERVVERING.

COmmende het Heyr om een Stadt te belegeren, ſoo iſt oirboir eerſt te vveeren het hinder van omliggende Huyſen of Stercktkens, die ant leger belet mochten doen, ſoo vvel op beeſten en menſchen, die vvat te verre daer af vvijcken, als op de toevoering van leeftocht en alle gaende en keerende lieden, die t'elkens met ſterck * geley van crijchſvolck ſouden moeten bevvaert ſijn. Doch dienter voor het innemen van ſulcke plaetſen acht ghenomen opde omſtandige, te vveten offe niet te verre en liggen: Offe niet ſeer luttel hindernis en ſouden doen: Offe niet te ſterck en ſijn, en te veel tijts ſouden behouvven en te groote ſvvaricheyt hebben om in te nemen. Voort als de Stadt lichtelijck beſloten kan vvorden, oft niet beter en vvaer, 't ſelve voor al te doen, eerder meer volck, leeftoch met andere nootlijckheyt in gheraeckt, en of, de Stadt ghevvonnen ſijnde, die andere plaetſen, hun ſchijnbaerlick niet en ſouden overgheven, met diergelijcke. * Convoy.

Aengaende Steden daer ſulcke hinderlijcke plaetſen niet en ſijn, iſt kennelick datmenſe niet en behoeft te vveren; inder vouge dat dit vermaen alleenlick dient voor plaetſen daert nodich valt.

Tweede verſcheydenheyt vande
OMRINGHELING.

't Gebeurt int belegeren van ſommige Steden, datmen den vyant belettē vvil heymelick daer in te brengen crijchvolck, leeftocht, crijchtuych, of die openbaerlick met gevvelt te ontſetten, vvaer tegen de omringeling oirboir is. Angaende belegheringen daermen ſulcx gantſchelick niet en vreeſt, iſt openbaer, datmen geen

geen moyte, coſt, noch tijtverlies tot ſulcke omringeling en behouſt. Maer om voor plaetſen daerſe nodich is, de gemeene regel te beſchryven, ick neem daer toe tot voorbeelt een Stadt, liggende op een plat even landt, ſonder eenich voordeel van Maraſchen, rivieren, rotſen, of andere dingen, die van ſelfs beſluyting maken, en in oneyndelicke verſcheydenheden connen vallen. VVaer af daer naer beſonderlick geſeyt ſal vverden.

Hier tegen neem ick te ſijn een Heyr van tvvintich duyſent mannen, vvelcke in drie hoopen gedeelt ſijnde, ick legge die in drie legers om de Stadt, even vvijt van malcander, en daer af ontrent thien duyſent voeten, dats een half uyr gaens of vier duyſent gemene ſtappen, 't vvelck genomen vvort voor een bequame langde, vvant hoevvel het groſſchut voorder can reycken, ſoo vallen nochtans de coghels ſoo onghevvis, te kort of te lang, datmen ghemeenlick daerom niet en laet ſoo na te legheren, en te beſluyten het ongheval te vervvachten: 't Is vvel ſoo dat verder ſoude ſeeckerder ſyn, maer 't veroirſaeckt meerder omringheling, en is oock ongherivigher, om datmen vant legher totte naerdering daghelicx een langhervvech over en vveerover moet lopen: Maer leghers te na de Stadt te legghen, heeft benevens de ſchade vant gheſchudt des vyandts, oock ſvvaericheyt, vande overvlieghende koghels der naerdering van over d'ander ſijde vande Stadt, 't vvelck mette kleene Steden meerder perijckel heeft. Tuſſchen elcke tvve der voorſz. drie leghers, legh ick tvve vierbolvverkighe Schantſen, daer men in legghen mach 300 of 400 Chrichſlieden, en ſoo vvijt vande Stadt, als elck der voorſz. drie leghers, en ſoo verre van malcander, dat de langhden van d'een tot d'ander, en vande ſelve totte leghers, al even ſyn, daer na legh ick op de langde tuſſchen elcke tvve ſchanſen, en oock tuſſchen de ſchanſen ende de leghers, van omtrent 500 tot 500 voet, een clapmuts (ſulcke naem metſgaders oock papenmuts, hebben die vvercken in het Heeren Staten legher ghekreghen, om datſe vierkant ſyn ghelijck een Prieſters bonette) oock al evenvvijt van malcander en van grootheyt, om daer in alſſer de vyandt met ghevvelt ontrent is, een rye, dats thien

thien Crichſlië met haer Ryeleyer vvacht te houvven. Deſe clapmutſſen dienen op dat de vvachten, als verre van hulpe des leghers ſijnde, inde nacht vande vyant deur anſlach niet vermoort en vvorden, ghelijckt ſoude konnen ghebeurẽ, als ſy langs de borſtvveren ſtonden. Ten anderen, den vyandt vvillende heymelick door de omringheling in breecken, teghenſtandt te doen, ter tijt toe uyt de leghers hulpe ghecomen is: Deſe clapmutſen ghemaeckt ſijnde, men treckt grachtkens van d'een tot d'ander met haer borſtvveeren; te vveten de grachtkens boven breet 6 voet, inde bodem 2 voet, diep 6 voet, en met de eerde daer uyt comende, de borſtvveren onder anlegghens 6 voet, boven dick tvve voet, hooch 6 voet, met een banck hooch 1 voet, breet 3 voet, vvaerme de ſtadt omringhelt is teghen de vyandt die van buyten mach commen. Maer alſmen oock vreeſt den uytval des vyants binnen ſijnde, die mette buytenſte ſamen, op een tijt de belegheraers mochten aen taſten, d'een van achter d'ander van vooren, ſoo maecktmen noch een ander gracht met ſyn borſtvveer, van form als de boveſchreve, na de Stadt ſijde, tuſſen vvelcke en d'ander uyterſte grachtkens, ghelaten vvort 300 voeten. Noch verſtaetmen dat elck der drie leghers daghelijckx de vvacht verandert vande tvve vierbolvverckighe ſchanſen, en van dertien of veertien Papenmutſen die hem naeſt ſyn.

Noch is tot beſcherming deſer omringheling, als ghemene reghel, dit te anmercken, te vveten dat men uyt het middel van elck der drie leghers treckt tvve rechte grachtkens, lanck tvve of drie duyſent voeten, en vvijt van malcander 300 voeten, van diepte, breede en borſtvveer, ghelijck de voorgaende, en ten eynde van dien een vierbolvverckige ſchans, die de tvve grachten en borſtvveeren van buyten en binnen Strycken konnen. Doch is deſe Schans met ſoo diepe bree grachten, en ſoo hooghe dicke vvalle datmenſe ſonder naerdering niet overlopen kan, en daermen grofgeſchut op bruycken mach. Dit gebouvv dient omme daer me des vyandts grofgheſchudt verre vant legher te houden en daer af niet bedvvonghen te vvorden het leger op te breecken en te verlegghen, vvant totte voorſchreve

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

3000 voeten vande leghers totte Schantſen noch vergaert, de verheyt vande leghers tot ſyn gheſchut, het maeckt al een göede langde: VVaer by noch te ghedencken ſtaet, dat des vyandts leger, plaets gheñomen hebbende voor een deſer drie legers, ſoo canmen terſtont ſyn uytſteeckſels ſoo veel verlanghen en voorder graven, als de gelegenheyt toelaet: oock machmen dan uyt d'ander tvve legers, in dit ſoo veel volcx brenghen, datter in d'ander alleenelick ghenouch blijft, om teghen aenſlaghen verſekert te ſyn.

Merckt noch dat de vyant uyt oirſake dier buytevvercx voor de leghers niet vvel aentaſten en kan de ſchanſen der Omringheling, als vveſende te ſeer inde rugghe gheſien, en datmen boven dien meer andere ſulcke buytenvvercken maken mach.

Aengaende dat y mant mocht dencken dat deſe uytſteeckſels ſtercke vvacht ſouden behouven, om die te bevvaren, of anders, dat den vyandt inder nacht over de kleene lange borſtvveerkens lichtelick mocht in breeken, innemende de plaets tuſſchen een legher ende ſyn uytſtekende Schans: daer op vvort gheſeyt, datter gheen of vveynich vvachts behouft: VVant ſchoon ghenomen, datmen met ruyterie noch voetvolck des legers, hem ſulcx inder nacht niet had connen beletten, ſoo en ſoude hy den dach anghecommen ſijnde, daer in niet connen blyven, om het grofgheſchudt dat van vvederſijde daer op ſtrijckt, en bovendien het ganſch legher daer hy af kan overvallen vverden. 't Is oock kennelick datmen den vyandt met ſulcke buytevvercken bejegenen mach, niet alleen voor de drie leghers, maer tot allen plaetſen der omringheling daert nodich valt.

Derde verſcheydenheyt vande
* NAERDERING.

* Aprochering.

H. S.

NA dient voornemen niet en was den gheheelen handel vant belegheren der Steden hier te vervoughen, maer alleen wat an te roeren

roeren vant gheen daer om gaet, ſonder haer voorbeeltſche verclaring hem deur formen (die mettet uytgheven vande reſt der Crychconſt volghen ſullen) daer in te begrijpen; Soo viel hier vande Naerdering (welckers verclaring ſonder formen niet wel beduydelick en is) weynich te ſegghen: Maer om evenwel daer af yet an te roeren, ſoo heb ick het volghende daer uyt ghetrocken:

De naerdering vvort in drie deelen gheſcheyden: 't Eerſte vant naerderen tot op de * grachtcant, 't vvelck voornamelick deur * blootgraven en * bedecktgraven te vveghe ghebrocht vvort. Het tvvede over de gracht, 't vvelck deur 't behulp van * Looven gheſchiet, vvelcke (de grachten met rijs en eerde ghevult ſijnde,) over die dammen ghemaeckt vvorden. Het derde deel over de vval, daer toe het * ondergraven te pas comt.

* Contrescarpe.
* Uytſetten.
* Zapperen.
* Galerien.
* Mineren.

Om nu vvat te ſegghen vande middelen dieder ſyn, om de naerdering vvel te bevorderen, ſoo is te vveten dattet luttel helpt, dat ymant vveet vvatter tot een naerdering behoort, als hy niet en heeft menſchen diet verſtaen en doen connen. Om ſulcke te cryghen en van nieus bequaem te maken, daerſe niet en ſyn, en vvel te onderhouden daermenſe heeft, ſoo valter te anmercken, datmen daer toe moet hebben cloecke * Leytſmannen, vvant die meer uytrechten met verſaefde vvercklien, als verſaefde Leytſmannen met cloecke vvercklien: Om totte ſelve vvel te gheraken in ghenoechſame menichte, ſulcx datmen, alſſer eenighe gheſchoten ſyn, niet verleghen en blijft, maer terſtont ander in haer plaets mach hebben, den Overſt ſalt vernemen by al de ghene, daer hy 't ſchynbaerlick beſt af can vveten, 't vvelck voornamelick behooren te vveſen * Opſienders der vvercken. Daerom vvaert goet voor al te trachten na ghetrouvve en cloecke Opſienders, die de doodt vveynich vreeſen, en de ſelve doen acht nemen vvie int graven vrymoedichſt en onverſchroomſt vvercken, en uyt de ghene die ſoo deur anderen als deur hem, anghedient vvorden, ſalmen verkieſen de cloeckſte en bequaemſte, om die tot * Leytſmannen der naerdering te ghebruycken, hemlien doende onderrechten

* Conducteurs.
* Controlleurs vande Fortificatie.
* Conducteurs.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

en verſtaen 't gene tot die anleyding nodich is; Als, ſoo vvel by nacht als by daghe, op baken rechte of ander begheerde decklynen te graven, * Loopſchantſen, * Groffchutvveeren en dierghelijcke te maken. An ſoodanighe Leytſmannen moetmen alleenlick ſoo groote beſolding gheven, of vereeringhen doen, datmen metter daet bevint, ghenoech bequame daer na te trachten, die in onverſaeftheyt malcander ſoecken te boven te gaen.

* Corpteguardens.
* Baterien.

13 HOOFTSTICK.

Vande veltſlachoirdening met navolghing der Romeinſche vvyſe. Oock dattet gheſchut voor gheen oirſaeck mach gehouden vvorden, dat nu minder veltſlaghen gheſchieden, dan by tyden der Griecken en Romeinen, ghelijck veele meenen.

OMeerſt te verclaren vvat ick verſta met Veltſlachoirdening na de Romeynſche vvyſe, ſoo is te vveten, dat de Romeynen, in plaets van der Griecken vechting met een of vveynich groote hoopen, gevochten hebben met veel cleene *Manipulen* of vanen van 120 ſvvaerghevvapende Crychſlien, elcke *Manipule* gheholpen van haer 40 *Velites* of lichtghevvapende. Deſe vvyſe noem ick daerom de Romeynſche, en is mijn voornemen die na te volghen, ghebruyckende ſchutters deſes tijts, te vveten muſquettiers in plaets van hemlien *Velites*.

Angaende het ſlachoirdenen en des ſlachoirdens openen, ſluyten, taſſen, ontaſſen, keeren en ſvvencken, vveſende roerſels by de Griecken ghebruyckt, en vande Romeynen na ghevolght (diens bepalinghen int 3 Hooftſtick deſes 8 Onderſcheyts ſtaen) in vvelcken anſien ymant mocht dencken dit Grieckſche veltſlachoirden behoore te heeten; Maer ick lettende opt voornaemſte der ſake, te vveten de boveſchreve, form des * Vaenlicken veltſlachoirdens, vande Romeynen commende, noem die als voorſeyt is, de Romeynſche vvyſe. 't VVelck

* Dats veltſlachoirden met onderſcheyt tuſſchen vanen gheſtelt.

bekent

bekent ſijnde, ſal hier noch ſegghen dat in ſtof van veltſlaghen, benevens ervaring, ſeer noodich bevonden vvort de * ſpieghe- * Theoria.
ling, beſtaende, voornamelick in natuerlicke reden van ghemene reghel, vvant de voorbeelden alleenlick van ervaring, ſyn ſoo verſcheyden en ſtrydende, datter gheen ghemene reghel uyt te trecken en is, om de * heymelicke laghen, * krychliſten en Embuscades.
vreeſen, daer ſlaghen me ghevvonnen vvorden. VVant ſlaghen Stratagemata.
deur heymelicke laghen ghevvonnen, daer de gheleghentheyt van ſommighe Landen bequaem toe vvas, hebben vvel den naem van Veltſlaghe, die nochtans eyghenlick gheen Veltſlaghen en ſyn, en daerom totte leering vande ghemene reghel der veltſlaghen niet en dienen. Krychliſt heeft oock dickvvils veel ghedaen, daer eenighe boucken af gheſchreven hebben. De overvallende vreeſen ſyn achterlick, alſmen ſonder reden vreeſt, maer dickvvils voorderlick, als die met een * eerlick ver- Honorable
treck gheſchieden. Sulcx dat daer op te ſeer te vverck te gaen, retraicte.
gheen goe reghel en is, deur diennen dickvvils voor oirſaeck neemt, die gheen en vvas.

't Gheſchut vvort voor een oirſaeck ghehouden, datter nu vveynigher veltſlaghen gheſchieden, dan by tyden der Romeinen en Griecken ghebeurt ſyn. Maer ick ben daer af van ander ghevoelen, 't vvelck beveſticht vvort mette vvaterſlaghen, die by de Hollanders meer en vvreedelicker gheſchiet ſyn, danmen bevint te vooren op ſoo corten tijt ghebeurt te vveſen, hoevvelmen nochtans het gheſchut daer veel overvloedelicker ghebruyckt dan te velde, ghemerckt een ſchip alleen dickvvils meer grofgheſchut op heeft, dan een groot legher na ſlepen can, ja meer dan in een groote vvelvoorſien Grentſe ſtadt is:

Een der voornaemſte oirſaken van al deſe vvaterſlaghen, acht ick dat de Hollanders, ſich veel cloecker gheloovende als d'ander, bevinden, deur ervaring, 't meeſte voordeel, met haeſt ande hant te commen, vvant den Vyandt ghemeenlick met menichte der ſtucken hemlien overtreffende, ſoo en is deur lang ſchutgheveert van verre te houden, niet dan achter deel te vervvachten. Daerom ſy binnens ſcheuts ghecommen ſijnde, doen

alle neerſticheyt om hem ſoo haeſt an boort te gheraken als ſy connen, en dvvinghen hem alſoo tottet ſlaen. t VVelck niet ghefchien en can deur tvve partien daer gheen van beyden ſich ſelfs vaſtelick en betrout de ſterckte te vveſen, maer van malcander vervaert ſyn.

Maer ſulcke oirſaeck als nu de Hollanders te vvater hebben, ſoodanighe hadden voormael de Griecken en Romeinen te lande, ſich vaſtelick ghelovende de ervarentſte en ſterckſte te vveſen, en daerom vielender doen oock veel veltſlaghen; En dierghelijcke moeſtmen nu oock te lande vervvachten, vvaerder een volck, dat ſich ſoo veel ervarender en ſtercker dan ander vertrouden, als voormael Griecken met Romeinen deden en nu ter tijt de Hollanders te vvater. VVant die vaſtelick beſlooten heeft te vvillen ſlaen en ſich toe betrout int vlacke velt groot voordeel te hebben, hy can dickvvils ſyn Vyant dvvinghen opt platte velt tot ſlach te commen, hem voorſiende van leeftocht daer hy ghevviſſelick langher me toe can commen dan den Vyandt, en hem daer na de ancomſt van nootdruft belettende, en ghedronghen ſijnde te vertrecken, en hy ligghende daer de Vyant voor by moet, 't can lichtelick ghebeuren (alſmen gantſchelick beſlooten heeft te ſlaen, ghelijck ick vooren gheſeyt hebbe) datmen hem dvvingt tot ſlach te commen op eenighe vlacke plaets.

VVeſende u partie ſonder ervarentheyt van oirdentlick te vechten, en ghy daer af goede kennis hebbende, ſoo behoort ghy u te haeſten ſoo ſeer ghy cont, om ſonder ſchermutſeren an de hant te gheraken: Reden dat nadien het ſchermutſeren ſonder oirden toegaet, ſoo heeft u onervaren Vyant, daer in ſoo groot voordeel als ghy, bovendien ſoo gheeft u haeſtighe ancomſt an u Vyandt een vreeſe.

Maer ghy ſonder kennis van oirdentlick te vechten, en u betrouvvende op u meerder menichte van volck, behoort de andehantcomming te ſchuvven, ende de ſchermutſering ſoo langhe te onderhouden als ghy cont. Voort ſoo ghy veel groſſchut hebt, u Vyandt gheen, ghy ſult buyten muſquetſchoot blyven,

en

en beſighen dat ſoo langhe ghy cont, ſonder ſelf te naderen, vvant ghy ſoo langhe u Vyant gevviſſelick beſchadighen cont, hy u niet.

VVaer uyt te anmercken valt dat, te vvijl tvve leghers op een vlack velt na malcanderen toe treden, het reden is dat elck eermen ande hant comt, ſyn Vyant van ſoo verre hy can de meeſte afbreuck doet diet hem meughelick is. 't VVelck gheſchiet ten eerſten met Groffchut, vvant dat verſte toe reyckt; Soo na ghecommen vveſende, datſe malcander met muſquetten en buſſen connen gheraken, ſoo vverden die oock ghebeſicht, en noch nader ghecommen ſijnde, piſtoletten; Ande hant vveſende, ſoo is voor eerſt het langſte ghevveer oirboir als pycken, vvelcke. ten laetſten ſoo in malcander gherakende, datmen gheen pycken ghebruycken en can, als dan cort hantghevveer.

H. S.

Ick heb hier alleenlick willen anroeren yet van ſlachoirdens int ghemeen: hoe het dadelick ſlachoirdenen te werck gaet, wat voordeel d'een form boven d'ander heeft, en ander omſtandighen vandien, ſal mettet uytgheven vanden reſt der Crychconſt vervult worden.

14 HOOFTSTICK.

Vande oirdentlicke buytdeeling.

REghel op de ſake des plunders, is in veltſlach van ſoo groot belanck, datment voor een der nootlickſte en voornaemſte delen vande veltſlachoirdening houden mach, 't vvelck beveſticht vvort met veel dadelicke ervaringhen, ſoo vvel vande ghene die deur rechte buytdeling, op corte tijt gherocht ſyn tot ſeltſaem overvvinninghen en hoocheyt ghelick Romulus, Tanberlan en meer anderen, als oock met dadelicke ervaringhen vande ghene die ſonder reghel des plunders tot onderganck quamen, ghelijck * Brenne der Francoiſen Coninck inde ſlach teghen Antigonus: * Sanctitius Opperſte VVachtmeeſter des Keyſers

17 Juſtinus int 25 Boeck. 14 Zonaras An. Tom. 2.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Keyſers Iacapenus tot Conſtantinopolien inden uytval teghens de Bulgaren: * Den Venetianen inde ſlach By Troijen teghen de Turcken. En meer anderen. Beneffens alle deſe ervaringhen, ſoo vvil ſulcx oock de natuerlicke reden: VVant ghebodt, dvvanck noch oirden op de ſake der plundering gheſtelt vveſende, maer elck plunderende die vvil, en houdende 't ghene hy crycht, voor 't ſijne daer ſchynt eyntelick uyt te moeten volghen ghemeene onderganck des heelen Leghers; ghemerckt al de voorgaende Grieckſche en Romeinſche roerſels en reghels des veltſlachs niet en baten, vvanneer die deur de onbepaelde plundering ghebroocken en te niet ghedaen vvorden, vvant als de Vyandt de plunderaers overvalt, ſoo en gelter *ſlinxom, rechtſom, openen, ſluyten, taſſchen ontaſſen* noch *ſvvencken* der Griecken, noch vaenlicke ſlachoirdening der Romeinen. VVijders ſonder reghel der plunder, en connen de Grijchſlien ſich op malcander niet betrouvven, hoe vroom ſy man voor man mochten vveſen, noch gheen ghemeen vaſt beſluyt nemen om hartneckelick te vechten; maer moeten ghedverich (vvanneer elck 't gene hy tot buyt crijcht behoudt als voor 't ſijne, daer me coſtelicke kleeren maeckt, hem prachtelick draecht, en alſoo tot Ampten gheraeckt) meer becommert vveſen hoe ſy onoirdentlick ſullen plunderen, dan oirdentlick vechten: Te meer alſoot ſchynt dat die ghene, die vechten, als ſulcke plunderen, daerna aerme verachte gheſellen blijven, en ghebreck van verſtant moeten hebben.

80 Sabellicus en: 10 Lib. 7.

Merckt noch dat Crijchlien te ſtraffen, om haer vluchting volghende uyt plundering, ſonder gheſtelde vvetten op de ſake des plunders, ſchynt onbillich, en oock me dattet redelicker vvaer, den Veltoverſt ſijn gebreck van oirden daer op te ſtellen, de ſchult te gheven.

Angaende ymant ſegghen mocht, het plunderen ſoo niet te connen verboden of gheſtraft vvorden, datter niet eenighe ſijn dieder teghen doen. Daer vvort op gheantvvoort, s'ghelijcx oock te ſijn mette dieſte 't vvelckmen ſoo niet verbieden of ſtraffen en can, datter niet eenighe en ſtelen; maer vvant die ſoo

vvey-

vveynich syn, dat daer uyt den onderganck der * Ghemeen- Reipublicæ
saeck niet en volcht, soot gheschien soude alsser gheen vvetten over en vvaren, soo canmen daer uyt verstaen, het voornemen deses hooftsticx in natuerlicke reden ghegront te vvesen, namelick ghemene reghel over de sake des plunders te vereyschen.

15 HOOFTSTICK.

Compagnie Colonelle een quade wyse te wesen.

INghebroocken om het onoirdentlick proffijt dat den Colonel op de Compagnie soude doen.

Den Colonel is ghestelt om de Capiteinen te controleuren, daerom hy me Capitein vvesende, is gheselt om syn selven te controleuren. 't Is sulcken abuys, ghelijck daer den Vorstraet, gheselt vvesende om VVerckraden te controleuren, 't bevvint ghegheven vvort van VVerckraet.

Dat een Colonel de onbehoorlicke prouffyten der Capiteinen vvel straffen soude, en is niet te vervvachten, deur hem selve me Capitein te maken, maer heel verkeert, vvant d'ander souden hem segghen: *Medice cura te ipsum.* Hy heeft * door 't gheselde mettet opsicht over syn thien Capiteinen ghenouch te doen, daerom bovendien noch soo veel te doen te hebben, als elck van d'ander Capiteinen, syn toesicht over de selve en can niet vvelghedaen vvorden. Per Hipothesin.

Angaende men seght dat hy over syn Compagnie heeft een besonder Capitein, doch eyghentlick maer Lieutenant sijnde, en dat dickvvils sulcken Capitein Lieutenant, oock syn Lieutenant heeft, 't syn met een vvort gheseyt, onnutte oncosten, en d'een onghereghelthеyt op d'ander.

Alst eens Heeren * ghedaente vereyscht syn eyghen * Lijfvvacht te hebben, dat heeft een ander bescheyt. Qualiteyt. Guarde.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

16 HOOFTSTICK.

Van eenich verſchil tuſſchen Elianus beſchryving en deſe, angaende de ſake der roerſels.

ANghefien datmen inde keering ſulcke vvoorden en vvercken behoort te ghebruycken, als daermen tottet begheerde, mette minſte tvvijffeling, meeſte ſekerheyt en lichticheyt deur comt, en dat my docht yet van dies bequamelicker te moghen ghenomen vvorden, dan na Elianus beſchryving, ſoo en heb ick hem int voorgaende niet overal teenemael ghevolcht. Maer ſomvvylen vvat gheſtelt dat my bequamer docht, ſonder aldaer na mijn ghemeene vvyſe in ander ſtoffen vande ſake te ſtreven. Maer 't ſelve hier veroirdent ſijnde, ſal daer af mijn ghevoelen ſegghen, doch latende daerentuſſchen elck in ſyn goetduncken en altijt om verbetering vvenſchende:

1 GHESCHIL.

Opt bevel na Elianus wyſe der omkering na de rechter en ſlyncker ſijde.

ELianus ſtelt in ſyn 25 Hooftſtick 't bevel der omkeering op tvvederley vvyſen, d'een na de pijcken, d'ander na de ſchilt, anders gheſeyt, d'een over de rechter, d'ander over de ſlyncker ſijde, maer angheſien ment over beyde ſijden doen mach, en datter metter daet int keeren gheen oirſaeck voor en valt, vvaer deurment nu dus, dan ſoo ſoude moeten doen, ſoo iſt voorderlick, een van beyde by ghemeene reghel te verkieſen, ghelijck vvy inde 4 bepaling deſes 8 Onderſcheyts 3 Hooftſtick gedaen hebben; en dat om tvve verſcheyden redenen, d'een om tvvijffelachting te ſchuyven, vvant de Crychſlien, vvetende datter keering moet ghedaen ſyn, ſommighe die niet ghenouch gehoort of verſtaen en hebben, over vvelcke ſijde dat ſyn moet, ſtaen in tvvijffel; 't vvelck oirſaeck is van d'een aldus, d'ander alſoo te keeren, daert anders ſonder tvvijffel is. Ten anderen,

dat

dat aldus de menichte der bevelen van een onnodich bevel vermindert vvort.

Angaende ymant mocht dencken, vvaerom datmen elck niet en laet keeren over ſulcke ſijde als hy vvil, rechts of ſiinx, ghemerckt ſy eintlick al een ſelve gheſtalt cryghen. De voorneemſte reden ſchynt, dat hun ghevveer, als ſy op verſcheyden vvyſen keeren, teghen malcander ſoude ſlaen en verhindernis doen, 't vvelck ſoo niet en valt, als ſy t'ſamen ghelijckelick op een ſelve vvyſe keeren.

2 GHESCHIL.

Opt bevel ſluyt.

In plaets van dit bevel *ſluyt* vvort by Elianus gheſeyt *u ryen ſluyt, u leden ſluyt.* Maer dit onderſcheyt van ryen en leden en acht ick niet alleen onnodich, dan oock oirſaeck van vervvaring te vveſen om deſe reden.

Angheſien teghenvvoordighe ryen en leden, dickvvils anders ſtaen dan eyghentlicke ryen en leden, ſoo heeftet duyſterheyt in ſich, datmen een Crychſman beveelt ryen te ſluyten, die hem voor ooghen als leden ſtaen, en leden te ſluyten die hem voor ooghen als ryen ſtaen. Ten anderen angheſienmen met alleenelick rechtſom en ſlyncxom te vvenden, van leden ryen maeckt, ſoo volcht daer uyt, dat by aldien de lini diemen openen vvil, gheen teghenvvoordighe ryen en vvaer, maer een teghenvvoordich lidt, datmen met alleenlick rechtſom of ſlinxom te vvenden, daer af een teghenvvoordighe rye maeckt, om die te openen volghens de ghemeene reghel.

3 GHESCHIL.

Opt bevel by Elianus ghenoemt ſlachoirden keert deur ryen en ſlachoirden keert deur leden.

Ick heb alleenlick gheſtelt het bevel Slachoirden keert, ſonder daer by te ſegghen deur ryen of leden, uyt oirſaeck dat de

gheene die de keering vvil ghedaen hebben, doet eerſt de anſichten na ſulcken ſijde ſtaen als de oirdenkering vereyſcht, daer na 't bevel der oirdenkering ghedaen vveſende, na de vvyſe des 7 Hooftſtick vande * veltſlachoirdening, ſoo volchter 't begheerde uyt, ſonder dattet noodich is, de ghedachten der Soldaten te becommeren, vvelck ryen of leden ſyn, dat voor d'ervarentſte metter haeſt dickvvils in tvvijffel can ſtaen, om dat de eyghentlicke ryen dickvvils een teghenvvoordighe form van leden hebben en d'eyghentlicke leden een uytterlicke form van ryen; VVelcke onſekerheyt noch meerder is voor de ghene (al vvarent oock oude ervaren Soldaten) die deur vervulling of ander oirſaeck eerſt int vendel commen, en haer nevenſtaenders en voorſtaenders noch niet en kennen. Benevens deſe meerder ſekerheyt, ſoo iſſer noch vercorting vande menichte der bevel vvoorden, ſulcx dat de Soldaten met gheen onnoodighe bevelen 't ghedacht te becommeren hebben.

Deſe ſal inde noch uyt te gheven Crychconſt begrepen zijn.

4 GHESCHIL.

Opde bevelen ſwenckt een vierendeelkeers, halve keer, heele keer en drie vierendeelkeers.

Ick heb deſe bevelen niet ghebruyckt, om de oneyndelicke bevelen die daer uyt ſouden moeten volghen; vvant ſoo vvel cander te doen ſyn een $\frac{2}{3}$, $\frac{4}{5}$ en ander onſeker ghedeelten als $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$ heel en $\frac{3}{4}$ keer, vvaerom het beſt ſchynt, tvve * Boden te ſtellen daer de voorſijde commen moet.

Sergeanten.

5 GHESCHIL.

Opt bevel by Elianus ghenoemt herſtelt u.

ELianus bepaelt int 26 Hooftſtick de herſtelling, ſegghende die te vveſen, alſmen het aenſicht vveerom keert, na de ſijde daert te vooren vvas. Maer angheſien het eyghentlick vvoort des bevels, ſoo cort is als *herſtelt u*, namentlick datmen by voorbeelt, na 't ghedaen bevel *ſlinxom*, ſoo licht can ſegghen *rechtſom* als

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

als *herſtelt u*; en na een ghedaen oirdenkeering, ſoo haeſt vveerom een ander oirdenkeering can bevelen, alſt vvoort *herſtelt u* en ſoo voorts, en dattet bovendien vergheten mocht ſyn, hoemen te vooren ſtont, ('t vvelck na dattet voorgaende lang of onlang gheleden is, in meerder of minder tvvijffel mocht ſtaen) ſoo iſt hier niet ghebruyckt, te min alſoo daer deur de menichte der bevelen, van een onnodich bevel ghecort vvort.

17 HOOFTSTICK.

Verduytſching van Elianus Grieckſche vvoorden, angaende de ampten des Cryghvolcx, om daer me an eenen die Elianus uyt het Griecx in Duyts ſal overſetten, de meyning te kennen te gheven.

ANghеſien ons in Elianus beſchryving ontmoeten ryen, * vanen, en Banieren, vvaer af ghemaeckt vvorden hoopen van tvve rijen, vier rijen, acht rijen, tvve vanen, vier vanen, acht vanen, tvve banieren, en vier banieren, die, mitſgaders haer * Leyers, elck haer beſonder bequame namen vereyſſchen, ſoo heb ick daer toe inde duytſche tael dit opſicht ghenomen: Een ſake met drie, vier of vijf hoecken, vvort deur een gebruyckelick en verſtaenlick vvoort, ghenoemt driehouck, vierhouck, vijfhouck; Dat drie, vier of vijf canten heeft, driecant, viercant vijfcant; Den ſtoel met drie voeten heetmen drievoet, en alſoo met veel meer ander, Dit dan goet duyts vveſende, men ſal een hoop volcx van tvvee rijen, deur een verſaemt vvoort, mogen noemen tvveerye: Sgelijcx ſullen hoopen van vierrijen, acht rijen, tvve vanen, vier vanen, acht vanen, tvvee banieren, vier banieren, meughen heeten vierrije, achtrije, tvvevaen, viervaen, achtvaen, tvvebanier, vierbanier: Ende de Leyers deſer hoopen, Tvveerijeleyer, Vierrijeleyer, Achtrijeleyer, Tvvevaenleyer, Viervaenleyer, Achtvaenleyer, Tvvebanierleyer, Vierbanierleyer.

Compagnien en Regementen.

Duces.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Al vvelcke namen haer bepalingen mebrengende, en ſyn niet alleen ſoo goet als de Grieckſche, maer ongelijck veel bequamer; Tis vvel vvaer dat de Griecken die beter ſouden connen gemaeckt hebben, maer 't ſchijnt dat ſy de namen die te vooren int gebruyck vvaren, hebben vvillen laten, even al of vvy nu, om gebruycx vville, de namen van Corporaelſchappen, Compaignien, Regimenten, Corporaels, Capiteynen, en Colonellen, vvilden menghen in deſen handel der Crychconſt.

Namen der Ampten en Amptlien oirdentlick vervolgende.

	Gravis armatura.	*Velites.*	*Equites.*	
Rye - - -	Series - - -			
Ryeleyer - -	Dux ſeriei - -			
Tvverye - - -	Dilochia - - -			
Tvveryeleyer -	Dilochita - -			
Vierrye - - -	Tetrarchia - -	Syſtaſis - -		
Vierryeleyer -	Tetrarcha - -	Epipenagus -		
Achtrye - - -	Taxis - - -	Pentacontarchia		
Achtryeleyer -	Taxiarcha - -	Epixenagus - -		
Vaen - - -	Sintagma - -	Hecatontarchia	Turma.	
Vaenleyer - -	Sintagmatarcha -	Epixenagus - -		
Tvvevaen - -	Pentacoſiarchia -	Pſilagia - -	Epilarchia.	
Tvvevaenleyer -	Pentacoſiarcha - -	Epixenagus - -		
Viervaen - - -	Chiliarchia - -	Xenagia - -	Tarentinarchia.	
Viervaenleyer -	Chiliarcha - -	Epixenagus - -		
Achtvaen - -	Merarchia - -	Syſtema - -	Hipparchia.	
Achtvaenleyer -	Merarcha - -	Syſtematarcha		
Banier - - -	Phalangarchia - -	Epixenagia - -	Ephipparchia.	
Banierleyer - -	Phalangarcha - -	Syſtematarcha -		
Tvvebanier - -	Diphalangarchia -	Stiphus - -	Telus.	
Tvvebanierleyer	Diphalangarcha -	Syſtematarcha -		
Vierbanier - -	Tetraphalangarchia	Epitagma - -	Epitagma.	
Vierbanierleyer	Tetraphalangarcha	Syſtematarcha -		

Dichotomia. Der Griecken * tvveſplyting beginnende vanden Vierbanierleyer, gaet oirdentlick voort tot te ryeleyer toe, als hier boven,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ven; Maer vande 16 Soldaten in elcke rye, is ſoodanige oirden onvolcommen, en daerom ſtel ick die beſonder als volcht:

Ryeleyer - - - - -	Duxſeriei.
Naſtaender - - - -	Subſtes
Voorſtaender - - - -	Antiſtes
Naſtaender - - - -	Subſtes
Vierendeelryeleyer - -	Intergator
Naſtaender - - - -	Subſtes
Voorſtaender - - - -	Antiſtes
Naſtaender - - - -	Subſtes
Halfryeleyer - - - -	Diomœrita
Naſtaender - - - - -	Subſtes
Voorſtaender - -	Antiſtes
Naſtaender - -	Subſtes
Vierendeelryeleyer - -	Intergator
Naſtaender - -	Subſtes
Voorſtaender - -	Antiſtes
Ryerugleyer - - -	Tergiduxſeriei

De namen der acht Soldaten in yder rye vande *Velites* en ſyn by Elianus niet beſchreven, maer 't is te vermoeden dat daer me gevolcht vviert d'oirden der Svvaergevvapende.

Elianus en heeft van de peerden niet geſtelt, de namen der Amptlieden, maer alleenelick der ampten, vuytgenomen de ampten eens vaens, vijt oirſaeck dat ſyn voorbeelt gegront is op een vaen van 64 ruyters in driehoeckſche form, vvaer in ſulcke verdeeling der ryen niet en valt als van 't voetvolck.

Met wat oirden het ſchynt dat de amptlien in ſlachoirden ghinghen, of ſouden moghen gaen.

OM den overſetter grondelicker te verclaren, den ſin deſes handels, ſoo ſoudet voorderlick ſyn, teyckeninghen te maecken, vvaer in men ſaghe met vvat oirden de Amptlieden in ſlachoirden gingen voor de geene daerſe over bevalen, vvant ſonder de ſeſtien ryeleyers, vvaren voor yder vaen noch vijftien Ampt-

Amptlien,ende voor een banier 255 Amptlieden, vvelcke groote menichte een ſeecker oirden hadde, gelijck te mercken is int 10 Hooftſtick van Elianus: Maer deſe form en iſſer int beſonder niet beſchreven. Nochtans ſoo ymant de Grieckſche Crychoirden volcommelick vvilde volgen, daer ſoude moeten regel op ſyn; Dit ſoo vveſende, ick ſal daer af hier mijn goetduncken ſtellen, vvant al en vvaer de ſaecke niet vvel getroffen, ſoo ſalt ten minſten tot vermaen dienen, om naerder daer op gelet te mogen vvorden. Ick ſegh dan aldus: Angheſien over elcke tvveryen des vaens eenen beveelt, genaemt Tvveryeleyer, ſoo vereyſcht de reden, dat elck Tvveryeleyer trede voor 't middel van beyde ſyn Ryeleyers, vvant tuſſchen hun beyden te gaen, ſoude 't eerſte lidt * ghetaſt maecken, onbequaem om voort te trecken, oock om te vechten: Bovendien en ſouden d'ander Amptlieden daer niet tuſſchen connen commen. Maer tot eenighe ander plaets te gaen, dan voor 't boveſchreven middel, 't ſoude onbequaem ſyn om daer over vvel te bevelen. Belanghende de Vierryeleyers, die ſouden elck connen tuſſchen haer Tvveryeleyers gaen, en elck der Achtryeleyers tuſſchen ſyn tvve Vierryeleyers, ende de vaenleyer tuſſchen ſyn tvve Achtryeleyers, maeckende alſoo t'ſamen in rechte lini een lidt van 15 mannen, te vveten een man min dan het lidt der 16 Ryeleyers, en met ſulcke ruymte als de ſelve 16 Ryeleyers hebben. Maer ghelijckt voughelick is, den Tvveryeleyer vvat voorder uyt te treden dan ſyn tvve Ryeleyers, alſoo ſchynet dattet int voortreden, voughelick vvaer, elck hoogher Amptman vvat voorder uyt te treden, dan ſyn tvve legher, op dat daer me anghevveſen vvorde den hoogher trap ſijns ampts. Maer mette vyant ande handt commende om te vechten, datſe dan maecken 't voorſchreven recht lidt. Ende alvvaert dat de bovenſchreven vooruyttreding niet oirboir verſtaen en vvierde, nochtans, vvant deur ſulcke teyckening, bequamelick anghevveſen vvorden de hoopen, daer elck Amptman over beveelt, ick ſalſe in d'eerſte teyckening ſoo ſtellen, daer na in een ander teyckening de tvvede vvyſe als volcht.

Conſtipatum

Teycke-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Teyckening eens vaens soo de Amptlien gaen souden int voortrecken, te weten elck voor 't middel der ryen daer by over beveelt.

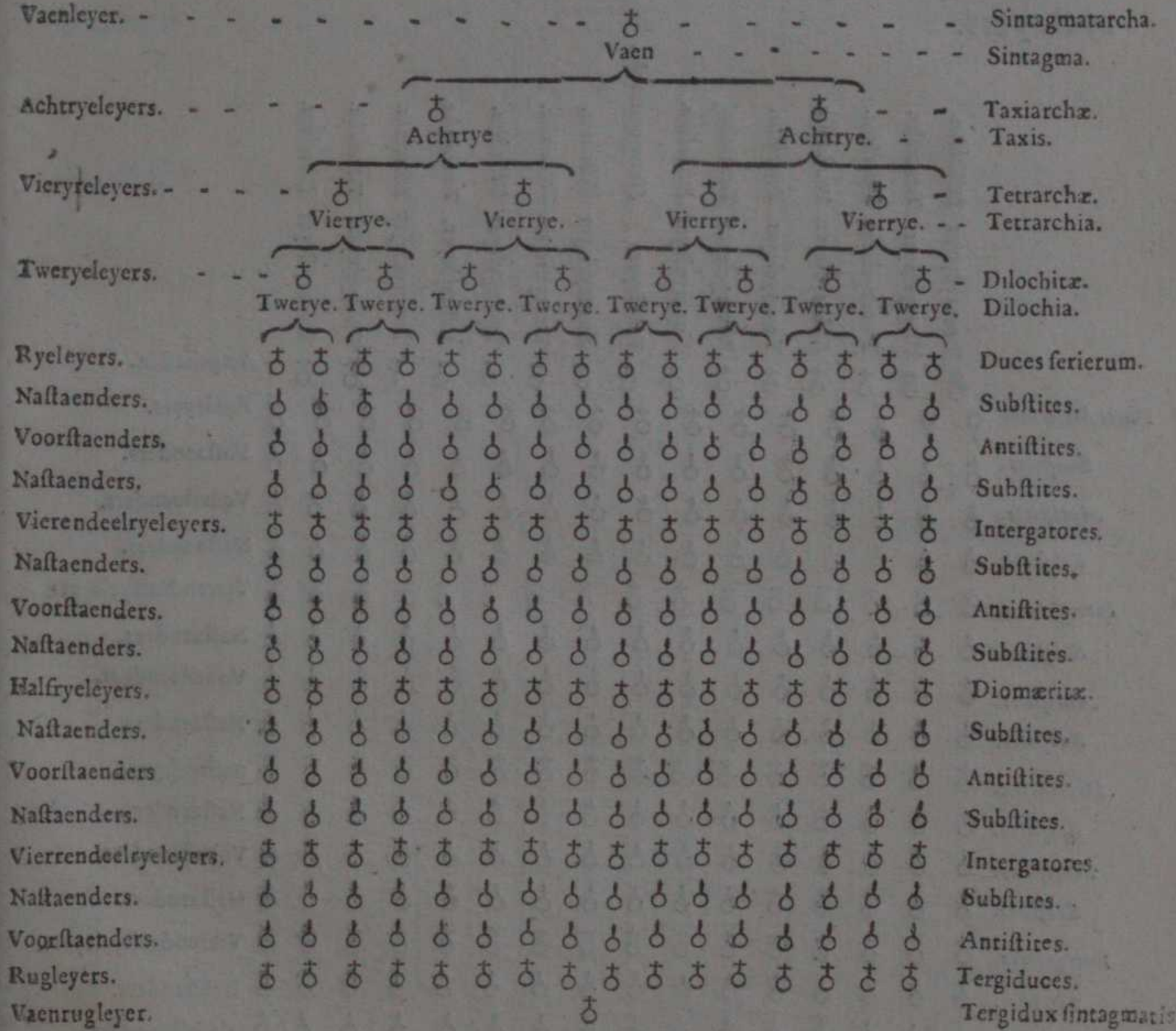

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Teyckening eens Vaens soo de Amptlieden gaen souden

als sy an de handt quamen om te vechten, te weten elck voor 't middel der ryen daer hy over beveelt. Tot welcke gheſtalt men comt, als Vierryeleyers, Achtryeleyers, en Vaenleyer in d'eerſte form recht achterwaerts treden tot datſe ſyn in 't lidt der Twee-ryeleyers.

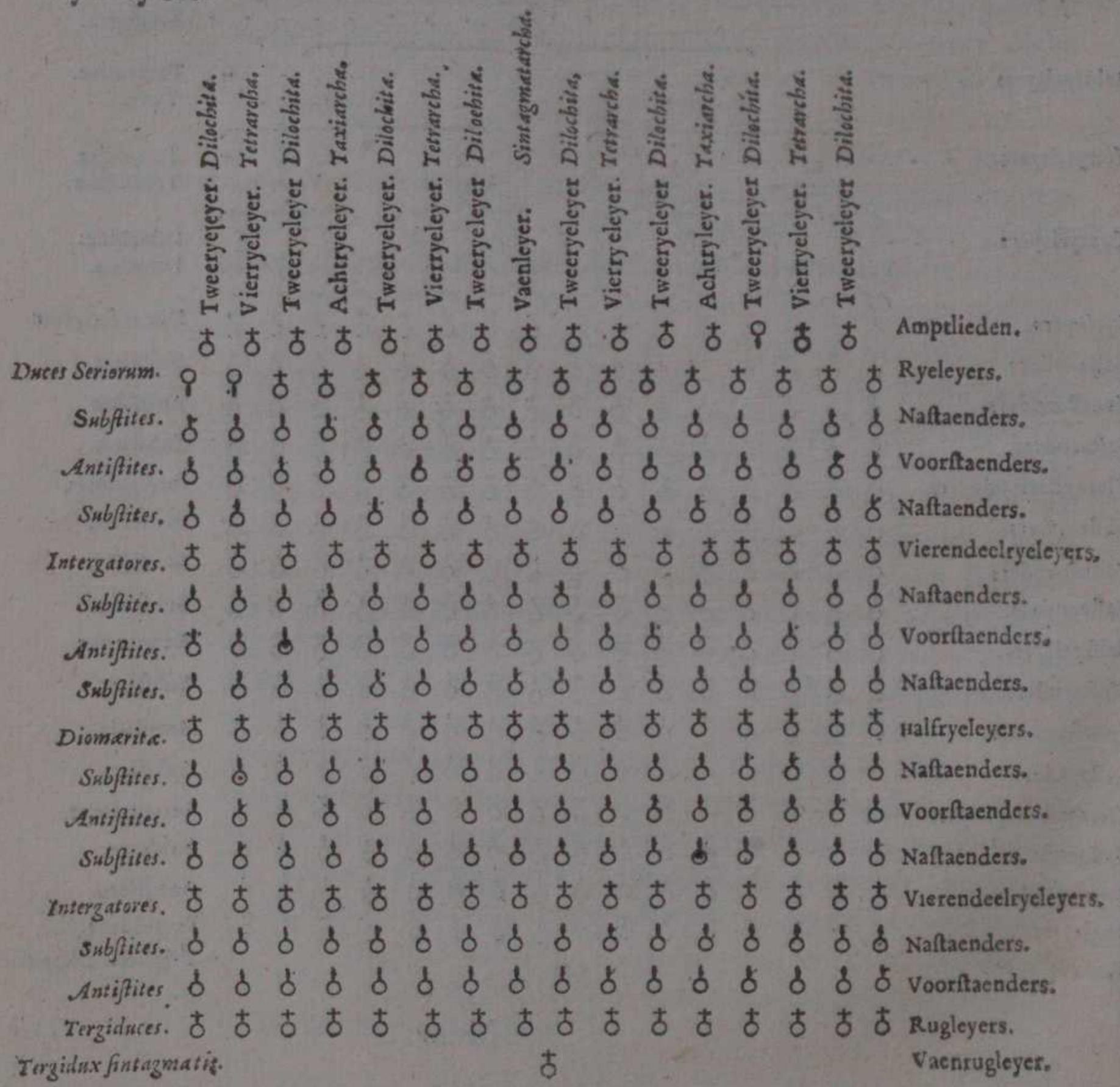

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Teyckening eens Baniers soo de Amptlieden gaen souden int voorttrecken: Te weten elck voor 't middel der Vaen of Vanen daer hy over beveelt.

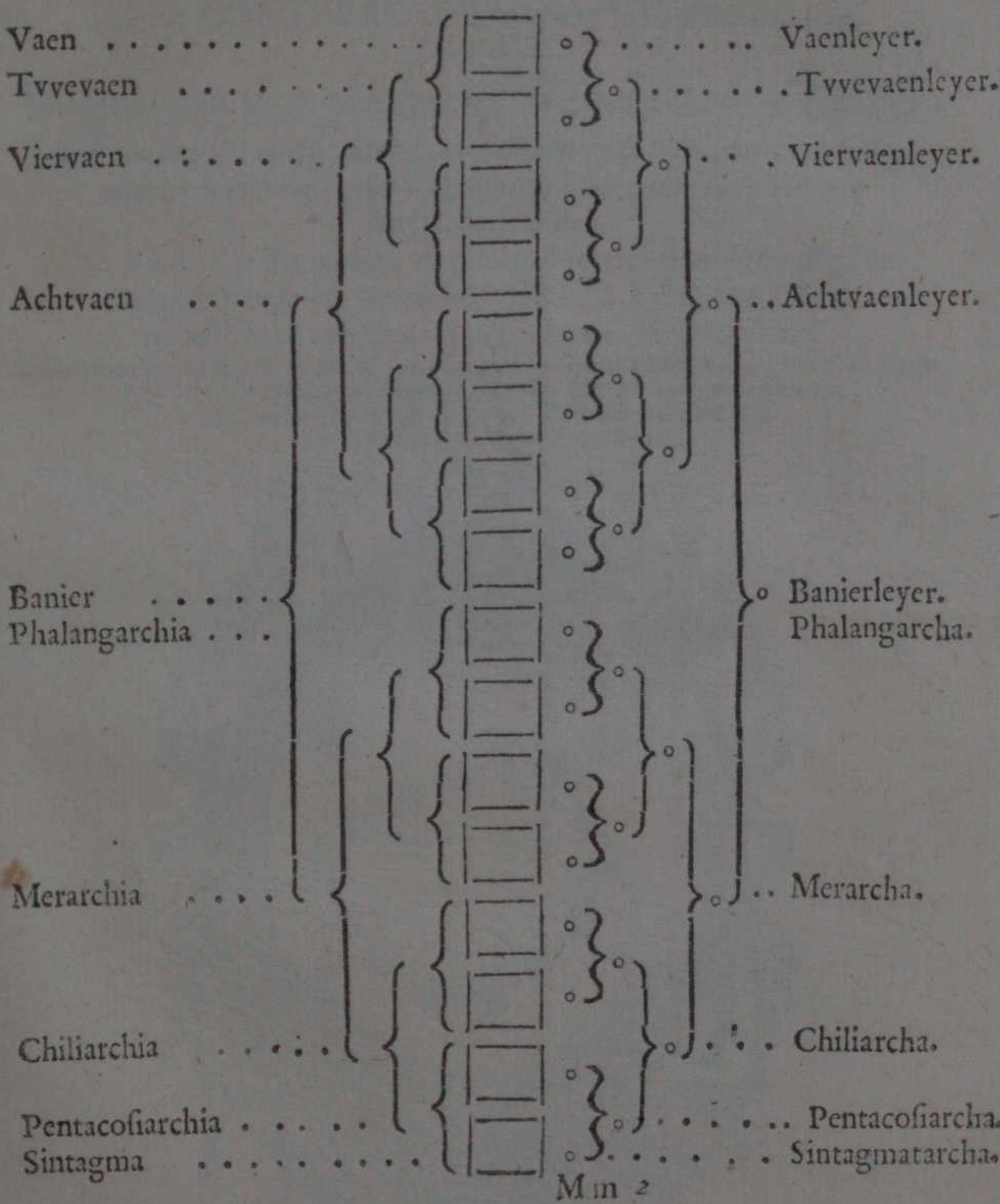

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VERRECHTING
VAN
DOMEINE

Mette CONTREROLLE en ander behouften vandien.
't Welck is

Verclaring van ghemeene Regel, waer deur verboet worden alle abuysen mette swaricheden uytte selve spruytende, diemen tot noch toe uyt geen Rekencamers van Domeine en Finance *heest connen weren.*

Wesende Oeffeninghen des Doorluchtichsten Hoogstgheboren Vorst en Heere MAVRITS by Gods Ghenade Prince van Orange, &c. Ho: Loff: Memorie.

Beschreven deur SIMON STEVIN van Brugghe, in sijn leven des Hooghghemelten Heere PRINCEN Superintendent vande Finance, &c. En uyt sijn naghelaten Hantschriften by een ghestelt deur sijn Soon HENDRICK STEVIN Ambachtsheere van Alphen.

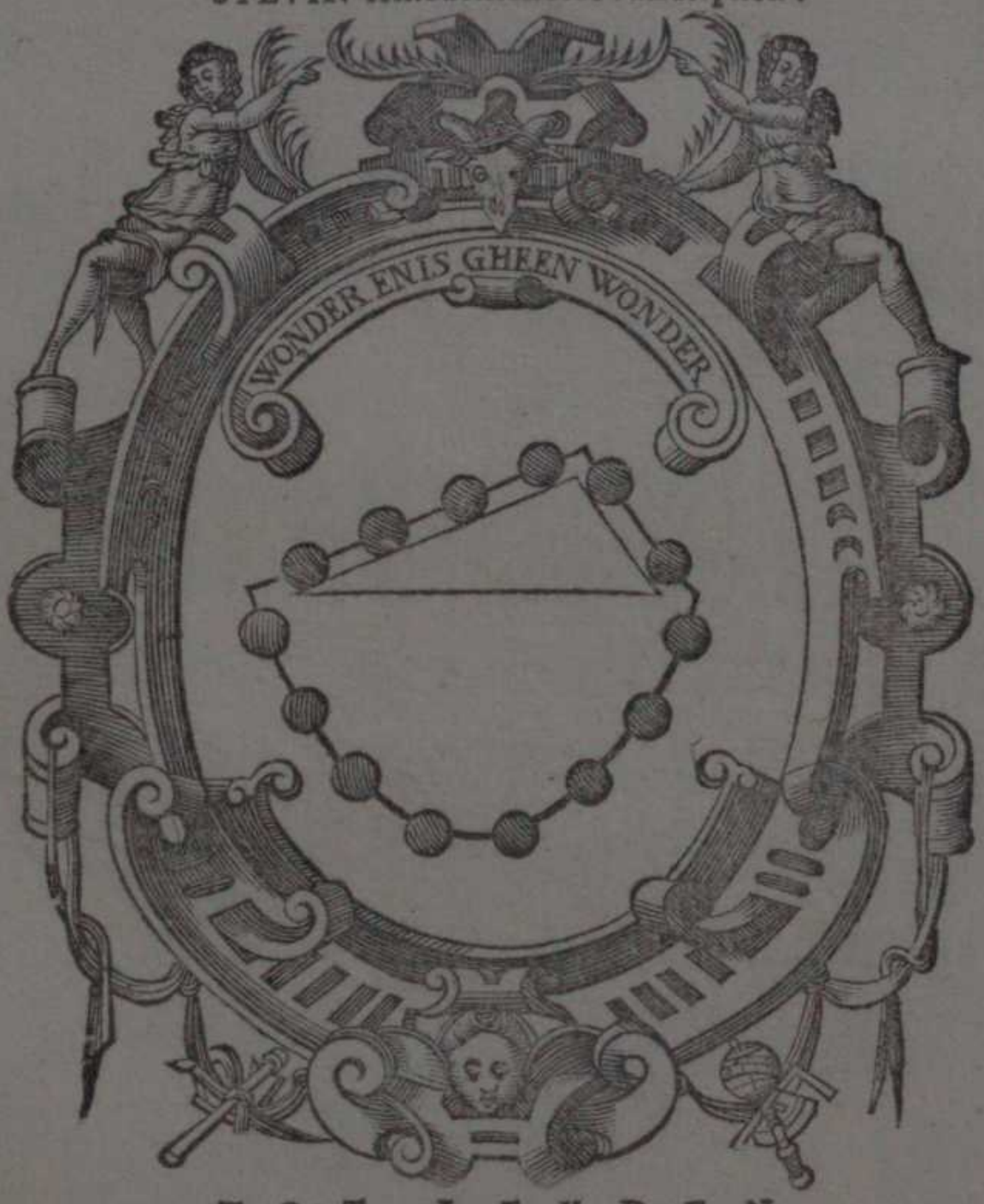

TOT LEYDEN,
Ter Druckerye van IVSTVS LIVIVS,
In 's tweede Iaer des Vredes.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

AN HARE

HOOGHEYDT

Me-vrouwe

DE

PRINCESSE VAN ORANGE, &c. DOUAGIERE.

Doorluchtichſte Hooghſtgebore Vorſtin Genadichſte Vrouwe

ICk heb ZYN HOOGHEYT opgheoffert dit boeck der Burgerlicke Stoffen; Ant welcke 't vertrouwen is, datmen bevinden ſal, weynich te gebreken, nodig overdocht, in tverclaren vant gene waer deur een Ghemeenſaeck een groote Regiering, ja in dat ſtuck de gheheele Weerelt (na den ſin eens Vorſten Dienaers, die

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

'tgeluck had, dat die ſijns Heeren en Meeſters inveelen mette ſijne over een quam_) haer aldervolmaeckſte form can crijgen, ten ſy in die deelen, daer cortelick van gheſproken, meer nuttelicx af te ſegghen ſoude connen vallen.

Maer inſonderheydt worter_ wijtloopich angheroert 'twerck der Rekencamers van Financen en Domeinen met datter ancleeft, en middel anghewеſen, tot verrechting van al 'tgeene daer noch overich is te verbeteren.

Dit anghemerckt, en daerbenevens my wel voorghecommen ſijnde, dat uwe Hoogheydt met goeden lof gheſproken hadde van d'oirden die ſijn Vorſtelicke Ghenade Prince MAURITS Ho: Loff: Ghedachtenis Broe-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Broeder van uwe Hoogheyt, inde
ſijne onderhielt, welcke daer be-
ſchrevē wort; 't heeft my ghemoe-
dicht, van dat Deel deſer Burger-
licke Stoffen een hogher ghevoe-
len te vaten, en verſtout 't ſelve
uwe Hoogheydt noch int beſon-
der te durven voordraghen; Ten
eynde, ſoo ſy haer by gheval, tot-
tet leſen deſer reghelen of tot een
blat des Boucx in te ſien, quam te
verleghen, en met die vernieu-
wing der gheheughenis, het voort
ginck haer wel te ghevallen, daer
deur te beroemder faem hier af
uytbreyde: Twelck ghevought
totte redenen der ghewiſheyt
vant beloofde, ten overvloet be-
veſticht met ſoo langduerighe
prouf daer af ghenomen, 't mocht
ghebeuren, datter erghens dies te

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

lichter weerom een ernſtich dadelick ghebruyck deur rocht: Ende (want veler gheduerighe oeffeninghen, ghemenelick, tot verlichting der ſaecken, daerſe in beſich ſijn, hoe weynich datter oock an ſchijnt te ghebreken, noch yet ondecken) dat de uyterſte volmaecktheyt in deſe, volghens tghene de huydendaechſche gheruchten verſcheydener gheweſten des Eertbodems ſchijnen te vereyſſchen, tot ontlaſting veeler Overheden commer en haerder Onderdanen nootdringhende geſucht, noch nader ghetroffen wiert.

Dit Doorluchtichſte Hooghſtghebore Vorſtin Ghenadichſte Vrouwe, my verſtout hebbende tot deſe vrymoedighe toeganck voor

voor Vwe Hoogheydt, twil de ſelve believen haer angheboorenGhenade ën Sachtmoedicheyt oock te laten ſchynen over alles daer in ick my mocht miſgaen hebben, nopende 'tghene wijſer hier me beter hadden connen beſtellen; Welcke in allen gheval daer deur niet verhindert en worden Vwe Hoogheyt mede van het hare te dienen, maer ſich eer ghenootſaeckt ſullen vinden, ſoo ſe wát beters hebben, hier op te vervolghen. 'Twelck verwachtende, ſal niet aflaten den ALDERHOOGHSTEN te bidden, dat hy Vwe Hoogheyt (ten inſichte der getrouwe Moederlicke ſorghen, dieſe altijt, ſoo int opvoeden van hooghgedachte ZYN HOOGHEYDT haer

haer Soon, onſen Ghenadichſten Heere; als ander gelegentheden, tot behoudenis deſes Staets, ghedurigh ghedraghen heeft noch doet, en, na ons den uyterliken ſchijn belooft, noch lang doen can) ſtercke tot een lanckſaem en ghewis heylich eynde: Ende te blijven

Doorluchtichſte Hooghſtghebore Vorſtin Ghenadichſte Vrouwe

UWE HOOGHEYTS

Onderdanichſte en ghehoorſaemſte dienaer

Hendrick Stevin.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORT BEGRYP.

DEsen handel heeft twee deelen, het 1 inhoudende verbetering van eenighe inſettinghen die in rekening van Domeine dat vereyſſchen, welcke verbetering niet alleen en dient om de naervolghende contrerolle der Domeine een vaſter gront te geven, maer die oock ſeer vordelick can weſen in ander Domeinen, daermen gheen contrerolle als deſe en houdt: Het 2 deel is vande manier der voorſchreven contrerolle. Int beghin van elck deſer twee deelen ſal ſtaen haer cort begryp mette opſchriften der Hooftſticken in yder vervanghen.

H:S:

Hier by heb ick een anhang vervoucht van eenighe ſaken deſe ſtoffe angaende, uyt ſommighe anteyckeninghen by malcander ghevoucht en tot deſen handel eyghentlick ghehoorende. Waer achter noch volghen ſal de Vorſtelicke Bouckhouding op de Italaenſche wyſe int jaer 1608 eerſt uytgheghéven, omredenen hier na te verklaren. Oock en dunckt my niet onghevoughelick hier int beghin uyt die Vorſtelicke Bouckhouding te ſtellen, 't gheen den Autheur daer ſeyt te ſyn den

OIRSAECK DER ONDUYTSCHE Woorden die in deſen handel ghebruyckt ſullen worden.

ALſoo wy int begin deſer Wiſconſtighe ghedachteniſſen voor ons ghenomen hadden alles in plat Duytſch te beſchrijven, en dat nochtans deſe Bouckhouding teghen ſulck voornemen met veel onduytſche woorden ghemengt is, ſoo ſal ick eer wy totte ſake commen daer af myn redenen verclaren.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Tis te weten dat ick eerſt Duytſche woorden geſtelt hadde in plaets der onduytſche, als Debet, Credit, Debiteur, Crediteur, Balance, Iornael, Finance, Domeine, met diergelicke: Maer want ſijn VORSTELICKE GENADE het bouckhouden geleert hebbende, daer na oirboir verſtont en beſloot, ſijn rekeninghen van Domeinen in bouckhouderſche ſtijl te doen vervaten, hy ghebruyckte daer toe de ervarentſte en bequaemſte Bouckhouders diemen crijghen conde: Maer want ſy de boveſchreven ghemeene onduytſche woorden ghewoon vvaren, ghelijck oock meeſt al de gene daer hy vande ſtof des bouckhoudens me ſpreken vvilde, ſoo ſoude die verandering inden anvang haer ſyvaricheyt gehadt hebben, inder vougen dat vvy om ſulcke redenen, beſloten voor t'eerſte by het boveſchreven onduytſch gebruyck te blyven.

H: S:

Den Leeſer ſy verdacht dat de verclaring der oirſaeck deſer beſchrijving, welcke den Autheur hier eerſt ſeyt te ſullen doen, by my int begin der voorgaende Verrechting van Domeine, om redenen aldaer verhaelt, onderanderen vervought is.

H: S:

En ſtaet hier te ghedencken dat de Vorſtelicke Bouckhouding inde eerſtghedruckte Wiſconſtighe ghedachteniſſen was, het tweede deel des vijfde Stucks vande Ghemengde ſtoffen.

Noch ſal ick hier ſtellen den oirſpronck der beſchrijving deſes handels, inde volghende twee t'ſaemſpraken vervanghen mede verhaelt als vooren.

OIRSPRONCK DER beſchrijving deſes handels.

TIs gebeurt dat ick op een morgenſtont commende by ſijn VORSTELICKE GENADE, d'eerſte woorden die hy

hy my voorhielt, waren, dat s'daechs te vooren hem hadden behandicht geweeſt ſeker rekeningen daer hy duyſterheydt, en ſijns bedunckens onnoodige lanckheyt in vandt, Maer om in verhael van dien hier niet t'elckens en dickwils te ſegghen doen ſeyde hy, en daer op antwoorde ick, ſoo ſullen wy dit t'ſaemſpraeckſche wyſe beſchrijven, genouchſaem gelijck de redenen doen vielen, alwaer cortheyts halven mette letteren S. V. G. beteyckent wort SYN VORSTELICKE GENADE, en met ST. Stevin.

TSAEMSPRAECK.

S. V. G. My ſijn giſter en t'ander tijden meer rekeninghen behandicht, daer in ick vinde een duyſter manier van doen, nochtans te wijle het over al in ſulck gebruyck is, ſoo vveet ick dattet ſijn redenen heeft : Ick heb voor my genomen met u daer af te ſpreken. S T. Waren die rekeningen na Coopmans wijſe, of na ſtyl van Rentmeeſters? S. V. G. Wordt by d'een ander manier gebruyckt als by d'ander? S T. Iaet, daer is groote verſcheydenheyt in: De Coopman ſpreeckt van Debet, Credit, Balance: Hy maeckt Peper, Gimber, Capitael, Caſſe, ſoo wel Debiteurs en Crediteurs als Menſchen, t'welck by d'ander in geen gebruyck en is. S. V. G. Welcke manier is de beſte? S T. Yder is op de ſijne gewoone. S. V. G. Maer daer benevens ſchynet datmen can ſegghen d'een of d'ander beſt te zyn, welcke acht ghy die te weſen? S T. Des Coopmans. S. V. G. Waerom? S T. Ten eerſten dat hy altydt weet wat ghelt ſijn Caſsiers in caſſe hebben, of behooren te hebben, dat den Vorſt van ſijn Pennickmeeſters onbekent is, ande welcke hy al anders ſijn gelt moet laten gebruycken. Ten anderen heeft den Coopman een behendige ſekerheyt van alle goeden daer hy ſijn Facteurs bewindt af gheeft, t'welck den Vorſt inde geleverde waren al anders opt ſeggen van ſijn Officiers moet laten ancommen. Ten derden ſo ſtaen den Coopman altijt claer voor ooghen, niet alleen de reſten van Debi-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

teurs en Crediteurs, maer oock reſten van alle goeden dieder in weſen moeten ſijn, vvat prouffijt of ſcha hy op elcke ſoorte van goet gedaen heeft, en dat met een gewiſſe corte behendicheyt, ſulcx dat dergelijcke te doen in grooten handel deur de gewoonelicke manier van rekening der Rentmeeſters, voor onmeugelick te houden is. S. V. G. Te wijle de Coopmans bouckhouding de beſte is, hoe comt datſe de Rentmeeſters en Rekencamers in Domeine en Finance niet en ghebruycken? S T: Ick meen onder de voornaemſte oirſaken dit een te zijn, te weten dattet ſelden gebeurt ymant in beyde manieren dadelick ervaren te weſen, overmits elck gemeenlick blijft by t'gene daer hy hem in ſijn joncheyt eerſt toe begeeft, en dat daerom het oirdeel vant onderſcheyt niet ſeer gemeen en wordt: Ten anderen dat vande ſelve die in Coopmans bouckhouding ervaren ſijn, en hun dadelick in Domeinen meugen oeffenen, niet lichtelick verandering te vervvachten en is, om datſe miſſchien hun eyghen baet ſouden moeten teghenſtaen. S. V. G. Gaetter vant bouckhouden yet in druck uyt? S T. Iaet by verſcheyden Schrijvers, als van een conſt welcke ick, hoewelſe in *Barbaro ſæculo* ghevonden ſchijnt, vveerdich acht onder de vrye plaets te houden, meyn oock niet te blijcken, dattet oyt in Italie daermen ſeght datſe eerſt int ghebruyck quam, een ander ſoo oirboir gevonden is. S. V. G. Dunckt u dat ick de bouckhouding wel ſoude connen leeren ſoo icker my toe begaef? S T. U Vorſtelijcke Genade heeft ander dingen begrepen van veel meerder ſwaricheyt. S.V.G. Maer alſoo ick my in coophandel niet en verſtae, te weten of het leeren der eygen vvoorden en ander noodighe omſtandighen, welcke de Cooplien deur ghedurige gewoonte vveten, niet langer tijdt en ſoude vereyſſchen dan my oirboir waer daer an te beſteden? S T. Ick acht datter ſulck ongeval uyt volgen mocht, by aldien U Vorſtelicke Ghenade alles ſoo nauvve vvilde onderſoucken, als hemlien vvel noodich is die hun als Bouckhouders dadelick daer in oeffenen. S. V. G. Ick ſoude voor t'eerſte alleenelick begeeren te ſien int rouvve vvat bouckhouden is, en

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

na de genegentheydt die icker dan toe crege, mocht icker my meer of min in oeffenen. S T. Ick meen dat u Vorſtelicke Genade in tvvee of drie vveken tijts daer af al veel ſoude connen ſien. S. V. G. Hebt ghy yet in ſchrift of gedruct daer toe dienende? S T. Ia ick. S.V.G. Als ons Algebra ten eynde is, ſoo moeten vvyder an vallen, maect daer tegen vvat gereetſchaps, vvant icker ſeer begeerich toe ben.

TSAEMSPRAECX EYNDE.

TIs daer na gebeurt dat ons Algebra afgeveerdicht vveſende, Syn Vorſtelicke Genade des Coopmans bouckhouding vveerom bedocht heeft, ant leeren viel, en die eintlick met vernoughen verſtondt, ſulcx dat ickſe int corte onder ſijn Wiſconſtige ghedachteniſſen ſal vervougen, vvelcke beſchreven ſijnde, ſal daer na ſegghen hoe vvy voorder quamen totte bouckhouding in Domeine, en vande ſelve oock voorbeelt gheven.

H: S:

Deſe Coopmans bouckhouding ſal int volghende t'ſijnder plaets commen.

NA dien Syn Vorſtelicke Genade ghecommen vvas ten einde der leering vande voorgaende Coopmans bouckhouding, en grondelick de ſake verſtondt, ſoo hebben ſijn gedachten geſtreckt tot vervouging van derghelicke ſtijl in ſtoff van Domeinen, ſulckx dat hy my voorhielt ſwaricheden en voordeelen die hem dochten dat daer in ſouden vallen, welcke redenen nadienſe ſtrecken ſo wel tot verclaring van t'volgende, als tot beantwoording op derghelicke vraghen die ymandt voorwenden of bedencken mochte, ſoo ſal ickſe t'ſaemſpraecſche wijſe beſchrijven, beteyckenende als vooren oock gedaen is met S.V.G. Syn Vorſtelicke Genade, en met ST. Stevin.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

T'SAEMSPRAECK.

S. V.G. Ick verſtae nu hoemen deur de bouckhouding ſeer bequamelic met vveynich moeyte een grooten handel in vveynichgeſchrifts can vervaten, en dat boven dien met een groote ſekerheyt, ſulcx datter niet verloren en gaet: 't Selve heeft my doen dencken datmen derghelijcke in ſtof van Domeinen oock ſoude meugen te vvercke ſtellen: Maer verſcheyden dingen voorder overleggende, vinder ſoo groote ſvvaricheden in dat ick acht niet vvel meugelick te ſijn de ſake met vrucht te volbrengen. ST. Welcke ſijn die? S.V.G. Ten eerſten om het incommen van chijnſen en ander recognitien, als van vercken, ganſen, hoenders, eyers en derghelijcke cleyne beuſelingen, vvelcke den Coopman niet en ontmoeten, als onder ander rekeninghen ſijn eenighe vvaer in ettelicke duyſent chijnſen commen, onder vvelcke [benevens eenige grooter] ſommige van een ſtuyver ſijn, ander van een halve, ettelicke van een oirt, ja veel van een deut, daer toe noch d'ander recognitien van beeſten en vruchten, denct eens hoe verre dat ſtreckt: Nu datmen hier af elcke perſoon alle jare te boucke ſijn poſte ſoude geven, hem debiteur makende, en crediteur als hy betaelt hadde, ſiet vvat een vverck int overſetten van ſoo veel duyſent partien ſteken ſoude, en nochtans om volcommen bouck te houden ſoudet moeten gedaen zyn, vvantmen het cleen om het groots vville niet en mach laten verloren gaen. ST. Ick heb deſe ſaeck van chijnſen en recognitien oock overdocht, en die heel licht ſonder ſwaricheydt bevonden. S.V.G. Hoe ſoude dat toegaen? ST. Aldus: Tis voor al te weten dat ick den Coopman in veel ontmoetende dingen het bouckhouden angaende, geeren tot voorbeelt gebruyck, om dat ſyn regel vaſt gaet, en deur langduerige ervaring beveſticht is: De ſelve als hy deur ſijn dienſtmaecht of dienaer coopt voor een ſtuver ſalaet, of voor eẽ deut moſtaert, ſijn bouckhouder en maect de ſalaet en moſtaert geen debet,

noch

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

noch den vercooper of caſſe credit, maer worden ſulcke incoopen als oncoſten eens ter maendt in een partie t'ſamen overgeſtelt, ſonder dat daerom onvolcommenheydt int bouchouden is, gelijc wy inde Coopmans bouckhoudingh geſien hebben: En alſo ſoudet in bouckhouding van Domeinen vry ſtaen, vande ſomme van al die chijnſen een partie te maken: Sghelijcx oock te doen mette ſomme van ander recognitien, die al op gelt geſtelt ſijn, te meer dat de Rentmeeſters deur ſulcke penningen geen bate en ſoucken, ja dickwils die laten verloren gaen, als het manen niet weerdich ſijnde, en nochtans jaerlicx in ontfang brengen. S. V. G. Ick merck dat die voet gevolgt weſende de ſaeck licht ſoude vallen, maer daer ſyn ander ſwaricheden: Te weten dat die van ons Rekencamer, Treſorier en Rentmeeſters, int bouckhouden onervaren ſijnde, ſullen ſeggen datſe de manier van rekening alſoo opde Italiaenſche vvijſe beſchreven niet en verſtaen, en dat alle beſoignen die daer op dagelicx moeten ghedaen ſijn, hun duyſter en moeyelic ſouden vallen, gelyct oock waer ſoude vveſen. Angaende van hemlien voor te houden het bouchouden tot dien einde te leeren, men ſouder me gecken. ST. Seker ick ſtae toe dat dit punt ſeer groote ſwaricheydt ſoude hebben, ſoomender niet tegen voorſien en vvaer, jae ſoo groote, dattet niet vvel meugelick en ſoude zyn de ſake tot goeden einde te brengen. Om deſen anſtoot te vveerſtaen, men ſoude hemlien ſeggen dat elck ſiin dingen doen ſal als te vooren, ſonder eenighe verandering, en dat deſe bouckhouding vvat beſonders is daer ſy hemlien niet me en behouven te becommeren: Want daer me ſal hem elck moeten te vreden houden S. V. G. Nochtans rekeningen na bouckhouderſche ſtijl beſchreven, ſouden ander form hebben dan die na d'oude ghevvoonte, in vvelcke ordinaris ontfangh en betaling van Debiteurs en Crediteurs altijdt volcommelick in een ſomme gheſtelt vvorden, daermenſe in d'ander met ſtucken brenght, ghelick ontfanck en betalinghen dadelick ghebeuren: Voort ſijnder veel vvorden diemen in Domeinen

niet

niet en gebruyckt, al t'welck int hooren der ſelve rekeningen verandering ſoude moeten mebrengen, en voor hemlien duyſter vallen. ST. Ick verſtae dat de rekeninghen ghehoort en gedaen ſullen worden teenemael als te vooren, ſonder eenige verandering, vvelcke gefloten vveſende, den Bouckhouder ſal ſien hoe dat ſlot mettet t'ſijne overcomt. S.V. G. Dat ſal ſomvvijlen verſchillen, vvaer mede my inde ſin valt dat des Bouckhouders rekening dickvvils onvolcommen ſoude vveſen, uyt oirſaeck dat hy alle ontfanck en uytgeven ſoude ſtellen gelijckſe hem de Penningmeeſters andienen, vvaer tegen ſomvvijlen veel te ſeggen valt, als ghedaen te hebben reparatien, vereeringen, quijtſcheldinghen en diergelijcke, ſonder laſt, vvaer af geen ſekerheyt en is dan deur t'ſlot van hemlien overgheleverde rekeninghen. ST. Het gaet oock ſoo toe metten grooten Coopman, vviens Bouckhouder alle dingen van gelt, gevvicht, maet, en ander omſtandighen, op ſchrijft ghelijck hem aenghedient vvordt: Maer alſmen met Debiteurs of Crediteurs comt tot eintlick ſlot van rekening, en datmen dan yet anders bevindt, ſoo vvordet afgheſchreven: Tvvelck ghebeurt ſonder eenighe onvolcommenheydt in des Coopmans bouckhouding, en alſoo ſalt oock in Domeinen. S. V. G. Een ander ſaeck moet ick noch vragen, dat is hoemen altijt ſal commen te vveten vvat ghelt een Penningmeeſter in handen heeft? ST. Men ſal hem bevelen elcke maent, over te ſenden alle partien van ontfanck en uytgeven, welcke in die maent dadelick geſchiet ſijn: De ſelve deur den Bouchouder int Schultbouck overgheſtelt vveſende, ſoo ſtaet ſijn overſchot dat hy in caſſe moet hebben [gelijck vanden Caſſier] geduerich voor oogen. S. V. G. Maer of hy in ſulck ſchrift ontfanghen penningen verſweghe, hoe ſalmen dat weten? ST. Den Bouckhouder ſal alle drie maenden [ghelijck den Bouckhouder des grooten Coopmans] ſtaet trecken van alle ſchulden over den tijt verſchenen, daer in den Ontfanger ſijn behoorlicke vliet niet en ſchijnt gedaen te hebben: Hier mede ſalmen een Deurwaerder ſenden om die te innen by

ghereede

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gereede executie, en want de geene die betaelt hebben geen gyſeling en willen lyden, noch hun goeden laten vercoopen, ſoo ſullenſe bewys van hun betaling doen, waer mee de onrechte handeling openbaer ſal zyn. S.V.G. Maer als wy alſoo ſelf de penningen inden, en den Ontfangers evenwel hun gage betaelden, daer ſoudenſe wel me te vreden ſijn. ST. angeſien hem dit alleenelick verſtaet van verſchenen penningen by hemlien na 't behooren niet gevoordert, of anders ontfangen en verſwegen, ſoo en ſoudenſer niet ſeer wel me te vreden zyn, maer eer dencken (gelijck de onclare Caſsiers doen) hun faute ſoo te verbeteren datſe mochten in dienſt blyven, want het is al een ander ſaeck ymant an te ſeggē en bewijſen, de ſomme en dach op welcke hy de verſwegen penningē ontfinck, dan int wilde ſich te beclaghen ſonder bewys, 't welcmen ſyn capproen laet hooren. S. V. G. Maer als ghy deur 't behulp van Deurwaerders wilt vernemen hoet mette ſchulden der pachters ſtaet, men mocht ſeggen datmen ſulcx alſo oock vvel ſoude connen vernemen ſonder bouckhouding, ende de ſelve dieshalven niet noodich te vveſen. ST. Waer ſulcx ſonder bouckhouding te doen, 't ſoude over lanck int ghebruyck gevveeſt hebben, maer d'oirſaeck der onmeugelickheyt is deſe: Inde Rekencamers valt ſoo veel vvercx, datmender ghemeenelick verachtert is: Inder vougen dat ſo men de Amptlieden der ſelve voorleyde, van boven 't geene ſy nu doen noch rekeningh te houden hoe elck pachter int beſonder met ſyn Rentmeeſter ſtaet, men ſouder mee gecken, als geſeyt zynde deur eenen die ſpreeckt van ſaken daer hy geen verſtant af en heeft. S.V.G. Maer ghenomen dat deſe dingen alſoo te doen vvaren ghelijckment deur imaginatie ſich inbeelt, nochtans ſouder uyt te vervvachten ſtaen, dat ſulcke Bouckhouders me menſchen zynde oock cromme ſchermſprongen ſouden ſpringen als d'ander, vvaer mede het eintlick al op den ouden voet ſoude gheraken. ST. Men mocht vervvachten dat de vorſten mette Bouckhouders ſouden varen gelyck de Cooplien, alwaer d'ervaring leert dat de ſelve Bouckhouders int gemeen gheen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſchatten en vergaren, noch met ongerechticheyt in haer ampt beſaemt en zyn: Angaende ymant voor een geval mocht rekenen dattet den Cooplieden nu ter tijdt met hun Bouckhouders wel geluct, ick ben van ander goevoelen, en meyne daer af de Bouckhouding een bekende oirſaeck te weſen, welcke de onrechtveerdige menſchē met gewelt tot rechtveerdicheyt dringt, om de ſchaemte en vreeſe dieder uyt volght. S. V.G. Men mocht daer af oock d'oirſaeck achten dat de Cooplien geduerlick toe ſien, en me een oogh int zeyl hebben. ST. Dat helpter oock toe, en ſchijnt dattet de Vorſten een luttelken ſouden meugen navolgen, wanttet hemlien veel minder ſwaricheyt ſoude ſijn, ſweecx een uyr of twee tot deurſichtingh der boucken te beſteden, dan dickwils requeſten van clagende Crediteurs te leſen, ooc daghelicx ſich te becommeren en 't hooft te breken gelijct menighe gebeurt, op wat vvyſe men bequamelicxt penningen op intreſt ſal lichten, en wat Landen of partien datmen eerſt vercoopen ſal. S. V. G. Ick verſtae u meyningh. Maer ghy hebt gheſeyt datter vande voorgaende manier van doen in Domeine gantſch gheen verandering vallen en ſoude, nochtans alle maende ſulcken ſchrift te ſenden ſchijnt verandering te vveſen. ST. Inſiende dat de Penningmeeſters deur de inſtructie by hemlien onderteyckent en beſvvoren, gehouden ſijn ſtaet over te ſenden ſoo dickvvils alſt hemlien belaſt ſal vveſen, 't vvelckmen nu alle maende ſoude bevelen, ſoo en gebeurter niet nieus noch teghen d'oirden: 't Is oock te vveten dat by ſommighe in d'inſtructie uytdruckelick gheſtelt vvordt de maentlicke overlevering van ſulcke ſtaten. S. V. G. Noch ſouder in een ander ſaeck onraet vallen, te weten dattet een Bouckhouder niet meughelick en ſoude zyn alles te beſchrijven datter noodich valt: Want alſmen let op den grooten hoop der rekeninghen eens jaers van al deſe Penningmeeſters t'ſamen, men ſoude ſeggen onmeugelick te weſen dat een man alleen ſulcx jaerlicx ſoude heſchrijven, en dat noch met gebroken partien van ontfanck, daerſe in d'ander altijdt maer een en hebben. Soomen

noch

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

noch inſiet dat ettelicke Penningmeeſters hun ſaken ſelf niet alleen doen en connen, maer een Clerck tot hulp houden, ſoo ſchynet als gheſeydt is dattet een Bouckhouder niet al en ſal connen doen. ST. Ick ben van ander vermoeden om deſe redenen : Ten eerſten dat elcke partie ſoo vvel int Iornael als Schultbouck, ſeer vveynich gheſchrifts ſal hebben, ſulcx dat 't gene in d'ander rekeningen ſomvvylen heele ſyden vervult, hier in een regel geſtelt ſal worden, hebbende 't ſelve ſyn anwyſing of breeder verclaring alſt noodich valt, totte pachtcedullen of ander documenten daer af ſynde elck na ſyn eyſch: Ten tweeden datmen al de ordinaris Debiteurs en Crediteurs [diemen in Domeinen den ordinaris ontfanck en uytgheven noemt] al vervolghens in tvvee groote partien ſoude beſchryven, 't vvelck in coopmanſchap met ſulcken lichticheydt niet en valt, om datter gheen of vveynich ordinaris is. Ten derden dat chynſen en ander recognitien die met veel duyſendt partien vvel veel gheſchrifts by brenghen, hier in een partie ſouden commen, om de redenen terſtondt geſeydt. Ten vierden ſoo en ſouder de langhe beſchrijving vande minuteyten der diſpenſe vande Hofhouding niet in commen, maer alleenelick alle maende in een ſomme (ghelijckt oock metten Coopman toegaet] 't ghene daer in viele. Voort ſoudemen benevens de Diſpenſiers ſtellen Bouckhouders vande diſpenſe diet deden in bouckhouding na de Italiaenſche manier : 't Welck niet alleenelyck en ſoude veroirſaken oirdenlick cort beſcheyt vande gheſtalt ſoodanigher rekeninghen, maer oock ſulcken ſekerheydt vande handeling der Officiers, over vvaren der keucken, camer, eſcurye en jacht, als den Coopman deur de bouckhouding crijcht over ſiin Facteurs of dienaers die hy ſijn goeden betrouvvt. S. V. G. 't Is kennelick datter die vercortinghen vallen ſouden, en noch meer ſoo men vvilde, oock datmen den Bouckhouder ander hulpe by conde ſetten ſoot noodt vvaer, ſulckx dat ick vande meugelickheydt der ſake int gheheel niet en tvvijffel, maer ter contrarie hebbe wel by mijn ſelven gedocht, de rekeningen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

van een ſeer groot Lantſchap, of van een machtich Monarche in bouckhouderſche ſtijl te connen gehouden vvorden : Als by gelijckenis, datter in plaets van een Rentmeeſter generael vvaren ſulcke tvvintich , en daer over een opperſte Generael met een Bouckhouder, de ſelve ſoude ſulcken rekening te houden hebben van dien opperſten Generael met ſijn tvvintich generalen Rentmeeſters gelijck elck der tvvintich Bouchouders van ſijn generael mette particuliere Rentmeeſters onder hem: Maer t'gebiedt noch voorder ſtreckende, en datter waren ſulcke tvvintich opperſte Generaels, en daer over noch een hooger met een Bouckhouder daer benevens , en dan gedaen als vooren, men verſtaetter uyt meughelijck te ſijn alles oirdentlick te vervangen in bouckhouderſche ſtijl , en de vruchten over al te ghenutten dieder deur veroirſaeckt wierden.

ST. Sulcke gedachten heb ick by my ſelven oock wel gehadt, en meugelick gheacht alſoo ordentlick rekening gehouden te vvorden vande inconſt des gantſchen Eertbodems , ſooſe onder eenen ſtonde , en nochtans elck Bouckhouder niet meer vvercx hebbende dan hem doenlick en vvaer : Ick overſlouch

Theoria.

oock * ſpieghelingſche wijſe by t'ghedacht noch dit : Alſmen met ſulcken voortganck van twintich ghelijck U Vorſtelicke Genade neemt , quam tot een derde trap van Generael , daer ſouden in vallen acht duyſendt vier hondert eenentyvintich Penningmeeſters , te vveten acht duyſendt particuliere Rentmeeſters, vier hondert leegſte Generaels, tvvintich opde tweede trap , en een opperſte t'vvelck al verre ſtrecken ſoude, ghemerct dat *Iehan Hennequin Au Guidon des Finances* , ſeght t'getal der Treſoriers onder de Croone van Vrancrijck totte duytent te beloopen. S. V. G. Ick vvilde dat ghy voorbeeltſche wijſe na u goedtduncken vvat bevvierpt van rekening in Domeinen met bouckhouderſche ſtijl , om daer uyt beter te ſien hoemen de ſake in ernſt op een ſeker voet mocht anlegghen.

ST. Dat vvil ick gheeren doen.

T'SAEM-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

T'SAEMSPRAECX
EINDE.

DE voorgaende redenen alsoo ghevallen sijnde, ick begaf my volgende de last van Syn Vorstelicke Genade, tottet beschrijven eens voorbeelts van Domeine in Bouchoudersche stijl na de Italiaensche wijse : T'vvelck hy daer na oversien hebbende, en hem daer deur dunckende dat alles metter daet vast genouch soude gaen, heefter me besloten voort te varen : Nam tot dien einde een ervaren Bouckhouder in coomschap, vvelcke den sin des selven voorbeelts verstaende, en dat dadelick volgende, heeft de form der boucken int eerste jaer vvesende van 1604. op soo vasten voet gestelt, al haddet veel jaren gheduert, van vvelcke ghedaente ick nu by voorbeelt vvat verclaring sal doen.

H: S:

Hoewelmen int beghin deser nieu manier van bouckhouding, d'oirden deses voorbeelts voor best hielt, soo heeft nochtans den Schrijver, deur de gheduerighe ervarentheydt, een ander manier bedocht, en als Superintendent te werck ghestelt, veellichter en met min gheschrifts, welke t'ghene is dat hy hier Contrerolle heet. En ofmen schoon daerom de Bouckhouding in Domeyne en Finance extraordinaire op de Italiaensche wijse uyt de volghende Vorstelijcke Bouckhouding had mogen uyt laten, sich vernoeghende mettet gheene onverandert is ghebleven, namelick de bouckhouding in Vorstelicke Dispense, en Dispense van Finance extraordinaire op de Italiaensche wijse, soo is niet te min om d'oirden des werckx aldaer niet te breken alles in sijn gheheel gelaten: Te meer alsoo ettelicke Hooftsticken vandien, den oververarenen inde saeck der Domcine en Finance extraordinaire te passe connen commen, als in dese verrechting niet wederom verhaelt zijnde.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Angaende men my mocht ſegghen : Waerom dan oock niet al de voorgaende dinghen mitſgaders t'volghende an Mijn Heeren de Vorſtelijcke Penninckmeeſters daer ghelaten? De reden is, dat ick oirdeelde, die (als verclarende d'oirſaken vanden anvang des heelen wercx en des Schrijvers redenen teghen 't ghemeen ghevoelen waerom den Vorſten betaemt opt ſtuck der menage ſulckx te letten) int beghin te vereyſſchen.

SIMON STEVIN
AN MYN HEEREN
DE VORSTELYCKE PENNINGMEESTERS.

WAntmen totten ſtant der Ghemeenſaken noodich bevint dat hun penninghen oirdentlick en ghetrouwelick vergaert worden, ſoo ſijn de Menſchen van ouden tijden tot nu toe, gheduerlick ſeer becommert geweeſt met ſulcke oirden te verbeteren daerſe ghebreckich was, en met alle ontmoetende onghevallen te voorcommen na hun vermeughen, waer af oock by de Françoiſen verſcheyden edicten en boucken in druck uytgaen : Daerom dat ymant mocht meynen deſe wijſe van ſchrijven ſtreckende tot ſulcke verbetering, t'eenemael een nieuwe ſtof te weſen, en al oft gheſchiede deur gheneghentheyt om ymants fauten te ſtraffen, dat waer ghemiſt, want ick d'oirſaeck ſoodanigher onghevallen meer acht ghebreck van oirden, dan ongherechticheyt der Menſchen : Te meer datter veel ghelooven, hemlien vanden Heer gheen behoorlicke belooning voor hun ghetrouwe dienſt gheſchiet te weſen, en daerom met een vry ghewiſſen inhouden t'gene ſy achten hun met recht toe te commen. Maer wanttet ſijn conde dat hem yghelick met die antwoort niet en wilde ghenoughen, ſoo wil ickt met deſe laten beruſten, te weten dat ſulcke verbetering dickwils ghehandthaeſt en bevoordert wort deur vrome Treſoriers en Penningmeeſters ſelfs, de welcke ick dacht dat my ſoot noodich viel hier in ſouden voorſtaen.

EERSTE

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

EERSTE DEEL

deſes handels, inhoudende verbeteringh van eenighe inſettingen die in rekeningh van Domeine verbeteringh vereyſſchen.

CORT BEGRYP.

Deſes 1 Deels.

EErſtelick ſullen beſchreven worden ſeker inſettingen van oudts ghebruyckt, daer inde ſake van Domeine ſo groote ſwaricheden uyt volgen, datmen in ſommige rekencamers die wijſe niet an en neemt, maer een ander die oock haer onghevallen heeft: Tot welcker voorcomming hier ſeker regel ſal beſchreven worden; Alles vervangen zynde in ſes Hooftſticken, daer af de opſchriften zyn als volght.

1 Hooftſtick inhoudende beſchrijvingh van eenige oude inſettinghen in Domeine, daer ſwaricheden uyt ſpruyten die verbetering vereyſſchen.

2 Hooftſtick inhoudende verclaring vande ſwaricheden volgende uyt de inſettingen des 1 Hooftſticx.

3 Hooftſtick inhoudende dat de ſwaricheden des 2 Hooftſticx oorſaeck zyn, waerom in ettelicke rekencamers ſommige inſettinghen vant 1 Hooftſtick niet en ſijn angenomen, maer een ander wijſe, diens gebreecken hier oock ſullen beſchreven worden.

4 Hooft-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

4 Hooſtſtick vande regel diemen in rekeningen van Domeine houden ſal, om te voorcommen de ſwaricheden des 2 en 3 Hooftſticx.

5 Hooftſtick inhoudende weerlegging van ettelicke tegenworpinghen die teghen de regel des 4 Hooftſticx ſouden mogen voorgewent worden.

6 Hooftſtick inhoudende verclaringh dat de ſvvaricheden des 2 en 3 Hooftſticx door de reghel des 4 Hooftſticx voorcommen ſijn.

H : S :

Hoewel int volghende de Form der Rekeningen voor bekent

1 HOOFTSTIC.

Inhoudende beſchrijving van eenighe oude inſettinghen in Domeine daer ſwaricheden uyt ſpruyten, die verbetering vereyſſchen.

WAnttet voorde Rekenmeeſters der Domeinen en Financen, een moeyelicke ſake ſoude ſyn, ſelf rekeningh te houden mette beſonder Pachters, van't gheene ſy op haer pacht betalen, en ſorghe te dragen opt invoorderen der reſten die ſy ſchuldigh blyven, ſoo hebben de Superintendenten der Domeinen een oirden geſtelt, vande beſonder Rentmeeſters of Ontfangers daer mee te belaſten, en hemlien op ſulcke voorvvaerden an te nemen, dat ſy daer af in haar rekening vollen ontfanck ſullen maken, 't ſy dat ſijt ontfanghen hebben of niet, latende hemlien mette inning geworden, als vveſende hun eygen ſchuldenaers.

Ten

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ten tweeden hebben ſy dergelijcke gedaen mette reſten die de Rentmeeſters by slote haerder rekeninge ſchuldich blyven, want nadient voor de Rekenmeeſters een moeyelicke ſake ſoude zyn, ſelfs mette beſonder Rentmeeſters, rekening te houden van 't ghene ſy op haer sloten betalen, en noch ſchuldich blyven, en dat te doen invoorderen, ſoo hebben ſy een oirden geſtelt van den Treſorier daer me te belaſtē, en hem op ſulcken voorwaerde an te nemen, dat hy daer af in ſijn rekening vollen ontfanck ſal maken, 'tſy dat hyt ontfangē heeft of niet, latende hē mette inning geworden als weſende ſijn eygē ſchuldenaers.

Ten derden ſiende de Superintendenten vande Domeine dat der particuliere Rentmeeſters slot of reſte van rekening anwees, des Rentmeeſterſchaps ſuyver incomſt, ſonder eenighe van des Pachters ſchulden in verghetenheyt te gheraken, ſy hebben getracht derghelijcke oock te doen mettet slot vande rekening des Ontfangers of Treſoriers Generael, om daer deur op yder jaer te doen blycken des Heeren ſuyver incomſt int geheel, en op dat geen sloten van rekeningen onverantvvoort en blijven, hem tot dien einde ordonnerende van elck jaer niet eer rekening te doen, voor dat hē de sloten aller Rentmeeſters rekeningen des ſelven jaers altemael gelevert zyn. Van welcx ſchadelic vervolg geſeyt ſal wordē in des 2 Hooftſticx 1 en 2 lit.

Ten vierden anden Treſorier eenige ſloten gelevert ſynde, om die van de Rentmeeſters in te voorderen, het gebeurt dickwils (voornamentlick daer de Rentmeeſters lanckſamelick haer rekening overleveren) dat den Treſorier de penninghen dier ſloten over eenighe jaeren daer te vooren al ontfanghen heeft, en hoewel datter een groot verſchil is tuſſchen ſulcke penninghen over veel jaren ontfangen of noch te ontfanghen ſtaende, ſoo is nochtans d'oirden gheſtelt, dat den Treſorier daer af in ſyn rekening gheen onderſcheyt en ſal maken, maer dat hy vant een en t'ander vollen ontfanck ſal ſtellen, en laten hem voorts mette Rentmeeſters dies angaende gheworden; Van welckx ſchadelick vervolgh gheſeydt ſal worden in des 2 Hooftſticx 3 lidt.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ten vyfden is den Treſoriers veroirdent dat ſy in elck jaers rekening ſullen in ontfanck brenghen aller Rentmeeſters floten des ſelven jaers, vvelcke floten nochtans doen niet in weſen en vvaren. 'Als by voorbeelt genomen dat een Treſorier int jaer 1615. rekening doet van floten des jaers 1608, diens opſchrift duſdanich is.

REKENING

Des Treſoriers N van ſyn ontfanck en uytgheef des jaers 1608 &c.

IN vvelck jaer 1608 den Treſorier brengt den ontfanck der Rentmeeſters floten des ſelven jaers, die doe noch onbekent vvaren, en lange daer na in een ander jaer deur het fluyten der rekeningen eerſt bekent vvierden, ſtrydende tegen het opſchrift; Van vvelcx ſchadelick vervolgh geſeyt ſal vvorden in des 2 Hooftſticx 4 lidt.

2 HOOFTSTIC.

Inhoudende verclaring vande ſwaricheden volgende uyt de inſettingen des 1 Hooftſticx,

DAer ſtaet int 3 lidt des 1 Hooftſticx, den Treſorier veroirdent te weſen, van elck jaer niet eer rekening te doen, voor dat hem de floten aller Rentmeeſters rekeningen gelevert zyn, waer uyt de nabeſchreven ſchadelicke dinghen volghen.

Ten eerſten moet het overleveren van des Treſoriers rekening ſeer lange anlopen, om deſe redenen: Eer een Rentmeeſter ſyn rekening maeckt, moetmen hem leveren het dobbel van ſyn voorgaende rekening, om deur de apoſtillen van dien te we-

te vveten, vvat hy in syn toecommende rekening sal moeten nacommen en suyveren. Dit dobbel en cannen hem dickvvils niet terstont geven na het overleveren van sijn rekening, soo vvel om de groote menichte van rekeningen dieder te examineren zyn, als deur geschillen die inde examinatie voorvallen, daermen somvvylen de Rendanten om ontbiet en op hooren vvil. Maer de Rentmeesters hun dobbel ontfanghen hebbende, soo is haer toecommende rekening noch in te stellen, welcke voldaen en ten bureele gelevert zynde, soo vallender inde examinatie vveerom de voorgaende verlanginghen, van vveghen de groote menichte der rekeninghen dieder te examineren zyn, en de geschillen daermen de Rendanten ophooren moet. Noch valter dusdanige verhindering: Soude den Tresorier verantwoorden de penningē vande sloten der Mudders over de graven, soo moeten die eerst al vercocht zyn, daerom eenige onvercocht vvesende, soo verachtert dat oock het overleveren van des Tresoriers rekening, maer die rekeningen altemael gesloten zynde, en de sloten anden Tresorier gelevert, soo heeft hy dan noch sijn rekening in te stellen, bovendien onder veel Rentmeesters sloten alleenlick een gebrekende ('t welck te lichtelicker gebeuren can, om dat veel Rendanten het rekenen so lange uytstellen als sy connen) des Tresoriers rekening van dat jaer en can niet gelevert worden. Tot hier toe is geseyt van Domeinen alleenlick met een Tresorier Generael, maer in seer groote Domeinen en Financen, daer veel Tresoriers Generael onder eenen alder Generaelsten staen, des selfden overlevering van rekening moet noch veel langer aenlopen dan vooren geseydt is, gemerct hy [daermen sulcken oirden volght] toeven moet, tot datmen hem gelevert heeft het slodt der alderlaeste rekening van soodanige Tresoriers, die elck soo veel belet hebben als gheseyt is: Sulcx dat den Tresorier van een laetste ghedeyndicht jaer, gheen rekening doen en can, dan in ettelicke jaren daer na, alvvaer h, daer toe seer begheerich, jae vvordt dickvvils bevonden da deur dese oirsaeck, menighen Tresorier na veel Jaeren in sya

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ampt oudt gevvorden zynde en overlydende noyt rekeningh ghedaen en heeft.

Ten tvveeden uyt dit lanckſaem overleveren van des Treſoriers rekeninghen, volght groote ſchade, om van vvelcke verclaring te doen, ghenomen datter ſy een Rentmeeſter die in ſeven jaren of geduerende ſyn dienſt niet gerekent en heeft, gelyct om de boveſchreve redenen dickvvils ghebeurt; Al de penningen die hy daer en tuſſchen anden Treſorier betaelt, de ſelve ontfangt den Treſorier, ſonder daer af anden Heer rekening te doen, om dat hem geen sloten gelevert en zyn, maer blyft dat een eeuvvige verborghen rekening tuſſchen hem en den Rentmeeſter. Ia ſeght den Treſorier dat penninghen te vveſen die hem toecommen en den Heer niet an en gaen, alſo hy eintlick van al des Rentmeeſters sloten vollen ontfanck ſal moeten maken. Maer om van ſulcke ſchade by voorbeeldt noch claerder te ſpreecken, ſo neem ick dátter ſy een Domeine, daer af de ſomme vande sloten der Rentmeeſters jaerlicx bedraecht, 't een jaer deur 't ander, driehondert duyſent guldens, en dat van yder jaers sloten 7 jaren daer na deur den Treſorier gerekent wordt, 't welck om de boyeſchreven redenen dicwils langer anloopt. Dit ſo ghenomen, den Treſorier ſal na het ſevende jaer gheduerelic bewint hebben van 21 hondert duyſent guldens daer hy geen rekening af gedaen en heeft, noch volghens ſijn Inſtructie ſchuldigh en is te doen: Maer die rekening gelevert zynde, het can gebeuren (ſonder te na te ſprekẽ die ſo niet en doen, dan wort alleenlick geſeyt om te kennen te geven, hoe het toegaet daer ſulcx geſchiet) dat veel betalingen die inde laetſte jaren gedaen zyn, gheſtelt worden in de rekeninghen van d'eerſte, mette quitantien en documenten daer by gevoucht, al offe in dat jaer waren betaelt geweeſt: En alſo worden veel penningen, in d'eerſte jaren ontfangen zynde, gebrocht inde rekeninghen vande laetſte, ſulcx dat ſy ghenotende het prouffyt dat met een groote ſomme gedaen wort, dickwils ſloten crijgen, daer in ſy grootelicx te boven commen, als meer uyt gegeven hebbende dan ont-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ontfangen, waer me ſy genouch bewyſen hoe nodich dat was de lichting van penningen op intreſt, de verpanding en vercoping van landen die doen geſchieden: In ſomme ſoodanige Heeren en zyn geen meeſters van hun eyghen goet, ja haren ſtaet is hemlien ſelf onbekent. Angaende ymant mocht dencken deſe ſvvaricheyt voorcommen te weſen mettet gebruyck van *Eſtat au vray*, daer op ſal geantvvoort worden inden 5 tegenvvorp des 5 Hooftſticx.

Ten derden is in des 1 Hooftſticx 4 lidt geſeyt, den Treſorier veroirdent te vveſen, dat hy in ſyn rekening geen onderſcheydt en ſal maken tuſſchen de penninghen by hem vande Rentmeeſters ontfangen, voor het overleyeren der sloten anden ſelven Treſorier gedaen, en de penningen daer na ontfangen, maer dat hy vant een mettet ander vollen ontfanck ſal maken. Om van vvelcx ſchadelick vervolg verclarlng te doen, Ick ſegh aldus: Genomen dat de Rentmeeſters die ſulcke penninghen in handen hebben, voor de leveringh der sloten, de ſelve niet en telden anden Treſorier, maer die brochten inde eſpargne, 't is kennelick dat den Heer daer af terſtont 't gebruyck ſoude hebben, maer niet alſoo, ghetelt zynde anden Treſorier inder vougen als vooren, want hy daer af terſtont geen ontfanck en maeckt, maer heel verkeert ſegt (gelyck vooren verhaelt is) dat ſyn eygen penningen te vveſen, die den Heer niet an en gaen, ghemerckt hy van der Rendanten heele sloten, t' ſijnder tijt vollen ontfanck ſal moeten maken; vvelcken tijt ettelicke jaren daer na anloopende, ſoo heeft hy een geduerich gebruyck van onberekenpenninghen, die groote notabel ſommen bedraghen: Maer na den reghel des 4 Hooftſticx vvordt die ſvvaricheydt voorcommen, en ſulcke penninghen anden Treſorier tot Voordeel des Heeren alſoo ghetelt, al offe inde eſpargne gheleyt vvaren.

Ten vierden ſal ick verclaringh doen vande ſchadelicke inſettingh des vyfden Lidts van 't eerſte Hooftſtick, inhoudende dat den Treſorier veroirdent is,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

in elck jaers rekening te ſullen in ontfanck brengen der Rentmeeſters ſloten des ſelven jaers, weſende ſloten nochtans doen niet in weſen en waren; Tot vvelcken eynde ick ſegh, dickvvils te ghebeuren, dat menigen Treſorier int Jaer daer hy rekening af doet, grooten ontfanck brengt ſonder yet ontfanghen te hebben, vvaer tegen hy groote uytgeef ſtelt, die nochtans dadelick is uytgegeven, en dit al na de laſt van ſyn Inſtructie: vvaer uyt volght dat ettelicke Treſoriers dan ſeggen openbaer te vveſen, datſe dien ontfangen geſtelt hebben deur dvvanck der Inſtructie, ſonder metter daet yet te hebben connen ontfanghen, en dat haer uytgheef ſeker is, bevveſen zynde met haer documenten, daer uyt beſluytende groot verſchot van penningen gedaen te hebben uyt haer eyghen gelt, pretenderende daer af intreſt, en dat met groote ſchijnbaerheydt, daert nochtans mette ſaeck inder vvaerheydt ſo mach gheſtelt zyn, als int 2 Lidt deſes Hooftſticx gheſeyt is, hoevvelmen dat nochtans om de qua inſettings vville niet bevvijſen en can. Maer nade manier die int 4 Hooftſtick ſal beſchreven vvorden, comt in elc jaers rekening allen ontfang en uytgeef, ghelyckſe int ſelve Jaer dadelick geſchiet is, na het inhout van haer opſchrift.

3 HOOFTSTIC.

Inhoudende dat de ſwaricheden des 2 Hooftſticx oorſaeck zyn, waerom in ettelicke Rekencamers de inſettinghen vant 1 Hooftſtick niet en zyn anghenomen, maer een ander wijſe diens gebreecken hier oock ſullen beſchreven worden.

DE Superintendenten van ettelicke Rekencamers anmerckende de groote ſwaricheden int voorgaende 2 Hooftſtick verhaelt, en verſtaen niet oirboir die wyſe te volgen, te weten haren Treſorier vande ſloten te doen vollen ontfanck maken

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

maken, en van een Jaer niet eer te rekenen voor dat hem al de ſloten des ſelven jaers gelevert zyn, maer hebben liever op haer te nemen de moeyte van ſelfga te ſlaen alle afrekeninghen die mette Rentmeeſters moeten ghehouden worden angaende hun betalingen op de ſloten, houdende daer toe een Treſorier Generael die geen gelt en handelt, maer alleenlick bouckhoudt van ontfanck en uytgeef, brengende in ontfanck de ſloten vande rekeningen der Ontfangers, en in uytgeef al de betalinghen die de Ontfangers gedaen hebben; het ſlot van ſulcke rekening moet jaerlicx of ſo dickvvils alſmen 't maeckt, overeencommen mette ſomme der ſloten of der ſchulden van al de Ontfangers t'ſamen; En volghens ſulcke wyſe, deſen Treſorier Generael die geen gelt en handelt, can alle jaren rekening doen, (ghelijck de particuliere Rentmeeſters) vande ſloten die in elck jaer ghefloten zyn, ſonder na ander ſloten te vertouven. Ten anderen aldus doende, de onberekende penningen, daer int 2 Hooftſticx 2 Lidt afgeſeyt is, en blyven niet onder den Treſorier, noch tuſſchen hem en de Rentmeeſters en ſtaen ſulcke verborgen rekeningen niet, als ter ſelver plaets geſeyt is. Ten derden en valter de ſchadelicke ongeregeltheydt niet, verhaelt in des 2 Hooftſticx 3 lidt, namelick dat niet tegenſtaende den Treſorier de penningen der ſloten dickwils ontfanghen heeft ettelicke jaren eer hem de ſloten ghelevert ſijn, hy nochtans die niet en verantvvoort dan binnen ettelicke jaren daer na, blyvende den voorſchreven ontfanck eeulick verborghen. Ten vierden ghebeurter met de ſchadelicke manier beſchreven in des 2 Hooftſticx 4 lidt, inhoudende dat den Treſorier veroirdent is, in elcx jaers rekening te ſullen in ontfanc brengen der Rentmeeſters ſloten des ſelven jaers, welcke nochtans doen niet in vveſen en waren.

Doch vallen hier teghen weerom ettelicke ghebreken die duſdanich zyn: Ten eerſten alſſer groote betaling te doen is, het valt ongherievich de penningē te moeten vergaert en gecregen worden van veel verſcheyden Rentmeeſters, die dicwils

wils verre van malcander woonen, en bequamer die te vinden by eenen Treſorier: Die oock t'elckens, alſment hem vraecht, terſtont ſeggen can, wat penningē hy in caſſe heeft: Ten tweeden dat aldus doende de Rekenmeeſters of den Raet de boveſchreven moeyte op haer trecken, van ſelf ga te ſlaē der Rentmeeſters betalinghen op haer ſloten, mette afrekeninghen van dien, 't welck na natuerlicke oirden dén Treſorier ſo toecomt van ſijn Rentmeeſters, gelyckt elck Rentmeeſter toecomt van ſijn verpachters; want daer me den Raet of Rekenmeeſters van die moeyte ontſlegen zyn, en beter tijt hebben om haer te oeffenen int beleyt der Domeine, en het gene haer ampt eygentlick angaet.

Merct noch dat ſommige Rekenmeeſters om het boveſchreven angeval te verminderen, hebben 't bewint des Treſoriers in twee verſcheyde rekeningen gedeelt, d'eene eygentlick van de ſloten, d'ander vande incomſten gheen ſloten zynde, als van tractementen, renten, penningen ingecommē deur goeterving, geſchenck, vercooping van landen of goeden, en ſoodanige ander die onder geen beſonder Rentmeeſters ſtaende, door den Treſorier ontfangen worden; want van ſulckē ontfanck, daeraf men na geen ſloten en wacht, beſonder rekening gehouden zynde, ſoo can den Treſorier vande ſelve jaerlicx rekenen, gelyck de beſonder Rentmeeſters, 't welck ſoo niet en valt als de partien van die twee rekeningen t'ſamen in een gebrocht zyn, deur dien men dan om de ſlotens wille, na d'een met d'ander moet wachten. Inde Finance van Vranckryck wiert int jaer 1554 over de ſlotē veroirdent een eygen Ontfanger Generael, 't welck daer te vooren had bedient gheweeſt (na 't ghene van dies verhaelt is *au Guidon Generael des Finances fol.* 135) door den Ontfanger van Paris. Maer na de regel die beſchreven ſal worden int 4 Hooftſtick, en behouftmen (ſoomen wil) ſulck onderſcheyt van twee rekeningen niet te maken (ten waer de grootheyt des bewints verſcheyden Ampten vereyſchten) dan ſal dē ontfanck der ſloten met een beſonder Capittel by d'ander ontfanck mogen commen; of verſcheyden zynde, ſullē op een ſelve tijt gelyckelick mogen overgelevert worden. Eo-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Eenige Rekencamers diens Superintendenten nu ter tijdt haren Treſorier of Ontfanger generael geen vollen ontfanck der ſloten en laten maken, ſyn inde Nederlanden onder anderen in Vlaender de Rekencamer tot Ryſſel; De Finance vande Vereenichde Nederlanden; De Finance van Hollandt; De Rekencamer van Hollandt. Veel ander ſynder die d'ander wijſe volgen als Gelderlant, Zeelandt.

MERCKT.

WAnt ymandt dencken mocht, waerom de Superintendenten vande Financen en Domeinen meerder ſwaricheyt vinden inde vollen ontfanckmakingh des Treſoriers over de Rentmeeſters, dan inde vollenontfanckmakingh der Rentmeeſters over de Pachters, 't welck ſy ſoo laten blyven: d'Oirſaeck is datmen daer gheen levering van Rentmeeſters rekeningen en doet wachten na ſloten der Pachters, gelijckmen de levering van des Treſoriers rekeningen doet wachten na ſloten der Rentmeeſters.

4 HOOFTSTIC.

Vanden reghel diemen in des Treſoriers rekeningh houden ſal om te voorcommen de ſwaricheden des 2 en 3 Hooftſticx.

INt tweede Hooftſtick verclaert zynde de ſwaricheden dieder volgen uyt de iuſtellinghen des 1 Hooftſticx; ſo groot weſende datmen daerom in ettelicke Rekencamers die wyſe verlaten heeft en een ander anghenomen, diemen met ſulcke ſwaricheden bevint als verhaelt zyn int 3 Hooftſtick, ſoo ſal ick in dit 4 Hooftſtick ſeggen hoemen d'een met d'ander voorcomt, 't welck met weynich woorden aldus verklaert wordt.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Voor eerſt de reghel diemen in der beſonder Rentmeeſters rekeninghen houden ſal, is alſints na ouder ghevvoonte, ſulcx dat hier geen ander verandering en valt, dan in des Treſoriers rekeningen, en dat alleenlick int Capittel der sloten: Het gene hy daer in doen ſal anders dan te vooren is duſdanich, hy ſal in elck jaers rekening in ontfanck brengen met uytghetrocken ſommen, de penninghen by hem ontfangen vande Rentmeeſters voor de overlevering der ſloten an hem Treſorier gedaē, en dat in minderingh der toecommende ſloten diemen hem Treſorier leveren ſal; Maer alſſer levering der ſloten, an hem geſchiet is, ſo ſal hy vollen ontfanck maken van 't gene datter gebreeckt tot voldoening der ſelve ſloten, treckende het gene hy in mindering ontfangen heeft vande ſomme des ſlots, want daermee is den Heer vant ſlot voldaen.

Dit byden Treſorier alſoo nagevolcht weſende, ick ſeg dat daer mee al de voorſchreve ſwaricheden ſullen verhoet zyn, Ende hoewel de ervarenen dat, ſonder nader verclaring, ſouden connen uytrechten en ſoo bevinden, ick ſal nochtans tot meerder voldoening daer af breeder uytlegging doē als volgt.

Ghenomen datter ſy een Rentmeeſter die te berekenen heeft de twee jaren 1613. 1614. en dat den Treſorier ontfangen heeft den 10 Junius 1615 in minderingh van het toecommende ſlot des jaers 1613 (diens rekeningh ick neem als noch onghesloten en het slot onbekent te weſen) de ſomme van 4000--0--0. Daer na wordt het slot van 1613 anden Treſorier ghelevert op den 2 Sept. int voorſz jaer 1615 bedragende 6000-0-0 Dit geſtelt ſijnde in behoorlicke form gelijct in des Treſoriers rekening comen moet, ſal duſdanich ſyn.

Pieter de Gans Rentmeeſter van Hogenhuyſen moet berekenen de 2 jaren 1613. 1614.

Ontfanghen den 10 *Iunius* 1615 *in mindering vant toecommende ſlot des jaers* 1613 *de ſomme van* --- 4000-0-0

Het ſlot des jaers 1613 *wiert den Rendant ghelevert den 2 Septem.* 1615 *bedragende* 6000--0--0, *maer want daer op in mindering ontfangen is de voor-*

ſchreven

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſchreven 4000-0-0, *ſoo wort hier alleenelick vollen ontfanck ghemaeckt vande overſchietende.* - - - 2000--0--0

En blyct hiermee dat den Heer van 't heel slot voldaen is, met verclaring vant gene den Treſorier ontfangen heeft voor-de levering des slots an hem ghedaen, oock mede wat sloten hem gelevert zyn, metten dagh der levering, en wat rekeningen hy noch te berekenen heeft, alles na 't behooren.

Maer ſo int ſelve jaer 1615 geſchiet waer eenigen ontfanck of leveringh des slots vant jaer 1614 dat ſoude onder 't voorgaende jaer 1615 commen in ſulcken poſte als 't ſelve jaer 1613 geſtelt is.

Soo de voorſz 4000-0-0 hadden ontfangen gheweeſt in een ander voorganghen jaer dan 1615, ick neem in 1614 't is kennelick dat de poſte dan aldus ſoude ſtaen

Pieter de Gans Rentmeeſter van Hoghenhuyſe moet berekenen de 2 jaren 1613. 1614.

Het ſlot des jaers 1613 *wiert den Rendant ghelevert den 2 September* 1615 *bedragende* 6000-0-0, *maer wãt daerop in mindering ontfangen is* 4000-0-0 *blijckende inde rekening van* 1614 *fol.* 17, *ſoo wordt hier alleenlick vollen ontfanck ghemaeckt van de overſchietende.* - - - - - 2000--0--0

Maer ſoo anden Treſorier ghelevert wierde het slot eens Rentmeeſters, ſonder van te vooren yet in minderingh van 't ſelve slot ontfangen te hebben. Tis kennelick dat de poſte dan aldus ſoude ſtaen.

Pieter de Gans Rentmeeſter van Hoghenhuyſe moet berekenen de 2 jaren 1613. 1614.

Het ſlot des jaers 1613 *wiert den Rendant ghelevert den 2 September* 1615 *bedragende* - - - 6000-0-0

Maer by aldien den Treſorier alleenelick penninghen ontfanghen had in mindering van het toecommende slot, ſonder levering des slots an hem geſchiet te weſen, Tis kennelick dat de poſte dan aldus ſoude ſtaen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Pieter de Gans Rentmeester van Hogenhuyse moet berekenen de 2 jaren 1613. 1614.

Ontfangen den 10 *Iunius* 1615. *in mindering vant toecomende slot des jaers* 1613 *de somme van* - - - 4000--0--0

Alwaer blijckt op dat jaer die penningen by den Rentmeester berekent en in ontfanck gebrocht te sijn, daer ter contrarie na d'oude ghemeene wijse, dien ontfanck an den Rekenmeesters onbekent is, en soo langhe vertoeft van verantwoort te worden, als int 1 lidt des 2 Hooftsticx ghesеyt is.

Maer byaldien den Tresorier geen penningen in mindering des toecommende slots ontfanghen en had, en dat hem oock het slot niet en waer ghelevert geweest, 't is kennelick dat de poste dan aldus soude staen,

Pieter de Gans Rentmeester van Hogenhuysen moet berekenen de 2 jaren 1613. 1614.

Het welck dient tot anwijsing wat onberekende jaren den Tresorier in sijn toecommende rekening sal moeten stellen.

By aldien anden Tresorier vvaer een slot ghelevert door 't welck den Rentmeester te boven quaem, meer uyt gegeven hebbende dan ontfangen; 't Is kennelick dat den Rentmeester en Tresorier haer instructie niet en volgen, inhoudende dat sy het een deel moeten stellen in volle betaling des ghelevert slots, en het ander deel, te vveten het overschot, in mindering van sulcken slot eens anders jaers als den Rentmeester sal seghen te behooren, en na den eysch van dien sal den Tresorier de partie in syn rekening verbeteren voor het overleveren van dien. Maer soo den Rentmeester syn eyghen penningen voor den Heer verschoten had op interst, of geleent sonder interest, die en moet hy niet brengen in uytgeef, maer in ontfanck, als van syn selven ontfanghen vvesende, en commende daer als d'ander crediteurs, vvant dese manier ghevoucht zynde soo vvel in des Tresoriers als inder Rentmeesters rekeningen, soo

moet

moet den ontfanck altijt meerder ſijn dan den uytgeef, of daer me effen weſen en nummermeer minder, vvaer deur gheſchuwet wordt de haſpeling dieder volcht uyt toelating van meerder uytgheef dan ontfanck.

Maer angeſien ick hier van ſloten geſproocken hebbe, ende int volgende noch ſpreecken ſal, ſoo ſtaet te anmercken, voor de gene diet onbekent mocht zyn, dattet woort ſloten doort gebruyck op tvveederley wijſe genomen vvordt, want ſloten die den Treſorier vande Rekenmeeſters ontfangt, ſijn een geſchrift inhoudende de ſomme des ſlots of der reſte die hy vande particuliere Rentmeeſters moet invoorderen, maer ſloten die hy vande Rentmeeſters ontfangt, zyn de penningen die ſy op haer ſloten aen hem betalen.

Tot hier toe is geſeyt vande regel die den Treſorier houden ſal over de ſloten van gelt, angaende de regel over de ſloté van granen, dit is daer me gelijck, als het slot vande granen op gelt geſtelt is, want ſulck slot gelevert zynde anden Treſorier, hy maeckt daeraf vollen ontfanck: Maer by aldient op gheen gelt geſtelt en is, en dat den Treſorier geen ander penningen en verantwoordt, dan die telckemael vande vercochte granen commen (gelijckt tot ſommige plaetſen gebeurt) ſoo en iſſer by hem alſdan gheen vol slot te verantwoorden, maer comt alles onder het cappittel in mindering des ſlots tot dat de laetſte granen vercocht zyn, daer me het slot voldaen is.

Merckt noch te gebeuren daert bewint van granen ſeer groot is, datter een beſonder Rentmeeſter overgeſtelt wort, ende inde ſelve heerlicheyt noch een ander Rentmeeſter over 'tgelt en die ontfangt al het gelt dat vande vercochte granen comt, om de heele incomſt van de heerſchappie in ſijn rekening te vervangen, welcke penningen daert ſoo toegaet, de ſelve Rentmeeſter alſoo in rekening brengt, ghelijck vanden Treſorier geſeyt is. 't Gebeurt oock dat den Rentmeeſter vande granen mede Rentmeeſter vande penninghen is, doende van elcx een beſonder rekening al 't welck even oock ſoo toegaet als wanneer over elcke rekeninge een beſonder Rentmeeſter is.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Deur de regel tot hier toe beſchreven, ſegh ick dat de ſwaricheden des 2 en 3 Hooftſticx ſullen voorcommen zyn, daer breeder verclaring af blyckē ſal int volgende 5 en 6 Hooftſtic.

5 HOOFTSTIC.

Inhoudende weerlegghing van ettelicke teghenworpingen die tegen de regel des 4 Hooftſticx ſouden moghen voorghewent worden.

HOewel ick niet al bedencken en can 't geene men teghen 't voorgaende 4 Hooftſtick mach voorwenden, ſo heeft my nochtans goet gedocht, hier te ſtellen het beſonderſte dat my te vooren gecommen is, verwachtende daerme de tegenworpingen die ander ſullen mogen bybrengen.

1 TEGENWORP.

GHenomen voor eerſt dat ymant ſeght te connen ghebeuren, dat volgens deſe wyſe des 4 Hooftſticx anden Treſorier van voorgaende jaren ſullen ſloten behandicht worden op den laetſten dach des teghenwoordich jaers, daer afmen hem doende terſtont vollen ontfanck maken en de penningen oplegghen, ſonder die vande Rentmeeſters te hebben connen ontfangen, dattet onbillich waer ſulcx een Treſorier voor te leggen. Hier op dient tot antwoordt: Voor eerſt dat den Rentmeeſters dergelijcke gebeurt van pachten en renten die in 't eynde des jaers verſchijnen, en daer af vollen ontfanck maken inde rekening die ſy overleveren binnen ſes maenden naden uytganck des jaers, of binnen ſulcken tijt als de Inſtructie inhoudt, daerom ghelijcker gheen onredelickheyt ghelegen en is inde Rentmeeſters ſodanigen regel te doen volgen, alſoo en iſſer oock geen in gelegen voorden Treſorier. Bovendien ſtaet noch te anmercken datmen achter het ſlot der rekening (volgens de goede wyſe diemen ghebruyckt inde Finance

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

nance van Vranckeryck) ſtelt een *Eſtat Final*, inhoudende onder anderen, hoe veel tyt na de behanding vant ſlot, den Treſorier vergunt wort om de penningen te moeten opbrengen: Sulcx datmen den Treſorier met deſe wyſe niet onredelick te vooren en leght.

2 TEGENWORP.

YMant ſal mogen ſeggen dattet ſlot van des Treſoriers rekening der ſloten na d'oude manier, jaerlicx uytwijſt des Heeren ſuyver incomſt allerRentmeeſterſchappen of Ontfangerien daer in begrepen, maer dat ſulcx niet uyt en wyſt het ſlot vande rekening der ſloten na deſe wyſe, alwaermen wel heeft de ſuyver incomſt van elck Rentmeeſterſchap, diens rekening in dat jaer geſloten is, maer niet de ſomme van al de ſloten t'ſamen, hier op dient tot antwoort, dat de ſaeck recht inghеſien na 't behooren hier diesangaende meerder beſcheyt en volcommentheyt is dan na d'oude manier. tot welcx verclaringh t'anmercken ſtaet, dattet slot vande rekeningh der sloten na d'oude manier, eerſt gecreghen wort na dattet laeſte slot anden Treſorier gelevert is, 't welck ettelicke jaren anloopt om de redenen breeder verclaert in des 2 Hooftſticx 1 Lidt: Daerom alſmen na deſe vvyſe oock ſoo lange wacht, en datmen alſdan de sloten byden anderen vergaert, de ſommen van allen is de ſuyver incomſt, 't welck by memorie geſtelt zynde achter het slot des jaers daer dat in geſchiet, men heeft het begeerde. Doch ſtaet hier noch te gedencken dat ſulcx noch na d'oude noch na deſe vvyſe, niet en is de heele ſuyver incomſt, overmits daer an gebreeckt het slot van des Treſoriers rekeningh over 't ſelve jaer, 't vvelck inhoudt de partien die byde particuliere Rentmeeſters niet bequamelick en connen ontfangen noch uytgegeven vvorden. Daerom alſmen de rechte heele ſuyver incomſt vviide vveten, ſoo ſoude dat slot daer noch moeten by vervoucht ſyn ſoo vvel na d'oude manier als deſe.

Merct

Merct noch dattet daermen contrerolle houdt als de volgende int 2 deel deſes handels, niet noodich en is na eenighe leveringh van ſloten te wachten, om jaerlicx kennis der ſuyver incomſt te hebben, vvant de laetſte maentſtaten, te weten van December ontfanghen en opgedragen weſende, ſoo can des jaers heele ſuyver incomſt terſtont bekent worden, en dat met meerder vernoughen, door dient na d'oude manier vvel ſeven jaren moet anloopen [of ſoo veel meer of min als het oyerleveren vande rekening der ſloten langer of corter tijdt vertoeven ſal] eermen daer toe gheraeckt; En daerbenevens inſiende dat de menſchen na hun ghemeene natuerlicke ghenegentheydt, niet ſeer begeerich en zyn om te vveten wat haer ſuyver incomſt binnen ſeven jaren ſal vveſen, om dat niemant bekent en is of hyt beleven ſal, noch hoe ſy over ſeven jaren vvas, om datſe t'ſedert dien tijt ſeer mach verandert zyn, maer dat ſy begeeren te vveten hoe ſy tegenvvoordelic is, 't vvelck men na d'oude manier niet vveten en can, ſoo iſt in meerder reden ghegront te anvaerden de voorſchreven vvyſe, door vvelcke ſulcx naden uytganck des jaers terſtont bekent vvordt, die ick beſchrijven ſal int volgende 14 Hooftſtick, alvvaer niet alleen geſeyt ſal vvorden vande ſuyver Incomſt, maer oock vande veroveringh of verachtering op daer jaer gheſchiet, 't vvelck noch vvat anders is dan ſuyver incomſt.

3 TEGENWORP.

ANghesien na d'oude manier de ſloten aller Rentmeeſters rekeningen van een ſelve jaer altſamen oirdentlic in des Treſoriers rekening commen, opt een jaer met ſulcken vervolch als opt ander, en altemael vol verantvvoort, ſoo iſmen daermee verſekert datter gheen leveringh van rekening byde Rentmeeſters noch verantvvoordıng van sloten byden Treſorier vergeten en blyft, 't vvelck lichtelick conde gebeuren, als die verantvvoort vvierden op verſcheyden jaren, vvant foder

der een slot vergeten waer den Treſorier te behandighen, of dat hy vergate eenig der geleverde sloten in ontfanck te brengen, het conde ghebeuren dattet nummermeer tot prouffyt vanden Heer ingevoordert of verantwoort en wierde. Hier op dient tot antwoort dat angesienmen volghens de regel des 4 Hooftsticx in elcke jaerlicksche rekeningh des Treſoriers met seeckerheyt siet, wat sloten datter gelevert en ongelevert zyn, tot opt laeste jaer toe, gelijckmen inde uytgeef der rekening siet wat renten betaelt en onbetaelt zyn: Soo ist openbaer hier veel meerder en sekerder beſcheyt van sloten te wesen, dan na d'oude wyse, want aldus doende soo blijct in des Treſoriers rekening altijt, 't gene in syn rekening na d'oude wijse onbekent is, alwaermen niet en siet wat sloten hy ontfangen heeft na het jaer daer syn laetste gheleverde rekening af is, op welcke sloten, die van veel jaren in groote menichte moghen zyn, veel can ontfanghen wesen, daer den Heer of Rentmeesters niet af en weten, waer af d'oirsaeck is, dat de levering der sloten anders inde rekening gestelt wort danse inder vvaerheyt gheschiet, maer na de wyse des 4 Hooftsticx volghtmen de saecke ghelijckse inde natuer wesentlick toegaet.

4 TEGENWORP.

NAdient den Treſorier vry sal staen, in syn rekeningh te stellen op wat sloten hy de penningen vande Rentmeesters ontfanght, soo sal daer uyt volgen, (mocht ymant seggen,) dat hy selden sal stellen yet ontfanghen te hebben voor het sluyten der rekening in mindering van het toecommende slot, waer uyt wyder volgen sal, dat des Rentmeesters betalingen tusschen hem en den Treſorier, verborgen rekeningen sullen blyven, gelijct voormael toegegaen heeft. Hier op wort geantvvoort de sake al anders gelegen te zyn, om dese redenen: Ten eersten deur dien in des Treſoriers rekeningh blycken sal ('t welck na d'oude vvyse onbekent is) den Rent-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

meester op 2, 3 of meer jaren geen rekening overghelevert te hebben, en bovendien dat hy daer op anden Treſorier gheen betaling gedaen en heeft, maer onbehoorlick onder hem hout al het geene die floten ſullen bedragen, ſulcx dat ſijn onachtſaemheyt of quaden dienſt daer door openbaer is, 't welck na d'oude wyſe ſoo niet en blyckt : Ten tweeden het ſlot anden Treſorier ghelevert zynde, hy moeter vollen ontfanck afmaken,en dat goet doen int ſelve jaer daer de levering in geſchiet volghens de reghel des 4 Hooftſticx, 't welck na d'oude wijſe veel jaren daer na can anloopen : Ten derden de Rentmeeſters wetende dat de betalinghen die ſy an den Treſorier voor het overleveren des ſlots doen, nu anden Rekenmeeſters bekent zyn anders dan te vooren, en ſullen niet geeren toelaten dat haer goede betalinghen verborgen blyven tot vercleening van haer achtbaerheyt, maer ſullen geneycht ſijn die ſelf te openbaren.

5 TEGHENWORP.

HEt is inde Finance van Vranckrijck int ghebruyck den Ontfanghers en Treſoriers ten eynde van elck haer te doen leveren een ſtaet des ſelven jaers die genoemt wort *Eſtat au vray*, beteyckenende warenſtaet, welcke de Rendanten trecken uyt haer manualen, om daer me te verwachten de rekening met haer documenten, daer de warenſtaet inde examinatie behoorlicke overeencomming me ſal moeten hebben, op ſware ſtraffen daer toe geſtelt; wantmen ſich int veroirdenen van betalingen, int maken van aſſignatien en deſchargen daerop ſoo betrout, al oft een geexamineerde geſloten rekening waer. En wordt warenſtaet geheeten, tot onderſcheyt des geraemden ſtaets die ſy noemen *Eſtat per eſtimation*, en gelevert wort opt begin des jaers.

Dit ſoo ſijnde yemant ſal meughen ſegghen, dat de ghene die

die deſe wijſe volghen, ſoo veel hebben als des Treſoriers jaerlickſche rekening, daer an hier vooren gheſeyt is ſoo veel gelegen te vveſen. Om hier op myn ghevoelen te verclaren, ſoo houde ickt daer voor, datmen mettet gebruyck van *Eſtat au vray* veel ſvvaricheden voorcomt, diemen lyden moet in ander financen daermenſe niet te vverck en ſtelt, doch datter noch ſvvaricheden ſyn die daer deur niet ghevveert en vvorden, vvelcke ick hier beſchrijven ſal als volght.

Ten eerſten alſoo den Treſorier niet alle jaren ſyn rekening en levert, gelijck hy doen can na de manier des 4 Hooftſticx, maer langhe wachten moet tot dat aller Rentmeeſters ſloten hem ghelevert zyn, ſoo volght hier uyt dat de Treſoriers die qualick willen, wetende dattet overleveren haerder rekening mette quitantien en documenten vandien, ſeer langhe an ſal lopen, mogen inden *Eſtat au vray*, in uytgeef brengen partien die niet betaelt en ſijn, genouch verſekert weſende, dat ſy die quitantien en documenten door 't behulp van renverſalen wel ſullen becommen, teghen den tijt dat ſy die ſullen moeten overleveren: 't Welck ſoo niet vallen en moet, daermen hemlien alle jare haer rekening mette documenten doet overleveren na de regel des 4 Hooftſticx.

Ten tweeden volgens de regel des ſelfden 4 Hooftſticx, ſoo ſyn alle jaren door des Treſoriers eyghen belyding in ſijn rekening oirdentlick bekent al de ſloten die hem tot dien tijdt toe gelevert ſijn, en noch gebreecken hem gelevert te worden: 't welck ſoo niet en blijckt inde *Eſtat au vray*, alwaer gheen kennis en is van al de ſloten diemen den Treſorier behandicht heeft na ſijn laetſte geleverde rekening, weſende dickvvils in ſeer groote menichte daer groote verborgen ſommen op connen ontfangen ſyn.

Ten derden *Eſtat au vray* en gheeft gheen kennis van al de betalinghen die de Rentmeeſters anden Treſorier doen op haren ontfanck voor het ſluyten haerder rekeninghen,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

welcke betalingen nochtans ſeer veel connen bedragen(voornamelick daer de Rentmeeſters lanckſamelick rekenen.) Maer volgens de regel des 4 Hooftſticx ſynſe openbaer. Angaende ymant mocht meynen ſulcke kennis onnoodich te vveſen, om dat den Treſorier van der Rentmeeſters ſloten vollen ontfanck maeckt inden *Eſtat au vray*, daermen op te werck gaet al oft de geexamineerde rekening vvaer. Hier op wordt geſeydt : Ten eerſten dat die penninghen na deſe wyſe des 4 Hooftſticx anden Treſorier ſoo getelt worden, al offe dadelick inde eſpargne vvaren geleyt ghevveeſt, daer ſy anderſints lange na dien tijt, int volghende jaer byden Treſorier in ſyn rekening verantvvoort vvorden, als breeder daer afgeſeyt is in des 2 Hooftſticx 3 Lidt : Boven deſe verlangingen volchter noch dit uyt, te vveten dat de Rekenmeeſters van die betalingen geen kennis hebbende, vergunnen den Treſorier inden *Eſtat final*, noch langer atterminatie of tijt om te innen 'tgene nochtans over lang dadelick was ontfangen, alles ſtreckende tot groot achterdeel van den Heer : Welck ongheval na deſe vvyſe daer die betalingen bekent zyn, niet gheſchien en can.

Ten vierden aengeſien hier vooren in deſen 5 teghenworp geſeyt is, dat ick 't gebruyck van *Eſtat au vray* voor ſulcx houde, datmender veel ſvvaricheden me voorcomt, diemen lijden moet in ander Financen daermenſe niet te vverck en ſtelt : Soo mocht ymandt vragen om vvat reden 't gebruyck der ſelve in deſen handel niet gebrocht en is ? Hier op dient tot antvvoort, dat de ſtaten die alle maenden gheſonden vvorden en maentſtaten heeten (welcker beſchrijvingh int 8 Hooftſtick volgen ſal) altemael ſijn *Eſtats au vray* diens waerheydt by eedt der Rentmeeſters beveſticht zynde, ick veel oirboirder acht als d'ander, om twee voornamelicke redenen. Ten eerſten angeſien deſe alle maenden commen en d'ander alleenlic eens des jaers, ſo volcht daer uyt dat alle partien van caſuelen ontfanck diemen alle maende inde maentſtaten overſent, ten eynde des iaers niet en connen vermindert of verſwegen worden,

gelyck

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gelyck na d'ander wyſe, daermen ten eynde des jaers alſt lange geleden is, ſulcke partien al t'ſamen ſent, want ſy die qualick vvillen, als dan vrymoedelicker yet achter laten of verminderen: s'Gelijcx oock connen ſy alſdan in uytgeef de ſommen van reparatien en dierghelijcke lichtelicker vermeerderen, 't vvelck ſoo niet gheſchien en can als ſulcx deur voorgaende maentſtaten is angedient gevveeſt: Want het is kennelick dat een Rendant met meerder perikel in ſijn maentſtaten caſuelle partien verſvvijgt die tegenvvoordelick geſchien dan in jaerlijckſche ſtaten gheſonden vveſende na dat de gheſchiede ſaken lange geleden ſijn. De tvveede voornamelicke reden, vvaerom deſe maendelicke *Eſtats au vray* oirboirder ſijn dan de voorſchreven jaerlicxſche, is datter des Treſoriers als oock der Rentmeeſters gerede penninghen in caſſe, mitſgaders haer reſtanten, door bekent ſijn, daer an ſoo veel hangt als int 13 Hooftſtick breeder ſal geſeyt vvorden, en alles geſchiedende ſonder meerder becommering der Rekenmeeſters, oock ſonder meer Officiers: vvant doende de controlleurs (in rekencamers daermē controlleurs oft correcteurs gebruyckt) contrerolle houden na deſe vvijſe, ſoo vvort alles uytgherecht mette ſelve Officiers ſonder meer gagien te betalen.

6 HOOFTSTIC.

Inhoudende verclaringh dat de ſwaricheden des 2 en 3 Hooftſticx door de reghel des 4 Hooftſticx voorcommen zyn.

IN't 4 Hooftſtick beſchreven zijnde, de regel deur vvelcke ick ſegh voorcommen te vveſen de ſvvaricheden des 2 Hooftſticx beſchreven in vier leden, mitſgaders noch tyvee ſvvaricheden des 3 Hooftſticx, ſoo ſal ick daer af breeder verclaring doen als volght.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Om eerſt te ſeggen hoe voorcommen is de ſwaricheyt van des 2 Hooftſticx 1 Lidt, angaende het lange anloopen vant overleveren des Treſoriers rekening der ſloten, ſoo ſtaet te gedencken den Treſorier, volgens d'oude manier, veroirdent te weſen, van elck jaer niet eer rekening te doen, voor dat hem de sloten aller Rentmeeſters des ſelven Iaers altemael ghelevert ſyn, als gheſeyt is in des 1 Hooftſticx 3 Lidt: Maer want die overlevering langen tyt vereyſcht, en dat des Treſoriers langhſaem overleveringh daer uyt volghen moet, om redenen breeder verclaert in des 2 Hooftſticx 1 lidt, ſoo is daer tegen voorſien en regel geſtelt int 4 Hooftſtick, inhoudende dat den Treſorier alleenelic in rekening ſal brengen de sloten die hem in dat jaer dadelick ghelevert ſyn, en niet teghen natuerlicke oirden, de ſloten die doen niet in weſen en waren door 't welc den Treſorier alle jaere can rekenen gelyck de beſonder Rentmeeſters. Sulcx dat daerme die langſaem overlevering openbaerlick voorcommen is.

Angaende des 2 Hooftſticx 2 Lidts ſchadelick vervolgh, dat den Heer 't gebruyck ſijnder penningen moet ghemiſſen, is voorcommen deur dient ſpruyt uyt de voorſz. langſaem overlevering van des 2 Hooftſticx 1 Lidt, 't welck beweſen is nu niet te moeten vallen, ghemerct den Treſorier deur de regel des 4 Hooftſticx alle jare rekening can overleveren.

Des 2 Hooftſticx 3 lidts ſchadelick vervolgh, van den Treſorier veroirdent te weſen, dat hy in ſyn rekening geen onderſcheydt en ſal maken tuſſchen de penninghen by hem vande Rentmeeſters ontfangen voor het overleveren der ſloten anden ſelven Treſorier gedaen, ende de penningen daer na ontfanghen, en can hier oock niet vallen; ghemerct na de regel des 4 Hooftſticx die penningen an den Treſorier ſoo ghetelt worden, dat den heer dadelick het gebruyck daer af can ghenieten.

Der 2 Hooftſticx 4 lidts ſchadelick vervolch der quade inſetting, door welcke den Treſorier bevolen wort, in elck jaers rekening in ontfanck te brengen der Rentmeeſters ſloten, die

nochtans

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

nochtans in dat jaer niet in weſen en waren, en valt hier niet, want volghens de regel des 4 Hooftſticx, ſoo en commen in elcke rekeningh des Treſoriers gheen ander ſloten met uyt-ghetrocken ſommen dan die hem dadelick gelevert ſyn.

Des 3 Hooftſticx eerſte ſwaricheyt, van het ongherief en achterdeel dat den Heer wedervaert, als hy beſcheyt begeert vande ſomme aller penningen in caſse, 't ſelve te moeten geweten vvorden door veel verſcheyden Rentmeeſters, ghelyck toegaet daer den Treſorier gheen vollen ontfanck en maeckt van der Rentmeeſters ſloten, dat en valt hier niet, ghemerckt ſulcx door de regel des 4 Hooftſticx bekent is door een perſoon, te weten den Treſorier die alle ſloten ten vollen verantvvoort, ſonder nochtans de voorſz. ſvvaricheden daer uyt te volghen.

Des 3 Hooftſticx tvveede ſvvaricheyt, angaende de moeyte die de Rekenmeeſters op haer trecken door ſelfs ga te ſlaen des Rentmeeſters betalingen op haer sloten mette afrekeningen van dien, ſulcx en gebeurt hier niet, maer ſyn daer af t'eenemael ontslagē volgens de regel des 4 Hooftſticx, deur welcke het ſelve na natuerlicke oirden, by den Treſorier ghedaen wort.

MERCKT.

DE regel des voorgaende 4 Hooftſtick can gevolght vvorden in rekencamers ſonder contrerolle als de navolgende beſchreven int tvveede deel deſes handels, en dat metten oirboir hier voren verhaelt: Maer daermen ſulcke contrerollen ghebruycken vvil, canmen bovendien ghedverige kennis hebben van der Rentmeeſters en Treſoriers gherede penninghen in caſſe en van haer reſtanten, met ander voordeelen die hier na ſullen beſchreven vvorden.

TVVEE-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

TWEEDE DEEL

deſes Handels vande maniere der Contre-rolle in Rekeningh van Domeine.

CORTBEGRYP.

deſes 2 Deels.

HEt is gheleden ontrent elf jaren dat ſijn VORSTELICKE GHENADE begonſt te doen houden contrerolle der rekeningen van ſijn Domeine in form van Italiaenſche bouckhouding, waer deur gheduerlick bekent waren der Rentmeeſters gherede penninghen in caſſe mette Reſtanten, daer af ick inden jare 1608 de manier in druck liet uytgaen : Maer vvantmen daer na deur de gheduerighe ervaring groote verlichting in ſulcke bouckhouding ghevonden heeft, met min gheſchrift dan te vooren, ſoo heb ick voor myn genomen de beſchryving van dien, vvelcke ick contrerolle noem, te laten drucken en dat om drie voornemelicke redenen: Ten eerſten op dattet tot voorbeelt ſoude dienen der geene die begheerich mochten zyn die te willen nacommmen : Ten tvveeden op dat haerlieder verbetering ſooder eenighe viel en int openbaer quaem, tot onſe meerder verlichting ſoude mogen ſtrecken; Ten derden en voornaemſten op dat vvanneer eenighe Officiers deſer contrerolle als Controlleur en Clerck ſullen geraken te overlyden of uyt den dienſt te ſcheyden altyt ander ſouden mogen gevonden worden die de ſake verſtaen.

De Hooftſticken deſes tvveden deels zyn duſdanich :

7 Hooftſtick vant bereyſel der contrerolle.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

8 Hooftſtick vande form der maentſtaten.

9 Hooftſtick van het overdraghen der maentſtaten inde contrerolle.

10 Hooftſtick van het overdragen der partien met voorgaende verwitting.

11 Hooftſtick vant examineren vande rekeninghen der Rendanten tegen de contrerolle, en van het ſluytē der ſelve.

12 Hooftſtick inhoudende prouve der overeencomming vant ſlot der maentſtaten mettet ſlot der contrerolle,

13 Hooftſtick vande reſtanten.

14 Hooftſtick vande jaerlickſche verovering, verachtering en ſuyver incomſt.

7 HOOFTSTIC.

Vant bereytſel der Contrerolle.

EEr ick totte ſake des bereytſels comme, ſal ick wat ſeggen vande ghedaente der contrerolle int ghemeen, te weten dattet is copie der jaerlickſche manualen die de Rentmeeſters houden of behooren te houden volghens haer inſtructie, vervangende al de beſonder partien van penninghen die ſy dadelick ontfanghen op der pachters ſchulden daer ſy vollen ontfanck af maken, mitſgaders de beſonder partien van alle dadelicke ordinaris, extraordinaris en caſuellen ontfanck, s'ghelijcx oock van allen dadelicken uytgeef. Al deſe copien (die behoorelicke overeencomming moeten hebben met der Rentmeeſters rekeninghen) worden hier t'ſamen gheſtelt in een bouck als Generale contrerolle met ſulcken vervolch gelijck ſy commen in des Treſoriers rekening, daer int voorgaende

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gaende 4 Hooftſtick af gheſeydt is, welcke generale contrerolle al die beſonder bequamelick vervanghen can, om dattet lang verhael der Rentmeeſters rekeninghen daer niet in en comt, maer alleenelick het gheene totte ſake der contrerolle nodich is.

Oock valter vercorting overmits debet en credit hier niet gheſtelt en vvorden nevens malcander als inde Italiaenſche bouckhouding, maer d'een onder d'ander; vvaer deur de contrerolle met der Rendanten rekeningen meer lijckformicheyt crijcht dan te vooren, 't welck meer ander cortheydt en bequaemheyt veroirſaeckt.

Dit vande ghedaente der contrerolle int ghemeen gheſeyt zyn, ick ſal nu commen tot haer bereytſel, 't welck men ſchrijft op 't begin des jaers of int einde des voorgaende jaers, dienende tot twe voornamelicke dinghen: Ten eerſten op dat elck Capittel en partie ſijn behoirlicke plaets hebbe, alſmen daer onder ſal commen te ſchrijven de ontfangen en betaelde penninghen; Ten tweeden op dat int overdragen der penningen uyt de maentſtaten inde contrerolle, niet te ſchrijven en valle, 't ghene het bereytſel angaet, en den lichten voortganck vant overdragen verachteren ſoude.

Het bereytſel des eerſten jaers daermen 't ghebruyck van contrerolle me beginnen wil, wordt getrocken uyt yder Rentmeeſters laeſte voorgaende rekening, met ſulcken ghevolch der capittelen en haer partien gelijckſe daer ſtaen, maer de bereytſels van d'ander volgende jaren, worden met meerder lichticheyt elck getrocken uyt ſijn voorgaende contrerolle.

Inde bereytſels wort int gemeen dit gaghеſlagen, voor eerſt datmen alleenelick ſtelt der capittelen opſchriften en onder elck van dien de partien daer onder ghehoorende met haren verſchijndach en ſomme, achterlatende alle lanck verhael van des Rendants rekening, dat totte ſake van contrerolle niet en gelt. Ten anderen datmen uyttreckt de ſomme die byden Rendant in ſijn rekening moeten uytghetrocken vvorden, en binnen ſtelt die den Rendant niet uyttrecken

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

en ſal, latende onder elcke partie ſoo veel ledighe plaets, als ghenouch is om in te ſtellen den daghelickſchen ontfanck of uytgheef die daer na vande ſelve partie volghen ſal. Om vant welck totte voorbeelden te commen, ſoo valter eerſtelick te ſtellen het opſchrift der contrerolle als volcht.

CONTREROLLE VANDE Rekeninghen der Domeine van N over het jaer 1615.

Contrerolle der rekening Generael ofte des Treſoriers. - - - - - - *Fol:* 1.
Contrerolle der rekening van Hooghenhuyſe. - - *Fol:* 70.
Contrerolle der rekening van Snippenburch. - - *Fol:* 120.
Contrerolle der rekening van Roovelt. - - - *Fol:* 183.

En ſoo voort met d'ander rekeninghen.

Het opſchrift ſoodanich zynde, ick ſal nu ſegghen.

Vant bereytſel des ontfancx en uytgheefs.

En eerſt

Vant bereytſel des ordinaris ontfancx.

Beghinnende met een partie van pacht ſtaende onder het opſchrift haers capittels als volcht:

4 Cap. vande Erfpachten.

Hendrick de Witte is ſchuldich van erfpacht der 4 houve verſchÿnende den 10 *Majus* 1615. - - - 360-0-0

Ont-

Ontfanghen

Alvvaermen ſiet het boveſchreven naghecommen te vveſen wantter geſtelt is den verſchyndach ende ſomme van 360-0-0 uytghetrocken, om datmen vveet den Rendant die te ſullen uyttrecken en vollen ontfanck daer af maken. Hier onder is gheſtelt het vvoort *ontfanghen* met ſoo veel ledighe plaets als ghenouch is om daer in te ſchryven den dadelycken ontfanck dieder navolgen ſal, daer onder is getrocken een rechte linie dienende tot onderſcheyt der partien of poſten.

Deur het boveſchreven canmen verſtaen, op derghelycke vvyſe gheſtelt te moeten worden renten en ander ordinaris incomſten die te vooren bekent zyn, en daer den Rendant vollen ontfanck af maeckt.

Maer ſooder vvaer ontfanck van thienden, diens Coopers en ſommen ten tyde van het toemaken der bereyding onbekent zyn, en ontrent Iulius eerſt ſullen vercocht worden, in ſulcken gevalle ſchrijftmen alleenelick de N° naem en plaets der thiende met datter bekent is, en men laet open plaets voor de naem des toecommenden Copers en der penninghen, vvelcke men daer nae ſtelt uyt de coopcedullen als die bekent zyn, waer af ick tot naerder verclaring dit volghende voorbeelt ſtel.

12 Cap. vande thiende verſchynende den 11 November 1615.

N° 1 *ghecocht by*

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ontfanghen

No 2 ghecocht by

Ontfanghen

No 3 ghecocht by

Ontfanghen

De voorſchreven thienden daer na in Iulius vercocht zynde, en de coopcedullen vandien door den Controlleur ontfanghen, ſoo ſteltmen by elck parceel de namen der Copers mette ſommen uytghetrocken.

Merckt noch dat als onder een capittel verſcheyden partien zyn, die altemael op een ſelve dach verſchijnen, ſoo en ſteltmen dē verſchijndach niet by elcke partie maer met meerder cortheydt alleenelick eenmael by het opſchrift des capittels,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

tels, daer af het voorgaende opſchrift van thiende tot voorbeelt dient.

Noch valter in ordinaris ontfanck deſes bereytſels te letten op capittelen daer veele kleene partikens in commen, met ſoo groote menichte van verſcheyden menſchen, dattet een ſeer moeyelick werck ſoude vallen, elcke beſonder perſoon een beſonder poſte te geven van't gene hy ſchuldich is, en den ontfanck daer onder te ſtellen ghelijck mette groote partien gedaen wordt: Als capittelen van ſommige thinſen daer in dickwils commen ettelicke hondert jae duyſent perſoonen, d'een jaerlicx ſchuldich zynde een ſtuyver, d'ander een halve, ettelicke noch min, inder voughen dat ſulcken capittel meer wercx ſoude connen geven dan anderſints de heele generale contrerolle in heeft. De cortheyt diemen hier tegen gebruyct, is datmen die beſonder perſonen elck gheen beſonder poſte en geeft, maer datmen de ſomme van altemael in een poſte ſtelt, en't gene den Rentmeeſter daer op alle maenden ontfangt, dat ſal met een ſomme in ſyn maentſtaet commen, ſulcx dat daer toe int bereytſel weynich ledige plaets behouft gelaten te worden, vant welcke het nabeſchreven tot voorbeelt dient, en daer af int overdragen des 9 Hooftſticx noch breeder beſcheyt ſal blycken.

14 Cap. vande Thinſen verſchijnende den 30 Junius.

De thinſen bedraghen t'ſamen - - - - - - - 400-0-0

Ontfanghen.

Angaen-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Angaende men aldus niet weten en ſal wat elck ſchuldenaer int beſonder by reſt noch ſchuldich blijft, om te moghen onderſoucken alſmen wil, gelijckmen mach van pachters en ander groote ſchulden die elck haer beſonder poſte hebben: Daerop vvordt geſeyt ſulcx van kleen belanck te vveſen, ghemerckt de Rentmeeſters 't gebruyck van penninghen op ſoo kleene partikens niet en ſoucken, maer ghemeenelick liever vanden ontfanck ſoodanigher capittelen ontſleghen vvaren alſt zyn mocht.

Sulcx als hier geſeyt vvordt van thinſen verſtaet hem oock op ander derghelicke, als vercoping van ſmalthienden die om de ghelegentheyt der plaetſen en perſoonen of om oudt ghebruycx wille, met veel cleene brockelingen vercocht worden, daermen derghelicke in doen mach, vvaer af het oirdeel (te weten watmen int corte oft int langhe ſal ſtellen) ſtaet byden Heer of de gheene die hy daer af den laſt geeft.

Noch ſal ick met een vvoort wat ſeggen vant bereytſel angaende de sloten der Rentmeeſters rekeninghen, welcke inde contrerolle alſoo moeten commen gelijckſe int 4 Hooftſtick geſeyt zyn byden Treſorier geſtelt te worden, uytghenomen dat alſſer meer dan een jaers onberekende rekeninghen zyn, datmen die hier niet dicht byden anderen en ſtelt, ghelijck in des Treſoriers rekening, maer verſcheyden met ledighe plaets tuſſchen beyden. Als by voorbeelt int boveſchreven 4 Hooftſtick begint ſulcke poſte in des Treſoriers rekeningh aldus.

Pieter de Gans Rentmeeſter van Hoghenhuyſe moet berekenen de twee jaren 1613, 1614.

Deſe twee jaren die hier by malcander ſtaen, moetmen inde contrerolle verſcheyden ſtellen als hier onder.

Pieter de Gans Rentmeeſter van Hoghenhuyſe moet berekenen het jaer 1613.

Noch

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Noch moet Pieter de Gans berekenen het jaer 1614.

De reden hier af is dusdanich : Als den Treſorier na den uytganck des jaers ſijn rekening inſchrijft, ſoo is hem bekent vvat penningen hy vande Rentmeeſters in mindering der toecommende ſloten van elck jaer ontfanghen heeft, oock mede vvat ſloten hem ghelevert zijn, ſulcx dat hy daer toe geen ledige plaets en behouft te laten. Maer als den Controlleur int begin des jaers de bereydingh inſchrijft, ſoo en zijn hem die ontfangen penningen noch levering der ſloten niet bekent, en vvantter by elck jaer plaets moet zyn om in te ſchrijven 'tgeene daer af ſal voorvallen, ſoo moeten die jaren alſoo verſcheyden ſtaen. By aldiender in een jaer niet voor en viel, ſoo laetmen dan de plaets onvervult ledich ſtaen, dienende tot anwijſingh wat onberekende jaren datmen inde contrerolle des eerſtvolgenden jaers ſal moeten ſtellen.

Tot hier toe voorbeelden gheſteſt zynde over 't bereytſel van ordinaris ontfanck, ick ſal nu ſeggen.

Vant bereytſel der extraordinaris of Caſuelen ontfancx.

ALwaer te anmercken ſtaet datter partien vallen ſonder voorgaende vervvitting, ander met voorgaende verwitting. D'eerſte ſoorte ſonder voorgaende vervvitting als penninghen ontfangen door Collecteurs die ſy alle maende door een maentſtaet overſchrijven, als van weghen Impoſten en dierghelicke daer gheen voorgaende verwitting af en valt; vande ſelve wordt int bereytſel gheſtelt het opſchrift des capittels en daer onder de tvvaelf maenden des jaers met ledighe plaets daer tuſſchen, om t'ſijnder tijdt in te

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſchrijven de ſommen der Impoſten dieder op elcke maent gevallen ſyn, waer achter volght de poſte van al die maentlicke penningen in een ſomme opgerekent; ende daer na volcht het woort *ontfanghen* met ſo veel ledige plaets daer onder als genouch is om in te ſchrijven den dadelicken ontfanck die daer nae volgen ſal, waer af het nabeſchreven tot voorbeelt dient.

16 Cap. van ghecollecteerde penninghen over den impoſt vande Heerſchappie Groenewal.

De Impoſten bedragen in elcke maendt als volcht.

In Ianua.	*In Februa.*	*In Maert*
In April	*In Mayus*	*In Iunius*
In Iulius	*In Auguſt.*	*In Septemb.*
In October	*In Novemb.*	*In Decemb.*

De ſomme der Impoſten deſes jaers daer den Rendant vollen ontfanck af maeckt bedraecht in als

Ontfanghen

BElangende de tweede ſoorte van partien met voorgaende verwitting als gheſchencken anden Heer gedaen die den Treſorier ontfanght, Zeeprinſen op den Viandt verovert, zeevont, boeten, leenen, lijfghewinnen ende ander caſuellen ghe-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gherechticheden of incomſten die de rekeninghen der Rentmeeſters inhouden; Hier af ſteltmen inde bereyding het opſchrift des capittels, daer onder ſo veel ledighe plaets latende als genouch is om de verwittinghen en 't geene daer in ſal moeten commen; 't welck bycans geweten wordt uyt de menichte der partien diemen deur rekeninghen van voorgaende jaren ſiet gevallen te hebben. Doch ſoo daer nae bevonden wierde datter te luttel plaets waer genomen geweeſt, in ſulcken ghevalle naeytmen tuſſchen de blaren der contrerolle een bladt of ſoo veel alſt noodich is, diemen fueilletteert als volcht. Ghenomen dat achter Fol: 40. Ingenayt ſy ſulcken nieu onghefueilletteert bladt of bladeren, de Fol: diemen daer op ſtelt ſal ſijn 2e. 40. de fol: daer na 3e. 40. en ſo voorts; wantmen daer me inde ſaecke ſulcken gherief en ſekerheyt heeft, al of de numeren heel oirdentlick vervolghden. Van dit voorſz bereytſel dient het volgende tot voorbeelt.

40 Cap. Vande Zeeprinſen op den Viandt verovert.

MEn ſoude vande manier deſer verwittingh, die daer nae volght, hier mogen voorbeelt ſtellen, maer angemerct ſulcx int overdragen vande ontfanghen penningen bequamelicker blycken ſal int 10 Hooftſtick, ſoo laet ickt daer by blyven.

By aldien van een extraordinaire cap. daer het opſchrift afgeſtelt is ten eynde des jaers, niet met allen ingecommen en waer, ſoo ſchrijftmen daer onder aldus: *Hier af en is op dit jaer niet in ghecommen, 't welck hier geſtelt wort by memorie.*

Merct noch inde bereyding des ontfancx int gemeen gage-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſlagen te worden, dat alle partien te ontfangen ſtaende inde navolgende jaren, datmen die anteyckent by memorie, ſonder uyttrecken, ten eynde ſulcx tot anwyſing mach dienen, datmen ſoodanige partien ſal moeten ſtellen met uytghetrocken ſommen alſmen de bereytſels der volghende jaren ſal commen te ſchrijven.

Nu vant bereytſel des uytgeefs.

Dit vant bereytſel des ontfancx geſeyt zijnde, ſoo ſal ick commen totten uytgheef, en eerſt vande ordinaris ſegghen, daer af men inde bereyding onder de opſchriften der capittels oock al ſtelt datmen inde rekening, daermen 't bereytſel uyt trect, ſiet te ſtaen, als renten, gagen en penſioenen van dat jaer diemen weet dat den Rendant in rekening ſal brenghen betaelt te weſen, of onbetaelt zijnde alſdan by memorie. Deſe partien ſteltmen met onuytghetrocken ſommen, om datſe inde voorſz. rekening niet uytgetrocken en ſtaen, dan alleen 't geene daer op dadelick betaelt wort (anders toegaende dan vande voorſz.ordinaris ontfanck) en daer onder 't woort *Betaelt*. Beneden 't ſelve laetmen ſoo veel ledige plaets, als genoug is om daer in te ſtellen de dadelicke betaling dieder volgen ſal. Om hier af totte voorbeelden te commen ick ſal eerſt ſegghen.

Vant bereytſel des ordinaris uytgeefs.

Beginnende met een capittel van renten ſtaende onder het opſchrift haers capittels als volcht:

3 Cap. Van Renten.

Pieter vande Velde moet hebben van drie jaren verloopen renten verſchenen den 6 October

1612.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

1612. 1613. 1614. *teghen* - - 200-0-0
t'sjaers - - - - - - - - 600-0-0

Betaelt.

Door het boveſchreve voorbeelt canmen verſtaen op dierghelijcke wyſe geſtelt te moeten worden gagen, penſioeneu en alle ander ordinaris uytgeef.

Angaende extraordinaris uytgeef als ghebou, reparatien en ſulcx de Rekeninge inhoude, het ſtellen in dit bereytſel is daer af gelijck vooren geſeyt is van extraordinaris ontfanck, te weten datmen onder het opſchrift des capittels ſtelt de twaelf maenden des jaers met leedige plaets daer tuſſchen om t'ſijnder tijdt in te ſchrijven de ſommen der betalinghen dieder op elcke Maent gevallen zijn. Waer achter volght de poſte van al die maentlicke betalingen in een ſomme opgerekent maer niet uytgetrocken; Ende daer na het woort *Betaelt*, met ſoo veel leedige plaets daer onder, als genouch is om in te ſchrijven de dadelicke betaling die daer na volgen ſal: Waer af het nabeſchreve tot voorbeelt dient.

5 Cap. Van Reparatien.

De reparatien bedraghen in elcke maent als volcht:

Ianuar. - - - *Feb.* - - *Mart.*

April - - - - - *May* - - - - *Iunius*

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Iulius *Auguſt.* *Sept.*

Octo. *Novem.* *Decem.*

De ſomme der reparatien deſes ſaers daer den Rendant vollen uytgheef af maeckt bedraecht in alles

Betaelt

Noch worter int bereytſel ten eynde van yder uytgeef gheſtelt het opſchrift des capittels vande betalinghen die den Rentmeeſter doen ſalopt ſlot der rekeningh des ſelven jaers als hier onder.

27 Cap. Vande betalinghen anden Treſorier opt ſlot deſer rekeningh hier alleenelick geſtelt by memorie ſonder uyttrecken.

Het ſlot der rekening deſes jaers 1615 *wiert den Treſorier gelevert den - - - bedraghende*

Bētaelt

Hier

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

HIer ghebreeckt den dach der leveringh mette ſomme des ſlots, om dat die ten tyde vande beſchrijving des bereytſels onbekent waren noch oock int ſelve jaer niet en connen bekent zyn, deurdien de levering des ſlots altijdt daer na moet geſchien. Maer het ſlot anden Treſorier gelevert ſijnde in ſulcken jaer alſt valt, men vervult het ghebrekende en is dan de geſtalt als volght.

Het ſlot der rekeningh deſes jaers 1615 *wiert den Treſorier ghelevert den* 2 *September* 1616 *bedraghende* 4000-0-0.

Betaelt

MAer het ſlot an den Treſorier in dat jaer 1616 niet gelevert zynde, ſoo ſchrijftmen de vervullingh daer na op ſulcken tijt als de levering geſchiet.

Dit voorgaende cap.en comt in des Rentmeeſters rekening niet, en wort inde contrerolle alleenelick geſtelt by memorie ſonder uyttrecken, om deſe redenen: Gemerckt datmen in des Treſoriers rekening niet eer en ſchrijft de penninghen die hy vanden Rentmeeſter op dit ſlot ontfangen heeft, voor dat des Treſoriers maentſtaet andē Controlleur behandicht is, 't welc gemeenelick eenigen tyt anloopt na het behandighen van des Rentmeeſters maentſtaet, en dat daerentuſſchen gedachtenis moet gehouden zyn van 't gene den Rentmeeſter geſeyt heeft betaelt te hebben, om te ſien of den Treſorier niet en vergeet de partie in ſyn navolghende maentſtaet te ſtellen, en daer ſtaende of ſyn andieningh daerme over een comt, ſoo wel in dach

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

dach van betaling als in ſomme van gelt, en faute daer in vallende de breucken te bouck te ſtellen volgens de Inſtructie, ſo is dit cap. by memorie als contrerolle van dies daer toe veroirdent.

Tot hier toe is gheſeyt vande bereyding der contrerollen van geltrekeningen, maer in veel Domeinen connen oock granen, die een ander afcomſt zynde dan gelt, en worden met gelt niet vermengelt, dan beſonder rekening daer af ghehouden door Rendanten diemen in plaets van Rentmeeſters oock Mudders noemt. Doch worden de beſonder contrerollen vandien al geſtelt by d'ander inde generale contrerolle, waer af de manier des bereytſels ſijnde ghelyck vant gelt, ſo en behouft daer af geen ander verclaring.

H: S:

Ick ſal hier tot ghedachtenis in vougen't geen ick op een papier beſonder gevonden heb angaende de

Apoſtille nevens 't Slot der granen.

ALs een voorleden jaers ſlot vande granen voldaen is, ſoo blyct dat inde contrerolle vant ſelve voorleden Jaer: Maer niet in des Rentmeeſters Rekening des ſelven voorleden jaers, om dat die rekening een jaer of twe te vooren gheſloten wiert. Daerom als de poſte eens jaers voldaen is, ſoo ſalder by apoſtille wat vermaens dienen van die voldoeningh als volght: *Tot deſe vercochte granen van deſe rekening van* 1617, *in voldoening des ſlots van* 1615, *noch vergaert zijnde de granen vercocht int jaer* 1616, *beghinnende Fol*: 59, *En int jaer* 1615 *beginnende Fol*: 52, *worden t'ſamen bevonden te bedraghen des Mudders ſlot vant voorſz. jaer* 1615.

Merct

Mer&t noch int bereytſel des uytgeefs int gemeen gageſlagen te worden, dat alle partien te betalen ſtaende inde navolghende jaren, datmen die anteyckent by memorie ſonder uyttrecken, ten einde ſulcx tot anwijſing mach dienen, datmen ſoodanighe partien ſal moeten ſtellen in dat jaer vervallen te weſen, alſmen de bereytſels der volghende jaren ſal commen te ſchrijven.

Maer om vorders vvat te ſegghen en tot ghedachtenis an te teyckenen van d'oirde die in ſommighe dinghen deſer contrerolle voor bequaem ghehouden worden, ſoo is te weten datmen tot elck Rentmeeſterſchap een beſonder loket veroirdent, in elck dier loketten leghtmen al de ſchriften dat Rentmeeſterſchap angaende, als maentſtaten, ſentbrieven, generale conditien der verpachtingen, tafels der voorgaende verpachtingen en't geene daer noch extraordinairlick by mach vallen. Ider Rentmeeſters maentſtaten worden van elck jaer beſonder in een perkemine couverture ghenaeyt al oirdentlick vervolgende, boven op de couverture wort geſtelt.

Maentſtaten van N voor 't jaer 1615.

IDer Rentmeeſters ſentbrieven worden in een parkemine couverture geleyt met duſdanich opſchrift.

Incommende ende uytgaende ſentbrieven van N.

WAer in elck jaers Sentbrieven in een beſonder bladt papiers liggen, die na ſommigher Coopluyden ghebruyck genombreert worden met N° 1, N° 2, &c.

Tafels vande voorgaende verpachtingen zijn, in welckem̃ met een opſicht int corte voor oogen ſiet, wat elcke partie jaerlicx gegolden heeft op 12 of 15 jar̃ t'ſamen op een bladt ſtaende, en dienende om de ghecommitteerden der verpachtinghe

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

daer in te ſien de verſchillen dieder tuſſchen het een en t'ander jaer vallen om te onderſoucken d'oirſaeck vande verpachtingen die te leege gaen, op datmen die weerom mach brengen alſt doenlick is tottet hoochſte datſe gegolden hebben.

Angaende de verdeeling des wercx die wort hier aldus bequaem gevonden: Den Clerck des Controlleurs ſchrijft jaerlicx het bereytſel der contrerolle, die daer beneffens noch groſſeert alle minuten des Controlleurs en voort copieert 't geene noodich valt: Den Controlleur overſiet of inde ontfanghen maentſtaten d'oirden behoorlick gevolght is, en of alle partien van ontfanck en uytgheef wel gherekent en gheſommeert ſijn. (waer in den Clerck hem oock behulpich is) Voorts draecht hy over de partien uyt de maentſtaten inde contrerolle; Hy examineert der Rentmeeſters rekeninghen en maentſtaten tegens haer contrerollen, welcke hy daer na ſluyt, makende noch ten einde des jaers het overſlach vande jaerlickſche veroveringh of verachtering en ſuyver incomſt; van alle welcke dingen inde volgende 9, 10, 11, 12, 13 en 14 Hooftſticken breeder ſal geſeyt worden.

Tot hier toe is beſchreven de manier vant bereytſel der eerſte generale contrerolle, daermen t'ghebruyck van contrerolle me beginnen wil, ghetrocken zijnde uyt yder Rentmeeſters laeſte voorgaende rekening. Angaende de bereytſels der contrerollen van d'ander volgende jaren, die worden ghelijck vooren angheroert is, met meerder lichticheydt, elck ghetrocken uyt haer voorgaende contrerolle mits wel verſtaende datmen acht neemt op de veranderlicke die verandering vereyſſchen, als nieuwe capittelen, ſommen der nieuwe pachten, oock verbetering des voorgaenden bereytſels met dierghelijcke. Dit bereytſel veerdich zijnde, ſoo reſter voortaen in te ſchrijven en over te draghen uyt de maentſtaten, allen ontfanck en uytgeef elck t'ſijnder plaets, daer af int 9 Hooftſtick eygentlick ſal geſeyt worden, maer eerſt door 't volgende 8 Hooftſtick verclaert zijnde de gedaente der ſelver maentſtaten.

8 HOOFT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

8 HOOFTSTIC.

Vande form der maentſtaten.

NAdien het voornemen is op yder maent bekent te maken den heelen ontfanck en uytgheef in dat jaer tottet eynde van die maent ghevallen, ſoo ſteltmen de ſomme des ontfancx en uytgheefs vande maentſtaten des voorgaenden maents, altijdt als een eerſte partie des ontfancx en uytgheefs der tegenwoordige maentſtaet ; doch is kennelick dat ſulcke ſommen niet en connen commen inde maentſtaet van Ianuarius of in d'eerſte maentſtaet die op yder jaer gheſonden wordt.

De partien in een capittel ghehoorende, worden by malcander gheſtelt onder de numer die 't ſelve capittel inde rekening heeft.

De ſommen der partien in capittelen der cleene thinſen en extraordinairen worden binnen gheſtelt, maer de ſomme van allen uytgetrocken.

De laetſte partie des uytgeefs is altijdt vande penninghen anden Treſorier betaelt op het ſlot der rekening des voorgaenden jaers of jaren, welverſtaende alſſer eenige ſulcke penningen betaelt zijn.

De ſomme des uytgeefs getrocken zijnde vande ſomme des ontfancx, de reſt is voor ghereede penninghen in caſſe.

Maer vvant bekent moet weſen hoe veel ghereede penningen datter in als zijn, ſoo moetmen daer toe noch vergaren de gereede penningen van d'ander jaren ; Daerom vvort ten einde des maentſtaets noch geſtelt een overſlach aller ghereede penningen in caſſe.

't Voorgaende vvort onderteyckent by den Rendant.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Wyder ſal inde manier van ſtelling des opſchrifts en al de reſt ghevolcht worden 't gheene het nabeſchreven voorbeelt des maentſtaets uytwyſt.

MAENTSTAET VAN PIETER GANS Rentmeeſter van Hooghenhuyſe.

Van November 1615.

over her jaer 1614.

ONTFANCK.

Voor eerſt wort hier in ontſanck gebrocht den voorgaenden ontſanck van October 1615 bedragende - - - 3370-0-0

4 Cap. van Erfpachten.

0 *Den 19 van Hendrick de Witte op ſyn erfpacht der 4 houve* - - - - 60-0-0

14 Cap. van Thinſen.

0 *In deſe maendt is in als ontſanghen van Thinſen* - - - 3-6-9

16 Cap. Van ghecollecteerde penningen over den Impoſt van Groenewal.

0 *Den 4 van Pieter Hendricx over den Impoſt van twee Verckens* - - - 3-0-0

Den 7 van Claes Janſz. van wegen drie Schapen - - - 2-0-0

Den

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Den 17 *van Ioris Andriesz van weghen een Os* - - - 5-0-0

Somme - - - 10-0-0

comt - 10-0-0

Somme vanden heelen ontfanck in dit jaer - - - - 3443-6-9

VYTGHEEF

Voor eerst wort hier in uytgheef gebrocht de voorgaenden uytgeef van October 1615 *bedraghende* - - 1023-0-0

3 Cap. van Renten.

Den 19 *an Pieter vande Velde betaelt het jaer renten verschenen den* 6 *October* 1613 *bedraghende* - - 200-0-0

5 Cap. van reparatien.

Den 13 *an Adriaen Ianſz. voor 't vermaken vande glasen by billet, ordonnantie en quitantie* - 27-5-0

Den 7 *an Pieter vãde Sande voor verscheyden yserwerck by billet, ordonnantie en quitantie* - 25-0-0

Den 19 *an Iacob Sanders voor verscheyde reparatien van deuren, venſters, &c. by billet, ordonnantie en quitantie* - - 217-0-0

Somme - - 269-5-0

comt - - 269-5-0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

27 Cap.

Den 30 an den Treſorier N. opt ſlot der rekening des jaers 1614. - - -		400-0-0
Somme vanden gheheelen uytgheef in dit jaer - -		1892-5-0
Welcke getrocken vãden voorſchreven ontfanck blijft in caſſe - -		1551-1-9

Overſlach aller ghereede penninghen in caſſe.

Voor 1614 - - -		1092-0-0
Voor 1615 - - -		1551-1-9
Somme in als ghereet in caſſe - -		2643-1-9

Ghedaen in hogenhuyſeden 3 *December* 1615.

PIETER GANS.

MErckt noch dat hier vooren geſtelt zijnde de form eens maentſtaets van ghelt, en dat daer deur de form eens maentſtaets van granen ghenouch bekent is; ſoo en beſchrijf ick daer af gheen beſonder voorbeelt.

Merckt noch dat in plaets der o die nevens de partien in de cant ſtaen, moeten gheſtelt worden de folien der contrerolle daer die partien in ſullen overghedraghen worden, om redenen die ick int volgende 9 Hooftſtick verclaren ſal.

9 HOOFT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

9 HOOFTSTICK.

Vant overdraghen der maentſtaten inde contrerolle,

HEt bereytſel der contrerolle ghedaen zynde nade manier verclaert int 7 Hooftſtick, en gereet om daer in over te draghen alle partien der maentſtaten, van welcke voorbeelt gheſtelt is int 8 Hooftſtick, ſoo valt eerſtelick te anmercken dat, gelijc een Rentmeeſter in ſijn rekening acht moet nemen op penninghen diemen uyttrect en die niet uytghetrocken en worden, alſo moet voor gemeene regel den Controlleur derghelijcke gaſlaen int overdragen der partien inde contrerolle, niet uyttreckende dan dat inde rekening behoort uytghetrocken te worden, gelijck oock inde bereyding des 7 Hooftſticx geſchiet is. Om hier af totte voorbeelden te commen ick ſal voor al ſeggen.

Vant overdraghen des ontfancx.

Ende eerſt vanden ordinaris ontfanck.

GEnomẽ datter een maentſtaet gecommen is van November 1615, over het jaer 1614, diemen inde contrerolle moet overdragen, in welcke maentſtaet men bevint onder het 4 capittel ontfangẽ te weſen van Hendrick de Witte 60-0-0 't ſelve capittel geſocht inde contrerolle, en daer ghevonden ſulcx te weſen, als by voorbeelt geſeyt is int bereytſels des 7 Hooftſticx, ſoo ſchrijf ick onder het woort *ontfangen* alleenelick deſe woorden: *den* 19 *November* 60-0-0. En ſal dan de geſtalt ſijn als hier onder.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

4 Cap. vande erfpachten.

Hendrick de Witte is ſchuldich van erſpacht der 4 hoeve verſchynende den 10 *Meye* 1615 - - - 360-0-0

Ontfanghen

Den 19 *November* - - 60-0-0

MErct hier gevolght te weſen de boveſchreven ghemeene regel, te weten dat de ſomme des ſchults van 360-0-0, ſtaet uytgetrocken, om dat den Rentmeeſter die in ſijn rekening uyttrecken ſal, maer de ontfanghen 60-0-0. ſtaen niet uytghetrocken, wantſe inde rekening des Rentmeeſters niet uytghetrocken en ſullen worden noch eenichſins daer commen, alſoo de 360-0-0. als vollen ontfanck ſtaen.

Hier canmen ſien hoe het overſetten geſchiet met ſeer weynich geſchrifts, ſonder by elcke partie te moeten ſtellen den naem des geens daer de penningen af ontfangen zijn, noch ſelfs het woort *ontfanghen* noch verſcheyndach of ander omſtandigen, gemerct die boven eens voor al gheſtelt wierden int bereytſel der contrerolle, ſulcx dattet overdraghen der Rentmeeſters maentſtaten ſeer ras voortgaet.

Merct noch dat de boveſchreven partie overgedragen ſynde, ſoo ſteltmen neffens de ſelve op den cant des maentſtaets de folie der contrerolle daer ſy in geſtelt is, dienende ten eerſten tot anwyſing waer dé partie overgedragen is, ten anderen ſtrecket tot teycken de partie overgedragen te weſen.

Om

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Om nu oock voorbeelt te geven vant overdragen der thinſen, alwaer om de cleenheyt der partien en groote menichte der perſoonen, elck menſch geen beſonder poſte gegeven en wort, gelijck daer af breeder geſeyt is int 7 Hooftſtick, ſoo neem ick dat inde voorſz. maentſtaet onder het 14 capittel vande thinſen ſtaen ontfangen te weſen verſcheyden partien, bedragende tſamen 3-6-9. Dit capittel geſocht inde contrerolle en daer gevonden ſulcx te weſen als by voorbeelt geſtelt is int bereytſel des 7 Hooftſticx, ſoo ſchrijf ick onder het woort *ontfanghen* deſe woorden *In November* 3-6-9 en ſal dan de geſtalt zyn als hier onder.

14. Cap. vande thinſen verſcheenen den 30 Junius,

Dt thinſen bedraghen t'ſamen - - 400-0-0

Ontfanghen

In November - - 3-6-9

MErct hier oock gevolcht te weſen de beſchreven ghemeene regel angaende uytgetrocken ſommen en ſommen niet uytgetrocken.

Hier cannen oock ſien, hoe het overdragen ſodaniger partien, al warender oock ettelicke duyſent, met groote lichticheydt gedaen can vvorden,

Tot hier toe voorbeelt geſtelt zynde des overdracht van ordinaris ontfanck, ſoo ſal ick nu ſeggen van overdracht des

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

extraordinaris ontfancx, en eerſt die ſonder voorgaende verwitting is, daer ick int 7 Hooftſtick onder 't bereytſel des extraordinaris ontfancx afgeſeydt hebbe ; nemende tot dien eynde dat by den Rentmeeſter als Collecteur in verſcheyden beſonder memorien, maendelick overgeſonden zyn geweeſt de Impoſten gevallen inde maenden Ianuarius, Februar, Martius, Aprilis, Majus, Junius, Julius, Auguſt, September, October, en dat de ſommen van dien t'elckemael geſtelt vvierden inde ledige plaetſen elcke by haer Maent ; ghenomen voort dat mette laetſte der voorſchreven memorien (vvelcke laetſte memorie bedrough 7 - 0 - 0.) noch geſonden ſy de maentſtaet van November, inhoudende ontfangen te weſen verſcheyden partien bedraghende 10 - 0 - 0. Dit capittel (vveſende inde maentſtaet het 16) geſocht inde contrerolle, en daer gevonden ſulcx te weſen als by voorbeelt geſeyt is int bereytſel des 7 Hooftſticx, ſoo ſtel ick onder het vvoort *ontſanghen* alleenelick deſe vvoorden : *In November* 10 - 0 - 0. En ſal dan de geſtalt zijn als hier onder.

16 Cap, van ghecollecteerde penninghen over den Impoſt vande Heerſchappie Groenewal.

De Impoſten bedragende in elck maendt als volcht.

In Ianua. - 4 - 0 - 0. *In Februar.* - 3 - 0 - 0. *In Maert* - 5 - 0 - 0.

In April - 2 - 0 - 0. *In May* - 6 - 0 - 0. *In Iunius* - 10 - 0 - 0.

In Iulius - 8 - 0 - 0. *In Auguſt.* - 14 - 0 - 0. *In Sept.* - 12 - 0 - 0.

In Octob. 16 - 0 - 0. *In Nov.* - 7 - 0 - 0. *In Decemb.* - -

De ſomme der Impoſten deſes jaers daer den Rendant vollen ontſanck af maeckt bedraecht in als - -

Ont-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ontfanghen

In November	-	10-0-0.

MErckt hier gevolcht te weſen de boveſchreven gemeene reghel angaende ſommen uytghetrocken en ſommen niet uytghetrocken.

Hier canmen oock ſien hoe het overdraghen deſer extraordinaire partien van ontfanck ſeer cort valt, want al ſtonden inde maentſtaet en oock inde rekening hondert partien met veel blaren geſchrifts, ſoo en wort inde contrerolle niet meer gheſtelt, dan een regel, inhoudende de maent en ſomme van allen, daer me nochtans de examinatie der rekening volcommelick gheſchien can, ſoo eyghentlick verclaert ſal worden int 11 Hooftſtick.

En s'gelijcx ſal oock ſijn het overdragen van alle ſoodanige ander extraordinaire partien van ontfanck ſonder voorgaende verwitting.

Angaende het overdragen van extraordinaire ontfanck met voorgaende verwitting, want dat wat beſonders in heeft, waerdich wel gageſlagen te zijn, ſoo heeft my goet ghedocht dat over te ſlaen, en daer af het navolgende beſonder 10 Hooftſtick te beſchrijven, en daerentuſſchen hier voort te ſegghen.

Vant overdraghen des uytgeefs.

EN eerſt vande ordinaris uytgheef: Ghenomen dat inden uytgheef des voorſz. maentſtaets, onder het 3 capittel

vande renten, ſtaet betaelt te vveſen an Pieter vande Velde 200-0-0. Dit 3 capittel gheſocht inde contrerolle en daer gevonden ſulcx te weſen als by voorbeelt geſtelt is int bereyt-ſel des 7 Hooftſticx, ſoo ſchrijf ick onder het woordt *Betaelt* deſe woorden: *Den* 19 *November* 200-0-0. En ſal dan de ge-ſtalt zyn als hier onder.

3 Cap. van Renten.

Pieter vande Velde moet hebben van drie jaren ver-loopen renten verſchenen den 6 October 1613. 1614. *teghen* 200-0-0 *'s jaers* - - 600-0-0

Betaelt

Den 19 *November* - - 200-0-0

MErct hier na ghevolght te weſen de boveſchreven ghe-meene reghel, te weten dat de ſomme des ſchults van 600-0-0 binnen ſtaet, maer de betaelde 200-0-0 zyn uyt-ghetrocken, om datſe den Rentmeeſter in ſijn rekening uyt-ghetrocken ſtellen ſal, 't welck om bekende redenen de ver-keerde wech is vanden dadelicken ontfanck, die hier vooren binnen gheſtelt wiert ſonder uyttrecken.

Hier canmen ſien hoe het overdragen der ordinaris betael-de partien met ſulcken lichticheydt toegaet, als vooren van-de overdraging der ordinaris ontfangen partien geſeyt is.

Merckt noch dat de boveſchreven partie overghedraghen zynde, ſoo ſteltmen neffens de ſelve op den cant des maent-

ſtaets

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſtaets de Folie der contrerolle daer ſy in gheſtelt is, dienende tot ſulcken eynde als vant overdraghen des ontfancx gheſeyt is.

Maer om nu oock voorbeelt te ſtellen vant overdraghen des extraordinaris uytgeefs; genomen tot dien eynde dat by den Rentmeeſter in verſcheyden beſonder memorien, maendelick overgeſonden ſijn gheweeſt de reparatien ghedaen inde maenden Ianua. Feb. Mart. April, May, Iun. Iul. Aug. Sept. Octob. Ende dat de ſommen vandien telckenmael gheſtelt wierden inde leedighe plaets elck by haer maent; ghenomen voorts dat mette laetſte der voorſchreve memorien (welcke laetſte memorie bedrough 78-0-0.) noch gheſonden ſy de maentſtaet van November, inhoudende betaelt te weſen verſcheyden partien bedraghende 269. 5. 0. Dit capittel (vveſende inde maentſtaet het 5e.) gheſocht inde contrerolle, en daer ghevonden, ghelijck by voorbeelt geſtelt is int bereytſel des 7e. Hooftſticx, ſoo ſchrijf ick onder het woort *Betaelt* de ſomme van al de partien met alleenelick deſe woorden: *In November* 269-5-0. En ſal dan de gheſtalt ſijn als hier onder.

5 Cap. van Reparatien.

De reparatien bedraghen in elcke maent als volght.

In Ianu.- 50-0-0. *In Feb.*- 92-0-0. *In Mar.*- 32-0-0

In April.- 112-0-0. *In May.*- 22-0-0. *In Iuni.* -230-0-0

In Iuli. - 210-0-0. *In Aug.*- 101-0-0. *In Sept.*- 70-0-0

In Octo.- 60-0-0. *In Nov.*- 78-0-0. *In Decem.* . . . . .

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

De ſomme der reparatien deſes jaers daer den Rendant vollen uytgheef af maeckt, bedraecht in als - - -

Betaelt

In November - - - 269-5-0

MErckt hier na gevolcht te vveſen de boveſchreven gheneene reghel, te weten dat de ſomme der betaelde partien alleenelick uytghetrocken is, om datſe den Rentmeeſter inde rekening alleenelick uyttrecken ſal, ghelijck oock inde maentſtaet gedaen is.

Hier canmen ſien hoe het overdraghen der extraordinaire partien van uytgeef ſoo cort valt, als vooren vande extraordinaire ontfangt geſeyt is.

Noch reſter voorbeelt te ſtellen vant overdragen der betalinghen die de Rentmeeſters op haer ſloten doen an den Treſorier, maer alleenelick by memorie ſonder uyttrecken, om de redenen int breede verclaert by 't laetſte des ſevenden Hooftſticx. Ghenomen tot dien eynde dat den Rentmeeſter in ſijn overgeſonden maentſtaet ſtelt onder het 27 capittel an den Treſorier betaelt te hebben den 30 November 1615 de ſomme van 400-0-0. 't Selve capittel geſocht inde contrerolle, en daer ghevonden ghelyck by voorbeelt gheſtelt is by 't eynde des 7 Hooftſticx, ſoo ſchrijf ick onder het woort *Betaelt* alleenelick deſe woorden: *Den 30 Novemb.* 400-0-0. en ſal dan de geſtalt ſijn als hier onder.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

27 Cap. Vande betalinghen an den Treſorier opt Slot deſer rekeningh : Hier alleenelick gheſtelt by memorie ſonder uyttrecken.

Het ſlot der rekeningh deſes jaers 1615. *wiert den Treſorier ghelevert den* 2. *September* 1616. *bedraghende* 4000-0-0.

Betaelt.

Den 30 *November* - 400-0-0.

MErckt hier naghevolght te weſen de boveſchreven vermaningh, te weten dat de ſomme der betalingh van 400-0-0. niet uytgetrocken en wordt, alſo de heele poſte alleenelick dient tot memorie.

10 HOOFTSTICK.

Van het overdraghen der partien met voorgaende verwitting.

't GHebeurt dat die vande Rekencamer kennis crijghende van eenighe caſuelle partien, die by den Rendanten ontfanghen zyn of moeten ontfangen worden, daer af beſonder memorie houden, op dat byaldienſe in ſijn toecommende rekening vergeten wierden, in geen vergetenheyt

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

en blijven; 't welck te lichtelicker ſoude connen gebeuren, als na des Rendants overlijden, ſijn erfgenamen, die van ſulcke caſuelle partien gheen kennis en hebben, rekening doen van veel jaren, in welcke de menichte der partien dan ghemeenelick groot valt, maer hoe de ſelve met byſonder cortheyt oirdentlick in deſe contrerolle commen, elck onder haer capittel, met ſulcke ſekerheydt al offe, ghelijck ordinaris partien, uyt de laetſte voorgaende rekening ghetrocken waren, dat is 't voornemen hier te verclaren.

Om totte ſaecke te commen, ſoo is te weten datter veel verſcheyden ſpecien van caſuelle partien inde Domeine ontmoeten; vande welcke ick voor my neem hier eenighe voorbeelden te ſtellen: Het eerſte van gheſchencken, het tweede van Zeeprinſen op den Viandt verovert, het derde van lijfgewinnen ende ten vierden een voorbeelt van contrerolle der beſtecken van beſteden Fortificatien en ander gebou. Door welcke de ghemeene regel over alle caſuelle partien genouch ſal connen verſtaen worden.

1 VOORBEELT

Van gheſchencken.

GHenomen datter deur het landt Swanenburch geſchenck anden Heer ghedaen ſy van 6000 - 0 - 0. daer af men gedachtenis wil houden, dat die t'haerder tijt by den Treſorier in rekening commen, om dit mette contrerolle te doen, ſoo bequamelick als geſeydt is, men ſtelt onder het opſchrift des capittels vande gheſchencken 't welck int bereytſel der contrerolle met ledige plaets gheſtelt wiert) als volcht.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

32 Cap. Van gheſchencken anden Heer.

Swanenburch heeft gheſchoncken op den 7 Ianuarÿ 1615. te betalen ghereet - - - - - 6000-0-0

Ontfanghen

DE voorſchreven gheſchoncken partie alſoo inde contrerolle geſtelt zynde als bereytſel, daer en behouft geen ander beſonder memoriael toe, om die te onthouden tegen dat de examinatie vande rekening gheſchien ſal, want alwaert twintich jaren daer na, ghelyckt dickwils valt, ſoo comtſe inde examinatie deur de contrerolle ('t ſy datſe ontfanghen is of niet) ſoo te vooren, als een ander ordinaris partie daer den Rendant vollen ontfanck af maeckt.

Maer als die gheſchoncken penninghen zyn te betalen op verſcheyden terminen, ſo comt de beſchryving van dien oirdentlick in elck volgende jaers contrerolle, waer af dit voorbeelt dient.

32 Cap. van gheſchencken anden Heer.

Swanenburgh heeft op den 7 Ianuarÿ 1615 gheſchoncken 6000-0-0 *te betalen* 2000-0-0 *gereet* 2000-0-0 *den 7 Ianua. 1616 en* 2000-0-0 *den 7 Ianuarÿ 1617, dus comt hier het eerſte termÿn van* - 2000-0-0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ontfanghen

't WElck soo inde contrerolle gheſtelt zynde, men is niet alleen verſekert vande 200-0-0, op dat eerſte jaer, maer oock van d'ander twee terminen, deur dienmen inde bereyding der contrerolle van elck volghende jaer ſich bedwongen vint (volghens de gemeene regel verhaelt ten eynde vant bereytſel des ontfancx int 7 Hooftſtick) ſulcke partien onder haer capittel te brengen.

Maer alſſer geſchenck gedaen wort te betalen op terminen ſonder int tegenwoordich jaer yet te vervallen, ſoo ſteltmen dat evewel inde contrerolle by memorie ſonder uytghetrocken ſomme, op dat elck termijn int bereytſel der contrerolle vande volghende Iaren ſijn behoorlicke plaets cryge.

Sooder eenighe gheſchencken ghedaen worden daer voor 't eerſte geen bepaelde ſomme bekent en waer, als by voorbeelt geſchenck van goeden die daer na vercocht worden, ſoo ſteltmen eerſt de andieningh, en de goede daer na vercocht ſynde, alſdan de uytghedruckte en uytgetrocken ſomme, daer na den dadelicken ontfanck.

Angaende geſchencken van goeden diemen daerna niet en vercoopt, en van welcke men rekening doet met ontfanck, uytgeefen bewijs der reſt, daer af wort oock contrerolle gehouden, maer niet door deſe Controlleur vande rekeninghen der Rentmeeſters, dan door de Controlleurs der rekeningen vande Diſpenciers, elck in ſijn quartier, ſulcx dat die contrerol-

len

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

len de voorſchreven contrerollen niet an en gaen : Nochtans om hier int corte den ſin te verclaren ; Ghenomen datter zijn verſcheyden gheſchencken reſorterende onder de keucken diemen in voorraet bevvaert en niet dagelicx verſch op gheten en worden, als verſcheyden ſpeceryen, wynen, bieren, gheſouten en geroockt vleeſch en viſch van verſcheyden ſoorten en ander dierghelijcke ; De ſelve ſteltmen in ontfanck en uytgeef by d'ander derghelijcke gecochte goeden in form van debet en credit, en dat ſeer cort. Maer want daer af (als oock vande contrerolle van crijchtuych) eyghentlick geſchreven is inde Vorſtelicke bouckhouding, ick ſalt daer by laten blijven.

H. S.

Om dit niet in een beſonder bouck te moeten ſoucken, ſoo is de Vorſtelicke Bouckhouding hier achter by ghedruckt.

BY aldien an den Treſorier of Rentmeeſters penninghen tot gheſchenck ghetelt waren, ſonder eenige voorgaende verwitting gelijckt gebeuren can, men ſtelt dat evenwel na de ghemeene reghel in form gelijck d'ander partien met verwitting, als by voorbeelt : Swanenburch geſchoncken hebbende op den 7 Ianuarius 1615 de ſomme van 2000-0-0, en die op den ſelven tijdt an den Treſorier ghetelt zynde ſonder eenighe voorgaende verwitting, maer anden Controlleur eerſt bekent wordende door des Treſoriers maentſtaet, men draecht dat over inde contrerolle als volcht.

Swanenburch heeft op den 7 Ianuarius 1615 gheſchoncken ghereet - - - 2000-0-0.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ontfanghen

Den 7 Ianuarius 1615 - 2000-0-0

2 VOORBEELT.

Van Zeeprinſen op den Viant verovert.

ANgaende de Zeeprinſen weſende, neem ick, een capittel inden ontfanck van des Treſoriers rekening, ſtaen inde contrerolle te anmercken vier verſcheyden leden, waer mee dadelick bevonden wort datmen met ſeer weynich ſchrijvens van alles goede verſekerheyt heeft: Ten eerſten de verwitting datter een ſchip ghecreghen is: Ten tweeden vervvitting der goederen die het ſchip in heeft: Ten derden vande vercooping dier goederen: Ten vierden de ontfanghen penninghen. Angaende het eerſte lit vande verwitting datter een ſchip gecregen is, 't ſelve ſteltmen inde contrerolle op dattet niet vergeten en vvorde aldus.

Een verovert ſchip is anghebrocht tot Stijvenberch volghens het ſchrijven van N: vande 7 Sept. 1615.

ANgaende alle langhe omſtandicheden inde miſſive beſchreven die en worden inde contrerolle niet verhaelt, maer men laet deſelve miſſive daer af tot bewijs verſtrecken.

Het

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Het tweede lidt vande verwitting der goederen die het ſchip in heeft wort inde contrerolle aldus geſtelt.

De goederen die dit ſchip in heeft zijn ſulcx als uyt-wijſt de lijſte geſonden deur N. vanden 19 September 1615.

Angaende alle lange omſtandighen inde lijſte beſchreven, die en worden inde contrerolle niet verhaelt, maer men laet de ſelve lijſte daer af tot bewijs verſtrecken. Het derde lidt vande verwitting der vercoping dier goederen, daer af ſteltmen de ſomme inde contrerolle aldus.

De vercochte goederen (doch niet altemael vercocht zijnde) bedragen volghens de memoire van N. vanden 12 December 1615. ter ſomme van - - - 80000 - 0 - 0.

Welcke ſomme van 80000 - 0 - 0. men uytgetrocken ſtelt, en daer onder het woordt *ontfanghen*. Angaende alle langhe omſtandighen inde memoire beſchreven, die en worden inde contrerolle niet verhaelt, maer men laet de ſelve memorie daer af tot bewijs verſtrecken. Hier by ſtaet noch te gedencken, datmen elcke partie vande memorie der vercochte goeden ſtelt op den cant nevens haer eyghen partie der lijſte des tvveeden lidts, waer me men voor ooghen ſiet oft al vercocht is, of watter noch vercocht moet vvorden. Noch is kennelick datmen de reſt der goeden dien men daer na vercoopt, ſtellen moet byde voorgaende vercochte goeden alſmen daer af verwitting ſal ghecregen hebben. Voort by aldien de reſt der goeden tenemael waer vercocht gheweeſt, 't is kennelick datmen in plaets van te ſtellen : *De vercochte goeden (doch niet altemael vercocht zijnde)* alſdan ſoude ſtellen : *De reſt der goeden (altemael vercocht zijnde.)* Het vierde lidt vande penningen dadelick byden Treſorier ontfangen, dat wort onder het woort *ontfanghen* gheſtelt ſonder uyttrecken na de ghemeene reghel

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

van d'ander ontfangen penninghen, daer den Treſorier vollen ontfanck af maeckt.

Tot meerder claerheyt van 't gheene gheſeyt is, ſtelick hier noch by het voorſchreven capittel in form als volcht.

40 Cap. vande Zeeprinſen op den Viant verovert.

Een verovert Schip is anghebrocht tot Stÿvenberch volghens het ſchrÿven van N. vanden 7 September 1615.

De goederen die dit Schip in heeft zÿn ghelÿck uytwÿſt de lyſte gheſonden deur N. vanden 19 *September* 1615.

De vercochte goederen (doch niet altemael vercocht zÿnde) bedraghen volgens de memoire van N. vanden 12 *December* 1615. *ter ſomme van* - - 80000-0-0

Ontfanghen

Den 10 *May* 1616	- -	50000-0-0.
Den 10 *Iuni* 1616	- -	8000-0-0.

3 VOORBEELT Van Lijfghewinnen.

DAer zijn noch caſuelle partien met voorgaende verwitting, die commen te vervallen deur overlijding van ſeecker

ſeecker perſoonen, als beſitters van leenen, Erfthinſen, lijfghewinnen en diergelijcke, daer af ick hier tot voorbeelt ſtellen ſal de lijfghewinnen (hebbende ghelijckheydt met leenen) die ick neem in een Rentmeeſterſchap van ſoo groote menichte te vveſen, dat de ſake goede contrerolle vereyſcht, om verſekert te zyn dat de ſchulden der overleden beſitters en der tranſporten dieder gheſchien, tot proufijt vanden Heer, inghevoordert vvorden ; datter oock gheen lijfghevvinnen verduyſtert en blijven ghelijck dickwils ghebeurt.

Om hier af totte ſaeck te commen, ſoo is eerſtelick te weten dat al de lijfghevvinnen int legherbouck of blaffaert ghenombreert vvorden met N° 1, N° 2, N° 3. en ſoo voorts van 't eerſte lijfghewin tottet laetſte, al vvarender oock ettelicke duyſent. Deſe nommers ſtrecken tot groote cortheydt om inde contrerolle niet t'elckens te moeten ſchrijven de namen der Landtſchappen, Steden, Dorpen en plaetſen daer de goederen in gheleghen zijn, noch oock den naem des goets ſelfs. Bovendien is te vveten datter oirden gheſtelt is van alle drie maenden overgheſonden te vvorden an den Controlleur een regiſter gheſeydt quartael ; Inhoudende: Ten eerſten al de gheſtorven beſitters ; Ten tweeden andiening vanden ſterfdach ; Ten derden den perſoon die in des overleden plaets ghecommen is, mitſgaders 't verdrach des ghelts. Deſe drie leden zijn int quartael int langhe verhaelt met alle omſtandighen daer toe noodich, maer vvorden inde contrerolle heel cort overgheſtelt na de manier ghelijckmen inde bereyding des 7 Hooftſticx de partien der verpachtinghen uyt de Pachtcedullen daer in overdraecht.

Maer om hier af voorbeelt te ſtellen, ghenomen datter int quartael onder anderen ſy een partie van verſterf met al haer langhe omſtandighen : Hier uyt trecktmen int corte 't gheene inde contrerolle moet commen, 't vvelck

ſy

ſy, neemick, dat Pieter de hondt Ianſz. ſtaende an No. 986, gheſtorven is den 8 Septemb. 1615: En dat ſijn verſterf is angedient den 18 Septemb. 1615: Daer na dat in ſijn plaets als beſitter is angecommen Aernout verburch Ioriſz., en dat de partie verdragen is op 100-0-0. Al 'twelck inde contrerolle gheſtelt wort onder het capittel vande lijfghewinnen in form als volcht:

41 Cap. vande Lijfghewinnen.

Pieter de hondt Ianſz. *an* No. 986. *Is gheſtorven den* 8 *Septemb.* 1615. *Anghedient den* 18 *September* 1615. *Anghecommen Aernout Verburch* Ioriſz. *Verdragen den* 4 *Octob.* 1615 *voor* - - - - 100-0-0

Ontfanghen.

INt voorgaende eerſte lidt, als eerſte verwitting, ſietmen den beſitter gheſtorven te weſen, vvaer me men verſekert is die partie daerna niet te connen verduyſtert blyven, want al dede den Rentmeeſter in 25 jaren eerſt rekening, ſy comt inde examinatie ſoo te vooren als ander ordinaris partien, en bovendien ſal daerentuſſchen geduerich voor oogen blijcken volgens de onderſchreven regel, dattet lijfghewin onverheven is. Int tweede lidt als tweede verwitting, ſietmen wanneer 't verſterf is anghedient, welcke andiening over ſommige lijfghevvinnen ghedaen moet worden binnen ſekeren tijdt van weghen den overleden op boete daer toe geſtelt: In Domeine daer ſulcke voorvvaerde niet en is, en behouftmen dat

tvveede

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

tvveede lidt niet. Int derde lidt ſietmen wie in des overleden plaets ghecommen is, en hoe veel de vervallen ſchult bedraecht, diens ſomme uytghetrocken vvort: Daer na volcht het woort *Ontfangen* om daer onder te ſtellen 't gheene dadelick ſal ontfanghen vvorden.

Merckt noch datter deur ſeker ander perſoon dan den Rentmeeſter, beſonder vervvitting vant overlijden ghedaen vvort, om daer tegen te ſien of alle geſtorvenen inde quartalen ghebrocht vvorden na 't behooren: Als by voorbeelt inde Graeffchap Mœurs wort daer toe ghenomen den Landtbode (onder hem hebbende al de Boden des heelen Graeffchaps) die de verwitting bequamelick met goede ſekerheydt doet van over de 3500 verſcheyden lijfghevvinnen.

Angaende tranſporten van lijfghevvinnen ſonder verſterf, die vvorden uyt het quartael int corte overgeſet inde contrerolle als volcht.

Ian de Milde Pieterſz. tranſporteert No. 1957
An Arent Poorter Ianſz.
Verdragen den 7 Decemb. 1615 *voor* - - 100-0-0

Ontfanghen

WAermede men vande tranſporten ſulck ē ſekerheyt heeft, datſe in geen verghetenheyt en geraken, als vooren geſeyt is vande partien der geſtorven beſitters.

Noch is te weten dat de Rentmeeſters by haer hebben, volghens 't gemeen gebruyck van leenen, een Regiſter vande lijfghewinnen, 't welck ſommige noemen Repertorium, in-

de perſoonen die tegenwoordelick de lijfghewinnen beſitten, om daer me altijt te connen vernemen en weten, welcke geſtorven ſijn ſonder anghedient te weſen. Maer op dat de Rekencamer hier af oock geduerlick kennis hebbe, en na de overleden beſitters mach doen vernemen ghelijck den Rentmeeſter, ſoo wort daer af byden Controlleur beſonder contrerolle ghehouden met ſeker luttel ſchrijvens, 't welck aldus toegaet.

Men ſtelt op elcke ſijde der blaren vant repertorium de n°. van een lijfghewin, of ſomen wil van twee lijfghewinnen al vervolghens ghelijckſe int lijfgewinbouck ſtaen, en daer onder den perſoon die teghenwoordelick dat lijfghewin beſit al in een regel: Maer den perſoon overleden ſynde, ſo ſteltmen ten eynde der ſelve regel het woort *ſterf*, of als het lijfghewin getranſporteert is, alſdan het woort *getranſporteert*, waer af het volgende tot voorbeelt dient.

N°. I.

Den 30 April 1615 Fredrick de Vos Martenſz.	*Sterf den 5 Ianuarij 1615.*
Den 2 Mayus 1615 Iacob Blom Sanderſz.	*Getranſp. den 2 Ianuarij 1616.*
Den 2 Ianuarij 1615 Arent Boom Mattheuſz.	

GHelijck hier anghewеſen is het eerſte lyfghewin n°. 1. geſtelt te ſyn op d'eerſte ſyde, alſoo ſalmen verſtaen het lijfghewin n°. 2. te ſtaen op de tweede ſyde en ſoo voort met d'ander. Oock is te weten dat den laetſten altijt is den tegenwoordighen beſitter, mits datter ten eynde vande reghel niet by en ſtae het woort *ſterf* of *getranſporteert* want ſulck woordt byden

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

byden laetſten ſtaende, 't is teycken het lijfghewin onverheven te ſyn.

Het repertorium vol weſende en datmen een nieu moet maken, ſoo en iſſer anders niet te doen, dan onder elck lijfghewins nº te ſtellen den laetſten beſitter vant voorgaende repertorium.

Eenighe ſijden vol ſijnde, en datmen daerom het repertorium noch niet en wil vernieuwen, ſoo machmen die no des lijfghewins overdraghen in eenighe ſijden, daer geen of ſeer weynich veranderinghs van beſitters gheſchiet is, dat anwyſende met duſdanige woorden: *Deſe Nº. 180 is overghedraghen onder Nº. 206.*

Dit repertorium moet noch hebben ſyn Alphabeth of tafel, waer in de namen vande beſitters met een ſelve letter beginnende, by malcander vergaert ſijn; Als by voorbeelt Aernout Stock Bernaertſz. ſtaende int repertorium opt lijfgewin no 21 en meer ander, die al met A beginnen, ick ſtelſe inde tafel onder A, als volcht.

A

Aernout Stock Bernaertſz no. 21.
Adriaen Bos Willemſz. nº. 27. 598. 278.
Andries Banck Hendrickſz. nº. 51. 831.

s' Gelijcx doetmen met de namen beginnende met B. en ſo voorts met d'ander.

't Gebruyck van deſe tafel is duſdanich, weſende een beſitter diemen int repertorium vinden moet, om ſyn verſterf te ſchrijven of om ander voorvallende ſaecken, men ſouckt ſyn naem inde tafel alwaer angeweſen wort die nº. van yders lijfghewin of lijfghewinnen.

Want al de verſcheyden nº. der lijfghevvinnen die een beſitter heeft in een reghel byden anderen commen, ſoo volght daer uyt, dat een overleden weſende, ſoo ſtaen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

al ſijn lijfgewinnen die verheven moeten worden met een opſicht bekent, ſonder eenighe vergeten te worden.

Sulcken Repertorium met ſijn tafel en is niet alleen byden Controlleur, maer wort inde ſelve form alſoo een gehouden byden Rentmeeſter, op dat wanneer een beſitter ſijn lijfghewin tranſporteert, of dat hy gheſtorven is, als dan den Rentmeeſter 't ſelve daer me terſtont can vinden ſoo dickwils het nodich valt, als om te verdragen, om int quartael te ſchrijven, oock om in ſijn maentſtaten over te ſenden, en om voorts daer me te doen ſulcx als ſyn Ampt vereyſcht.

Oock heeft den voorſz. perſoon die de beſonder vervvitting der geſtorvenen doet, ſulcken Repertorium en tafel om daerme te vveten vvat lijfghevvin of lijfgevvinnen de geſtorvenen beſeten hebben, oock vvat beſitters by tranſport anghecommen ſyn, diens overlijdingh daer na in plaets vande overleden beſitters moet gagheſlaghen vvorden, om daer af anden Controlleur de vervvitting te doen als vooren gheſeyt is.

By elck beſitters naem moet over al ſtaen den naem ſijns Vaers, gelijck by voorbeelt angheweſen is, en dat om daer me te ſchuwen de onſekerheydt dieder vait van verſcheyde perſoonen die een ſelve naem en toenaem hebben.

Anden Rentmeeſter en andē perſoon die de beſonder verwitting der gheſtorvenen doet, is belaſt dat ſy de naem die eerſt gheſtelt is altijdt ſoo mette ſelve letteren ſchrijven, want anders ghebeuret dat een die te boucke gheſtelt is Hans een andermael ſal ghenoemt worden Ian, en de gheene die verſcheyden bynamen hebben, dat alsnu d'een alsdan d'ander gheſtelt wordt, 't vvelck veroirſaeckt onſekerheyt, moeyte en overenvveerſchrijvingh tuſſchen den Controlleur en Rentmeeſter.

Nadien

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

H. S.

Nadien hier ghehandelt is vande Lijfghewinnen, soo sal icker by voughen't geen by den Autheur op een papier besonder angheteyckent was als volght.

Van de Verdraginghen der Lijfghewinnen.

MEn behoort vande verdragingen der lijfghewinnen geen terminen toe te laten of immers soo weynich als mogelick is om vier voornamelicke redenen: Ten eersten datter veel moeyte en schrijvens deur veroirsaeckt vvort; Als voor al te delibereren en resolveren opde aggreatie, daer na die resolutie na Mœurs over te schrijven, en somvvijlen daer op vveer antvvoort te vervvachten. Noch moeten sulcke terminen van 't een jaer opt ander inde contrerolle en oock inde rekening des Rentmeesters overgedragen vvorden, en alle jaer daer op maentstaten en oversettingen gedaen worden, 't welck van veel partien veel moeyte veroirsaeckt, daermen af ontslegen soude sijn, alsmen voor ghemeene reghel geen terminen toe en liete; Ten tweeden moetmen achten datter den Rentmeester sijn prouffijt me doet tegen sijn instructie; Ten derden dat hy tracht na lange terminen om te meerder vereering te crijghen; Ten vierden dat den Heer te langher syn ghelt ghemist.

Angaende men seggen sal, dat den Schuldenaer het gereet gelt niet en heeft; Men antwoordt daer op, dat soo hy't van vrienden niet en can ontleent crijgen hy macht op intrest lichten; En soo hy de macht heeft van die intrest te betalen, 't is reden dat hyse betaelt; Soo hy de macht niet en heeft, het waer beter, als een van tween wesen moest, by syn VORSTELICKE GHENADE den intrest te betalen of laten aftrecken, dan terminen toe te laten.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Daer ſoude wel te anmercken ſtaen of de perſoonen geen geloof noch middel en hebben om penninghen op intreſt te lichten, want dat by hemlien moghelick ſijnde 't waer billigher dat ſy 't doen, dan dat ſy den Heer de ſchade deden lijden.

4 VOORBEELT VAN CONTREROLLE der beſtecken van beſtede Fortificatien en ander ghebou.

ANghenſien de contrerolle der beſtecken van Fortificatien en ander ghebou een anhangh is der partien met voorgaende verwitting, daer ick in dit 10 Hooftſtick af handel, en daerom by de ſelve partien dient, ſoo ſal icker af ſegghen als volght:

Daer valt tweederley ſoorte van ghebou d'eene van beſtede vvercken volghens ſeker beſteck, d'ander ſonder beſteck, als een gebroocken venſter diemen vermaeckt en dergelijcke cleene vvercxkens daermen geen beſteding af en doet noch voorvvaerden van penningen en terminen af en maeckt: En hoevvel d'een en d'ander ſoorte byden Rentmeeſter in uytgeef gebrocht vvort als betaling over gebou, ſoo hebben de partien met beſtecken een ander toeſicht van doen dan d'eerſte ſoorte, en daerom iſt datter een beſonder contrerolle af ghehouden vvort, diemen niet en ſtelt inde generale contrerolle der Domeine, overmits de ghenerale contrerolle alle jaers vernieut vvort, daer deſe van ander natuer ſynde, gheduerlick blijft ſonder overdraging van onbetaelde terminen vant een jaer int ander: Maer dienende om daer me als anhangſel der generale contrerollen toe te ſien dat de terminen en ſommen vvel gagheſlagen vvorden eermen de betalinghen doet, en op dat alles daer na inde generale contrerolle comme na 't behooren. d'Oirden diemen in deſe contrerolle der beſtecken hout is als volght.

Den

Den Controlleur ontfangen hebbende de onderteyckende beſtecken, treckt daer uyt (heel int corte ſonder beſchrijving der articulen) 't ghene dient tot een opſchrift, inhoudende het navolghende: Ten eerſten den naem vant werck ſtaende int opſchrift van elck beſteck; Ten tweeden de terminen van betalingh ſtaende in een artikel ghemeenelick by het eynde vant beſteck; Ten derden den dach der beſteding, naem des annemers metten prijs vant anghenomen werck, ſtaende int laetſte artickel vant beſteck. Onder dit opſchrift ſtelt hy de ſommen der voorſchreven terminen van elck termijn beſonder, latende onder elck termijn ſoo veel ledighe plaets als ghenouch is om in te ſchrijven de betalinghen, die hem daer na door des Rentmeeſters maentſtaten blijcken ſullen, waer af dit tot voorbeelt dient.

Het maken van twee nieuwe ſolders over het magaſijn volgens het beſteck vandien, iſte betalen op twee terminen, en beſteet den 9 Iunius 1614 Aen Coenraet Wouters voor 600-0-0.

Het eerſte termijn verſchijnt ſoo haeſt de plancken en ribben byde wercke ghereet ſullen ſijn bedraghende - - - 300-0-0.

Betaelt

Het tweede termijn verſchijnt ſoo haeſt het werck is voldaen ghepreſen en opgenomen bedragende 300-0-0.

Be-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Betaelt

NOch ſtaet te anmercken datter tweederley manier van beſteding voorvalt, d'een daer af de ſomme vande beſtede wercken bekent is, als int boveſchreven voorbeelt, d'ander manier onbekent, als wercken diemen mette roede beſteet, 't eynde mate 't eynden gelde, diens langde ten tijde der opneming volcommelick bekent wort, daer af de maet ten naeſten by moet bekent zijn, om te weten vvatter ſal betaelt worden opt eerſte termijn, en d'ander terminen die voor het laetſte verſchynen, vvaer af dit tot voorbeelt dient.

Het maken vant Bolwerck A met een gordine volghens het beſteck van dien, is te betalen op drie terminen en beſteet den 20 *Iunius* 1614. *Aen Ioris de Vos voor* 80 *gulden de roe, lanck weſende by raming* 180 *roeden bedraghende* 14400-0-0.

Het 1 *termijn verſchijnt wanneer het werck meer als half ghemaeckt is, bedraghende volghens de raming - - -* 4800-0-0.

Betaelt

Het

Het tweede termijn verschijnt wanneer het werck is voldaen en opghenomen bedraghende volghens de raming - - 4800-0-0.

Betaelt

Het 3 termijn verschijnt twe maenden na de opneming, bedragende volgens de raming 4800-0-0. maer alsoo de langde geraemt wiert op 180 roen diemen eyghentlick bevonden heeft - - - roen, soo bedraecht het werck in als - - - waer af getrocken de voorgaende betalingen comt hem by reste. - - - - -

Betaelt

MErckt dat de openstaende plaetsen des derden termijns vervult sullen vvorden , als de rechte maet bekent is. Maer om van sulcken vervulling voorbeelt te gheven , ick sal de bovescbreven besteding noch eens stellen mette eynttelicke voldoenning daer by als volcht.

M Het

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Het maken vant Bolwerck A met een gordine volgens het besteck van dien, is te betalen op drie terminen en besteet den 20 *Iunius* 1614 *an Ioris de Vos, voor* 80 *gulden de roe lanck wesende by raminck* 180 *roen, bedragende* 14400 -0-0.

Het 1 *termijn verschijnt wanneer het werck meer als half ghemaeckt is bedraghende volghens de raming* - - - 4800-0-0

Betaelt

Den 24 *September* 1614 - - - 4800-0-0

Het 2 *termijn verschijnt wanneer het werck is voldaen en opghenomen bedraghende volghens de raming* - - - - 4800-0-0

Betaelt

Den 10 *Februarij* 1615 - - - 4800-0-0

Het

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Het 3 termijn verſchijnt 2 maenden na de opneming, bedraghende volghens de raming 4800-0-0 *maer alſoo de langhde gheraemt wiert op* 180 *roen, diemen eygentlick bevonden heeft van* 182 *roen, ſoo bedraegt het werck in als* 14560-0-0. *waer af getrocken de voorgaende betalingen, comt hē by reſte* 4960-0-0.

Betaelt

Den 20 April 1615 in voldoening	- -	4960-0-0
Somme na't behooren	- -	14560-0-0

MErckt noch dat de betalinghen in deſe contrerolle der beſtecken ſtaende, getrocken vvorden uyt de maentſtaten der Rentmeeſters, na dat ſy overghedragen zijn inde contrerolle der Domeine, volghens de ghemeene reghel daer af beſchreven int 9 Hooftſtick. Angaende terminen die in ander volgende jaren verſchijnen ſullen, daer af en valt in deſe contrerolle gheen overdracht noodich vant een jaer int ander, vvant men laet elcke beſteding die niet vol betaelt en is ongeſloten ſtaen, ſoo lange tot dat alle terminen vol betaelt zijn, 't vvelck ſeker anvvijſing geeft van 't gheene noch onvoldaen of onbetalt is.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

11 HOOFTSTICK

Vant examineren vande rekeninghen der Rendanten teghen de contrerolle en van ſluyten der ſelve.

DE Rekening ten bureele gheexamineert zijnde, ſoo wortſe mettet bourdereel der ſommen ghelevert anden Controlleur, die daer na derghelicke bourdereel maeckt op ſijn contrerolle. By aldien hy bevint dat de ſommen des heelen ontfancx dier twee bourdereel overeencommen, en s'ghelijcx oock de ſommen des heelen uytgheefs, ſoo moeten de reſten oock overeencommen: In ſulcken gevalle en behoufter gheen voorder examinatie (dan om te ſien na overeencomming der dagen en of d'oirden alſints vvel ghevolght is) maer ſtelt den Controlleur al de ſommen des bourdereels elck onder haer capittel der contrerolle, mitſgaders de ſomme des heelen ontfancx onder den heelen ontfanck met duſdanighe woorden.

Somme des heelen ontfancx overeencommende mette ſomme des heelen ontfancx vande rekening - - 10000-0-0.

Onder den uytgheef ſtelt hy aldus.

Somme des heelen uytgeefs overeencommende mette ſomme des heelen uytgeefs vande rekening - - 6000-0-0.

Welcke ghetrocken vanden voorgaende ontfanck, blijft den Rendant noch ſchuldich by reſte overeencommende mette reſte of ſlot vande rekening - - 4000-0-0.

Daer

Daer na vvorden derghelicke ſommen deur den Auditeur-inde rekening gheſtelt, en het ſlot inde Rekencamer onderteeckent, vvelck ſlot den Controlleur oock onderteyckent, verclarende dat hy 't ſelve bevint overeen te commen mette contrerolle.

Tot hier toe is gheſeyt vande manier, als den Controlleur tuſſchen de rekening en contrerolle gheen verſchil en vindt, maer verſchil vindende, ſoo vvort gedaen als volcht.

Ghenomen voor eerſt datter maer een partie van verſchil en zy, en 't ſelve inden ontfanck, te weten dat den Rendant in ſijn rekening int 7 capittel van Zeedrift brengt ontfanghen te hebben 490-0-0. En de contrerolle hout in 500-0-0. verſchillende 10-0-0. 't vvelck ſoo zijnde, de Controlleur neemt de maentſtaten van dat jaer, ſouckende op welcke partie int capittel van Zeedrift 't verſchil valt, bevindt dat neem ick, in een partie van 40-0-0. inde maentſtaet vân November 1615 over het jaer 1614. welcke partie inde rekening maer en ſtaet van 30-0-0.

Dit verſchil geeft den Controlleur maer by memorie an den Raet te kennen om daer op te letten en reſolveren.

By aldien den Raet beſluyt dattet moet zijn 40-0-0, gelijck inde contrerolle en maentſtaet, ſoo en ghebreeckter niet dan inde rekening die partie te veranderen en in plaets van 30-0-0, uyt te trecken 40-0-0, met apoſtille vande reden vvaerom, vvant daer me ſalder overeencomming zijn van alle ſommen, ſulcx datter niet te doen en valt dan de contrerolle en rekening te ſluyten na de manier als vooren.

Maer byaldien denRaet eyntlick beſlote dattet moeſt blijven 30-0-0. ghelijck inde rekening ſtaet, ſoo ſalmen inde contrerolle de 40-0-0 royeren, ſtellende daer onder aldus: *Moet zijn als inde rekening door beſluyt des Raets* 30-0-0.

En hier me ſullen de ſommen des capittels van Zeedrift inde rekening en contrerolle evegroot zijn en vervolghens overeencomming vande ſomme des heelen ontfancx, uytgeefs

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

en ſlots, ſulcx datter niet te doen en valt, dan de rekening en contrerolle te ſluyten na de manier als vooren.

Sooder inden ontfanck der rekening ſtonde een partie die inde maentſtaet teenemael waer vergeten geweeſt, en daerom niet en ſtonde inde contrerolle, ſoo ſalmen na reſolutie des Raets int capittel daer 't ghehoort noch ſtellen aldus:

Den 17 November noch ontfanghen ghelijcker ſtaet inde rekening fol. 38 - - - 20-0-0.

Waer me de overeencomming en ſluyting zijn ſal als vooren.

Tot hier toe gheſeyt zijnde van alleenelick een partie verſchils te luttel in ontfanck der rekening gebrocht, ſoo is daer uyt kennelick hoemen doen ſal, alſſer zyn ſoodanighe twee of meer partien te luttel of te veel in ontfanck der rekening ghebrocht, wantmen met elcke partie ſoo moet voortvaren ghelijck hier boven mette 10-0-0. gedaen is.

Deur 't geene hier geſeyt is van 't verſchil inden ontfanck, canmen derghelijcke verſtaen van 't verſchil inden uytgeef.

MERCKT.

HEt is in ſommighe Rekencamers int ghebruyck datmen den Rentmeeſters toelaet of ordonneert het ſlot dat ſy van een voorgaende rekening ſchuldich blyven, te brengen in ontfanck der eerſtvolgende rekening, maer ſulcx en wort hier niet toeghelaten, deur dien de jaren dan ghemenghelt zynde, elck jaers eygen ſlot niet bekent en is, tegen het voornemen des inhouts deſer contrerolle en tot achterdeel vanden Heer; want het ſlot dat anderſints over thien jaren of meer ſoude in caſſe gheweeſt hebben, can aldus onbetaelt blyven, ſonder datment merckt, ſchynende dattet geene den Rendant ſchuldich blyft an comt op de laetſte rekeningen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

12 HOOFTSTIC.

Inhoudende de prouve der overeencomming van 't slot der maentstaten mettet slot der contrerolle.

HOewel het slot der contrerolle even bevonden is mettet slot van des Rendants rekening, na de manier des 11 Hooftsticx, soo ghebeuret dickwils datmen het slot des laetsten maentstaets daer me niet even en bevint, nochtans met malcander behoorlicke overeencomming hebbende, en dat om drie oirsaken: Ten eersten deur dien den laetsten maentstaet dickwils niet in en hout alle restanten der Pachters byden Rendant ontfanghen te wesen, die hy nochtans verantwoordt heeft inde contrerolle, ghelijck oock in syn ghesloten rekening, alwaer hy vollen ontfanck van der Pachters heele schult ghemaeckt heeft: Ten tvveeden overmits hy inde maentstaten brengt syn betalinghen an den Tresorier opt slot ghedaen, vvelcke inden uytgeef der contrerolle niet en commen, dan by memorie, die oock in des Rendants rekening niet ghestelt en vvorden, en dat om bekende redenen: Ten derden deur dien de maentstaten spreecken van gereede penninghen in casse, die inde contrerolle noch in des Rendants rekening niet en staen. Daerom alsmen wil sien of sulcke maentstaten behoorlicke overeencomming hebbē mettet slot der contrerolle, men doet vergaring of aftreckingh der sommen van soodanighe drie partien, en alsmen 't gheene daer uytcomt even bevint, mettet slot der contrerolle, soo isser behoorlicke overeencomming, wantter dan soo veel gereede penningen in casse moetē sijn, als dat slot des laetsten maentstaets uytwijst, maer verschillende, moet de faute ghesocht en verbetert worden. Laet tot voorbeeldt het slot

der

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

der contrerolle zijn van 6000 - 0 - 0, maer des laetſten maentſtaets ſlot, 't welck ſijn ghereede penningen in caſſe, is alleenelick van 400 - 0 - 0, Doch want hy an den Treſorier noch betaelt heeft, neem ick 3000 - 0 - 0, en dat ſijn reſtanten bevond n worden te bedraghen 2600 - 0 - 0, ſoo ſietmen deſe drie partien t'ſamen uyt te brenghen 6000 - 0 - 0, die effen zijn om 't voorſchreven ſlot me te betalen na 't behooren. Deſe prouve der overeencomming vvordt by memorie gheſtelt inde contrerolle achter het ſlot in ſulcke form als volght.

Prouve vant ſlot der maentſtaten.

Op dit voorgaende ſlot van 6000 - 0 - 0 heeft den Rendant betaelt anden Treſorier blijckende folio 160. De ſomme van - - -	3000 - 0 - 0.
De Reſtanten worden bevonden te bedragen - -	2600 - 0 - 0.
De gherede penninghen in caſſe des laetſten maentſtaets deſes jaers zijn - - -	400 - 0 - 0.
Somme overeencommende mettet voorgaende ſlot na 't behooren - -	6000 - 0 - 0.

MERCKT TEN I.

HOewel het ghebeuren can dat anden Treſorier gheen betaling opt ſlot ghedaen en is, oock datter geen reſtanten en zijn, noch eenige gereede penningen in caſſe, ſoo ſteltmen nochtans inde prouve de ſchriften van die drie partien, maer in plaets der uytgetrocken ſommen alleenelick 0 - 0 - 0. En dit om te doen blijcken dat de voorſchreven drie partien inden overſlach bedocht zijn, en om daer me in alle rekeninghen een ſelve oirden te volghen. Ghenomen tot voorbeelt

van

van defen dat den Rendant an den Treſorier opt boveſchreven ſlot van 6000 - 0 - 0 gheen betaling gedaen en hadde, ſoo ſal alſdan de form der prouve zijn als volcht.

Prouve vant ſlot der maentſtaten.

Op dit voorgaende ſlot van 6000 - 0 - 0 *en heeft den Rendant gheen betaling an den Treſorier gedaen blijckende fol.* 160. *comt hier* - - 0 - 0 - 0.

De reſtanten worden bevonden te bedragen - 2600 - 0 - 0.

De gereede penningen in caſſe des laetſten maentſtaets deſes jaers zijn - - 3400 - 0 - 0.

Somme overeencommende mettet voorgaende ſlot na 't behooren - - 6000 - 0 - 0.

Deſghelijcx ſoude men doen mette reſtanten en ghereede penningen in caſſe alſſer geen en waren, uyttreckende 0 - 0 - 0 neffens elcke partie.

MERCKT TEN 2.

ALſmen inde examinatie der rekening teghen de contrerolle (daer int 11 Hooftſtick afgheſeyt is) bevint eenige ſommen van ontfanck of uytgeef inde contrerolle te zyn verandert, of teenemael vergeten, nieu gheſtelt of gheroyeert, ſoo en iſſer dan geen overeencomming der ſelve mette ſomme des maentſtaets daer ſy uytgetrocken zyn, ſulcx dat by aldien men ſoodanighe overeencomming begheerde, men ſoude de ſelve maentſtaten met al de geene die daer na van 't ſelve jaer ghecommen zyn, moeten verſchryven, om de veranderings wille haerder ſloten die daer uyt volgen ſoude. Maer want

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

dat een beſwaerlick werck ſoude weſen , ſoo laetmen die maentſtaten onverandert en 't gheene daer in te luttel in ontfanck ghebrocht is , dat brengtmen vveerom in ontfanck des eerſten volghenden maentſtaets over 't ſelve jaer, of 't gheene daer in te veel in ontfanck ghebrocht is , trecktmen vveerom af vanden ontfanck des eerſtvolghenden maentſtaets over 't ſelve jaer, en s'ghelijcx doende metten uytgeef, ſoo is daer deur de voorgaende faute ghebetert , ſonder verſchrijving of verandering der maentſtaten , want alſoo comt het ſlot van die maentſtaet of ghereede penningen in caſſe overeen mettet gheene inder waerheyt in caſſe moet weſen. Maer om hier af voorbeelt van prouve te ſtellen , ſoo neem ick dattet ſlot der rekening en haer contrerolle ſy van 6000-0-0, de betaling daer op anden Treſorier 3000-0-0,de Reſtantē 2000-0-0, de gherede penningen in caſſe volghens de laetſte maentſtaet 900-0-0. Doch is door de examinatie bevonden inden ontfanck der maentſtaten een partie 100-0-0, minder geſtelt te weſen dan inde ghefloten rekening. Hier af is de geſtalt der prouve als volght.

Prouve vant ſlot der maentſtaten.

Op dit ſlot 6000-0-0. *heeft den Rendant betaelt an den Treſorier blijckende fol.* 160. *de ſomme van* -	3000-0-0.
De reſtanten worden bevonden te bedragen - -	2000-0-0.
De gereede penninghen in caſſe des laetſten maentſtaets deſes jaers bedragen 900-0-0; *Daer by vergaert , moet worden* 100-0-0. *die op een partie in ontfanck der maentſtaten te luttel gheſtelt zijn , blijckende in de contrerolle fol.* 20, *comt voor ware gereede penninghen in caſſe* - - -	1000-0-0.
Somme overeencommende mettet voorgaende ſlot na 't behooren - -	6000-0-0.

Maer

Maer fooder meer ghecorrigeerde partien waren dan een, men vergaert haer verſchil totte ghereede penningen in caſſe des laetſten maentſtaets, of men trecket daer af, na dat de ſaeck vereyſcht, en de ſomme of reſt vervougtmen totte twee eerſte partien, en datter uytcomt is 't gheene moet overeencommen mettet voorgaende ſlot.

Ghenomen tot voorbeelt van deſen, dattet ſlot der rekening en haer contrerolle zy van 6000-0-0, de betaling daerop anden Treſorier ghedaen 3000-0-0. De reſtanten 2000-0-0, de ghereede penninghen in caſſe volghens den laetſten maentſtaet 900-0-0: Doch is door examinatie bevonden, verſcheyden partien inden ontfanck en uytgeef der maentſtaten qualick gheſtelt te weſen, ſulcx datter inden ontfanck 62-0-0 meer moet zijn, en inden uytgeef 38-0-0 min, makende t'ſamen 100-0-0 dieder meer in caſſe moeten zijn dan 't ſlot der laetſte maentſtaet inhout; Hier af is de gheſtalt der prouve als volght.

Prouve vant ſlot der maentſtaten

Op dit ſlot 6000-0-0 *heeft den Rendant betaelt an den Treſorier blijckende fol.* 169, *de ſomme van* - 3000-0-0.

De reſtanten worden bevonden te bedragen - - 2000-0-0.

De ghereede penningen in caſſe des laetſten maentſtaets deſes jaers bedraghen 900-0-0, *daer by noch vergaert moeten worden* 100-0-0, *die op verſcheyde partien inde voorgaende maentſtaten qualijck gheſtelt zijn en inde gheſloten contrerolle meer en minſtaen als volght.*

In ontfanck der contrerolle.

Folio 20 *meer* - - 40-0-0.
Folio 22 *meer* - - 30-0-0.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Folio 25 *min* - - 3-0-0.
Folio 25 *min* - - 5-0-0.
Comt meer in ontfanck - - 62-0-0.

In uytgeef der contrerolle.

Folio 30 *meer* - - 3-0-0.
Folio 24 *meer* - - 7-0-0.
Folio 36 *min* - - 20-0-0.
Folio 38 *min* - - 28-0-0.
Comt min in uytgeef - - 38-0-0.

Welcke met d'ander 62 *t'ſamen uytbrenghen de voorſz.* 100-0-0. *Daerom de ſelve vergaert totte voorgaende* 900-0-0 *comt voor ware gereede penninghen in caſſe* - - - 1000-0-0.

Somme overeencommende mettet voorgaende ſlot na't behooren - - 6000-0-0.

Merckt noch dat om den Rendant inde eerſte maentſtaet, die hy over de rekeningh deſes jaers ſenden ſal, te doen ſtellen in ontfanck en uytgeef de boveſchreven partien van correctie daerme de vvare gherede penningen dieder in caſſe moeten ſijn commen na 't behooren, ſoo ſent hem den Controlleur copie vande boveſchreven verſchillen in form van maentſtaet, mette Folien der rekening daer by, vvelcke verſchillen den Rendant alſoo bevinden ſal, als hy de apoſtillen int dobbelt van ſijn ghefloten rekening overſiet teghen de copie van ſijn maentſtaten of tegen het manuael dat hy daer af houdt.

Maer om noch naerder verclaring te doen over de manier van ſulcke maentſtaet, ſoo ſtel ick daer af het volghende voorbeelt:

MAENT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

MAENTSTAET VAN PIETER GANS
Rentmeester van Hoghenhuysen.

Van November 1615.
Over het jaer 1614.

ONTFANCK.

Voor eerst soude hier in ontfanck ghebrocht worden den voorgaenden ontfanck van October 1615. bedraghende 12000-0-0. *Maer want door de examinatie der rekening eenighe partien bevonden zijn in voorgaende maentstaten deses jaers verbetering te vereyschen, blijckende inde apostillen der selver rekening, soo worden die hier ghestelt als volght:*

Folio 30 meer - -	40-0-0	
Folio 38 meer - - -	30-0-0	
Folio 46 min - -	3-0-0	
Folio 54 min - -	5-0-0	
Comt meer in ontfanck - -		62-0-0
Welcke vergaert totte voorschreven 12000-0-0, *comt voor waren ontfanck van octob.* 1615 - -		12062-0-0
Den 20 van Claes Adriaensz over &c. - - - -		70-0-0
Somme van den gheheelen ontfanck in dit jaer - - - -		12132-0-0

UYTGEEF.

Voor eerst soude hier in uytgheef ghebrocht worden den voorgaenden uytgheef van October 1615 *bedra-*

ghende

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ghende 8000-0-0: *Maer want deur de examinatie der rekening eenige partien ghevonden sijn inde voorgaende maentstaten deses jaers verbeteringhe te vereysschen, blijckende inde apostillen der selve rekening, soo worden die hier ghestelt als volght:*

Folio 68 *meer* - -	3-0-0.	
Folio 72 *meer* - - -	7-0-0.	
Folio 85 *min* - -	20-0-0.	
Folio 96 *min* - -	28-0-0.	
Comt min in uytgeef - -		38-0-0.
Welcke getrocken vande voorsz. uytgeef 8000-0-0, *blijft voor waren uytgeef van Octob.* 1615 - - -		7962-0-0.
Den 17 *an Pieter Iansz. over &c.*		50-0-0.
Somme vanden gheheelen uytgheef in dit jaer - - -		8012-0-0.
Welcke ghetrocken vande voorsz. ontfanck blijft in casse. - - - -		4132-0-0.

Merckt noch kennelick te sijn, dat sooder inde maent van November gheen ander nieuwen ontfanck noch uytgheef en waer gheweest over 't selve jaer 1615, soo souder alleenelick 7962-0-0 te trecken gheweest hebben van 12062 0-0 blijvende ghereet in casse 4100-0-0, 't welck 100-0-0. meer is dan 4000-0-0. dieder syn souden alsmen de 8000-0-0 ghetrocken hadde vande 12000-0-0, waer me blijckt dat in dese laetste maentstaet de penninghen in casse van 100-0-0. verhoocht syn dieder volgens de correctie inde voorgaende maentstaten te cort waren.

MERCKT

SOomen voor het sluyten der rekening bemerckte inde voorgaende maentstaten faute te wesen, die machmen ver-

verbeteren in d'eerſte maentſtaet dieder geſondē ſal worden, ſonder naer het ſluyten der rekening te wachten, op datmen daerentuſſchen de gereede penninghen in caſſe inde volgende maentſtaten niet meer of min en ſtelle dan bekent is die te moeten weſen: Als by voorbeelt ghenomen datmen merckt den Rendant 1000 - 0 - 0 in ontfanck min gheſtelt te hebben dan na 't behooren. Om nu die maentſtaet met al de volgende niet te veranderen, ſo ſal den Rendant in ſijn eerſte maentſtaet achter d'eerſte partie weſende vanden heelen voorgaende ontfanck aldus ſtellen.

Noch wort hier in ontfanck gebrocht 't geene deur abuys inde maentſtaet van Februarij van wegen Zeedrift te luttel was in ontfanck gheſtelt - - 1000 - 0 - 0

Maer ſooder in ontfanck by abuys waer gheſtelt gheweeſt 1000 - 0 - 0 meer als na 't behooren, dan ſalmen den maentſtaet (om die met al d'ander volghende niet te veranderen) aldus doen beginnen:

Voor eerſt ſoude hier in ontfanck ghebrocht worden den voorgaenden ontfanck van October 1615 *bedragende* 8000 - 0 - 0.

Maer inde maentſtaet van Februarij int 50 *capittel is te veel gheſtelt* 1000 - 0 - 0. Fol. 378.

Die ghetrocken vande voorſchreven 8000 - 0 - 0.
ſoo blijft voor waren ontfanck van Octob. 1615 - - 7000 - 0 - 0

Noch is te vveten dat de voorſz. 1000 - 0 - 0 der eerſte ſoorte, die te luttel in ontfanck hadden ghebracht gevveeſt, overghedragen vvorden uyt de maentſtaet indē contrerolle, ghelijck al d'ander partien van ontfanck na de manier beſchreven int 9 Hooftſtick, maer de 1000 - 0 - 0 der tvveede ſoorte die te veel in ontfanck hadden ghebracht ghevveeſt, vvorden over-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

overghedraghen inde contrerolle ſonder uyttrecken als volght

In Februarij valt af te trecken - - 1000-0-0.

De fol. der contrerolle die hier ghenomen wordt op 378 ſteltmen na het overdraghen inde maentſtaet nevens de 1000-0-0. gelijckmen hier vooren ſien mach.

D'oirſaeck waerom de 1000-0-0 te veel gheſtelt, inde maentſtaet noch contrerolle niet uytghetrocken en zyn, ghelijck de 1000-0-0 te luttel gheſtelt, is datſe by d'ander partien niet en moeten vergaert zyn gelijck d'eerſte ſoorte, maer daer af ghetrocken, welcke aftrecking daer na moet gaghe-ſlaghen worden alſmen de poſte ſluyt volghens de beſchrijving int 11 Hooftſtick, en oock inde *Prouve vant ſlot der maent-ſtaten* beſchreven int 12 Hooftſtick.

Deur 't gheene tot hier toe gheſeydt is vanden ontfanck, canmen derghelicke verſtaen vanden uytgeef, te weten datmen penninghen te veel in uytgeef ghebrocht alſoo vergaert by d'ander, maer te luttel in uytgeef gebrocht alſoo van d'ander treckt.

13 HOOFTSTIC.

Vande Reſtanten.

OM ſeeckerheyt te hebben vande waerheydt der ghereede penningen die den Treſorier en Rentmeeſters deur haer maentſtaten ſeggen in caſſe te vveſen, ſoo is noodich kennis der Reſtanten, daermen hier te vooren ſonder duſdanighe contrerolle niet af ghevveten en heeft, vvant hemlien na Reſtanten gevraecht ſijnde, ſeggen niet dan by raming te connen antvvoorden, uyt oirſaeck dat ſy volghens 't ghemeen oudt ghebruyck, met haer Pachters en den Treſorier met ſijn Rentmeeſters van veel jaren niet af gherekent en hebben; boven-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

bovendien ſijn haer ontfanghen penninghen den Rekenmeeſters onbekent, die daer me gheen becommering hebben en willen, ſulcx datmen moet voor Reſtanten nemen, 't gheene haer over gheleverde lijſten inhouden Reſtanten te weſen, ſonder onderſouck vande waerheyt te connen doen. 't Is wel ſoo dat byaldien men de Rendanten haer ſlot dadelick dede oplegghen, ſonder hemlien eenich uytſtel te vergunnen, dat daer me den Heer ſoude ontsleghen zyn vande groote ſchade ſchuylende onder den deckmantel van Reſtanten: Maer d'ervaring leert in alle groote Rekencamers ſulcx onmoghelick te weſen, en nootſakelick te zyn, uytſtel toe te laten, om der Reſtanten wille die den Rekenmeeſters, als gheſeyt is, nochtans onbekent zijn. Maer deſe contrerolle is van diès volcommen beſcheyt, want men ſiet in yders ſchuldenaers poſte wat haer ſchult bedraecht, oock hoe veel hy daer op betaelt heeft, en twijffeling zynde anden overgheſonden ontfanck haerder maentſtaten, men can buyten hemlien kennis de ſchuldenaers manen alſmen wil, en weten hoe dat ſy daer me ſtaen.

Maer om van deſe betalingen der Reſtanten, die langher gedueren dan het lopende jaer der tegenwoordige rekening, altyts kennis te hebben deur een ſeker corte manier, ſoo is te weten dat de Reſtanten dieder blijven ten eynde des jaers, niet overgedragen en worden inde contrerolle des volgende jaers of eenich ander memorie; Maer ſonder ſulcke becommernis daer me te hebben en al oirdentlick vaſt gaende, ſoo ſchrijftmen daer na op de volgende jaren inde ſelve contrerolle, gelijck te vooren, onder yder ſchuldenaers poſte, al 't geene datter na luyt van der Rentmeeſters maentſtaten by hemlien ontfangen is. De poſten die t'eenemael voldaen zyn, worden gesloten naer 't behooren.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Vant memoriael der tafelen vande Rekeningen met Reſtanten.

DEur 't gheene ick tot hier toe gheſeydt heb is kennelick dat alle Reſtanten van elck jaers rekening, altijt oirdentlick inde contrerolle ſtaen met luttel ſchrijvens: Maer als het houden deſer contrerolle veel jaren gheduert heeft, ſoo connender veel hondert beſonder rekeninghen zyn, daer af ettelicke geen Reſtanten en hebben, eenighe in vvelcke Reſtanten bevonden vvorden, daer af ſommighe veel, ſommighe vveynich bedraghen, en eenige tot laſt vanden Rendanten, ander tot laſt vanden Heer zijn. Maer ſomen jaerlicx of ſo dicwils alſment oirboir acht, wilde vernemen hoe het mette ſake der Reſtanten geſtelt is, als wat Reſtanten of haer borgen, daer te voren geen verhael op en was, daer na middelē mogen gecregen hebben om te betalen en dergelijcke, men ſoude telckens eerſt inde voorſz. groote menichte vande beſonder contrerollen moeten onderſoucken in welcke Reſtanten zyn, in welcke geen; welcke de moeyte weert waren om op te letten, welcke niet: Maer want dat ſonder ſeker regel een beſwaerlic werck ſoude weſen, ſoo worter ghemaeckt een memoriael diens opſchrift is *Memoriael der tafelen vande rekeningen met Reſtanten* 't welck men in gheen der contrerolle en ſchrijft, maer beſonderlick ſtelt, om dattet dient voor de verſcheyden contrerollen van alle jaren, en heeft dit memoriael voor elck Rentmeeſterſchap een tafel van ghedaente gelijck hier een tot voorbeelt gheſtelt is, van het Rentmeeſterſchap Hoghenhuyſe.

Reſtan-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Reſtanten van Hoghenhuyſe.

	1611	1612	1613	1614	1615
1611	800-0-0				
1612	500-0-0	900-0-0			
1613	370-0-0		600-0-0		
1614	150-0-0		330-0-0	930-0-0	
1615	70-0-0	0-0-0	300-0-0	700-0-0	590-0-0

Den ſin der voorſchreven tafel is duſdanich: Ghenomen d'eerſte vijf jaren van velen, dattet houden der contrerolle gheduert heeft, te weſen van 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. Hier af ſijn vijf colommen, voor elck jaers beſonder contrerolle een: Noch ſijn op den cant gheſtelt derghelijcke vijf jaren, haer anwijſingh doende op elck der reſten daer nevens ſtaende, waer af't ghebruyck duſdanich is.

Ghenomen datmen na het jaer 1615 wil weten de ſommen der Reſtanten dieder ſijn ten eynde van yder jaer, der jaren 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. Om dat te vinden, ick ſie dat nevens het jaer 1615 op den cant ſtaen 70-0-0. onder het jaer 1611; Daer na 0-0-0. onder 1612, voorts 300 onder 1613. En ſo voorts 700-0-0. onder 1614. en 590-0-0. onder 1615. Angaende voorſchreven 0-0-0. ſtaende nevens het jaer 1615, en dat onder 1612, ſulcx beteyckent het jaer 1612 heel voldaen te weſen, ſonder daer na van dat jaers rekening eenighe Reſtanten meer te connen vallen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Het maeckſel der voorſchreven tafel gaet aldus toe: 'tEerſte jaer daermen het houden der contrerolle inne begint, dats hier van 1611, ten eynde ſijnde, men heeft bevonden door de prouve vant slot der maentſtaten daer int 12 Hooftſtick af gheſeyt is, de Reſtanten alſdan te bedraghen 800-0-0 diemen ſtelt als beginſel der colomme des jaers 1611, en daer nevens op de cant het ſelve jaer 1611. En is dan de gheſtalt des tafels vant eerſte jaer als hier onder:

Reſtanten van Hoghenhuyſe

	1611
1611	800-0-0

WAerin angheweſen wordt dat ten eynde des jaers 1611 op den cant ſtaende, de ſomme der Reſtanten des jaers 1611 boven de colomme geſtelt, doet 800-0-0.

Maer het tweede jaer dats hier van 1612 ten eynde zynde, ſoo worden de ſommen der Reſtanten vande jaren 1611 en 1612, alſdan bevonden te bedraghen neem ick 500-0-0 en 900-0-0, diemen elck ſtelt in haer colomme, en daer nevens op de cant het jaer 1612 en is dan de gheſtalt des tafels vant tweede jaer als hier onder:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

	1611	1612
1611	800-0-0	
1612	500-0-0	900-0-0

Waer in angheweſen wort dat ten eynde des jaers 1612 op den cant ſtaende, de ſommen der Reſtanten der jaren 1611 en 1612 boven de calommen gheſtelt, bedragen 500-0-0 en 900-0-0 en ſoo voorts met d'ander jaren deſes Rentmeeſterſchaps.

Maer wanttet op de ſelve wyſe toegaet met elcke tafel by yder Rentmeeſterſchap, ſoo ſietmen het maeckſel en 't ghebruyck vandien ſeer weynich moeyte in te hebben, weſende ten eynde van elck jaer op yder Rentmeeſterſchap ſo weynich te ſchrijven als vooren blyckt.

Deur 't gheene tot hier toe gheſeyt is vande tafels der Reſtanten van gelt, ſoude lichtelick dergelijcke te verſtaen ſyn vande tafels der Reſtanten van granen: Maer daer comt wat verſchils, deur dien 't gelt alleenelick van een ſpecie is, daer vande granen verſcheyden ſpecien vallen, als terwe, rogge, gerſt, haver, bouckweyt, raepſaet, coolſaet, lijnſaet, moſtertſaet, boonen, ervveten, en meer ander. Waer uyt volght dat van 't gelt veel colommen van verſcheyden jaren nevens malcander connen ſtaen; Maer ſo niet vande granen. Om hier af by voorbeelt noch claerder te ſpreecken, ick ſtel de navolgende tafel.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Reſtanten der Granen van Hogenhuyſe.

	Terwe. Mal.Sch.Spi.	*Rogghe.* Mal.Sch.Spi.	*Gerſt.* Mal.Sch.Spi.	*Haver.* Mal.Sch.Spi.	*Bouckweyt* Mal.Sch.Spi.
			1611		
1611	120-0-0	118-0-0	116-0-0	12-0-0	40-0-0
1612	110-0-0	80-0-0	70-0-0	10-0-0	30-0-0
1613	90-0-0	60-0-0	50-0-0	8-0-0	20-0-0
1614	70-0-0	0-0-0	30-0-0	0-0-0	10-0-0
1615	0-0-0	0-0-0	0-0-0	0-0-0	0-0-0

			1612		
1612	130-0-0	240-0-0	170-0-0	350-0-0	80-0-0
1613	100-0-0	120-0-0	140-0-0	200-0-0	70-0-0
1614	80-0-0	90-0-0	0-0-0	150-0-0	50-0-0
1615	30-0-0	60-0-0	0-0-0	80-0-0	20-0-0

Maer op dat ick van deſe tafel naerder verclaring doe, ſoo is te vveten dat de maten der granen in verſcheyden plaetſen verſcheyden namen hebben, daer af ick hier tot voorbeelt neem Malders, Schepels en Spinten, die elck boven haer colomme gheſtelt zijn met een ſilbe en daer onder het jaer 1611, van't vvelck ick neem inden jaren 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. op den cant ſtaende ſulcke verminderingen der Reſtanten gevallen te vveſen alſmen ſiet.

Onder deſe tafel des jaers 1611 is op de ſelve zyde gheſtelt noch

noch ſulcken ander tafel des jaers 1612, daer onder meer ander tafels der volgenden jaren commen mogen, tot vvelcke men voor elck Rentmeeſterſchap ledighe plaets laet, om ſoo veel jaren in te ſtellen alſmen oirboir verſtaet.

Wanneer de menichte der verſcheyde ſpecien der granen ſoo groot is, datſe niet al in een ſelve regel op een ſyde ſtaen en connen, men mach daer twe ſijde toe nemen die beyde t'ſamen int geſicht vallen.

Als de menichte der verſcheyde ſpecien van granen cleen genouch is, men mach eenige verſcheyde jaren nevens malcander ſtellen ghelijck vant gelt gedaen is, want ſooder (by voorbeelt gheſeyt) alleenelick een ſpecie van granen waer, de manier der tafel en ſoude niet verſchillen vande tafel met ghelt.

Angaende 't ghebruyck der tafelen van granen dat is als vant gelt hier vooren beſchreven.

In ſulck twee memorialen canmen ſien welcke rekeninghen Reſtanten in hebben, welcke geen, of welcke ſoo luttel bedragé datſe de moeyte niet weert en ſyn daer af onderſouck te doen, oock om te ſien hoe veel die ten eynde van yder jaer in ſomme bedragen, ſonder dat al fuelletterende te moeten ſoucken onder een groote menichte van ettelicke hondert rekeninghen. Maer alſmen yet wil weten vande Reſtanten int beſonder, ſoo wijſt my ſulcke memorie an, wat jaers rekening ick ſal moeten nemen om dat te onderſoucken, 't welck anderſints een beſwaerlick werck ſoude ſyn te vinden.

Maer wanttet ghebeuren can datter Reſtanten ſijn tot laſt des Rendants, die openbaerlick (door aermoet overlijding of ſulcx alſt weſen mocht) haer reſten nummermeer en ſullen betalen, ſoo ſchijnet (mocht ymant ſeggen) een ongerijmde ſake, ſulcke poſten der reſtanten eeuwelick te ſullen moeten ongeſloten blijven, vvant al vvilde den Rendant ſulcken reſte in ontfanck der maentſtaten brenghen, het wordt hem by ſyn Inſtructie verboden, Inhoudende dat hy daer niet in ſtellen en ſal, dan dat dadelick ontfangen is: Waer uyt by

eenige

eenige voorder beſloten vvort de inſtructie des Treſoriers in ſeker punt, de Reſtanten aengaende, ſtrydich te weſen teghen de inſtructien der Rentmeeſters, in welcke hemlien verboden vvort te doen 't gheene daer den Treſorier hemlien toe dringht.

Maer om hier op naerder verclaring te doen, ſo is te weten dat ghelijck vooren gheſeyt is, een Rentmeeſter in deſe Domeine niet en mach volgens ſyn inſtructie ander penningen in ontfanck ſynder maentſtaten brengen, dan die dadelick ontfangen ſyn, en dat met uytdrucking des jaers daer de betaling op gedaen is, ſulcx dat hy voor de Pachters wel volcommelick mach betalen, maer niet verſchieten al wilde hy dat met ſyn eygen gelt doen.

d'Oirſaeck deſer inſetting is, op dat de Rendanten d'oude ſchulden niet onghemaent ſoude laten, en daer af intreſt ghenieten, betalende haer ſloten anden Treſorier mette incomſten der volghende jaren of des lopenden Jaers. Waer uyt voorden Heer driederley achterdeel volcht; Ten eerſten dat hy ſyn gelt gemiſt; Ten tweeden in perikel ſtaet dat de banquerouten der Pachters, die haer ſchult niet en betalen, eintlick t'ſynen laſte ſoude ghedraeyt vvorden op de pachten der volgende jaren; Ten derden dat de Rentmeeſters niet en ſoude overſenden de gerede penningen die haer maentſtaten inhouden in caſſe te vveſen, ſegghende in ontfanck gheſtelt te hebben, 't geene dadelick niet ontfanghen en vvas, maer by hemlien hadde verſchoten geyveeſt: Nu dan angeſien dat na deſe regel, den Rentmeeſter voor de Pachters niet verſchieten en mach, en dat daerentuſſchen den Treſorier volghens ſijn Inſtructie, hem over het ſlot mach executeren, en doen betalen, ſoo ſchijnen daer me ſulcke articulen der inſtructien onredelick ingheſtelt, want den Treſorier dwingt den Rentmeeſters voor de Pachters te verſchieten, 't gheene hemlien Rentmeeſters door haer inſtructie verboden is te doen.

Om besluyt te geven op dit geſchil, ſo ſegh ick voor eerſt, acht te moeten genomen worden opt woort *dadelijc ontſangen*, want

want veel dingen door de menſchen niet heel eygentlic metter daet gedaen ſijnde, worden nochtans dickwils daer voor genomen; als dat den Rentmeeſter eenen anderen aſſigneert om de penningen vanden Pachter te ontfangen, ſulcx wordt genomen by hem ontfanghen te weſen, hoewel het deur hem niet heel eygentlick geſchiet en is, daerom dat een Rentmeeſter ſoude willen ſulcke ontfanghen penninghen uyt den ontfanck ſijns maentſtaets laten, ſeggende dat hy die niet dadelick ontfangen en heeft, dat ſoude openbaerlick voor quade uytlegging genomen worden, want volgens de regel *'t Geene ymandt door een ander doet, dat wordt hy ghe[eght ſelf ghedaen te hebben.* Nu dan gelijckmen ontfanck door aſſignatie voor dadelicken ontfanck moet nemen, alſoo iſt met meer ander; als by voorbeelt, wanneer den Rentmeeſter an een Pachter quijtſchelding doet deur melijden van ſijn aermoet, of tot vergelding van weldaden die hem byden Pachter gedaen ſyn, of om ſulcke oirſaeck alſt weſen mocht, dat is al te nemen voor dadelick ontfanghen, alſoo oock is gelt by hem ande Pachters op intreſt ghelaten met diergelijcke: In ſomme als een Rentmeeſter ontfanck maeckt vant geene ware dadelicken ontfanc is, ſonder het vvoort *dadelick ontfangen* qualick uyt te leggen, daer en ſoude niet anders buyten ontfanck blyven, dan dat hy benevens alle behoorlijck neerſticheydt niet en heeft connen crijghen, daer af hy onbeſwaert blijſt; Waer by noch te anmercken ſtaet, dat ſoodanige executie des Treſoriers niet en gheſchiet dan na eenen ruymen tijt, in vvelcke der Pachters ſchulden lange genouch verſcheenen ſyn, en den Rentmeeſter de penningen heeft connen ontfanghen, of bevvys doen van ſyn behoorlicke neerſticheyt: Waer by men noch mach vougen dat de penningen, die ſy ſeggen van hun eygen ghelt verſchoten te ſyn, mogen gecommen vveſen uyt de volgende jaren of uyt des loopende jaers incomſten; Daerom dat een Rentmeeſter alſoo gheexecuteert zynde, ſoude seghen teghen Inſtructie ſijn eyghen ghelt te hebben moeten verſchieten, 't is quade uytlegging en miſbruyck der

Inſtructie, ghemerckt hy dat niet verſchoten en heeft. Daerom mach een Rendant die uyt vermoede wil blijven van met cromme ſpronghen om te gaen, ſulcke penningen wel ſtellen als dadelick ontfanghen te weſen, ſonder ſijn gewiſſe te beſwaren, daermen hem nochtans om de voorgaende redenen niet toe en dringt.

MERCKT.

HEt is te weten dat op de ſaecke der Reſtanten noch de volghende vercorting valt; Als een Rentmeeſter ſyn ſlot an den Treſorier t'eenemael voldaen heeft, en dat de Reſtanten ſoo weynich bedragen dattet buyten alle vermoeden is, den Heer int perikel te ſtaen van toecommende bancqueroutен (dieder vallen mochten deur dien den Rentmeeſter de penningen by Inſolvente pachters op intreſt laet, doende de bancqueroute vande navolgende pachtjaren op den Heer vallen daer vooren af gheſeydt is) ſoo ontſlaetmen den Rentmeeſter vande voorder ſeyndingh der maentſtaten over dat jaer daer hy volghens ſijn inſtructie an verbonden is, 't welck geſchiet met duſdanighe acte geteyckent by den Heer of den genen die hy daer af laſt geeft.

Den Rentmeeſter N wordt midtſdeſen ontſlaghen van het voorder ſenden der maentſtaten over het jaer 1615 *gedaen den &c.*

Den ſin van ſoodanighe woorden ſteltmen oock ten eynde der contrerolle van ſyn rekeningen aldus luydende:

Den Rentmeeſter N is ontſlaghen van het voorder ſenden der maentſtaten over het jaer deſer rekeningh daer af hem acte gheghеven is in date den &c.

Daer na ſteltmen o-o-o. inde voorſchreven tafel inde colomme des jaers daer de rekening af is, en nevens het jaer der acte. Waerme inde tafel blyckt, van dat jaer geen Reſtanten te weſen diemen inde contrerolle gade ſlaet. 't Welck de vercortingh is die ick voorghenomen hadde hier te beſchrijven.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

14 HOOFTSTIC.

Vande jaerlicxſche veroveringh of verachtering en ſuyver incomſt.

1 ANghesien het den Cooplien aengenaem en oirboir is, jaerlicx te vveten vvat ſy te vooren of ten achteren gaen, en daerom van dies alle jaren een overſlach maken, en dat dergelijcke overſlach den Vorſten nut is, ſoo ſal ick daer af myn gevoelen ſegghen.

2 Voor eerſt ſtaet te anmercken dattet ſlot van des Treſoriers rekening wel uytwijſt, watter op dat jaer meer is ontfanghen dan uytghegheven en dadelick in caſſe moet weſen ('t welck men oneygentlick ſuyver incomſt noemt, daer af ten eynde deſes Hooftſticx eygentlick gheſeyt ſal worden) maer daer me en is niet bekent de veroveringh of verachteringh, want het can ghebeuren dat op een Iaer met meer ontfanck dan uytgeef verachtering valt, of meerder of minder verovering dan het ſlot bedraecht: Als by voorbeelt, commende in ontfanck een partie van hondert duyſent guld. van wegen vercocht Landt; de incomſt wordt op dat jaer van ſoo veel vermeerdert, maer daer tegen is den Heer dat landt quyt, dat ſoo veel vveert is: Sulcx dat hoewel ſoodanighe partie het incommen vermeerdert, nochtans wort de verovering of verachtering niet verandert; En alſoo gebeuret dat deur vercoft landt of goet de incomſt vermindert ſonder verandering der verovering of verachtering, en voorder dat (ghelijck gheſeydt is) 't geene men oneygentlick ſuyver incomſt noemt, wat anders is dan verovering of verachtering.

3 Maer om te commen totte verclaring vande manier des overſlachs, ſoo ſtaet eerſtelick te anmercken datmen int gemeen gheſeydt de verovering of verachtering crijcht, alſmen totten heelen ontfanck van des Treſoriers rekening vergaert alle partien van verovering die inden ſelven ontfanck niet

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

geſtelt en ſijn, s' gelijcx totten heelen uytgeef alle partien van verachtering die inden ſelven heelē uytgeef niet en commen, want daer na d'een ſomme van d'ander ghetrocken, ſo is de reſt de geſochte verovering of verachtering.

4 De partien die alſoo totten heelen ontfanck en heelen uytgheef moeten vergaert worden, ſijn van driederley verſcheydenheden, te weten voorraet van voetſel en dingē daer by gehoorende, ſchulden en ghedueringhe goeden, om vande welcke naerder verclaring te doen, ick ſegh aldus:

5 D'eerſte verſcheydenheyt van voorraet des Voetſels en dingen daer toe ghehoorende, valt meeſt in Vorſten hoven daermen groote voorraet doet van wynen, bieren, verſcheyden ſoorten van geſouten, geroockt, gepekelt vleeſch en vis; voort van cooren, ſpecerien, branding; en inden ſtal van haver, hoy, ſtroo met dierghelijcke, waer af opt begin des jaers byde Officiers elck in ſijn officie overſlach gemaeckt ſijnde, en op gelt geſtelt nade weerde des teghenwoordigen tijts, ſoo is dat een der ſommen die byden heelen ontfanck moeten commen: Maer den overſlach van ſoodanighen voorraet opt eynde des jaers, is een der ſommen die byden heelen uytgeef gehooren: Merckt noch dat hoewel hier gheſeyt is van twee overſlagen, d'een opt begin dander opt eynde des jaers, ſoo en geſchieter eyghentlick maer een, uyt oirſaeck dat den overſlach opt eynde des voorgangen jaers, oock altijdt is den overſlach opt begin des teghenwoordich jaers, want ghelyck het eynde van December en 't begin van Ianuary inde ronden daer de dagen des jaers in geſchreven ſtaen, een ſelve punt des ronts ſijn, alſo beteyckenenſe oock een ſelve punt des tijts.

6 Angaende de ſchulden der tweede verſcheydenheyt die zyn tweederley, d'een die den Heer te ontfangen heeft, d'ander die hy betalen moet; De ſelve en commen inden heelen ontfanck noch uytgeef niet, want byaldienſe ontfangen of betaelt waren, daer en ſoude geen ſchulden ſijn: De ſchulden die denHeer te ontfangen heeft, ſteltmen byden heelen ontfanck, maer die denHeer betalen moet, byden heelen uytgheef.

7 Wat

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

7 Wat belangt de derde verſcheydenheyt van gheduerige goeden, daer verſtaetmen by, die langduerlick in weſen blijven, ſonder vereeten of verſleten te worden, als landen, huyſen, juweelen en diergelijcke: De ſelve vallen op tweederley wijſe, d'eene ſonder yet daer voor ghegheven of ontfangen te hebben, d'ander daermen yet voor gegevē of ontfangen heeft. Angaende de geduerige goeden van d'eerſte wijſe, daer niet voor gegeven of ontfangen en is, ſijn diemen vercregen heeft of quyt gheworden is door gifte, proceſſen, gewelt of ander middelen: By deſe goeden en moet geen gelt geſtelt zyn, uyt oirſaeck dattet inden voorſchreven heelen ontfanck of heelen uytgeef comt: Sulcke gheduerige goeden vercregen ſonder yet daer vooren ghegeven te hebben, op gelt geſtelt weſende, ſijn een der ſommen die byden heelen ontfanck moeten commen, maer de gheduerige goeden quyt geworden, ſonder yet daer voor ontfangen te hebben op gelt gheſtelt weſende, ſijn een der ſommen die byden heelen uytgeef gehooren. Wat belangt de gheduerige goeden vande tweede wijſe, daermen yet voor ghegeven of ontfangen heeft, daer in ſtaet te anmercken dat de gheduerige goeden vercregen voor min dan de weerde ende de ſelve minder weerde op gelt geſtelt zynde, ſoo is dat een der ſommen die byden heelen ontfanck moeten commen. De geduerige goeden quyt geworden voor min dan de weerde, en de ſelve minder weerde op gelt gheſtelt zynde, ſoo is dat een der ſommen die byden heelen uytgheef moeten commen: De geduerige goeden quyt geworden voor meer dan de weerde en deſelve meerder weerde op gelt gheſtelt zynde, ſoo is dat een der ſommen die byden heelen ontfanck moeten commen: De geduerige goeden vercregen voor meer dan de weerde en de ſelve meerder weerde op gelt geſtelt zijnde, ſoo is dat een der ſommen die byden heelen uytgeef moeten commen: Angaende de geduerige goeden vercregen of quyt gheworden voor de rechte weerde, daer af en valt hier niet te ſeggen, alſooder verovering noch verachtering uyt en volcht.

8 Aldus verclaert ſijnde de voorſz. driederley verſcheydēheden

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

den van voorraet van voetsel ende dinghen daer by ghehoorende, schulden en ghedueríghe goeden , daer reſt nu noch voorbeelt te ſtellen vande manier des overſlachs die daer me gedaen wort : Maer angheſien des Treſoriers rekening, den voorſchreven heelen ontfanck en heelen uytgeef begrijpende, int begin des jaers niet gereet en is, noch ſyn en can, dan binnen eenighe jaren daer na, om de redenen verclaert in des tweede Hooftſticx eerſte lidt, ſoo ſalmen daer toe gebruycken de contrerolle, waer af den laetſten maentſtaet (dats van December)ontfangen zijnde,en al de maentſtaten overgedragen , en de bourdereelſche ſloten der granen op gelt gheſtelt, ſoo ſalmen den heelen ontfanck en heelen uytgeef elck in een ſomme vergaren, doende tot elcke de voorſchreven partien, of ſoo veel van dien alſmender bevonden heeft: Daer na d'een ſomme van d'ander getrocken, de reſt wijſt an de verovering of verachtering op dat jaer geſchiet, waer af het volgende tot voorbeelt dient.

OVERSLACH DER VEROVERING ghevallen int jaer 1615.

ONTFANCK.

De ſomme des heelen ontfancx der contrerolle des jaers 1615 bedraeght - - - 300000-0-0.

Voorraet des voetſels en dinghen daer by ghehoorende is int begin des jaers 1615. bevonden te bedraghen volgens de beſonder memorie van dien - - 10000-0-0.

Schulden die den Heer ontfangen moet zijn bevonden te bedraghen volghens de beſonder memorie van dien - - - 50000-0-0.

Ghe-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Gheduerige goeden vercregen ſonder yet daer voor ghegeven te hebben, zijn genomen te bedragen volgens de beſonder memorie van dien - - 100000-0-0

*Gheduerighe goeden vercreghen voor min dan de weerde zijn genomen * min weert te weſen volgens de beſonder memorie van dien - - 30000-0-0* * Meer

*Gheduerige goeden quyt geworden voor meer dan de weerde zijn ghenomen * meer weert te weſen volgens de beſonder memorie van dien - - 10000-0-0* * Min

Somme 500000-0-0

UYTGEEF.

De ſomme des heelen uytgeefs der contrerolle des jaers 1615 bedraecht - - 200000-0-0

Voorraet des voetſels en dingen daer by gehoorende is opt eynde des jaers 1615 bevonden te bedragen volgens de beſonder memorie van dien - - 8000-0-0

Schulden die den Heer betalen moet zijn bevonden te bedraghen volghens de beſonder memorie van dien - - - - 60000-0-0

Gheduerighe goeden quyt geworden ſonder yet daer voor ontfangen te hebben zijn ghenomen te bedraghen volgens de beſonder memorie van dien - - 70000-0-0

*Gheduerighe goeden quyt geworden voor min dan de weerde zijn genomen * min weent te weſen volgens de beſonder momorie van dien - - 25000-0-0* * Meer

Ghe-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

	Ghedueríghe goeden vercreghen voor meer dan de	
Min.	*weerde ſijn genomen * meer weert te weſen volghens*	
	de beſonder memorie van dien - - -	5000-0-0
	Somme - -	368000-0-0
	Welcke getrocken vande voorſchreven	500000-0-0
	blijft verovert - - - -	132000-0-0

Deur dit voorbeelt met verovering ſietmen ghenouch hoet commen moet met verachtering.

H: S:

My dunckt onder correctie geſeyt dat de woorden meer *en* min *inde twe laetſte poſten ſo inde Overſlagen der verovering als vande verachtering die met ſterrekens ſijn angeweſen, verandert moeten weſen gelijc in marge geſtelt is, om den ſin des 7 artikels deſes Hooftſticx te voldoen; want na de meyning van dien, 't geen goeden vercregen voor min dan de weerde, meer weert zijn alſſer voor ghegeven wort, dats vermeerdering des Capitaels: Ende ſoo veel als de goeden quyt gheworden voor meer dan de weerde, min bevonden worden weert te weſen, ſoo veel vermeerdert oock het capitael.*

Maer ſulcx als de goeden quyt gheworden voor min dan de weerde bevonden worden meer weert te weſen, ſoo veel vermindert het capitael; Ende 't ghene de goeden vercreghen voor meer dan de weerde bevonden worden min weert gheweeſt te hebben, ſoo veel vermindert oock het capitael. Sulcx dattet mijns oirdeels conde zyn dat den Autheur ſich in deſen vergiſt hadde. Doch op dat, ſoo ick hier ſelver miſte, de ghene die de ſaeck beter verſtaen, de faut den Autheur niet en wijten, ſoo heb ick ſonder verandering der plaetſen, goet ghevonden mijn meyning aldus daer af te verclaren ende tot dien eynde oock de voorgaende artikels deſes Hooftſticx met ghetalen onderſcheyden.

VANDE

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VANDE SWARICHEDEN DIE op den voorgaenden overslach souden moghen voorghedraghen worden.

TEn eerſten mocht ymant ſeggen, dat de Rekeninghen des Treſoriers en der Rentmeeſters die binnen ettelicke jaren daer na gheraken gheexamineert en ghesloten te worden, een ander heelen ontfang en heelen uytgeef ſullen mogen uytbrengen, dan de contrerolle die ſonder examinatie alleenlick by bourdereel of cladde geſloten is. Hier op dient tot antwoort dat der Cooplien overſlach vande verovering of verachtering alſo toegaet, welcke alle rekeningen des ſchultboecx oock ſluyten by cladde die ſy balance noemen, de ſelve ghebruyckende al oft de eyghen sloten waren, alſoo eintlick gemaeckt met Debiteurs en Crediteurs. Maer ghelijck dat daer genouch doet voorden overſlach der Cooplien, alſoo ſal dat hier genouch doen voorden overſlach der Vorſten.

Ten tweeden ſooder van eenige der voorſz. vijf partien diemen totten heelen ontfanck en heelen uytgeef vergaert, niet met allen gevallen en waer, ſo mach hy die wil, dat vermanen by memorie, om daer me te doen blijcken deſelve partien niet vergeten te weſen. Angaende ymandt mocht dencken ofter niet meer dan deſe vijf partien en ſouden connen voorvallen. Daerop ſeghick my metter daet geen ontmoet te weſen, die niet onder eenighe der ſelve vijf en ghehoorden, doch ſoo ymandt eenighe meer voorvielen, ſoude daer me moghen doen gelyck met d'ander.

Ten derden angeſien by elcke der boveſchreven vyf partien geſtelt ſyn deſe woorden *volghens de beſonder memorie van dien*, ſoo mocht ymant ſeggen dattet vougelick waer, inden overſlach gheſien te moghen worden, waer in de gedeelten der partien beſtaen: Op 't welck tot antwoort dient, dat ſomen ſich niet en wilde ghedragen tot ſulcken memorie; maer

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

datmen van elck partie alles int lang wilde hebben, kennelick te ſijn 't ſelve vry te ſtaen, want dit cortheyts halven aldus gheſtelt is.

Ten vierden ſoo eenige vercregen of quijt gheworden geduerighe goeden, waren Landen of Steden diemen om haer juriſdictie of om de frontierſche gheleghentheyts wille, niet wel op gelt ſtellen en conde, in ſulcken gevalle machmen ſeggen, dat boven de verovering in gelt noch verovert is ſulcken Heerſchappie, ſonder die op ghelt te ſtellen, en ſoo met ander dergelijcke onſchattelicke goeden.

Ten vyfden ymant ſal mogen ſeggen groote onſekerheydt te weſen op verſcheyde giſſingen die hier gedaen worden, als van goe en qua ſchulden, vande waerde der goeden, vande uytcomſt der proceſſen en pretenſien, oock watmen voor geduerige of ongheduerige goeden houden ſal en diergelijcke: hier op wort geantwoort dat den cooplien ſulcke onſekerheden oock ontmoeten, en daerom niet en laten, dien overſlach jaerlicx te maken, maer hun ſoo verre daer op betrauwen, datſe om een goe uytcomſt van groote veroveringh, groote bancketten houden, maer gheen alſſer verachteringh valt. 't Welck ingheſien het ſchijnt dattet den Vorſten niet oirboir en waer om ſulcke onſekerheden wille, ſoodanich overſlach te laten.

Maer om nu wat vande ſuyver incomſt te ſeggen, ſoo is te weten datmen daerme verſtaet het gheene een Heerſchappie jaerlicx uytbrengt, na dat alle laſten ghetrocken ſijn vanden ontfanc, 't welc is het ſlot vã yder Rentmeeſter over ſijn Heerſchappie int beſonder, en het ſlot des Treſoriers over 't gheheel. Maer wantter dickwils groote extraordinaire partiẽ van ontfanck en uytgeef vallen, die de gemeene jaerlickſche incomſt ſeer doen veranderen, ſo wort dit oneyghentlick ſuyverincomſt genoemt. Doch wantmen die incomſt ſulcx ſy is, begeert te weten; So ſegh ick voor eerſt dat die der beſonder Heerſchappien hier alſo bekent is als na d'oude wyſe, te weten door de jaerlicxſche ſloten der Rentmeeſters: Maer

ſulcke

ſulcke jaerlickſe ſuyver incomſt die wort op d'een en d'ander wyſe bekent na dattet laetſte ſlot aller ſloten eens s'jaers ingecómmen is; Want alſdan brengt den Treſorier die ſloten in een rekening om deſelve volghens oudt ghebruyck daer na te verantwoorden: Maer volghens deſe wyſe ſo vergaert den Treſorier deſelve ſloten die hy van te vooren tot meerder prouffijt des Heeren al verantwoort heeft, ſtellende de ſomme van allen alleenelick by memorie ten eynde des ſlots van dat 't ſelve jaer laetſt ingecommen is.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ANHANGH

der verrechting

van

DOMEINE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

H: S:

CORTBEGRYP
deſes Anhangs.

DEſen Anhang ſal drie deelen hebben: Het eerſte deel ſal ſijn Gemeene regel vande weerde der Granen en Landen int anſien der maten; Het tweede Verclaring op de oirden vande maendelicke rekeninghen vande Guarde; Het derde van ettelicke anteyckeninghen de ſtof van Finance en Domeine angaende.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

EERSTE DEEL
des Anhangs
GEMEENE REGEL
Vande weerde der Granen en Landen in 't anſien der maten.

CORT BEGRYP deſes eerſten deels.

HEt is den Superintendenten van Domeinen dickwils noodich en oirboir te weten, hoe den prijs der granen en landen van d'een plaets, ſich heeft tegen den prijs van dergelijcke granen en landen tot een ander plaets, om te ſien of de vercoopinghen, verpachtinghen en ſtellinghen der prijſen, die daer af inde rekeninghen gedaen worden, ſijn na 't behooren; van 't welck het voornemen is hier te handelen, doch alleenelick int anſien der maten die dickwils ſeer verſcheyden ſyn. Maer want het onderſoucken dier prijſen moeylick valt, alſmender gheen gemeene regel toe en heeft, ſo is tot dien einde de volgende regel verdocht, welcke men (ſooder geen beter bekent en is) gebruycken mach, ſoo lange tot datmen een beter ghevonden heeft. Tot verclaring deſes handels ſal ick beſchrijven vier Hooftſticken.

Het

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Het eerſte Hooftſtick inhoudende 't vinden der everedenheden vande maten der Granen tot verſcheyden plaetſen.

Het 2 Hooftſtick inhoudende 't vinden der everedenheden vande viercante Rijnlandtſche roeden begrepen inde groote landtmaten, als Morgens, bunders, gemeten en diergelijcke tot verſcheyden plaetſen.

Het 3 Hooftſtick te vinden hoe veel de weerde des graens der groote graenmatē van een der plaetſen int 1 Hooftſtick beſchreven, ſijn ſal over de groote graenmate van een ander der ſelve plaetſen.

Het 4 Hooftſtick te vinden hoeveel de pacht der groote landtmaten van een der plaetſen int 2 Hooftſtick beſchreven, doen ſal over de groote Landtmate van een ander der ſelve plaetſen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

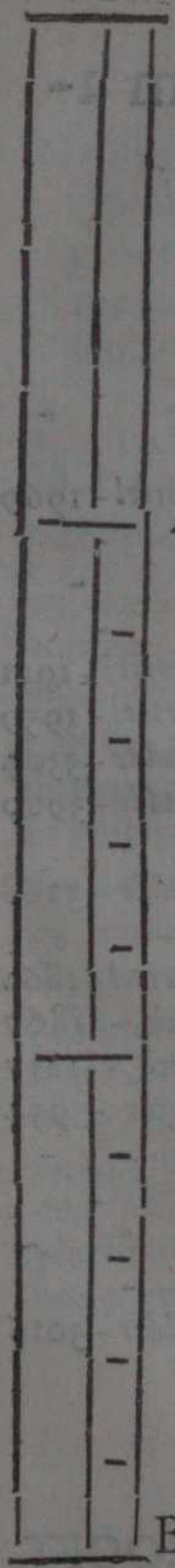

1 HOOFTSTICK.

Inhoudende 't vinden der everedenheden vande maten der Granen tot verscheyden plaetsen.

ICk heb ghenomen een maetken ghenaemt Delfshalfvierling, daer af datter 32 gaen in een delffche fack, doch vry ſtaende een meerder of minder te nemen: Dit maetken noem ick beginſel, diens teycken 1 ⓪. Hier beneffens heb ick doen maken een ander kleender maetken begrijpende het $\frac{1}{10}$ van 1 ⓪, weſende $_1$①. Maer om ② te meten, en maecktemen gheen maetken, dan wiert ghenomen een blecken reghelken, ſoo lanck als het maetken hooch is, datmen in thienen deelde, van form als A B hier nevens, om daer mee, als het maetken van 1① niet vol en is, te meten hoe veel ②en. datter in ſyn. Met ſulcke twee maetkens en blecken regelken wiert eenen uytgheſonden, die in elck Rentmeeſterſchap gemeten heeft hoe veel datter ginghen inde ghemeene grootſte mate, als malder, Veertel, ſack of feſter diemen daer ghebruyckte, 'twelck hy opteyckende en overleverde ghelyck hier na volgt, weſende de begeerde everedenheden vande maten der granen tot verſcheyden plaetſen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Everedenheden der Graenmaten vande navolghende plaetsen.

(0)(1)(2)

Delft	-	1 *Sack*	3200	*Bugenhout*	-	-	-
Ter Veere	-	1 *Sack*	- 1743	*Warneston*	-	-	
Vlissinghen	-	1 *Sack*	- 1756	*Breda*	-	1 *Veertel*	- 1969
Lecke	-	-		*Oosterhoudt*	-	-	
Monster	-	-		*Braecke*	-	-	
Niervaert	-	1 *Veertel*	- 1944	*Donghen*	-	-	
Willemstadt	-	1 *Veertel*	- 1950	*Steenbergen*	-	1 *Veertel*	- 1931
Grave	-	1 *Malder*	- 3090	*Princenlandt*	-	1 *Veertel*	- 1959
Mœurs	-	1 *Malder*	- 4020	*Bueren*	-	1 *Mudde*	- 3304
Bredevoort	-	1 *Malder*	- 2806	*Leerdam*	-	1 *Mudde*	- 3900
Iagermeester ampt van Gelderlant	-	-	-	*Acquoy*	-	-	
Orangie	-	-		*Iselsteyn*	-	1 *Mudde*	- 3268
Bourgoinge	-	-		*Beverweert*	-	-	
Vianden	-	-		*St Meertensdijc*		1 *Veertel*	- 1862
St. Vijt	-	-		*Noortbeverlant*		1 *Sack*	- 1867
Daesburch	-	-		*Westcappelen*	-	1 *Sack*	- 1817
Herstal	-	-		*Eyndhoven*	-	1 *Sester*	- 954
Diest	-	1 *Mudde*	- 5100	*Cranendoncq*	-	-	
Sichem	-	1 *Mudde*	- 5100	*Lannoy*	-	-	
Meerhoudt	-	-	-	*Brussel*	-	-	-
Grimbergen	-	1 *Sester*	- 1112	*Walgeren*	-	-	
				Aernhem	-	1 *Malder*	- 3016

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

2 HOOFTSTIC.

Inhoudende 't vinden der everedenheden vande viercante Rijnlandtſche roeden begrepen inde groote Landtmaten als morgens, bunders, ghemetenen dierghelijcke tot verſcheyden plaetſen.

MEn heeft eenen uytgheſonden, die van elck der nabeſchreven Rentmeeſterſchappen ghebrocht heeft het $\frac{1}{4}$ der roede, diemen daer ghebruyckte, (alleenlick het $\frac{1}{4}$ om dat de heele roeden te moeyelick ſoude ſijn over wech te brengen) Daer na heeftmen genomen een Rynlantſche roe, die door thienighe voortganck gedeelt was in (4), te weten in 10000 (4), want (5) niet wel ſienlick en zyn: hier tegen heeftmen ghemeeten de Niervaertſche roede en bevonden die te begrijpē 15168 (4) Rhijnlants: Daer na heeftmen het viercant van dien, doende 230068224 (8) gemeenichvuldicht met 400 der 400 Niervaertſche roeden, dieder in een Niervaerts bunder gaen welcke uytbrenghen 9202728960 0 (8). Nu ghelijck hier ghevonden is de langde der Niervaertſche roe te doen 15168, Rijnlantſche vierden, ende het Niervaert bunder te doē 9202728960 0 (8) Rhijnlantſche viercante roeden, alſo vintmē de lengde der roen van ander plaetſen in Rhijnlandtſche vierden: 's Gelijcx oock het bunder, gemet, of morghen van ander plaetſen in Rhijnlantſche viercante roeden, daer af ick hier onder voorbeelt ſtel vande na beſchreven plaetſen.

	Rhijnlandtſche thienighe deelen die elcke roe der onderſchreven plaetſẽ lanc is.	Viercanten der voorgaẽde roeden.	Grootſte lãtmaten der voorgaẽde plaetſen.	Roeden der voorgaende lantmaten.	Rhijnlantſche viercante roeden dieder gaẽ in elckegrootſte ghemeene lantmaten der voorgaende plaetſen.
		(8)			(8)
Rijnlandt -	10000 (4)	100000000	*Morgen*	600	60000000000
Ter Veere -	9740	94867600	*Gemet*	300	28460280000
Vliſſinghen -	9600	92160000	*Gemet*	300	27648000000
Lecke - -		-	-		- -
Monſter - -		- -	-		- -
Niervaert -	15168	230068224	*Bunder*	400	92027289600
Willemſtadt	9968	99361024	*Gemet*	300	29808307200
Crave -	10400	108160000	*Morgen*	600	64896000000
Moeurs -	12364	152868496	*Morgen*	150	22930274400
Bredevoort	12800	163840000	*Morgen*	600	98304000000
Iagermr amt van Gelderlandt -		-			-
Oraigne - -		-			-
Bourgoigne -		-			-
Vianden - -		-			-
St Vijt - -		-			-
Daesburch - -		-			-
Herſtal - -		-			-
Dieſt - -		-			-
Sichem - -		-			-
Meerhout -		-			-
Grimbergen	12861	165405321	*Bunder*	400	66162128400

Bugenhout

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Bugenhout	-	-	-	-	-	-	-
Warneſton	-	-	-	-	-	-	-
Breda	15152	229683104	*Bunder*	400	91873241600		
Ooſterhout	-	-	-	-	-	-	-
Braecke	-	-	-	-	-	-	-
Donghen	-	-	-	-	-	-	-
Steenberghen	9904	98089216	*Gemet*	300	29426764800		
Princenlant	9912	98247744	*Gemet*	300	29474323200		
Bueren	10000	100000000	*Morgen*	600	60000000000		
Leerdam	10080	101606400	*Morgen*	600	60963840000		
Acquoy	-	-	-	-	-	-	-
Iſelſteyn	-	-	-	-	-	-	-
Beverweert	-	-	*Morgen*	600	-	-	
St Maertẽsdijc	9600	92160000	*Gemet*	300	27648000000		
Nortbeverlãt	9920	98406400	*Gemet*	300	29521920000		
Weſtcappel	-	-	-	-	-	-	-
Eyndhoven	15520	240870400	*Lopẽſaet*	50	12043520000		
Cranendoncq	-	-					
Lannoy	-	-					
Bruſſel	12861	165405321	*Bunder*	400	66162128400		
Walgeren	9560	91393600	*Gemet*	300	27418080000		
Aernhem	12084	146023056	*Morgen*	600	87613833600		

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

3 HOOFTSTIC.

Te vinden hoe veel de weerde des graens der groote graenmate van een der plaetſen int 1 Hooftſtick beſchreven, ſijn ſal over de groote graenmate van een ander der ſelve plaetſen.

GHenomen dat een Niervaerts veertel graen vercocht is voor 6-0-0, en datmen wil weten tegen hoe veel dat commen ſoude op een Grimberchs ſeſter om tegen een ſelfde prijs vercocht te weſen. 't WERCK. Ick ſegh 1944 (ſtaende int 1 Hooftſtick nevens Niervaert) gheven 1112 (ſtaende nevens Grimbergen) wat 6-0-0? comt voor't begheerde 3-8-7. En alſoo met alle anderen.

4 HOOFTSTIC.

Te vinden ſoo veel de pacht der groote landtmate van een der plaetſen int 2 Hooftſtick beſchreven, doen ſal over de groote landtmate van een ander derſelve plaetſen.

INt 2 Hooftſtick zijn beſchreven de everedenheden der roeden in vijf colommen, welcke laetſte inhielt (8) met acht letters; Maer wantmen int ghebruyck alleenelick behouft de (0), 't welck zijn de drie eerſte letters der heele viercante roeden die de morgens, bunders of ghemeten begrijpen, en dat (1) en ander kleender deelen daer van gheender acht en zijn, maer alleenlick ghedient hebben totte vinding der viercante roeden, ſoo ſal ick nu daer af de volghende colomme alleen ſtellen als volght.

Lyſte

Lyste vande Rhynlantsche viercante roeden der navolghende plaetsen.

Rhynlantsche morgen - -	600
Ter Veersche Gemet - -	285
Vlinssinsche Gemet - -	276
Lecke - -	
Monster - -	
Nierwaerts Bunder - -	920
Willemstats Gemet - -	298
Graefsche Morgen - -	649
Mœursche Morgen - -	229
Bredevoorts Morgen - -	983
Jagermeester ampt van Gelderlandt - -	
Oraigne - -	
Bourgoigne - -	
Vianden - -	
St Vijt - -	
Daesburch - -	
Herstal - -	
Diest - -	
Sichem - -	
Meerhoudt - -	
Grimberchs Bunder - -	662
Bughenhoudt - -	
Warneston - -	
Bredaes Bunder - -	919
Osterhoudt - -	
Braeck - -	
Dongen - -	
Steenberghensche Gemet - -	294
Princenlants Gemet - -	295
Burensche Morgen - -	600

Leer-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Leerdamſche Morgheu - -	610
Acquoy - -	
Iſelſteyn - - -	
Beverweert - -	
St Maertenſdijcksche Gemet - -	276
Noortbeverlantſche Gemet - -	295
Weſtcappel - -	
Eyndshovens loopenſaet - -	120
Cranendoncq - -	
Lannoy - -	
Burſſels Bunder - -	662
Walgherens Gemet - -	274
Aernhems Morgen - - -	876

't Gebruyck met deſe colomme is duſdanich: Ghenomen dat een Niervaerts bunder verpacht is voor 20-0-0 's jaers, en datmen wil weten teghen hoeveel dat commen ſoude op een Rhijnlantſche morghen om teghen een ſelfde prijs verpacht te weſen? 't WERCK. Ick ſegghe 920 (ſtaende nevens Niervaert) gheven 600 (ſtaende nevens Rhijnlandt) wat 20-0-0? comt voor 't begheerde 13-0-10.

Ander voorbeelt.

EEn Willemſtadts ghemet gelt in pacht 8-0-0. Tegen hoe veel ſal dat commen op een Bredaes bunder? 't WERCK. Ick ſegh 298, gheven 919 wat 8-0-0? comt 24-13-5. En alſoo met allen anderen.

't Is kennelick dat deur 't ghene hier gheſeyt is van pacht, hem oock alſoo verſtaet op coop van landen.

TWEEDE

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

TWEEDE DEEL
des Anhangs

Verclaringh op de oirden der maendelicke rekeninghen vande Garde die gedaen wort door Pierre du Moulin.

VOor eerſt is te weten dat Du Moulin den Soldaten alle welcke leeningh doet van een ſeſtendeel des maents gage: Doch aftreckende op elcke weke 10 ſtuvers, bedragende op elcke maent van ſes weken ter ſomme van 3 gul. om daer me voor de Soldaten haer kleeren te betalen. Maer want ſyn VORSTELICKE GENADE alle maende begeert te weten de ſomme die Du Molin in als vande Soldaten afghecort heeft; 'sGhelijcx de ſomme van al de kleederen die hy voor de Soldaten betaelt heeft; Mitſgaders hoe de rekeningh alle maenden ſtaet tuſſchen hem en elck Soldaet int beſonder, op dat, by aldien Du Molin quam te overlijden, alles mach bekent ſijn voor den geenen die in ſyn plaets ſoude treden; Voorts op datter rekeningh ghehoude worde van eenighe prouffijten dieder vallen &c. So is daer op ſeker regel geſtelt als volgt.

Daer ſyn inde rekeningen drie colommen, d'eerſte vande betaling der gaghen: De tweede vande cortingh: De derde vande betaling op de corting: Welcke alle drie paſſeren by affirmatie des Rendants.

Wanneer op de corting yet betaelt is anden Soldaet, ſo ſtelt-men 't ſelve inde derde colomme: Sulcx dat alſdan den Sol-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

daet soo veel goet heeft als de cortingh meer bedraecht: Of blijft den Soldaet an Du Molin soo veel schuldich als de betalingh meer bedraecht dan de corting. Maer op die partie daergeen betaling voor kleeren en geschiet, daer staet alleneliick corting , of alleenelick betaling , te weten alleenelick corting, als de corting meest bedraecht, of alleenelick betalingh als de betaling meest bedraecht: Maer alsser in gheen van beyden niet en staet, dan en isser noch corting noch betaling.

Als de cortingen meest syn, 't is kennelick datse alle maende van 3 gul. verhooghen; Als de betalingen meest syn, 't is kennelick datse alle maenden van 3 gul. verminderen, so lange tot datse minder syn; Als de cortingh van 3 gul. der volgende maent grooter is dan de betaling, 't is kennelick dattet overschot is corting, die op de volghende maent moet gestelt sijn.

De drie laetste sommen des maents wysen an de heele betaling der gagen, de heele corting en de heele betaling op de corting.

Achter het slot volght een Byvoug van 't geene syn *Vorstelicke Ghenade* in die maent op de compaignie heeft geprouffiteert of verlooren.

Dit prouffijt of verlies wort gevonden alsmen den heelen uytgeef treckt vanden dadelicke ontfanck in die maent gheschiet, datter overblijft is prouffyt: Maer den uytgheef meerder sijnde; soo trecktmen daer af den voorschreven dadelicken ontfanck, datter overschiet is schade; Daer na wort deur seker drie articulen bewesen waer uyt dat prouffyt of die schade gecommen is.

Maer om hier af tot naerder verclaring te commen, so staet voor eerst te gedencken, datter in elcke rekening te anmercken staen driederley maendelicke gagen; d'Eerste de gage die het Landt gheeft; De tweede de beloofde gage. De derde de betaelde gage. 't Welck verstaen sijnde, soo is het eerste der voorschreven drie articulen, van het overschot der maent-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

maentlicke gage die het Landt geeft boven de beloofde gage. De gage die het Landt gheeft is ordinairlick 3903. 15. 0 ter maent: De somme der beloofde gage wort ghevonden, vergarende de beloofde gagen na het uytwijsé der rekening: Als by voorbeelt ghenomen datmen wil weten de somme der beloofde gagen vande rekening des maents no. 58; Men siet inde selve rekening de coppen en haer beloofde gagen te wesen als volght:

17	*coppen bedraghende t'samen*	- -	700-0-0
3	*coppen tot* 12-0-0 *comt*	- -	36-0-0
4	*coppen tot* 18-0-0 *comt*	- -	72-0-0
8	*coppen tot* 16-0-0 *comt*	- -	128-0-0
4	*coppen tot* 15-0-0 *comt*	- -	60-0-0
11	*coppen tot* 14-0-0 *comt*	- -	154-0-0
Somme 47	*coppen welcke ghetrocken van* 251		
Blijft 207	*coppen tot* 13-5-0 *comt*	- -	2703-0-0
Somme 251	*coppen die bedragen*	- -	3853-0-0

Welcke ghetrocken vande gage die het Landt daer toe geeft bedragende - - - 3903-15-0

Blijft overschot ghelijck inde voorschreven rekeninghn°. 58 - - - - 50-15-0

En alsoo can op elcke maent dit overschot gevonden worden: Doch alsser in een rekening geen Soldaten uytghetrocken en sijn, diens gagen meerder waren dan 13-5-0, soo en behouftmen daer toe dit overslach niet te maken, want alsdan is het voorgaende overschot altijt het selve, 'twelck dickwils veel maenden achter malcander gebeurt.

Het tweede en derde artikel syn sulcx als de rekeninghen uytwijsen, inder voughen datse gheen naerder verclaring en behouven.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ten laetſten vergaertmen de voorſchreven drie articulen, en vande ſomme trecktmen de oncoſten ſtaende ten eynde des uytgheefs, datter overſchiet is prouffijt : Maer de oncoſten meerder weſende , ſoo trecktmen daer af de voorſchreven ſomme en de reſt is ſchade, welck prouffijt of ſchade altijdt overeen comt mettet geene vooren in maſſe gevonden was.

Maer om de form van dien Byvouch noch opentlicker voor oogen te ſtellen, ſoo wort daer af een formulier of oirden beſchreven als volght.

OIRDEN DIEMEN Houden ſal inden Byvough

volghende achter het ſlot van elcke Maentlicke rekening angaende het prouffijt of de ſcha die Syn VORSTELYCKE GHENADE ande Compaignie ghedaen heeft.

Eerſte voorbeelt van ſcha ende rekening van n° 59.

Verclaring vant gheene Syn VORSTELYCKE GHENADE in deſe maent op de compaignie heeft verlooren.

Vanden heelen uytgheef bedragende - -	3909-8-0
Ghetrocken den heelen ontfanck in deſe maent geſchiet (dat is ſonder de voorgaende reſte) bedragende -	3903-15-0
Blijft ſchade - -	5-13-0

Welcke

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Welcke ſchade comt ter oirſaeck vande navolghende articulen.

Ten eerſten voor het overſchot der gage die het Landt gheeft boven de beloofde gage.

De beloofde gagen inden voorgaenden uytgheef bedraghen - - 3849-10-0

Welcke getrocken vande gage die het Landt gheeft ordinairlick 3903-15-0, *blijft voor overſchot* - - 54-5-0

D'oirſaeck waerom dit overſchot van 3-10-0 *meerder is dan inde voorgaende maent n°* 58, *is dat Mathijs Vrymoet uytgetrocken is, gewonnen hebbende* 16-0-0; *In wiens plaets gecommen is Dirck van Weerden winnende* 13-5-0 *'t welck verſchilt* 2-15-0.

Noch is uytgetrocken Gillis Valckeſtein ghewonnen hebbende 14-0-0, *In wiens plaets ghecommen is Claes Andries winnende* 13-5-0.

Ten tweeden het prouffijt datter ghevallen is vanden openſtaende tijdt tuſſchen de uytghetrocken en weder anghenomen Soldaten.

Mathijs Vrymoet en - - 28-15-0

Ten derden het prouffijt datter ghevallen is op deSoldaten die met paſſedel voor eenighen tijt uytgegaen zyn en weghghebleven hebben.

In deſe maent en zijn gheen Soldaten uytghegaen die wechghebleven hebben hier by memorie

Somme - - 83-0-0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Welcke 83-0-0 *getrocken vande oncoſten bedraghende als inden uytgheef* 88-13-0 *blijft ſchade als vooren* - - - 5-13-0

Ander voorbeelt van prouffyt inde rekening van n° 61.

Verclaring vant gheene Syn VORSTELYCKE GHENADE in deſe maent op de Compaignie heeft geprouffiteert.

Den heelen uytgeef bedragende - - 3865-17-0

Ghetrocken vanden heelen ontfanck in deſe maent geſchiet (dat is ſonder de voorgaende reſte) bedraghende - - - 3903-15-0

Blijft prouffijt - - 37-18-0

Welck prouffijt comt ter oirſaeck vande navolghende articulen.

Ten eerſten het overſchot der gage die het Landt geeft boven de beloofde gage.

De beloofde gagen inden voorgaenden uytgheef bedragende - - 3849-10-0

Welcke ghetrocken vande gage die het Landt daer toe geeft ordinairlick 3903-15-0, *blijft voor overſchot* - - 54-5-0

Ten

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ten tweeden het prouffyt datter ghevallen is vanden openſtaende tijt tuſſchen de uytgetrocken en weder anghenomen Soldaten.

Aernout van Dorp en - - - 8-16-0

Ten derden het prouffyt datter ghevallen is op den Soldaten die met paſſedel voor eenighen tijt uytghegaen zijn en wech ghebleven hebben.

In deſen maent en zijn gheen Soldaten uytghegaen die wech gebleven hebben hier by memorie

Somme 63-1-0

Van welcke 63-1-0 getrocken de oncoſten bedraghende als inden uytgeef 25-3-0, blijft prouffijt als vooren - - - 37-18-0

Oirden van ſtelling ſoo den uytgheef beginnen ſal.

Den Capiteyn -	256-0-0	
Drie Dienaers -	36-0-0	
Een Ionghen -	8-0-0	
Comt t'ſamen - -		300-0-0
Den Lieutenant -	80-0-0	
Een Dienaer -	12-0-0	
Een Iongen -	8-0-0	
Comt t'ſamen - -		100-0-0

Een

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Een Vendrich -	60-0-0	
Een Dienaer -	12-0-0	
Een Ionghen -	8-0-0	
Comt t'ſamen - -		80-0-0
Capiteine des armes	40-0-0	
Als Schrijver -	20-0-0	
Voor een paeye -	13-5-0	
Voor een Extraord. -	26-15-0	
Comt t'ſamen - -		100-0-0

Drie Serganten:

Pieter Bijl - -	30-0-0
Claude Martin - -	30-0-0
Ionas Lambert - -	30-0-0
Hendric S. Gemeaux - -	30-0-0
Samuel Villers Appoincté - -	12-0-0
Mathieu du Corps Appointé - -	12-0-0
Pierre Labbe Apoincté - -	12-0-0
Pierre Royes Corporael - -	18-0-0

Hier volghen noch 2 Corporaels.

Daer na noch 3 Lanſpaſſaden &c.

H: S:

Tot gedachteniſſe ſal ick 't volgende, weſende op een beſonder papier ghevonden, en hier eenichſins, ſoo my dunckt te pas commende, byvoughen.

EEn Ruyter verlof hebbende op den 1 Majus om uyt te moghen blyven totten 31 Majus, ſoo wort hy tot dien 31 Majus toe deur laſt van N vol betaelt, ende hy crijcht ſyn paſpoort

paſpoort gedateert, neem ick, op den 3 mayus. Maer alſoo hy op den 31 mayus niet weerom ghekeert en is, maer noch langer uytgebleven heeft, ſoo wordt op den 30 Iunius neem ick, een ander in ſyn plaets gheſtelt, hebbende de plaets vacant geſtaen van den 31 Mayus totten 30 Iunius, makende 30 dagen, die Bourgeois in ontfanck moet brengen tegen 2 gulden 's daechs als prouffijt voor ſijn VORSTELICKE GENADE. Maer ſo den Ruyter weerom quaem op den 31 Mayus of daer voor of daer na ſonder een ander in ſyn plaets geſtelt te weſen, ſoo en valt daer af voor ſyn VORSTELICKE GENADE geen prouffyt.

Voor gemene regel en ſalmen int paſport niet ſtellen verlof voor 3 maenden, maer verlof totten ſoo veelſten dach van ſulcken maent, waer me voorcommen is de ſwaricheydt tuſſchen den dach des verlofs ende den dach des paſports.

Den dach des paſports behoort na ghemene reghel altijdt exclus te weſen den laetſten dach inclus.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

DERDE DEEL

des Anhangs

Van ettelicke anteyckeninghen de ſtoff van Finance en Domeine angaende.

VOORSLACH VAN ettelicke articulen van inſtructie voor den Raet.

1

ALle miſſiven, ſchriften en acten die by den Raet gereſolveert ſyn, of by het meeſte deel van dien, ſullen door den Griffier onderteyckent worden ende gheparafeert of ghevidimeert by eenen vanden Raet diens weecke of maent het is die parafering te doen.

2

En 't gene byden Griffier niet onderteyckent, noch alſoo gheparafeert en is, en ſalmen voor gheen reſolutie des Raets houden.

3 Tot

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

3

Tot deſen einde is den Griffier int - - artikel vande ampliatie ſijnder inſtructie belaſt, gheen ſchriften te onderteyckenen, dan daer den meeſten deel des Raedts over gheſtaen heeft : Of den heelen Raet als de ſaken van belanck ſijn.

4

Geen particulier Raedtſheer noch Griffier en ſal an eenich Rentmeeſter of ander perſoon yet bevelen of ordonneren dat den Raet int gemeen angaet.

5

Tot welcken eynde den Rentmeeſters, ſoo particuliere als generale, in de ampliatie van hare inſtructien veröirdent is, niet te effectueren bevel van particuliere Raden of Griffier dat den Raedt int ghemeen angaet.

6

De miſſiven anden Raet gheſchreven, en ſullen niet gheopent worden dan in teghenwoordicheyt des heelen Raets of des meeſtendeels van dien.

7

Alle miſſiven an ſijn *Vorſtelicke Ghenade* gheſonden die de Domeine of regiering ſijnder Landen angaen, ſullen na dat ſijn *Vorſtelicke Ghenade* die geleſen heeft, gelevert worden anden Raedt, op dat de ſelve daer af kennis hebbende, daer op tot meerder dienſt van ſijn *Vorſtelicke Ghenade* mach beſoignieren na den eyſch. Doch worden hier uytgeſondert de miſſiven die ſijn *Vorſtelicke Genade* expreſſelick ordonneren ſal anden Raet niet gelevert te worden, of die hy an yemant vanden Raet particulierlick wil communiceren.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

8

s'Ghelijcx alle miſsiven by ſijn *Vorſtelijcke Ghenade* onderteyckent om uytgeſonden te worden, die de Domeine of Regiering ſijnder Landen angaen, ſullen voor het ſluyten den Raedt gelevert worden, op dat de ſelve daer af kennis hebbende, mach weten hoe haer voorgaende adviſen nagevolght of verandert zyn, en te mogen regiſter houden van hun reſolutien en vande uytgheſonden miſsiven. Doch worden hier uytgeſondert de onderteyckende miſsiven die ſijn *Vorſtelijcke Ghenade* expreſſelick ordonneren ſal an den Raedt niet gelevert te worden, of die hy an ymant vanden Raet particulierlick wil communiceren.

VANDE FORM

Der rekeninghen.

ELck bladt wort in vieren gevouden; 't Eerſte deel is om de apoſtillen; Het tweede en derde deel om den text; Het vierde deel om de uytgetrocken ſommen.

De rekening heeft eerſt ontfanck, daer na uytgeef, ten laetſten het ſlot.

Den ontfanck en uytgeef worden gedeelt in capittelen elck van dingen die van een ſelve natuer zyn.

Een rekening wort byden Rentmeeſter overgelevert inde Rekencamer of ten Bureele ongeſommeert, maer worden die ſommen door den Rendant gheſtelt op een cladde diemen noemt bourdereel.

Int examineren ſteltmen nevens de partien een apoſtille, inhoudende 't geene dat daer op te ſeggen valt, te weten vvel of qualick te vveſen.

Maer vervolghende partien die een ſelve apoſtille hebben daer af ſchrijftmen alleenelick de apoſtille nevens d'eerſte partie,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

partie, daer onder treckende een lini ſoo verre ſulcke partien ſtrecken.

Int ſluyten trecktmen den heelen uytgeef vanden heelen ontfanc; Of den uytgeef grooter ſijnde, alſdan den heelē ontfanck vandē heelē uytgeef, de reſt dieder overſchiet heet ſlot.

De ſloten die de Rentmeeſters ſchuldich blyven, worden gelevert an den Treſorier om die te ontfangen; Den Treſorier moet in ſijn rekening daer af vollen ontfanck maken 't ſy dat hy 't ontfangen heeft of niet.

De Rentmeeſters moeten vollen ontfanck maken vande pacht der Pachters, 't ſy dat de Rentmeeſters dat ontfangen hebben of niet.

Rekeningh van diſpenſe der

KEVCKEN VAN ZYN *Vorſtelicke Genade* op de maent MAERT. 1612.

Door my onderghe ſchreven als Diſpenſier vande Keucken.

Jaques de Vries.

MY onderſchreven behandicht den vijſden April des morghens te ſeven uren.

C. Wynants.

My wederom behandicht den vijſden 's avonts ontrent ſeven uren.

Jacques de Vries.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

My onderſchreven behandicht den vijſden April ſavonts ten negen uren.

P. Pels.

My onderſchreven behandicht den ſeſten April s'morgens ten ſeven uren.

Simon Stevin.

My onderſchreven behandicht mette documenten in s'Gravenhage den 16 *April* 1612.

VERCLARING

Op de voorgaende formulieren.

HOewel ymant alle dingen deſes formuliers voor bekent genouch mocht achten, ſoo ſal hier nochtans tot meerder ſekerheydt daer af wat verclaring ghedaen worden als volght.

Onder het opſchrift der rekening ſtaen vyf onderteyckeningen, vanden Bouckhouder, Diſpenſier, Subſtituyt, Treſorier, Superintendent en Griffier, van duſdanich inhout.

My onderſchreven behandicht den &c.

Waer by men verſtaen moet als volght:

Deſe rekening is my onderſchreven behandicht den &c.

Welcke onderteyckeningen ghedaen worden na dat de rekening ghefloten is, en dat tot ſulcken einde als der Diſpenſiers en Bouckhouders inſtructien inhouden int . : artikel.

Na het opſchrift en prijſen der goeden dieder ghemaeckt ſyn, volght den dagelickſchen handel der keucken, alvvaer 't an-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

t'anmercken ſtaet dat elcken dach heeft tweederley partien, d'eerſte vant gelt dat de gecochte goeden bedragen en datter anders voor de keucken is uytghegheven ; D ander vande comptabel goeden dieder op den ſelven dach ſijn ontfangen en uytgegeven.

De maent ten einde weſende, ſoo volghen de ſlooten der voorſchreven tweederley rekeningen, dat is eerſt vant gelt, daer na vande comptabel goeden.

De ſloten der comptabel goeden ſijn tweederhande, d'een vant groot Magaſijn, d'ander vande Gardemenge.

Vanden Treſorier D'eſpargne.

't GEbeurt ſomwijlen dat Vorſtẽ en Republiquẽ veel meerder ontfanc dan uytgave hebbende, ſo groote menichte van ſtil liggende penningen vergaren, datſe niet oirboir en en verſtaen die byden Treſorier Generael te laten. Om verſcheyden redenen: Ten eerſten datſe in perikel ſtaen van met gewelt te mogen genomen worden: Ten anderen dat den Treſorier Generael die ſoude mogen op intreſt legghen ende 't prouffyt dat hem niet toe en comt, voor hem houden; 't Welck ſy, die altyt weerom penningen op intreſt weten te lichten als ſyſe begeeren, met verſekertheyt connen doen; Hier by valt noch te bedencken dat des Heeren gelt in perikel van bancqueroeten gheſtelt wordt, en dat van meerder ſomme dan 't vermeughen des Treſoriers verſtreckt: Ten derden dat hy t' ſijnen prouffyte den Heer met gelt van verlies can betalen. Om alle welcke ongevallen te voorcommen, ſommige Vorſten verſtaen oirboir te maken een eſpargne, diemen op Duytſch Spaerpot mocht noemen, leggende dat gelt totte ſterckſte verſekertſte plaetſe dieſe hebben, met wacht voorſien en alſins de bequaemſte, gevende vande geltkiſten verſcheyden ongelijcke ſleutels an verſcheyden perſoonen, welcke d'een ſonder d'ander die niet openen en connen. Philips Auguſtus Coninck van Vranckreyck leyde ſulcke penningen

ningen int Casteel vanden Tempel te Parijs, gevende vande geltkisten seven ongelijcke sleutels an seven Burgers der selve Stadt Paris: De geene die van dese penningen rekening hout en daer af comptabel is, wort Tresorier d'Espargne genoemt.

Dit aldus int ghemeen vande gedaente der Espargne ververhaelt sijnde, ick sal nu segghen vande oirsaeck der oneygentheden diemen daer op dadelick bevint te loopen: Te weten dat den Tresorier d'Espargne geraeckt 't werck des Tresoriers generael te doen, als inde Fransche Finance te sien is, waer deurmen somwijlen breeckt de gemeene oirden die in een welgeformde Finance vereyscht is: Ick segh dan dat alsmen let op de sake, het bevint sich &c.

Men behoort volgens de regel niemant te assigneren op de espargne dan den Tresorier generael; En soo hy dan aen ymant assignatie doet op de selve Espargne, om te schuwen de moeyte van tweemael het gelt te tellen, dat mach soo zyn, maer hy behoorter comptabel af te sijn, om alsoo byden Generalen te hebben (volghens de naem en sake) generale kennis vande casse.

Doch en heeft sulcx na de natuerlicke oirden so niet connen onderhouden worden om dese reden: De Tresoriers Generael seggende datter geen gelt in casse en was, en niemant connende anders bewysen, soo bleven veel saken onbetaelt, waer uyt den noot somwylen dwingt de Crediteuren of particuliere Tresoriers te senden totten genen daert den Generalen ontsanckt, 't welck daer na tegen d'oirden int gebruyck blijst. Maer deur de Italiaensche bouckhouding de casse des Tresoriers generaels altijdt bekent sijnde, soo canmen byde oirden blyven.

Op de Rekening der Successien.

ANgesien datter inden uytgheef van des Tresoriers rekekening der-successien twee capittelen sijn, het eene van Reyscosten het ander van Processosten, en datter Reysco-

sten

ſten vallen, weſende oock Proceſcoſten, ſoo is de vraech op welcke dier twee capittelen ſulcken partie ſal gheſtelt worden.

Antwoort op proceſcoſten om datter meer geleghen is an rechte kennis van dien, dan van reyſcoſten; Uyt oirſaeck onder anderen, dat alſmen in een proces triumpheert en declaratie moet doen vande oncoſten opt proces ghevallen, beter iſt die by malcander in een ſelve capittel te commen om die te vergaren, dan de ſelve in verſcheyde capittelen te ſtaen.

Vraghe.

Een Rentier moet ontfanghen van Zeghers Rentmeeſter van N. een rente van 1000 Iaerlicx: Maer want daer gheen ghelt en is, men bewijſt hem te ontfanghen van Molenaers, Rentmeeſter van Vliſſinghen. De vrage is hoemen hier me doen ſal?

Antwoordt dat de ordonnantie ſoude moghen aldus weſen.

SYN VORSTELYCKE GENADE ordonneert mitsdeſen om Molenaers Rentmeeſter tot Vliſsinghen te betalen den Rentier N, de ſomme van 1000 over een jaer rente verſchenen den 10 Iunius 1615 ghehipotikeert zynde op Zegers. Welcke 1000 hem Molenaers ſullen verſtrecken tot mindering van ſijn ſloten, mits leverende de quitantie met deſe decharge anden Treſorier die de voorſchreven ſomme van 1000. ontfangen ſal vande voorſchreven Zegers, mits dat hy Treſorier an Zegers leveren ſal de voorſchreven quitantie met deſe decharge.

Maer ſoo Zegers rekening moeſt geſloten worden ſonder de voorſchreven 1000 anden Treſorier betaelt te hebben, alſdan ſoude den Treſorier de 1000 brengen in uytgheef van

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſijn generale rekening, hebbende tot documenten de quitantie en decharge : En in Zeghers rekening ſoudemen t'ſijnder behoorlicke plaetſe ſtellen by memorie ſonder uyttrecken, dat den Rentier N, van dat jaer 1615 betaelt is door den Treſorier.

Den Rentier moet ontfanghen van Molenaers een rente van 1000 jaerlicx, maer want daer gheen gelt en is, men bewijſt hem te ontfangen vanden Treſorier. De vraghe is hoemen hier me doen ſal?

Antwoordt.

DEn Treſorier ſal de 1000 brengen in uytgeef onder 'teapittel van gemengden uytgeef. En Molenaers ſal in ſijn rekening ter behoorlicker plaets ſtellen by memorie ſonder uyttrecken, dat den Rentier N van dat jaer 1615 betaelt is door den Treſorier.

Swaricheden op tollen.

MEn laet Tollenaers op Rivieren daer verſcheyden Heeren tol op hebben, meer nemen dan de conditien der verpachting inhouden, om dat den tol daerom te hooger verpacht wort. Angaende ymant hier op ſeght dat 'tgene ſy meer nemen inde conditien ſoude mogen geſtelt zyn, en dat deHeer dan noch meer prouffiteren ſoude, dat moet ongedaen blijven, om dat ander Heeren op de ſelve rivier tol hebbende, dat niet en ſouden toelaten, maer boven de regel te nemen laten ſy wel toe, om dat haer Pachters oock ſoo doen en ſy daer by oock prouffiteren.

Doch ſo de rivier t'eenemael een Heer toequam, die ſoude mogen verbieden een Tollenaer an ymant onrecht te doen.

Swa-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Swaricheden op coop van Landen.

LAndt te copen datmen niet ſelf bouwen en wil maer verpachten, en ſchijnt ſijn gelt of goet niet wel angeleyt om ſeven voornamelicke redenen.

Ten eerſten om dat den Pachter het Landt geen deucht en doet van miſten, beplanten, effenen graven en bevryen denckende dat al 't geene hy alſoo dede, ten einde des pachts voor ander ſoude mogen zyn.

Ten tweeden heeft de verpachting ſelf groote ſwaricheden, om dat de oude gebruyckers dickwils te lijve willen de geene die meer dan ſy daer voor bieden en hemlien daer uyt willen ſtoten, achtende eenichſins eygendom daer an te hebben om haer gedaen verbetering op hope van blijven. Oock iſt een deerlicke ſake als een Boer met vvijf, kinderen en en huyſgeſin moet vertrecken van een plaets daer hy ettelicke jaren geſeten heeft, ſonder te weten waer hy heenen ſal gaen.

Ten derden valter dickwils bedroch der Amptlien die den Heer totte verpachting laſt geeft, daer veel voorbeelden af ſijn.

Ten vierden heeft het bouwen en onderhouden der huyſingen en ſchuyren groote ſwaricheyt en moeyte met beſteden en opnemen. De clachten der boeren van noot des gebous, ſijn dickwils groot van cleene ſaken; Veel worter dieshalven vanden pacht getrocken daer ſomwijlen weynich voor gedaen is.

Ten vijfden Weylanden worden ingheſteken en beſaeyt, vette landen uytgemergelt ſonder braeck liggen tegen 't verdrach.

Ten ſeſten de Pachters en betalen op de vruchtbaer jaren niet meer dan haer pacht, maer op de onvruchtbaer makenſe quytſchelding te crijgen: Oock doet men den Heer me vvel gelooven dat vruchtbaer jaren onvruchtbaer geweeſt hebben.

Ten ſevenden valter dickvvils verlies opPachters die wech loopen ſonder betalen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Al deſe voorſchreven ongevallen worden geſchouvvet, als den Boer of Eygenaer ſijn eygen landt ſelf bout, of niet willende bouvven, dat hy ſijn gelt beſtede an thienden of renten verſekert opt lant.

EYNDE DES ANHANGS.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VORSTELICKE BOUCKHOUDING

IN

DOMEINE EN FINANCE

EXTRAORDINAIRE.

Op de

Italiaensche Wyse.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Argumentum.

CORTBEGRYP.

WY noemen desen handel Vorstelijcke Bouckhoudingh op de Italiaensche wyse, tot onderscheyt der Coopmans bouckhouding, op de wyse van Italie, daermen seght dat de konst onlancx eerst gevonden en geoeffent is geweest, hoewel eenige vermoeden de oude Romeynen die gebruyct te hebben, waer af ick t'synder plaets de reden sal verklaren. Maer nadien dese Vorstelijcke Bouckhoudingh uyt des Coopmans getrocken is, en daer groote gemeenschap me heeft, soo sullen wy van des Coopmans Bouckhoudingh (na verklaring der oyrsaken deser beschryving) eerst een kort voorbeeldt stellen, om daer me bequamelijcker uyt te leggen de voor-genomen Vorstelijcke, welck op tweederley soorte valt, te weten in Domeine, en Finance extraordinaire, waer af van elcke in't besonder hier na geseyt sal worden.

H. S.

DEn Leser sy verdacht dat de verclaring der oyrsaeck deser beschryving, welcke den Autheur hier eerst seydt te sullen doen, by my in't begin der voorgaende Verrechting van Domeine, om redenen aldaer verhaelt, onder anderen vervoucht is.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

AN MYN HEER
MAXIMILIAEN DE BETHUNE,

Hertoch van Seully , Pair van Vranckrijck, Marckgraef van Rosny, Raetsheer des Coincks in synen Raet van Staet en Prive, Synordinairis Camerlinck, Capiteyn van hondert paerden van ordonnancie van syn Majesteyt, Groot Voyer, Grootmeester vande Artillerie, en Superintendent der Financen van Vranckrijck, Gouverneur voor den Coninck in syn Landen van Poictou, en Superintendent der Fortificatien van 't Coninckrijck &c.

MYn Heer nadien myn voornemen is dese beschryving uE. toe te eygenen, soo sal ick eerst verclaren d'oirsaeck die my daer toe beweecht heeft. 'tIs openbaer datter groote Coopluyden Pennigmeesters diemen Cassiers noemt, het gelt haers Meesters tot hun eygē baet so niet gebruycken en connen, gelijck wel doen de Penningmeesters der Vorsten, uyt oyrsaeck dat den Coopman door sijn Bouckhouder altijdt weet wat Gelt syn Cassier tegenwoordelijck sonder wedersprecking in casse moet hebben : 't Welck den Vorst van syn Penningmeesters onbekent is, want hoewel men jaerlijcx maeckt slot van re-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

kening eens voorgangen jaers, en datſe 't ſelve ſlot voldoen, nochtans ſo en heeft den Vorſt geen bewys van't gene ſy in't volgende onbeſloten jaer of jaeren meer ontfangen hebben dan uytgegeven, 't welck al op hun ſeggen aen moet comen, te meer datſe (buyten Caſſiers gebruyck) voor alle ſchulden verantwoorden. Hier uyt volgt datter tuſſchen den Vorſt en ſyn Penning-meeſters (al anders dan tuſſchen den Coopman en ſyn Caſſier) geen eyntlijck ſlot van rekening met volcomen oplegging der reſten gemaeckt en wort, dan als ſy uyt het ampt ſcheyden, of mette erfgenamen na hun overlyden, welcke dan dickwils het ſlot voldoen met een hoop banckquerouten en quade ſchulden, dieſe bewyſen op hemlien niet te moeten comen, en dat deur een gemene regel, welcke voor de gene dieſe wel volgt, vaſt gaet, gelijck t'ſynder plaets verclaert ſal worden. Nu dan den Heer van't gelt by ſijn Penningmeeſters in weſen geen kennis noch bewys hebbende, ſo volght hier uyt dat hemlien na gelt gevraecht zijnde, ſoo ſy antwoorden datter geen en is 't moet daer by blyven,

den

den Vorſt mach wel anders vermoeden , of weten dat hy ſijn eygen penningen op intreſt moet lichten , maer hy en cant niet bewyſen , dan ſiet ſich met open oogen tot achterſtel comen , en ſijn benautheyt geduerlijck verſwaren , te meer dattet cleen overſchot van een groot incomen, op diergelijcke voet inde diſpenſe deurvliecht. Maer de groote Coopluyden verſtaen hun ſtuck beter, want by aldienſe ſulcken ſtyl volgden, daer ſouder weynich groote Coopluyden blyven, en hun Caſſiers ſouden ſoo wel ſchatten veroveren als Vorſtelijcke Penningmeeſters. By aldien de Coopluyden ſulcken manier van bewys te werck ſtelden, inden handel die hun Facteurs voor hemlien doen , gelijck de Vorſten gebruycken over de Facteurs van hemlien diſpenſe, ſy en ſouden met ſulcken vrymoedigheyt ſoo grooten handel niet dryven alsmen wel ſiet gebeuren.

d'Oirſaeck die my tot deſe verlijcking beweechde is dusdanich geweeſt : Nadien ick my dadelijck geoeffent hadde in Coopmanſchebouckhoudingh en Caſſierſchap ; Daer

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

na in ſtof van Finance ('t een t'Antwerpen, 't ander in Vlaender in't quartier vãde Vryen) en in deſe ſake ſo veel geſien als my de omſtandigen toelieten, ick viel in vermoeden, ja geloofde vaſtelijck, dattet den Vorſten mogelijck was in deſe ſake des Coopmans wyſe te volgen, en ſoo nauwe te weten wat penningen hun Treſoriers en ander Penningmeeſters onder hun hebben, als de groote Coopluyden dat van hun Caſſiers bekent is: Oock inde diſpenſe ſulcke verſekertheydt connen hebben vande waeren van contabel ſlete den Officiers gelevert, als de Coopluyden vande goeden die hemlien Facteurs verhandelen; Maer dit geloof beſtont een tijdt langh alleenelijck in gedachten ſonder vruchten, ja ſonder te dencken datter oyt vruchten af ſouden gecomen hebben, want't was verre van yet te doen, gemerct my niemant en bejegende om daer af ſoo te ſpreken dat icker af mocht verſtaen worden, uyt oirſaeck datmenſe ſoo ick meine ſelden ontmoet, die hun in d'een en d'ander handel dadelijck geoeffent hebben, Doch iſt daer nae bygevalle gebeurt dat Syn

VOR-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VORSTELICKE GENADE hoorende des Coopmans bouckhouding een nieuwe conſt te weſen, weerdich onder de Vrye gerekent te worden, begeerich wierdt die te verſtaen, begaf hem tottet leerē, quam daer af tot grondelijcke kennis, waer benevens hy genouchſaem ervarentheyt hebbende in ſtof van Domeine, ſoo deur geduerige oeffeningh in ſyn eygen ſaken, als in die van ſyn Gouvernementen, heeft opentlijck geſien het boveſchreven ſeer wel meugelijck te zijn: Inder vougen dat hy tottet uytrechten van dien niemandts beweging en behoufde, maer de ſake in ſyn eygen Domeinen (daer hy niemants tegenworſtelingh in onderworpen en was) ſtracx te wercke ſtelde, en met vernougen de uytcomſt ſach. Nu deſe ſake buyten alle myn vermoeden ſulcken aenvangh gecregen hebbende, my docht oirboir voorder de handt daer aen te houden, en dat om drie voornamelijcke puncten. Ten eerſten om te bewyſen dat die Penningmeeſters, of wie 't ook weſen mocht, feylen, achtende deſe oeffening geen Vorſten te betamen, niet gedenckende ſoo 't ſchynt,

wat

wat Coningen hier in gearbeydt hebben, niet heymelijck, maer geschreven Ordonnantien, Instructien, en Edicten daer af uytgevende. Ten tweeden op dat Coopmans Bouck-houders, die hun mochten willen begeven tot bouckhouding in Domeine, of Finance sonder nochtans in die stof ervaren te wesen, dit voor-beeldt tot hulp mochten nemen. Ten derden op dat deur gemene kennis deser Vorstelijcke bouckhoudingh, de selve verbetert mocht worden, en by ander Vorsten in 't gebruyck geraken soo veel meugelijck waer, om alsoo te voorcomen een swarigheyt, daer de weerelt vande outste tijden daer ons gedachtenis afgebleven is, een groote quellingh me gehadt heeft. Tot dien eynde hebbe ick desen handel als oeffeningh van Syn VORSTELICKE GENADE, onder sijn Wisonstige gedachteniſſen vervoucht, en de selve voor ygelijck laten uytgaen : Oock die u E. toegeeygent, uyt oirsaeck vande gemene fame dieder over al verbreyt is van u Wijs beleydt der Finance van Vranckrijck, welcke ghy als Superintendent (beneffens u ander groote Amptcn

pten en Gouvernementen)op cortẽ tijt wonderbaerlick opgerecht, en ſo vervallẽ ſy was, weder op de beenen geholpen hebt, 't welck my doet achten, dat by aldien tot bevoorderingh van ſulcke ſtof yet in deſen handel gedaen is, dattet u niet mishagen en ſal.

Ende hoewel het te vermoeden ſtaet, dat ander wichtige ſaken niet toe en ſullen laten u met deſe dingen te becommeren, ja dattet leſen deſer toeeygening u t'onpas ſal meugen commen, nochtans heb ick beſloten dit aldus te doen, deur dien my geen bequamer middel int gedacht en quam, om totte boveſchreven bevoorderingh der ſake te geraken: Doch al waert datter gantſchelick geen met allen uyt en volghde, ſo en ſal daerom mijn arbeyt niet heel te vergeefs zijn, gemerckt dat vande ſake dadelick proef is die mijn Meeſter behaecht, waer benevens ick noch hoope mijn goede meining by anderen int goede te ſullen genomen worden: Vaert wel. Geſchreven inden Haech inde maent van Auguſtus 1607.

Door u oot moedich onderdanich dienaer

SIMON STEVIN.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ANDEN LESER DADELICK ERVAREN INDE ITALIAENSCHE BOVCKHOVDING.

ONder de gene die hooren van deſe nieuwe manier der bouckhouding in Domeine, iſſer veel die aldus ſeggen: Datmen meent de oude abuyſen dieder ommegaen in rekeningen of ſaken van Domeine en Finance, te voorcommen met Bouckhouders, ſonder van hemlien te verwachten de ſwaricheden en ongerechticheden diemen in alle menſchen gemeen vindt, 't is gemiſt, en daerom ſalment eer lanck bevinden al op den ouden voet te commen, en deſe bouckhouding van ſelfs te verdwynen. Nu want dit in reden gegront ſchynt, en menigen een afkeer mocht geven van het volgende te leſen, denckende den handel int geheel op een gemiſte gront gebout te weſen, ſoo heb ick voor my genomen eer ick totte ſake comme, de dwaling der boveſchreven reden te verclaren, en dat eygentlick ande ervaernen inde Italiaenſche bouckhouding, om dat ander dit niet ſoo grondelick verſtaen en ſouden: Ick ſegh dan totte ſulcke aldus: Genomen datter waer een ſeer machtich Coopman van grooten handel, met veel Caſſiers, welcke Coopman niet en hielde Iornael noch Schultbouck, maer elcke Caſſier alleenelick een caſſebouck, wiens bladeren breede ledige canten hadden, om daer in nevens elcke partie te ſtellen ſommige gedachteniſſen en dingen die de Caſſiers int afrekenen ſeyden ſus of ſo te weſen: Doch ſonder daer in te brengen wat ſy van elck Debiteur int beſonder op rekening ontfangen hebben, 't welck daer te veel ſchrijvens ſoude vereyſchen, en te verwarden werck zijn,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

oock ſonder te weten wat goeden ſyn Facteurs boven alle ontfanck en levering noch by hemlien moeten hebben, latende ſulcx al opt ſeggen der Caſſiers en Facteurs ancommen. Dit ſoo genomen, ick meyn dat elck van ulieden lichtelick ſal toeſtaen den handel van ſulcken Coopman niet langh te connen dueren, dan dat ſyn ſaken op een verloop moeten commen.

Maer ſulcx als hier geſeyt is vande ongeſchickte manier der rekening van ſoodanigen Coopman, dergelycke is oock te verſtaen vande rekeningen der Vorſten en Republiquen, die ſy tot noch toe gehouden hebben in Domeine, Finance, en Gemeene landtsrekeningen, te weten alleenelick * caſſeboucken haerder Penningmeeſters, diemen hun rekeningen noemt, waer uyt den Heer geen kennis en heeft vande geſtalt der beſonder rekeningen van Pachters en ander Debiteurs: Oock en can hy daer uyt niet weten wat goeden by ſyn Officiers noch in weſen moeten zijn boven allen ontfanck en diſtributie by hemlien gedaen: Sulcx datmen van 't beleyt ſyns handels ſoodanigen quaden uytcomſt mach verwachten, als vanden boveſchreven ongeſchickten Coopman geſeyt is. Maer nadien deſe Italiaenſche bouckhouding alle fauten en ongerechticheden openbaer maeckt, ſoo wel voor Vorſten als voor Coopluyden, ſoo iſt een quaet beſluyt hier in dit Hooffsch bewint meer dan in Cooplienhandel, te ſeggen deſe dingen gebouwet te zijn op de rechtveerdicheyt der Bouckhouders, welcke gebrekende, dat daer me de bouckhouding in d'aſſchen licht, want gelijckſe daerom by den Coopman niet en verdwijnt, alſoo is te verwachten datſe daerom by de Vorſten en Republiquen daerſe int gebruyck geraeckt niet verdwijnen en moet. Noch ſoudemen

* Der Penningmeeſters rekeningen caſſeboucken te weſen, ſal breeder verclaert worde int 10 Hooftſtick vande volgende bouckhouding in Domeine.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

meugen dit ſeggen: Sooder ymant waer die de groote Coopluyden ontraden wilde Bouckhouders te gebruycken, ſeggende dat als hun rechtveerdicheyt failliert, dat dan de Bouckhouding in d'aſſchen ſal liggen, 'ghylieden ſout hem achten voor een onervaren die geen antwoordens waert en waer, als ſprekende van dingen daer hy geen verſtant af en heeft. En dergelijcke meyn ick oock dat ghylieden ſoudt oordeelen vande gene die Vorſten en Republiquen het bouckhouden ontraden.

COOP-

COOPMANS
BOVCKHOVDING
OP DE ITALIAEN-
SCHE WYSE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP DESER COOPMANS BOUCKHOUDING.

IN *deſe Bouckhouding worden gebruyckt drie voornamelicke Boucken, als Iornael, Schultbouck en Memoriael: waer by noch vallen Caſſebouck en Onkoſtbouck: Angaende Iornael, 't welck dachbouck beteyckent, is daermen dagelicx alle voorvallende handelingen na ſeker regel in beſchrijft: Maer Schultbouck waer in de partien des Iornaels overgeſtelt worden, en alle ſchulden geduerich oirdentlick voor oogen ſtaen.* * *Memoriael noem ick daer beſchreven gedachteniſſen in commen, die int Iornael noch Schultbouck niet en behooren. Het inhoudt van deſen ſullen wy met thien Hooftſticken verclaren.*

Ander doen daer af ander bepaling.

Ten eerſten de manier vant ſtellen der partien int Iornael.
Ten tweeden de manier vant overſtellen uyt het Iornael int Schultbouck.
Ten derden voorbeelt van Iornael en Schultbouck in behoirlicke form beſchreven.
Ten vierden verclaringh der eygenſchappen des Memoriaels, Caſſeboucx en Oncoſtboucx.
Ten vijfden een t'ſaemſpraeck inhouden de bouckhouderſche queſtien.
Ten ſeſte van bouchouding of rekenings oirden in Facturie.
Ten ſevenden van bouckhouding of rekenings oirden in Compaignie.
Ten achtſten van Compaignieſlot.
Ten negenden vande Balance of Staetmaking.
Ten thienden vande bouckſluyting en beginning der nieuwe boucken.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

1 HOOFTSTICK.

DE MANIER VANT

ſtellen der partien int Iornael.

OM alle voorcommende partien in coophandel gedaen ten Ioruale te ſtellen, ſoo is te vveten dat elcke haer debet en credit heeft daerſe me begint, de ſelve vvel te treffen, is een vande beſonderſte punten tot kennis der bouckhoudingh noodich, daerom ſullen vvyder by voorbeeldt vvat verclaring af doen.

Genomen dat ymant met naem Pieter, my ſchuldich vveſende, doet daer op betaling van 100 ℒ: En ick 't gelt in een caſſe leggende, al of ict heur te bevvaren gave, ſegh dat die caſſe my 't ſelve gelt ſchuldich is, vvaer deur ick haer al oft een menſch vvaer, debiteur make, en Pieter crediteur, om dat hy ſyn ſchult vermindert, ſtellende int Iornael 't begin der partie aldus.

Caſſe debet per Pieter.

VVaer by noch vervought zijnde de noodige omſtandigen, als ſomme hoe veel, en d'oirſaeck vvaerom, ſoo is dan de partie neem ick aldus:

Caſſe debet per Pieter 100 ℒ die van hem ontfaen zijn in mindering van datter verſchenen is op den 1 Maerte 1600, comt. - - - - 100 ℒ.

Van ſulcke gedaente is int Iornael de partie op den 20 Iunius.

Maer by aldien ick ſelf gelt gaef an Pieter, op mindering van meerder ſchult, ſoo ſegh ick dan:

Pieter debet per caſſe.

Soo ick van Pieter peper gecocht heb op dach, ick ſtel aldus:

Peper debet per Pieter.

Van ſulcke gedaente is int Iornael de partie op den 28 Maerte.

Maer ick an Pieter peper vercocht hebbende op dach, ſtel aldus:

Pieter debet per peper.

Soo Pieter my gelt geeft op intreſt, vvaer me Debiteur vvorden

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

den tvvee verſcheyden partien, te vveten caſſe, en rekening van vvinſt en verlies, om 't verloops vville, ick ſtel aldus:

Verſcheyden partien debet per Pieter.

Van ſulcke gedaente is int Iornael de partie op den 21 Auguſt. Maer ick an Pieter gelt op intreſt gegevē hebbende, ſtel aldus.

Pieter debet per verſcheyden partien.

Soo ick an Pieter vercoop verſcheyden goeden, als peper, Gimber, en nagelen op dach, ick ſtel aldus:

Pieter debet per verſcheyden partien.

Van ſulcke gedaente is int Iornael de partie op den 30 Meye. Maer Pieter an my vercoopende verſcheyden goeden, als peper, Gimber, nagelen op dach, ick ſtel aldus:

Verſcheyden partien debet per Pieter.

Soo Pieter an my ſchuldich vvaer, en ick an Ian, den vvelcken ick bevveſen heb van Pieter te ontfangen, ick ſtel aldus:

Ian debet per Pieter.

Van ſulcke gedaente is int Iornael de partie op den 12 Meye. Soo Pieter my peper vercoopt gereet gelt, ick ſtel aldus:

Peper debet per caſſe.

Merckt dat Pieter, hoe vvel hy de gene is die my 't peper vercocht heeft, hier nochtans niet vermaent en vvort, uyt oirſaeck dat hy debiteur noch crediteur en is: Men ſoude hem meugen ſtellen inde breeder verclaring vande omſtandigen, die achter de boveſchreven vvoorden volgen, alſoo dergelijcke gedaen is int Iornael mette partie op den 20 April, maer ten is niet heel noodich, vvant daer gebeurt menigen coop, voornamelick in groote merckten, als van Franckfort en diergelijcke, alvvaer de handelende perſonen malcander dickvvils niet en kennen, ſulcx dat als den vercooper 't gelt ontfangt voor ſyn goet, en den cooper 't goet voor ſyn gelt, daer is hemlien vveynich an malcanders naem gelegen: Doch 't gebeurt dat die een meeſter dienen, of in compaigne zijn, inde breeder verclaring geeren ſtellen de naem des geens daerſe me gehandelt hebben, op datſe dieder na begeeren te vernemen, bevinden meugen inde ſaken recht gehandelt te zijn, maer anders en iſt niet ſeer noodich. En 't gene

hier

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

hier geſeyt is van een gekochte partie met gereet gelt, verſtaet hem oock alſoo van een verkochte met gereet gelt, oock in mangelinge van vvaren tegen vvaren, voort in ſchynckagien, en alſins daer d'ander perſoon debiteur noch crediteur en blyft, gelijck oock inde volgende vier partien:

Soo ick an Pieter peper vercoop gereet gelt, ick ſtel aldus:

Caſſe debet per Peper.

Soo ick met Pieter mangelinge doende, hem lever peper voor gimber, ick ſtel aldus:

Gimber debet per peper.

Van ſulcke gedaente is int Iornael de partie op den 4 Auguſtus.

Soo Pieter my een ſomme gelts ſchoncke, of dat ick die van hem erfde, ick ſtel aldus:

Caſſe debet per Capitael.

Van ſulcke gedaente is int Iornael de partie op den 24 September.

Maer ſoo ick an Pieter een ſomme gelts ſchoncke, ick ſegh aldus:

Capitael debet per caſſe.

Soo ick betaling gedaen hadde voor onkoſten vanden huyſe, ick ſtel aldus:

Onkoſten vanden huyſe debet per caſſe.

Van ſulcke gedaente is int Iornael de partie op den 28 Februarius.

Ymant mocht nu dencken en ſeggen, dat elcke gehandelde partie tvvee Debiteurs, en tvvee Crediteurs heeft, en daerom beſvvaerlick te zijn hier uyt altijdt de tvvee rechte te verkieſen: Als by voorbeelt, Pieter my betalende 100 ℒ, ick ben ſyn Debiteur, en caſſe de myne: Hy is myn Crediteur, en caſſe de ſyne, vrage vvelcke uyt deſe vier de tvvee zijn die ick verkieſen moet? Antvvoort die, vvelcke Debiteur en Crediteur an my zijn, als hier caſſe myn Debiteur, en Pieter myn Crediteur: Angaende d'ander tvvee die an Pieter Debiteur en Crediteur zijn, als ick ſyn Debiteur, en caſſe ſyn Crediteur, daer laet ick hem in ſyn

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

bouckhouding voor ſorgen, ſonder my daer me te becommeren. Een ander gemeen teycken is noch dit, dat ick in alle gehandelde partie my ſelven of myn naem, nummermeer debet of credit en ſtel.

Na dien ick SYN VORSTELICKE GENADE aldus deur verſcheyden voorbeelden verclaert hadde, hoe elcke gehandelde partie heur debet en credit heeft, ick heb hem voort op myn vragen na de gemeene vvyſe van ſpreken, laten antvvoorden hoe debet en credit daer af in bouckhouderſche ſtyl ſoude moeten commen. Als by voorbeelt, ick ſeyde ghy hebt van Pieter peper gecocht op dach, hoe moet dat int Iornael commen? VVaer op hy antvvoordende *Peper debet per Pieter*, 't vvas vvel geſeyt: En dergelijcke vragen heb ick gedaen op al de voorgaende partien, met noch veel meer ander onnoodich hier al te beſchryven, en dat ſoo lang tot dat hy den rechten debet en credit over al trefte. 't VVelck doent ſoo verre gecommen vvas, vvy hebben het volgende Iornael voor ons genomen, en ſyn voortgegaen mette verclaring der manier vant ſtellen der partien daer in beſchreven, anvvyſende dat d'eerſte tvvee zijn vant Capitael, 't vvelck de reden alſoo vereyſcht, vvant ten tyden vant begin des boucx, ſyn gemeenelick in vveſen eenige ſchulden, en vveerſchulden, goeden, en penningen, eerder eenigen handel geſchiet, diens partie beſchreven moet vvorden: T is vvel vvaer dat ſoot anders viel, te vveten dat ymant begoſt met puyr geloof ſonder eenige ſchult, vveerſchult, vvare, of gelt, datter dan ſulcke tvvee partien van capitael niet en ſouden te ſchryven vallen, maer vvant dat ſeer ſelden gebeurt ſoo iſt beter het voorbeelt te ſtellen van 't gene metter daet gemeenelick te vooren comt. d'Eerſte der boveſchreven tvvee is van *Verſcheyden partien debet per capitael*: De tvveede *Capitael debet per verſcheyden partien*: Daer na volgen de partien der handeling oirdentlick van dage tot dage achter malcander gelijckſe gebeurt zijn. Maer hoe in elcke achter de getroffen debet en credit een breeder verclaringh volcht vande omſtandigen der ſelve partie, daer af ſietmen int Iornael verſcheyden voorbeelden.

Merct

Merct noch dat ick gebruyck onder elcke partie een deurgaende lini te trecken, ſtreckende deur al d'ander linien die van boven neervvaert commen, en vvel ſichtbaerlick anvvyſende vvaer een partie ten einde is, en vvaer een nieuvve begint, 't vvelck anders ſo claer niet en valt, voornamelick in partien die veel blaren geſchrifts begrypen.

Noch is te vveten dat ettelicke bouckhouders in plaets van *per*, gebruycken *an*, als voor *Pieter debet per peper*, te ſtellen *Pieter debet an peper:* Maer de vvyſe van *per* heeft my beter gedocht: Om hier af myn redenen te verclaren ick ſegh aldus: Laet ons in plaets van 't gene boven door verlatynde * conſtvvoorden int corte vervatet is, ſtellen Duytſche redenen die int lange daer af de meininge inhouden, aldus: *Vocabula artium.*

Pieter is my ſchuldich deur peper an hem vercocht 100 ℒ.
Pieter is my ſchuldich an peper an hem vercocht 100 ℒ.

En ſoude in ſulck anſien het laetſte ſonder beſcheyt zijn, vvant Pieter an my ſchuldich te vveſen 100 ℒ, en an peper oock ſoo veel, ten ſluyt niet. Men mocht noch ſeggen dat heel verkeert peper ſchuldich is an Pieter, gemerct hy in ſyn boeck 't ſelve peper debet ſtelt, dat is hem ſchuldich te vveſen ſoo veel uyt te brengen: Maer alsmen ſeght *Pieter is my ſchuldich deur peper an hem vercocht 100 ℒ*, dat ſluyt, en meyn daer me te blycken het vvoort *deur* hier bequamer te zijn als *an*. Doch die om eenige redenen dit anders verſtaen, meugen hun goetduncken volgen, 't is een ſake van cleen belangh, en heb hier me alleenelick d'oirſaeck myns doens vvillen verclaren.

2 HOOFTSTICK.

DE MANIER VAN HET

overſetten uyt het Iornael int Schultbouck.

DE partien des handels eens Coopmans alſoo ten Iornale geſtelt vveſende, met ſulck vervolch gelijckſe dagelicx gebeurt zijn, ſoo heeft hy vvel by geſchrift ſyn heelen handel, met

alle omſtandigen, maer niet ſoo dat hyder bequamelick afrekekening deur ſoude connen doen, met Debiteurs en Crediteurs: VVant yders perſoons verſcheyden partien al het Iornael deur geſaeyt ſtaende, 't ſoude, als ymant al gereet quaem om af te rekenen beſvvaerlick vallen die metter haeſt, onder ſoo grooten menichte van ander partien, uyt te ſoucken, 't ſoude oock onſeker vverck vallen, deur dien lichtelick eenige partien mochten overgeſlegen zijn: En om dergelijcke redenen ſoudet moeyelick vallen, te connen vveten vvat gelt, vvat gevvicht, maet of getal van elcke ſoorte goets datter in vveſen moet zijn, vvat prouffijt of ſcha hy op elcke ſoorte van goet gedaen heeft, vvat dat beloopen oncoſten vanden huyſe, vvat oncoſten van coopmanſchap, vvat ontfang en betaling alle vierendeel jaers valt, om den verſchyndach van incoop en uytcoop der goeden en vviſſelbrieven daer na te rechten, en nummermeer in faute van betaling te vallen, met ander diergelijcke. Nu om deſe ſvvarichеden licht te maken, ſoo vvorden de boveſchreven partien des Iornaels overgedragen int Schultbouck, ſulcx dat al 't gene een ſelve menſch angaet, by den anderen comt, te vveten al zijn debet ter eender zijde, en credit ter andere: Sgelijcx oock by een elcke ander ſoorte, als gelt, vvare, oncoſten, of vvattet ſy, en dat op een aerdige corte vvyſe, met vveynich geſchrifts. Om hier af tot voorbeelt te commen, genomen dat ick vvil overſetten de partie des Iornaels vanden 7 Maerte (d'oirſaeck vvaer om vvy niet en beginnen met verclaring vant overſetten der eerſte partie des Iornaels, ſal hier na geſeyt vvorden) inhoudende *Iacques de Somer debet per nagelen*, tvvelck my anvvijſt, dat Iacques de Somer moet geſtelt ſijn debet, en nagelen credit. Om dan Iacques ſijn debet te geven, ick nemer de 12 ſijde toe, ſtellende gelijckmen ſiet een opſchrift als dit:

Iacques de Somer debet.

Ende daer onder in een regel aldus:

7 *Maerte Per nagelen verſchynende den 7 Meye* 1600 fol. 5. 104. ℒ 18 ß 6 ₰.

Ende vvant dit ſtaet inde 12 ſijde des Schultboucx, ſoo ſtel ick in des Iornaels eerſte pilaer 12 met een liniken daer onder, beteyc-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

beteyckenende dat den debet van die partie tot ſulcken ſijde des Schultboucx overgedregen is. Sgelijcx ſtel ick int Schultbouck 2 inde eerſte pilaer daer toe veroirdent, beduydende dat die overſetting haer partie tot ſulcken ſijde des Iornaels heeft: Voort ſtel ick inde boveſchreven regel noch fol. 5. te vveten 't getal der ſijde in vvelcke ick ſie den credit der ſelver partie int Schultbouck te ſullen commen. Om nu nagelen haer credit te geven, ick com totte voorſchreven 5 ſijde des Schultboucx, ſtellende daer in gelijckmen ſiet een opſchrift als dit:

Nagelen credit.

En daer onder in een regel aldus:

7 *Maerte Per Iacques de Somer* fol. 12 174 ℔ 14 onc. 104 ℒ 18 ß 6 ₰.

Ende vvant dit ſtaet inde boveſchreven 5 ſijde des Schultboucx, ſoo ſtel ick in des Iornaels eerſte pilaer 5 onder het boveſchreven liniken, beteyckenende dat den credit van die partie tot ſulcken ſijde des Schultboucx overgedregen is. Sgelijcx ſtel ick int Schultbouck 2 inde eerſte pilaer daer toe veroirdent, beteyckenende dat die overſetting haer partie tot ſulcke ſijde des Iornaels heeft. Voort ſtel ick inde boveſchreven regel noch fol. 12. te vveten 't getal der ſijde in vvelcke den debet der ſelve partie int Schultbouck ſtaet.

Om nu te verclaren de gedaente en eygenſchap deſer corte tvveederley overſetting, d'een van Iacques de Somer, d'ander van Nagelen, hoe en vvaerom daer in al 't gene is datmen totte ſake behouft, ſo valter voor al acht te nemen tot vvat einde deſelve overſetting geſchiet, en bevint ſich dat die van Iacques de Somer dient tot tvvee ſaken: Ten eerſten om hem te connen manen op den behoirlicken tijt, de penningen dieder verſchenen zijn, en daerom vvortter den verſchyndach geſtelt: Ten tvveeden om altijt gereet voor oogen te hebben de reſt die hy my of ick hem ſchuldich ben, en daerom vvortter de ſomme geſtelt, vvant als de poſte in debet en credit veel overgeſtelde partien heeft, men behouft niet dan elcke te vergaren, en haer verſchil is de begeerde reſt. Tot ſulcken einde dan deſe overſetting van Iacques de Somer dienende, ick ſegh dat na dien ick inde

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſelve poſte niet ſoucken en ſal de uytcomſt van 't gevvicht der nagelen (vvaer toe de poſte van nagelen veroirdent is) ſoo en ſtel ickt daer niet, noch ander onnoodige omſtandigen, als prijs of vvattet vveſen mocht, vvant ſooder int afrekenen tuſſchen my en Iacques de Somer verſchil viel vant gevvicht of prijs, ick neem het Iornael, vinde daer 't gevvicht niet alleen net, maer der balen elck int beſonder, met tar, n°, prijs en allen omſtandigen int lange en breede: Sulcx dat hier alleenelick geſtelt is datter behouft, te vveten verſchyndach en ſomme, om daer deur te vinden 't gene in die poſte begeert vvort, dat is als vooren, om te connen manen op den behoirlicken tijt, en de reſt der rekening altijt gereet voor oogen te hebben.

Angaende 't ander deel, te vveten *Nagelen credit*, d'overſetting gebeurt oock om tvvee ſaken: Ten eerſten om daer deur altijt voor oogen te ſien vvat nagelen by my noch in vveſen moeten zijn, vvaer deur men vveet offer al zijn, of vvatter gebreeckt, om te meugen acht nemen oft gebeurt mocht zijn deur ymants miſrekening, ontrou, of onachtſaemheyt. Ten tvveeden om te ſien vvinſt of verlies op nagelen gevallen. Tot ſulcken einde dan deſe overſetting der nagelen dienende, ick ſeg dat na dien men daer in niet ſoucken en ſal verſchyndach, (vvaer toe de poſte van Iacques de Somer dient) ſoo en heb ickſer niet geſtelt, noch andere onnoodige omſtandigen, als prijs of vvattet vveſen mocht, maer vvel 't gevvicht en ſomme, om daer deur te vinden 't gene in die poſte begeert vvort, dat is als vooren, uytcomſt van gevvicht, met vvinſt of verlies: En ſulck onderſcheyt overal gageſlagen tuſſchen poſten van menſchen en vvaren, men ontlaſt ſich van veel onnoodige ſchryving.

Daer iſſer die int Schultbouck benevens veel omſtandigen noch ſtellen de geltſommen, niet met getalletters, dan int lange met geſchreven vvoorden, maer ten bevalt my niet, vvant hoevvel dat dient om int Schultbouck ſulcke ſommen niet lichtelick te connen vervalſcht vvorden, nochtans inſiende 't ſelve Schultbouck het voornaemſte niet en is, maer het Iornael (deur diennen, het Schultbouck verlooren zijnde, uyt het Iornael een

ander

ander can maken, maer niet verkeert een Iornael uyt het Schultbouck, om dat alle maten, gevvichten, breet en net, met ander omstandigen, daer in soo volcommelick niet en staen als int Iornael) ick soudet laten genoech zijn met sulcke lanckheyt int Iornael gestelt te vvesen, vvant daer deur soude, soot noodich viel, vervalsching des Schultboucx connen gestraft vvorden.

Merckt noch dat ick gebruyck den verschyndach eygentlick te stellen, als in plaets van te seggen, *Te betalen binnen tvvee maenden*, ick stel den dach daer de verschyning op valt, als int voorgaende *Verschynende den 7 Meye*, eensdeels op dattet telckens alsmen den dach vvil vveten, niet noodich en sy te rekenen vvaer die valt. Ten anderen dat 't gene op ses maenden gecocht is, dickvvils niet en verschynt op ses maenden na den dach dat de partie ten Iornale gestelt vvort, gelijck meest al die vvelcke deur Factеurs gehandelt vvesende, eenige dagen of vveken na den dach der handeling int Iornael des Meesters gestelt vvorden, om datter mettet oversenden tijt moet deurloopen.

Tot hier toe is verclaert d'oversetting vvesende debet en credit eenvoudich, vvaer me vvy begosten om dat de uytlegging daer deur vvat lichter valt, maer van verscheyden partien zijnde, als d'eerste des Iornaels aldus luydende: *Verscheyden partien debet per capitael*, daer sullen vvy nu afseggen: 'T is voor al te vveten dat ick hier in buyten de gemeen manier van doen een cortheyt gebruyck, die my bevalt, hoevvel ick daer benevens ygelick geeren laet zijn goetduncken volgen: Dese cortheyt is hier in gelegen: De verscheyden partien des debets overgestelt zijnde elcke na de voorgaende leering, en gelijck deur de oversetting int Schultbouck noch eygentlicker blijckt, soo stel ick den heelen credit over in een partie alsmen sien mach inde 3 sijde, aldus.

Capitael credit:

o Ianuarius Per verscheyden partien. 2667. 9. 8.

VVant in die plaets te beschrijven al de besonder partien vviens somme bedragen moet de voorschreven 2667. 9. 8. na de gemeene vvijse, ick houdet voor onnoodige moeyte, vvant als ick de poste van mijn capitael oversie, bequamer staet my voor oogen

oogen de eenige ſomme dan de menichte der gedeelten: Maer ſooder van eenich der ſelve gedeelten eenich tvvijffel is, ick vinde daer af int Iornael alle beſcheyt int lange. Sulcx als vvy hier geſeyt hebben van verſcheyden partien met capitael, ſal hem oock ſoo verſtaen van alle verſcheyden partien vvaerſe commen, vvant al had een Coopman van my gecocht hondert verſcheyden ſoorten van goet op dach, ick ſtel daer af op ſijn debet int Schultbouck alleenelick de ſomme in een partie, vvant by aldien tuſſchen ons eenich verſchil viel, het Iornael dient my om alle beſonderheden te verclaren. Angaende ymant mocht ſeggen dat vvanneermen van eenich der overgedreven gedeelten in debet, ſouckt ſijn overcommende credit, ten vvort niet beſonderlick gevonden als anders na de gemeene vvijſe, maer daer ſtaet een grooter ſomme, vvaer in men vermoeden mach dat gedeelte begrepen te zijn, doch niet claer genouch. Ick antvvoort daer op dat in ſulcke onderſoucking (vvelcke gemeenelick met puntering geſchiet) bevonden vveſende al de partien des debets t'ſamen even te zijn, mette eenige des credits, ſoo moet alles in ſijn behoorlicke Balance ſtaen, ſoo gevvis al of den credit in haer verſcheyden partien vvaer. Vande bequame cortheyt hier uyt volgende, hebben vvy inde Domeinſche bouchouding ſeker en dadelick voorbeelt in d'overſetting van d'eerſte tvvee groote capitale partien.

Merckt noch dat vvy de getalen der ſijden des Schultboucx al vervolgens ſtellen, ſulx dat de ſijde van debet altijt parich getal heeft, en van credit onparich: In vviens plaets na de gemeene vvijſe die tvvee ſijden een ſelve getal hebben. De reden my hier toe bevvegende is deſe: Voor al dattet de natuerlicke oirden volght als in ander boucken, vvant tvvee verſcheyden ſijden een ſelve getal te geven al oft een ſijde vvaer, ten is ſoo eigentlick niet. Ten anderen de paerheyt of onpaerheyt der getalen die inde cant des Iornaels geſtelt vvorden, vvijſen van ſelfs an oft debet oft credit is: Inder vougen dat al en vvaerder 't gemeen onderſcheyt niet van een liniken tuſſchen beyden, ſoo ſoude ſulcx daer deur bekent zijn; Voort by aldienmen boven het ſchreefken

ken eenich onparich getal vonde, of parich daer onder, 't ſoude mettet eerſte opſien kennelick vveſen daer in gemiſt te moeten zijn. Nu hoevvel dit een ſaeck is van cleyn belang, daer elck ſyn fin af mach volgen, ſoo heb ick hier nochtans d'oirſaeck mijns doens vvillen verclaren.

Noch heb ick hier vvillen dit vermanen: VVant veel Iaerlickſche rekeningen ſoo vvel in Domeinen en Finance extraordinaire als Coopmanſchap, gemeenelick anvangen opt begin van Ianuarius, ſoo iſt int gebruyck datmen 't ſelve begin beteyckent metten 1 Ianuarius: Doch gelijck den 20 Ianuarius niet recht en beteyckent 't begin des jaers, maer 20 dagen voorder: Alſoo en beteyckent den 1 Ianuarius niet recht 't begin des jaers, maer 1 dach voorder: En hierom en gebruycken vvy dat voor geen begin, maer ſtellen aldus: o Ianuarius, om dat de letter o int cyffergetal begin bediet. Dit in reden gegront te vveſen ſoudemen noch breeder aldus meugen verclaren: Gelijck den 360 en trap eens ronts des Eertcloots of Hemelcloots, en 't begin des eerſten traps, een ſelve meetconſtich punt bediet, 'tvvelck dickvvils met o beteyckent vvort, alſoo is den 31 en van December, en 't begin des 1 en van Ianuarius een ſelve punt des tijts, 't vvelck vvy hier oock met o beteyecknen: Sulcx dat die in plaets van te ſchryven o Ianuarius, ſtelde 31 December, 't ſoude een ſelve vveſen: Maer de reden vereyſcht datmen onderſcheyt gebruycke na den eyſch der omſtandigen: VVant datmen int begin der rekening eens voorgeſtelden jaers de maent December ſoude noemen, vvelcke maent in dat jaer niet en comt, 't vvaer onbetamelick, alſoot oock ſoude 't einde des ſelven jaers met o Ianuarius te beteyckenen. Merckt noch dat dit onderſcheyt niet in ydel neuſvvyſcheyt en beſtaet, gelijck ſommige mochten meynen, maer is onder anderen in verpachtingen van Impoſten en Excſyen van aenſien, alvvaermen om den anvanck oft einde des tijts vvel uyt te drucken, ſomvvylen daer by ſegt: Ingaende ſnachts ten tvvaelf uyren achter den 31 December tuſſchen den maendach en dinxdach, vvelcke vvoorden niet noodich en ſouden vveſen, en alles ſonder tvvijffel ſoude

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

zijn,als ygelick de ſake verſtonde na behoirlicke gemeene regel als boven.

Noch is te gedencken dat inde Duytſche bouckhouding op de Italiaenſche vvyſe , ſeer gebruyckt vvort het Italiaenſch vvoort *adi ditto* , beteyckenende ten dage voorſeyt : Maer my bevalt beter den dach ſelf te ſchryven ſoo dickvvils die comt, uyt oirſaeck dat vvanneermen ſtelt , *adi ditto* , ſoo moetmen ſomvvylen ſoucken hoedanich den voorgaenden dach vvas , en tot dien einde eenige bladeren om keeren, dat onnoodich is alſmen den dach t'elckemael plat uyt ſchrijft, 't vvelck ſchynt datmen te liever behoort te doen,gemerckt deur *adi ditto* geen vercorting en comt,en alſoo haeſt 7 Meye, oft ſulcken dach alſt zijn moet geſchreven is. En om deſe redenen en ſullen vvy dat vvoort niet gebruycken , doch latende daerentuſſchen yder by ſyn gevoelen.

3 HOOFTSTICK.
VANT VOORBEELT DES
Iornaels en Schultboucx in behoirlicke form beſchreven.

TOt hier toe geſeyt hebbende van de eygenſchappen des Iornaels en Schultboucx, vvy ſullen volgende d'oirden des onderſcheyts int Cortbegrijp verhaelt , de ſelve tvvee boucken voorbeeltſche vvyſe in behoirlicke form beſchryven , dat is gelijckſe in de daet gebruyckt vvorden, als volgt.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

JORNAEL IN
BOVCKHOVDING
VAN COOMSCHAP
OP DE ITALIAEN-
SCHE WYSE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			't Iaer 1600.	£	ß	₰
	0	Ianua.	*Verscheyden partien debet per Capitael van my Dierick Roose 2667 ℔ 9 ß 8 ₰, deur dat ick ten voornoemden dage staet van goet makende, my bevonden hebbe toe te behooren de navolgende partien van gelt, vvaren en schulden: Ende eerst:*			
4			*Casse in gereden gelde - - - -*	880	0	0
4			*Nagelen 4 balen vvegende*			
			nº 3 - 87 - tar 1.2. *5 - 90¼ tar 1.4.* *4 - 86½ tar 1.2.* *7 - 91¼ tar 1.0.* *Net 350 ℔ 3 onc. tot 10 ß 't pont, comt*	175	5	0
			355 tar 4. 8.			
6			*Noten 4 balen vvegende*			
			nº 9 - 79 tar 1.4. *7 - 82 tar 1.4.* *6 - 84 tar 1.2.* *8 - 80 tar 1.6.* *Net 320 ℔ tot 9 ß 't pont, comt*	144	0	0
			325 tar 5.0.			
6			*Peper 3 balen vvegende*			
			nº 9 - 250 tar 2.0. *10 - 260 tar 2.0.* *11 - 254 tar 2.0.* *Net 758 ℔ tot 30 ß 't pont, comt*	94	15	0
			764 tar 6.0.			
8			*Gimber 5 balen vvegende.*			
			nº 4 - 266 tar 2.0. *5 - 260 tar 2.0.* *6 - 258 tar 2.0.* *7 - 264 tar 2.0.* *8 - 256 tar 2.0.* *Net 1294 ℔ tot 32 ß 't pont, comt*	172	10	8
			1304 tar 10.0.			
			Het navolgende syn Debiteurs getrocken uyt de voorschreven staet.			
8	-	- -	*Omaer de Svvarte verschynende 6 Meye 1600. - -*	200	0	0
10	-	- -	*Adriaen de VVinter verschynende 8 Iunius 1600. - -*	350	6	0
10	-	- -	*Pieter de VVitte verschynende 20 Iunius 1600. - - -*	360	8	0
12	-	- -	*Iacques de Somer verschynende 1 Martius 1600. - -*	290	5	0
			Somme	2667	9	8
3						
2	0	Ianua.	*Capitael van my Dierick Roose debet per verscheyden Crediteuren, an de vvelcke ik my ten voornoemde dage deur de voorschreven staetmaking bevinde schuldich te syne als volght:*			
			Ioos Noirot verschynende den 7 Maerte 1600. - -	100	0	0
13	-	- -	*Davit Koels verschynende den 2 Meye 1600, - -*	150	0	0
15	-	- -	*Aernout Iacobs verschynende den 10 April 1600. - -*	264	6	0
15	-	- -	*Somme*	514	6	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			't Iaer 1600.	£	ß	§
16/5	28	Febrva.	Oncoſten van' coomſchap debet per caſſe, deur betaelt in deſe maent van Februarius blijckende by 't memoriael van dien	3	0	0
16/5	28	Febrva.	Oncoſten vanden huyſe debet per caſſe, deur betaelt in deſe maent van Februarius blijckende by 't memoriael van dien	3	4	0
12	7	Maerte.	Iacques de Somer debet per nagelen, deur dat ick an hem vercocht heb 2 balen te betalen binnen 2 maenden, vvegende			
5	-	- -	nº 3 - 87 - tar 1.2. / 5 - 90 1/4 tar 1.4. } Net 174 ℔ 14 onc. tot 12 ß 't pont 177 1/4 tar 2.6.	104	18	6
6	28	Maerte.	Noten debet per Davit Roels, deur dat ick van hem gecocht heb 3 balen te betalen binnen 3 maenden, vvegende			
15	-	- -	nº 4 - 79 tar 1. 0. / 5 - 80 tar 1. 0. / 6 - 82 tar 1. 0. } Net 238 ℔ tot 8 ß 't pont, comt - 241 tar 3. 0.	95	4	0
16/5	31	Maerte.	Oncoſten van Coomſchap debet per caſſe, deur betaelt in deſe maent van Maerte blijckende by 't memoriael van dien	4	2	0
16/5	31	Maerte.	Oncoſten vandē huyſe debet per caſſe, deur betaelt in deſe maent van Maerte blijckende by 't memoriael van dien - -	6	6	0
4/5	6	April.	Caſſe debet per nagelen, deur dat ick contant vercocht heb 2 balen an Ioſep Sanders vvegende			
	-	- -	nº 4 - 86 1/2 tar 1. 2. / 7 - 91 1/4 tar 1. 0. } Net 175 ℔ 10 onc. tot 13 ß 't pont 177 3/4 tar 2.2.	114	3	1
8	20	April.	Gimber debet per caſſe, deur dat ick contant gecocht heb 3 balen van Louys Ianß, vvegende			
5	-	- -	nº 14 - 264 tar 2. 0. / 15 - 270 tar 2, 0. / 16 - 266 tar 2. 0. } Net 794 ℔ tot 30 § 't pont - 800 tar 6. 0.	99	5	0
16/5	30	April.	Oncoſten van coomſchap debet per caſſe, deur betaelt in deſe maent April blijckende by 't memoriael van dien - -	3	10	0
16/5	30	April.	Oncoſten van den huyſe debet per caſſe, deur betaelt in deſe maent van April blijckende by 't memoriael van dien -	6	0	0
14/9	12	Meye.	Davit Roels debet per Omaer de Svvarte, deur dat ick Davit geaßigneert heb van Omaer t'ontfangen in volle betalingh van dies ick Davit ſchuldich ben, vervallende den 2 Maerte 1600, en in mindering van dies my Omaer ſchuldich is, vervallende 6 Meye 1600	150	0	0

Verſchey-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			't Iaer 1600.	£	ß	₰
	30	Meye.	*Verscheyden partien debet per Aernout Iacobs, van hem gecocht de navolgende partien te betalen binnen een maent, en eerst:*			
4	-	- -	*Nagelen 2 balen vvegende*			
			n° 11 - 90 *tar* 1. 0. 12 - 88 *tar* 1. 0. } *Net* 176 ℔ *tot* 10 ß *'t pont* -	83	0	0
			178 *tar* 2. 0.			
6	-	- -	*Noten 2 balen vvegende*			
			n° 13 - 86 *tar* 1. 8. 14 - 88 *tar* 1. 8. } *Net* 171 ℔ *tot* 8 ß *'t pont* -	68	8	0
15			174 *tar* 3. 0. *Somme*	151	8	0
10	30	Meye.	*Pieter de VVitte debet per verscheyden partien, an hem vercocht te betalen binnen 5 vveken, en eerst:*			
9	-	- -	*Gimber 8 balen vvegende*			
			n° 4 - 266 *tar* 2. 0. 5 - 260 *tar* 2. 0. 6 - 258 *tar* 2. 0. 7 - 264 *tar* 2. 0. 8 - 256 *tar* 2. 0. 14 - 264 *tar* 2. 0. 15 - 270 *tar* 2. 0. 16 - 266 *tar* 2. 0. } *Net* 2088 ℔ *tot* 36. ß *'t pont* -	313	4	•
			2104 *tar* 16. 0.			
7	-	- -	*Noten 7 balen vvegende*			
			n° 4 - 79 *tar* 1. 0. 5 - 80 *tar* 1. 0. 6 - 82 *tar* 1. 0. 9 - 79 *tar* 1. 4. 7 - 82 *tar* 1. 4. 3 - 84 *tar* 1. 2. 8 - 80 *tar* 1. 6. } *Net* 558 ℔ *tot* 12 ß *'t pont* -	334	16	0
			566 *tar* 8. 0. *Somme*	648	0	0
4	31	Meye.	*Casse debet per Omaer de Svvarte, van hem ontsaen in mindering van 't verschenen den 6 Meye 1600*	30	0	0
9						
12	31	Meye.	*Ioos Noirot debet per casse, an hem betaelt in mindering van't verschenen den 7 Maerte 1600*	50	0	0
5						
14	31	Meye.	*Aernout Iacobs debet per casse, an hem betaelt in minderingh van 't verschenen den 10 April 1600 - - -*	200	0	0
5						
16	31	Meye.	*Oncosten van coomschap debet per casse, deur betaelt in dese maent van Meye blijckende by 't memoriael van dien - - -*	4	5	0
5						
16	31	Meye.	*Oncosten vanden huyse debet per casse, deur betaelt in dese maent van Meye blijckende by 't memoriael van dien - -*	7	0	0
5						
4	29	Iunius.	*Casse debet per Iacques de Somer, van hem ontfaen in mindering van 't verschenen den 1 Maerte 1600*	200	0	0
13						
			Aernout			

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				£	ß	§
14/5	28	Iunius.	*Aernout Iacobs debet per casse, an hem betaelt in voldoeningh van 't verschenen den 10 April 1600 - - -*	64	6	0
16/5	30	Iunius.	*Oncosten van Coomschap debet per casse deur betaelt in dese maent van Iunius blijckende by 't memoriael van dien - -*	2	10	0
16/5	30	Iunius.	*Oncosten vanden huyse debet per casse, deur betaelt in dese maent van Iunius blijckende by 't memoriael van dien - -*	5	0	0
8	4	Iulius.	*Omaer de Swarte debet per verscheyden partien, an hem vercocht te betalen binnen 2 maenden, die gelevert zijn in handen van Andries Corf syn Facteur, En dat deur last vanden voorschreven Omaer, blijckende by syn missive vanden 16 Iunius 1600; En ten eerslen*			
7	-	-	*Peper 3 balen vvegende* n° 9 - 250 *tar.* 2. 0. / 10 - 260 *tar.* 2. 0. / 11 - 254 *tar.* 2. 0. } Net 758 ℔ tot 36 § 't pont.	113	11	0
			764 *tar.* 6. 0.			
7	-	- -	*Noten 2 balen vvegende* n° 13 - 86 *tar.* 1. 8. / 14 - 88 *tar.* 1. 8. } Net 171 ℔ tot 10 ß 't pont -	85	10	0
			147 *tar.* 3. 0.			
5	-	- -	*Nagelen 2 balen vvegende* n° 11 - 90 *tar.* 1. 0. / 12 - 88 *tar.* 1. 0. } Net 176 ℔ tot 13 ß 't pont -	114	8	0
			178 *tar.* 2. 0. *Somme*	313	12	0
4	8	Iulius.	*Casse debet per verscheyden persoonen, van hemlien ontsaen gereet gelt als volght.*			
11	-	- -	*Adriaen de VVinter in mindering van verschenen 8 Iunius 1600*	200	0	0
11	-	- -	*Pieter de VVitte in volle betaling vant verschenen 20 Iulius 1600*	360	8	0
11	-	- -	*Pieter de VVitte in mindering van 't verschenen den 5 Iulius 1600*	200	0	0
13	-	- -	*Iacques de Somer in volle betaling vant verschenen 1 Mart. 1600*	90	5	0
13	-	- -	*Iacques de Somer in mindering vant verschenen 7 Meye 1600*	50	0	0
			Somme	900	13	0
	16	Iulius.	*Verscheyden persoonen debet per casse, an hemlien betaelt gereet gelt als volght:*			5
12	-	- -	*Ioos Noirot in volle betaling van 't verschenen 7 Maerte 1600 -*	50	0	0
14	-	- -	*Davit Roels opt verschenen den 28 Iunius 1600 - -*	60	0	0
14	-	- -	*Aernout Iacobs opt verschenen den 30 Iunius 1600 - -*	100	0	0
5			*Somme*	210	0	0
14/5	20	Iulius.	*Davit Roels debet per casse, an hem betaelt in voldoeningh van 't verschenen den 28 Iunius 1600*	35	4	0
6/19	28	Iulius.	*Noten debet per casse, deur dat ick gecocht heb 3 balen gereet gelt vvegende net 240 ℔ tot 7 ß 't pont - - -*	84	0	0
			Peper			

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				£	ß	₰
	1	Aug.	Peper debet per noten, deur dat ick gemangelt heb tegen Andries Claeß. als volcht:			
6	-	- -	Peper 120 ℔ tot 40 ß 't pont by Andries Claeß. an my gelevert, comt - - - -			12
7	-	- -	Noten 66 ℔ 11 oncen tot 6 ß 't pont, die ick an Andries Claeß. gelevert heb. comt - - -	20	0	0
18	18	Aug.	Rekening van vvinst en verlies debet per casse, deur dat ick met Catrine mijn dienstmaecht ten huvvelicke gegeven hebbe -	20	0	0
19				100	0	0
	21	Aug.	Verscheyden partien debet per Aernout Iacobsz. deur dat ick van hem gelicht hebbe 1000 £ op intrest tegen 12 ten hondert 't'saers, en dit voor een maent, vvaer af de verscheyden partien dusdanich zijn:			
18	-	- -	Casse deur dat ick van hem ontfaen hebbe de bovescbreven hoofdsomme van - - - -	1000	0	0
18	-	- -	Rekening van vvinst en verlies deur dien den intrest der bovescbreven hoofdsomme op een maent bedraecht - - -	12	0	0
15			Somme	1012	0	0
12	10	Sept.	Iacques de Somer debet per verscheyden partien, deur dat ick hem gegeven heb 500 £ op intrest tegen 10 ten hondert 't'saers, en dit voor een maent, vvaer af de verscheyden partien dusdanich zijn:			
19	-	- -	Casse deur dat ick hem getelt hebbe de bovescbreven hoofdsomme van	500	0	0
19	-	- -	Rekening van vvinst en verlies, deur dien den interest der bovescbreven hoofdsomme op een maent bedraecht - - -	4	3	4
			Somme	504	3	4
10	18	Sept.	Adriaen de VVinter debet per verscheyden partien 180 £, deur dat hy van my ontfaen heeft op vvissel 100 £ steerlinx tot 33 ß bet pont, bedragende 165 £, om die vveerom te betalen an Omaer de Svvarte binnen Lonnen op tvvee maenden na sicht, het pont steerlinx gerekent op 36 ß, vvaer af de verscheyden partien dusdanich zijn:			
19	-	- -	Casse deur dat hy van my ontfaen heeft de bovescbreven somme van	65	0	0
19	-	- -	Rekening van vvinst en verlies, deur dien de vvissel van 3 ß te ponde op de 100 £ steerlincx bedraecht - - -	15	0	0
			Somme	180	0	0
14	23	Sept.	Aernout Iacobsz debet per casse, an hem betaelt datter verschenen vvas den 21 September 1600 - - - -	1012	0	0
19						
18	24	Sept.	Casse debet per rekening van vvinst en verlies, deur eerst te hebben het goet mijns Ooms - - - -	1000	0	0
19						
18	12	Octob.	Casse debet per Iacques de Somer, van hem ontfaen datter verschenen vvas den 10 October 1600 - - -	504	3	4
13						

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			't Iaer 1600.	£	ß	₰
8 / 11	14	Decem.	Omaer de Svvarte tot Lonnen debet per Adriaen de VVinter, deur dat hy voor my ontfaen heeft op vvisſel vanden ſelven Adriaen, blijckende by ſyn ſchryven. - - -	180	0	0
16 / 19	31	Decem.	Oncoſten van coomſchap debet per caſſe, deur betaelt inde maenden van Iulius, Auguſtus, September, Octobet, November, en December, blijckende by 't memoriael van dien - - -	40	0	0
16 / 19	31	Decem.	Oncoſten vanden huyſe debet per caſſe deur betaelt inde maenden van Iulius, Auguſtus, September, Octobet, November, en December, blijckende by 't memoriael van dien - - -	80	0	0

Merckt dat deſe tvvee laetſte partien van oncoſten ſouden na 't gemeen gebruyck verdeelt behooren te vvorden ten einde van yder maent, ſoo veel op elcke viel: Doch alſoot vergeten vvas, ick en hebt niet vvillen verſchryven, te meer dattet inde daet ſomvvylen ſoo toegaet.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

SCHULTBOUCK
IN BOVCKHOVDING VAN COOMSCHAP
OP DE ITALIAEN-SCHE WYSE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Capitael debet. 't Iaer 1600.

				ℒ	ß	₰
1	0	Ianua.	Per verscheyden partien - - - -			
	31	Decem.	Per noten fol. 7, deur datter inde staetmaking bevonden zijn 173 ℔ 5 oncen, nu vveerdich 7 ß 't pont, comt - - -	514	6	0
	31	Decem.	Per peper fol. 7, deur datter inde staetmaking bevonden zijn 120 ℔, nu vveerdich 40 ß 't pont, comt - - - -	60	13	2
	31	Decem.	Per Omaer de Svvarte verschynende den 4 September en 14 December 1600 fol. 9 - - - - -	20	0	0
	31	Decem.	Per Adriaen de VVinter verschynende den 8 Iunius 1600 fol. 11	513	12	0
	31	Decem.	Per Pieter de VVitte verschynende den 5 Iulius 1600 fol. 11 -	150	6	0
	31	Decem.	Per Iacques de Somer verschynende den 7 Meye 1600 fol. 13 -	448	0	0
	31	Decem.	Per casse fol. 19 - - - - -	54	18	6
				1941	7	5
			Somme	3706	3	11

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Capitael credit. 't Iaer 1600.

				£	ß	₰
1	0	Ianua.	Per verscheyden partien - - - -	2667	9	8
	31	Decem.	Per Aernout Iacobs verschynende den 30 Iunius 1600 fol. 14 -	51	8	0
	31	Decem.	Per rokening van vinst en verlies fol. 18 - - - -	987	5	5
			Somme	3706	3	1

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Fol.			Casse debet. 't Iaer 1600.	£	ß	₰
1	0	*Ianua.*	*Per capitael fol.* 3 - - - - - -	880	0	0
2	6	*April.*	*Per nagelen fol.* 5 - - - - - -	114	3	1
3	31	*Meye.*	*Per Omaer de Svvarte fol.* 9 - - - - -	30	0	0
3	20	*Iunius.*	*Per Iacques de Somer fol.* 13 - - - - -	200	0	0
4	8	*Iulius.*	*Per verscheyden partien* - - - - -	900	13	0
			Somme	2124	16	1

			Nagelen debet. 't Iaer 1600.	℔	onc.			
1	0	*Ianua.*	*Per capitael fol.* 3 - - -	350	8	175	5	0
3	30	*Meye.*	*Per Aernout Iacobs fol.* 15 - - -	176	0	83	0	0
			Somme	526	8	258	5	0
	31	*Decem.*	*Per rekening van vvinst en verlies fol.* 19 *hier gestelt by slote van desen, vvesende preuffijt op nagelen* - -			75	4	7
			Somme	526	8	333	9	7

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Fol.			Casse credit. 't Iaer 1600.			
2	28	Februa.	Per oncosten van coomschap fol. 16 - - -	3	0	0
2	28	Februa.	Per oncosten vanden huyse fol. 16 - - - -	3	4	0
2	31	Maerte	Per oncosten van coomschap fol. 16 - - -	4	2	0
2	31	Maerte	Per oncosten vanden huyse fol. 16 - - -	0	6	0
2	20	April.	Per gimber fol. 8 - - - - -	99	5	0
2	30	April.	Per oncosten van coomschap fol. 16 - - -	3	10	0
2	30	April.	Per oncosten vanden huyse fol. 16 - - -	6	0	0
3	31	Meye.	Per Ioos Noirot fol. 12 - - - -	50	0	0
3	31	Meye.	Per Aernout Iacobs fol. 14 - - -	200	0	0
3	31	Meye.	Per oncosten van coomschap fol. 16 - - -	4	5	0
3	31	Meye.	Per oncosten vanden huyse fol. 16 - - -	7	0	0
4	28	Iunius	Per Aernout Iacobs fol. 14 - - -	64	6	0
4	30	Iunius	Per oncosten van coomschap fol. 16 - - -	2	10	0
4	30	Iunius.	Per oncosten vanden huyse fol. 16 - - -	5	0	0
4	16	Iulius.	Per verscheyden partien - - -	210	0	0
4	20	Iulius.	Per Davit Roels fol. 14 - - -	35	4	0
			Somme	703	12	0
			Per slot van desen, en overgedragen in debet fol. 18 - -	1421	4	1
			Somme	2124	16	1

			Nagelen credit. 't Iaer 1600.	℔	onc.			
2	7	Maerte	Per Iacques de Somer fol. 12 - -	174	14	104	18	6
2	6	April.	Per casse fol. 4 - - -	175	10	114	3	1
4	4	Iulius.	Per Omaer de Svvarte fol. 8 - - -	176	0	114	8	0
			Somme	526	8	333	9	7

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Fol.			Noten debet. 't Iaer 1600.	℔	onc.	£	ß	₰
1	0	Ianua.	Per capitael fol. 3 - - -	320	0	144	0	0
2	28	Maerte	Per Davit Roels fol. 15 - - -	238	0	95	4	0
3	30	Meye.	Per Aernout Iacobs fol. 15 - - -	171	0	68	8	0
4	28	Iulius.	Per casse fol. 19 - - -	240	0	84	0	0
			Somme	969	0	391	12	0
	31	Decem.	Per rekening van vvinst en verlies fol. 19. hier gestelt by slote van desen, vvesende prouffyt op noten -			109	7	2
			Somme	969	0	500	19	2

			Peper debet. 't Iaer 1600.					
1	0	Ianua.	Peper capitael fol. 3 - - -	758	0	91	15	0
5	1	Aug.	Per noten fol. 7 - - -	120	0	20	0	0
			Somme	878	0	114	15	0
	31	Decem.	Per rekening van vvinst en verlies fol. 19. hier gestelt by slote van desen, vvesende prouffyt op peper - -			18	19	0
			Somme	878	0	133	14	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Noten credit. 't Iaer 1600.

				℔	onc.	£	ß	₰
3	30	Meye.	Per Pieter de VVitte fol. 10 - -	558	0	334	16	0
4	1	Iulius.	Per Omaer de Svvarte fol. 8 - -	171	0	85	10	0
5	1	Aug.	Per peper fol. 6 - - -	66	11	20	0	0
			Somme	795	11	440	6	0
	31	Decem.	Per capitael fol. 2 deur datter inde ſtaetmaking bevonden zijn 173 ℔ 5 oncen noten, nu vveerdich 7 ß 't pont, comt - - -	173	5	60	13	2
			Somme	969	0	500	19	2

Peper credit. 't Iaer 1600.

4	4	Iulius.	Per Omaer de Svvarte fol. 8 - -	758	0	113	14	0
	31	Decem.	Per capitael fol. 2 deur datter inde ſtaetmaking bevonden zijn 120 ℔ peper, nu vveerdich 40 ß 't pont, comt - - -	120	0	20	0	0
			Somme	878	0	133	14	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Gimber debet. 't Iaer 1600.

				℔	onc.	£	ß	₰
1	0	*Ianua.*	*Per capitael fol.* 3 - - - -	1294	0	172	10	8
2	20	*April.*	*Per casse fol.* 5 - - - -	794	0	99	5	0
			Somme	2038	0	271	15	8
	31	*Decem.*	*Per rekening van vvinst en verlies fol.* 19. *hier gestelt by slote van desen vvesende prouffijt op gimber* - -			41	8	4
			Somme	2088	0	313	4	0

Omaer de svvarte debet. 't Iaer 1600.

1	0	*Ianua.*	*Per capitael verschynende 6 Meye 1600 fol.* 3 - -	200	0	0
4	4	*Iulius.*	*Per verscheyden partien verschynende 1 Sept. 1600* - - -	313	12	0
6	14	*Decem.*	*Per Adriaen de VVinter op vvissel fol.* 11 - -	180	0	0
			Somme	693	12	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Fol.			Gimber credit. 't Iaer 1600.	℔	ons.	£	ß	₰
3	30	Meye.	Per Pieter de VVitte fol. 10 - -	2088	0	313	4	0

			Omaer de Svvarte credit. 't Iaer 1600.				
2	12	Meye.	Per Davit Roels opt verschenen 6 Meye 1600 fol. 14 -	-	150	0	0
3	31	Meye.	Per casse opt verschenen 6 Meye 1600 fol. 4 -	-	30	0	0
				Somme	180	0	0
	31	Decem.	Per capitael fol. 2 hier gestelt by slote van desen -	- -	513	12	
				Somme	693	12	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Adriaen de VVinter debet. 't Iaer 1600.

				£	ß	₰
1	0	*Ianua.*	*Per capitael verschynende 8 Iunius 1600 fol. 3* - - -	350	6	0
5	18	*Sept.*	*Per verscheyden partien verschynende 2 maenden na sicht des vvissel-briefs* - - - - - -	180	0	0
			Somme	530	6	0

Pieter de VVitte debit. 't Iaer 1600.

1	0	*Ianua.*	*Per capitael verschynende 20 Iunius 1600 fol. 3* - -	360	8	0
3	30	*Meye.*	*Per verscheyden partien verschynende 5 Iulius 1600* -	648	0	0
			Somme	1008	8	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Fol.			Adriaen de VVinter credit. 't Iaer 1600.			ℒ	ß	₰
4	8	*Iulius.*	*Per casse opt verschenen 8 Iunius 1600 fol. 4*	-	-	200	0	0
6	14	*Decem.*	*Per Omaer de Svvarte opt verschenen hier neven fol. 8*		-	180	0	0
					Somme	380	0	0
	31	*Decem.*	*Per capitael fol. 2 hier gestelt by slote van desen*	-	-	150	6	0
					Somme	530	6	0

			Pieter de VVitte credit. 't Iaer 1600.					
4	8	*Iulius.*	*Per casse opt verschenen 20 Iunius 1600 fol. 4*	-	-	360	8	0
4	8	*Iulius.*	*Per casse opt verschenen 5 Iulius 1600 fol. 4*	-	-	200	0	0
					Somme	560	8	0
	31	*Decem.*	*Per capitael fol. 2 hier gestelt by slote van desen*	-	-	448	0	0
					Somme	1008	8	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Iacques de Somer debet. 't Iaer 1600.

				ℒ	ß	₰
1	0	Ianua.	Per capitael verschynende 1 Maerte 1600 fol. 3. - -	290	5	0
2	7	Maerte	Per nagelen verschynende 7 Meye 1600 fol. 5 - -	104	18	6
5	10	Sept.	Per verscheyden partien te betalen 10 Octob. 1600 - - -	504	3	4
			Somme	899	6	10

Ioos Noirot debet. 't Iaer 1600.

				ℒ	ß	₰
3	31	Meye.	Per casse opt verschenen 7 Maerte 1600 fol. 5 - -	50	0	0
4	16	Iulius.	Per casse opt verschenen 7 Maerte 1600 fol. 5 - -	50	0	0
			Somme	100	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Iacques de Somer credit. 't Iaer 1600.	£	ß	₰
3	20	Iunius.	Per casse opt verschenen 1 Maerte 1600 fol. 4 - -	200	0	0
4	8	Iulius.	Per casse opt verschenen 1 Maerte 1600 fol. 4 - -	90	5	0
4	8	Iulius.	Per casse opt verschenen 7 Meye 1600 fol. 4 - -	50	0	0
5	12	Octob.	Per casse opt verschenen 10 Octobris 1600 fol. 18 - -	504	3	4
			Somme	844	8	4
	31	Decem.	Per capitael fol. 2 hier gestelt by slote van desen - -	54	18	6
			Somme	899	6	10

			Ioos Noirot credit. 't Iaer 1600.			
1	0	Ianua.	Per capitael verschynende 7 Maerte 1600 fol. 2 - -	100	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Davit Roels debit. 't Iaer 1600.

						£	ß	₰
2	12	Meye.	Per Omaer de Swarte opt verschenen 2 Meye 1600 fol. 9	-		150	0	0
4	16	Iulius.	Per casse opt verschenen 28 Iunius 1600 fol. 5	-	-	60	0	0
4	20	Iulius.	Per casse opt verschenen 28 Iunius 1600 fol. 5	-	-	35	1	0
					Somme	245	1	0

Aernout Iacobs credit. Iaer 1600.

						£	ß	₰
3	31	Meye.	Per casse opt verschenen 10 April 1600 fol. 5	-	-	200	0	0
4	28	Iunius.	Per casse opt verschenen 10 April 1600 fol. 5	-	-	64	6	0
4	16	Iulius.	Per casse op 't verschenen 30 Iunius 1600 fol. 5	-	-	100	0	0
5	23	Sept.	Per casse op 't verschenen 21 Sept. 1600 fol. 19	-	-	1012	0	0
					Somme	1376	6	0
	31	Decem.	Per capitael fol. 3 hier gestelt by slote van desen	-	-	51	8	0
					Somme	1427	14	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Davit Roels credit. 't Iaer 1600.

					£	ß	₰
1	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende 2 Meye 1600 fol. 2*	- -	150	0	0
2	28	*Maerte*	*Per noten verſchynende 28 Iunius 1600 fol. 6*	- -	95	4	0
				Somme	215	4	0

Aernout Iacobs credit. 't Iaer 1600.

					£	ß	₰
1	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende 10 April 1600 fol. 2*	- -	264	6	0
3	30	*Meye.*	*Per verſcheyden partien verſchynende 30 Iunius 1600*	-	151	8	0
5	21	*Aug.*	*Per verſcheyden partien verſchynende 21 Sept. 1600*	-	1012	0	0
				Somme	1427	14	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Oncoſten van Coomſchap debet. 't Iaer 1600.

				ℒ	ß	₰
2	28	*Februa.*	*Per caſſe fol.* 5	3	0	0
2	31	*Maerte*	*Per caſſe fol.* 5	1	2	0
2	30	*April.*	*Per caſſe fol.* 5	3	10	0
3	31	*Meye.*	*Per caſſe fol.* 5	1	5	0
4	30	*Iunius.*	*Per caſſe fol.* 5	2	10	0
6	31	*Decem.*	*Per caſſe fol.* 19	40	0	0
			Somme	57	7	0

Oncoſten vanden huyſe debet. 't Iaer 1600.

				ℒ	ß	₰
2	28	*Februa.*	*Per caſſe fol.* 5	3	4	0
2	31	*Maerte*	*Per caſſe fol.* 5	6	6	0
2	30	*April.*	*Per caſſe fol.* 5	6	0	0
3	31	*Meye.*	*Per caſſe fol.* 5	7	0	0
4	30	*Iunius.*	*Per caſſe fol.* 5	5	0	0
6	31	*Decem.*	*Per caſſe fol.* 19	80	0	0
			Somme	107	10	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Oncosten van Coomschap credit. 't Iaer 1600.	£	ß	₰
	31	Decem.	*Per rekening van vvinst en verlies fol. 18 hier gestelt by slote van dese* - - - - -	57	7	0

			Oncosten vanden huyse credit. 't Iaer 1600.			
	31	Decem.	*Per rekening van vvinst en verlies fol. 18 hier gestelt by slote van desen* - - - - -	107	10	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Casse debet. 't Iaer 1600.

				£	ß	₰
	20	*Iulius.*	*Per slot van casse fol.* 5, *'t vvelck daer in credit gebrocht vvas*	1421	4	1
5	21	*Aug.*	*Per Aernout Iacobsen fol.* 15 - - - -	1000	0	0
5	24	*Sept.*	*Per rekening van vvinst en verlies fol.* 19 - - -	1000	0	0
5	12	*Octob.*	*Per Iacques de Somer fol.* 13 - - - - -	504	3	4
			Somme	3925	7	5

Rekening van vvinst en verlies debet. 1600.

5	18	*Aug.*	*Per casse fol.* 19 - - - - -	100	0	0
5	21	*Aug.*	*Per Aernout Iacobsen fol.* 15 - - - - -	12	0	0
	31	*Decem.*	*Per oncosten van coomschap fol.* 17 - - - -	57	7	0
	31	*Decem.*	*Per oncosten vanden huyse fol.* 17 - - -	107	10	0
			Somme	276	17	0
	31	*Decem.*	*Per capitael fol.* 3 *hier gestelt by slote van desen* - - -	987	5	5
			Somme	1264	2	5

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Casse credit. 't Iaer 1600.

Fol.				£	ß	₰
4	28	Iulius.	Per noten fol, 6 - - - -	84	0	0
5	18	Aug.	Per rekening van vvinst en verlies fol. 18 - - -	100	0	0
5	10	Sept.	Per Iacques de Somer fol. 12 - - -	500	0	0
5	18	Sept.	Per Adriaen de VVinter fol. 10 - - -	165	0	0
5	23	Sept.	Per Aernout Iacobs fol. 14 - - -	1012	0	0
6	31	Decem.	Per Oncosten van coomschap fol. 16 - - -	40	0	0
6	31	Decem.	Per Oncosten vanden huyse fol. 16 - -	80	0	0
			Somme	1981	0	0
	31	Decem.	Per capitael fol. 2, hier gestelt by slote van desen - -	1944	7	5
			Somme	3925	7	5

Rekening van vvinst en verlies credit. 1600.

5	10	Sept.	Per Iacques de Somer fol. 12 - - -	4	3	4
5	18	Sept.	Per Adriaen de VVinter fol. 10 - - -	15	0	0
5	24	Sept.	Per casse fol. 18 - - - -	1000	0	0
	31	Decem.	Per vvinst op nagelen fol. 4 - - -	75	4	7
	31	Decem.	Per vvinst op noten fol. 6 - - -	109	7	2
	31	Decem.	Per vvinst op peper fol. 6 - - -	18	19	0
	31	Decem.	Per vvinst op gimber fol. 8 - - -	41	8	4
			Somme	1264	2	5

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

4 HOOFTSTICK.

VANT MEMORIAEL,

Cassebouck, en Oncostbouck.

DE gedaente van des bouckhondings tvvee voornamelicke boucken als Iornael en Shultbouck beschreven sijnde als vooren, vvy sullen nu commen totte verclaring vant derde, te vveten het Memoriael, 't vvelckmen metter daet noodich bevint, om dingen in te schryven die in d'ander niet en behooren: Als by voorbeelt dat ick an ymant leende een gulden voor een uyr of een dach 't is genouch daer af met een vvoort gedachtenis te houden int Memoriael, sonder die partie int Iornael te brengen, en van daer int Schultbouck hem Debiteur en casse Crediteur te maken: En 't gelt binnen een uyr vveerom gegeven zijnde, sonder alsdan dat vveerom ten Iornale te brengen, voort casse debet, en hem credit te stellen, 't vvelck in soo cleynen saeck te veel onnoodige moeyte vvaer, met een groote somme voor lange tijt geleent soudet ander bescheyt hebben. Oock vallender in coophandel somvvylen partien op voorvvaerde sonder seker besluyt, daer af men eerst na ettelicke bestemde dagen bescheyt vveet: Sulcx en vereyscht oock niet int Iornael noch Schultbouck te commen, maer vvel int Memoriael, met prijs, menichte des goets, en ander omstandigen, op dat soo den handel voort moest gaen, bekent sy vvaermen an verbonden is. T'gebeurt oock dat des Coopmans dienaers in hun Meesters naem goeden coopen, vercoopen, leveren en ontfangen, 't vvelck eygentlick des Meesters handel sijnde deur hemlien uytgerecht, soo en moetense Debiteur noch Crediteur af gemaeckt zijn, nochtans ist somvvylen noodich daer af gedachtenis te houden, en dat niet slechtelick, maer altemet soo, dat de selve gedachtenis een bouckhouderssche form vereyscht, voornamelick vvanneer die dienaers hun Meesters saken als Facteurs doen, gelijck daer af hier na int seste hooftstick breeder geseyt sal vvorden. Men bevint oock vvel oirboir het Memoriael t'onderschey-

derſcheyden in gedachteniſſen die dagelicx of dickvvils veranderen, en der langduerige: Als Inventaris van juvveelen, coſtelicken huyſraet, huyſen, erven, en diergelijcke, vvelcke hoevvelſe volgende des Coopmans eerſte voornemen in ſyn coopmanſchap of capitael niet vermengt en vvorden, nochtans gerakenſer vvel metter tijt in, en hebben goede gedachtenis noodich, op datter niet af verlooren en gae.

Merckt noch een gemeen gebruyck te zijn, datmen alle gecochte, vercochte en gehandelde partien in een cladbouck ſchryft eermenſe ten Iornale ſtelt, om datter dickvvils voor het eintlick beſluyt verandering valt deur verſcheyden oirſaken, als gemiſt te zijn in gevvicht, maet, getal, of rekening, voort datmen eenige ſoorte van goet vermeerdert, vermindert, of uytlaet, en diergelijcke, vvaer af de verſchryving en cladding int Iornael ongeſchickt ſoude zijn. En hoevvel ſulck bouck int gemeen Memoriael genoemt vvort, nochtans opt einde acht genomen ſijnde, ſoo ſchynet eygentlicker de cladde te heeten, en Memoriael 't ghene vvy vooren Memoriael geſeyt hebben. In ſulcke cladde ſchreef ick, Bouckhouder zijnde, alle partien in form gelijckſe int Iornael commen moeſten, op dattet overſchryven van vvoort te vvoort lichter en ſekerder ſoude vallen: En hoevvel 't gemeen gebruyck by velen, en oock by eenige die vande Bouckhouding geſchreven hebben, anders is, nochtans bevalt my dit beter, doch ick laet elck ſyn goetduncken volgen.

Caſſebouck is een beſonder bouck vanden ontfang ende uytgeven des gelts, te vveten ontfang geſtelt in debet, en uytgeven of betaling in credit. Maer, mocht ymant ſeggen, angeſien ſulcke partien int lange geſchreven zijn int Iornael, en van daer overgeſtelt vvorden int Schultbouck, alvvaerſe met debet en credit commen inde poſten der caſſe, vvat iſt noodich die noch eens met debet en credit een beſonder caſſebouck te hebben? Hier op vvort geantvvoort, dat by aldien den Bouckhouder oock Caſſier vvaer, gelijckt vvel gebeurt, ſoo en ſoude ſulck Caſſebouck niet heel noodich vveſen, gemerckt de poſt der caſſe int Schultbouck ſijn bevvijs is, en dattet houden van een Caſ-

ſebouck

ſebouck niet en ſoude ſijn dan een ſelve ſake tvveemael geſchreven; Men mocht oock ſeggen dat gelijck ſulcx inde poſten van peper en gimber onnoodich is, alſoo oock inde poſte van gelt. Maer vvantter in groote comptoiren over 't bevvint des gelts een beſonder perſoon geſtelt is, Caſſier genoemt, die daer af bevvijs moet doen, ſoo vereyſcht de reden dat hy ſyn eygen caſſebouck hebbe, uyt het vvelck den Bouckhouder de partien dagelicx ten Iornale ſtelt. Nu dan ſulck Caſſebouck niet eygentlick vveſende des Bouckhouders, maer des Caſſiers, en alleenelick copie der poſte van caſſe int Schultbouck, ſoo en hebben vvy daer af, als bekent genouch ſijnde, geen voorbeelt geſtelt, maer met deſe redenen ſyn eygenſchap vvillen verclaren.

Angaende het Oncoſtbouck, dats mede een ſpecie van Caſſebouck, maer alleenelick van oncoſten, die gemeenclick eens ter maent met een ſomme int caſſebouck of poſte van caſſe gebrocht vvorden, en dat eenſdeels cortheyts halven, om veel partien t'ſamen in eenmael over te dragen, gelijckmen hier vooren geſien heeft: Ten anderen overmidts in groote huyſen over de betaling van oncoſten een beſonder perſoon is Diſpenſier genoemt, die daer af rekening doet totten uyterſten toe, ſoo vvel van moſtaert en ſolferpriemen, als van dingen die meer bedragen, vvaer deur daer af een beſonder bouck moet zijn.

SYN VORSTELICKE GENADE aldus hebbende beginnen te ſien en verſtaen vvat bouckhouden vvas, ſoo zijn hem, gelijckt menigen gebeurt, dingen int gedacht gevallen die hem tvvyffelachtich dochten, of naerder uytlegging te vereyſchen: Sulcx dat hy daer af verſcheyden vragen en queſtien voorvvende, vvelcke mette antvvoorden daer op gedaen, my oirboir dochten hier t'ſaemſpraeckſche vvyſe by gedachtenis te ſtellen, om datſe totte ſaeck des bouckhoudens ſchynen te dienen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

5 HOOFTSTICK.

T SAEMSPRAECK INHOV-

dende Bouckhouderſche queſtien.

S. V. G. Angeſien men ſegt Pieter debet, Gimber debet, vvaerom en ſegtmen niet oock gelt debet, in plaets van caſſe debet? vvant datmen de caſſe anſpreeckt om datſe 't gelt in heur te bevvaren heeft, men mocht daer op ſeggen dat ander vvaren dan gelt oock vvel in caſſen geleyt vvorden, daer af men mette ſelve reden ſoude meugen ſeggen caſſe debet. ST. Datmen ſegt caſſe debet in plaets van gelt debet, ick en ſie daer af geen ander reden dan 't gebruyck, 't vvelck ſoot niet en vvaer, ick acht datmen beter ſoude ſeggen gelt debet: VVant dat ymant mettet vvoort kelder vvilde vvijn beteyckenen, en ſolder ſeyde coorn te bedien, om dat hy int een ſyn vvijn, opt ander ſyn coorn legt, ten ſoude niet lichtelick angenomen vvorden, alſoo oock en ſoude caſſe voor gelt, vvaert in geen gebruyck. S. V. G. Nadien de Caſſier van 't gelt dat hy ontfangt en uytgeeft ſijns Meeſters Debiteur en Crediteur is, vvaerom en ſteltmen niet den naem des Caſſiers debet en credit, in plaets van caſſe? ST. Diet ſoo de-de ſouder vervvarring in d'oirden der bouckhouding deur bevinden, uyt oirſaeck datter dan geen rekening of poſte van gelt en ſoude vallen. S. V. G. Alſmen mette naem des Caſſiers ſoo vvel gelt verſtonde als mettet vvoort caſſe, ſoude dat niet al op een ſelve uytcommen? S T. By aldienmen 't gelt mocht geven den naem vanden Caſſier dieder 't bevvint af heeft, daer ſoude uyt volgen datmen 't peper oock de naem ſoude meugen geven vanden Facteur dieder 't bevvint of hadde, en ſoo met ander coopmanſchappen, 't vvelck ongeſchict vvaer. D'oirſaeck vvaerom ſulcx mettet ſtellen van caſſe voor gelt geen ſvvaricheyt en heeft, is datmen daer, na gemeene vvyſe van ſpreken, 't begrypende voor 't begrepen neemt. Oock vvaert een duyſter ſaeck, dat eenige menſchens namen gelt ſouden beteyckenen, eenige niet. S. V. G. Gy ſegt dat vvanneer des Caſſiers naem geſtelt

vvierde,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

vvierde, soo en souder inde bouckhouding geen rekening van gelt vallen: Maer hier tegen mochtmen vveerom antvvoorden, dat alsmen de Cassens naem stelt, soo en valter dan inde bouckhouding geen rekening van Cassier, nochtans ist hoochnoodich gevveten hoemen daer me staet. ST. Tis soo, vvant een van beyden gestelt zijnde, d'ander blijfter uyt, en vvort daer af besonder memorie gehouden. S. V. G. Het schijnt nochtans een vreemde sake dat vanden Cassier die syn meester schuldich is geen rekening te boucke en vvil vallen, soudemen met een vvoort niet connen seggen vvaer dat an schort? ST. Ick meyn datment aldus soude meugen verclaren: Een Cassier van syn Meesters vvege ontfangen hebbende duysent guldens, dat de Meester hier uyt aldus beslote: Die duysent guldens behooren my toe ick hebse in mijn casse: Boven dien mijn Cassier is my schuldich duysent guldens, vvant hy van mynent vvege soo veel ontfangen heeft: En volgende sulck gestelde maecte in syn boucken casse debet van duysent guldens, en den Cassier oock debet van soo veel, dat vvaer openbaerlick gemist, en het capitael van duysent guldens grooter gestelt dant dadelick vvesen soude. Hier uyt machtmen verstaen dat casse debet gestelt zijnde, vvaerom den Cassier boven dien geen debet en mach gemaeckt vvorden, niet tegenstaende hy sonder opsicht te nemen tottet eerstgestelde, debiteur soude vvesen. Noch is t'anmercken dat eenige soorte van Cassiers te boucke connen commen, maer in vvat ander ansien, 't vvelck dusdanich is: VVanneer eenige Ondercassiers hebben eenen Generalen, daer sy altemael hun gelt an leveren (gelyckt in Domeine en extraordinaire Finance toegaet) 't vvelck den Meester niet eer en acht in casse te vvesen voor dattet den Generalen Cassier en heeft, alsdan meugen die Ondercassiers van hun ontfang en betaling te boucke debet en credit gestelt vvorden, doch en comter dan den naem des Generalen Cassiers niet, maer in syn plaets casse: Sulcx dattet eintlick noch al opt eerste seggen uyt comt, te vveten dat den genen die eygentlick Cassier is, niet te boucke en staet. S. V. G. Soo den Coopman an ymant een groot geschenck de-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

de, als neem ick met syn dochter ettelicke duysent guldens ten huvvelicke gaef, hoe soudemen die int Iornael stellen? ST. Capitael debet per casse. S. V. G. En of hy aen een kint een stuver gaef om noten te coopen, vvaer soude dat behooren te commen? ST. Op oncosten vanden huyse, seggende Oncosten vanden huyse debet per casse. S. V. G. Angesien 't een en 't ander geschenck is, alleen verschillende in menichte, vvat sekerheyt isser van een middelbaer somme hoe die commen moet? ST. 'T gene ick geantvvoort heb is alsoo metten lichtsten geseyt na de gemeene vvyse van doen, maer de meining van u VORSTELICKE GENADE tot sulcken einde streckende als ick nu mercke, soo souder breeder onderscheyt en verclaring by behouven. T is te vveten dat na dien alle oncosten het capitael verminderen, oock meugen capitael genoemt zijn, te vveten capitael debet, en souden int Schultbouck inde poste van capitael debet by d'ander partien meugen gestelt vvorden, maer vvant een Coopman vvil vveten vvat hy jaerlicx in syn huyshouding verteert, soo maeckt hy van 't verminderende capitael dat totte huyshouding behoort een besonder rekening, brengende de somme van dien eens t'siaers als hy staet maeckt, of als hy syn bouck sluyt, onder capitael debet. Dit soo zijnde, 't is kennelick dat een Coopman, die als geseyt is een groote somme van ettelicke duysent guldens met syn dochter ten huvvelick geeft, 't selve gemeenelick niet en hout voor oncosten vanden huyse, maer voor een partie diens gelijcke selden comt, en als verminderende capitael, dat onder capitael debet by d'ander partien gestelt mach vvorden: S gelijcx is kennelick datmen een geschoncken stuver gemeenelick voor oncosten vanden huyse rekent, om dat sulcx inde huyshouding dickvvils te vooren comt. Doch soo ymant van ander gevoelen vvaer, en verstonde de bovescbreven ettelicke duysent guldens onder de oncosten van syn huyshouding te behooren, hy soude die soo meugen te boucke stellen, ende en soude om de voorgaende redenen (te vveten dat 't een en 't ander capitael bediet, en eintlick daer onder comt) inde sake geen verschil by brengen: Sulcx dat de gemeene regel der bouc-

houding

houding hier in niet onſekers en heeft, gelijck u VORSTELICKE GENADE voorvvende, vvant den Coopman beſloten hebbende van vvat gedaente hy ſijn uytgegeven penningen neemt te vveſen, ſoo en valter maer een bekende ſtelling. Om hier af noch breeder te ſpreken, 't gebeurt dat ymant coopt een Diamant, of ſtuck ſchilderie, en 't ſelve anſiet voor huyſraet, en dat daerom neemt voor oncoſten vanden huyſe, of voor verminderende capitael: Maer een ander coopt ſulcx om vveerom te vercoopen, en prouffijt daer an te doen, vvaer deur hy 't ſelve te boucke ſtelt als ander gecochte vvaren, dat ſyn debet en credit gevende. Noch is te vvetẽ dat ſulcke manier van tvvijffeling niet alleen en valt in capitael, maer in meer ander partien: Als by voorbeelt, ſoo Pieter an my ſchuldich vvaer, en ick an Ian, den vvelcken ick bevveſen heb van Pieter t'ontfangen, Ick ſtel aldus: *Ian debet per Pieter*. Maer ſo ick vvilde nemen dat Pieter my 'tgelt getelt heeft, en ick 'tſelve gelt vveerom an Ian, deur dien ik mijn boucken vvil doẽ overcommẽ met die van Ian en Pieter, vvelcke ik mercke hun met geen aſſignatie te vvillẽ becommeren, oft om ſodanige oirſaeck dan alſt vveſen mocht, in ſulcken gevalle ſal ik volgende ſodanich geſtelde tvvee partien maken, d'eerſte aldus: *Caſſe debet per Pieter*, de tvveede: *Ian debet per caſſe*, en ſal al op een ſelve uytcomen. VVederom, ſo ik met ymant mangeling gedaen heb, en heun gelevert peper voor gimber, ick ſtel aldus: *Gimber debet per peper*: Maer ſomẽ vvilde nemen dat ik van hem ſyn gimber gecocht heb met gereet gelt, en hy van my het peper oock gereet gelt, elck tot ſulcken prijs als inde mangeling verdragen vviert, men ſoude volgende ſulck geſtelde tvvee partien maken, d'eerſte *Gimber debet per caſſe*, de tvveede *Caſſe debet per peper*, en alles ſoude op een ſelve uytcommen: Inder vougen dat met elcke ſtelling het voornemen gevolgt, ſo gaet de bouckhouderſche regel in alle deſe oock vaſt. S. V. G. Gy hebt geſeyt dat oncoſten capitael beteyckenen, maer ten ſchynt geen goet onderſcheyt, gemerckt des Coopmans gelt, vvaren, Debiteurs, en Crediteurs, oock al capitael bedien, vvant als blijckt int begin des Iornaels, ſo beſtadet capitael uyt ſoodanige partien. ST. VVy hebben hier

vooren geſeyt van vermeerderende of verminderende capitael. ſulck zijn ontfangen giften, vvinning, verlies, en diergelijcke. S. V. G. Maer gelt, goet, en Debiteurs vermeerderen oock het capitael, vvant hoe hy ſulcke meer crijcht, hoe ſyn capitael grooter vvort, en deur Crediteurs cleender. ST. Ick heb daer af ander gevoelen: Om 't vvelck by voorbeelt te verclaren, ſoo ick van Pieter coop een bale peper op dach, 't ſelve peper en vermeerdert myn capitael niet, vvant ick an Pieter ſoo veel ſchuldich vvorde alſt peper vveert is: Sgelijcx en vermindert mijn capitael niet deur dat Pieter mijn Crediteur vvort, vvanttet ſoo veel mettet peper vermeerdert: Maer my een bael peper geſchoncken zijnde, ſoo ſtel ick *Peper debet per capitael*, en daer me vermeerderet. S. V. G. Ick moet nu een ander vragen: De poſten ſtaen int Schultbouck met debet en credit, vvelck van beyden ſtreckt tot mijn voordeel, vvelck tot mijn achterdeel? ST. Debet tot voordeel, vvant Pieter my veel ſchuldich vveſende, dat vermeerdert mijn capitael, alſoo oock doet veel peper int packhuys, veel gelt in caſſe, die al onder debet ſtaen, maer credit doet het verkeerde. S. V. G. Iſſer geen uytneming? ST. Ick en bedencke geen. S. V. G. Nochtans capitael debet en ſchynt tot mijn voordeel niet te ſtrecken, noch capitael credit tot mijn achterdeel, maer heel verkeert. ST. Daer op en docht ick niet, u VORSTELICKE GENADE heeft gelijck, vvant die uytneming valt in capitael, en in geen ander, ſo ick meyne. S. V. G. Nochtans *Oncoſten debet* en *Rekening van vvinſt en verlies debet* ſtrecken oock beyde tot achterdeel. ST. Angeſien die capitael zijn om de redenen terſtont geſeyt, ſoo en valter geen uytneming dan in capitael. S. V. G. Den credit der poſte van nagelen bedraecht in het Schultbouck 75 ℒ 4 ß 7 ₰ meer dan den debet, vvelcke nochtans voordeel zijn, vvant het is prouffijt gevallen op nagelen. ST. Men mocht daer op antvvoorden dat vvanneer die poſte geſloten vvaer ('t vvelck vry ſtaet te doen alſmen vvil, hoevvel men gemeenelick tot opt einde des jaers toeft) en datmen ſulck prouffijt van 75 ℒ 4 ß 7 ₰ by ſlote onder debet ſtelde, ende in rekening van vvinſt en verlies onder credit, inder vougen

dat

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

dat de poſte van nagelen alſoo heur volcommentheyt hadde, ſoo ſoude dan den debet even zijn metten credit, en die voorſchreven queſtie van voordeel inden credit niet vallen. S. V. G. Maer evevvel blyvet vaſt, datmen vande poſte van nagelen, en alle ander daer vvinſt en verlies op valt, niet ſo volcommelick en mach ſeggen gelijck van ander poſten, den debet tot voordeel en credit tot nadeel te ſtrecken. ST. Tis ſoo, ende heeft daer in vvat uytneming : Doch 't ſchynt vaſt te gaen in alle poſte van capitael of capitael beteyckenende, dat debet nadeel, en credit voordeel is. S. V. G. VVaerom heeft deſe poſte van capitael meer uytneming als al d'ander partien? ST. Vyt oirſaeck dat capitael debet, ſoo veel beteyckent als of de Meeſter ſeyde, Ick N ben debet : Maer hoe een man ſelf meer debiteur is, hoet meer tot ſyn achterdeel ſtreckt, en hoe meer crediteur hoe meer t'ſynen voordeele, vvaer deur ſulcx 't verkeerde vant ander moet vveſen. S. V. G. Tevvyle capitael of des Meeſters naem een ſelve beteyckent, vvaerom en ſteltmen in plaets van capitael niet des Meeſters naem? vvant daer me en ſouden ſulcke dingen ſo duyſter niet vallen. ST. Cooplien ſyn dickvvils in compaignie van velen, die al t'ſamen een hooftſomme hebben, en daerom behoufter van dies een gemeene naem, vvaer toe 't vvoort Capitael met geen onreden gebruyct en ſchynt. Ten anderen nadien een mans rijckdom of goet dat hy in een voorgeſtelden handel heeft, een punt is van grooten anſien, ſoo vereyſchet in alle bouckhouding een gemene bekende uytſtekende naem, 'tvvelck die des Meeſters onder veel ander namen van menſchē te boucke ſtaende, niet bequamelick zijn en ſoude, maer vvel 't vvoort capitael. S. V. G. Ghy hebt eens geſeyt als voor gemeene regel, dat de Meeſter ſyn ſelven nummermeer debet noch credit en ſtelt, nochtans na dien capitael en des Meeſters naem een ſelve beteyckent, daer volcht uyt dat ſoo dickvvils hy capitael debet of credit maeckt, dat hy ſoo menichmael ſyn ſelven ſtelt. ST. Ick ſeyde daer noch by *In alle gehandelde partie*, op vvelcke vvoorden te letten ſtaet, vvant de Meeſter in alle gehandelde partie ſyn ſelven debet noch credit en ſtelt, daer hyt doet ten ſyn

geen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

geen partien in vvelcke hy met ymant handelt: Als vvanner hy van vvegen peper hem geſchoncken, ſegt *Peper debet per capitael*, daer en is niemant daer hy me handelt. S. V. G. Vallender int bouckhouden geen ander verſcheydenheden dander in deſe boucken geſtelt en zijn? ST. De Bouckhouders hebben noch verſcheyden gevoelen angaende de bequaemſte oirden van rekening in Facturie, en Compaignie, maer vvant mijn gevoelen is de ſelve int voorgaende Iornael en Schultbouck niet behooren gemengt te vvorden, ſoo heb ick daer af vvat int beſonder geſchreven.

T'SAEMSPRAECX EINDE.

6 HOOFTSTICK.
VAN REKENINGSOIRDEN IN FACTVRIE.

ALs den Coopman an ſijn Facteur ſendt eenich goet of gelt, 't is een gemeen gebruyck dat hy daer af voyage debet maeckt, ende goeden credit: Maer den Facteur 't ſelve goet vercocht hebbende, ſtelt hem daer af debet, en voyage credit: Als by voorbeelt de Meeſter geſonden hebbende 100 balen peper an ſyn Facteur Pieter Claeſſens tot Dantzick, hy ſchrijft aldus: Voyage op Dantzick debet per peper. D'oirſaeck vvaerom hy den Facteur ſelf geen debet en maeckt, is om dat hy alſdan noch geen vveſentlick Debiteur en is, als ſijnde het goet ondervvorpen de Fortuyn die op de voyage noch vallen can, ſulcx dat hy 't ſelve voyage debet ſtelt. Maer den Facteur dat peper vercocht hebbende, ſtelt dan op deſe vvyſe Pieter Claeſſens Facteur tot Dantzick debet per voyage: VVelcke tvvee partien uyt het Iornael int Schultbouck overgedregen zijnde, ſoo heeft de poſte van peper haer behoirlicke credit, en de poſte van voyage die eerſt met debet belaſt vvas, heeft haer ontlaſting: En den Facteur ſtaet debet in ſyn poſte, alles, ſoot ſchynt, na behooren.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

hooren. Nu hoevvel dit een ſeer gemeen manier van doen is, nochtans en bevaltſe my niet, om deſe redenen: Genomen dat de Meeſter gecocht heeft 100 balen peper, de ſelve te boucke debet geſtelt vveſende, hy ſentſe als vooren geſeyt is na Dantzick an ſyn Factеur, makende daer af voyage Debiteur, en peper Crediteur. Dit ſoo zijnde, debet en credit ſal inde poſte van peper evegroot vveſen, 't vvelck beteyckent dat hy geen peper meer en heeft, nochtans die 100 balen op vvech vveſende, of by ſyn Factеur leggende, behooren hem toe, ſoo lang tot datſe vercocht zijn, of een einde nemen van ſyn eygen te vveſen: Maer 't gebeurt dat ſulcke goeden jaren lanck daer liggen ſonder vercocht te vvorden, of ten deele vercocht zijn, ten deele niet, vvaer uyt blijckt in ſulcke bouckhoudingh faute te vveſen: VVant te ſeggen datmen deur de poſte des Factеurs eygentlick beſcheyt can vveten vvat peper by hem vercocht is, en daer deur vinden hoe veel noch in vveſen moet zijn: Hier op vvort geſeyt datmen deur ſulcke hinckende vvyſe in cleen bedrijf ſich mach behelpen, maer in grooten handel daer veel verſcheyden Factеurs zijn, en elck bevvint heeft van veel goederen, dieſe oock ſenden ſoo vvel an malcander, als vercoopen of verhandelen met anderen, daer ſchijnt ſulcke oneygentheyt beſvvaerlick en forgelick te moeten vallen, vvant na dien de poſten der goeden int Schultbouck tot dien einde ſtaen, om deur 't verſchil van debet en credit te ſien vvatter gebreeckt, ſoo en heeftmen deur ſoodanige vvyſe 't begeerde niet ſonder onnatuerlicke haſpeling, gegront op onbequame ſtelling.

Maer om te ſeggen hoe 't boveſchreven na mijn gevoelen op een vaſter voet ſoude geſchien, ſoo ſal ick eerſt dit verclaren: Te vveten datter int voorgaende Iornael en Schultbouck geen ander debet en credit der goeden geſtelt en behoort te vvorden dan van haer eerſte incomſt, en laetſte uytganck, anders geſeyt partien van 't begin en 't einde des eygendoms, vvant ander debet en credit tuſſchen beyden vallende, van vvegen ſending der goeden an Factеurs, die is van ander aert, ende en vvil met d'eerſte ſoorte niet gemengt zijn: Als by voorbeelt ymant peper

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

coopende, hy maket van die eerſte incomſte debet, en den ver-
cooper, ſoot op dach vvas, credit: Maer 't ſelve peper vercoo-
pende, hy maket van die laetſte uytganck credit, en den cooper,
ſoot op dach vvas, debet. Angaende 't ſelve peper tuſſchen bey-
de die uyterſten mocht gelevert hebben gevveeſt an een ſchip-
per, diet voorder behandichde an een Facteur, vvelcke dat eint-
lick vercocht, hoe vvel die Schipper en FacteurDebiteurs vvier-
den, en ſchuldich vvaren 't peper by hemlien ontfaen te verant-
vvoorden, nochtans en vvil ſulcke ſchult of overſetting van ſoo-
danige partie, niet geſtelt zijn by d'ander partien int Iornael en
Schultbouck, om de redenen vooren verclaert, vvaer by noch
dit mach geſeyt vvorden: Gelijck de handeling van mijn Die-
naers binnens huys mijn vverck is, en dat neem als ſelfgedaen te
hebben, ſonder hemlien daer af Debiteurs of Crediteurs inde
voorſchreven boucken te ſtellen, alſoo is de handeling van mijn
Facteurs buytens huys mijn vverck, 't vvelck ick neem ſelfge-
daen te hebben, ſonder hemlien daer af Debiteur of Crediteur
inde voorſchreven boucken te ſtellen. Voort machmen noch
ſeggen dat ſending van goeden an mijn Facteur geen handeling
en is, maer alleenelick verlegging mijns goet van de een plaets
tot d'ander, vvant hoevvel het verder is dan goederen gebrocht
uyt de vvijnckel inde kelder, nochtans iſt in dat anſien van ge-
lijcke natuer, gemerckt 't een en 'tander int verleggē en na 'tver-
leggen mijn goet blijſt tot dattet vercocht of vervreemt vvort.

Dit verſtaen zijnde, en om totte ſaeck te commen, ick ſeg
dat van al de voorſchreven verſendingen der goeden geſchiet
tuſſchen haer eerſte incomſt en laetſte uytganck, anders geſeyt
partien van 't begin en 't einde des eygendoms, gehouden ſal
vvorden of beſonder memorie, of beſonder bouckhouding, na
den eyſch van de grootheyt der facturie, vvant acht nemende op
't gene inde daet ommegaet, ſoo bevintmen ſomvvylen in clee-
ne dingen, dattet genouch is de ſake by memorie te teyckenen,
ſonder geformeerde bouckhouding, vvelcke men nochtans in
grooten handel noodich verſtaet. Om 't vvelck vvat breeder te
verclaren, ſoo ſtaet te gedencken dat ons de Facteurs op tvvee-
derley

derley vvyſe ontmoeten, beloont en onbeloont: Beloonde zijn die voor hun bevvint tvvee of drie meer of min ten hondert hebben, heetende de gene diens ſaken ſy doen hun Meeſters, en vvorden deſe int gemeen eygentlick Factеurs genoemt. Onbeloonde Factеurs ſijn die ymants ſakē doen uyt vrientſchap, of om dat d'ander vveerom dergelijcke voor hemlien doen, en hoevvel het niet gebruyckelick en is ſulcke Factеurs te noemen, nochtans inſiende dat Factеur doender beteyckent, en dat deſe malcanders ſaken doen, en gelijcke form van rekening vereyſſchen, ſoo heet ick die alſoo om mijn meyning beter te verclaren. Onder de ſulcke neem ick te gebeuren dat ymant an ſijn vrient een bale peper ſendt, begeerende dat hy die vvil vercoopen, en 't gelt metten brenger vveerom ſtieren, 't vvelck ick neem alſoo op den ſelven dach volbrocht te vveſen, om datſe maer tvvee of drie uyren gaens van malcander en vvoonen: In ſulcken gevalle gebeuret dat ſoodanigen Factеur van die factурie niet alleenelick geen geformeert bouck en houdt, maer niet een vvoort by memorie en ſchrijft, achtende ſulcx onnoodich te vveſen in eens anders ſaken daer hy gantſch geen prouffijt af en heeft, en alles op ſoo corten tijdt gedaen is. Maer by aldien de betalingh acht of thien dagen hadde moeten anloopen, 't mocht ſijn dat hy ſulcx by gedachtenis op een leye teyckende, en 't ſelve vveerom uytvaechde als 't gelt ontfangen en overgeſonden vvaer: Of de ſaeck hem dunckende van vvat meerder belanck, 't mocht ſijn dat hyder een blyvende gheſchreven memorie af hielde, doch ſonder geformeerde bouckhouding. Maer by aldient vvaer een beloont Factеur, of Dienaer ſijns Meeſters, of ymant die veel handels voor een ander uytrichte, en rekeningh moeſt houden van veel verſcheyden Debiteurs, Crediteurs, goeden ontfangen, gelevert, ghecocht, en vercocht, in ſulcken gevalle ſāl hy van alles meugen bouckhouden na de voorſchreven reghelen ghelijck oft hem ſelf anginge, nochtans ghedenckende daer in niet te meugen yet van 't geene ſijn eygen handel is: Voort ſoo dickvvils alſſer bequame ghelegentheyt valt om brieven an ſijn Meeſter over te ſchicken, ſal hy uyt ſijn Ior-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

nael trecken van vvoort tot vvoort in Iornaelſche form, al de partien dieder by hem voor ſijn Meeſter gehandelt ſijn ſedert ſijn laetſte ſchryven, gelijck oock by eenige gebruyckt vvort: De Meeſter ſulcke papieren ontfangen hebbende, ſalſe altemael oirdentlick by malcander vervougen, ſulcx datſe t'ſamen maken den Iornael ſijns Facteurs: Of by aldien den ſelven Facteur geen bequame ſtijl van bouckhouding en hielde, de Meeſter mocht die overgeſonden partien na ſijn gebruyck Iornaelſche vvyſe doen verſchryven, vvelcke in een beſonder Schultbouck overgedregen zijnde, ſoo ſal hy des Facteurs bouckhouding altijt tegenvvoordelick by hem hebben, en daer in ſien hoe alle ſaken met hem ſtaen. Nu reſt hier uyt te trecken, en in des Meeſters Iornael en Schultbouckte brengen al de voorſchreven partien van 't begin en 't einde des eygendoms, en daer uyt te laten partien die ſulcx niet en zijn, als alle gelt of vvaren by hem of by ymant van ſijnent vvege geſonden an ſijn Facteur, of van hemlien ontfangen, vvant dat om de voorgaende redenen, niet anders en is dan des Meeſters vvaren gelt of ſaken van d'een plaets tot d'ander verleggen.

Maer om hier af vvat voorbeelt te geven, genomen dat de Meeſter an ſijn Facteur geſonden hebbe 4000 pont pepers tot 30 ß 't pont, bedragende, 500 £ 0 ß 0 ß, om dat te vercoopen: Den Facteur 't ſelve peper ontfangen hebbende, betaelt voor vracht 10 £ 0 ß 0 ß, vercoopt daer na tot 40 ß 't pont, bedragende 666 £ 13 ß 4 ß: En treckende daer af ſijn facturie 20 £ 0 ß 0 ß, ſendt an ſijn Meeſter de reſt 636 £ 13 ß 4 ß: Deſe dingen by den Facteur ten Iornale geſtelt, vallen daer in als volgt.

IOR-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

JORNAEL.

10 *Ianuarius Peper debet per Meester, deur van hem ontsaen om te vercoopen 4000 ℔ peper tot 30 ß 't pont, comt - - - - - 500 £ 0. 0.*

---

11 *Ianuarius Meester debet per casse deur betaelt voor vracht van sijn peper - - - - 10 £ 0. 0.*

---

24 *Ianuarius Casse debet per peper, deur vercocht 4000 ℔ tot 40 ß 't pont gereet gelt, comt - - 666 £ 13. 4.*

De voorschreven drie partien int volgende Schultbouck overgestelt zijnde, genomen dat de Facteur een slot van rekening vvil maken met sijn Meester: Tot dien einde siet hy int selve Schultbouck vvesende dan van soodanige gestalt, datter in credit van d'eerste poste 166 £ 13 ß 4 ß meer comt dan in debet, als prouffijt op peper gevallen. Ten tvveeden overlegt hy vvat hem van sijn facturie comt. Ten derden vvat penningen hy an sijn Meester by reste moet senden: VVelcke drie dingen deur 't boveschreven Schultbouck bevonden vvorden te moeten vallen gelijck de volgende drie partien deses Iornaels uytvvijsen.

25 *Ianuarius Peper debet per Meester, deur prouffijt daer op gevallen - - - - 166 £ 13. 4.*

---

25 *Ianuarius Meester debet per casse, betaelt an my selven de facturie van 666 £ 13 ß 4 ß tegen 3 ten 100, comt - - - - - 20 £ 0. 0.*

---

26 *Ianuarius Meester debet per casse, an hem gesonden by slote van rekening - - - - 636 £ 13. 4.*

IORNAELS EINDE:

Dese drie laetste partien des Iornaels int Schultbouck oock overgestelt zijnde, soo salt dan vangestalt sijn als volgt.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

SCHULTBOUCK.

Peper debet.

10 *Ianuarius*	*Per Meester 4000 ℔ peper - - -*	500. 0. 0.
25 *Ianuarius*	*Per Meester voor prouffijt - - -*	166. 13. 4
	Somme	666. 13. 4.

Peper credit.

24 *Ianuarius*	*Per casse 4000 ℔ peper - - -*	666. 13. 4.

Meester debet.

11 *Ianuarius*	*Per casse voor vracht*	10. 0. 0.
25 *Ianuarius*	*Per casse voorfacturie*	20. 0. 0.
26 *Ianuarius*	*Per casse by slote -*	636. 13. 4
	Somme	666. 13. 4.

Meester credit.

10 *Ianuarius*	*Per peper -*	500. 0. 0.
25 *Ianuarius*	*Per peper deur prouffijt - - -*	166. 13. 4.
	Somme	666. 13. 4.

Casse debet.

24 *Ianuarius*	*Per peper vercocht gereet - - -*	666. 13. 4.

Casse credit.

11 *Ianuarius*	*Per Meester voor vracht - - -*	10. 0. 0.
25 *Ianuarius*	*Per Meester voor facturie - - -*	20. 0. 0.
26 *Ianuarius*	*Per Meester by slote*	636. 13. 4.
	Somme	666. 13. 4.

SCHVLTBOVCX EYNDE.

Dusda-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

DVsdanich dan ſijnde het Iornael en Schultbouck des Facteurs, ſoo ſtaet te gedencken dat de Meeſter dergelijcke Iornael en Schultbouck by hem ſal hebben, deur de middel hier vooren beſchreven: Int ſelve ſiet hy tvvee ſaken: Ten eerſten hoe hy met ſyn Facteur ſtaet: Ten anderen vvat partien van 'tbegin en 'teinde des eygendoms uyt des Facteurs boucken getrocken moeten vvorden, en overgeſtelt in ſyn eygen boucken. Belangende 't eerſte, te vveten hoe hy met ſyn Facteur ſtaet, hy ſiet inde poſte van peper, dat de ſelve Facteur ſoo veel peper vercocht heeft als ontfangen: Daerenboven vvatter op gevvonnen is, te vveeten 166 ℒ 13 ß 4 ₰: Maer inde poſte des Meeſters ſtaet voor oogen 't gene hem ſelf angaet: En inde laetſte poſte de geſtalt der caſſe: In ſomme geſeyt, hem is kennelick dat hy van ſyn Facteur in alles voldaen is. Angaende het tvveede, te vveten vvat partien van 't begin en 't inde des eygendoms uyt des Facteurs boucken getrocken moeten vvorden, en overgeſtelt in ſyn eygen boucken, hy ſiet dat d'eerſte partie des Iornaels vanden 10 Ianuarius in ſyn Iornael niet commen en moet, vvant daer begin noch einde des eygendoms en is, maer alleenelick verlegging ſijns goets van d'een plaets tot d'ander: Oock is hier vooren bevveſen dat deur d'overſetting van ſulcke partie dvvaling int bouckhouden veroirſaeckt ſoude vvorden, te vveten dat de poſte ſijns pepers ſoude anvvyſen 4000 ponden pepers onder ſyn bevvint min te vveſen dant eygentlick ſyn ſoude: De tvveede partie vanden 11 Ianuarius moet inde boucken commen, vvant de 10 ℒ aldaer deur ſyn Facteur voor vracht betaelt, namen daer me een einde van des Meeſters eygen te vveſen. De derde partie vanden 24 Ianuarius moet in ſyn Iornael oock commen, vvant de 4000 vercochte ponden peper namen een einde ſijns eygendoms, en 't gelt uyt ſijnder naem deur den Facteur daer voor ontfangen, nam een begin van des Meeſters eygendom: En de penningen alſdoen beruſtende in handen van ſyn uytheemſchen Caſſier, mocht hy noemen ſyn gereet gelt, ſoo vvel als de penningen beruſtende in handen van

ſijn

ſijn binnenshuyſſchen Caſſier: VVant hoevvel diens gelt den Meeſter gereeder is om daer me betaling te doen ter plaets daer hy vvoont, daer tegen is hem 't ander ſijn gelt gereeder om daer me betaling te doen ter plaets daer den Facteur vvoont. De vierde partie en moeſter niet commen. De vijfde partie vveſende betaling van facturie moeſter in commen om de redenen van dergelijcke verclaert op de tvveede partie des 11 Ianuarius. De ſeſte partie vanden 26 Ianuarius en moeſter niet commen, vvant dat niet en vvas dan verlegging van 't gelt des Meeſters uyt d'een plaets in d'ander, ſonder begin of einde des eygendoms: Oock by aldienmenſe ten Schultbouck overgeſtelt hadde, ſy ſoude 't gelt der caſſe van 636 ℒ 13 ß 4 ₰ doen grooter ſchynen dant inder vvaerheyt ſijn ſoude.

Sulcke overſetting der partien aldus gedaen vveſende, ſoo en ſalder deur vermenging des handels van facturie, in des Meeſters boucken geen dvvaling vallen, niet meer dan deur den handel der binnenshuyſſche dienaers, en ſal daer benevens vanden handel der ſelver facturie oock beſonder claer beſcheyt hebben.

Noch is te gedencken dat den Facteur in ſijn bouckhouding van facturie, niet en moet mengen dingen van ſijn eygen handel, noch verkeert uyt de facturie yet inde boucken van ſijn eygen handel brengen, dan dat als begin of einde ſijns eygendoms daer in behoort: Als int voorgaende Iornael is alleenelick een partie, vvelcke als begin des eygendoms in ſijn eygen bouckhouding commen moet, te vveten de 20 ℒ van facturie.

Angaende ymant dencken mocht, dat deſe eenige boveſchreven partie der ſending en vercooping van 4000 ponden pepers geen form van bouckhouding en ſoude behouven, maer dat een ſlechte corte memorie daer toe genouch conde vveſen, die ſal vveten dat vvy deur dit cort voorbeeldt anvvyſen de gemeene form van bouckhoudingh vvelcke men in grooten handel gebruycken mach.

Merckt noch dat deſe gemeene regel ſich van goet gerief bevint inde bouckhouding van Vorſtelicke diſpenſe, oock in diſpenſe van Extraordinaire Finance opt ſtick der Amonitien en

Forti-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Fortificatien, vvaer af tuſſchen eerſte incomſt en laetſte uytganck verſcheyden perſoonen comptabel vallen, gelijck daer af t'ſijnder plaets eygentlicker gehandelt ſal vvorden.

7 HOOFTSTICK.

VANDE REKENINGS oirden in Compaignie.

SOo al den handel en 't bevvint ſtonde alleenlick by eenen der Compaignons, de ſelve ſoude al d'ander Compaignons te boucke meugen debet en credit ſtellen van haer ingeleyde en uytgetrocken penningen, gelijck ander Debiteurs en Crediteurs, ſulcx dat die bouckhouding van Compaignie gelijck ſoude ſyn mette gemeene ſonder Compaignie. Maer elck der Compaignons handelende, ſoo vereyſcht de ſaeck ander beleyt, 't vvelck my aldus beſt bevalt: Yder Compaignon ſal van ſyn handel bouckouden al of hy een Facteur vvaer, en anſiende den Bouckhouder der gemeen Compaignie als voor Meeſter, en ſulcken Meeſter al de Compaignons als voor ſyn Facteurs, en daer me d'oirden gevolgt die vooren vanden Coopman en ſyn Facteurs geſeyt is, men ſal bycans 't begeerde hebben: Ick ſeg bycans om datter in Compaignie noch vvat beſonders valt dat ſyn verclaring vereyſcht: T is kennelick dat gelijck den meeſter deur de copie van ſyn Facteurs bouckhouding, die hy als geſeyt is altijt by hem heeft, vveten can vvat elck der ſelve Facteurs meer of min uytgegeven heeft dan ontfaen; Alſo can den Bouckhouder der gemeene Compaignie, deur de copie vande Compaignons bouckoudingen die hy altijt by hem heeft, vveten vvat elck meer of min uytgegeven heeft dan ontfaen: Doch en is hem daer me noch niet bekent de eintlicke reſt, noch vvat elck meer of min in handen heeft dan hy na ſyn behoorlick anpart volgens 't verdrach behoort te hebben, 't vvelck niet openbaer en vvort dan deur een gemeen ſlot der rekening van al de Compaignons der heele Compaignie, vvaer deur men vveet hoe

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

groot het capitael is, en vvat elck voor vvinſt en verlies toecomt. Dit eintlick ſlot (deur vvelcx behulp ick de Compaignons van ettelicke vervvarde tvviſtige rekeningen verſcheydener Compaignien met luttel moeyte vereenicht heb) is duſdanich.

8 HOOFTSTICK.

VAN COMPAIGNIESLOT.

GEnomen datter ſy een Compaignie van drie Compaignons, d'eerſte genaemt A, de tvveede B, de derde C, elck handelende, ontfangende, uytgevende gelt en vvaren, ſoo an malcander als an anderen: de ſelve tot my commende en begeerende te vveten hoeſe met malcander ſtaen, en vvat yder meer of min in handen heeft dan na 't behooren, volgende 't verdrach, ick eyſch hun drie ſaken: Ten eerſten dat elck my lever 't gene hy dadelick meer ontfaen heeft dan betaelt, of meer betaelt heeft dan ontfaen: Ten tvveeden 't verſchil tuſſchen de ſomme der tegenvvoordige Crediteurs, en de ſomme der tegenvvoordige Debiteurs met gereet gelt en goederen dieder in vveſen zijn: Ten derden vvat gedeelte van baet of ſcha yder angaet volgende 't verdrach, vvant hier me ſal ick ſtracx totten uyterſten ſeggen vvat elck toecomt, ſonder dattet my noodich ſal ſyn met groote moeyte yders handel in bouckhouderſche ſtijl int lange te vervaten, gelijck ſomvvylen gedaen vvort. Om hier af tot voorbeelt te commen, ick neem dat my de boveſchreven drie dingen gelevert vvorden als volght:

A heeft meer betaelt dan ontfaen - - - 2000 ℒ
B heeft meer ontfaen dan betaelt - - - 4000 ℒ
C heeft meer betaelt dan ontfaen - - - 3000 ℒ

Ten tvveeden vande ſomme der tegenvvoordige Crediteurs, getrocken de ſomme der Debiteurs met gereet gelt en vvaren, ſoo vvas de reſt dat de Compaignie noch toequam - - - - 7000 ℒ

Ten derden an yder der Compaignons ginck an een derdedeel van ſcha of baet.

My deſe drie dingen aldus overgelevert zijnde, ick ſtelſe in form als volgt:

Com-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Compaignie debet.		Compaignie credit.	
Per A - - -	2000 ℒ	*Per B* - - -	4000 ℒ
Per C - - - -	3000 ℒ	*Per resterende, debiteurs gereet gelt en goederen* - - -	7000 ℒ
Somme	5000 ℒ	*Somme*	11000 ℒ
Per slot van desen 't vvelck de Compaignie gevvonnen heeft - -	6000 ℒ		
Somme	11000 ℒ		

De compaignie dan gevvonnen hebbende 6000 ℒ, comt yders derdendeel 2000 ℒ, en daerom moet A boven syn 2000 ℒ noch hebben 2000 ℒ vant prouffijt, comt t'samen - - - 4000 ℒ

En C moet hebben boven syn 3000 ℒ, noch 2000 ℒ vant prouffijt, comt t'samen - - - 5000 ℒ

Somme 9000 ℒ

Maer dat de boveschreven 9000 ℒ connen effen betaelt vvorden mette debiteurs, gereet gelt en vvaren, blijckt aldus:

B vvas schuldich 4000 ℒ, daer af getrocken syn deel vant prouffijt bedragende 2000 ℒ, blijft schuldich - - - - - - 2000 ℒ

Daer toe de restende debiteurs met gereet gelt en vvaren - - - - - - 7000 ℒ

Somme om al de boveschreven schulden te betalen - - - - 9000 ℒ

En is openbaer dat niemant der Compaignons hem te beclagen en heeft, vvant elck sal syn behoorlicke deel verovert hebben, te vveten 2000 ℒ.

Merckt noch tot een volcommen slot noodich te zijn, dat elck der Compaignons toestae de rest van 't gene elck segt meer

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

betaelt te hebben dan ontfaen, of meer ontfaen dan betaelt: Maer ſoo ſy daer in niet overcommen en conden, men ſoude verſcheyden ſloten meughen maken, voor elck der Compaignie een, ſeggende na die mans andienen commet aldus uyt, na deſens alſo.

MAer om nu te ſeggen d'oirſaeck vvaer deur ick quam totte voorgaende regel, die vvas duſdanich: 'T is geheurt over eenige jaren, datter vvas een Compaignie die grooten handel dreef, hebbende heur Comptoiren en Facteurs te Venege, Ausburch, Cuelen, Antvverpen, en Lonnen: De ſelve Compaignie ſcheydende, daer vvas een der Compaignons die in ſyn rekening geen bouckhouderſche ſtijl gevolgt en hadde, en daer deur totte ſaeck van ſoo ſvvaren rekening niet veel beſcheyts en vviſt-by te brengen, dan ſoude hem hebben moeten gevougen na al 't gene d'ander ſeyden. Doch ick heb 't ſijnen verſoucke de moeyte aengenomen van ſyn ſaken in bouckhouderſche form te vervaten, alles beſchryvende in een Iornael met ſyn Schultbouck, vvelcx beſluyt van d'ander toegeſtaen meer tot ſijnen voordeele ſtreckte, dan 't beſluyt dat hem d'ander Compaignons voorgehouden hadden: VVaer me hy verblijt ſijnde, ſoo iſt daer na eens gebeurt dat hy my aldus ſeyde: T is vvaer dat ick my niet en verſtae an ulieder debet en credit, en dat ick vvel begeer te blyven by ulieder ſlot, en ben blyde dattet ſoo verre commen is, maer daer benevens ſoude my na mijn plompe manier van rekening, noch over de drie hondert guldens meer moeten toegeleyt vvorden dan het ſlot mebrengt, om deſe redenen: Ghylieden ſegt dat my voor-mijn deel vant prouffijt dat de Compaignie gedaen heeft ſulcken ſomme toecomt, daerom treckende al 't gene ick voor de Compaignie uytgegeven heb bedragende in ſomme ſoo veel, van al 't gene ick ontfangen heb bedragende ſoo veel, daer ſoude moeten mijn deel vant prouffijt overſchieten, maer daer an gebreken noch over de drie hondert guldens, en ſoo veel com ick te cort: Doch gelijck geſeyt is, ick en vvilder 't hooft niet meer over breken,

noch

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

noch ſvvaricheyt maken, maer daer by laten. Nu vvant my docht die reden niet qualick gegront te vveſen, ick ſeyde breeder daer op te vvillen letten. Maer vvanttet moeyelick ſoude gevallen hebben, onder ſoo grooten menichte van partien daer ſoo nau toeſicht op had genomen gevveeſt, ſulcx int vvilde te ſoucken, my quam vvat anders inde ſin, en ſeyde by my ſelven aldus: Op ſulcken voet als gy daer vindt vvat ghy hebben moet, op de ſelve canment oock vinden van elck der Compaignons, vvaer deur ickt op yder alſoo ginck verſoucken, vvant ick deur hun overgeleverde rekeningen al hadde 't gene my daer toe noodich vvas, bevant eintlick dat ſylieden boven hun behoorlick prouffijt t'ſamen ſoo veel meer ſouden getrocken hebben, als deſen min track: Maer om deſe ſake te middelen, ſoo vviert ick gedrongen en bevveeght te verdencken de boveſchreven gemeene regel des Compaignieſlots, deur vvelcke bekent vviert d'oirſaeck des feyls der voornomde drie hondert guldens, ſulcx dattet van d'ander Compaignons oock eintlick toegeſtaen vviert. Dit ſoo zijnde, ick docht in my ſelven, vvaer my die regel te vooren bekent gevveeſt, ick en hadde niet behouft die groote moeyte te doen van die rekeningen in bouckhouderſche ſtijl te ſtellen: Doch ick getrooſte my naderhandt vveerom daer me, dat de vondt my deur ſulcx bekent gevvorden, te pas quam in ander verſcheyden ſloten van Compaignien, die ick daer na alſo af veerdichde.

De gedaente des Iornaels en Schultboucx, mitſgaders de rekeningsoirden in facturie beſchreven ſijnde als vooren, ſoo reſter nu noch te ſeggen vande ſtaetmaking.

9 HOOFTSTICK.

VANDE STAETMAKING OF BALANCE.

TIs by veel Cooplien int gebruyck, eens t'ſiaers te overſien hoe vvinſt en verlies op 't ſelve jaer afgheloopen heeft,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

't vvelck sy Balance of Staetmaken noemen, men mochtet oock heeten berekening des capitaels: Tot dien einde vergarense gelt, vvaren, en debiteurs dieder in vvesen syn ter eender zijde, en crediteurs ter ander, 't verschil der sommen (alle schulden goet vvesende) is hun suyver capitael, en soo veel dat verschilt vant suyver capitael des voorgaenden jaers, soo veel is de vvinst of 't verlies datse soucken. Om dese manier van doen te volgen in ons voorgestelde bouckhouding, soo neem ick voor al deur 't gedacht al of int Schultbouck noch niet beschreven en vvaren de sommen des debets en credits, metsgaders de resten aldaer naderhandt gestelt by slote der posten. Dit soo sijnde ick vergaer sulcke partien als boven geseyt is, te vveten van gelt, vvaren, én debiteurs, sonder daer in te brengen de reste der poste des capitaels, of yet dat vermeerderende of verminderende capitael beteyckent, als hier der posten van oncosten van coopmanschap, oncosten vanden huyse, vvinst en verlies, maer alleenelick die vvesentlicke saken daermen gemeenelick staet me maeckt, en dit op eenen sekeren dach, vvaer toe by velen den laetsten des jaers dats den 31 December genomen vvort: En sulcx beginnende t'ondersoucken met d'eerste poste des Schultboucx van nagelen, bevinde datter geen en zijn, als altemael vercocht vvesende, sulcx dat ick die overslae, en commende totte tvveede poste van noten, bevinde datter vvesen moeten 173 ℔ 5 oncen, die ick stel tot sulcken prijs alsse tegenvvoordich gaet, 't vvelck ick neem te vvesen soose ingecocht zijn, dats tot 7 ß 't pondt, bedragende 60 £ 13 ß 2 ϐ, die ick onder den debet stel, alsmen siet: En dergelijcke doende mette volgende posten van vvaren, Debiteurs, Crediteurs, en Casse, soo is de staet als volght:

STAET

STAET VAN MY DIERICK

Rooſe gemaeckt op den laetſten December 1600.

Staet of capitael debet.		Staet of capitael credit.	
Per Aernout Iacobs fol. 14	51. 8. 0.	*Per noten fol.* 7 - 173 ℔ 5 *onc. tot*	
Reſt debet hier geſtelt by ſlote		7 ß *'t pont, comt* - -	60. 13. 2
van deſen - - -	3140. 9. 1.	*Per peper fol.* 7 - 120 ℔ *tot* 40 ß	
Somme	3191. 17. 1.	*'t pont, comt* - - - -	20. 0. 0.
		Per Omaer de Svvarte fol. 9. -	513. 12. 0.
		Per Adriaen de VVinter fol. 11 -	150. 6. 0.
		Per Pieter de VVitte fol. 11 - -	448. 0. 0.
		Per Iacques de Somer fol. 13 -	54. 18. 6.
		Per caſſe fol. 19 - - -	1944. 7. 5.
		Somme	3191. 17. 1.

Sulcx dat Debiteurs, met gereet gelt en vvaren, hier meer bedragen dan Crediteurs voor vveerde des capitaels op den laetſten van December 1600 - 3140. 9. 1.

Maer op den laetſten December 1599, of 't begin des jaers 1600 dat een ſelve is, vvas het capitael van 2153 ℒ 3 ß 8 ₰, vvant treckende den debet 514 ℒ 6 ß, vanden credit 2667 ℒ 9 ß 8 ₰, blijft als vooren - - - - - 2153. 3. 8.

VVelcke getrocken vande 3140 ℒ 9 ß 1 ₰, blijft voor 't gene datter op dit jaer verovert is, ende in deſe ſtaet geſocht vviert - - - 987. 5. 5.

STAET PROEF.

MAer om nu te ſien of het boveſchreven vaſt gaet, ſo dient dit tot een proef: Ick vergaer al de reſten der poſten van vermeerderende of verminderende capitael, 't vvelck ſyn de reſten der poſten die inde voorgaende ſtaetmaking niet en quamen,

men,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

men, als totte vveſentlicke ſtaet niet behoorende: Ende vvant de ſelve ſyn partyen van vvinſt en verlies voorgevallen inden tijt deſer bouckhouding, dats ſedert 0 Ianuarius 1600, vvelcke by aldienmen het bouck ſlote (gelijck int volgende 10 Hooftſtick gedaen ſal vvorden) op rekening van vvinſt en verlies ſouden commen, ſoo moet dan daer deur oock verovering bevonden vvorden van 987 ℒ 5 ß 5 ₰. Tot deſen einde begin ick het Schultbouck te overloopen van vooren aen, ende ontmoet my eerſt de poſte der nagelen fol. 5, vvaer op ick vvinſt bevinde van 75. 4. 7. daer na ontmoeten my noten en ander goeden, als hier na volght. Doch ſtaet noch te gedencken, dat overſchietende goeden hier berekent vvorden ten ſelven prijſe als inden voorgaenden ſtaet, om dat vvy nemen haer vveerde ſoo te vveſen, vvildemen in d'een en d'ander nemen den prijs verandert te zijn, men ſoudet oock meugen doen.

VVinſt en verlies debet.

Per oncoſten van coomſchap fol. 16	-	57. 7.0.
Per oncoſten vanden huyſe fol. 16	-	107. 10.0.
Somme		164. 17.0.
Reſt credit als prouffijt overeencommende mette voorgaende rekening hier geſtelt per ſolde	- -	987.5.5.
Somme		1152.2.5.

VVinſt en verlies credit.

Per vvinſt op nagelen fol. 5	- -	75. 4. 7.
Per vvinſt op noten fol. 7	- -	109. 7. 2.
Per vvinſt op peper fol. 7	- -	18.19. 0.
Per vvinſt op gimber fol. 9.	- -	41. 8.4.
Per rekening van vvinſt en verlies (vviens poſte te gedencken is dat ten tijde deſer vvercking in debet alleenelick hadde tvvee partyen, te vveten van 100 ℒ *en* 12 ℒ, *maer in credit drie partien als* 4 ℒ 3. 4. *en* 15 ℒ *met* 1000 ℒ) *fol.* 19	- - -	907. 3. 4.
Somme		1152. 2. 5.

Nu dan het prouffijt deur deſe vvyſe oock bevonden ſijnde van 987 ℒ 5 ß 5 ₰, als te vooren int ſlot des ſtaets, ſoo mach dit tot proef des vvercx verſtrecken.

MERCKT

MERCKT TEN 1.

'T is int gebruyck dat een Coopman ſtaet makende, vveeght, meet en telt tot dien einde alle goeden by hem in vveſen, ſiende alſoo hoe 't ſelve overcomt met 't gene ſyn bouck anvvijſt, en hoevvel hy gemeenelick meer of min vindt, ſoo hebben vvy nochtans hier vooren genomen bevonden te ſyn alles effen uyt te commen: En niet tegenſtaende ſulcke heel effen uytcomſt ſelden gebeurt, ſoo iſt hier nochtans voorbeeltſche vvyſe genouch, vvant alſmen de menichte der goeden inden ſtaet ſtelt ſoomenſe dadelick vindt, 't gene datter gebreeckt is ſcha, datter te veel bevonden vvort ſtreckt tot baet, ſonder dat daerom onvolcommenheyt inde bouckhouding valt.

MERCKT TEN 2.

Van ſulcke ſtaten als de voorgaende, vvort by de Cooplien jaerlicx een gedachtenis gemaeckt, ſonder die (na 't gebruyck van ſommige) int Iornael of Schultbouck te ſtellen, ten vvaer alſmen het gantſch bouck ſluyten vvil, daer vvy nu af ſeggen ſullen.

10 HOOFTSTICK.

VANDE BOVCKSLVYTING,

en beginning der nieuwe boucken.

EEn Iornael en Schultbouck vol geſchreven zijnde, ſulcx datmen ander nieuvve vvil beginnen, ſoo valter bouckſluyting noodich, dat is ſluyting van alle poſten des Schultboucx, brengende de overſchotten int nieu bouck, en doodende het oude. Oock iſſer gemeenelick bouckſluyting van doen vvanneer des Coopmans handeling eindicht, als dat hy uyt de Coopmanſchap ſcheyt, of overlijdt. Om nu de vvyſe deſer ſluyting te verclaren, 't is te vveten dat vvanneermen van vville is ſulcx te doen, ſoo maecktmen eerſt ſtaet met haer proef als vooren: Daer

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

na brengtmen al de partyen des ſtaets yder in haer poſte des Schultboucx, en den debet of credit daer me overcommende inde poſte van capitael: Als by voorbeelt, d'eerſte partye inden credit des ſtaets is van 173 ℔ 5 onc. noten bedragende 60 ℒ 13 ß 2 ϐ, die ſtel ick int Schultbouck fol. 7 onder den credit gelijckmen ſiet, en den debet der ſelve partye onder capitael fol. 2 doende dergelijcke met al d'ander partyen des ſtaets.

Doch die hier in cortheyt vvilde gebruycken, mocht den heelen debet des ſtaets bedragende 3191 ℒ 17 ß 1 ϐ in een partye onder capitael debet brengen, ſeggende aldus:

31 December Per verſcheyden partyen vveſende
den heelen debet des ſtaets - - - 3191 ℒ 17 ß 1 ϐ

Daer na com ick totte ſtaetprouf, en breng haer partyen yder in haer poſte des Schultboucx: en den debet of credit daer me overcommende inde poſte der rekening van vvinſt en verlies: Als by voorbeelt, d'eerſte partye inden debet der ſtaetprouf is van 57 ℒ 7 ß, die ſtel ick int Schultbouck fol. 17 onder den credit als blijct, en den debet der ſelve partie onder rekening van vvinſt en verlies fol. 18. Doende dergelijcke met al d'ander partyen der ſtaetprouf. Daer na ſluyt ick de rekening van vvinſt en verlies, en de reſt des ſlots draech ick over op debet of credit des capitaels, 't vvelck hier is op credit, om dat ſulcke reſt in rekening van vvinſt en verlies in debet viel: En hier me moet debet en credit des capitaels (ſooder inde bouckhouding geen faute en is) evegroot vveſen, vvaer me die poſte en al d'ander des heelen boucx geſloten zijn, gelijck hier begeert vvas.

D'oirſaeck en nootſakelickheyt van deſe effen uytcomſt des capitaels volght uyt de gemeene regel,

Soomen tot even dingen doet even dingen, haer ſommen ſyn even.

VVant vvat partyen datmen int Schultbouck overſtelt, 't ſyn al even dingen gedaen tot even dingen, daer me 't ſelve Schultbouck altijt in balance ſtaet, te vveten ſyn heelen debet altijt even an ſyn heelen credit: Als by voorbeelt, een partye van 100 ℒ uyt het Iornael int Schultbouck overgeſtelt ſijnde, eerſt in debet daer na in credit, ſoo ſtaet het Schultbouck daer me in

Balance

Balance, vvant debet en credit doen elck 100 ℒ. Ende alſoo overgeſtelt ſijnde noch een partye van 200 ℒ, het ſtaet noch in balance, vvant den heelen debet der tvvee poſten, ſgelijcx de heelen credit der tvvee poſten, doen elck 300 ℒ. En alſoo overgeſtelt ſijnde noch duyſent partyen, den heelen debet moet even ſyn metten heelen credit. Angaende het ſluyten van poſten, dat en geeft oock geen onevenheyt, vvant al 't gene by ſlote in debet comt, moet vveerom in een ander poſte ſyn credit hebben, vvaer uyt volght dat alle poſten geſloten vveſende, uytgenomen van het capitael met vvinſt en verlies, dattet gene om hun ſluyting in vvinſt en verlies by ſlote in debet geſtelt vviert, even moet ſyn an 't gene by den credit des capitaels moet commen, om met ſyn debet evegroot te vveſen.

Nu dan de poſte des capitaels met al d'ander geſloten ſijnde als geſeyt is, ſoo ſalmen daer na de boveſchreven partyen die op den 31 December in capitael gebrocht vvierden (vveſende de ſelve die inden boveſchreven ſtaet zijn) ſtellen int begin des nieuvven Iornaels als inventaris of capitael, gelijckt quam int begin des voorgaenden ouden Iornaels, en beſchryven daer na alle dagelickſche ontmoetenden handel, en die overſtellen int nieuvve Schultbouck, als te vooren int oude Schultbouck gedaen vviert: Als by voorbeelt, des Iornaels eerſte partye ſal aldus zijn:

't Iaer 1601.

o Ianuarius. Verſcheyden partyen debet per capitael van my Dierick Rooſe 3191 ℒ 17 ß 18, deur dat ick ten voornomden dage ſtaet van goet makende, my bevonden heb toe te behooren de navolgende partyen van gelt, vvaren, en ſchulden: En eerſt:

Hier ſouden de boveſchreven partyen volgen gelijck int voorgaende Iornael fol. 1. En daer na aldus:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

o *Ianuarius Capitael van my Dierick Rooſe debet per Aernout Iacobs, ande vvelcke ick my ten voornomden dage deur de voorſchreven ſtaet-making bevinde ſchuldich te ſyn - - - - 51 £ 8 ß 0 ₰*

Deſe partyen uyt het nieu Iornael int nieu Schultbouck overgeſtelt, en alle volgenden dagelickſchen handel voort daer by vervought, ſoo hebben deſe nieuvve boucken ſulcken begin en voortganck als d'eerſte.

MERCKT.

VVant my oirboir gedocht heeft, en de reden te vercyſſchen, den anvang der nieuvve boucken te ſijne als vande voorgaende eerſte oude, op dat de regel over al gemeen en lichter ſy, ſoo heb ick inde voorgaende ſtaet, ſtaet prouf, en bouckſluyting, alles daer na vervought, maer by ander ſchryvers is een ander gebruyck (hoevvel eintlick van een ſelve uytcomſt) vvelcke int bouckſluyten een balance maken, die ſtellende int laetſte des ouden Iornaels, vviens partyen ſy daer na overſtellen int nieu Schultbouck, formerende alſo een capitael, 't vvelck niet en comt uyt inventaris als int begin des ouden boucx, maer al anders, gelijck in haer boucken blijckt: Als by voorbeelt in *Bartholomi de Rentergem*, vviens balance geſtelt is ten einde des Schultboucx, die van daer gebrocht vvort int einde des ouden Iornaels: Maer my bevalt beter daer voor te ſtellen een inventaris of ſtaet int begin des nieuvven Iornaels, gelijck boven geſeyt is, op dat alſoo de nieuvve boucken met ſulcken oirden anvangen en voortgaen als d'ander deden, 't vvelck my oock claerder en bequamer gedocht heeft in bouckhouding van Domeine en Finance extraordinaire, alvvaer alle jare vernieuvving valt, gelijck daer af 't ſijnder placts breeder geſeyt ſal vvorden. Doch is dit aldus beſchreven na mijn tegenvvoordich gevoelen, ſy diet anders beter bevalt, meugen hun goetduncken volgen.

Tot hier toe beſchreven ſijnde de Coopmans bouckhouding, ſoo ſal ick nu totte Vorſtelicke commen.

Hier

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

H. S.

HIer vooren int begin der Verrechting van Domeyne is verclaert, vvaerom de bouckhouding in Domeyne als mede in finance extraordinaire op de Italiaenſche vvyſe hier niet uytgelaten en is, niet jegenſtaende 't gebruyck vandien mettet inſtellen der contrerolle een einde had genomen; Namelick om d'oirden des vvercx niet te breken, ende ten anderen om dat ettelicke hooftſticken vandien, den onervarenen in Domeyne en Finance extraordinaire te pas connen commen: Voorts is daer reden verclaert, vvaerom een t'ſaemſpraeck, die hier volgen ſoude, int begin der voorſchreve Verrechting te pas gebrocht is, ſulcx dat den Leeſer totte ſelve beluſticht, die daer can vinden.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

BOUCKHOUDING
IN DOMEINE
OP DE ITALIAEN-
SCHE WYSE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP DESER Bouckhouding in Domeine.

ANgesien 't einde der beschryving deser Bouckhouding streckt om te bevoorderen soo veel ick can, datter een gemeen dadelick gebruyck uyt mocht volgen, en dat sulcx bequamelick uytgerecht can worden deur ervaren Bouckhouders in coomschap op de Italiaensche wyse, doch dat menige van hemlien hun in rekeningen van Domeine of Finance noyt geoeffent en hebben, nochtans daer af wat kennis souden behouven, om beter te verstaen de redenen der gene daerse dies angaende me te handelen souden hebben, en om hun bouckhouding eygentlick te schicken na den eysch van Domeine, soo heeft my oirboir gedocht daer af wat int corte te beschryven als volght: De Finance wort gemeenelick in twee gedeelt, te weten ordinaire als Domeine, ende extraordinaire (gelyck daer af breeder verclaring gedaen sal worden inde bepaling des volgenden 1 Hooftsticx) hebbende elck van dien hun Rentmeesters oft Ontsangers over de incommende penningen, ende hun Tresoriers over de uytgaende door dispensen. Maer want de bouckhouding der selve dispensen eenich besonder insicht heeft anders dan die der Rentmeesters en Ontsangers, so sullen wy daer af met onderscheyt schryven. Ten eersten de bouckhouding int ansien der voorschreven incommende penningen deur Rentmeesters, geseyt bouckhouding in Domeine. Ten tweeden bouckhouding vande dispensen deur Tresoriers, die wy Vorstelicke dispensen noemen: En daer na vande Finance extraordinaire met haer dispensen. Angaende de voorschreven bouckhouding in Domeine, welcke hier eerst voorgenomen wort, die sal ick in thien Hoofsticken vervaten:

Eerst bepalende Finance met haer specien.
Ten tweeden vande gedaente en omstandigen der Rekencamers en Penningmeesters, voor soo veel als een beginnende Bouckhouder in Domeine noodich schynt.
Ten derden vande form der Penningmeesters rekeningen in Domeine en Finance.
Ten vierden van wat gedaente en beteyckening in dese bouckhouding van Domeine genomen wort capitael en Cassier.
Ten vijfden de manier vant stellen der partien int Iornael van Domeine.
Ten sesten de manier der oversetting uyt het Iornael int Schultbouck van Domeine.
Ten sevenden voorbeelt van Iornael en Schultbouck in behoirlicke form beschreven.
Ten achtsten vande Staetmaking en bouckstuyting in Domeine.
Ten negenden vande bouckhouding in Domeine met grooter bevrint dan deur eenen Bockhouder can uytgerecht worden.
Ten thienden: Vrage oft oirboirder waer de Penningmeesters haer rekeningen ten bureele te leveren en stuyten na d'oude manier, of na stijl van bouckhouding op de Italiaensche wyse.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

1 HOOFTSTICK.

VANDE BEPALING DER

Finance met haer ſpecien.

NAdien 't voornemen hier is te beſchryven de bouckhouding in Domeine en Finance, en dat de beteyckening dier vvoorden, als uytheems vvefende, onbekent mocht ſyn by eenige der gene die hemlien totte ſelve bouckhouding mochten vvillen begeven, ſoo ſullen vvy daer af vvat verclaring doen.

Finance is finiering of opbrenging der Gemeentens middelen tot onderhoudt der Gemeenſaeck.

Deſe Finance of opbrenging vvort onderſcheyden in ordinaire en extraordinaire, uyt oirſaeck dat de Regierders der Gemeenten oirboir bevinden van elck beſonder rekening te houden, en dat (voornamelick in groote regieringen) in beſonder collegen, elck met haer beſonder Bevvinthebbers, om alſoo die tvvee rekeningen onvermengt te blyven, en te ſien dattet ordinaris niet ongeregelt vercort of vermeerdert en vvorde, oock vvatter tottet extraordinaris eygentlick behouft. Deſe ordinaire en extraordinaire Finance vvort by de Franſche Schryvers deſer ſtof (vvaer tegen vvy hier na vvat ſeggen ſullen) aldus bepaelt:

Domeine is ordinaire Finance tot onderhoudt des Vorſtelicken ſtaets veroirdent.

In Vorſtelicke regiering vvort een onderhoudt ſijns ſtaets vereyſcht, tot vvelcken einde men jaerlicx officieren en nootlickheden betaelt, met een oirdentlicke jaerlickſche incomſt die daer tegen geſchickt is: En deſen handel vvort Domeine geheeten, diemen om haer ordinaris loop voor het ordinaris deel der Finance neemt.

De incomſt der Domeine vvort onderſcheyden in onveranderlicke en veranderlicke partien: Onveranderlicke, als renten

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

en chynſen, vvant hoevvelſe deur verbranding van Huyſen, en vervvoeſting van Landen daerſe op gehypothequeert zijn, veranderen connen, ſulcx datter min of niet af en comt, nochtans inſiende haer natuerlicke eygenſchap dieſe hebben buyten ſulck ongeval en gevvelt, ſoo machmenſe met reden onveranderlicke noemen. Veranderlicke ſyn als pacht van Landen, Thienden, Viſſcheryen, Tollen, Molens, Huyſen, en diergelijcke, vvaer af de pacht of huere dickvvils verandert: Noch vvorden onder de veranderlicke begrepen caſuelle partien, dat ſyn die by gevalle commen, als boeten, confiſcatien, Zeevondt, en meer ander.

Noch is te vveten dat ettelicke Vorſten vermeugen hun Domeine te vermeerderen, verminderen, of veranderen, na 't gene ſy verſtaen de ſake te vereyſſchen, als abſolute Monarchen, en ander daer toe gerechticht vveſende: Sommige Vorſten ſyn deur vvetten verbonden de Domeine in vveſen te laten, ſonder het Capitael te meugen verminderen, of tot laſte der gemeente te vermeerderen: Doch iſt voor elck van hemlien oirboir van Domeine en extraordinaire Finance verſcheyden rekeningen te houden: Te vveten de Monarchen, om te ſien vvat vermeerdering of vermindering ſy hun ſtaet meugen geven, en vvat extraordinaire ſchattingen datter behouven. D'ander Vorſten, om te bevvyſen ſoot noodich viel, datſe hemlien in elcke gedregen hebben na 't behooren: Oft anders om te betoonen dat de laſten vande Hofhouding grooter ſyn dan deur de Domeinen can uytgericht vvorden, en dattet noodich is daer in te voorſien: Oft om te bevvyſen vvat verſchot van penningen ſy van hun eygen patrimoniale goeden int extraordinaire voor de Gemeenſaeck gedaen hebben, om die daer naer vveerom te meugen innen, vvelcke bevvyſingen ſoo bequamelick niet gedaen en connen vvorden vvanneermenſe al t'ſamen in een rekening mengt, oock ſoudemen dan anderen moeten toonen het gene ſy niet en behouven te vveten.

Angaende het ander deel, dat bepalen ſy aldus:

Extra-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Extraordinaire Finance is die tot onderhoudt des crijchs opgebrocht vvort.

't Gebeurt dat Landen in vrede ſittende ſonder crijch alleenelick jaerlicx opbrengen haer ordinaire ſchattingen, maer daer na tot crijch gerakende, ſoo moetender ander ſchattingen by commen, vvelcke na den eyſch der nootlickheyt nu grooter dan cleender vveſende, ſonder regel oft oirden te houden, vvorden extraordinaire opbrenginge of extraordinaire Finance genoemt.

Duſdanich dan ſijnde de voorſchreven tvvee bepalingen na de gemeene vvyſe, vvaer tegen vvy als vooren angeroert is vvat ſeggen vvillen, ſoo ſal ick dat aldus beginnen: Angeſienmen extraordinaire Finance die ſtelt te vveſen, vvelcke tot onderhoudt des crijchs opgebrocht vvort, daer moeſt uyt volgen dat Landen ſonder crijch geen extraordinaire Finance of extraordinaire opbrenging van penningen hebben en ſouden, 't vvelck metter daet anders blijct, vvantter tottet bouvven van Kercken, Stadthuyſen, Havens, en meer ander gemeene oncoſten, dickvvils extraordinaire ſchattingen geſchien. Ten anderen als Domeine vvare het ordinaire deel der Finance tot onderhoudt des Vorſtelicken ſtaets veroirdent, het ſoude ſchynen al oft alle ordinaris betalingen der Gemeenſaeck totten Vorſtelicken ſtaet behoorden, ſonder eenige daer buyten te blyven: Voort alſoo by Republiquen ſonder Vorſt geen eygen Vorſtelicke ſtaet en is, het ſoude ſchynen al of by hemlien geen ordinaire Finance of ordinaire opbrenging en gebeurde, alles ſtrydende tegen d'ervaring. Nu hoevvel men hier op mocht ſeggen het deel voor het heel genomen te vveſen, en datmen de ſake met verſcheyden redenen alſoo can ſtaende houden, nochtans ſchynet datmen ordinaire en extraordinaire Finance om tvvyffeling te vveeren, aldus mocht bepalen:

Ordinaire Finance is daermen rekening op maect van jaerlicx en geduerlick te moeten opgebracht vvorden, om te betalen ordinaris nootlickheden die jaerlicx voorvallen.

Maer extraordinaire Finance die onſekerlick opgebrocht vvort, tegen alle nootlickheden onſekerlick overcommende.

Nemende daer na Domeine te behooren onder het ordinaire, en Crijchcoſten onder het extraordinaire, al bevondemen dan benevens Domeine eenige ander ordinaire partien geen Domeine vveſende, ſgelijcx benevens Crijchcoſten eenige extraordinaire partien totten crijch niet behoorende, ten ſoude tegen malcander niet ſtryden.

Merckt noch dat 't gene vvy hier geſeyt hebben, niet en geſchiet deur genegentheyt om my te becommeren met ſtraffing van oneygen vvoorden, maer houdet veel eer daer voor, dat tegen 't boveſchreven veel can te ſeggen vallen, vvant ſoomen let op 't gene dadelick gebeurt, het bevint ſich dat ſomvvylen extraordinaire middelen totte Domeine vervougt vvorden, en alſt noot is ordinaire incomſt der Domeine tot crijchcoſten, maer acht my tottet begeerde gerocht te zijn, ſoomen mettet gene voorſeyt is genouch can verſtaen de beteyckening der uytheemſche vvoorden Domeine en Finance.

2 HOOFTSTICK.

VANDE GEDAENTEN EN

omſtandigen der Rekencamers en Penningmeeſters, voor ſoo veel als een beginnende Bouckhouder noodich ſchijnt.

DE boveſchreven tvvee ſoorten van rekeningen, te vveten Domeine, en Finance extraordinaire, vvorden by de Vorſten die niet vant grootſte vermeugen en ſyn al in een college of camer gehouden, alvvaermen boven dien noch afveerdicht ſaken van Staet en Iuſticie, met alles vvatter voorvalt: Doch ſulcke camer heet gemeenelick na 't voornaemſte deel datter in gedaen

daen vvort Rekencamer, en haer bevvinthebbers Rekenmeesters of Raden vande Rekening. Maer des Heeren middelen soo vermeerderende datter noch veel Raden by commen, men bevint oirboir die te verdeelen in verscheyden collegen of camers, om in elcke oirdentlick van een besonder stof te handelen. Hier uyt comt datter in groote regieringen veel verscheyden colleгen en Raden zijn, als Raedt van Domeinen, Raedt van Finance, Raedt van Staten, Raedt van Iusticie, Hoogen Raedt, Provincialen Raedt, Priveen Raet, Zee Raet of Admiraliteyt, Crijchraet, met meer ander, die altemael deur een vvelgeregelde Finance haer tractement volcommelick en op behoorlicken tijt ontfangen meugen: VVorden oock gemeenelick (uytgenomen Crijchraet) betaelt uyt de Domeine (die sekerder gaet dan extraordinaire Finance) vvantmense neemt onder den Vorstelicken Staet te behooren.

Na de gemeene oirden soo heeft yder Rekencamer onder haer ettelicke particuliere Penningmeesters met een Penningmeester generael, an den vvelcken de particuliere haer ontfangen penningen leveren, commende alsoo den heelen ontfanck tot eenen, op dat den Heer begeerende te vveten staet van syn penningen, hem by den selven terstont en bequamelick bescheyt gedaen vvorde, ende niet noodich en sy sulcx te vernemen by verscheyden Penningmeesters. Onder de gemeene naem Penningmeester sorteren hier te lande drie voornamelicke species, te vveten Rentmeester, Ontfanger, en Tresorier. Rentmeester is die penningen van Domeine versaemt, Ontfanger die penningen vergaert van extraordinaire Finance. Hier boven is geseyt, hier te lande, om dat de Françoisen het onderscheyt van Rentmeester en Ontfanger niet en gebruycken maer noemen die int gemeen *Receveurs*.

Angaende de naem Tresorier, de vrage mocht syn vvaer in hy van Ontfanger verschilt? Mijn gevoelen is dat Tresorier (na den sin soo die sake nu inde Fransche Finance genomen vvort) op Duytsch soude meugen heeten Betaelder, als een tegengestelde van Ontfanger, vvant hy betaelt des Heeren schulden

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

mette penningen die an hem als Schatvvaerder by de Ontfangers gelevert vvorden. Maer den Ontfanger die de verſaemde penningen levert an een Treſorier of Schatmeeſter, en betaelt daer mede des Heeren ſchulden niet: Gelijck oock den Treſorier die niet en int, als hem den Ontfanger gelt brengt, gemerckt 't een en 't ander niet en is dan verlegging der penningen des Heeren uyt de handen van d'een ſyn Officier tot d'ander. Den Penningmeeſter daer verſcheyden Rentmeeſters haer verſaemde penningen an leveren heet Rentmeeſter Generael. Den Penningmeeſter daer verſcheyden Ontfangers haer verſaemde penningen an leveren heet Ontfanger Generael. Sommige Rentmeeſters generael en Ontfangers generael ſyn oock Treſoriers, ſommige niet, te vveten Treſoriersr als ſy mette verſaemde penningen betalen des Heeren ſchulden: Maer geen Treſoriers, als ſy die geven an eenen Ontfanger noch generaelder, gelijckt in groote Financen gebeurt. Sommige Treſoriers ſyn generael, ſommige niet, te vveten generael als ſy onder hun Treſoriers hebben: Maer geen generael als ſy onder hun geen en hebben.

De gemeenſte regel der inning vant gelt (niet gecollecteert zijnde) gaet aldus toe: De Rentmeeſters en Ontfangers verbinden hun voor een ſeker gage, an den Heer te betalen de penningen der ſchuldenaers diemen hemlien op ſchrift geeft, 't ſy datſe de ſelve crygen of niet, uytgenomen partien vvelcke benevens alle blijckende behoorlicke vliet, by hemlien gedaen, oncrygelick zijn. Hier uyt valt jaerlicx een bequame manier van afrekening, om dat de Penningmeeſters elcke partie heel in ontfanck moeten brengen al of ſyſe in eenmael gantſch ontfangen hadden: Sulcx dat de Auditeurs hoorders van dien hun niet te becommeren en hebben mette geſplitſte brockelingen, gelijckſe gemeenelick vande ſchuldenaers incommen, noch oock met qua betaling, om dat den Penningmeeſter daer voor ſtaet: Maer vveerom daer tegen heeftet tot noch toe ſoo grooten ſvvaricheyt gehadt, te connen bevvyſen de Penningmeeſters de boveſchreven behoorlicke vliet niet gedaen te hebben, datment alop hun ſeggen heeft laten ancommen, uyt oirſaeck vande groote me-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

te menichte der partien des ontfancx, van vvelcker geſtalt men tot noch toe gemeent heeft onmeugelick te ſyn den Heer van elck int beſonder ſoo nauvve kennis te connen crygen als ſoodanige ſaeck vereyſcht, gemerckt het groot vverck 't vvelck ſonder dat inde Rekencamers valt: Maer gebruyckt ſijnde de bouckhouding op de Italiaenſche vvyſe, gelijck vvy daer af voorbeelt ſullen geven, ſoo iſt anders daer me geſtelt, en alles ſonder ſvvaricheyt.

3 HOOFTSTICK.

VAN DE FORM DER PENNING-

meeſters rekeningen in Domeine en Finance extraordinaire.

TIs te vveten datmen hier niet en ſchrijft op d'een ſijde debet, op d'ander credit, als inde Italiaenſche bouckhouding, maer eerſt den heelen ontfanck al vervolgens ſoo verre die ſtreckt, daer in onderſcheyt makende vande verſcheydenheden der cappitelen dieder vallen, als neem ick inde rekening eens Rentmeeſters alle landtpachten beſchreven ſijnde, en vvillende commen tot thiende pacht men ſtelt een nieu opſchrift aldus:

ANDER ONTFANCK VAN THIENDE.

En vvort den ontfanck dickvvils onderſcheyden in ordinaris en extraordinaris; Den ordinaris is als van renten, chynſen, landtheur, en diergelijcke die jaerlicx vveerom ſoo gebeuren, dat de poſten der voorgaende jaren, dienen tot onderrichting ofvoorbeelt der volgende jaren. Extraordinaris ontfanck is die onſekerlick in comt, als boeten, Zeevondt, met ſoodanige ander, vvant hoevvel de opſchriften der cappitelen alle jare oirdentlick vervolgen, Nochtans ſoo en dienen de partien daer in begrepen, niet tot voorbeelt van ſulcke partien der volgende jaren, gelijck inde voorſchreven ordinaris ontfanck. Merct noch dat hoevvel den ontfanck verdeelt is in verſcheyden cappitelen elck van

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

van een beſonder ſpecie, ſoo gebeuret nochtans dickvvils datter veel partien voorvallen vvelcke onder geen van al die cappitelen eygentlick en behooren, ofte ſelden commen om cappitelen daer af te maken, ſulcx datmen ſoodanige ten einde van yder ontfanck vergaert onder een cappitel geſeyt *Extraordinairen*, daermen by verſtaet partien die niet en behooren onder eenige der ordinaris cappitelen in dien ontfanck begrepen. Na den heelen ontfanck volght de heele uytgaef met dergelijcke onderſcheyt. Merckt noch als voor gemeene regel onderhouden te vvorden, dat den ordinaris ontfanck en uytgaef van yder rekening jaerlicx geſtelt vvort 't een jaer alſt ander (uytgenomen als ſomvvylen inde Domeinen ſelf vermeerdering, vermindering, of verandering valt) en dat niet alleen int vervolgh der partien, maer oock in yder partie mettet ſelve vervolgh der vvoorden, alleen veranderende de veranderlicke, als daert noodich valt naem des pachters, prijs des pachts met diergelijcke, en dat tot deſen einde: 'T is 't gebruyck datmen int hooren van ſulcke rekening, nevens de ſelve neemt noch een oude des voorgangen jaers, met vviens ordinaris partien d'ander ordinaris partien overcommende, men is verſekert datter de behoorlicke partien al zijn, en an 't inhoudt van dien niet vergeten en is, 't vvelck ſoo licht niet en ſoude vallen, alſmender de boveſchreven gelijckheyt der partie en ſelfheyt der vvoorden niet in vervolght en hadde, vvant al vvarenſe teenemael van een ſelve beteyckening, ſoo vallet nochtans voor de hoorders moeyelick ſulcx te moeten onderſoucken om verſekert te zijn. Merckt noch dat al en hadde den Rendant niet ontfangen noch betaelt het ordinaris daer hy laſt af heeft, ſo ſtelt hy hem evevvel ſulcx volcommelick ontfangen en betaelt te hebben. Deſe gelijckheyt ſlaetmen ſoo nau gade, datmen van ordinaris partien daer dat jaer gantſch niet af in gecommen en is, evevvel 'tgeſchrift ſtelt, ten laetſten daer by vougende eenige vvoorden als deſe: Doch vvant dit Iaer hier af niet gecommen en is om ſulcke en ſulcke redenen, ſoo vvort dit hier alleenelick geſtelt by memorie. D'oirſaeck ſoodaniger manier van doen is, dat by aldien ſulcx niet en ſtonde in deſe rekening, vvelcke dienen

nen ſal tot onderrichtingh der rekeningh des volgenden jaers, vvaer in vande ſelve partie miſſchien vvat ſal ingecommen zijn, ſo ſoude dat ſchynbaerlick meugen vergeten vvorden. Voort ſo den Rendant om der huerlingen overdracht van pacht, of deyling van gepachte landen en diergelijcke, in ſyn rekening ſplitſing maeckt, als van morgentalen, ſommen, pachters, of ſulcx alſt vveſen mocht, 't is al tegen de regel, veroirſakende benevens meerder moeyte der hoorders, noch onſekerheyt int beſluyt: Sulcx datmen in ſommige rekencamers, rekeningen met te veel ongelijckheyt den Rendant ongeſloten vveerom levert, hem belaſtende die na behoorlicke ſtijl te verbeteren.

Tot hier toe is verclaert 't gene my oirboir docht als begin voor een Bouckhouder in Coopmanſchap na de Italiaenſche vvyſe, vvelcke van rekening in Domeine geen kennis hebbende, nochtans hem in bouckhouding der ſelve meent te oeffenen: 'T is vvel vvaer datmen hier noch ſoude meugen ſeggen hoe de geformeerde Rekencamers hebben haer Officiers, als een Preſident, Rekenmeeſters, Auditeurs, Correcteurs, Greffier, Clercken, en Deurvvaerders, voort vvat yders ampt is, hoe de rekeningen gehoort, geexamineert, geappoſtilleert, ſvvaricheden gedecideert, en betalingen geatteſteert vvorden, metſgaders de vvyſe vant ſluyten, en ander omſtandigen dies angaende. Maer vvant dat vvyder ſtreckt dan hier myn voornemen vvas, ſoo meugen ſy dieder breeder vvetenſchap af begeeren, leſen geſchreven ordonnantien en inſtructien van Rekencamers dieſe crygen connen, of anders gedructe boucken daer af uytgaende: Eenige der ſelve my ter handt gecommen ſyn duſdanich:

Guidon general des Finances.
Annotations ſur le Guidon general des Finances.
Receul des Finances.
Traicte des tailles.
Le 12 Livre de Code Henri.
Le veſtige des Finances, deſcrit au Treſor de la Chancellerie.

Om nu totte ſaeck te commen ſoo ſal ick voor al dit verclaren:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

4 HOOFTSTICK.

VAN WAT GEDAENTE EN

beteyckening in deſe bouckhouding van Domeine genomen vvort Capitael en Caſſier.

TIs te vveten dat ick hier int gemeen opſicht genomen heb totte Coopmans beprouſde vvyſe van bouckhouding, en bevindende dat hy ſyn Iornael begint met capitael, gelijckmen hier vooren ſiet, luydende d'eerſte partie aldus: Verſcheyden partien debet per capitael: Maer de tvveede Capitael debet per verſcheyden partien: En ick dit vvillende navolgen, heb overdocht vvat partien hier des Vorſts Capitael ſullen maken, en lettende opt voornemen, te vveten dat vvy trachten na jaerlickſche rekeningen deur vvelcke vvy geduerlick vvillen vveten hoe alle caſſen der Penningmeeſters geſtelt zijn, ſoo heb ick hier voor capitael genomen 't gereet gelt datter by den Treſorier in caſſe moet zijn, met alle tegenvvoordige ſchulden: En voor capitael debet, alle Crediteurs, even gelijck den Coopman daer toe oock neemt gereelt gelt met Debiteurs en Crediteurs. Doch is te vveten dat vvy in dit capitael vant eerſte jaer niet berekent en hebben ſilvervverck, juvveelen, en ander meublen, noch oock het capitael of vveerde der landen en ſaken daer jaerlickſche incomſt op gegront is, uyt oirſaeck dat ons ſulcx niet voorderlick en ſoude ſyn totte kennis vande boveſchreven geſtalt der caſſen. Maer by aldien daer na renten gecocht of vercocht vvierden, angeſienmen den cooper of vercooper daer af te boucke Debiteur of Crediteur ſoude ſtellen, ſoo volgt daer uyt ſoodanige hooftſommen int capitael des begins der ander boucken van ander Iaren te moeten commen.

Angaende ymant mocht ſeggen dat de voorſchreven vveerde der landen en ſaken daer de jaerlickſche incomſt op gegront is, voort ſilvervverck juvveelen en ander roerende goeden oock vvare deelen van het recht capitael zijn, dat mach oock ſo genomen

men vvorden, maer niet int anſien vant boveſchreven daer vvy na trachten: VVant gelijck den Coopman een ander beſonder inſien heeft op ſijn capitael in eenige compaignie, dan op ſijn ander capitael dat hyder buyten heeft, alſoo vvy oock hier in ſtof van Domeine.

Merckt noch dat ick geen goeden noch Crediteurs van vvegen de diſpenſe in vveſen, hier in capitael en brengh: 'T is vvel vvaer dat ymant mocht ſeggen, by aldien den Treſorier al die Crediteurs betaelde, en die gecochte goeden niet betaelt en hadde, dat ſulcx verandering ſoude veroirſaken in ſyn caſſe, en vervolgens int capitael van Domeine, deur dien de caſſe daer in gebrocht vvort, en daerom de reden te vereyſſchen de ſelve ſchulden en goeden in dit capitael te ſtellen: Maer d'oirſaeck vvaerom ſulcx gelaten vvort is deſe: Te vveten dat vande diſpenſe ſoo vvy hier na ſeggen ſullen, een beſonder bouckhouding is, vvaer in de reden meer vereyſcht ſulck capitael te brengen dan in Domeine, om de rekeningens vville diemen daer houdt met Crediteurs, vvelcke inde rekening van Domeine niet en commen: Doch is te vveten datmen int ſtaetmaken het capitael der diſpenſe, vervougen ſal by 't capitael van Domeine, om de verandering des capitaels int geheel op dat jaer volcommelick te ſien, gelijck daer af inde volgende ſtaetmaking breeder geſeyt ſal vvorden.

Belangende Caſſier, om hier in den Coopman te volgen, ſoo nemen vvy in die plaets den Treſorier, vvelcke gelijck des Coopmans Caſſier te boucke debet noch credit en ſtaet, maer vvel de caſſe, om de redenen van dies vooren verhaelt. Angaende ymant dencken mocht de particuliere Rentmeeſters altemael Caſſiers des Vorſts te vveſen, ſo vvel als haer Generael den Treſorier, en datmen daerom in plaets van hemlien namen behoort caſſe te ſtellen, gelijck vanden Treſorier gedaen vvort. Hier op is int gemeen geantvvoort in het 5 Hooftſtick des Coopmans bouckhouding.

Om nu totte ſaeck te commen, ſoo is te vveten dat ick dit voorbeelt der bouckhouding in Domeine cort ſal maken, ne-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

mende onder eenen Treſorier alleenelick drie Rentmeeſterſchappen, als van Nieuſtadt, Hoogenhuyſe en Svvanenborch, ſtellende voort in elck Rentmeeſterſchap ſoo vveynich partien als my tot verclaring des voornemens genouch dunckt.

5 HOOFTSTICK.

DE MANIER VANT STEL-

len der partien int Iornael van Domeine.

VOor al is te vveten dat vvy om de dadelicke bouckhouding der Domeinen van SYN VORSTELICKE GENADE des eerſten jaers an te vangen, en 't capitael te formeren, ons niet en hebben vvillen antrecken de verachterde Pachters en ander Schuldenaers, noch die te boucke Debiteurs ſtellen, 't vvelck met een groote menichte van oude quade ſchulden en onſeker partien, een groote moeyte gevveeſt vvaer van luttel voordeels, maer men heeft om ſulcx te ſchuvven ('t vvelck ſchijnt dat voor gemeene regel ſoude meugen gevolght vvorden by de gene die dergelijcke bouckhouding anvangen) doen rekening ſluyten den Treſorier met al de Rentmeeſters, tot op den laetſten dach des jaers, 't vvelck vvas den 31 December 1603, makende elck van hemlien Debiteur van 't gene hy by ſlote ſchuldich bleef, doch latende ygelick in ſijn geheel angaende hun pretenſien van bancquerouten met quade ſchulden hemlien niet angaende, en alles vvattet vveſen mocht, vvaer af men corts daer na een einde maecte, en 't gene hemlien daer af quam, vviert op hun credit gebrocht: En hier me vvaren de verachterde Debiteurs daermen me anvinck vveynich in getale, ſonder verachterde pachters. Maer inden anvang des Iornaels vant tvveede jaer, vvierden gebrocht al de verachterde Debiteurs des eerſten jaers, en inden anvang der Iornalen van elck der volgende jaren, altijt de verachterde ſchulden van al de voorgaende. Nu dan den anvang vant Iornael des eerſten jaers, dit verſchil hebbende vant Iornael der ander Iaren, en dattet in bedencken

ſtont

ſtont vvelcke vvyſe van beyden men hier tot voorbeelt oirboirlicxt mocht nemen, ſoo heb ick vercoren de manier vallende int tvveede jaer, en ander volgende, te vveten daer de verachterde pachters Debiteurs in commen, om dat die vvyſe jaerlicx gevolght moet vvorden, en dat d'ander maer eens ontmoetende, genouch verſtaen ſchijnt deur 't gene boven geſeyt is. Sulcx dat inde beſchryving van des volgenden Iornaels eerſte partie aldus beginnende: Verſcheyden partien debet per Capitael, en anvangende mettet Rentmeeſterſchap generael, ſoo vvorden eerſt geſtelt de verachterde Debiteurs der voorgaende jaren: Daer na de Ordinaris Debiteurs des tegenvvoordich jaers ſorterende onder 't ſelve Rentmeeſterſchap generael: Hier achter volght het Rentmeeſterſchap van Nieuſtadt, daer na van Hoogenhuyſe: Ten derden van Svvanenborch, in yder van vvelcke oock eerſt commen de verachterde Debiteurs der voorgaende jaren, daer na de ordinaris Debiteurs des tegenvvoordich jaers, als blijckt int ſelve Iornael.

Merct noch dat hoevvel de Rentmeeſters volgende haer inſtructie, moeten verantvvoorden voor alle ſchulden, en dat met heele ongebroken partien der ordinaris Debiteurs en Crediteurs, nochtans lettende opt einde, namelick dat vvy geduerlick vvillen vveten vvat gelt ſy in caſſe moeten hebben, ſoo anſien vvy de ſaeck hier op ſyn Caſſierſche by den Coopman (alvvaer ſulck verbant niet en valt) hemlien niet meer Debiteur noch Crediteur makende, dan van datſe dadelick ontfangen en betalen, blyvende daerentuſſchen 't verbant in ſyn geheel.

Deſe eerſte groote partie des Iornaels beſchreven zijnde, ſoo volght de tvveede der Crediteurs aldus anvangende: Capitael debet per verſcheyden partien, alvvaer de verachterde Crediteurs in elck Rentmeeſterſchap oock altijt vooren commen, daer na die des loopenden jaers.

Voort is te vveten dat de Rentmeeſterſchappen in elcke der boveſchreven tvvee groote partien, met ſulcken vervolg geſtelt vvorden gelijckſe ſtaen inde generale rekeningen van Domeine deur den Treſorier ten bureele gelevert: Boven dien ſyn de par-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

tien in elck Rentmeesterschap hier met sulcken oirden, als in der Rentmeesters bureelsche rekeningen: Dat is, gelijck in des Tresoriers generale rekening eerst comt het Rentmeesterschap van Nieustadt, daer na Hoogenhuyse en Svvanenborch, alsoo comt hier oock eerst Nieustadt, daer na Hoogenhuyse en Svvanenborch, met gelijcke oirden. Boven dien gelijck inde particuliere rekening des Rentmeesterschaps van Nieustadt, eerst comt Landtpachten, ende inde selve voor al 't eerste parceel, daer na het tvveede, alsoo oock hier, en dit om dat dese bouckhouding op de Italiaensche vvyse, mette bureelsche te gerieviger overcomming soude hebben.

Noch is te vveten dat de opschriften der Rentmeesterschappen gestelt syn met groote uytstekende capitale letters, om daer deur te sien vvaer de partien van yder Rentmeesterschap haer begin hebben, int vvelck noch seker oirden gageslagen vvort van dese gedaente: 'T is te vveten dat de opschriften der Rentmeesterschappen inde boveschreven tvvee eerste groote capitale partien tvveemael commen, eerst van vvegen de voorschreven Debiteurs, daer na van vvegen de Crediteurs: Nu op dat alsmen het Iornael open slaende een van dese opschriften siet, altijt bekent sy in vvelck der voorschreven tvvee gedeelten datmen is, soo syn die capitale letters van tvveederley form, d'eerste rechtstaende, d'ander scheef, in vvelcke plaets yder sulcke verscheydenheyt mocht gebruycken als hem goet docht: Hier me can de gene die dickvvils int bouck siet, en 't vervolgh der Rentmeesterschappen int hooft heeft, gerievelicker vinden alle noodige persoonen offaken dan deur den A, B, C, diemen daerbenevens alst noot is noch gebruyckt.

Merct noch dat in desen Iornael des jaers 1606, de verachterde Debiteurs en Crediteurs alleenelick getrocken syn uyt de sloten des Schultboucx vant jaer 1604, 't vvelck na de gemeene vvyse behoort te vvesen uyt de sloten des naest voorgaenden jaers 1605, vviens resterende Debiteuren hier niet vermelt en zijn, vvaer deur oock de Rentmeesters soo vvel generael (die onder casse verstaen vvort) als particulier, by dese Debiteuren niet

niet en commen, om dat vvy nemen haer floten van over een jaer dats 1604 voldaen te vveſen, en alleen ſchuldich te blyven int naeſt voorgaende jaer 1605, vviens Debiteurs noch Crediteurs als geſeyt is hier niet beſchreven en vvorden. D'oirſaeck vvaerom ickt acht ſulcx voor gemeene regel in bouckhonding van Domeine vereyſcht te vveſen, ſal verclaert vvorden in 8 Hooftſtick.

Nadiennmen de verpachtingen van Thienden int begin des jaers niet en doet, maer vijf oft ſes maenden daer na, ſoo ſyn pachters en pryſen der pachten dan onbekent, vvaer deur ſulcke partien int begin des jaers niet connende met d'ander volcommelick ten Iornale gebrocht vvorden, ſoo ſteltmen alleenelick geſchrift, ſonder namen der pachters en pryſen, hun plaetſen vvit latende, diemen daer na vervult als pachters en pryſen bekent zijn, ſgelijcx oock doende met ander partien daer yet in gebreeck.

De boveſchreven tvvee groote partien van capitael debet en credit ten Iornale geſtelt vveſende, 't vvelck int begin van elck jaer t'eenemael vervolgens gedaen can vvorden, ſoo iſſer een groot deel vant Iornael des ſelven Iaers volbrocht, vvant daer na volght het derde deel, in 't vvelckmen dagelicx ſchrijft alle partien (gelijck oock in coophandel) ſooſe te vooren commen, vvelcke benevens eenige extraordinairen ondertuſſchen vallende, ſyn van ontfanck en betaling der voorgaende Debiteurs en Crediteurs, die alle maende deur de Rentmeeſters in hun Maentſtaten overgeſonden vvorden.

Angeſien de penningen by den Penningmeeſter vrouger ontfangen zijn, dan de Maentſtaet den Bouckhouder te handt comt, ſoo volght hier uyt dat ſulcke partie ten Iornale beſchreven ſijnde, den dach die eerſt ſtaet jonger of later is dan de volgende: Als by voorbeelt, de Maenſtaet die int volgende Iornael den Bouckhouder te handt gecomen vvas op den 8 Februarius, is van drie ſommen by den Rentmeeſter ontfangen op den 2. 10. en 12 Iannarius: En tvvee partien betaelt op den 12 en 14 Ianuarius. 'T vvelck alſoot uyterlick ſoude ſchynen te ſyn tegen

d'oirden

d'oirden inden Iornael vereyscht, soo is tot onderscheyt de Maent des dachs op vvelcke de Maentstaet ontfangen vvas met groote letter geschreven, maer de maenden der dagen op vvelcke de penningen ontfangen vvierden met cleyne letter, gelijck men siet.

VVant den Rentmeester in syn overgeleverde Maentstaet stelt het gene hy anden Tresorier betaelt heeft, en dat den Tresorier de selve penningen oock inden ontfanck sijns Maentstaets brengt, soo volgt hier uyt datmen int stellen dier tvvee Maentstaten ten Iornale soodanige partie in d'een of d'ander Maentstaet moet uyt laten, vvant anders soude hy van een betaling tvveemael credit gemaeckt vvorden. Maer vvant nu de vraegh mocht syn uyt vvelcke Maentstaet van beyden dit by gemeene regel altijt sal geschreven vvorden, soo nemen vvy 't selve billichlick uyt des Tresoriers, om dat sulcx als de tvvee partien overeencommen, bevesting is de betaling gerechtelick geschiet te vvesen.

De dispense der Hofhouding gedaen op een Maent, vvort int Iornael vanDomeine op den laetsten dach der selve in een somme ten Iornale gestelt, gelijck de oncosten des Coopmans. Maer vvant dese dispense een grooten handel is, daer hem den Bouckhouder der Domeinen niet me en becommert, soo vvordender besonder Bouckhouders op de Italiaensche vvyse over gestelt, daer af ick hier na breeder seggen sal.

Alsoo dese stof nieu vvas, my heeft oirboir gedocht inden anvang des Iornaels te stellen een Cortbegrijp vande oirden diemen daer in sal houden, dienende soo vvel om int schryven altijt een gelijcke voet gevolgt te vvorden, als voor my selven om mijn verdochte gemeene oirden niet te vergeten, oock voor SYN VORSTELICKE GENADE, mette gene dieder kennis af mochten behouven.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

6 HOOFTSTICK.

DE MANIER DER OVERSET-

ting uyt het Iornael int schultbouck van Domeine.

DE manier der overſetting vande partien in Domeine, is gelijck d'overſetting in coomſchap hier vooren beſchreven, maer vvant in Domeine anders dan in coomſchap can vallen een oirdentlick vervolgh der poſten van groote bequaemheyt, ſulcx dat de boucken van vervolgende Iaren met malcander een groote gelijckheyt hebben, ſoo ſal ick daer af verclaren 't gene my nu beſt dunckt, vveſende de manier ſooſe hier dadelick gebruyckt vvort.

Voor al geſtelt ſijnde d'eerſte poſte van capitael, ſoo volght d'overſetting des Rentmeeſterſchaps generael, 't vvelck ſtaende als opſchrift met groote capitale letters, ſoo volgen de opſchriften der poſten daer onder ſorterende, eerſt van caſſe, daer den Treſorier onder verſtaen vvort, daer na ſulcke Debiteurs als het Iornael anvvijſt, te vveten eerſt Davit de Ionge, achter hem Vincent Pieters, en ſoo voorts totten laetſten. De Debiteurs aldus overgeſtelt ſijnde, ick comme totte Crediteurs ſorterende onder 't ſelve Rentmeeſterſchap generael, vveſende d'eerſte in des Iornaels tvveede groote partie, vvelcke al overgeſtelt ſijnde, ick vervough ten laetſten daer noch by de opſchriften van poſten die voorgaende rekeningen my thoonen int ſelve Rentmeeſterſchap generael te vallen, als neem ick Diſpenſe vande Keucken, Diſpenſe van des Heeren Camer, Diſpenſe vande Stal, Diſpenſe vande Hondejacht, Diſpenſe vande Vogeljacht, Diſpenſe der Rekencamer: Daer na Zeepartien, Boeten, en ten laetſten Extraordinaire partien des Rentmeeſterſchaps generael, dienende deſe poſte voor partien die ſelden commen, en onder geen van d'ander poſten en ſchynen te behooren. Maer ſoo voorgaende boucken aenvveſen meerder onderſcheyt der po-

ſten noodich te vveſen, men ſoude meer ſulcke opſchriften ſtellen. Ende is te vveten dat deſe laetſte negen opſchriften der poſten, voor 't eerſte ſyn ſonder ſomme of dadelicke partie daer onder, dienende alleenelick tot plaetſen die bevvaert ſyn voor partien vvelcke daer na onder de ſelve commen ſullen.

Aldus gedaen ſijnde d'overſetting des Rentmeeſterſchaps generael, ſoo volght d'overſetting der particuliere, als des Rentmeeſterſchaps van Nieuſtadt, vvaer in oock eerſt geſtelt vvort het opſchrift der poſte des Rentmeeſters van dien: Daer na der Debiteurs; Achter vvelcke volgen de Crediteurs: En ten laetſten de opſchriften van poſten die voorgaende rekeningen my thoonen int ſelve Rentmeeſterſchap noodigh te vveſen, 't vvelck hier alleenelick is neem ick Extraordinaire partien des Rentmeeſterſchap van Nieuſtadt. Daer na ſtel ick op dergelijcke voet oock over de partien van al d'ander Rentmeeſterſchappen: Ten laetſten vervough ick daer noch by 't opſchrift der poſte van vvinning en verlies.

Merckt noch dat hoevvel het in Coopmans bouckhouding een gemeen gebruyck is, den dach van yder partie die ten Iornale ſtaet, oock te ſtellen inde overgedregen partie int Schultbouck, nochtans ſoo en volgen vvy dat niet volcommelick int overſetten der Maentſtaten dieder commen int derde deel des Iornaels, maer ſtellen daer voor de Maent daer de ſtaet af is: Als by voorbeelt de partie int volgende Iornael vanden 8 Febr. bedragende 230 ℒ, en vveſende een Maentſtaet van 't gene inde Maent Ianuarius van verſcheyden perſoonen ontfangen is by Reynier de Leeu, ende anden Bouckhouder behandight op den voorſchreven 8 Febr. Deſe partie overgedregen vveſende int Schultbouck, ſoo en vvort daer niet by geſtelt dien 8 Febr. maer de maent Ianuarius, ſonder eenigen ſekeren dach: Ten eerſten om dat den ontfanck der gedeelten van deſe partie op verſcheyden dagen in Ianuarius geſchiet is: Ten anderen om dat hier me int Schultbouck claerder blijckt vvat yder Maents ontfanck en betaling bedraecht, dan of in plaets des eygen Maents een ander ſtonde, als den boveſchreven 8 Februarius. Doch is noch te

vveten

vveten dat in d'overſetting des credits, dats der beſonder perſoonen die betaelt hebben, elcken dach comt int Schultbouck gelijckſe ten Iornale ſtaet; al 't vvelck de natuerlicke oirden ſchijnt te volgen.

De boveſchreven tvvee eerſte groote capitale partien des Iornaels aldus int Schultbouck overgeſet ſijnde, ſoo merckt nu vvat beſonders in Domeine, dat in Coomſchap ſoo niet vallen en can, te vveten datter voor dit jaer geen ander nieuvve poſten meer by commen en ſullen, maer alle partien des dagelickſchen handels vant derde deel des Iornaels, ſullen ſyn vervullingen der boveſchreven poſten: Inder vougen dat elck Schultbouck jaerlicx in hem ſal hebben al de Rentmeeſterſchappen oirdentlick achter malcander volgende 't een jaer als 't ander, vvaer af het eerſte altijt is het Rentmeeſterſchap generael, daer na het Rentmeeſterſchap van Nieuſtadt, en ſoo voorts met d'ander: Oock is in yder Rentmeeſterſchap 't vervolgh der Debiteurs en Crediteurs met ſulcken oirden, gelijckſe inde bureelſche Rekeningen commen, niet tegenſtaende ontfanck en uytgeven hier met brockelingen comt, ſooſe de Rentmeeſters in haer Maentſtaten overſchryven ontfangen en betaelt te hebben, daert inde bureelſche rekeningen heele partien zijn, om de redenen elders verclaert, vvaer uyt kennelick is dat de gene die deſe Schultboucken veel handelen, of daer me ommegaen, lichtelick int gedacht connen prenten de gemeene form en geſtalt daer in begrepen, om van alle partie daer queſtie af is, terſtont de plaets te vinden daerſe ſtaet of geſtelt moet vvorden, en dat ſonder den A, B, C, te moeten gebruycken, die tot meerder overvloet daer noch nevens gaet. Oock is kennelick dat de reſten van alle Crediteurs en Debiteurs, ſoo vvel Pachters als Rentmeeſters, geduerlick voor oogen ſtaen, om ygelick t'alder uyren alſt noodich is te meugen manen, vvant 't verſchil tuſſchen de ſommen des debets en credits de begeerde reſt anvvijſt.

Angaende ymant dencken mocht deſe oirden te ſullen gebroken vvorden, vvanneer een ſijde volſchreven ſijnde datmen de reſt des ſlots moet overdragen verre van daer buyten dat Rent-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

meesterschap. Hier op vvort geseyt dat sulcke overdraging by slote hier soo niet en sal gebeuren als in coomschap, om de regels vville inhoudende dat elck Rentmeester soo Generael als particulier int jaer ten hoochsten maer tvvaelf Maentstaten over en sendt, vvaer uyt volght dat des Tresoriers poste dats de casse, in elck jaer altijt van tvvaelf partien in debet is, met noch tvvaelf in credit, en vvant elcke partie altijt maer een regel en behouft, soo vveetmen dat in die poste opt jaer over elcke sijde maer tvvaelf regels en commen: En soo veel en souder oock ten hoochsten maer connen vallen inde poste van yder particulier Rentmeester, ten vvaer dat de penningen die syn Maentstaten inhouden anden Tresorier betaelt te vvesen, uyt de selve Maentstaten niet te bouck gestelt en vvorden, maer uyt die des Tresoriers om de redenen daer af hier vooren verclaert, vvaer uyt volght dat soo dickvvils hy int jaer betaling anden Tresorier doet, soo veel regelen meer inden credit van syn poste te connen vallen: Inder vougen dat by aldien sulcke betaling met elcke Maentstaet eens gebeurde, dat seer dickvvils vvaer soo souden-der 24 regelen zijn: Sgelijcx is oock te vervvachten van d'ander posten: Maer op een sijde connen veel meer dan 24 regelen staen, vvaer deur men lichtelick can voorsien datter geen overdraging van slote noodigh en valt: Doch soot anders gebeurde deur eenige plaetsen te cleen genomen te hebben, of deur dien-der int oversetten der tvvee eerste groote capitale partien des Iornaels eenige posten vergeten vvaren, of diergelijcke, dat sal selden commen, en souden achter de laetste posten des Schultboucx meugen gestelt vvorden sonder groote onoirdening te veroirsaken: Of die sulcx noch vermyden vvilde, mocht ten einde der posten van elck Rentmeesterschap tvvee ledige sijden laten, om daer in by aldient noodich viel, sulcke versuymde partien in haer eygen Rentmeesterschap te brengen. Maer sooder noch eenige nieuvve posten by moesten commen, mette voorgaende geen gemeenschap hebbende, als neem ick een nieu Rentmeesterschap voorgevallen int loopende jaer, deur coop, erfnisse, of vercryging van ander landen, sulck Rentmeesterschap

soude

ſoude ſonder eenige onoirdening int Schultbouck volgen achter d'ander. Noch ſal ick hier ten laetſten by vougen mijn gevoelen angaende de eenderley form dieder in een Vorſtelicke bouckhouding oirboir is. Verſcheyden Bouckhouders in coomſchap gebruycken verſcheyden manier en form van beſchryving der partien, d'een ſtelt den dach boven de poſte, d'ander op de cant, d'een ſeght int Iornael Caſſe debet per Pieter, d'ander Per caſſe an Pieter: D'een linieert ſyn boucken anders als d'ander met diergelijcke, ende hoevvel het al op een ſelve beſluyt uyt comt, nochtans acht ick oirboir in een Vorſtelicke bouckhouding daer verſcheyden Bouckhouders in zijn, dat die altemael een ſelve oirden volgen, op dat in vvelcke bouckhouding men ſiet, overal een ſelve gemeene regel ſy: Sulcx dat ſomen oirboir verſtonde yet te veranderen, datmen die verandering by elcken behoort te doen gebruycken: Ende ſo een der Bouckhouders hem liet duncken ſyn vvyſe beſt te vveſen, hy mocht trachten 't ſelve alſo by d'ander te doen angenomen vvorden, maer dat niet vvillende vallen, 't vvaer oirboirder te volgen 't gene hem ſo goet niet en docht, dan ſulck beter, ongelijck ſijnde van d'ander, alleen te doen.

7 HOOFTSTICK.

VANT VOORBEELT DES

Iornaels en Schultboucx in behoorlicke form beſchreven.

Tot hier toe geſeyt hebbende vande eygenſchappen des Iornaels en Schultboucx, vvy ſullen de ſelve tvvee boucken in behoirlicke form beſchryven, als volght.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

IORNAEL
IN DOMEINE
OP DE ITALIAN-
SCHE WYSE.

DES DOORLUCHTICH-
STEN &c. VANDEN JARE 1606.

Doch en ſullen daer in niet commen partien van ontfanck en betaling geſchiet in dit Jaer 1606 die verſchenen zijn int Jaer 1605, welcke int Jornael van 't ſelve Jaer 1605 geſtelt ſullen worden.

Voort ſullen in deſen Jornael van 1606, noch commen partien van ontfanck en betaling geſchiet int Jaer 1607, die verſchenen ſyn in dit Jaer 1606, welcke int Jornael van 1607 niet geſtelt en ſullen worden: Ende dit om de redenen verclaert int Cortbegryp hier achter.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP DESES IORNAELS.

ANgesien dese boucken jaerlicx vernieut worden, om te sien haer overeencommingh mette sloten der Penningmeesters rekeningen ten bureele gedaen, en dat ten einde des tegenwoordigen Iaers 1606 veel onbetaelde schulden sullen zijn, van wegen veel partien opt laetste vant Iaer verschynende, diemen met veel schrijv ens al soude moeten overdragen int Iornael en Schultbouck des volgenden Iaers 1607: Soo wort hier oirboor verstaen, sulcke bouckstuytingh niet eer te doen dan ten einde vant selve volgende Iaer 1607, ende alleenelick staet te maken vant tegenwoordich Iaer 1606 sonder bouckstuytingh, want datter dan overschiet sal schijnbaerlick weynich zijn, en niet veel schrijvens hebben om inde voornomde boucken des volgenden Iaers 1607 over te dragen: Sulcx datmen geduerlick in twee Iornalen en twee Schultboucken schrijven sal, na luyt der verclaringh gedaen onder den tijtel hier vooren. Die verstaen zijnde, soo sal nu vande verdeeling deses Iornaels geseyt worden, 't welck drie deelen hebben sal.

Het eerste deel inhoudende alle Debiteurs, die tweederhande zijn, Eerstelick die als restanten bevonden worden by slote des boucxvanden Iare 1604. En ordinaris Debiteurs deses loopende Iaers 1606.

Het tweede deel inhoudende alle Crediteurs, die oock tweederhande zijn, Eerstelick die als restanten bevonden worden by slote des boucx vanden Iare 1604. En ordinaris Crediteurs deses loopenden Iaers 1606.

Het derde deel inhoudende al de partien der handelingen des voorschreven Iaers 1606, met sulcken oirden gelijckse dagelicx ontmoeten, wesende ontfanck vande Debiteurs des eersten deels, en betalingh ande Crediteurs des tweeden deels, metten extraordinaris ontfanck en uytgave daer noch byvallende.

En syn dese rekeningen gemaeckt in ponden schellingen en penningen Artois, daer af de veertich grooten vlaems maken een pont, en twaelf penningen een schellinck.

HET

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

HET EERSTE DEEL DESES IORNAELS INHOVdende alle Debiteuren die tvveederhande zijn: Eerstelick die als restanten bevonden vvorden by slote des Schultbouex vanden Iare 1604. En ordinairis Debiteurs des loopenden Iaers 1606.

			£	ß	₰
0	IAN.	*Verscheyden partien debet per capitael* 17550 £ 0 ß 0 ₰, *deur dat ten voornoemden dage staet van goet gemaeckt Zijnde, in vvesen bevonden vvorden de navolgende partien van Debiteurs, vvaer af van elcke int besonder breeder verclaring blijckt inde pachtcedulen, contracten en documenten daer af in vvesen.*			

RENTMEESTERSCHAP GENERAEL.

DEBITEVRS DIE ALS RESTANTEN *bevonden vvorden by slote des Schultboucx vanden Iare 1604.*

Vytheemsche Debiteurs

2		*Davit de Ionge tot Cuelen verschynende den 1 Maerte 1603*	200	0	0
2		*Vincent Pieters in Denemarck verschynende den 1 April 1604*	300	0	0

ORDINARIS DEBITEVRS DESES *loopenden Iaers 1606.*

Renten op Landtschappen en uytheemsche persoonen.

4		*Saxen verschynende den 1 Maerte 1606 - -*	600	0	0
4		*Gelderlant verschynende den 1 April 1606 - -*	700	0	0
2		*Davit de Ionge te Cuelen verschynende den 1 Maerte 1606*	400	0	0
2		*Vincent Pieters in Denemarck verschynende dē 1 April 1606*	500	0	0

RENTMEESTERSCHAP VAN NIEVSTADT.

DEBITEVRS DIE ALS RESTANTEN *bevonden vvorden by slote des Schultboucx vanden Iare 1604.*

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			£	ß	₰
12		*Herman Clocke verſchynende den 1 Octob. 1603* -	30	0	0
14		*Daniel de VVilde verſchynende den 31 Decemb. 1602* -	50	0	0
14		*Davit Coenſen verſchynende den 31 Decemb. 1603* -	70	0	0
14		*Reynout van Cuelen verſchynende den 12 Auguſt. 1603* -	60	0	0

ORDINARIS DEBITEVRS DESES
loopenden Iaers 1606.

Landtpachten verſchynende den 1 Octob. 1606.

14		*Pieter vanden Berge* -		1e *parceel*	1e.	*Iaer van* 7	200	0	0
16		*Ioos de Hondt* - -		2.	1.	7	400	0	0
16		*Andries van Damme* - -		3.	1.	7	300	0	0
16		*Matheus de Voocht* - -		4.	3.	7	250	0	0
16		*Ioos de Hondt* - -		5.	2.	7	360	0	0

Verſcheyden pachten verſchynende den 1 October 1606.

16		*Ian de Haen van pacht der Wynaccys* - -	340	0	0
18		*Claes de Moor van pacht der Bieraccys* - -	4500	0	0
18		*Cornelis Sibrants van pacht der Crane* - -	100	0	0
18		*Frederick Boom van pacht der Wintmolen* - -	800	0	0

RENTMEESTERSCHAP VAN HOOGENHVYSE.

DEBITEVRS DIE ALS RESTANTEN
bevonden vvorden by ſlote des Schultboucx vanden Iare 1604.

24		*Baſtiaen Verbanck verſchynende den 1 Octob. 1601* -	40	0	0
24		*Omaer vande Walle verſchynende den 31 Decemb. 1602*	100	0	0
26		*Iaſon Corneliſſen verſchynende den 1 Octob. 1602* -	200	0	0

ORDINARIS DEBITEVRS DESES
loopenden Iaers 1606.

Verſcheyden pachten verſchynende den 1 Iunius 1606.

26		*Aernout de Cock van pacht der Wynaccys* - -	500	0	0
26		*Thomas Lauvvers van pacht der Bieraccys* - -	3800	0	0
26		*Mathys de Roo van pacht der Watermolen* - -	1000	0	0

RENT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

RENTMEESTERSCHAP VAN SVVANENBORCH.

DEBITEVRS DIE ALS RESTANTEN *bevonden vvorden by slote des Schultboucx vanden Iare 1604.*

32			*Carel Pieters verschynende den 1 Meye 1603* -			£ 120	s 0	d 0
32			*Willem Ianssen verschynende den 1 Meye 1602* - -			250	0	0
32			*Adam Verbrugge verschynende den 10 Iunius 1603* -			460	0	0

ORDINARIS DEBITEVRS DESES *loopenden Iaers 1606.*

34			*Erschynsen van Svvanenborch in somme verschynende den 10 Maert 1606* - - - -			400	0	0

Dyckettingen verschynende den 1 Iunius 1606.

34			*Adam de Bock* - -	1e *parceel*	4e *Iaer van* 7	150	0	0
34			*Anthemis de Ionge* - -	2.	4. 7	60	0	0
34			*Marcus de Witte* - -	3.	4. 7	70	0	0

Thienden verschynende den 1 Octob. 1606.

34			*Adam de Bock* - - -	1e *parceel*		50	0	0
34			*Adam de Bock* - - -	2.		70	0	0
34			*Marcus de Witte* - - -	3.		60	0	0

Visscheryen verschynende den 10 Meye 1606.

36			*Aernout de Vrient* - -	1e *parceel*	2e *Iaer van* 7	30	0	0
36			*Iooſep de Visscher* - -	2.	2. 7	20	0	0
36			*Thomas van Cassel* - -	3.	2. 7	10	0	0
3					*Somme*	17550	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

HET TWEEDE DEEL DESES IORNAELS INHOVdende alle Crediteurs die tvveederhande zijn: Eerstelijck die als restanten bevonden vvorden by slote des Schultboucx vanden Iare 1604. En ordinaris Crediteurs deses loopenden Iaers 1606.

				ℒ	ß	₰
2	0	IAN.	*Capitael debet per verscheyden partien* 4850 ℒ 0 ß 0 ₰ *deur dat ten voornoemden dage staet van goet gemaeckt zijnde, in vvesen bevonden vvorden de navolgende partien van Crediteurs, vvaer af van elcke int besonder breeder verclaring blijckt in haer originale contracten en documenten daer af in vvesen.*			

RENTMEESTERSCHAP GENERAEL.

CREDITEVRS DIE ALS RESTANten bevonden vvorden by slote des Schultboucx vanden Iare 1604.

5			*Maerten de Hondt verschynende den 5 April 1604* -	300	0	0
5			*Raphel Sanders verschynende den 10 Meye 1603* -	400	0	0

ORDINARIS CREDITEVRS DESES loopenden Iaers 1606.

Tractement verschynende den 31 Decemb. 1606.

7			*Samuel vanden Dale Presidẽt vanden Raedt* -	800	0	0
7			*Steven Maertens Raedt* - - -	800	0	0
7			*Filips Bloem Raedt* - - - -	800	0	0

Pensioenen.

7						
9			*Dierick vande Slote verschynende den 1 Iunius 1606* -	200	0	0
			Balten vanden Hove verschynende den 8 Meye 1606 -	300	0	0

RENT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

RENTMEESTERSCHAP VAN NIEVSTADT.

CREDITEVRS DIE ALS RESTANten bevonden vvorden by slote des Schultboucx vanden Iare 1604.

19	*Ian vande Velde verschynende den 10 Octob. 1603* -	100	0	0
21	*Pieter du Camp verschynende den 8 Novemb. 1603* -	200	0	0

ORDINARIS CREDITEVRS DESES loopenden Iaers 1606.

Renten verschynende den 20 Ianuarius 1606.

21	*Lenaert de Boot* - - -	100	0	0
21	*Iacob Heymans* - - -	50	0	0
21	*Ioris Albrechts* - - -	20	0	0

Ordinaris gagen verschynende den 10 Februarius 1606.

23	*Doctor Iuliaen Sanders Medicyn* - -	50	0	0
23	*Meester Ariaen Willems Chirurgijn* - -	10	0	0
23	*Iason de Clerck Poortsluyter* - -	10	0	0

Cleeding van Officieren verschynende den 1 Iunius 1606.

23	*Die vander Wet Nieustadt voor tabbaertlaken* - -	100	0	0
23	*Doctor Iuliaen Sanders Medecijn voor tabbaertlaken* -	10	0	0

RENTMEESTERSCHAP VAN HOOGENHVYSE.

CREDITEVRS DIE ALS RESTANten bevonden vvorden by slote des Schultboucx vanden Iare 1604

29	*Lodovvijck Houssmit verschynende den 1 Iunius 1603*	30	0	0
29	*Lucas de Ram verschynende den 1 Iulius 1603* -	50	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			ORDINARIS CREDITEVRS DESES *loopenden Iaers 1606.*	£	ß	₰
			Renten verſchynende den 10 Maerte 1606.			
29			*Michiel Cam* - - -	40	0	0
29			*Willem Baert* - - - -	50	0	0
			Tractementen verſchynende den 10 Ianuar. 1606.			
31			*Coenraedt Verburch voor het Conchiergeſchap* -	100	0	0
31			*Frederick Pieters Rysvvercker* - -	30	0	0
			# *RENTMEESTERSCHAP VAN SVVANENBVRCH.*			
			ORDINARIS CREDITEVRS DESES *loopende Iaers 1606.*			
			Tractementen verſchynende den 31 December 1606.			
37			*Simon Eeuvvouts* - - -	100	0	0
39			*Queryn de Vos* - - - - -	200	0	0
—	—	—	*Somme*	4850	0	0

HET

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

HET DERDE DEEL DESES IORNAELS INHOVdende al de partien der handelingen deſes Iaers 1606, met ſulcken oirden gelijckſe dagelicx ontmoeten, vveſende ontfanck vande Debiteurs des eerſten deels, en betalingh ande Crediteuren des tvveeden deels, metten extraordinairen ontfanck daer noch byvallende.

				ℒ	ß	₰
24	8	Feb.	*Reynier de Leeu Rentmeeſter van Hoogenbuyſe debet per verſcheyden perſoonen* 230 ℒ 0 ß 0 ₰, *by hem na luyt ſyns Maentſtaets van hemlien ontfaen inde Maent Ianuar. 1606, en my behandicht den 8 Februarius 1606.*			
25	2	Ianua.	*Van Omaer vande Walle opt verſchenen den 31 Decemb. 1602*	50	0	0
25	10	Ianua.	*Van Baſtiaen Verbanck opt verſchenen den 1 Octob. 1601*	40	0	0
27	12	Ianua.	*Van Iaſon Cornelis opt verſchenen den 1 Octob. 1602* -	140	0	0
			Somme	230	0	0
	8	Feb.	*Verſcheyden partien debet per Reynier de Leeu Rentmeeſter van Hoogenbuyſe* 130 ℒ 0 ß 0 ₰, *by hem na luyt ſyns Maentſtaets an hemlien betaelt inde Maent Ianuar. 1606 en my behandicht den 8 Februarius 1606*			
30	12	Ianua.	*An Coenraet Verburch verſchenen den 10 Ianuar. 1606*	100	0	0
30	14	Ianua.	*An Frederick Pieters verſchenen den 10 Ianuar. 1606*	30	0	0
25			*Somme*	130	0	0
12	12	Feb.	*Clement Calf Rentmeeſter van Nieuſtadt debet per verſcheyden perſoonen* 60 ℒ 0 ß 0 ₰, *by hem na luyt ſyns Maentſtaets van hemlien ontfaen inde Maent Ianuarius 1606, en my behandicht den 12 Februarius 1606*			
15	3	Ianua.	*Van Davit Coenſen opt verſchenen den 31 Decemb. 1603*	30	0	0
13	7	Ianua.	*Van Herman Clocke opt verſchenen den 1 Octob. 1602* -	10	0	0
15	15	Ianua.	*Van Daniel de Wilde opt verſchenen den 31 Decemb. 1603*	20	0	0
			Somme	60	0	0
	12	Feb.	*Verſcheyden partien debet per Clement Calf Rentmeeſter van Nieuſtadt* 70 ℒ 0 ß 0 ₰, *by hem na luyt ſyns Maentſtaets an hemlien betaelt inde Maent Ianuarius 1606, en my behandicht den 12 Februarius 1606*			
20	24	Ianua.	*An Iacob Heymans verſchenen den 20 Ianuar. 1606*	50	0	0
20	26	Ianua.	*An Ioris Albrechts verſchenen den 20 Ianuar. 1606* -	20	0	0
13			*Somme*	70	0	0
			Caſſe			

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

2	14	Feb.	*Casse diens Cassier Hendrick Turck Tresorier debet per verscheyden partien* 7100 ℒ 0 ß 0 ₰ *by hem na luyt syns Maentstaets van hemlien ontsaen inde Maent Ianuarius 1606, en my behandicht den 14 Februarius 1606.*	ℒ	ß	₰
13	10	Ianua.	*Van Clement Calf Rentmeester van Nieustadt* - -	3500	0	0
25	20	Ianua.	*Van Reynier de Leen Rentmeester van Hoogenhuyse* -	1000	0	0
33	25	Ianua.	*Van Iasper Vincke Rentmeester van Swanenborch* -	600	0	0
11	26	Ianua.	*Van Zeepartien vvaer af de breeder verclaring blyct int Memoriael van dien* - - -	2000	0	0
			Somme	7100	0	0
	14	Feb.	*Verscheyden partien debet per casse diens Cassier Hendrick Turck Tresorier* 6800 ℒ 0 ß 0 ₰, *by hem na luyt syns Maentstaets an hemlien betaelt inde Maent Ianuar. 1606; en my behandicht den 14 Februarius 1606.*			
4	24	Ianua.	*An Maerten de Hondt* - - -	300	0	0
4	25	Ianua.	*An Raphael Sanders* - - -	400	0	0
8	In	Ianua.	*An Dispense der Keucken* - - -	1400	0	0
8	In	Ianua.	*An Dispense des Heeren Camer* - - -	1800	0	0
8	In	Ianua.	*An Dispense der Stal* - - -	1000	0	0
10	In	Ianua.	*An Dispense der Hondejacht* - - -	500	0	0
10	In	Ianua.	*An Dispense der Vogeljacht* - - -	600	0	0
10	In	Ianua.	*An Dispense der Rekencamer.* - -	800	0	0
3			*Somme*	6800	0	0

MERCKT.

ALsmen mette inschryving int Iornael 1606 sal gecommen syn totten laetsten December, eermen dan schrijst de partien geschiet int Iaer 1607, doch verschenen in 1606, soo salmen met groote uytstekende letteren sulcken voorschrift stellen.

TOT HIER TOE BESCHREVEN

sijnde de partien voorgevallen int Iaer 1606, soo sullen nu volgen partien van ontfanck en betaling gebeurt int Iaer 1607, doch alleenelick die vvelcke verschenen vvaren int Iaer 1606: Ende dit volgens 't gene van dies geseyt is onder den titel deses jornaels.

SCHVLT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

SCHULTBOUCK
IN DOMEINE OP DE
ITALIAENSCHE WYSE.

DES DOORLUCHTICH-
STEN &c. VANDEN
JARE 1606.

Maer angeſien daer in moeten commen ſulcke partien als de overſettingh uyt het Iornael 1606 vereyſcht, ſo volghter uyt hier ſulcke partien van deſen Iare 1606 te ſullen moeten uytblyven, ende vande Iaren 1605 en 1607 te moeten incommen, als beſchreven is onder den titel des Iornaels 1606.

Noch is te gedencken datmen inde overſetting vande twee eerſte groote capitale partien des Iornaels in dit Schultbouck wat beſonders gade ſlaet, te weten dat een Rentmeeſterſchaps Debiteuren uyt d'eerſte groote capitale partie des Iornaels overgeſet weſende, ſoo begintmen daer na al vervolgens over te ſetten des ſelven Rentmeeſterſchaps Crediteuren uyt de tvveede groote capitale partie des Iornaels, vvaer by men noch vervought de ordinaris titels der poſten daer by behoorende, om alſo int Schultbouck by malcanderen te hebben al 't gene elck Rentmeeſterſchap angaet.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Capitael debet. 1606.	£	ß	₰
4	0	Ianua.	Per verſcheyden partyen - -	4850	0	0

RENTMEESTERSCHAP GENERAEL.

Caſſe diens Caſſier den Treſorier Hein-Turck debet. 1606.

8	In	Ianua.	Per verſcheyden partien - - -	7100	0	0

Davit de Ionge tot Cuelen debet. 1606.

1	0	Ianua.	Per Capitael verſchynende den 1 Maerte 1603 fol. 3 -	200	0	0
1	0	Ianua.	Per capitael verſchynende den 1 Maerte 1606 fol. 3 -	400	0	0

Vincent Pieters in Denemarck debet. 1606.

1	0	Ianua.	Per capitael verſchynende den 1 April 1604 fol. 3 -	300	0	0
1	0	Ianua.	Per capitael verſchynende den 1 April 1606 fol. 3 -	500	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Capitael credit. 1606.	£	ß	₰
1	o	*Ianua.*	*Per verſcheyden partyen* - - -	17550	o	o

RENTMEESTERSCHAP GENERAEL.

Caſſe diens Caſſier den Treſorier Heindrick Turck credit. 1606.

8	*In*	*Ianua.*	*Per verſcheyden partyen* - - -	6800	o	o

Davit de Ionge tot Cuelen credit.

Vincent Pieters in Denemarck credit.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Saxen debet. 1606.	ℒ	ß	₰
1	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Maerte 1606 fol. 3* -	600	0	0

			Gelderlandt debet. 1606.			
1	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 April. 1606 fol. 3* -	700	0	0

			Maerten de Hondt debet. 1606.			
8	24	*Ianua.*	*Per caſſe fol. 3* - - - - -	300	0	0

			Raphael Sanders debet. 1606.			
8	25	*Ianua.*	*Per caſſe fol. 3* - - -	400	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ß	ȝ
			Saxen credit.			
			Gelderlandt credit.			
			Maerten de Hondt credit. 1606.			
4	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 5 April 1604 fol. 2* -	300	0	0
			Raphael Sanders credit. 1606.			
4	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 5 April 1603 fol. 2* -	400	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ß	₰
			Samuel vanden Dale Preſident vanden Raedt debet.			
—	—	—	Steven Maertens Raedt debet.	—	—	—
—	—	—	Filips Bloem Raedt debet.	—	—	—
—	—	—	Dierick vande Slote debet.	—	—	—

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				£	ß	₰
			Samuel vanden Dale Preſident vanden Raedt credit. 1606.			
4	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 31 Decemb. 1606 fol. 2*	800	0	0
			Steven Maertens Raedt credit. 1606.			
	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 31 Decemb. 1606 fol. 2*	800	0	0
			Filips Bloem Raedt credit. 1606.			
4	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 31 Decemb. 1606 fol. 2*	800	0	0
			Dierick vande Slote credit. 1606.			
4	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius 1606 fol. 2*	200	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Balten vanden Hove debet.	ℒ	ß	₰
			Disponse der keucken debet. 1606.			
8	In	Ianua.	Per casse fol. 3 - - -	1400	0	0
			Disponse des Heeren camer debet. 1606.			
8	In	Ianua.	Per casse fol. 3 - - - -	1800	0	0
			Disponse der Stal debet. 1606.			
8	In	Ianua.	Per casse fol. 3 - - -	1000	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Balten vanden Hove credit. 1606.	£	ß	₰
4	o	Ianua.	Per capitael verſchynende den 8 Meye 1606 fol. 2 -	300	0	0
—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	Diſpenſe der Keucken credit.	—	—	—
—	—	—	Diſpenſe des Heeren camer credit.	—	—	—
—	—	—	Diſpenſe der Stal credit.	—	—	—

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Diſpenſe der Hondejacht debet. 1606	£	ß	₰
8	*In*	*Ianua.*	*Per caſſe fol.* 3	500	0	0
—	—	—		—	—	—
			Diſpenſe der Vogeljacht debet. 1606.			
8	*In*	*Ianua.*	*Per caſſe fol.* 3	600	0	0
—	—	—		—	—	—
			Diſpenſe der Rekencamer debet. 1606.			
8	*In*	*Ianua.*	*Per caſſe fol.* 5	800	0	0
—	—	—		—	—	—
			Zeepartien debet.			

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Diſpenſe der Hondejacht credit.	ℒ	ß	₰
			Diſpenſe der Vogeljacht credit.			
			Diſpenſe der Rekencamer credit.			
			Zeepartien credit. 1606.			
8	26	*Ianua.*	*Per caſſe fol. 2.*	2000	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ß	₰
			Boeten debet.			
—	—	—		—	—	—
			Extraordinaire partyen des Rentmeesterschaps generael debet.			
—	—	—		—	—	—
			RENTMEESTERSCHAP VAN NIEVSTADT.			
			Clement Calf Rentmeester van Nieuſtadt debet. 1606.			
7	In	Ianua.	*Per verſcheyden partyen* -	60	0	0
—	—	—		—	—	—
			Herman Clocke debet. 1606.			
2	0	Ianua.	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1603 fol. 3* -	30	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Boeten credit. | £ | ß | §

Extraordinaire partyen des Rentmeesterschaps Generael credit.

RENTMEESTERSCHAP VAN NIEVSTADT.

Clement Calf Rentmeester van Nieuſtadt credit. 1606

7	In	Ianua.	Per verſcheyden partyen - - -	70	0	0
8	10	Ianua.	Per caſſe fol. 2 - - - - -	3500	0	0

Herman Clocke credit. 1606.

7	7	Ianua.	Per Clement Calf fol. 12 - - -	10	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Daniel de VVilde debet. 1606.	£	ß	₰
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 31 Decemb. 1602 fol. 3*	50	0	0
—	—	—	—	—	—	—
			Davit Coenſen debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 31 Decemb. 1603 fol. 3*	70	0	0
—	—	—	—	—	—	—
			Reinout van Cuelen debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 12 Auguſt. 1603 fol. 3*	60	0	0
—	—	—	—	—	—	—
			Pieter vanden Berge debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3*	200	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

					ℒ	ß	₰
			Daniel de VVilde credit.	1606.			
7	15	*Ianua.*	*Per Clement Calf fol.* 12		20	0	0
			Davit Coensen credit.	1606.			
7	3	*Ianua.*	*Per Clement Calf fol.* 12		30	0	0
			Reinout van Cuelen credit.				
			Pieter vanden Berge credit.				

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Ioos de Hondt debet. 1606.	£	ß	₰
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	400	0	0
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	360	0	0
			Andries van Damme debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	300	0	0
			Matheus de Voocht debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	250	0	0
			Ian de Haen debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	340	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ß	₰
—	—	—	Ioos de Hondt credit.	—	—	—
—	—	—	Andries van Damme credit.	—	—	—
—	—	—	Matheus Voocht credit.	—	—	—
—	—	—	Ian de Haen credit.	—	—	—

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Claes de Moor debet.	£	ß	₰
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	4500	0	0
—	—	—		—	—	—
			Cornelis Sibrants debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	100	0	0
—	—	—		—	—	—
			Fredrick Boom debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	800	0	0
—	—	—		—	—	—
			Ian vande Velde debet.			

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				£	ß	₰
			Claes de Moor credit.			
			Cornelis Sibrants credit.			
			Frederick Boom credit.			
			Ian vande Velde credit. 1606.			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verschynende den 1 Octob. 1603 fol. 2* -	100	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Pieter du Camp debet.		ℳ	ℬ	ℌ
			Lenaert de Boot debet.				
			Iacob Heymans debet.	1606.			
7	24	*Ianua.*	*Per Clement Calf fol.* 13.		50	0	0
			Iooris Albrechts debet.	1606.			
7	26	*Ianua.*	*Per Clement Calf fol.* 13		20	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				£	ß	₰
			Pieter du Camp credit. 1606.			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 8 Novemb. 1603 fol. 2*	200	0	0
			Lenaert de Boot credit. 1606.			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 20 Ianuar. 1606 fol. 2* -	100	0	0
			Iacob Heymans credit. 1606.			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 20 Ianuar. 1606 fol. 2* -	50	0	0
			Ioris Albrechts credit. 1606.			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 20 Ianuar. 1606 fol. 2* -	20	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

	ℒ	ß	ß
Doctor Iuliaen Sanders Medecyn debet.			
Meester Ariaen VVillems Chirurg. debet.			
Iason de Clerck Poortsluyter debet.			
Die vander VVet Nieultat debet.			

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Doctor Iuliaen Sanders Medecyn credit. 1606	£	ß	₰
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Februar. 1606 fol. 2*	50	0	0
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius 1606 fol. 2* -	10	0	0
			Meeſter Ariaē VVillems Chyrurg. cred. 1606			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Februar. 1606 fol. 2*	10	0	0
			Iaſon de Clerck Poortſluyter credit. 1606.			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Ianuar. 1606 fol. 2*	10	0	0
			Die vander vvet Nieuſtat credit. 1606.			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius 1606 fol. 2* -	100	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ß	₰
			Extraordinaire partyen des Rentmeesterschaps van Nieuſtat debet.			
			RENTMEESTERSCHAP VAN HOOGENHVYSE.			
			Reinier de Leeu Rentmeester van Hoogenhuyse debet. 1606.			
7	In	Ianua.	*Per verscheyden partyen* - -	230	0	0
			Bastiaen Verbanck debet. 1606.			
2	0	Ianua.	*Per capitael verschynende den 1 Octob. 1601 fol. 3* -	40	0	0
			Omaer vande VValle debet. 1606.			
2	0	Ianua.	*Per capitael verschynende den 31 Decemb. 1602 fol. 3* -	100	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Extraordinaire partyen des Rentmeesterschaps van Nieustat credit.	ℒ	ß	₰
			RENTMEESTERSCHAP VAN HOOGENHVYSE.			
			Reinier de Leeu Rentmeester van Hoogenhuyse credit. 1606.			
7	In	Ianua.	*Per verscheyden partyen* - -	130	0	0
8	20	Ianua.	*Per casse fol.* 2 - - -	1000	0	0
			Bastiaen Verbanck credit. 1606.			
7	10	Ianua.	*Per Reinier de Leeu fol.* 24 - - -	40	0	0
			Omaer vande VValle credit. 1606.			
7	2	Ianua.	*Per Reinier de Leeu fol.* 24 - - -	50	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Iason Corneliſſen debet: 1606.	£	ß	₰
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1602 fol. 3* -	200	0	0
			Aernout de Cock debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius 1606 fol. 3* -	500	0	0
			Thomas Lauvvers debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius 1606 fol. 3* -	3800	0	0
			Mathijs de Roo debet. 1606.			
2	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius 1606 fol. 3* -	1000	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

					£	ß	8
			Iaſon Corneliſſen credit.	1606.			
7	12	*Ianua.*	*Per Reynier de Leeu fol* 24.	- -	140	0	0
			Aernout de Cock credit.				
			Thomaes Lauvvers credit.				
			Mathijs de Roo credit.				

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ß	₰
			Lodevvijck Houftſmit debet.			
—	—	—	Lucas de Ram debet.	—	—	—
—	—	—	Michiel Cam debet.	—	—	—
—	—	—	V Villem Baert debet.	—	—	—

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ß	₰
			Lodevvijck Houffmit credit. 1606.			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius. 1603 fol. 2*	30	0	0
			Lucas de Ram credit. 1606.			
5	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iulius 1603 fol. 2* -	50	0	0
			Michiel Cam credit. 1606.			
6	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Maerte 1606 fol. 2* -	40	0	0
			VVillem Baert credit. 1606.			
6	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Maerte 1606 fol. 2* -	50	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Coenraet Verburch debet.	1606.	ℒ	ß	₰
7	12	*Ianua.*	*Per Reinier de Leeu fol.* 25	- - -	100	0	0
—	—	—			—	—	—
			Frederick Pieters debet.	1606.			
7	14	*Ianua.*	*Per Reinier de Leeu fol.* 25	- -	30	0	0
—	—	—			—	—	—
			Zeevvercken des Rentmeesterschaps van Hoogenhuyse debet.				
—	—	—			—	—	—
			Extraordinaire partyen des Rentmeesterschaps van Hoogenhuyse debet.				

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Coenraet Verburch credit. 1606.

				£	ß	₰
6	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Ianuar. 1606 fol. 2* -	100	0	0

Frederick Pieters credit. 1606.

6	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Ianuar. 1606 fol. 2*	30	0	0

Zeevvercken des Rentmeeſterſchaps van Hoogenhuyſe credit.

Extraordinaire partyen des Rentmeeſterſchaps van Hoogenhuyſe credit.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			RENTMEESTERSCHAP VAN SVVANENBVRCH. Iasper Vincke Rentmeester van Svvanenburch debet.	ℒ	ß	₰
			Carel Pieters debet. 1606.			
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verschynende den 1 Meye 1603 fol. 3.* -	120	0	0
			VVillem Ianssen debet. 1606.			
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verschynende den 1 Meye 1602 fol. 3* -	250	0	0
			Adam Verbrugge debet. 1606.			
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verschynende den 10 Iunius 1603 fol. 3* -	460	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

RENTMEESTERSCHAP VAN SVVANENBVRCH.

Iasper Vincke Rentmeester van Svvanenburch credit. 1606.

				ℒ	ß	₰
8	25	*Ianua.*	*Per casse fol.* 2 - - - -	600	0	0

Carel Pieters credit.

VVillem Ianssen credit.

Adam Verbrugge credit.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Erfchynſen van Svvanenburch in ſomme debet. 1606.	£	ß	₰
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Maerte 1606 fol. 3* -	400	0	0
			Adam de Bock debet. 1606.			
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius 1606 fol. 3* -	150	0	0
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	50	0	0
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	70	0	0
			Antheunis de Ionge debet. 1606.			
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius 1606 fol. 3* -	60	0	0
			Marcus de VVitte debet. 1606.			
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Iunius 1606 fol. 3* -	70	0	0
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 1 Octob. 1606 fol. 3* -	60	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ß	₰
			Erfchynſen van Svvanenburch in ſomme credit.			
—	—	—	Adam de Bock credit.	—	—	—
—	—	—	Antheunis de Ionge credit.	—	—	—
—	—	—	Marcus de VVitte credit.	—	—	—

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

			Aernout de Vrient debet: 1606.	ℒ	ß	₰
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Meye 1606 fol. 3* -	30	0	0

			Ioſep de Viſſcher debet. 1606.			
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Meye 1606 fol. 3* -	20	0	0

			Thomas van Caſſel debet. 1606.			
3	0	*Ianua.*	*Per capitael verſchynende den 10 Meye 1606 fol. 3* -	10	0	0

Simon Eeuvvout debet.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ß	₰
			Aernout de Vricnt credit.			
			Iosep de Visscher credit.			
			Thomas van Cassel credit.			
			Simon Eeuvvouts credit. 1606.			
6	0	*Ianua.*	*Per capitael verschynende den 31 Decemb. 1606 fol. 2* -	100	0	0

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

				ℒ	ℬ	8
			Querin de Vos debet.			
			Extraordinaire partyen des Rentmeester-schaps van Svvanenburch debet.			
			V Vinst en verlies debet.			

			Querin de Vos credit. 1606.	£	ß	₰
6	0	Ianua.	*Per capitael verſchynende den 31 Decemb. 1606 fol. 2* -	200	0	0

Extraordinaire partyen des Rentmeeſter-ſchaps Svvanenburch credit.

VVinſt en verlies credit.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

8 HOOFTSTICK.

VANDE STAETMAKING

en bouckſluyting in Domeine.

NA dien int volgende ſomvvylen ſpraeck ſal vallen, van verlijcking en overeencomming tuſſchen rekeningen na de Italiaenſche manier, en rekeningen van Ontfangers, Treſoriers, en Diſpenſiers, die ten bureele geexamineert, beſloten en afgeveerdicht vvorden, ſoo ſullen vvy deſe noemen bureelſche rekeningen, tot onderſcheyt der voorſchreven rekeningen op de Italiaenſche vvyſe, 't vvelck verſtaen ſijnde ick ſal totte ſake commen.

Angeſien de boucken der bouckhouding in Domeine jaerlicx vernieut en geſloten vvorden, ſoo mocht ymant meynen datter geen beſonder ſtaetmaking ſonder ſlot vallen en ſoude, maer om ander redenen gebeuret verkeerde uyt deſe oirſaeck: Na dien als geſeyt is de boucken Iaerlicx vernieut vvorden, om te ſien haer overcomming mette ſloten der Penningmeeſters ten bureele gedaen, of der bureelſche rekeningen, en dat ten einde des ſelven jaers veel onbetaelde ſchulden ſyn, van vvegen veel partien opt laetſte vant jaer verſchynende, diemen met veel ſchryvens al ſoude moeten overdragen int capitael des volgenden jaers, Soo hebben vvy oirboir verſtaen ſulcke bouckſluyting niet eer te doen dan ten einde vant volgende jaer, vvant datter dan overſchiet ſal ſchynbaerlick vveynich ſyn, en niet veel ſchryvens hebben om inde boucken eens volgenden jaers over te dragen: Sulcx datmen geduerlick in tvvee Schultboucken ſchryven ſal, in elck 't gene daer in valt. Nu dan om deſe redenen de boucken jaerlicx niet geſloten ſijnde, ſoo valter ſtaetmaking ſonder ſlot na de vvyſe als int 9 Hooftſtick der Coopmans bouckhouding by voorbeelt verclaert is, vvaer deur men evevvel ſiet hoe de ſloten der poſten vande Ontfangers, by aldienſe dadelick geſloten vvaren overeencommen ſouden met haer ſloten der bureelſche rekeningen: Sgelijcx hoe 't ſlot des capi-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

taels, overcommen ſoude mettet ſlot der generale bureelſche rekening des Treſoriers. Oock ſietmen vvat vermeerdering of vermindering het capitael opt ſelve jaer gecregen heeft: Sulcx datter opt einde van yder jaer ſtaetmaking valt der boucken des ſelven jaers, en ſluyting der boucken vant voorgangen jaer (uytgenomen 't eerſte om datter geen voor en gaet) vviens reſten gebracht vvorden opt capitael des volgenden jaers.

Merckt noch dat eermen het bouck ſluyt de quitantien anden bouckhouder ſullen gelevert vvorden om te ſien de overcomming van haer dach tegen den dach der Maentſtaten, en onbehoirlick verſchil bevonden vveſende, men ſalt op de cant des Maentſtaets nevens de partie anteyckenen, en dat den Rentmeeſter toonen voor het ſluyten der rekening, en hem vermanen dat hy hem een andermael van ſulcx vvachte, of anders hem doen betalen de breucke daer op in ſyn Inſtructie geſtelt. Angaende faute dieder van ſulcke overeencomming mocht vallen op ontfangen penningen, die vvort bekent by den Deurvvaerder diemen uytſendt om executie te doen, daert over den verſchyndach is.

Noch is te gedencken dat de ſloten der particuliere Rentmeeſters beſchreven in bouckhouderſche form, ſomvvylen niet overcommen en ſullen mettet ſlot der bureelſche rekening, uyt tvveederley oirſaeck: Ten eerſten om partien inde bureelſche rekening geroyeert en verandert: Ten anderen om dat ordinaris ontfanck inde bureelſche rekening altijt geſtelt vvort volcommelick na 't verdrach, daerſe in bouckhouderſche form niet anders en comt dan ſooſe dadelick gebeurt is. Om deſe tvvee ſloten te effenen, of beſcheyt daer by te ſtellen na 't behooren, genomen voor 'teerſte datter geen ander verſchil en valt dan van vvegen geroyeerde ende veranderde partyen, 't vvelck ſoo ſijnde, den Bouckhouder vergaert al de verſcheydenheden dieder vallen onder debet en credit op een papier in form van Maentſtaet, 't vvelck daer na ten Iornale geſtelt vveſende, en van daer int Schultbouck overgedregen, ſoo moet ſyn ſlot overcommen mettet bureels. Maer ſoo hier noch by viel het voornomde

tvve e

tvveede verſchil ick neem 200 ℒ, van vvegen ordinaris ontfanck inde bureelſche rekening heel geſtelt, die in bouckhouderſche form niet anders en comt dan ſooſe dadelick gebeurt is, des Bouckhouders ſlot ſal vant bureels ſoo veel verſchillen. Doch om van 't ſelve verſchil behoirlicke gedachtenis te houden, en dat kennelick ſy alles uyt te commen na 't behooren ſonder dvvaling, men ſal des Bouckhouders ſlot aldus ſtellen:

> Merckt dat dit ſlot vant Bureels verſchilt 1000 ℒ, uyt oirſaeck dat (als blijckt by den inventaris int Iornael des jaers 1607) ſoo veel bedragen de reſtanten deſes Rentmeeſterſchaps, die daer inde bureelſche rekening geſtelt ſyn als offe vol ontfangen vvaren: Maer hier na 't gene dadelick gebeurt is.

D'oirſaeck vvaerom opt onderſcheyt deſer tvvee ſloten van rekening der particuliere Rentmeeſters acht genomen vvort, is dat den Rentmeeſter generael de penningen vande particuliere Rentmeeſters moet voorderen volgens de bureelſche rekening, vvant hy hemlien niet alleen en eyſcht 't gene ſy dadelick ontfangen hebben, maer boven dien 't gene ſy volgende hun inſtructie behooren ontfangen te hebben: Maer des Bouckhouders ſlot dient, om te voorderen de penningen diemen bevvyſt dadelick by hemlien te moeten vveſen, volgende hun eygen Maentſtaten.

Tot hier toe is geſeyt vande ſloten der particuliere Rentmeeſters: Angaende 't ſlot der rekening des Rentmeeſters generaels ſyn geroyeerde en veranderde partyen vvorden geeffent als vooren vande particuliere geſeyt is: Maer ſoo hier noch by viel verſchil van vvegen ontfanck inde bureelſche rekening heel geſtelt, volgens het contract die inde bouckhouderſche form niet anders en comt dan ſooſe dadelick gebeurt is, bedragende neem ick 10000 ℒ, des Bouckhouders ſlot ſal ſoo veel verſchillen vant bureels. Doch om van 't ſelve verſchil behoorlicke gedachtenis te houden, en dat kennelick ſy alles uyt te commen na 't be-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

hooren, ſonder dvvaling, men ſal by des Bouckhouders ſlot een memorie ſtellen, als vooren by het ſlot des particulieren Rentmeeſters gedaen is.

D'oirſaeck vvaerom opt onderſcheyt deſer tvvee ſloten des Generalen Rentmeeſters acht genomen vvort, is dat den Heer de penningen vanden Rentmeeſter generael moet voorderen volgende de bureelſche rekening, vvant hy van hem niet alleen en eyſcht 't gene hy dadelick ontfangen heeft, maer boven dien 't gene hy volgende ſyn inſtructie behoort ontfangen te hebben: Maer des Bouckhouders ſlot dient om te voorderen de penningen diemen bevvyſt dadelick by hem te moeten vveſen, volgende ſyn eygen Maentſtaten.

Noch ſal ick hier vermanen 't gene int 4 Hooftſtick angeroert is, te vveten datmen int ſtaetmaken en onderſoucken vvat verandering het capitael in Domeine op een voorgaende jaer gecregen heeft, moet gedencken het capitael der Vorſtelicke diſpenſe te vervougen by 't ſlot des voorſchreven capitaels in Domeine: Als by voorbeelt de ſomme van d'eerſte groote partye des Iornaels in Vorſtelicke diſpenſe vvelcke is van capitael debet, grooter ſijnde dan de ſomme der tvveede partie van capitael credit, ſoo vvort dien credit getrocken vanden debet, en de reſt ſtreckt tot vermindering des capitaels bevonden int ſluyten des Schultboucx van Domeine: Maer tot vermeerdering des ſelven capitaels als 't verkeerde gebeurt.

9 HOOFTSTICK.

VANDE BOVCKHOVDING IN *Domeine met grooter bevvint dan deur eenen Bouckhouder can uytgerecht vvorden.*

INt boveſchreven voorbeelt der bouckhouding van Domeine, is genomen den Bouckhouder meugelick te ſyn rekening te houden van alle beſonder Pachters, Debiteurs, en Crediteurs onder dat Treſorierſchap oft Rentmeeſterſchap generael forterende:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

rende: Maer de menichte ſoo groot vveſende dattet hem onmeugelick vvaer, gelijckt in Domeine van Machtige Vorſten gebeurt, en datmen nochtans vvil vveten hoe de caſſen der Rentmeeſters overal geſtelt zijn, ſoo ſal ick nu daer af vvat ſeggen. Genomen by voorbeelt datter benevens het Rentmeeſterſchap generael, mette Rentmeeſterſchappen particulier, van vviens Debiteurs en Crediteurs hy int beſonder rekening houden can, noch ſyn tvvintich particuliere Rentmeeſterſchappen daert hem af onmeugelick is: De ſelve neem ick voor 't eerſte te hebben een Treſorier particulier, ſtaende onder den Treſorier Generael. Dit ſoo ſijnde, men ſal benevens den ſelven Treſorier particulier, ſtellen noch een Bouckhouder, die ick noem particulier Bouckhouder, tot onderſcheyt vanden anderen die ick Generale Bouckhouder heete: Deſe particuliere Bouckhouder ſal benevens ſyn Particuliere Treſorier even ſulcken manier van bouckhouden als int voorgaende verclaert is; En boven dien ſal hy alle maende ſchryven anden Bouckhouder Generael, tvvee ſaken: Ten eerſten vvat ſyn Treſorier particulier op die maent geſonden heeft an den Treſorier Generael, of deur aſſignatie an hem betaelt. Ten tvveeden de reſt van 't gene hy daer benevens meer ontfangen heeft dan uytgegeven, of meer uytgegeven dan ontfangen, ſonder te ſtellen de beſonder partyen daer die reſt uyt ſpruyt, vvant die bekent ſyn deur de boucken des particulieren Bouckhouders die Creature vanden Heer is. Het voorſchreven ſal den Bouckhouder generael ten Iornale ſtellen, en int Schultbouck overdragen na 't behooren. Maer om hier af by voorbeelt vvat claerder te ſpreken, ſoo laet het Landt van dat particulier Rentmeeſterſchap heeten Stierlandt, en den particulieren Treſorier Fredrick Martens, die inde Maent van Februarius 1606 op den 12 der ſelve, geſonden heeft an den Treſorier Generael 600 ℒ 0 ß 0 ₰, En boven dien inde ſelve maent van Februarius meer ontfangen dan uytgegeven 1000 ℒ, ſonder daer in begrepen te ſyn de boveſchreven 600 ℒ. 't VVelck deur den Bouckhouder particulier overgeſchreven ſijnde anden Bouckhouder generael op den 5 Maerte 1606, ende by hem

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ontfangen op den 10 Maerte 1606, ſoo ſal den ſelven generalen dat ten Iornale ſtellen, 't vvelck op tvveederley vvyſe ſoude meugen toegaen: Ten eerſten aldus:

10 Maerte Caſſe diens Caſſier N Treſorier generael debet per Fredick Martens Treſorier van Stierlandt 600 ℒ, die den ſelven Fredrick betaelt heeft anden Treſorier N den 12 Februarius 1606, volgens het ſchryven ſijns Bouckhouders N van den 5 Maerte 1606, en my behandicht den 10 Maerte 1606, comt 600 ℒ 0 ß 0 ₰

10 Maerte Fredric Martens Treſorier van Stierlandt debet per Capitael 1000 ℒ 0 ß 0 ₰, die den ſelven Fredric inde maent Februarius 1606 meer ontfangen heeft dan uytgegeven, ſonder daer in begrepen te ſyn de boveſchreven 600 ℒ, die hy betaelt heeft anden Treſorier generael, volgens het ſchryvens ſijns Bouckhouders N vanden 5 Maerte, en my behandicht den 10 Maerte 1606, comt 1000 ℒ 0 ß 0 ₰

En ſulcke partyen ſoudender int jaer tvvaelf vallen, vvelcke int Schultbouck overgeſtelt ſijnde, ſy ſouden int capitael al geſaeyt ſtaen tuſſchen ander partyen: Maer vvanttet vougelick is het ſuyver ingecommen van Stierlandt des heelen jaers met een partye daer in te ſtellen, ſoo ſoudemen daer me meugen doen als met oncoſten en ander partyen van vermeerderende of verminderende Capitael (diens ſomme uyt haer poſte ten tyde der bouckſluyting inde poſte van capitael gebrocht vvort) makende een poſte van Stierlandt, en in plaets van ten Iornale te ſchryven als boven, men ſoude aldus ſtellen:

10 Maer-

10 Maerte Caſſe diens Caſſier N Treſorier generael debet per Fredric Martens Treſorier van Stierlandt 600 ℒ, die den ſelven Fredric betaelt heeft anden Treſorier N den 12 Februarius 1606, volgens het ſchryven ſyns Bouckhouders N vanden 5 Maerte, en my behandicht den 10 Maerte 1606, comt 600 ℒ 0 ß 0 ₰

10 Maerte Fredric Martens Treſorier van Stierlandt debet per Stierlandt 1000 ℒ 0 ß 0 ₰, die den ſelven Fredric inde maent Februarius 1606 meer ontfangen heeft dan uytgegeven, ſonder daer in begrepen te ſyn de boveſchreven 600 ℒ, die hy betaelt heeft anden Treſorier generael, volgens het ſchryven ſyns Bouckhouders N vanden 5 Maerte, en my behandicht den 10 Maert 1606, comt 1000 ℒ 0 ß 0 ₰

VVant Stierlandt aldus een eygen poſt hebbende, en het ſlot van dien ten tyde der bouckſluyting overgedregen ſijnde opt capitael, ſoo ſoude het ſuyver ingecommen van dat jaer des ſelven Treſorierſchaps, daer in met een partye ſtaen, gelijck oncoſten vanden huyſe en meer ander.

Dit ſoo vveſende, den Generalen Bouckhouder en ſoude op die vvyſe maer een poſte hebben, in plaets van veel hondert onder den Treſorier particulier ſorterende, en ſoude nochtans altijt bekent ſyn de geſtalt der caſſe, ſoo vvel vanden particulieren Treſorier, als van al de Rentmeeſters die onder hem vvaren.

De reden vvaerom de boveſchreven 600 ℒ niet getrocken en vvierden vande 1000 ℒ 0 ß 0 ₰, en vvaerom datmen niet in een partye en ſtelde Fredrick Martens inde maent van Februarius meer ontfangen te hebben dan uytgegeven 400 ℒ, is dat den Bouckhouder generael daer mede niet en ſoude vveten hoe de caſſe van ſyn Treſorier generael geſtelt is.

Noch is te gedencken dat om eygentlick te ſpreken, de voorſchre-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſchreven 600 ℒ ten Iornale niet en behooren geſtelt te vvorden uyt de Maentſtaet des Treſoriers particulier als boven, maer uyt die des Treſoriers generaels alſt ſal behandicht ſyn, om de redenen van dergelijcke verclaert in 5 Hooftſtick deſer bouckhouding in Domeine, te vveten datmen alſoo meerder ſekerheyt heeft, deur diender dan des Treſoriers generaels getuychnis is de partye vvarachtich te vveſen. Doch vvy hebben dit hier alſo voorbeeltſche vvyſe metten cortſten geſtelt.

Voort ſoo den generalen Treſorier den particulieren bevveſen hadde te ontfangen of betalen eenige penningen niet angaende den ontfanck van Stierlandt, alſoo dergelijcke ſomvvylen gebeurt, hy en ſoude die niet moeten brengen in ontfanck van Stierlandt, vvanttet dan ſoude ſchynen het vvaer ſuyver capitael of incommen van Stierlandt, ſoo veel grooter of cleender te vveſen dant eygentlick ſyn ſoude, en daerom ſoude van ſulcx moeten beſonder rekening gehouden en overgeſonden vvorden.

Tot hier toe is geſeyt van tvvintich Rentmeeſters onder eenen Treſorier particulier, van vvelcke den Bouckhouder generael geen rekening houden en can, maer ſoo ſy geen Treſorier particulier en hadden, dan altemael anden voorſchreven generalen contabel vvaren, in dien gevalle ſoude den Bouckhouder particulier, met elck dier Rentmeeſters meugen doen ſulcx als vooren geſeyt is dat hy doen ſoude metten boveſchreven Treſorier particulier, te vveten alle maende overſchryven anden Bouckhouder generael, vvat elck Rentmeeſter op elcke maent na luyt ſyns Maentſtaets meer ontfangen heeft dan uytgegeven: Inder vougen dat den Bouckhouder generael een luttelken meer vvercx ſoude hebben dan te vooren, te vveten tvvintich poſten in plaets van een, en daer me ſoude hy ſchouvven de groote menichte der poſten van al de Debiteurs en Crediteurs onder die tvvintich Rentmeeſters ſorterende vvaer af de kennis by den particulieren Bouckhouder ſoude beſtaen.

Maer by aldien 't bevvint der Domeine ſoo vvijt ſtrecte, dat in plaets van ſulcke tvvintich Rentmeeſters vvaren, neem ick,

tvvin-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

tvvintich particuliere Treſoriers, elck met een menich te van Rentmeeſters onder hem, men ſoude nevens yder particulier Treſorier een particulier Bouckhouder vervougen : Tvvelck ſoo gedaen ſijnde, den Bouckhouder generael en ſoude maer tvvintich poſten te meer crygen, dats even ſoo veel als vande boveſchreven tvvintich Rentmeeſters: Oock ſoude hier me de geſtalt aller caſſen bekent zijn, vvant yder particuliere Bouckhouder ſorge ſoude dragen, en beſcheyt connen geven van de caſſen onder hem ſorterende.

Merckt noch dat al hebben vvy hier boven geſeyt van benevens elck Treſorier ſyn Boukhouder te vervougen, ſulcx is alſoo voorbeeltſche vvyſe genomen, maer daerentuſſchen is kennelick, dat eenen bouck mach houden van ſoo veel cleene Treſorierſchappen t ſamen, als deur hem bequamelick geſchien can.

't VVas t'Antvverpen doen ick daer vvoonde 't gebruyck, datmen de vier maenden Februarius, Meye, Auguſtus, en November, noemde maenden van betaling, als de betaling van Februarius, de betaling van Meye &c. Voort alſoo veel Coopluyden de verſchijndach van haer handelingen daer op veroirdenden, ſoo deden ſy haer Bouckhouders van elcke ſoodaniger drie maenden balance trecken, of ſtaet maken, der Debiteurs en Crediteurs daer in vallende, om te vveten hoe hun caſſe daer in ſal geſtelt ſyn, en om hun voorder incoop en uytcoop der goeden, lichting en uytgeving van penningen op intreſt en vviſſel, met diergelijcke na te rechten, en nummermeer in faute van betaling te vallen, noch onnuttelick te veel penningen in caſſe vergaren: Maer ſoo een Monarche die onder een generale Bouckhouder verſcheyden particuliere hadde, alſoo oock vvilde van elcke drie toecommende maenden vveten hoe de caſſe geſtelt ſal ſyn, men ſoude elck der particuliere Bouckhouders bevelen, alle drie maenden te ſenden anden Bouckhouder generael ſyn balance, vvant de reſten der ſelve vervought by de ſijne, men ſoude 't begeerde hebben.

Inde Iaerlijckſche bouckſluyting en beginning eens nieus

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

boucx en ſoude hy tottet formeren des capitaels niet moeten ſtellen alle beſonder Debiteuren en Crediteuren der particuliere Bouckhouders, 't vvelck als vvat oneindelicx angevangen vvaer ; Maer totte particuliere Debiteurs en Crediteurs onder ſyn Treſorierſchap generael ſorterende, ſoude hy alleenelick vervougen de reſt van debet of credit, die elck particulier Bouckhouder in ſyn beginning des nieu boucx gevonden hadde, vvant breeder kennis der ſpeciale Debiteurs en Crediteurs ſoude by elck particulier Bouckhouder bevonden vvorden: Oft anders geſeyt, elck particulier Bouckhouder ſoude jaerlicx ten comptoire des generalen Bouckhouders meugen leveren copie van ſyn Iornael en Schultbouck des ſelven jaers, alſoo dergelijcke mette bureelſche rekeningen der Penningmeeſters gedaen vvort, vvelcke verſtrecken ſouden tot breeder bevvijs, daert van doen vvaer, der boveſchreven reſte, ſulcx dattet niet noodich en ſoude ſyn daerom t'elckens den particulieren Bouckhouders te moeyen.

Tot hier toe is geſeyt van een generale Bouckhouder en particuliere Bouckhouders int anſien van incommende penningen der Domeine. Belangende haer uytganck deur de diſpenſe, daer af hebben vvy int voorbeelt der boveſchreven bouckhouding, de ſake genomen al of den Treſorier generael die beſonder betaling ſelf dede, en daer af comptabel vvaer: Maer vvanneer het bevvint daer af grooter is dan deur den Treſorier generael met ſyn Bouckhouder der Domeine can uytgerecht vvorden, ſulcx datmen over de verſcheyden diſpenſen een of meer verſcheyden betaelders of Treſoriers en Bouckhouders ſtelt, ſoo ſal ick nu ſeggen van d'oirden dies angaende.

Den Treſorier generael geeft anden Treſorier particulier der diſpenſe alle maende ſulcken ſomme gelts, als hem eens voor al by acte vanden Heer veroirdent is, en dat totte ordinaris oncoſten diemen deur ervaring totte diſpenſe noodich bevint: Angaende penningen vvelcke daerenboven tot extraordinaire oncoſten behouven, die telt hy anden voorſchreven Treſorier der diſpenſe deur ordonnantie vanden Heer, ſulcx dat alſdan inde

gene-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

generale rekening geen particulariteyten vande diſpenſe en commen, maer alleenelick de voorſchreven maentlicke ſommen en partyen der ordonnantien. Den voorſchreven Treſorier der diſpenſe met ſulcke penningen de betalingen doende, en ſyn Bouckhouder der diſpenſe daer af bouck houdende, gelijck vvy hier na inde Vorſtelicke diſpenſe by voorbeelt breeder verclaren ſullen, ſal alle maende behandigen anden Bouckhouder generael tvvee ſaken: Ten eerſten vvat ſyn Treſorier der diſpenſe op die maent ontfangen heeft vanden Treſorier generael: Ten tvveeden de ſomme van 't gene hy uytgegeven heeft, ſonder te ſtellen de beſonder partyen der diſpenſe daer die ſomme uyt ſpruyt, vvant die in des Generalen Bouckhouders boucken niet en behouven, als bekent ſijnde deur de boucken des particulieren Bouckhouders. Het voorſchreven ſal den Bouckhouder generael ten Iornale ſtellen, ende int Schultbouck overdragen na 't behooren.

Maer om hier af by voorbeelt vvat claerder te ſpreken, ſoo laet over de vijf diſpenſen, als des Heeren Camer, Keucken, Stal, Iacht, met Fauconnerie, ſyn een Treſorier met naem Gerrit VVouters, die inde maent van Februarius 1606, op den 7 der ſelve, ontfangen heeft vanden Treſorier generael 12000 ℒ, en uytgegeven in als 11800 ℒ. 't VVelck den Bouckhouder der diſpenſe overgeſchreven zijnde op den 2 Maerte 1606 anden Bouckhouder generael, en by hem ontfangen den 5 Maerte 1606, ſo ſal den ſelven dat ten Iornale ſtellen aldus:

5 Maerte Gerrit VVouters Treſorier der vijf diſpenſen, als s'Heeren camer, Keucken, Stal, Iacht, en Fauconnerie, debet per caſſe diēs Caſſier N Treſor. generael 12000 ℒ, die den ſelven Gerrit ontfangen heeft van den Treſorier N den 7 Februarius 1606, volgens het ſchryven ſyns Bouckhouders N vanden 3 Maerte 1606, en my behandicht den 5 Maerte 1606, comt 12000 ℒ o ß o ₰

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

5 Maerte verſcheyden partien debet per Gerrit VVouters Treſorier der vijf diſpenſen, als s'Heeren camer, Keucken, Stal, Iacht, en Fauconnerie, 11800 ℔, die den ſelven Gerrit uytgegeven heeft inde Maent Februarius 1606 volgens het ſchryven ſyns Bouckhouders N vanden 2 Maerte 1606, en my behandicht den 5 Maerte 1606, als volght.

An Diſpenſe van s'Heeren camer	- -	3000 ℔ Bo§
An Diſpenſe der Keucken	- - -	4000 ℔ Bo§
An Diſpenſe der Stal	- - - -	3000 ℔ Bo§
An Diſpenſe der Iacht	- - -	1000 ℔ Bo§
An Diſpenſe der Fauconnerie	- - -	800 ℔ Bo§
Somme	- -	11800 ℔ Bo§

Deſe partien uyt het Iornael in 't Schultbouck overgedregen na 't behooren, elck ſal ſyn rechte debet en credit crygen.

Ende ſulcx als hier geſeyt is vande oirden over deſe vijf diſpenſen, met haer Treſorier en Bouckhouder, dergelijcke is oock te verſtaen vande diſpenſen der Rekencamer, Garden, en anderen met h'r Treſoriers en Bouckhouders.

Dit ſo vveſende, men ſoude hier noch meugen eenige ſulcke vervolgen en anteyckeningen ſtellen, als hier vooren in dit Hooftſtick achter de tvvee partyen vande incommende penningen der Domeine van Frederick Martens gedaen is, maer ſulcx daer deur bekent genouch zijnde, vvy ſlaent over.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

10 HOOFTSTICK.

VRAGE OFT OIRBOIRDER

Waer de Penningmeesters haer rekeningen ten bureele te leveren na d'oude manier beschreven, of na styl van Bouckhouding op de Italiaensche vvyse.

ANgesien vvy de Vorstelicke bouckhouding op de Italiaensche vvyse voor oirboir houden, so heeft SYN VORSTELICKE GENADE my een questie voorgevvent, te vveten of de Rentmeesters als sy daer in ervaren vvaren, niet met meerder bequaemheyt haer rekeningen in sulcke form stellen en souden. Op vvelcke sake vvy acht nemende, daer viel voor al te bedencken dat der bureelsche rekeningens form, manier van hooren, examineren, apostilleren, svvarigheden decideren, betalingen attesteren, metsgaders de vvyse van sluyting, te houden is voor een oirboir constich looflick vverck, daer de menschen niet toe gerocht en zijn dan deur veel langduerige ervaringen, sulcx datmen mach houden voor een geluckich geval, datter soo veel op den Eertbodem hun na die gemeene natuerlicke regel gevougen. Dit angemerct, het gaf my vermoeden datter eintlick niet oirboirlicx uytgerecht en soude vvorden met dese oirden te veranderen: Nochtans om te sien hoedanich de form der bureelsche rekening op de Italiaensche vvyse vallen soude, ick begaf my tottet overleggen der omstandigen dies angaende, en viel eintlick tot een besluyt, 't vvelck my sommige misschien sullen toestaen, te vveten dat de gevvoonlicke form der bureelsche rekening, in somme geseyt, is na de behoirlicke vvyse inde Italiaensche Bouckhouding vereyscht, sonder verandering te behouven: VVant hoevvel ymant mocht meynen dat des Rendants dagelickschen handel, om op syn Italiaensche gestelt te zijn, soude behooren te staen in een Iornael, en de partyen des selven overgestelt te vvesen in een Schultbouck, op debet en

credit, soo segh ick nochtans sulcx niet te moeten vveſen, om dat de voorſchrevē bureelſche rekening het caſſebouck is (diens Caſſier den Rendant) en datmen het caſſebouck in Italiaenſche bouckhouding ſelf ſoo niet en beſchryft, noch oock en behoort te beſchryven, om de redenen die ick daer af verclaren ſal: Laet tot dien einde een Caſſier ontfangen hebben van Pieter 300 ℒ van Ian 500 ℒ, En heeft betaelt an Claes 600 ℒ, an Iacob 200 ℒ. Als hy deſe ſyn handel van ontfanck en uytgeven, die hy voor ſyn Meeſter gedaen heeft, in form van Italiaenſche bouckhouding vvilde beſchryven, hy ſoude die eerſt ten Iornale ſtellen als volght.

JORNAEL.

Caſſe debet per Meeſter voor hem ontfaen van Pieter	300 ℒ
Caſſe debet per Meeſter voor hem ontfaen van Ian -	500 ℒ
Meeſter debet per caſſe voor hem betaelt an Claes -	600 ℒ
Meeſter debet per caſſe voor hem betaelt an Iacob -	200 ℒ

De partyen des boveſchreven Iornaels int Schultbouck overgeſtelt, ſouden commen te ſtaen als hier onder.

SCHULTBOUCK.

Caſſe debet.		Caſſe credit.	
Per Meeſter voor hem ontfaen vā Pieter	300 ℒ	*Per Meeſter voor hem betaelt an Claes*	600 ℒ
Per Meeſter voor hem ontfaen van Ian	500 ℒ	*Per Meeſter voor hem betaelt an Iacob*	200 ℒ

Meeſter debet.		Meeſter credit.	
Per caſſe voor hem betaelt an Claes -	600 ℒ	*Per caſſe voor hem onfaen van Pieter*	300 ℒ
Per caſſe voor hem betaelt an Iacob -	200 ℒ	*Per caſſe voor hem ontfaen van Ian* -	500 ℒ

Ende

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ende aldus ſoude na de gemeene regel der bouckhouding op de Italiaenſche vvyſe, de Caſſe en de Meeſter elck haer behoorlicke poſte hebben, vvaer in den Caſſier ſoude meugen ſien hoe elck in't beſonder geſtelt vvaer: Maer merckende dat inde poſte van caſſe niemant anders debet noch credit vallen en can dan de Meeſter, ſoo bevint hy onnoodich t'elckens Meeſter daer by te ſtellen, daerom laet hy in ſyn Caſſebouck 't vvoort Meeſter achter, en onder het opſchrift Caſſe debet, ſtelt hy metten cortſten Per Pieter: Per Ian: Maer onder het opſchrift Caſſe credit, metten cortſten Per Claes: Per Iacob. Ten anderen na dien al de partyen vande poſte des Meeſters oock inde poſte der caſſe commen, te vveten debet van d'een, in credit van d'ander, ſoo is de poſte des Meeſters deur die der caſſe bekent, en daerom onnoodich de poſte des Meeſters te beſchryven: Sulcx dat hy ſyn rekening van caſſe heel cort ſtelt, ſonder Iornael en Schultbouck als volght:

CASSEBOUCK.

Caſſe debet.			Caſſe credit.		
Per Pieter	- - - -	300 ℒ	*Per Claes*	- - -	600 ℒ
Per Ian	- - - -	500 ℒ	*Per Iacob*	- - -	200 ℒ

Deſe cortheit valt alſoo in alle ander rekeningen die gelijck de caſſe maer een poſte en hebben, met rekeningen van verſcheyden poſten heeftet een ander reden:

Nu dan ſoo blyckt hier uyt d'oirſaeck vvaerom des Coopmans Caſſier van ſyn ontfanck en uytgeven geen Iornael met ſyn Schultbouck en gebruyckt, na de Italiaenſche vvyſe, en vvaerom hy in ſyn Caſſebouck alleenelick ſtelt eerſt den ontfanck, daer na uytgave, volgende nochtans hier me 't gene inde bouckhouding op de Italiaenſche vvyſe vereyſcht is: Ende vvant den Rentmeeſter in Domeine gelijck vvy vooren geſeyt hebben Caſſier is, en ſyn rekening het Caſſebouck, ſoo valt het

ſelve

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſelve daer uyt te beſluyten. Angaende eenige ongelijckheden vvelcke men tuſſchen deſe tvvee boucken hier mocht voorvvenden, die ſyn duſdanich: Ten eerſten dat des Coopmans Caſſier altijt een ſijde des caſſeboucx voor debet, d'ander voor credit houdt, daer den Rentmeeſter ſyn ontfanck al vervolgens ſtelt ſoo veel ſijden verre alſt gaet, daer na de uytgave. Ten tvveeden dat den Caſſier ſyn partyen met ſulcken vervolg ſtelt gelijckſe dagelicx geſchiet ſyn: Maer den Rentmeeſter hem an ſulck vervolg niet verbindende, vergaert de partyen van een ſelve ſpecie by malcander onder verſcheyden Cappitelen. Oock en ſtelt hy (gelijck de Caſſier vvel doet) van ordinaris ontfanck en uytgave geen dach vvanneer die gebeurt is, 't vvelck niet vallen en vvil, om dat hy volgens ſyn inſtructie elcke partye heel in rekening moet brengen, die dickvvils in veel gedeelten dadelick ontfangen of uytgegeven heeft gevveeſt: Doch al dit en is geen ongelijckheyt inde ſake, vvaer deur des Rentmeeſters rekening het caſſebouck niet en ſoude meugen geſeyt vvorden.

Ymant mocht my nu dit voorhouden: Na dien der Rentmeeſters rekeningen tot noch toe ſyn gevveeſt bouckhouding der Vorſten, vvelcke ghy ſegt geen verandering te behouven, en dat daerbenevens u voornemen is gevveeſt die te veranderen, en op een beter voet na de Italiaenſche vvyſe te beſchryven, hoe overcomt dit met malcander? Ick antvvoorde hier op der Rentmeeſters rekeningen oneygentlick Vorſtelicke bouckhouding te heeten, gemerckt daer in den ſtaet der Debiteurs en Crediteurs onbekent is, en datſe om de boveſchreven redenen alleenelick caſſeboucken ſyn, in goede form beſchreven, benevens vvelcke vvy de gebrekende bouckhouding des Iornaels en Schultboucx op de Italiaenſche vvyſe nu eerſt vervought hebben, 't vvelck noch opentlicker daer an blijckt dat vvy tottet ſelve Iornael en Schultboucx geen ander caſſebouck dan des Treſoriers rekening en hebben.

Hoevvel tot hier toe geſeyt is de gemeene vvyſe der Rentmeeſters rekeningen van goede form te ſyn, ſoo vvort daer in nochtans ſomvvylen vvat onoirdentlicx gebruyckt, 't vvelck deur

deur bouckhouding bequamer ſoude vallen: Als by voorbeelt, datmen ſommige Debiteurs die an een Rentmeeſter niet voldaen en hebben, vergunt haer ſchulden in tvvee of drie jaren of terminen te betalen: 'T gebeurt dat de ſelve Debiteurs daer na op hun terminen niet en paſſen, noch oock in heele partyen en betalen, maer met brockelingen, vvaer op de Auditeurs moetende acht nemen tegen de generale oirden van Domeine, inhoudende dat Rentmeeſters alle partyen heel moeten verantvvoorden, ſoo vvort hier afgedachtenis gehouden deur een geduerich vervolg der apoſtilleringen van d een rekening tot d ander, 't vvelck daer ſulcx veel gebeurt moeyelick duyſter en ſorgelick vallende, deur de Italiaenſche bouckhouding als geſeyt is, licht en claer ſoude ſyn, alvvaermen van dies int caſſebouck geen rekening en houdt, maer t'ſijnder behoorlicke plaets na de gemeene regel.

Merckt noch dat hoevvel Rentmeeſters en Treſoriers om de voorgaende redenen in haer rekeningen geen bouckhouding op de Italiaenſche vvyſe met Iornael en Schultbouck en moeten gebruycken, nochtans ſoude hemlien ſulcx connen oirboir ſyn in plaets van hun gemeen manuael, om altijt bequamelick te ſien hoe ſy met alle Debiteurs en Crediteurs ſtaen, vvant de verſcheydenheyt van veel poſten, een ander reden heeft dan de voorſchreven eenige poſte des caſſeboucx.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

BOUCKHOUDING
IN VORSTELICKE
DISPENSE OP DE ITA-
LIAENSCHE WYSE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP DESER VORSTELICKE DISPENSE.

HIer vooren beſchreven ſynde de bouckhouding in het anſien vande incommende penningen der Domeine vergaert deur particuliere Rentmeeſters en by de ſelve gelevert anden generalen, vvelcke daer af in ſyn generale rekening maeckt ſynen ontfanck, en die vveder brengt in uytgave met ſulcke groote ſommen als hy geeft anãe particuliere Treſoriers, om daer me te doen betaling der diſpenſen, inder vougen dat de particulariteyten van dien inde voorſchreven generale bureelſche rekening noch oock inde generale Italiaenſche Bouckhouding niet en vallen, ſoo reſter nu noch int beſonder te beſchryven de bouckhouding der ſelve diſpenſen, dienende onder anderen, op dat Bouckhouders in coomſchap op de Italiaenſche vvyſe, die hun tot ſulcke bouckhouding mochten vvillen begeven, ſonder nochtans daer in ervaren te vveſen, eenige kennis meugen hebben van 't gene daer omme gaet, en om hun bouckhouding eygentlick te ſchicken na den eyſch van dien: VVelcke vveſende vande Vorſtelicke Hofhouding, ick heetſe Vorſtelicke diſpenſe, tot onderſcheyt van alle ander ſpecien der diſpenſen. Hier af ſal ick beſchryven de na volgende Hooftſticken.

Ten eerſten vande eygenſchappen der Vorſtelicke diſpenſen int gemeen, en van haer verſcheyden ſpecien.

Ten tvveeden vande ordinaris Officiers die tot een vvelgeformeerde diſpenſe behooren.

Ten derden van d'oirden der ſaken van rekeningen de diſpenſe int gemeen angaende.

Ten vierden vande Bouckhouding der diſpenſe vande Keucken, en eerſt van comptabel en incomptabel goeden der ſelve.

Ten vijfden van het ſtellen der partyen int Iornael en Schultbouck vande diſpenſe der Keucken.

Ten ſeſten vande diſtributie der comptabel leeftocht inde diſpenſe vande Keucken.

Ten ſevenden vande bouckhouding der diſpenſe vande Stal, Iacht, s'Heeren camer, Rekencamer, des Gebous, en der Garden.

Ten achtſten verhael op de oirden der betaling van gagen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

1 HOOFTSTICK.

VANDE EYGENSCHAPPEN

der Vorſtelicke diſpenſen int gemeen, en van haer verſcheyden ſpecien.

DEr Vorſtelicke penningen uytganck in diſpenſe, heeft groote ghelijckheyt met haer incomſt in Domeine, vvant gelijck die eerſt commen vande Gemeente totte Pachters of Collecteurs, van hemlien totte particuliere Rentmeeſters, vande ſelve totte generale vveyniger in getale, en in groote Regieringen van daer totten opperſten Rentmeeſter of Treſorier generael: Alſoo gaenſe van hem tot verſcheyden particuliere Treſoriers der diſpenſen, en vande ſelve totte leveraers meer in getale, van vvelcke ſy vveerom commen totte Gemeente, en vande ſelve andermael totte Pachters, blyvende alſoo in een geduerige keering. Nu dan de groote incomſt der Domeine mette diſpenſe aldus deurgebrocht vvordende, ſoo veel meer of min alſmender jaerlicx ten achter teert of verovert, men can daer uyt genoech verſtaen, inde ſake van Vorſtelicke diſpenſe ſoo vvel als inden handel van groote Coopluyden, een goede rekenings oirden vereyſcht te vveſen, als van ontfanck der vvaren, verſchyndagen, betalingen, en afrekeningen diemen van ſoo veel duyſenden te doen heeft, met Backers, Brouvvers, VVijncoopers, Vleeshouvvers, Vettevvariers, Crueniers, Cramers, Vercoopers van haver, boonen, hoy, en ſtroo, Sadelmakers, Spoormakers, Houffmeen, en ſulcke meer: Voort gelijckt den Coopman noodich is gevviſſe rekening te houden met ſyn Facteurs, om ſekerlick te vveten vvat gelt of vvaren ſy boven allen ontfanck en uytgave noch by hemlien behooren te hebben totten uyterſten toe: Alſoo iſt oock den Vorſten voorderlick gevviſſe rekening te doen houden met hun bevvinthebbers in diſpenſe (diemen oock hemlien Facteurs mocht noemen) over gelt, en comptabel vvaren daermen proviſie af doet, als in ſaken van voetſel, broot, vvijn, bier, geſouten en geroockt vleeſch

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

en viſch, boter, kaes, eyeren, ſpecerye, Voort keerſen, tin, peerden, haver, boonen, hoy, ſtroo, honden, vogelen, met ſoodanige meer: En gelijckmen mach dencken hoet mette Cooplien gaen ſoude, die ſulcx al opt gevviſſen der Facteurs lieten ancommen, ſonder bevvijs, alſo machmen dencken dat de Vorſten varen die dergelijcke doen. 't Is vvel vvaer dat ettelicke daer tegen veroirdent hebben veel goede regelen, als getuychniſſen der leveringen, betalingen, en goetheyt der vvaren, met ander oirboir opſichten, gelijckmen overvloedelick ſien mach inde diſpenſen der Coningen van Vranckrijck in druck uytgaende; Maer der vvaren laetſte diſtributie tegen eerſten ontfanck, daermen deur de Italiaenſche bouckhouding ſekerheyt af hebben can, en vvort mijns vvetens noch daer, noch in eenige ander Hoven gageſlagen, ſonder 't vvelck nochtans de reſt van cleene vrucht ſchijnt, vvant vvat batet den Heer datmen in ſyn magaſyn brengt goede leverbaer vvaren, tot behoirlicken prijs, ſonder bedroch inde betaling, als die tot ſyn gebruyck niet en commen? Denckt oock hoet meugelick is dat ſy die de opperſte laſt hebben van in ſulcke dingen oirden te ſtellen, hun ernſtelick ſouden connen begeven tot pinten en oncen geduerlick te doen gaſlaen, vvetende datſe vercorting van tonnen en ponden niet beletten en connen, vvaer uyt volght dat de inſtructien diemen in Vorſten Hoven daer tegen gemaect heeft, metter daet niet nagevolgt en connen vvorden: Maer deur de bouckhouding in diſpenſe te meugen ſeggen en bethoonen ſonder vvederſpreken, ghy ſyt de man die ſoo veel te cort doet, dat clinckt anders. Merckt noch een ander ſvvaricheyt die deur de ſelve Bouckhouding voorcommen vvort: Den Treſorier ſeggende totte Crediteurs geen gelt in caſſe te hebben, noch van ſyn eygen niet te vvillen verſchieten (vvaer tegen ſonder de Italiaenſche bouckhouding geen bevvijs en is) ſoo en connen de goeden die den Diſpenſier coopt niet gereet betaelt vvorden, maer loopt dickvvils ſoo lang an, dat de leveraers te vreden ſyn hem voor ſyn verſchot te vernougen, ja ſomvvylen toelaten den Treſorier penningen te lichten daer ſy den intreſt af betalen, boven dien noch hier en daer ver-

cerin-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

eeringen doende. Voort om te vryelicker des Heeren penningen te gebruycken, soo doense de Crediteurs quitantie geven sonder gelt ontfangen, hemlien versekerende met een renversael, dat is daer tegen leverende hun eygen obligatie : En niet tegenstaende al dit en begeeren gemeenelick vande levering niet te scheyden, maer houdense voor benyders haers vvelvaerts dieder na staen, vvaer uyt men mercken can den incoop tot seer hoogen prys te moeten loopen, met des Heeren groote schade, ja somvvylen vercleening en verdrietige quelling der Crediteurs, die hem met requesten en svvare clachten seer moeyelick vallen, en 't gedacht doen becommeren hoe hyse met beleeftheyt sonder geltgeven vvel af sal connen setten. In somme d'overschietende penningen die deur d'eerste schermutse in Domeine niet sonder groot verlies van haer medegesellen behouden in casse geraken, moeten int uyttrecken deur de dispense dergelijcke tvveede schermutse noch angaen, met hertsen vveedom van veel vrome Tresoriers die geern sagen de reden plaets houden. Dit alles cannmen mette bouckhouding voorcommen, deur dien altijdt bekent is vvat gereet gelt in casse moet vvesen; En dit met sulcken sekerheyt, datmen mocht besluyten in alle Hoven die middelen genouch hebben, en daer de Italiaensche bouckhouding is, geen ander incoop behooren te geschieden dan met gereet gelt, ja alst by noot quaem te gebreken, dattet beter, of minder schade vvaer, penningen op intrest te lichten tegen thien ten hondert, dan borgende tegen dertich ten hondert schade te lyden : Oft alsser immers Crediteurs moesten vvesen, soo machmen des Coopmans vvyse volgen, die syn Cassier niet sulcke schulden eerst of laetst en laet betalen alst hem belieft, maer hem de balance doet nacommen die hem den Bouckhouder geeft, vvant alsoo cannmen hier oock de oudtste schulden eerst doen betalen, of sulcke als tot meesten oirboir des Heeren goet verstaen vvort. Dit vande Vorstelicke dispense int gemeen geseyt vvesende, vvy sullen nu tot haer verscheyden specien commen, tot vvelcken einde ick aldus segh : Gelijck menich Coopman in syn bouckhoudingh onderscheyt

maeckt

maeckt der oncoſten vanden huyſe en van coomſchap, en noch ſulcke ander als hem dunct ſyn handel te vereyſſchen, alſo vvorden de oncoſten hier verdeelt na den eyſch der Hofhoudingh in verſcheyden ſpecien, om daer deur claerlick te ſien ſo dickvvils mẽ vvil, vvatter in yder verteert vvort, en op dat vvanneermen dẽ ſtaet begeert te vermeerderen of verminderẽ, kennelick ſy vvaer an 't ſelve bequamelicxt ſal meugen gedaen vvorden: Voort alsmen in elcke diſpenſe niet anders en betaelt dan 't gene de ſelve diſpenſe eygentlick angaet, ſoo vvorden daer me geſchouvvet de ongevallen van tvveemael een ſelve ſake te betalen, gelijck vvy daer af t'ſynder plaets breeder ſeggen ſullen: Hier toe vvil ick tot voorbeeldt nemen de vermaertſte verdeeling die myns vveten int gemeen uytgaet, te vveten des Coninex van Vranckrijck, in vvelcke ick *Au Guidon des Finances a la troiſieſme partie des droicts du Domaine du Roy*, telle tot vijfthien verſcheydenheden: Maer vvant daer in plaets van het vvoort diſpenſe genomen vvort *Treſorerie*, oock *Treſorier*, ſoo ſal ick hier mede ſoo ſtellen, doch elders diſpenſe ſeggen, 't vvelck als *Subjectum* vant ander, myns bedunckens voor de beginnende verſtaenlicker is. De boveſchreven vijftien diſpenſen in vviens plaets geſeyt vvort *Treſorier* ſyn duſdanich:

Treſorier de la maiſon du Roy, daermen by verſtaet die de gagen betaelt der Officiers van s'Coninex huys.

Treſorier de l'argenterie, betalende t'fatſoen en coop van al de ſtoffen der cleeren vanden Coninck, Pagen, Svvitſers, en ander an vvelcke het hem belieft geſchenck te doen van cleeren, tappijtſeryen, ſilvervverck, en ander huyſraet.

Treſorier a la Chambre aux deniers, die de montcoſten van s'Coninex huys betaelt.

Treſorier des menus affaires de la chambre du Roy, die oock geſeyt vvorden menus plaiſirs, dat is van penningen die den Coninck doet uytgeven na ſyn vville, ſonder in ſpecie te verclaren vvaer toe.

Treſorier vande Stal.

Treſorier vande Iacht.

Treſo-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Treſorier van des Conincx oirden.
Treſorier veroirdent by de Heeren vande heilige Cappelle.
Treſorier vande offranden en aelmiſſen des Conincx.
Treſorier des ligues des Suiſſes.
Treſorier vande Svvitſers Garde des Conincx.
Treſorier vande hondert Edelluyden des Conincx.
Treſorier vande Garden des Conincx.
Treſorier vande Mortepayen.
Treſorier des gebous.

VVy hebben hier boven geſeyt vande ſpecien der Treſoriers of diſpenſen vande Hofhoudingen des Conincx van Vranckrijck, maer de verſcheyden ſpecien der diſpenſen daer vvy voorbeeldt af ſchryven ſullen, ſyn duſdanich:

Diſpenſe van de Keucken.
Diſpenſe vande Stal.
Diſpenſe vande Iacht en Fauconnerie.
Diſpenſe van des Heeren camer.
Diſpenſe vande Rekencamer.
Diſpenſe des gebous.
Diſpenſe der Garden.

Merckt dat deſe diſpenſe vande Rekencamer, die vvy hier nemen als voor ſpecie vande generale Vorſtelicke diſpenſe, niet en ſtaet onder de boveſchreven vijfthien, maer is by den Autheur *du Guidon*, om ſyn voorgenomen oirden te volgen, beſchreven int vierde deel *des droicts du Domaine*.

Tot hier toe geſeyt hebbende vande eygenſchappen der Vorſtelicke diſpenſe int gemeen, ſoo ſal ick hier ten laetſten noch vermanen datmen vvel behouft gedachtich te ſyn de ſvvaricheden die (meeſt vande geintereſſeerde) deur het invoeren deſer bouckhouding te vervvachten ſtaen, en datmen om die te voorcommen, an alle tegenvvorſtelende Officieren die ſeggen ſullen hemlien daer an niet te verſtaen, ſal meugen antvvoorden (gelijck in Domeine oock geſeyt is) dat elck ſyn dingen doen ſal als te vooren, en dit vvat beſonders te vveſen daer ſy hemlien niet me en behouven te becommeren, voort moetmen ge-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

dachtich syn alles an te leggen om alsoo uytgerecht te meugen vvorden.

2 HOOFTSTICK.

VANDE ORDINARIS OFFI-

ciers die tot een vvelgeformeerde dispense behoiren.

HIer vooren geseyt hebbende vande verscheyden specien der Vorstelicke dispensen, soo sullen vvy in dit 2 ende het volgende 3 Hooftstick, beschryven 't gene de selve int gemeen angaet, en op elcke verstaen vvort, om hier na in yder dispense niet t'elckemael het selve te moeten verhalen. Om dan te commen tot beschryving vande ordinaris Officiers die inde vvelgeformeerde dispensen vereyscht zijn, soo is daer toe ten eersten in alle dispense daer verhandeling van goeden valt, noodich een Dispensier die de selve coopt, ontfangt, bevvaert, uytdeelt, en daer af comptabel is: Ende hoevvel de gene die sulck vverck doen in dispensen der Finance extraordinaire als van Fortificatie, Magasinen en meer ander, genoemt vvorden Commisen, of Commissariissen, soo gebruycken vvy hier 't vvoort Dispensier voor gemeene naem. Maer in dispensen die Magasinen hebben, van soo groot bevvint dat den Dispensier mettet coopen en verhandelen der goeden te seer becommert zijnde, die bevvaring en uytdeeling niet en soude connen gade slaen, so vvort hem een bevvaerder der selve goeden bygevougt. Ten tvveeden een Tresorier, die de penningen daer toe noodich ontfangt, uytgeest, en daer af comptabel is. Ten derden een Bouckhouder op de Italiaensche vvyse, die altijt can seggen vvat gelt den Tresorier der dispense in casse moet hebben, boven dien vvat goeden van elcke soorte by den Dispensier of Goetbevvaerder berusten moeten, totten uyterssten toe: Voort hoe de rekening staet van elck Debiteur en Crediteur, soo oudt als nieu de dispense angaende: 't VVelck na de gemeene manier van sommige Financen, sonder dusdanige bouckhouding niet dan met svvaricheyt en schynt te

connen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

connen afloopen: Laet ons hier af tot voorbeelt nemen 't gene *Au Guidon* beſchreven is inde diſpenſe *de l'argenterie du Roy*, te vveten dat betalingen gedaen ſijnde op ſchulden die ettelicke jaren geſtaen hebben, en inde rekeningen des Treſoriers niet uytgetrocken en hadden gevveeſt, ſoo moet den Auditeur ſulcke oude rekening by der handt crygen, en ſien of die oude onuytgetrocken partye overcomt mette betaling der rekening die hy examineert, vvaer uyt ſchijnt te moeten volgen, datter een ſeer groote menichte der betaelde en onbetaelde partyen van die oude boucken moeten vermengt ſtaen, niet by een commende al de verſcheyden partyen die een ſelve Crediteur angaen, vvelcke ſvvaricheyt noch ſchijnt te moeten vermeerdert vvorden, alſmen heele partyen niet heel af en betaelt, maer (gelijckt gebeurt) verſcheyden betalingen daer over doet: Dit ſegh ick my aldus te duncken van groote ſvvaricheyt te moeten vveſen, doch ſy dieder dadelick me beſich zijn, meugen eygentlicker vveten vvat lichticheyt ſy ſonder Italiaenſche bouckhouding daer op hebben. Ten vierden ſoo iſſer oirboir een Controlleur, die over al toeſiet of elck doet na 't behooren, en die ygelick ſyn fauten of bedroch vryelick anſegt, en bevvijſt, als daer voor gage treckende. Ten vijſden een Superintendent der diſpenſe, die allen avent overſiet en onderteyckent 't gene op dien dach inde diſpenſe gedaen is, en voort ſulck een generael toeſicht heeft als hier na geſeyt ſal vvorden. Tot Superintendent vande diſpenſe der Keucken vvort genomen den Hofmeeſter. Totte diſpenſe der Stal den Stalmeeſter. Tottet vverck des Superintendents vande Iacht, vinde ick inde diſpenſe des Coninex van Vranckrijck genomen te vvorden *Le Grand Veneur*. Totte diſpenſe des Vorſts Camer vvort in Vranckrijck genomen den eerſten Edelman des Coninex, ander nemen ſulck een als hun bequaemſt dunckt. Totte diſpenſe der Rekencamer machmen nemen den Preſident der ſelve, hoevvel tot ſommige plaetſen een beſonder Superintendent geſtelt vvort. Totte diſpenſe vande Garden en Hallebardiers verſtreckt den Capiteyn der ſelve voor Superintendent. Tottet Gebou, ende in Finance extraordi-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

naire totte diſpenſen van Fortificatie en Magaſinen, den Gouverneur der plaets daer 't Gebou, of de Fortificatie gemaeckt vvort, of daer de Magaſinen gelegen zijn. Met ſulcke ordinaris Officiers heeftmen ſoodanigen verſekertheyt, dat ſy altemael (metten leveraer noch daer toe, om dat hy ſyn billetten onderteyckent) ſouden moeten t'ſamen ſpannen om den Heer eenich merckelick ongelijck te connen doen, vvant niet t'ſamen ſpannende, 't gene d'een dede, ſoude in perikel ſtaen van d'ander bemerckt en ontdeƈt te vvorden, om de redenen die hier na noch breeder blijcken ſullen. Maer vvant ymant nu ſeggen mocht, dat de gagen van ſulcke Officiers over elcke diſpenſe, ſomvvylen tot grooter coſt ſouden ſtrecken dant prouffijtelick vvaer, ſoo ſal ick daer op antvvoorden: Te vveten dat hoevvel hier geſeyt is voor elcke diſpenſe ſoodanige Officiers oirboir te zijn, daerom niet noodich te vveſen elcke haer beſonder Diſpenſier, Treſorier, Bouckhouder, Controlleur en Superintendent te moeten hebben, vvant een Treſorier mach de betaling doen voor ſoo veel verſcheyden diſpenſen als deur een bequamelick can gedaen vvorden, doch van elcke beſonder rekening houdende, en ſoo met d'ander Officieren, 't vvelck niet alleenelick en ſtreckt om te ſparen den coſt van veel gagen, maer 't is oock gerieviger te handelen met eenen diet bequamelick al doen can, dan met veel verſcheyden die elck vveynich te doen hebben: 't Is oock beter an eenen die veel vvercx doet, een groote gage te geven daer hy hem me geluckich acht, dan an verſcheyden die elck vveynich vvercx doen cleene gagen toe te leggen, en hun daer over beclagen, vvant Officien van groote gagen vacherende, daer vvort na geſtaen van veel bequame lieden daermen dan de keure af heeft: Maer niet alſoo mette Officien van cleene gagen: Doch ſtaet te gedencken dat al te veel Treſorerien onder eenen particulieren Treſorier te brengen niet oirboir en is, en dat de middelvvech ſchijnt ſo veel als een clouck man met een dienaer of tvvee bequamelick doen can, ſonder ſelf Penningmeeſters onder hem te ſtellen, en ſoo met d'ander officien.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

3 HOOFTSTICK.

VAN D'OIRDEN DER SAKEN

van rekeningen de dispensen int gemeen angaende.

1 ARTYCKEL.

VOor al vvant den Treſorier der diſpenſe gelt moet hebben om te betalen, ſoo heeft hy vanden Heer een generale acte, om vanden Treſorier generael maentlick te lichten een ſeker ſomme, diemen deur ervaring bevonden heeft totte ordinaris diſpenſe noodich te vveſen: 't Gene hy ſomvvylen daerenboven noch van doen heeft, als te cort commende, of om extraordinaire oncoſten hem voorvallende, daer af geeft den Heer hem beſonder ordonnantie: En ſulcx is oock 't gebruyck inde diſpenſe des Coninex van Vranckrijck, na 't gene daer af beſchreven is *au Guidon des Finances.*

2 ART.

Den incoop der groote partyen op levering, en van proviſie, die in der Officieren inſtructien eygentlick geſpecificeert zijn, geſchiet met kennis en overſtaen der Rekenmeeſters, of ſulcke alſmen daer toe veroirdent, en vvort dien coop by geſchrift geſtelt, en door den Greffier en Leveraers onderteyckent, d'ander dagelickſche gemeene cleyne partyen vvorden by den Diſpenſier gecocht, op den voet als hier na breeder geſeyt ſal vvorden.

3 ART.

Angeſien den Bouckhouder volgens ſyn inſtructie moet kennis hebben vande partyen gehandelt by den Diſpenſier, als te hebben ſien vvegen, meten, of tellen, de incommende goeden, en dat vvy boven dien nemen alle betaling met gereet gelt te

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

geſchien('t vvelck inde Hoven daermen op ſyn Italiaens bouck hout behoort meugelick te vveſen, om de redenen daer af verclaert int 2 Hooftſtick) ſoo iſſer een ſeker bequame plaets veroirdent, daer die levering, ontfanck, betaling, en opſchryving geſchiet, op een beſtemde uyre voor middach, en een ander na middach, vvaer op paſſen Leveraers, Diſpenſier, Treſorier, Bouckhouder, en ſomvvylen den Controlleur: D'eerſte om 't goet te leveren, d'ander om t'ontfangen, de derde om te betalen, de vierde om daer af bouck te houden, de vijfde om toe te ſien of elck ſyn ampt bedient na 't behooren: Ende ſtreckt ſulcx tot groot gerief, ſoo vvel der Leveraers als voor d'Officiers.

4 ART.

Den Diſpenſier ſtelt int begin ſijns boucx der diſpenſe, de prijſen der goeden op levering gecocht ſooſe veraccordeert hadden gevveeſt, op dat by aldien hy int opteyckenen an eenige pryſen tvvijffelde, de ſelve by der handt gereet zijn: Ten anderen op dat de gene die de rekening daer na hooren en examineren, meugen ſien of de ſelve pryſen overal geſtelt ſyn na 't behooren.

5 ART.

Daer na ſchrijft den Diſpenſier dagelicx int ſelve bouck (tot ſommige plaetſen vvordet in een rolle gedaen (diemen inde diſpenſe des Conincx van Vranckrijck *Eſcrouve* noemt) alle voorcommende ſaken totte cleynſte minuteyten toe ſyn diſpenſe angaende, als goeden ingecocht, goeden van des Heeren eygen gevvas ingecommen, goeden tot geſchenck ontfangen, en anderſins gecregen; Sgelijcx oock goeden gediſtribueert, vercocht, vvechgeſchoncken, en anderſins quijt gevvorden.

6 ART.

6 ART.

Nevens eenige cleyne partyen die den Bouckhouder of Diſpenſier niet dadelick en heeft connen ſien vvegen, tellen, of leveren, deur eenich nootelick gebreck ſelden gebeurende, ſchryven ſy *By affirmatie*, 't vvelck int corte ſoo veel beteyckent, als by behoorlicke affirmatie hemlien ſulcke partye kennelick te vveſen.

7 ART.

Van elcke levering vvort deur den Leveraer een billet gemaeckt, inhoudende ſpecificatie der geleverde partyen by hem onderteyckent, 't vvelck den Diſpenſier tot bevvijs vande ſelve partye by hem houdt, dat te boucke ſtellende: Ende vergaert ſulcke billetten van een maent an een liache oirdentlick vervolgende.

8 ART.

Tottet ſelve billet maeckt den Diſpenſier een quitantie, vvaer toe gedructe quitantien by der handt zijn, daer in hy de open plaetſen vervult mette noodige ſomme int lange geſchreven, en den naem des Leveraers. Achter de ſelve quitantie ſchrijft den Diſpenſier aldus, *N Treſorier ſal betalen de quitantie hier achter bedragende ſoo veel:* 't VVelck den Diſpenſier onderteyckent: Ende verſtreckt dit den Treſorier als voor ordonnantie: Doch is noch te vveten dat de boveſchreven vvoorden *N Treſorier ſal betalen de quitantie hier achter bedragende*, cortheyts halven gedruct zijn, vvaer by alleen de ſomme in geſchrift comt. Deſe quitantien behout den Treſorier by hem tot bevvijs van ſyn betaling, en vergaertſe van een maent an een liache oirdentlick vervolgende.

9 ART.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

9 Art.

Maer vvant den Treſorier alſoo by hem houdt de quitantien ende den Diſpenſier de billetten der ſpecificatie vande leveringen elck tot ſyn bevvijs, vvelcke by ongevalle mochten geraken onoirdentlick te leggen,en datſe nochtans ter auditie en examinatie van die rekening by den anderen behooren te vveſen: Ten anderen om dat int ſluyten der maentlicke rekening van diſpenſe, ſeker onderſcheyt gemaeckt vvort tuſſchen billetten gereet betaelt, en (alſt immer ſoo vveſen moet) billetten op dach,ſoo vvordenſe genombreet n° 1. n° 2. n° 3. en dat geduerich voort ſoo verre het gaet een maent lanck: Sgelijcx nombreertmen al de quitantien; Ende nevens elcke partye des boucx der diſpenſe ſteltmen vvat n° het billet en quitantie elck hebben, ſulcx dat al gerochtenſe in onoirdening,ſoo ſoudenſe daer me licht in oirden te brengen zijn. Oock vvort daer me inde bouckſluyting bequamelick gemaeckt het boveſchreven onderſcheyt tuſſchen betaelde en onbetaelde billetten.

10 Art.

Maer vvantet ſomvvylen gebeurt datter quitantie valt ſonder billet, als vvanneer den Heer of ſijnen Raedt yet doet betalen by ordonnantie: Sgelijcx vvanneer eenige goeden geſchoncken zijn,daer geen betaling noch quitantie af en valt, ſoo gebeuret dat d'oirden der nombers van billetten en quitantien niet nootſakelick gelijck en zijn, doch en is daer me niet verhindert 't gene inde ſake vereyſcht vvort.

11 Art.

Al't gene by den Diſpenſier op een dach is gehandelt gevveeſt, vvort ſavents by den Superintendent der diſpenſe metten Controlleur (te vvyle ſy van alle ſaken verſche gedachtenis connen

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

connen hebben overſien van partye tot partye, ende niet vindende daer tegen te ſeggen ſy onderteyckenent, ſtellende de ſommen niet met getalletters, maer int lange met geſchreven vvoorden, op datment daer na niet en verander, vvelcke verandering oock te qualicker geſchien can, om dat den Bouckhouder 't ſelve al opgeſchreven heeft.

12 ART.

't Gene den Diſpenſier, Treſorier en Bouckhouder op een dach gedaen hebben, dat moetenſe des anderen daechs collationeren, en ſoo by hemlien eenich verſchil bevonden vvierde moeten dat effenen.

13 ART.

't Bouck der diſpenſe vvort alle maende geſloten, en by den Diſpenſier onderteyckent, vvaer by noch vervought is de onderteyckening des Treſoriers en Bouckhouders, beveſtigende d'een de heele ſomme te overcommen met ſyn betaling, en d'ander alles te overcommen met ſyn boucken, en vvort dat diſpenſebouck alſoo mette billetten des Diſpenſiers behandicht anden Treſorier, vvelcke die met ſyn quitantien levert ten bureele der Rekencamer ('t vvelck voor het expireren vanden derden der volgende maent moet gedaen ſyn volgens haer inſtructien) om aldaer gehoort en geexamineert te vvorden.

14 ART:

Maer vvantmen deſe oirden vant leveren der rekeningen ten bureele voor het expireren vanden voorſchreven derden der volgende maent, ſeer vaſtelick vvil onderhouden hebben, ſoo ſchrijft den Treſorier, en daer na die vande Rekencamer, op de rekening den dach vvanneer hemlien die behandicht is, op dat ſooder faute viel, bekent ſy an vvien dat ſchort.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

15 ART.

Merckt noch bequaem te vveſen, datmen den Treſorier generael opt einde des jaers, of op den laetſten December, effen ſoo veel ordonneert te betalen an den Treſorier der diſpenſe, alſſer totte volle betaling van dat jaer gebreeckt, om alſoo inde generale rekening overeencomming te hebben van des Treſoriers generaels betaelde penningen over een heel jaer, metten ontfanck en betaling des Treſoriers der diſpenſe vant ſelve jaer.

16 ART.

De voorgaende articulen niet gevveeſt hebbende van 't gene eygentlick de bouckhouding der diſpenſe op de Italiaenſche vvyſe int gemeen angaet, ſoo ſullen vvy nu daer af ſeggen.

17 ART.

't Gebeurt dat in eenige der diſpenſen niet alleen goeden gecocht, maer oock vercocht vvorden, als peerden, des Heeren eygen gevvas, gelijck graen, of vruchten, meer incommende danmen behouft: Voort vvanneerder veel meer goeden als ſpecerien, vvynen, of vvattet vvaer, geſchoncken vvorden dan men verdoen can: De partyen van ſulcke gecochte als oock vercochte goeden, ſullen ten Iornale en Schultboucke commen na de gemeene regel die in de Coopmans bouckhouding gebruyckt vvort.

18 ART.

Goeden tot geſchenck ontfangen vvorden hier op een prijs geſtelt na de tegenvvoordige vveerde om driederley reden: Ten eerſten om datmen bekent vvil hebben vvat penningen jaerlicx totte Hofhouding behouven, en hoe veel de conſomptie in ſe-

ker

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ker ſpecien van goeden bedraecht: Ten anderen billich te ſyn datmen vvete voor hoe veel men anden vereerder verbonden is: Ten derden om inde Italiaenſche bouckhouding verſekerheyt vant capitael te hebben.

19 ART.

VVeſende een Treſorier geſtelt over verſcheyden diſpenſen, en dat hy de penningen noodich totte betaling van al de diſpenſen, t'ſamen ontfinge vanden Treſorier generael, ſonder verclaert te ſyn hoe veel elcke ſpecie van diſpenſe angaet, in ſulcken gevalle en ſoude hy de voorſchreven penningen by hem ontfangen vanden Treſorier generael, maer an eenen Bouckhouder moeten verclaren, al vvarender oock meer overgeſtelt: Sulcx dat de poſte der caſſe van d'ander Bouckhouders, in debet niet anders crygen en ſoude dan dat van vercochte goeden mocht ingecommen zijn, en 't gene per ſolde daer gebrocht vvierde: Sy en ſouden oock den ſtaet der caſſe des Treſoriers vande diſpenſe niet vveten, maer ſoude an dien voorſchreven Bouckhouder alleen bekent zijn, midts vvelverſtaende dat als hy ſulcx begeerde te berekenen, die ander Bouckhouders hem ſouden moeten verclaren de reſte der caſſe die den Treſorier der diſpenſe op hemlien bouck debet of credit is: Maer ſoo den ſelven Treſorier de penningen vanden Treſorier generael ontfinge met onderſcheyt hoe veel elcke diſpenſe daer af angaet, in ſulcken gevalle ſoude hy ſijnen ontfanck an elcken Bouckhouder moeten verclaren, die dan elck vveten ſouden den ſtant der caſſe des Treſoriers van haer diſpenſe, maer d eerſte vvyſe valt gerieviger.

20 ART.

Gelijck den Bouckhouder der Domeine den Treſorier generael anſiet voor Caſſier, en daerom ſyn naem te boucke debet noch credit en ſtelt, maer onder caſſe verſtaen vvort, alſoo an-

ſiet den Bouckhouder der diſpenſe den Treſorier hem by gevoucht voor Caſſier, en daerom oock en ſtelt hy ſyn naem te boucke debet noch credit, dan vvort onder caſſe verſtaen, vvaer af de redenen verclaert ſyn int 5 Hooftſtick des Coopmans bouckhouding.

21 ART.

Maer den naem des Treſoriers generaels die comter, en crijcht haer credit ſoo dickvvils hy anden Treſorier der diſpenſe betaling doet.

22 ART.

Gelijck den Caſſier des Heeren Facteur is over gelt, alſoo is den Diſpenſier ſyn Facteur over goet, en gelijck daerom des Caſſiers naem te boucke debet noch credit en crijcht, alſoo en moet des Diſpenſiers naem te boucke debet noch credit hebben, vvaer af breeder reden verclaert is inde Coopmans bouckhouding int 6 Hooftſtick vande rekenings oirden in Facturye.

4 HOOFTSTICK.
VANDE BOVCKHOVDING
der diſpenſe vande Keucken, ende eerſt van comptabel ende incomptabel goeden der ſelve.

TOt hier toe vande diſpenſen int gemeen geſeyt hebbende, vvy ſullen voorder verclaren 't gene boven dien van elcke int beſonder te ſeggen valt, beginnende met voorbeelt vande diſpenſe der Keucken, en daer na vande Stal, Iacht, s' Heeren camer, Rekencamer, Gebou en Garden.

Voor al is te vveten datmen hier onderſcheyt maeckt van comptabel en incomptabel goeden: Comptabel noemtmen daer-

daermen proviſie af doet, en rekening houdt vande quantiteyt der incomſt tegen diſtributie of uytganck, vveſende in deſe diſpenſe der Keucken van de navolgende verſcheydenheden.

Rijnſche vvijn.	Corenten.	Hammen.
Franſche vvijn.	Pruymen.	Tongen.
Spaenſche vvijn.	Amandelen.	Speck.
Bier.	Rijs.	Stockvis.
Broot.	Cappers	Harinck.
Peper.	Oliven.	Aberdaen.
Gimber.	Lamoenen.	Salm.
Noten.	Citroenen.	Steur.
Nagelen.	Oraignen.	Erten.
Canneel.	Olie.	Sout.
Saffraen.	Siroop.	Aſijn.
Foille.	Geerſt.	Seep.
Nagelgruys.	Boter.	Brant, als turf en hout.
Suycker.	Caes.	
Roſijnen.	Offevlees.	

De incomptabel vvaren ſyn daermen geen proviſie af en doet, maer die dagelicx verſch incommen en opgeten vvorden, en vande vvelcke blijckelick can ſyn vvaerſe bevaren ſonder anteyckening van diſtributie, maer deur ſulck ordinaris toeſicht alsmen over dies inde Hoven veroirdent: En vvorden daer af hier geſtelt deſe verſcheydenheden.

Verſch vlees, als van Offen, Calvers, Schapen, Lammers.
Verſche vis.
Crudenerie, als bancquetſuycker, marmeladē, ſucaden, roſquillē.
Vettevvarie.
Suyvel, als verſche boter, melck, room, roomcaes.
Fruyt.
Vogelen, vvaer onder comt 't gene vogelaers vercoopen, als Haſen, Coninen, Braetverckens.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Groente, vvaer onder comt 't gene Hoveniers vercoopen, als ſalaet, moes, rapen, caroten, coolen, en diergelijcke.

Totte boveſchreven incomptabel goeden vvorden noch vervought de volgende cappitelen.

Meublen vande keucken.
Gagen vande keucken.
Extraordinairen vande keucken.

5 HOOFTSTICK.
VAN HET STELLEN DER *Partyen int Iornael en Schultbouck vande diſpenſe der Keucken.*

DIt vande comptabel en incomptabel goeden verſtaen ſijnde, vvy ſullen commen tot anvang des Iornaels, alvvaer na de gemeene regel der Italiaenſche bouckhouding voor al vereyſcht vvort ſtaet om 't capitael te formeren, tot vvelcken einde men opſchrijft alle comptabel goeden tegenvvoordelick in vveſen, en daer af makende d'eerſte partye des Iornaels aldus beginnende: *Verſcheyden partyen debet per capitael &c.* En vvorden die vvaren na Coopmans gebruyck geſtelt ten pryſe der tegenvvoordige vveerde. Voort en commender in deſe eerſte partye geen incomptabel goeden, vvant die dagelicx opgeten en verteert vvorden.

Daer na vergaertmen alle tegenvvoordige Crediteurs de diſpenſe der keucken angaende, van vvelcke men maeckt des Iornaels tvveede partye aldus anvangende *Capitael debet per verſcheyden partyen &c.* Na dit volgen de partyen der dagelickſche incoopingen of incomſten der goeden, comptabel en incomptabel gelijckſe ontmoeten, als by voorbeelt Rijnſche vvijn gereet gecocht, aldus: *Rijnſche vvijn debet Per caſſe &c.* Op tijt gecocht: *Rijnſche vvijn debet per Ian Claeſſen &c.* Maer Rijnſchen vvijn anden Vorſt tot vereering geſchoncken, aldus: *Rijnſche vvijn debet per*

per capitael deur dat de Stad N vereering gedaen heeft van thien amen, nu vveerdich geacht tot soo veel de ame, comt &c. Noch is te vveten dat nadien vande comptabel vvaren maer tvvee drie of vier mael tsiaers provisie gedaen en vvort, soo volght daer uyt dat vanden incoop der selve maer tvvee drie of vier partyen tsiaers ten Iornale en commen, met vveyniger schryvens dan d'incomptabel die dagelicx vallen, of te drie of vier dagen eens.

Tot hier toe geseyt sijnde vande inschryving ten Iornale der gecochte of ingecommen goeden, soo rester nu noch vant uyt-gaen te spreken: Maer angesien die goeden opgeten gedroncken of verteert vvorden, en niet vveerom vercocht gelijckt metten Coopman toe gaet, soo mocht nu de vraegh syn hoe de selve int Schultbouck overgestelt vvesende en debet staende, daer na haer credit sullen crygen, en hoe soodanige partye eerst ten Iornale sal vallen? Ick antvvoorde hier op dat sulcx toe sal gaen als met een Coopman, vvelcke by voorbeelt in suycker handelende, geeft daer af 25 ponden in syn keucken, vvant gelijck hy int Iornael stelt, *Oncosten vanden huyse debet per suycker:* of anders soo hy vvilde (vvantet eintlick op een selve uytcomt) *Capitael debet per suycker:* Alsoo hier het suycker gedistribueert zijnde, men sal stellen *Capitael debet per suycker.* Of meer ander vvaren daer by vvesende, gelijckt altijt gebeurt: *Capitael debet per verscheyden partyen.* VVant hoe vvel den Coopman van syn gecochte goeden vveynich opeet, en dattet hier al op geten vvort, soo ist nochtans in desen gevalle van gelijcke natuer.

Maer angesien de voorschreven distributie des suyckers en van alle ander vvaren deur veel cleene gedeelten geschiet, en dat den genen die daer af bouck houdt, sulcken sekerheyt moet hebben als vande incomst geseyt is, te vveten dat dadelick hebben sien vvegen, tellen, of meten, en leveren, en dat dergelijcke den voorschreven Bouckhouder inde distributie seer moeyelick soude vallen, soo vvort vande distributie, in plaets der onvolcommen anteyckening die daer af pleecht te geschien, bouck gehouden (gelijck ick int volgende 6 Hooftstick verclaren sal) deur een die bouckhoudersche vvyse elcke specie by haers gelijcke

lijcke vergaert, en daer af alle maende een partye maeckt, die leverende anden Bouckhouder der Diſpenſe, vvelcke de ſelve op elcken laetſten dach des maents in een partie ten Iornale ſtelt, aldus:

31 Maerte Capitael debet per verſcheyden comptabel vvaren, deur dien in deſe maent van Maerte blijckende by de diſtributie gediſtribueert ſyn de navolgende vvaren:

Peper 14 ℔ tot 40 ß het pondt, comt - - - 14 £ 0 ß
Gimber 15 ℔ tot 20 ß het pondt, comt - - - 7 £ 10 ß

En ſoo voort met d'ander comptabel vvaren: Sulcx dat elcke ſpecie in yder maent maer eens ten Iornale en comt, dats tvvaelf mael tſiaers, en die partyen int Schultbouck overgeſtelt vveſende, de poſte van capitael (daermen by verſtaet hooftſomme vande diſpenſe der keucken) crijcht haer behoorlicke debet in een partye, en de poſten der comptabel vvaren haer behoirlicken credit, vallende alles voor den Bouckhouder cort en licht om doen.

Tot hier toe verclaert ſijnde hoe ten Iornale commen de partyen der comptabel vvaren, om int Schultbouck haren behoirlicken credit te crygen, ſoo reſt nu dergelijcke te ſeggen vande incomptabel, vvelcke alſooſe inde boveſchreven diſtributie niet en ſtaen, en nochtans verteert zijn, ſoo vvort daer af op den laetſten dach des Iaers inde bouckſluyting een partye ten Iornale geſtelt, aldus luydende:

31 December Capitael debet per verſcheyden incomptabel vvaren die in dit Iaer 1606 dagelicx verteert ſyn gevveeſt, bedragende als volght.

Verſch vleeſch blijckende int Schultbouck fol. tali £ ß
Verſche viſch blijckende int Schultbouck fol. tali £ ß
Crudenierie blijckende int Schultbouck fol. tali £ ß
En ſoo voort met d'ander incomptabel vvaren. Deſe partye int Schult-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Schultbouck overgeſtelt zijnde, ſoo ſal de poſte van capitael haer behoirlicken debet crygen, en elck der poſten van incomptabel vvaren haer behoirlicken credit, alles met vveynich ſchryvens, en nochtans ons eintlick brengende tot kennis van het begeerde.

Angaende vvechgeſchoncken goeden, het ſtellen van dien ten Iornale is bekent deur 't verkeerde vande voorgaende goeden tot geſchenck ontfangen. Als by voorbeelt, Rijnſche vvijn an ymant vereert, vvort aldus geſtelt: Capitael debet per Rijnſche vvijn deur datter vereert is an N drie amen, nu vveerdich geacht tot ſoo veel de ame &c.

Belangende d'oirden der poſten int overſetten der partyen uyt het Iornael int Schultbouck, die is als inde Coopmans bouckhouding hier vooren beſchreven, vvant datmen de poſten alle jare in een ſelve oirden ſoude ſtellen gelijck in Domeine gedaen is, dat en vvil hier ſoo niet vallen, deur dien ſommige goeden van proviſie maer drie of vier mael tſiaers gecocht of ontfangen vvorden, en dat ettelicke ander vvaren alle dage incommen, vvelcke opt jaer veel blaren vervullende de boveſchreven oirden breken, alſoo oock doen veranderende Crediteurs.

Ende is te vveten dat ſoo veel verſcheyden partyen alſſer van comptabel en incomptabel goeden beſchreven ſyn int 4 Hooftſtick, ſoo veel verſcheyden poſten vallender int Schultbouck, vvaer toe noch comt de poſte van meublen, gagen, en vant extraordinaire der keucken, metgaders van Capitael caſſe Leveraers en ander Crediteuren met Debiteuren.

6 HOOFTSTICK.

VANDE DISTRIBVTIE DER *comptabel leeftocht inde diſpenſe vande Keucken.*

OM te verclaren de manier deſer diſtributie, ſoo is voor al te gedencken dat den Diſpenſier der keucken bygevoucht

vvort een Clerck en Gardemenge of Spijsvvaerder, an vvelcke hy te vier of vijf dagen eens, of ſoo dickvvils alſt de ſake vereyſcht, uyt ſyn Magaſyn geeft 't gene men behouft om dagelicx te diſtribueren an Cocx, Paſteybackers, Bottelliers, en anderen daert noodich is. Van deſe diſtributie houdt den voorſchreven Clerck rekening, daer toe gebruyckende drie boucken, die ick noem Memoriael, Iornael, en Schultbouck, om datſe met ſoodanige des Coopmans vvat gelijckheyt hebben.

Inden anvang des Memoriaels ſchrijftmen eerſt den Inventaris der goeden die inde Gardemenge tegenvvoordelick in vveſen bevonden zijn; Daer na alle dagelickſche voorcommende partyen van diſtributie, an vvie, en hoe veel, metſgaders de goeden die de Gardemenge vanden Diſpenſier ontfangt. Deſe Memoriaels begin is gelijck hier onder by voorbeelt angevveſen vvort.

MEMORIAEL DER DISTRIBVTIE.

Inventaris der comptabel goeden inde Gardemenge in vveſen opt begin van Ianuarius 1606.

Peper - - - - -	4 ℔ 4 onc.
Gimber - - - - -	5 ℔ 8 onc.
Noten 3 ℔ inhoudende - - - -	112 ſtucx.
Nagelen - - - - -	2 ℔ 12 onc.
Canneel - - - - -	3 ℔ 2 onc.

Gelijck hier begoſt is met vijf partyen van goeden, alſoo vaertmen voort mette reſt.

Na den inventaris volgen de voorſchreven dagelickſche ontmoetende partyen van ontfanck en diſtributie.

Maer vvant in dit Memoriael veel partyen van een ſelve ſpecie op eenen dach commen, 't vvelck int overdragen ten Schultbouck, oock int bouck der diſpenſe des Diſpenſiers, veel ſchryving ſoude maken, ſoo vergaert den Clerck allen avent elcke

ſpecie

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſpecie by haers gelijcke in een ander bouck, dat ick als geſeyt is Iornael der diſtributie heete, ſulcx datter van elcke ſoorte op yder dach dan maer een en comt. Deſes Iornaels begin is gelijck hier onder by voorbeelt angevveſen vvort.

JORNAEL DER DISTRIBVTIE.

Inventaris der comptabel goeden inde Gardemenge in vveſen opt begin van Ianuarius 1606.

Peper - - - - -	4 ℔ 4 onc.
Gimber - - - - -	5 ℔ 8 onc.
Noten 3 ℔ inhoudende - - -	112 ſtucx
Nagelen - - - - - -	2 ℔ 12 onc.
Canneel - - - - -	3 ℔ 2 onc.

Nu volgen de dagelickſche ontmoetende partyen van ontfanck en diſtributie, vveſende verſaming van verſcheyden ſpecien des Memoriaels, inder vougen als voorſeyt is.

De boveſchreven partyen des Iornaels der diſtributie moeten overgeſtelt vvorden intSchultbouck der diſtributie, 't vvelck van deſer gedaente is: Angeſien hier alleenelick geſocht vvort uytcomſt van der vvaren, gevvicht, maet, of ſtucken, ſonder geltſomme, noch namen der Debiteurs of Crediteurs, ſoo en falt niet noodich ſyn voor de poſte van elcke ſoorte te nemen de heele breede van een zijde, gemerckt dat veel papiers ſoude vereyſſchen, met vveynich geſchrifts, daerom deylen vvy elcke zijde in verſcheyden colomnen, 't vvelck hier ſyn thien, nemende d'een voor debet, d'ander voor credit, al of elcke colomne een zijde vvaer. Opt bovenſte deſer colomnen ſchryven vvy eerſt debet en credit der goeden, beginnende met peper, daer na gimber, en ſoo voorts, met ſulcken oirden als int 4 Hooftſtick. Deſe opſchriften geſtelt vvefende, ick ſchrijf voor al daer onder in yders debet de reſten dieder int voorgangen jaer overſchoten,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

en by inventaris hier vooren bevonden vvierden, gelijckmen ſiet: Ende int begin der tvveede Maent Februarius, ſtel ick de reſten dieder int einde of inde ſloten van d'eerſte Maent Ianuarius bevonden vvierden, en ſoo voorts met d'ander.

Noch is te vveten datmen van viſch in haer pekel leggende, als Harinck, Aberdaen, Salm, en Elſt, geen bequame rekening by de ſtucke houden en can, vvant die int ontfangen te ontpacken, en uyt haer pekel te trecken om te tellen, en vvaer niet oirboir, ſulcx datmenſe by de vate telt, te vveten de cleenſte daermenſe in packt of levert, als tonne, halve, vierendeel, of achtendeel, en alſoo ſchrijftmenſe hier oock te boucke.

Daer na vvorden de partyen des Iornaels overgeſtelt, yder onder haer poſte na 't behooren, te vveten gediſtribueerde goeden onder credit, de ingecommen onder debet. Voort angeſien dat elcke partye des Iornaels hier niet tvveemael overgeſtelt en vvort, eerſt in debet daer na in credit, gelijckt inde volcommen bouckhouding op de Italiaenſche vvyſe toegaet, om dat den debet der gediſtribueerde partyen altijt de ſelve ſoude zijn, te vveten capitael, en dat vvy metten credit der incommende goeden hier niet te doen en hebben, ſoo is die dobbel overſetting onnoodich alſoo van dergelicke breeder geſeyt is int 9 Hooftſtick der bouckhouding in Domeine. Het voorbeelt deſes Schultboucx is als volght.

SCHVLT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

SCHVLTBOVCK
DER
DISTRIBVTIE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ianuar. 1606.	Peper debet.	Peper credit.	Gember debet.	Gember credit.	Noten debet.	Noten credit.	Nagelen debet.	Nagelen credit.	Canneel debet.	Canneel credit.
	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	Stucx.	Stucx.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.
Reste	4. 4		5. 8		112.		2. 12		3 2.	
1	——	0. 8	——	0. 14						
2	——	——	——	0. 8						
3	——	0. 8	——	0. 8						
4	——	——	——	1. 10						
5	——	——	——	——						
6	——	——	——	——						
7	——	0. 8	——	1. 8						
8	——	0. 12	——	——						
9	——	——	——	0. 6						
10	——	0. 14	4. 0	1. 2						
11	5. 0	0. 8	——	——						
12	——	0. 14	——	0. 8						
13	——	——	——	——						
14	——	1. 2	——	1. 2						
15	——	0. 14	——	0. 14						
16	——	——	——	——						
17	——	0. 8	——	0. 8						
18	——	0. 8	6. 0	1. 2						
19	——	0. 12	——	0. 6						
20	5. 0	——	——	0. 8						
21	——	——	——	——						
22	——	0. 14	——	0. 8						
23	——	——	——	0. 8						
24	——	0. 14	——	——						
25	——	0. 12	——	1. 0						
26	——	0. 12	——	1. 2						
27	——	0. 8	——	——						
28	——	0. 14	4. 0	1. 2						
29	——	1. 8	——	0. 8						
30	5. 0	——	——	——						
31	——	0. 14	——	0. 6						
——	——	——	——	——	——	——	——	——	——	——
Somme	19. 4	15. 4	19. 8	16. 10						
Reste		4. 0		2. 14						
Somme		19. 4		19. 8						
——	——	——	——	——	——	——	——	——	——	——

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Saffraen debet.	*Saffraen credit.*	*Foille debet.*	*Foille credit.*	*Nagelgr. debet.*	*Nagelgr. credit.*	*Suycker debet.*	*Suycker credit.*	*Roſinen debet.*	*Roſinen credit.*
℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.
o 6.		o 14.		2. 12		24. 8		8. 12	

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ianuar. 1606.	Corenten debet.	Corenten credit.	Pruymen debet.	Pruymen credit.	amãdelẽ debet.	amãdelẽ credit.	Rijs debet.	Rijs credit.	Cappers debet.	Cappers credit.
	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.
Reste.	8. 8		30. 0		4. 8		12. 0		80. 0	
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
11										
12										
13										
14										
15										
16										
17										
18										
19										
20										
21										
22										
23										
24										
25										
26										
27										
28										
29										
30										
31										

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Oliven debet.	Oliven credit.	Lamoenē debet.	Lameenē credit.	Citroenē debet.	Citroenē credit.	Oraignen debet.	Oraignen credit.	Olie debet.	Olie credit.
Mingels	Mingels	Stucx.	Stucx.	Stucx.	Stucx.	Stucx.	Stucx.	Potten.	Potten.
4.		240.		180.		120.		160.	

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ianuar. 1606.	Siroop debet.	Siroop credit.	Geerst debet.	Geerst credit.	Boter debet.	Boter credit.	Caes debet.	Caes credit.	Offevlees debet.	Offevlees credit.
			℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	Stucx.	Stucx.
Reste			5. 8		260. 0		40. 0		38.	
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
11										
12										
13										
14										
15										
16										
17										
18										
19										
20										
21										
22										
23										
24										
25										
26										
27										
28										
29										
30										
31										

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Hammẽ debet.	*Hammẽ credit.*	*Tongen debet.*	*Tongen credit.*	*Speck debet.*	*Speck credit.*	*Stockvis debet.*	*Stockvis credit.*	*Harinck debet.*	*Harinck credit.*
Stucx.	*Stucx.*	*Stucx.*	*Stucx.*	℔. *onc.*	℔. *onc.*	℔. *onc.*	℔. *onc.*	*Kinnek.*	*Kinnek.*
34.		12.		65. 0		210. 0		12.	

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ianuar. 1606.	Aberdaē debet.	Aberdaē credit.	Salm debet.	Salm credit.	Steur debet.	Steur credit.	Erten debet.	Erten credit.	Sout debet.	Sout credit.
	Stucx.	Stucx.	halfvat	halfvat	halfvat	halfvat	Spint	Spint	Tonnen	Tonnen
Reste	8.		2.		2.					
1									1.	
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
11										
12										
13										
14										
15										
16										
17										
18										
19										
20										
21										
22										
23										
24										
25										
26										
27										
28										
29										
30										
31										

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Asyn debet.	*Asyn credit.*	*Seep debet.*	*Seep credit.*							
achtẽd.	*achtẽd.*	*Tonnen*	*Tonnen*							
I.		I.								

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Februar. 1606.	Peper debet.	Peper credit.	Gember debet.	Gember credit.	Noten debet.	Noten credit.	Nagelen debet.	Nagelen credit.	Canneel debet.	Canneel credit.
	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	Stucx.	Stucx.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.	℔. onc.
Reste.	4. 0.		2. 14.							
1	——	0. 10	——	0. 8						
2	——	0. 8	——	0. 8						
3	——	0. 12	——	0. 14						
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										
11										
12										
13										
14										
15										
16										
17										
18										
19										
20										
21										
22										
23										
24										
25										
26										
27										
28										

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

WY hebben in dit Schultbouck geſtelt de manier der diſtributie van Peper en Gimber inde Maent van Ianuarius, mettet begin van Februarius, vvaer deur bekent is de gemeene regel over al d'ander goeden, onder vviens opſchriften vvy cortheyts halven alleenelick geſtelt hebben't gene inden Inventaris hadde bevonden gevveeſt, als begin der poſten, diemen verſtaen ſal vervult te moeten vvorden als de poſten van Peper en Gimber.

Merckt dat in deſe diſtributie al de poſten der goeden altijt commen in acht ſijden ſoomen ſiet: En vvort in elcke begoſt mettet begin des maents, en geeint metten laetſten, om datter bequamelick 30 of 31 linien in meugen ſtaen: Sulcx dat acht ſijden altijt op de diſtributie eens maents paſſen. Noch is kennelick dat den dach eens geſtelt in d'eerſte colomne, dient voor al de poſten in die tvvee ſijden daer op overcommende: Inder vougen datter om een partye over te dragen, niet anders te doen en is dan onder het opſchrift der poſte te ſtellen 't getal vant gevvicht, maet, of menichte der ſtucken vande vvaren, commende daer deur alles met lichticheyt en vveynich ſchryvens in goede oirden.

Noch is te vvetẽ dat een partye goets ten einde zijnde, en datter ander inde Gardemenge gebracht moet vvorden, ſoo overſiet den Clerck t'elckens eerſt of des Spijsvvaerders naeſtvoorgaende uytgaef van dat goet met ſyn ontfanck over een comt: Inder vougen dat de ſtaetmaking van dien niet en moet over een heel jaer zijn, maer vvert ſoo dickvvils gedaen alſſer vernieuvving van goet valt: Sulcx dat de dvvaling die by den Spijsvvaerder mocht gebeuren, deur den Clerck bekent vvort, maer die des Diſpenſiers deur den Bouckhouder der Keucken, dieder memorie af houdt, gelijck t'ſijnder plaets geſeyt is.

Tot hier toe is geſeyt vande diſtributie der Gardemenge of des Spijsvvaerders, boven vvelcke noch rekening gehouden vvort op de diſtributie van vvijn by potten deur den VVijntapper, van bier by tonnen deur den Biertapper, van broot en keerſſen deur tvvee Bottelliers, en van brant by den Brantmeeſter,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ſter, over vvelcke vijf partyen vijf verſcheyden perſoonen zijnde, ſoo is yders form van ontfanck en diſtributie ſlecht en eenvoudich, ſonder verclaring te behouven, en vvorden alle vijf beſchreven in een ſelve bouck, vvaer in den Hofmeeſter en Controlleur dagelicx de onderteyckening doen, gelijck int gemeen geſeyt is int 3 Hooftſtick.

De maentlicke boucken deſer diſtributie, vvorden op elcken laetſten dach des maents, of immers ſanderdaechs, behandicht anden Bouckhouder der diſpenſe vande Keucken, vvelcke die ten Iornale ſtelt in een partye.

7 HOOFTSTICK.
VANDE BOVCKHOVDING
der diſpenſe vande Stal, Iacht, s'Heeren-camer, Rekencamer, des Gebous, en der Garden.

EERST VANDE BOVCKHOVDING DER DISPENSE VANDE STAL.

INt begin vant Maentlick bouck des Diſpenſiers eerſt geſtelt ſijnde de prijſen der goeden op levering gecocht, volgens de generale regel der diſpenſen beſchreven int 5 Artikel des 3 Hooftſticx, ſoo iſſer vvat beſonders in de ſake der Stal datmen daer noch by vought, te vveten een lijſte van al de peerden met name, en daer by hoe veel havers voor elck peert dagelicx veroirdent is, als voor ſommige een ſpint, ander tvvee, ettelicke drie, eenige vier, op dat ſoo den Diſpenſier int diſtribueren, den Stalmeeſter en Controlleur int dagelicx onderteyckenen, of de auditeurs int examineren der rekening daer an tvvijffelden, hun beſcheyt altijt by de handt meugen hebben. Maer vvant het getal der peerden verandert, deur eenige diemen coopt, tot geſchenck ontfangt, en nieu geboren vvorden, of diemen vercoopt, vvech geeft, en ſterven, vvaer mede oock de veroirdende

diſtri-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

distributie van haver en voeder verandert, soo vvort nevens dat peert op den cant geschreven den dach vvanneer sulcx gebeurde, om daer deur de rechte dagelickschе distributie altijdt bekent te hebben.

Angaende de comptabel goeden des Stals, die syn als volgt:

Peerden.	Boonen.
Haver.	Lijnsaetkoucken.
Stroo.	Grasen of vveyden.
Gerst.	

De incomptabel syn dusdanich.

Sadeltuych.	Vettevvarye.
Spoortuych.	Bostel.
Smitstuych.	Melck.

Totte boveschreven vvorden noch vervougt de volgende cappitelen.

Tenten.
Gagen vande Stal.
Extraordinairen vande Stal.

Angaende de dagelickschе distributie, als van haver die viermael sdaechs geschiet, dat gaet aldus toe: Den Dispensier schrijft dagelicx op, soo veel spinten als de heele distributie voor al de peerden bedraecht, maer vvant somvvylen eenige vvech zijn, soo treckt hy opt laetste soo veel spinten af als die absenten bedragen: Boven dien vvantter gemeenelick overschot is, en dat de peerden de haver niet al op en eten, soo vvort dat overschot versaemt en gemeten, ende oock afgetrocken, en de reste is de distributie van dien dach. De distributie van d'ander comptabel goeden is eenvoudich, en onnoodich te beschryven.

De form der partyen des Stals int Iornael, als van goeden gecocht, vercocht, op dach, gereet, tot geschenck ontfangen, en

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

vvech gegeven, is gelijck inde bouckhouding der keucken. Maer angeſien vande peerden vvat beſonders valt, ſoo ſal ick daer af verclaring doen. 't Is te vveten dat alle peerden tot geſchenck ontfangen, nieu geboren, vvechgegeven, en geſtorven, op gelt moeten geſtelt vvorden, gelijck oock ander vvaren, om de redenen van dies verclaert int 18 artikel des 3 Hooftſticx deſer Vorſtelicke diſpenſe: Maer ſulcke ſtelling valt op peerden ſeer onſeker, eenſdeels om ſmenſchen verſcheyden oirdeel: Ten anderen dat een peert des eens daechs ſonder gebreck, des ander daechs gebreckich is, en van veel minder vveerde: Ten derden dat opvvaſſende veulen dagelicx veranderen, en van pryſe onſeker zijn. Om hier op een regel te ſtellen, ſoo nemen vvy deſe gemeene voet: Men ſtelt voor 't eerſte elck peert op ſulcken prijs alſt geacht vvort vveerdich te vveſen, ende genomen dat de ſomme op 132 peerden bedrouge 25634 guldens, ſoo comt dat voor elck peert d'een deur d'ander 194 guldens $\frac{26}{132}$, maer vvant dit ſeer na de 200 is, men macht daer op nemen. Nu dan elck peert geſtelt op 200 guldens, ſoo moeſt dat over de 132 peerden bedragen 26400 guldens, daer ſy inden inventaris in d'eerſte partye des Iornaels op geſtelt vvorden, vvaer uyt men voorder beſluyt, dat alle peerden daer na tot geſchenck ontfangen, nieu geboren, vvechgegeven, of geſtorven, gerekent ſullen vvorden d'een deur d'ander op 200 guldens: Maer peerden gecocht en vercocht, die ſalmen ſtellen op ſulcken prijs als den coop inhoudt. Dit heeft ons een bequame middelvvech gedocht, om inde Italiaenſche bouckhouding met cleene moeyte vant vvare capitael niet verre te vvijcken: Die ander bequamer manier vonde mocht die volgen.

MERCKT.

Int derde deel *DuGuidon des Finances* onder den tijtel van *Treſorier de l'Eſcurie*, ſtaet dat de Coopluyden leverende de goeden des Stals, ſtellen hun partyen na hun goetduncken, vvelcke ſy behandigen anden Controlleur generael der Stal, die de ſelve mode-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

modereert in elck artikel, en daer na onderteyckent: Maer my bevalt beter ſulcke moderatie of coop gemaeckt te vvorden deur den Diſpenſier volgens de voorgaende generale oirden by SYN VORSTELICKE GENADE genomen over alle ſpecien der diſpenſen daer incoop valt, vvant nadien ſulcke moderatie of prijsmaking een der voornamelicke punten is daer den Controlleur toeſicht op moet nemen, te vveten of den gennen die dat doet hem draecht na 't behooren, ſoo is hy een controlleur over ſyn eygen ſaken geſtelt, 't vvelck niet en ſchijnt te fluyten. Boven dien gemerckt den Diſpenſier vande gecochte goeden behoort de diſtributie te doen, rekening gade ſlaen, en daer af comptabel zijn, 't vvelck in groote Eſcuryen een man gantſchelick vereyſcht, ſoo en ſchijnt ſulcx deur den Controlleur niet bequamelick gedaen te connen vvorden, als ander vverck genouch hebbende: Doch ſtel ick dit hier alleen by gedachtenis, denckende daerentuſſchen datter miſſchien van ſulcke manier van doen naerder onderrichting ſoude connen gedaen vvorden.

VANDE BOVCKHOVDING DER DISPENSE VANDE IACHT.

De cappitelen ſyn duſdanich.

Honden.
Vogels.
Broot.
Aeſgelt.
Gagen vande Iacht.
Extraordinairen vande Iacht.

VVaer by inde Italiaenſche Bouckhouding noch vallen de partyen van Capitael, vvinning en verlies, caſſe, Debiteurs en Crediteurs. De form vant bouck des Diſpenſiers, als oock der bouckhouding met Iornael enSchultbouck, is gelijck die derStal of Keucken.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

MERCKT.

De Iacht des Conincx van Vranckrijck heeft seven cappitelen, als blijckt int derde deel *Du Guidon*, maer van ander inhoudt dan dese, na den eysch der Hof houding aldaer.

VANDE BOVCKHOVDING

der dispense van des Heeren Camer.

De cappitelen syn dusdanich:

Cleederen en Camer-meublen vanden Heer.
Lijnvvaet vanden Heer.
VVapenen.
Geschencken.
Absolute ordonnantien, vvelcke syn van penningen die de Vorsten doen betalen sonder te verclaren vvaer toe: Inde dispense der Coningen van Vranckrijck vvordense genoemt *Menus affaires de la chambre du Roy*, oock *Menus plaisirs*.
Cleedingen van Pagen en Laqueyen.
Levreyen.
Reyscosten van s'Heeren camer.
Gagen van s'Heeren camer.
Extraordinairen van s'Heeren camer.

VVaer by inde Italiaensche bouckhouding noch vallen de partyen van capitael, VVinning en verlies, Casse Debiteurs en Crediteurs. De form vant bouck des Dispensiers, als oock der bouckhouding met Iornael en Schultbouck, is gelijck die der keucken.

MERCKT.

De Camer des Conincx van Vranckrijck heeft seven cappitelen,

telen, als blijckt int derde deel *Du Guidon*, maer van ander inhoudt dan dese na den eysch der Hofhouding aldaer.

VANDE BOVCKHOVDING

der dispense vande Rekencamer.

De cappitelen syn dusdanich:

Reyscosten vande Raetsheeren.
Reyscosten vanden Treforier generael en syn Clerck.
Oncosten van consultatien en processen.
Geschencken vanden Raedt.
Geschencken vanden Treforier generael.
Oncosten vande comptoiren vanden Raedt, Treforier generael, en Bouckhouder der Domeine.
Bodeloon.
Gagen der Rekencamer.
Extraordinairen der Rekencamer.

VVaer by inde Bouckhouding noch vallen de partyen die de selve mede brengt. De form vant bouck des Dispensiers, als oock der Bouckhouding met Iornael en Schultbouck, is gelijck die der keucken.

MERCKT.

De Rekencamer des Conincx van Vranckrijck heeft vijfthien cappitelen, als blijct int vierde deel *Du Guidon*; Maer van ander inhoudt dan dese na den eysch der saken aldaer voorvallende.

Belangende

DE BOVCKHOVDING DER

dispense des Gebous,

daermen by verstaet van huysen, of van vvercken huysing angaende,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

gaende, angemerckt die groote gemeenſchap heeft mette bouckhouding der Fortificatien, in vvelcke oock huysbouvving valt, vvaer af inde diſpenſen der Finance extraordinaire geſeyt ſal vvorden, ſo nemen vvy dit daer deur voor beſchreven.

Angaende

DE BOVCKHOVDING DER *diſpenſe vande Garden,*

't Gebruyck van dien en is hier noch niet te vverck geſtelt, maer ſooment dede, ick acht datmen daer deur een ſekerder voet ſoude connen crygen, ſoo vande Soldaten die vveſentlick in dienſt zijn, als om deur de Treſoriers van dien goede betaling te doen onderhouden, ſoo vvel tot voordeel der Soldaten als des Heeren, oock om meerder ſekerheyt te hebben vande logysgelden, amonitien, cleederen, en diergelijcke die den Soldaten gediſtribueert vvorden. Doch te vvyle dit, ſoo ick geſeyt heb, niet int vverck geſtelt en is, ten anderen dat de gemeene regel van ſulcken handel eygentlicker ſoude behooren onder de bouckhouding der diſpenſen van Finance extraordinaire, daer t'ſijnder plaets * vermaen af geſchien ſal, ſoo en ſeggen vvy daer af niet vvyder.

**int 2 merck der 5 Hooftſticx van Finance extraordinaire.*

H. S.

SYN VORSTELICKE GENADE *heeft naderhant een oirden op de diſpenſe van ſyn Guarde doen inſtellen. VVaer af ick de verclaring des Schryvers hier voor inden Anhang der Verrechting van Domeine gevought heb.*

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

8 HOOFTSTICK.

VERHAEL OP DE OIRDEN

der betaling van Gagen.

WY hebben in elcke ſpecie der voorgaende diſpenſen gebrocht een cappitel der gagen van Officieren daer onder behoorende, vvaer mede vvy verſtaen inde Hofhouding geen over te ſchieten, maer elck in ſyn diſpenſe te commen, ende betaelt te vvorden vanden Treſorier der ſelve. Nu vvant in eenige ander Hoven 't gebruyck is vande Gagen int gemeen een beſonder Treſorerie of diſpenſe te maken, 't vvelck na deſe vvyſe niet en valt, ſoo ſal ick hier van mijn gevoelen verclaring doen.

Ten eerſten, alſmen de Officiers niet elck in haer diſpenſe en brengt, ſoo en overcommen de tijtels der boucken vande Maentlicke rekeningen der diſpenſen dan niet ſoo vvel met haer inhoudt: Als by voorbeelt, de tijtel vande diſpenſe der keucken, vvijſt an dat daer in ſullen commen al de oncoſten de kencken angaende, maer daer gebreken in de gagen vveſende een groot deel vande ſelve diſpenſe, daerom en overcomt (als geſeyt is) de tijtel ſoo vvel niet mettet inhoudt.

Ten tvveeden, een der voornaemſte oirſaken daerom het onderſcheyt der diſpenſen in verſcheyden ſpecien gedaen vvort, is om te ſien vvatmen in elcke verteert, ende alſmen den ſtaet vvil vermeerderen of verminderen, op datmen vvete vvaer dat oirboirlicxt ſal meugen gedaen vvorden; 't Selve blijckt bequamelicker in een volcommen diſpenſe als in elcke ſpecie haer Officieren ſtaen, dan vvanneerſer gebreken.

Ten derden gebeuret dat ſy die vande gagen een beſonder Treſorerie maken, niet alle gagen daer in en brengen, maer in yder diſpenſe eenige ſtellen als te ſien is inde diſpenſen des Coninck van Vranckrijck, volgens de beſchryving *au Guidon des Finances a la troiſieſme partie*, alvvaer benevens de gagen dieder betaelt

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

betaelt vvorden deur den Treſorier der gagen , die daer heet *Treſorier de la maiſon du Roy*, noch eenige gagen betaelt vvorden in yder Treſorerie of diſpenſe, vvant benevens ander ſoo betaelt elck Treſorier an ſich ſelfs ſyn eygen gage : Maer na diender eenige incommen, vvaerom niet met een altemael ſonder geſplitſt vverck te maken?

Ten vierden ſoo can elck Treſorier beter perſoonelicke kennis hebben over de Officieren alleenclick onder ſyn diſpenſe behoorende, dan eenen Treſorier der gagen over allen, om te letten op de tvvijffelachtige ſchulden der gagen en ſvvaricheden dieder bevolen ſyn gageſlagen te vvorden, als aftrecking dieder valt van vvegen ſonder verlof buyten hun dienſt eenigen tijt lanck gevveeſt te zijn: Oock betaling dieder valt van vvegen der ſiecten of quetſuren die ſy alleenelick int bedienen haers ampts gecregen hebben, en anders niet, 't vvelck ſomvvylen van hun gagen moet getrocken zijn: Voort om ſeker kennis te hebben vanden tijt op vvelcke de Officiers uyt den dienſt ſyn geſcheyden, of overleden, op datmen ande erfgenamen of ander niet en betael gagen die ſy ongerechtelick eyſſchen, met diergelijcke.

Angaende ymant mocht ſeggen bequaem te ſyn datmen al de gagen in een ſomme by malcander crijcht, om te ſien hoe veel datter in als voor gagen betaelt vvort: Hier op valt te antvvoorden datmen ſulcx heeft vvanneermen vergaert de ſommen van de cappitelen der gagen van al de verſcheyden diſpenſen, en dat met minder moeyte dan totte gagen die den Treſorier der gagen betaelt, noch uyt de verſcheyden diſpenſen te moeten vergaren de gagen dieder hier en daer in verſpreyt zijn. Dit ſeg ick hier aldus tot verclaring der reden vvaerom hier vooren de gagen der Officiers elck onder haer diſpenſe gebrocht zijn: Doch ſtaet daerentuſſchen vry elck ſyn gevoelen te volgen, en daer af ander uytlegging te doen die ons nu niet te vooren en comt.

BOVCK-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

BOUCKHOUDING IN FINANCE EXTRA-ORDINAIRE OP DE ITALIAENSCHE WYSE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP DESER BOVCKHOVDING IN FINANCE EXTRAORDINAIRE.

DEse Finance extraordinaire (gelijck geseyt is int Cortbegrijp der voorgaende bouckhouding in Domeine) valt in tvvee verscheydenheden, d'eene van vvegen Ontfangers over de incommende penningen der gemeene middelen: D'ander van vvegen Tresoriers over de uytgaende door dispensen. Maer vvant de bouckhouding der selve dispensen eenige besonder insichten heeft anders dan die der Ontfangers, soo sullen vvy daer af met onderscheyt schryven:

Eerst vande bouckhouding int ansien der voorschreven incommende penningen deur Ontfangers, geseyt generale bouckhouding in Finance extraordinaire.

Daer na bouckhouding vande dispensen der uytgaende penningen deur Tresoriers.

EERST

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

EERST VANDE GENERALE BOVCKHOV-DING IN FINANCE EX-TRAORDINAIRE.

Welcke begrypen ſal twee Hooftſticken: Het eerſte een verhael op de ſake der bouckhouding van extraordinaire Finance int gemeen. Het tweede vande ſtof des Iornaels en Schultboucx der generale bouckhouding in Finance extraordinaire.

I. HOOFTSTICK: VERHAEL OP DE SAKE DER *bouckhouding van extraordinaire Finance int gemeen.*

DE form der bouckhouding vande extraordinaire Finance, vviens bepaling vvy gedaen hebben int eerſte Hooftſtick der bouckhouding in Domeine, is ſoo gelijck mette ordinaire in Domeine, dattet niet noodich en ſoude ſyn dieshalven hier ander beſchryving te doen, ten vvaer om de verſcheydenheyt der ſtof, vvant gelijck int Iornael van Domeine begoſt vviert met inventaris of ſtaet der Debiteurs en Crediteurs tegenvvoordelick in vveſen, vvaer af eerſt geſtelt vvierden de verachterde, daer na die des loopenden jaers, na vvelcke volghden partyen der handelingen ſooſe dagelicx ontmoeten, alſoo oock hier in dit Iornael: Voort gelijck de poſten in dat Schultbouck jaerlicx een ſelve oirden hielden, alſoo ſullenſe oock in dit Schultbouck des generalen Bouckhouders met ſulck gerief als daer geſeyt vviert. Inder vougen dat de verſcheydenheyt die verclaring behouft meeſt inde ſtof beſtaet, namelick dat de penningen van

extraordinaire Finance, deur Ontfangers van extraordinaire ſchattingen en gemeene middelen geint vvorden, om die te beſteden tot ſaken vant oorlooch, als betaling vanRuyterye, Voetvolck, Tractementen, Officiers, VVapenen, Fortificatien, tocruſting der Zeecrijch, en diergelijcke. Dit angemerckt, ick en ſal de Iornalen en Schultboucken niet met haer geformeerde partyen beſchryven, nemende ſulcx voor bekent deur 't gene in Domeine gedaen is, maer ſal alleenelick vande ſtof en ander omſtandigen ſeggen, als volght.

Angeſien de extraordinaire Financen tot verſcheyden plaetſen grooter en cleender vallen, na 't vermeugen der crygende partyen, ſoo volght daer uyt datter in ſommige veel Bouckhouders ſouden behouven, in eenige vveynich, in ettelicke vvaert an een genouch: Maer vvantmen de gemeene regel beter uyt groote dan cleene treckt, ſoo ſal ick de voorbeelden meeſt op groote vervougen: In ſulcke Financen vvort over verſcheyden particuliere Ontfangers (gelijckt in Domeine toegaet) gemeenelick een Ontfanger generael geſtelt, die int anſien der particuliere Treſoriers an vvelcke hy gelt uytreyckt om betaling te doen, oock Treſorier generael genoemt vvort, comptabel ſijnde vanden heelen ontfanck, en mette heele uytgaef (hoe vvel veel deur aſſignatie of decharge geſchiet) ſich ontlaſtende. Benevens ſulck een verſtaen ick datmen vervougen ſoude een Bouckhouder generael, en voort by d'ander Treſoriers en Ontfangers ſoo veel particuliere Bouckhouders alsmen bevonde totte ſake noodich te vveſen, als voornamelick benevens den Treſorier der magaſinen, ende den Treſorier der Fortificatien. Angaende het in ſommige Financen vvel gebeurt, dat eenige contribuerende Provincien haer cote opbrengen ſonder int generael te moeten verclaren hoe ſijt innen, en dat de ſelve mochten ſeggen hun met geen Italiaenſche bouckhouding te vvillen bemoeyen, dat vvaer voor het generael ſonder ſvvaricheyt, vvant 't gene ſy ten achter of te vooren vvaren, ſoude op haer poſte altijt bekent ſtaen.

An elck der boveſchreven particuliere Bouckhouders, ſouden alle

alle maende deur de Ontfangers en Treſoriers onder hemlien forterende, Maentſtaten geſonden vvorden, gelijckt oock ſouden by de particuliere Bouckhouders anden generalen, op den voet als geſeyt is int 10 Hooftſtick der bouckhouding van Domeine, te vveten met Deurvvaerders om 't gelt ſendende daer betaling gebrake: VVant hier me ſoude bekent ſyn vvat gereede penningen over al inde caſſen vvaren, ſoo vvel der particuliere Penningmeeſters, als vanden Generalen, voort ſchulden en vveerſchulden der Debiteurs en Crediteurs totte particuliere Pachters en Leveraers toe, oock mede vvat goeden inde magaſinen moeten vveſen totten uyterſten.

Angaende de ſvvaricheden die deur het invoeren deſer bouckhouding te vervvachten ſtaen, men ſoude om die te voorcommen, daer tegen meugen voorſien gelijck geſeyt is vant invoeren der bouckhouding vande Vorſtelicke diſpenſe, int einde des eerſten Hooftſticx der ſelve.

2 HOOFTSTICK.

VANDE STOF DES JORNAELS

en Schultboucx der generale Bouckhouding in extraordinaire Finance.

OM an te vangen mette generale bouckhouding, dat is bouckhouding des generalen Bouckhouders, die geſtelt is nevens den Ontfanger generael, men ſal d'eerſte partye na ons gemeene oirden vande Italiaenſche bouckhouding aldus beginnen:

0 *Ianuarius* Verſcheyden partyen debet per capitael 1000000 ℒ, deur dat ten voornomden dage ſtaet van goet gemaeckt zijnde, in vveſen bevonden vvorden de navolgende partyen, vvaer af van elck int beſonder breeder verclaring blijckt inde pachtcedullen, contracten, boucken, en documenten daer af in vveſen.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Hier moeten nu volgen de behoirlicke partyen, als contribuerende Provincien, Ontfangers der gemeene middelen, en ander die gemeenelick Debiteurs blyven, en onder eenigen Bouckhouder ſorteren, vvaer af na d'oirden in Domeine den generalen ontfanck d'eerſte zijnde, ſoo ſouden de beſonder partyen van Debiteurs daer onder ſorterende vooren commen.

Den generalen ontfanck aldus beſchreven zijnde, ſoo ſullen volgen (gelijck in Domeine) de ontfangeryen der particuliere Bouckhouders, elck in een ſomme, vvaer af ick neem die des magaſijns vande amonitie der vivers d'eerſte te vveſen, aldus luydende:

Per magaſijne der amonitien vande vivers, om dat tot deſen dage daer af ſtaet gemaeckt zijnde, den debet grooter bevonden vvort dan credit, blijckende by de boucken, als Iornael en Schultbouck des magaſijns vande amonitie der vivers daer af in vveſen 200000 ℓ

Noch mach hier dit bedocht zijn: By aldien den generalen Bouckhouder ſoo vveynich te doen hadde, dat hy oock vande magaſijnen hadde connen beſonder bouckhouden, ſoo ſouden dan de particuliere ſpecien der goeden en ſchulden, onder de boveſchreven generale ontfangerie gevallen hebben.

Merckt dat hier boven ſtaet, blijckende by de boucken als Iornael en Schultbouck des magaſijns vande amonitie der vivers daer af in vveſen, vvaer by noch dit geſeyt mach vvorden: Soomen de copie der ſelve boucken leverde ten comptoire des generalen Bouckhouders, en daer bevvaert vvierden, ſy ſouden altijt by der handt gereet zijn, om te verſtrecken tot bevvijs en breeder verclaring van al dat onder die partye ſorteert, ſonder daerom te moeten gaen by den particulieren Bouckhouder des magaſijns, alſoo van dergelijcke oock vermaen is gedaen by 't einde des 10 Hooftſticx in Domeine.

Sulcx als hier geſeyt is vant ſtellen der ontfangerie des particulier bouckhouderſchaps vant magaſijn der amonitie vande

vivers

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

vivers den debet meeſt zijnde, mach oock verſtaen vvorden op alle ander particuliere bouckhouderſchappen, te vveten dat haer reſten in deſen ſtaet met een ſomme gebracht meugen vvorden, vvaer af de copie haers Iornaels en Schultboucx tot bevvijs verſtreckt.

Deſe eerſte partye ten eynde vveſende, ſoo ſal volgen de tvveede aldus luydende:

☉ *Ianuarius* Capitael debet per verſcheyden partyen 5000000 ℒ, deur dat ten voornomden dage ſtaet van goet gemaeckt zijnde, in vveſen bevonden vvorden de navolgende partyen van Crediteurs, vvaer af van elck int beſonder breeder verclaring blijckt inde contracten, boucken, en documenten daer af in vveſen.

De Crediteurs hier onder ſorterende en gemeenelick ant Landt ten achter vveſende, ſyn als deſe: Ruyterye, Voetvolck, Commiſſariſſen van monſteringen, Serganten Majors, Officiers vande Iuſticie en vande amonitien, Quartiermeeſters, VVagemeeſters, Ingenieurs, Mineurs, Vyervverckers, Conſtabels, Timmerlien, Pioniers, VVercklien van Fortificatien, Leveraers van amonitien, Rentiers, Crediteurs der Zeecrijch, of Admiraliteyt, Extraordinaris Crediteurs.

Genomen nu dat alle deſe ſorteren onder Treſoriers die de betalingen doen, met ſoo veel Bouckhouders benevens hemlien als de ſake vereyſcht, ſoo ſal daer af (na d'oirden in Domeine den generalen ontfanck d'eerſte zijn, mette Crediteurs daer onder ſorterende.

Den generalen ontfanck aldus beſchreven zijnde, ſoo ſullen volgen de ontfangeryen der particuliere Bouckhouders, elck in een ſomme. Als by gelijckenis, ſoo die vant magaſijn vande vivers het credit vant ſlot ſijnder boucken grooter hadde dan debet, hy en ſoude dan niet gecommen hebbē onder d'eerſte voorgaende partye der Debiteurs, gelijck daer voorbeeltſche vvyſe genomen vviert, maer onder deſe tvveede der Crediteurs, aldus:

Per

Per magasijn der amonitien vande vivers, om dat tot desen dage daer af staet gemaeckt zijnde, den credit grooter bevonden vvort dan debet, blijckende by de boucken als Iornael en Schultbouck des magasijns vande vivers daer af in vvesen 30000 ℒ

Merckt dat tusschen der particuliere en generale Bouckhouders inschryving dit verschil valt, te vveten dat de reste der particuliere alleenelick met een somme comt in des Iornaels eerste partye der Debiteurs, oft inde tvveede der Crediteurs, Maer des generale Bouckhouders inschryving comt met veel sommen onder Debiteurs, en veel onder Crediteurs: D'oirsaeck is dat de particuliere bouckhoudingen gesloten gelevert vvorden anden generalen Bouckhouder, om die in syn onbesloten boucken te vervougen.

Sulcx als hier geseyt is vant stellen der ontfangerye des particulier bouckhouderschaps vant magasijn der amonitien vande vivers, het credit meest zijnde, mach oock verstaen vvorden op alle ander particuliere bouckhouderschappen.

NV VAN-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

NU VANDE
BOUCKHOUDING
DER DISPENSEN VANDE
EXTRAORDINAIRE
FINANCE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

CORTBEGRYP DESER BOVCKHOVDING DER DISPENSEN.

HIer vooren beſchreven ſijnde de generale bouckhouding int anſien vande incommende penningen der Finance extraordinaire, vergaert deur particuliere ontfangers, en by de ſelve gelevert anden generalen, vvelcke daer af in ſyn generale rekening maeckt ſijnen ontfanck, en die vveder brengt in uytgave, met ſulcke groote ſommen als hy geeft ande particuliere Treſoriers, om daer me te doen betaling der diſpenſen vant oorloch inder vougen dat de particulariteyten van dien inde voorſchreven generale bureelſche rekening, noch oock inde generale Italiaenſche bouckhouding niet en vallen, ſoo reſter nu noch int beſonder te beſchryven de bouckhouding der ſelve diſpenſen, dienende onder anderen op dat Bouckhouders in coomſchap op de Italiaenſche vvyſe, die hun mochten vvillen begeven tot ſulcke bouckhouding, ſonder nochtans daer in ervaren te vveſen, eenige kennis meugen hebben van 't gene daer omme gaet, en om hun bouckhouding eygentlicker te ſchicken na den eyſch van dien. Hier af ſal ick beſchryven de navolgende Hooftſticken.

Het eerſte vande verſcheyden voornaemſte ſpecien der diſpenſen in extraordinaire Finance.

Het tvveede vande bouckhouding der diſpenſe vande Fortificatie, ende eerſt vande gemeene Officiers der ſelve, metſgaders de manier van beſteding en anneming der vvercken.

Het derde vant ſtellen ten Iornale der beſtede vvercken, metſgaders gecochte vvaren der Fortificatie.

Het vierde vande bouckhouding der diſpenſe vande amonitie van oorloch.

Het vÿfde vande gemeene manier en form gebruyckt in bureelſche rekeningen vande magaſinen der amonitie van oorloch, en hoemen eenige ſvvaricheyt daer in ſoude connen voorcommen: Metſgaders beſluyt vande bouckhouding op de reſt der diſpenſen van Finance extraordinaire, als der Artillerye, Vivers en Zeeſaken.

Het ſeſte vande eerſte incomſt en laetſte uytganck, anders geſeyt begin en einde des eygendoms der vvaren, voorvallende inde diſpenſen ſoo Vorſtelicke als van Finance extraordinaire.

Het ſevende van het vermoeden der oudtheyt des bouckhoudens.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

1 HOOFTSTICK.

VANDE VERSCHEYDEN

Voornaemſte ſpecien der diſpenſen in extraordinaire Finance.

ANgeſien 't gene int 1 Hooftſtick der Vorſtelicke diſpenſe geſeyt is angaende de eygenſchappen dier diſpenſen int gemeen, meeſt al mach verſtaen vvorden op deſe diſpenſe vant oorlooch, overmidts op d'een ſulcke ſvvaricheden en byvallen commen als op d'ander, ſoo en ſullen vvy dergelijcke hier andermael niet verhalen, dan alles daer deur voor bekent houden: Daerom dit overgeſlegen, ick ſal eerſt ſeggen vande verſcheyden ſpecien die ick inde extraordinaire Finance van Vranckrijck beſchreven *Au Guidon*, telle tot ſeven, vvelcke daer beteyckent vveſende onder het vvoort Treſorier duſdanich zijn:

Treſorier vant ordinaire vant oorlooch.
Treſorier vant extraordinaire vant oorlooch.
Treſorier vant ordinaire der artillerye.
Treſorier vant extraordinaire der artillerye.
Treſorier der magaſinen.
Treſorier der Zeeſaken.
Treſorier der Fortificatien vande Frontierſteden.

D'oirſaeck des boveſchreven onderſcheyts datter gemaeckt vvort tuſſchen het Treſorierſchap vant ordenaire en extraordenaire vant oorlooch is duſdanich: VVantter in Vranckrijck een onderhoudt van ſeker menichte Crijchſvolcx is, genoemt Benden van ordonnantie, die ten tijde van vrede en in crijch altijt betaelt vvorden, ſoo laetmen de Officiers en d'oirden der rekeningen van dien beſonderlick blyven. En vvant die oorloochſaken jaerlicx alſoo met een ſelve oirden commen, men noemtſe het ordinairedeel, ende den Penningmeeſter daer over geſtelt Treſorier van het ordinaire vant oorlooch, daermen by verſtaet

Treſorier generael over dat ordinaire deel. Maer de reſte vvelcke ten tijde van oorlooch voorvalt, die ſonder maet of ſeker oirden is, 't een jaer veel 't ander jaer vveynich, heet het extraordinaire, en den Penningmeeſter van dien den Treſorier vant extraordinaire vant oorlooch, daermen by verſtaet Treſorier generael over dat extraordinare deel.

De generale bouckhouding die nevens deſe tvvee generale Treſoriers gehoort, is int voorgaende eerſte en tvveede Hooftſtick beſchreven. Angaende vvy daer maer van een Treſorier generael geſeyt en hebben, 't is te vveten dat in alle Landen geen oirſaeck en valt als in Vranckrijck, om ſulck onderſcheyt te maken van ordinaire en extraordinaire oorlooch, deur dien niet over al Benden van ordonnantie en zijn: En ſchoon al vallende, men mochtet daer voor houden, dat die tvvee verſcheydenheden deur een Treſorier generael vvel ſouden connen betaelt vvorden, VVant gemerckt het extraordinaire op ſommige jaren al veel meer vergroot dan dat ordinaire deel beloopt, ſonder daerom een derde Treſorier generael te behouven, ſoo cannen daer deur verſtaen dat een de betaling van die tvvee vvel doen ſoude, en ſoo hebben vvijt hier vooren genomen: Doch daer dadelick ſulcke tvvee generaels zijn, 't is kennelick datmen met tvvee generale Italiaenſche bouckhoudingen tottet begeerde ſoude commen.

Angaende het boveſchreven ordinaire vande artillerye, dat ſyn oncoſten vande gagen der Officiers onder de artillerye behoorende, vvelcke alſooſe jaerlicx verſchynen, en datmender van te vooren ſtaet op maken can, heeten het ordinaire deel, en den Penningmeeſter daer over geſtelt Treſorier vant ordinaire der artillerye: Maer oncoſten der materialen, als geſchut, cogels, cruyt, affuyten, vvagens, met datter an cleeft, die geen ſeker regel en houden, en 't een jaer veel meer als 't ander bedragen, heeten het extraordinaire, en haer Penningmeeſter Treſorier vant extraordinaire der artillerye. Dit onderſcheyt van ordinaire en extraordinaire der artillerye, en vvort gelijck 't ander in alle Landen niet gemaeckt: Ick houdet oock voor onnoodich,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

dich, om ſulcke redenen als vant ordinaire en extraordinaire vant oorlooch geſeyt zijn: Inder vougen dat vvy int volgende daer af ſoo ſpreken ſullen, als t'ſamen een diſpenſe vveſende.

Nu dan int voorgaende 1 en 2 Hooftſtick beſchreven ſijnde de generale bouckhouding, die nevens den generalen Treſorier vant oorlooch vervought vvort, ſoo valt int volgende noch te ſeggen vande bouckhoudingen vervoucht totte particuliere Treſoriers, die vvy noemen bouckhoudingen der diſpenſen, vvelcke in plaets vande boveſchreven particuliere Treſorierſchappen in Vranckrijck gebruyckt, hier duſdanich zijn:

Diſpenſe vande Fortificatie.
Diſpenſe der amonitie van oorlooch.
Diſpenſe der artillerye:
Diſpenſe der vivers.
Diſpenſe der Zeeſaken.

2 HOOFTSTICK.

VANDE BOVCKHOVDING

der diſpenſe vande Fortificatie, ende eerſt vande gemeene Officiers der ſelve, metſgaders de manier van beſteding en anneming der wercken.

DE ordinaris Officiers die tot alle vvelgeformeerde diſpenſen behooren, daer int 2 Hooftſtick der Vorſtelicke diſpenſe int gemeen af geſeyt is, verſtaen ſich hier oock tot deſe diſpenſe der Fortificatie noodich: Ende is te vveten dat in plaets des geens die vvy int gemeen Diſpenſier noemen, hier eenen gebruyckt vvort diemen Commis heet, doch Diſpenſiers vverck doet, als bouvving beſteden, materialen coopen, daer af rekening doen en contabel zijn, hebbende tot hulpe een Commis vant magaſijn (gelijck den Diſpenſier der keucken een Gardemenge heeft) om de materialen te bevvaren en diſtribueren. Voort een Bouckhouder, Treſorier en Controlleur, oock mede

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

een Superintendent, als den Gouverneur aldaer, of ymant anders die (gelijck een Hofmeester in syn bevvint) gemeen bevel en toesicht heeft, onderteyckenende dagelicx metten Controlleur alle dingen die versche gedachtenis vereysschen, en ander daer hy kennis af heeft, gelijck hier na breeder geseyt sal vvorden.

Merckt noch dat hoevvel het in sommige cleene vvercxkens, en by Bouvvers van cleen vermeugen, niet oirboir en vvaer al de boveschreven Officiers te gagieren, nochtans ist goet te verstaen de gemeene regel van 't gene men in groote vvercken oirboir bevint, om inde cleene de selve gemeene regel soo na te commen alst de omstandigen toelaten, verkiesende sulcke persoonen uyt Ingenieurs, Conducteurs van vvercken, of sulcke diet benevens vvat anders voor een selve gage doen, oft immers voor cleene verbetering.

Angaende de bestedingen en annemingen der vvercken van Fortificatie, die gebeuren op verscheyden manieren, vvaer af de voornaemste die inde bouckhouding oirboirlick mochten vermaent vvesen, dusdanich zijn:

Ten eersten datmen een Schants of ander vverck besteet t'eenemael an een man om dat te leveren gantsch opgemaeckt t'sijnen laste en perikel.

Ten tvveeden datter op sulcke vvyse van een vverck gedaen vvorden verscheyden bestedingen an verscheyden personen.

Ten derden gebeurter besteding by schachtvverck (met schacht verstaetmen een hoop aerde lanck en breet een roe, en dick een voet) te vveten datmen besteet uyt de gracht te halen ettelicke schachten aerde tot een bedongen prijs, en die te leggen ter plaets daermen hun anvvijst, sonder datse heimlien mettet formen der vvercken becommeren.

Ten vierden by de carre en cruyvvagen.

Ten vijfden by dachuyren.

Ten sesten by vermenging van eenige der voorgaende manieren, of van altemael, vvant in groote vvercken gadet anden eenen oirt aldus, anden anderen alsoo toe.

Nu

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Nu hoe noodich het is meerder ſekerheyt te hebben dannen pleecht vande rekeningen deſer Annemers, als Aerdevverckers, Timmerlien, Metſers, Smeen, met meer andere, om an niemant te veel noch te vrouch te betalen, noch deur abuys te cort te doen, dat meugen ſy vveten die met ſulcke rekeningen van groote vvercken ſonder Italiaenſche bouckhouding doende gevveeſt hebben. De manier van ſoodanige bouckhouding die my nu beſt bevalt, en gelijckſe inde eygen fortificatien van SYN VORSTELICKE GENADE dadelick geſchiet, ſal ick int corte beſchryven als volght: doch daerbenevens verbetering niet verachtende, maer veel eer daerom vvenſchende.

3 HOOFTSTICK.

VANT STELLEN TEN JORnale der beſtede wercken, metſgaders gecochte waren der Fortificatie.

VOor al ſoo ſal den Commis der Fortificatie alle maende anden Bouckhouder der fortificatie overſchryven 't gene inde voorleden maent ontmoet is, als beſtedingen en opneminggen van vvercken, incoop van materialen, en uyt het magaſijn ontfangen, oock materialen vercocht (gelijckt ſomvvylen gebeurt) en vveerom na het magaſijn geſonden, en voort al 't gene de bouckhouding angaet. Sgelijcx ſal den Treſorier der fortificatie daerbeneven oock ſenden ſyn Maentſtaet van al 't gene hy inde ſelve maent dadelick ontfangen en betaelt heeft, alles op de voet gelijck vande Rentmeeſters in Domeine geſeyt is. Dit Maentſchrift en Maentſtaet daer na by den Bouckhouder ontfangen zijnde, ſal alles te boucke ſtellen na 't behooren.

Maer om hier af tot voorbeelt te commen, genomen datter op den 20 April 1606 beſteet ſy an Pieter Ianſz. een Schans met 4 bolvvercken, genaemt Hoochlandtſche Schans, volgende ſeker beſteck vande breede, hooghde, en langde der vvercken, met ander omſtandigen, vvaer af 't gene den Bouckhouder angaet

gaet dusdanich is: 120 roeden vvals, tot 60 guldens de roede, te betalen alst vverck gedaen en opgenomen is, 't vvelck moet syn binnen tvvee maenden, dats op den 20 Iunius. De copie van dit besteck mettet voornomde Maentschrift, behandicht sijnde anden Bouckhouder der fortificatie op den 5 Meye 1606, hy stelt dat ten Iornale als volght:

5 *Meye* Fortificatie der Hoochlandtsche Schans debet per Pieter Iansz. 7200 ℒ, deur dat an hem besteet is de voorschreven Schans, inhoudende 120 roeden vvals, tot 60 ℒ de roede, vvelcke gedaen moet syn op den 20 Iunius 1606, te betalen alst vverck voldaen en opgenomen is: Al 't vvelck met syn voorvvaerden en omstandigen breeder blijckt int besteck vanden 20 April 1606, my behandicht op den voorschreven 5 Meye, comt 7200 ℒ

Hier op deur den Tresorier der fortificatie betaling gedaen sijnde, int geheel of ten deele, na luyt sijns Maentstaets, sal int Iornael aldus commen:

Pieter Iansen debet per casse, an hem betaelt &c.

Deur d'oversetting der boveschreven tvvee partyen int Schultbouck, sullen commen drie posten, d'eerste vande fortificatie der Hoochlandtsche Schans, vvaer in blijcken sal vvat de selve fortificatie cost, by gedeelten en oock int geheel. De tvveede poste vanden Annemer Pieter Iansz. vvaer in altijt openbaer sal vvesen hoe syn rekening gestelt is. De derde poste vande casse, daer onder verstaen vvort de gene die Tresorier der fortificatie is, vviens rekening, en vvat gereede penningen in casse moeten zijn, altijt voor oogen staet.

Deur 't gene vvy tot hier toe geseyt hebben, is bekent de gemeene regel der bouckhouding van vvercken deur sulcke bestedinge gemaeckt, vvant gelijck die partyen hier geformeert syn vande besteding der heele Schans an een persoon Pieter Iansen,

alsoo

alſoo iſt openbaer hoe ſulcke partyen ſouden geformeert ſyn in vier of meer beſtedingen an verſcheyden perſoonen, als neem ick an elcke een bolvverck met een gordine, of ſoot dan vvaer, vvantmen dan ſtellen ſoude Fortificatie der Hoochlandtſche Schans debet per verſcheyden perſoonen &c. Ten anderen gelijck de voorſchreven partyen geformeert ſyn van dit eenich vverck, alſoo iſt kennelick hoe die ſouden geformeert vvorden van alle vvercken of fortificatien des Landts op ſulcke vvyſe beſteedt.

Maer vvant het formeren der boveſchreven tvvee partyen angaende haer debet en credit, an verſcheyden Bouckhouders verſcheydelick in valt, alles nochtans tot een ſelve einde ſtreckende, ſoo vvil ick van deſe manier vvat breeder verclaring doen: VVy hebben inde boveſchreven eerſte partye aldus geſtelt: Fortificatie der Hoochlandtſche Schans debet Per Pieter Ianſen: Hier op mocht ymant dit ſeggen: Gemerckt datter ten tijde deſer opſchryving geen Schans en vvas, en Pieter Ianſen inder vvaerheyt niet eer Crediteur en ſal ſyn voor dat de Schans by hem volmaeckt gelevert is, oock dattet conde gebeuren die nummermeer gemaeckt te vvorden, alſoo dergelijcke ſomvvylen geſchiet: Of anders geſeyt datter afcorting valt, deur dien 't vverck op ſyn volcommen beſteck niet gemaeckt en is, of toelegging overmidts eenige vvercken grooter en ſvvaerder gelevert ſyn. Om hier op te antvvoorden, ick ſal voorbeelt nemen uyt de bouckhouding in coomſchap, alvvaer ymant peper op levering coopende, hy maket debet, en den genen diet leveren ſal credit, ſtellende ten Iornale Peper debet per Iacob Claeſen: VVaer in geen faute bevonden en vvort, vvant den cooper rekening maeckt dat hy by den vercooper ſulcke peper heeft liggende, gelijck oft in ſyn kelder lach: Maer ſoo hy daer na by verdrach of hoet dan vvaer, 't peper niet en ontfinge, of alleenelick een gedeelte creech, hy ſoude 't gebrekende ten Iornale afſchryven, ſeggende Iacob Claeſen debet per peper. Deſe partye int Schultbouck overgedregen vveſende, de poſten ſouden in behooirlicke form zijn: En alſmen dergelijcke in fortificatie

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

doet, alſoo afſchryvende 't gene den Annemer daer na min levert, of toeſchyvende 't gene hy meer maeckt, alles comt na 't behooren, en ſtaen alle rekeningen der poſten gelijck de ſaken dadelick gebeuren. Maer die anders dede, te vveten den Annemer niet eer Crediteur en ſtelde voor dat hy 't vverck volmaeckt gelevert en hadde, alle dingen ſoo lange by memorie opteyckenende, 't ſoude een duyſter handel zijn, gemerckt al 't gene datmen beſteet niet dan binnen een tijt daer na en can volmaeckt vvorden, vvaer uyt volgen ſoude alles by memorie te moeten ſtaen: Maer de voornaemſte dienſt diemen uyt de bouckhouding treckt, is datter te vvyle men vverckt, van alle voorcommende ſaken der rekeningen ſeker beſcheyt ſy, en daerom houde ickt voor beter te doen als boven.

Dit van deſe ſoorte der groote beſtedingen ſoo vveſende, vvy ſullen nu ſeggen vande cleyne by de carre en cruyvvagen, vvaer af ſomvvylen 't gebruyck is datmen in elcke, behoorlick geladen zijnde, een loyen penninck vvorpt, beteyckenende ſoo veel in gelt alſmen voor een vvagen aerde geeft, vvelcke loyen penningen eens ter vveeck, of te veerthien dagen, of na dattet te pas comt, met gelt af betaelt vvorden. Van deſe menichte der carren en cruyvvagens mettet gelt datſe beloopen, houdt den Commis memorie volgende ſyn inſtructie, vvaer af hy den Bouckhouder der fortificatie in ſyn Maentſchrift vervvitticht hebbende, 't comt ten Iornale als volght: Fortificatie debet per Aerbeyders, by de carre en cruyvvagen, van ſoo veel carren en cruyvvagens, te betalen ter beliefte &c. De betalingen hier op gedaen (die den Bouckhouder deur des Treſoriers Maentſtaet bekent zijn) ſouden aldus commen: Aerbeyders by de carre en cruyvvagen debet per caſſe &c. Sulcx dat na deſe vvyſe elck Annemer of Aerbeyder geen beſonder poſte en ſoude hebben, 't vvelck om haer groote menichte dagelicx ontmoetende te moeylick ſoude zijn. Het ongeval van deſe manier der beſteding is, datter veel opt gevviſſen der Lootvvorpers moet ancommen, ſonder daer af bevvijs te doen: Sulcx dattet dieshalven in groote beſtedingen vaſter gaet, alvvaer de Commis, Con-

trol-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

trolleur, en Gouverneur, de opnemingen die ſelden gebeuren dadelick meugen ſien, en vaſtelick daer af getuygen: Nochtans commet altemet datmen t vverck by de carre voor beſt anveert, om datmen tot geen oirboir groote beſteding geraken en can, ſomvvylen deur diender geen, of te vveynich Annemers zijn, of datſe heymelick t ſamen ſpannen, of vreeſen tot geen goe betaling te geraken, en diergelijcke. Doch om vãn deſe Lootvvorpers na de meeſte ſekerheyt te trachten, het ſchijnt dat ſulcx ſoude meugen toegaen met hemlien alle dage, of noch beter alle ſchove, dats vier mael ſdaechs, te doen behandigen anden Commis een billet vande menichte der loyen dieſe int ſelve ſchoft gevvorpen hebben: Dat billet deur hemlien gegeven zijnde, en ſtaende te boucke vanden ſelven Commis, en ſoudenſe daer na niet connen veranderen, boven dien ſoudenſe in meerder perikel ſtaen vanden Controlleur betrapt te vvorden, gemerckt daer af alle ſchove verſche gedachtenis is, ja dat ſomvvylen de carren van een ſchof heymelick ſouden getelt zijn, eer ſy hun billetten overgaven, uyt het vvelcke meerder ſekerheyt ſoude volgen, dan ſulcx eens ter vveke of te maende te doen. Merckt noch dat de boveſchreven billetten gelevert anden Commis, haer dagelicxſche examinatie en atteſtatie ſouden hebben deur den Gouverneur en Controlleur volgens 't gene daer af generalick geſeyt is int 11 artikel des 3 Hooftſticx der Vorſtelicke diſpenſe.

Angaende vvercken op dachuyr gemaeckt, 't gebruyck daer af tot verſcheyden plaetſen is, datmen elck aerbeyder een korfſtock geeft, daer een tegekerf af gehouden vvort, vvaer op men dagelicx, of t'elcke ſchove de dachuyren kerft, vvelcke men eens ter vveeck, of te veerthien dagen, of na dattet te pas comt, af betaelt. Van deſe menichte der dachuyren mettet gelt datſe beloopen, houdt den Commis memorie, volgende ſyn inſtructie, vvaer af hy den Bouckhouder der fortificatie in ſyn Maentſchrift vervvitticht hebbende, het comt ten Iornale als volght:

Fortificatie debet per Aerbeyders in dachuyr, te betalen ter beliefte &c. De betalingen hier op gedaen, die den Bouckhouder

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

deur des Treſoriers Maentſtaet bekent zijn, ſouden aldus commen: Aerbeyders in dachuyr debet per caſſe &c. Sulcx dat na deſe vvyſe elck Annemer of Aerbeyder by dachuyre geen beſonder poſte en ſoude hebben, 't vvelck om haer groote menichte dagelicx ontmoetende, te moeylick ſoude zijn. Het ongeval van deſe manier der beſteding is, datter veel opt gevviſſen der Kervers moet ancommen, ſonder daer af bevvijs te doen. Doch ſoudemen hier tegen meugen voorſien met ſchoven op te kerven, en voort alſins te doen gelijck vande beſteding met carren en cruyvvagens terſtont geſeyt is.

Belangende materialen, als ſteen, calck, hout, en vvatter vveſen mocht, gereet gelt gecocht, 't is kennelick datmen ſtellen ſoude Hoochlantſche Schans debet per caſſe: Maer op dach gecocht zijnde: Hoochlandtſche Schans debet per Pieter Ianſen &c. Angaende ymant hier materialen mocht vvillen debet maken, voor hem nemende daer af beſonder rekening te houden, die ſoude mogen ſtellen: Steen debet per caſſe (in plaets van Hoochlandtſche Schans debet per caſſe) daer na ſoude dit ſteen ſyn credit crygen alſt vervvrocht vvaer, ſtellende dan Hoochlandtſche Schans debet per ſteen: En alſoo met ander materialen, 't vvelck toe ſoude gaen als met gecochte goeden der montcoſten die deur de diſtributie haer credit crygen, gelijck daer af inde Vorſtelicke diſpenſe eygentlick geſeyt is.

De voorſchreven partyen des Iornaels int Schultbouck overgeſtelt ſijnde naj't behooren, ygelicx rekening ſtaet altijt voor oogen, oock is bekent vvat penningen den Treſorier der Fortificatie in caſſe moet hebben, voort ſooder ergens yet te veel of te luttel betaelt is, 't vvort openbaer.

4 HOOFTSTICK.

VANDE BOVCKHOVDING

der diſpenſe vande amonitie van Oorlooch.

DE manier vande diſpenſe der amonitie van oorlooch is ſoo gelijck mette voorgaende des Coopmans, dattet niet noodich

noodich en ſoude ſyn dieshalven hier ander beſchryving te doen, ten vvaer dat eenige Bouckhouders die hemlien hier toe mochten vvillen begeven, nochtans in ſulcke crijchſaken gantſch onervaren zijnde, deur ſpeciale onderrichting geholpen connen vvorden, om terſtont alles veerdiger en met meerder ſekerheyt te doen, vvant genomen den Commiſſaris vande amonitie voor Coopman, het magaſijn voor ſyn packhuys, den Treſorier vant magaſijn voor ſyn Caſſier, den bouckhouder vant magaſijn voor ſyn bouckhouder, de Commiſen der particuliere magaſinen van Steden en Sterćten voor ſyn Factеurs, en hier me de boveſchreven Coopmans bouckhouding gevolght, men heeft 't begeerde, vvant daer valt cooping en vercooping van verſcheyden vvaren, op dach en gereet gelt, ſending der vvaren uyt het generael magaſijn totte particuliere, en oock van d'een particulier tot d'ander, gelijckt mette facturien van groote Coopluyden toe gaet.

Om hier af tot voorbeelt te commen, vvy ſullen eerſt ſeggen vant magaſijn, generael der amonitie van oorlooch, alvvaer de goeden na 't gene men nu ter tijt inden crijch gebruyckt, die inde rekening vanden Commis vant magaſijn haer verſcheyden cappitelen vereyſſchen, en int Schultbouck haer beſonder poſten, meugen van duſdanige verſcheydenheden zijn. Ten eerſten Cappitelen van Soldadens handtgevveer met haer toebehooren. Ten tvveeden Cappittelen van harnaſſen met haer ancleven. Ten derden Cappitelen van reedtſchappen tot aerdevvercken en gebou van Fortificatien. Ten vierden Cappitelen van Timmerlien reetſchappen, hoe vvel ſommige die ſtellen by de artillerye. Ten vijfden Cappitelen van verſcheyden amonitien van oorlooch die eygentlick onder geen der voorgaende generale verſcheydenheden en gehooren, daer af nochtans incoop en diſtributie geſchiet. Ten laetſten een Cappitel van gemengde articulen der amonitien, vvant gelijck de gelt rekeningen na de ordinaris Cappitelen dickvvils hebben een extraordinaire, alſoo iſt bequaem hier ten einde te ſtellen een Cappitel van gemengde articulen, te vveten van dingen diemen int magaſijn vindt,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

en bekent is datter geen meer toe en ſullen commen, noch daer geen ordinaris diſtributie af geſchien en ſal, als nu ter tijt panſiers, bardeerſels van peerden, Ruyterlancen, Inſtrumenten in diens plaets ander geinventeert ſyn en gebruyckt vvorden, gelijckt dickvvils gebeurt met reetſchappen gemaeckt tot anſlagen op Steden, diemen daer na niet en beſicht, en ſoodanige meer. De voornaemſte Cappitelen onder de boveſchreven verſcheydenheden behoorende ſyn als volght.

Cappitelen van Soldadens handtgevveer met haer toebehooren.

Mosketten.
Roers.
Vierroers.
Bandelieren.
Forketten.
Fournituren.
Maten tot muſketten en roers.
Boſpoer.
Lonten.
Lonthoorens.
Yſer formen.
Rappieren.
Ruyterſvveerden.
Scheen tot ſvveerden.
Lange ſpieſſen.
Corte ſpieſſen.
Schansſpieſſen.
Hallebarden.
Veerjagers &c.

Cappitelen van harnaſſen met haer ancleven.

Corceletten.
Iacken.
Plaſtrons.
Morillons.
Schootvry harnaſſen.
Schootvry hooftſticken.
Ruytercaſketten.
Rondaſſen.
Halſcragen &c.

Cappitelen van reetſchappen tot aerdevvvercken en gebou van Fortificatien.

Spaden.
Graven.
Schuppen.
Houvveelen.
Picken.
Bylen.
Handtboomen:
Sleggen.
Cruyvvagens.
Carren.
Slyckſpooren.
Baggertſchuppen.
Baggernetten.
Baggerhaken.
Ooſmouvven.
VVatermolens &c.

Cappitelen van Timmerlien reetſchappen.

Diſſels.
Bijlen.
Sagen.
Hamers.
Booren.
Beytels.
Nijptangen &c.

Cappitelen van verſcheyden amonitien van Oorlooch.

Vendels.
Trommels.
Leeren.
Paliſſaden.
Haſpels.
Voethangels.
Horden.
Queerens.
Spyckers.
Touvven &c.

Hier

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Hier na mach volgen het laetſte cappitel vande gemengde articulen der amonitien vant oorlooch.

Soodanich dan vveſende de verſcheydenheden der goeden, vvy ſullen voorder commen, en vvat ſeggen vande bouckhouding der ſelve.

Tottet formeren des Iornaels op de Italiaenſche vvyſe, ſal eerſt den Inventaris beſchreven vvorden vande goeden inde magaſijnen bevonden, met Debiteurs en Crediteurs dieder ſyn ten tijde datmen den Iornael anvangt, 't vvelck na 't gemeen gebruyck meeſt gebeurt alle jare opt begin van Ianuarius: En daer na alle voorvallenden handel gelijckſe dagelicx ontmoet. VVy verſtaen oock dat alle Bouckhouders der particuliere magaſinen, maendelick ſullen overſenden anden Bouckhouder des generalen magaſijns, ſtaet van 't gene hemlien inde ſelve maent bejegent is, als coop van goeden, levering van vvapenen, boſpoer, lonten, en diergelijcke, an Colonellen, Capiteynen, of vviet vveſen mocht, voort 't gene ſy vant generale magaſijn, of van ander particuliere hebben ontfangen, of ande ſelve geſonden; En den generalen Bouckhouder die particuliere Commiſen voor Facteurs anſiende, ſal inde bouckhouding der voorſchreven overgeſonden partyen volgen de regelen van dies beſchreven int 6 Hooftſtick des Coopmans bouckhouding, acht nemende op der goeden eerſte incomſt en laetſte uytganck, daer int volgende 6 Hooftſtick eygentlicker verclaring af ſal gedaen vvorden.

VVy hebben tot hier toe geſeyt vande blyvende of onbevveeglicke magaſinen der amonitien van Steden en Schanſen: Benevens de ſelve iſſer noch bevveeglicke te velde die het leger volgen, doch de gemeene oirden der bouckhouding is daer af als vooren. VVort oock verſtaen dat de particuliere Bouckhouders van dien alle maende ſtaet ſullen ſenden anden generalen van 't gene hemlien daer ontmoet is, vvelcke hy als de voorgaende te boucke ſal ſtellen.

5 HOOFT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

5 HOOFTSTICK.

VANDE GEMENE MANIER EN

form gebruyckt in bureelſche rekeningen vande magaſinen der amonitie van oorlooch, en hoemen eenige ſwaricheyt daer in ſoude connen voorcommen: Metſgaders beſluyt vande bouckhouding op de reſt der diſpenſen van Finance extraordinaire, als der Artillerye, Vivers, en Zeeſaken.

ANgeſien het den genen die hem totte Italiaenſche bouckhouding deſer ſtof mocht vvillen begeven, voorderlick conde ſyn kennis te hebben vande form en gemeene manier der bureelſche rekening vande magaſinen, ſoo ſal ick daer af vvat verclaring doen.

Voor al is te vveten dat den Commiſſaris bevvaerder der amonitie van oorlooch als Rendant, in ſyn rekening niet en ſtelt den prijs der goeden, ſomme vant gelt datſe bedragen, dach van betaling, noch diergelijcke omſtandigen (daer ſy de Clercken of Bouckhouders der Finance op haer vvyſe voor laten ſorgen) maer alleenelik 't gene daer hy comptabel af is, te vveten de menichvuldicheyt der goeden, als maet, gevvicht, of getal.

Op ſulcke voet maeckt hy van elcke ſpecie der goeden een beſonder Cappitel of rekening, als een van boſpoer, een van lonten, en ſoo met d'ander, ſtellende eerſt den ontfanck, daer na de uytgaef, vvelcke rekening ten einde vveſende, hy begint den ontfanck met haer uytgaef van een ander ſpecie om alſoo op elcke beſonder bevvijs te doen van ſyn bevvint.

Maer vvant veel lijſten of recepiſſen der ontfangen en geleverde goeden dickvvils veel verſcheyden ſpecien in hebben, en dat elcke ſpecie by haers gelijcke moet commen, ſoo volght hier uyt dat de partyen van ſulcke lijſten niet al vervolgens inde rekening by malcander en meugen geſchreven vvorden, gelijckſe inde lijſte ſtaen, maer datmen al ſchryvende moet ſpringen vant een cappitel tottet ander, na den eyſch vande ſpecien der goeden.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VVaer uyt vvijder volght, dat de manier vant hooren en apoſtilleren deſer rekening vvat anders is dan de gemeene van geltrekeningen, alvvaermen de articulen al vervolgens afveerdicht, met hun documenten die inde ſelve oirden daer op volgen en geliacheert zijn. Maer alſoo de partyen van een lijſte om de voorgaende redenen in verſcheyden Cappitelen geſaeyt ſtaen, en dat de articulen der rekening niet ordentlick en vervolgen, ſoo moetmen int examineren en apoſtilleren d'oirden vande partyen der lijſte volgen, ſpringende in de rekening vant een Cappitel tottet ander, na den eyſch vande ſpecien der goeden.

't Is oock te vveten dat vanden incoop der goeden by de Clercken of Bouckhouders der Finance regiſter gehouden vvort, vvaer in onder anderen oock comt 't gevvicht, maet of getal der goeden, ende alſmen 't ſelve gevvicht, maet of getal van een artikel der rekening bevint daer me te overcommen, ſoo verſtreckt dat onder anderen tot document der ſelve partye, en daerom vvort het getal der fol. des regiſters geſtelt inde cant nevens dat artikel, beteyckenende ſulcke overeencoming recht te vveſen.

De ſluyting der bureelſche rekeningen van magaſinen, heeft om de voorgaende redenen oock vvat verſchils vande gemeene manier des ſlots van geltrekeningen, vvelck ſlot ten einde des boucx maer eens en comt, dan hier heeft elcke ſpecie van goet ten einde des uytgaefs haer beſonder ſlot, alvvaer 't verſchil tuſſchen ontfanck en uytgaef anvvijſt 't gene den Rendant op die ſpecie ten achter of te boven comt.

Tot hier toe vvat verhaelt hebbende vande gemeene manier en form gebruyckt in rekeningen der magaſinen, ſoo ſal ick hier noch dit ſeggen: Te vveten datment in landen met langduerige groote crijch, dickvvils ſiet gebeuren, dat de Commiſen bevvaerders der amonitien met haer rekeningen ſeer vervvart ſtaende, veel onberekende jaren op malcander laten verloopen, ſulcx datter ten laetſten vveynich hope is van 't eeniger tijt tot eintlick ſlot van rekening te geraken. Ende hoe vvel ſulcke ſvvaricheyt benevens meer ander deur de voorgaende bouckhou-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

ding op de Italiaenſche vvyſe licht ſoude vallen, als oock dadelick blijckt by veel groote bouckhoudende Factеurs van Cooplieden met ſoo groot bevvint als dit, diens rekeningen altijt veerdich ſtaen om met ygelick t'alder tijt af te rekenen, en dat niet alleen met een Meeſter, maer met veel verſcheyden, oock niet alleen vande maet, gevvicht en getal der goeden als hier, maer oock vant gelt, verſchyndagen, met alles vvatter ancleeft. Nochtans vvant ſoodanige Italiaenſche bouckhouding in ſulcke rekening al te nieuvven ſake ſoude zijn, daer ſoo haeſt geen anvanck af te vervvachten en ſtaet, ſoo ſal ick ſeggen hoemen de voorgaende ſvvaricheyt mijns bedunckens ſoude connen voorcommen, ſonder de ſelve Italiaenſche bouckhouding volcommelick te volgen, maer alleenelick deur vvat dat onervaernen dier conſt lichtelick ſouden connen doen, 't vvelck aldus ſoude toegaen:

Om 't alder uyren, of ſoo dickvvils alſt noodich is, te vveten hoe veel goets datter van yder ſpecie int magaſijn moet vveſen, ſoo ſal den Commiſſaris maken ſoo veel paer colomnen alſſer ſpecien van goeden zijn, elcke met haer opſchrift, d'eene voor ontfanck, d'ander voor uytgaef: Daer na eenige ontfanck of uytgave gedaen hebbende, hy ſal de maet, 't gevvicht, of 't getal van yder ſpecie inde lijſte begrepen, teyckenen in haer colomne, ſtellende voor 't hooft de nombre vande ſelve lijſte of recepiſſe, ſonder eenich ander geſchrift daer by te vougen, genouchſaem gelijck hier vooren int Schultbouck der diſtributie int 6 Hooftſtick der Vorſtelicke diſpenſe gedaen is, alvvaer d'ervaring van dat magaſijn, ons doet gelooven vvantmen in ander magaſijnen daer deur ſoude connen uytrechten. Maer om dit by voorbeelt noch beter te verclaren, ick ſal hier ſtellen 't begin van tvvee paer colomnen, van boſpoer, en van lonten, als volght:

Ont-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Ontfanck van Boſpoer.		*Vytgaef van Boſpoer.*		*Ontfanck van Lonten.*		*Vytgaef van Lonten.*	
n°	℔	n°	℔	n°	℔	n°	℔
7	13578	20	1580	18	2176	24	317
25	8420	28	2170	26	61958	30	4184
31	35786	34	3484			32	8642
33	67435	40	10462			35	10234
		42	8725			39	7632
		48	15648				

Alvvaer neem ick overgeſtelt ſijnde al 't gevvicht des boſpoers en lonten, der recepiſſen van al den ontfanck en uytgaef dieder totten tegenvvoordigen dach geſchiet is, ſoo heeft den Commiſſaris ſyn ſtaet voor oogen; vvant hem gevraecht ſijnde hoe veel boſpoer datter int magaſijn is, hy vergaert de colomne des ontfancx, bevindt de ſomme van 125219 ℔, daer af getrocken de ſomme des uytgevens bedragende 42069 ℔, blijft voor 't begeerde 83150 ℔. Maer vvant hier van yder artikel t'elckens niet anders te ſtellen en is dan 't gevvicht ſonder eenige vvoorden, ſoo heeft dit ſoo vveynich ſchryvens an dattet naulicx voor vverck te achten en is.

Merckt noch dat al vvarender van een magaſijn veel onberekende jaren verloopen, ſonder hope van tot kennis des eintlick ſlots te connen geraken, men ſoude op deſe vvyſe lichtelick daer toe commen, vvant genomen dat een alſoo overſtelde honderd gevvichten of articulen op een uyr, dat ſoude op 20 uyren maken 2000 articulen, daerom al hielde de rekening van een jaer 2000 articulen, 't vvelck al tamelick veel vvaer, ſy ſoude volgens dit geſtelde op 20 uyren connen afgeveerdicht vvorden.

Ende hoevvel dit geen geapoſtilleerde rekeningen en ſouden vveſen, noch oock bequaem om daer op apoſtillen te ſchryven,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

doch ſoudeſe den ſtaet van yder ſpecie betoonen volgens het andienen des Rendants, 't vvelck meer is dan niet met allen te connen ſeggen van 't gene datter vveſen moet. Ende alſt int gebruyck vvaer datſe nootſakelick volcommen rekening moeſten doen, ſulcke vvyſe ſoude tot hemlien ſelfs geruſticheyt ſtrecken, vvant ſoo dickvvils als eenige ſpecie van goeden heel uyt gediſtribueert vvaer, of ſoo na datmen het overſchot lichtelick conde tellen, vvegen, of meten, ſy ſouden de uytcomſt voor oogen ſien, en ſooder yet gebrake, ſouden oirſaeck hebben om in tijts t'onderſoucken vvaert an ſchorte, daert anders ſonder op ſulcx te dencken verlooren blijſt. Noch is te vveten dat de getalen deſer colomnen(ſtaende met ſulck oirdentlick vervolgh gelijck de articulen der rekeningh hebben moeten) bequaem ſyn om daer uyt lichtelick een geformeerde rekening met haer articulen te trecken, diemen daer na examineren en apoſtilleren mocht.

1 MERCK.

Deur 't gene vvy in dit 4 en 5 Hooftſtick geſeyt hebben opt magaſijn der amonitien van oorlooch, is dergelijcke kennelick van ander magaſinen, als der Artillerye, Vivers, en Zeeſaken, vvant hoevvel de ſtoffen der ſelve van d'ander verſcheyden zijn, ſoo is nochtans de oirden der bouckhouding van dien als vooren, ſulcx dattet niet noodich en ſchijnt daer af breeder beſonder beſchryving te doen.

2 MERCK.

Men ſoude hier noch meugen by vougen bouckhouding der Regimenten: Om van 't vvelck de meyning te verclaren ick ſeg aldus: De generale bouckhouding hier vooren beſchreven, geeft vvel verſekertheyt vanden ſtaet en 't beleyt der penningen, onder 't bevvint der Ontfangers ſgelijcx de particuliere bouckhouding vanden ſtaet en 't beleyt der penningen onder 't be-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

't bevvint der Treſoriers, oock der goeden onder 't vvint der magaſijnvvaerders: Maer de laetſte betaling van ſoldie, logijsgelt, en laetſte diſtributie van amonitie, en cleederen, an de Soldaten elck int beſonder, en vvort niet gedaen deur de boveſchreven Treſoriers en Magaſijnvvaerders, dan deur ſulcke als in de Regimenten en Compaignien daer toe geſtelt zijn: Van vvelcke laetſte diſtributie (om de bouckhouding der Finance volcommen te hebben, en te voorſien dat ſoo vvel de Soldaten als 't gemeen Landt niet te cort en geſchiede) oock ſoude moeten bouck gehouden vvorden: 't VVelck met eene opt ſtick der monſtering, ſoo vvel van vvagens en ſchepen als Soldaten, groote verſekertheyt ſoude connen geven, om dat elck beſonder Soldaet, Voerman, Schipper, en Bootſgeſel, int Schultbouck ſyn poſte van debet en credit ſoude crygen, en ſoo meugelick ſoude vveſen van elcke perſoon en ſyn rekening beſonder beſcheyt te vveten, alſt den generalen Bouckhouder in Domeine vande groote menichte der beſonder pachters meugelick is. Maer alſoo den voortganck van ſulcke dingen al te ſelden gebeurt, en dat deur 't gene boven geſeyt is de ſaeck int gemeen genouch verclaert ſchijnt, ſoo ſal ickt met dit vermaen laten beruſten.

H. S.

Hoe deſe ſaeck is te werck doen ſtellen by SYN VORSTELICKE GENADE *is verclaert inden Anhang der Verrechting van Domeine voor ſoo veel ſyn Guarde anginck.*

3 MERCK.

Angaende bouckhoudingen over Treſoriers die niet dan bloote betalingen en doen, ſonder benevens hemlien te hebben Commiſſariſſen over incoöp of bevvaring van goet, of bevvint van vvercken, daer af en ſchijnt niet noodich beſonder regelen te beſchryven, als deur 't voorgaende bekent genouch vveſende.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

6 HOOFTSTICK.

VANDE EERSTE INCOMSTEN

laetſte uytganck, anders geſeyt begin en einde des eygendoms der waren voorvallende in diſpenſen ſoo Vorſtelicke als van Finance extraordinaire.

ANgeſien ons inde diſpenſe vvat ontmoet dat gelijckheyt heeft mette Facturie der Coopluyden, vvaer af verſcheyden Bouckhouders verſcheyden ſtijl gebruycken, ſoo ſal ick hier verclaren my te bevallen de vvyſe beſchreven int 6 Hooftſtick der Coopmans bouckhouding, acht nemende op der goeden eerſte incomſt en laetſte uytganck, anders geſeyt begin en einde des eygendoms, tot vvelcken einde ick aldus ſegge: 't Is een gemeen ſake dat Commiſen bevvaerders der magaſinen, in hun rekeningen ettelicke duyſenden meer in uytgave brengen danſe in ontfanck ſchuldich zijn, vvaer af d'oirſaeck is datſe dickvvils goeden uytleveren en in uytgave ſtellen, vvelcke ſy daer na vveerom crygen ſonder daer af ontfanck te maken: Als by voorbeelt te velde zijnde, daer vvorden dagelicx gelevert en vveerom gebrocht reetſchappen tot aerdevvercken, als groote menichte van ſchuppen, ſpaen houvveelen, bylen &c. Sgelijcx geſonden vveſende boſpoer en cogels om eenige plaets te beſchieten, vvelcke heur daer na op gevende ſonder beſchieten, vvorden vveerom int magaſijn gebrocht, en ſoo met meer anderen, van vvelcke levering ſy volcommen bevvijs hebbende, ſtellen dat in uytgave, maer het vveergebrochte leggenſe by d'ander goeden ſonder in ontfanck daer af te vermanen, en daer me comt het boveſchreven groot overſchot. Hier uyt volgt dat of der Commiſen rekeningen jaerlicx gehoort en gefloten ſyn of niet, het gemeen Landt by 't een niet veel meer voordeels en doet als by 't ander, 't vvelck oock een oirſaeck ſchynt datmen hun rekeningen te meer 't een jaer opt ander laet verloopen. Ende hoevvel ymant mocht meynen dat met een gantſch ge-

trou

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

trou magasijnvvaerder alle svvaricheden volcommen zijn, ten is daer me niet genouch,om dattet op hem alleen niet an en comt, maer dat hy over desen onberekenden handel verscheyden persoonen tot hulp heeft. Boven dien alsoomen noch vande ontlenende persoonen noch vande ontleende goeden geen rekening en houdt met debet en credit, soo ist onbekent vvatter achter blijft, en vvie dat schuldich is.

Alle dese svvaricheden canmen mette Italiaensche bouckhouding soo voorcommen datter niet een spa en gebreke, of men sal bethoonen by vvien de faute is, midts datmen behoorlick acht neem op der goeden eerste incomst en laetste uytganck, onderscheyt makende tusschen goeden diemen vveet dat niet vveerom en commen, als bosspoer en lonten den Soldaten gegeven, met diergelijcke, en uytgeleende goeden diemen vveerom vervvacht, vvant d'eerste steltmen volcommelick te boucke, van d'ander vvort memorie gehouden, doch sodanich datse om de menichte der partyen in besonder bouckhoudersche form vervangen zijn, vvelcke memorie men in de bureelsche rekening,noch oock inde Italiaensche bouckhouding niet en behouft te brengen, gemerckt het niet en is einde des eygendoms, dan verleggingh des goets van d'een plaets tot d'ander, daer de Auditeurs niet an gelegen en is, alleenelick salmen daer in brengen (na anvvysing by vvien de faute is) 't gene men vveet dat by de Auditeurs gehouden sal vvorden als voor verloren, alles na de vvyse int gemeen verclaert en bevvesen int boveschreven 6 Hooftstick der Coopmans bouckhouding, of na eenige ander vvyse die noch beter is.

Tot hier toe geseyt hebbende van der goeden eerste imcomst en laetste uytganck in magasinen van oorloochsaken, ick sal noch voorbeelt stellen des magasijns in Vorstelicke dispense, om dat de regel over allen gemeen is. De vvaren die den Dispensier der keucken levert an den Spijsvvaerder, en vvorden int Iornael noch Schultbouck der dispense niet gebrocht, als vvesende alleenelick haer verleggingh vant een magasijn int ander, vvaer af den Spijsvvaerder gelijck Facteur de sorge moet dragen:

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

dragen: Sulcx dat den Bouckhouder vande voorſchreven leve-ring der vvaren die den Diſpenſier doet anden Spijsvvaerder, al-leenelick memorie houdt: Maer die vvaren verdeelt vveſende an Cocx, Paſteybackers, en anderen diet gehoort, ſoo vvort dat hier genomen als voor laetſte uytganck, en dan commenſe te boucke gelijckmen geſien heeft.

Merckt noch te gebeuren, voornamelick als ſyn VORSTELICKE GENADE te velde is, dat ſommige vvaren verſcheyden mael commen van d'een perſoon tot d'ander die daer af al comptabel zijn: Als by voorbeelt, den Brouvver le-vert ſyn bier an een varende ſchip, vvaer af den Schipper com-ptabel is: De ſelve levert dat een leggende ſchip ontrent het le-ger of ten naeſten dattet ſyn can, diens Schipper daer af oock rekening moet doen: Ten derden ſoo levert deſen liggenden Schipper het bier anden Biertapper ſoo dickvvils hy dat van doen heeft, de vvelcke daer af oock comptabel is, en met ſyn diſtributie rekening doet. Van deſe voorſchreven verſcheyden leveringen, ſtelt den Bouckhouder alleenelick te boucke eerſte incomſt, dat is levering des Brouvvers anden varenden Schip-per, en laetſte uytganck, dats diſtributie des Biertappers, die brengende ten Iornale op elcken laetſten dach des maents met d'ander partyen, als geſeyt is int 5 Hooftſtick der Vorſtelicke diſpenſe: Angaende de leveringen tuſſchen beyden geſchiet, te vveten des varenden Schippers anden liggenden Schipper, en des liggenden Schippers anden Biertapper, die en moeten int Iornael noch Schultbouck niet gemengt zijn, maer vvort daer af beſonder gedachtenis gehouden, om de redenen van dien breeder verclaert int boveſchreven 6 Hooftſtick der Coop-mans bouckhouding.

7 HOOFTSTICK.

VERMOEDEN VANDE

oudtheyt des Bouckhoudens.

ALſoo een mijn goet vrient hem inde oude Hiſtorien ge-oeffent hebbende, deſen handel der bouckhouding ge-

ſien

ſien hadde eerſe voldruckt vvas, hy viel in vermoeden datſe haer anvang in Italie niet over ontrent de tvvee hondert Iaren genomen en hadde, als ſommige meynen, maer dat de ſelve, of een in veel deelen daer me ſeer gelijck, ten tyde van Iulius Ceſar en lange te vooren te Roome gebruyckt vviert, en dat eenige overblijffels van ouden tyden meugen gecommen ſyn ter handt der gene dieſe nu onlancx vveerom int vverck ſtelden: VVelck gevoelen my niet onbillich en dunckt, te meer dattet te vreemt ſoude vveſen, ſoo heerlicken diepſinnigen conſt int hert des *Leeckentijts van nieus gevonden te vveſen: Doch 't ſy daer me hoet vvil, ick ſal hier 't boveſchreven gevoelen vanden ſelven mijn vrient ſtellen, de vvelcke het daer voor houdt, dat in plaets der eygen vvoorden nu ter tijt inde Italiaenſche bouckhouding gebruyckt, voormael ander van dergelijcke beteyckening geſtelt vvierden, als hier onder:

Schultbouck of Grootbouck.	*Tabulæ accepti & expenſi.*
Debet en credit.	*Acceptum & expenſum.*
Partyen overgedregen int Schultbouck.	*Nomina Tranſlata in Tabulas.*
Partye niet overgedregen.	*Nomen jacens.*
Memoriael, of miſſchien Iornael.	*Adverſaria.*

't VVelck hy ſegt altemael te connen blijcken by ontallicke plaetſen vande Latijnſche Schryvers, ende inſonderheyt uyt *Oratione Ciceronis pro Roſcio Comædo.* Maer dat d'een ſijde van hemlien Schultbouck gebruyckt vviert tot debet, d'ander tot credit, ſegt hy te blijcken tot ſeker plaetſe *Naturalis hiſtoriæ Pliny Lib. 2. C. 7.* alvvaer hy vande Fortune ſprekende aldus ſegt: *Huic omnia* EXPENSA, *Huic omnia* FERVNTVR ACCEPTA, *& in tota* RATIONE *mortalium ſola* VTRANQVE PAGINAM *facit.*

Soo ander hier op noch breeder acht namen, miſſchien datmender noch meer beſcheyts af vonde, en dat deſe bouckhouding niet alleen by de Romeinen, maer voor hemlien by de ou-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

de Griecken mach int gebruyck gevveest zijn, vvant insiende datse geen groote Vinders en vvaren, en alle constige besonderheden meest vande Griecken hadden, soo schijntmen dat met reden te meugen vermoeden, vvaer af uyt het lesen der Grieckssche boucken sekerder bescheyt mocht volgen.

DER VORSTELICKE BOVCKHOVDINGS EYNDE.

TYTELS

EN CORTBEGRYPEN

Der Stucken welcke gehooren totte wisconstige gedachteniſſen, inhoudende 't geene daer hem in geoeffent heeft den Doorluchtichſten Vorſt en Heere MAURITS Prinçe van Orange &c. Ho. Lo. Memorie, Beſchreven deur Zal. SIMON STEVIN VAN BRUGGE, ſo die uyt des ſelfs nagelaten handtſchriften ſijn by een gheſtelt deur ſyn Soon HENDRICK STEVIN. Ende hier gevought ten eynde als inde voorreden an den Leſer is verklaert.

VANDE CHRYCHCONST.

CORTBEGRYP.

DEſen handel der Crychconſt ſal twee Boecken hebben. 't Eerſte vande Crijch te Lande; Het ander te VVater. Den crijch te lande ſal vervangen worden in 11 onderſcheytſels duſdanich zijnde:

De water crych en is niet ghevonden.

1. Onderſcheyt van der Raden oirden.

Dit is het geene inde Burgerlicke ſtoffen als 3 onderſcheyt is geſtelt.

2. Onderſcheyt vande Amptlienkieſing, en gemeene anclevingen der Ampten.

Dit is't geen inde Burgerlicke ſtoffen als 4 onderſcheyt ſtaet.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

3. Onderſcheyt vande oirden der Amptlien eens Legers met haer en ander eygen crychvvoordens bepalingen.

Dit is inde Burgerlicke ſtoffen het 8 onderſcheyt.

4. Onderſcheyt vant gebruyck des handtgevveers als muſquetten en Pijcken oock vant graven en reyshouvven, vveſende gemeene vvercken die alle Crychslien ſoo Ruyters als voet-volck behooren te connen. Daer na vant gebruyck des geſchuts:

Dit is inde Burgerlicke ſtoffen gevoucht in't 8 onderſcheyt.

5. Onderſcheyt van de veltſlach oirden met navolging der Romeinſche vvyſe en dat met geſchut en Crychſlien gevvapent na de gemeene manier deſes tijts.

CORTBEGRYP.

*OM eerſt te verclaren vvat ick verſta met Veltſlachoirdening na de Romeinſche wyſe, ſoo is te weten dat de Romeinen, in plaets van der Griecken vechting met een of weynich groote hoopen, gevochten hebben met veel cleene manipulen of vanen van 120 ſwaer gewapende Crychſlien, elcke manipule geholpen van haer veertich velites: Deſe wyſe noem ick daerom de Romeinſche en is mijn voornemen die na te volgen, gebruyckende ſchutters deſes tijts, te weten Muſquettiers in plaets van hemlien velites. Angaende het ſlachoirdenen, en des ſlachoirdens openen, ſluyten, taſſen, ontaſſen, keeren en ſwencken, weſende roerſels by de Griecken gebruyckt en van de Romeinen na gevolcht (diens bepalingen int 3 Onderſcheyts 3 Hooftſtick ſtaen, en daer af 't werck in dit 5 Onderſcheyt ſal beſchreven worden als ſtof totte Veltſlach noodich) in welck anſien ymant mocht dencken dit Grieckſche veltſlachoirdening behooren te heeten. Maer ick lettende opt voornaemſte der ſake, te weten de boveſchreven form des *Vaenlicken veltſlachoirdens, vande Romeinen commende, noem die als voorſeyt is, de Romeinſche wyſe. 't VVelck bekent zijnde, ſoo ſal ick om totte beſchryving*

* Dats veltſlachoirden met onderſcheyt tuſſchen de vanen geſtelt.

van

*van dien te commen eerſt verclaren 't werck of de daet der boveſchreven roerſels daer toe noodich, te weten int 1, 2, 3, 4, 5, 6, en 7 Hooftſtick het ſlachoirdenen eens vaens, des ſlachoirdens openen met ſluyten, taſſen met ontaſſen, dobbelen, keeren, ſwencken en ſchutgeveert houden. Int 8 Hooftſtick de manier om heele vanen Muſquettiers en heele vanen Pijckiers te maken. Maer om daer na te commen totte voorgenomen vaenlick Veltſlachoirden, ſoo ſal eerſt int 9 Hooftſtick beſchreven worden gemeene manier van ſlachoirden met groote hoopen, die veel menſchen als uytter natuer daer toe geneycht ſijnde navolgen, op dat deur 't verſchil tuſſchen de ſelve en de Romeinſche wyſe, die int 10 Hooftſtick volgen ſal, opentlicker blycke 't voordeel dat in d'een boven d'ander is, int 11 Hooftſtick verhael opt gemeen geſchil oft beter te vechten is met ſlachoirden van een grooten hoop of met ſlachoirden van verſcheyden vanen op de Romeinſche wyſe. Maer want de Romeinen in haer * Cohorten hadden driederley ſwaer gewapende genaempt haſtati, Principes en Triary die ſy inde veltſlagen van malcander ſcheyden, makende vã d'eerſte ſoorte de voortochte, vande twede de middeltochte, en van de derde de natocht, ſoo ſal ick om d'oirſaeck van dien te verclaren mitſgaders te verhalen oft oirboir waer nu ter tijt die wyſe te volgen daer af het 12 Hooftſtick beſchryven, het 13 van de vaenlick veltſlachoirdening eens Standaerts op de Romeinſche vvyſe met crychsvolck na de manier deſes tijts, te weten Pyckiers en Muſquettiers, en verleijcking der ſelver mette Romeinſche des voorſchreven 11 Hooftſticx. Voort ſal int 14 Hooftſtick verclaring gedaen worden der oirſaken des voordeels datmen bevint met de ſlachoirden ſijns Vyants op de ſijde an te taſten. Int 15 Hooftſtick ſal verclaert worden dat in een leger beſtaende uyt driederhande geſlachten van volck, oirboir is, lichaem, rechter vleugel, en ſlyncker vleugel elck van een beſonder geſlacht te ſyn eer dan voortocht, middeltocht, en natocht. Int 16 Hooftſtick vande Ruyters die dienſt ſoude connen doen in plaets van Iongers der Curaſſiers. Int 17 Hooftſtick verclaring der manier van ſlachoirdens ſoo wel ten deele als int geheel hier over eenige tijt gebruyckt mette verandering van tijt tot tijt daer in tot nu toe voorgevallen. Int 18 Hooftſtick dattet geſchut voor geen oirſaeck mach gehouden worden, datter nu minder veltſlagen geſchieden dan by tyden der Romeinen en Griecken. Int 19 Hooftſtick*

* Regimenten of ſooſe hier hæten Banieren.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

sal vande buytdeeling geseyt worden als een saeck totte veltslach gehoorende.

6. Onderscheyt vande Pyckschansen.

CORTBEGRYP.

* Convoien.

*HEt is geduerende desen crych, op * geleyen en ander tochten dickwils gebeurt (gelijckt gemeenlick doet in landen die langduerige crych hebben) dattet voetvolck ontmoetende haers Vyants Ruyters op vlack heyen of velden, hemlien geen tegenstant hebben connen doen, maer gemeenlick daer af geslagen worden (anders toegaende dan voormael by de Griecken en Romeinen diens voornaemste macht in voetvolck bestont) en dat by gebreck van oirden, want een hoop Pijckiers sich stellende in viercante of vierhouckige slachoirden, mette musquettiers op beyde sijden na de gemeene wyse deses tijts, soo volcht daer uyt dat de Ruyterye op een der sijden ancommende, en de voorste Musquettiers alleenlick eens geschooten hebbende; vallen daer in genouchsaem sonder tegenstant om datse van haer Pijckiers niet en connen geholpen worden, sulcx dat de Musquettiers terstont de rugge keeren, haer eygen Pijckiers opt lijf loopen en d'een met d'ander in onoirden op de vlucht geraken. Maer soomen de Musquettiers int middel stelt, tusschen twe hoopen Pijckiers, soo syn de sijden wel met Pijcken beset, maer de Ruyters mogen op de voorsijde en achtersijde der Musquettiers invallen sonder vande Pijckiers geholpen te worden, oock sonder de Pijckiers met geduerige schieting te mogen helpen.*

Om hier tegen te voorsien isser seker oirdening verdocht, tot welcker beschryving ick hier stellen sal drie bepalingen, inhoudende beteyckening van Pijckschans, Houckhoopen en syden: Daer na sullen vijf Hoofdsticken volgen te weten.

1 HOOFTST. *Vande oirdening der Pijckschansen.*
2 HOOFTST. *Vant voorttreden en swencken der Pijckschansen.*
3 HOOFTST. *Vande onvolcommen Pijckschansen.*
4 HOOFTST. *De manier der oeffening int leeren vant gebruyck de Pijckschansen angaende.*

5 HOOFT-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

5 HOOFTST. *Vande oirdening der Pijckschansen, welckers Musquettiers vervangen worden binnen 't vlack der Pijckiers anders dan na de voorgaende manier.*

7. Onderscheyt vande Stercktebau.

Den Autheur heeft een ander manier van Stercktebau beschreven dan de geene die over lang heeft uytgegaen doch is vermist; En sullen in die plaets hier gestelt worden eenige besonder opmerckingen de saeck der Stercktebau angaende.

8. Onderscheyt vant Logieren.

Dit gaet in druck uyt onder de naem van legermeting.

9. Onderscheyt van 't belegeren der Steden.

CORTBEGRYP.

INt belegeren der Steden of sterckten vallen drie voornamelicken verscheydenheden te weten HINDERVVEERING, OMRINGELING *en* NAERDERING *daer af van elck int besonder geseyt sal worden.*

De hinderweering en Omringeling beschreven zijnde, soo sullen na sommige bepalingen 8 voorstellen volgen: Int eerste voorstel verclaring der gemeene regel vande manier der naerdering tot op de grachtcant: Int 2 ettelicke omstandigen der bedecktgraving: Int 3 manier der naerdering deur de gracht: Int 4 de naerdering deur de wal: Int 5 sal gegeven worden grontteyckening van een Stadt, om te trachten na de bequaemste teyckening der loopgraven dieder vallen can, om na de manier van dien, de naerdering totte grachtcant te doen: Int 6 vande middelen dieder syn om de naerdering wel te bevorderen: Int 7 sal een ander besonder gemeene regel opt naderen tot op de grachtcant beschreven worden: Int 8 sal van een manier van waterloopgraven geseyt werden.

Eenige Hooftsticken tot een Anhangh geschict, syn gevoucht in't 8. onderscheyt der Burgerlicke stoffen.

VAN-

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

VANDEN HUYSBAU

Vervangende mede 't geen noodich is tot bevordering der welvaert, behoudenis en geduerige verbetering van Steden en Landen na des Authuers gevoelen: waer by noch gevoucht is WEECHDADELICKEN HANDEL van Cammen en Staven in Watermolens en cleytrecking.

CORTBEGRYP.

DEse Huysbou sal hebben 16 Hooftsticken als volght:

1 HOOFST. *Vande lijckzydicheyt des gebouws, 't welck heeft 3 leden;*

1 Lidt vande bepaling en beschryving der lijcksijdigheyt. 2. Lidt vande lijcksijdige oirdening der Romeinsche burgerlicke huysen en gemeene gestichten. 3. Lidt vande lijcksijdige oirdening der Grieckssche burgerlicke huysen.

2 HOOFTST. *Vande ondereertsche wercken, 't VVelck heeft 6 lelden als volght:*

1. Lidt vande grontvasting. 2. Lidt van bornputtē, boring en pompen. 3. Lidt van des schryvers vont om diep onder water te booren. 4. Lidt vande regenbacken. 5. Lidt vande heymelicken. 6. Lidt vande kelders.

3. HOOFST. *Vande gevels.* Dit Hooftstick *sal inde 6 volgende Deelen verdeelt worden.*

1. DEEL. *Vande freyten der gevels.*

2. DEEL. *Van deuren en vensters die inde gevels staen, metten aencleven van dien: 't welck heeft 5 Leden.*

1. Lidt vande stof der cassynen van deuren en veinsters met die der luycken. 2. Lidt vande verscheyden manieren vant open en toegaen der luycken. 3. Lidt vant sluyten der veinsters. 4. Lidt vande kijckveinsters. 5. Lidt vande veinstersaten.

3. DEEL. *Vande waterlijsten.*

4. DEEL. *Vant cieraet des gevels.*

5. DEEL. *Vande looven der gevels.*

6. DEEL

6. DEEL. *Vande gevels van hout met steen gemengt.*

4. HOOFTST. *Vande steygers, 't welck heeft 5 Leden.*

1. Lidt vande bequaemheden, en onbequaemheden die der in stof van steygers dienen bedocht te wesen. 2. Lidt vande bequaemheden en onbequaemheden der wentelsteygers. 3. Lidt vande steeck steygers. 4. Lidt inhoudende gemengde steygers na bedwongen plaetsen. 5. Lidt van eenige telconstige rekeningen die in stof van oirdening der steygers bequamelick connen gebruyct worden.

5. HOOFTST. *Van houten solders.*

6. HOOFTST. *Vande manier des gebouws om verseckert te zijn tegen brandt.*

7. HOOFTST. *Vande steenen overwelfsels, 't welck heeft 3 Leden.*

1. Lidt vande eygenschappen en voordeelen der steene overwelfsels en de beschryving van haer vervouging tot deck sels der camers. 2. Lidt van vier gemeene regels op bogen en overwelfsels. 3. Lidt van eenige aenteyckeningen op bogen en overwelfsels.

8. HOOFTST. *Vande daken.*

9. HOOFTST. *Vande oirdening der deelen eens Huys met dater aencleeft, 't welck heeft 10 Leden.*

1. Lidt vande vervouging der lichtplaetsen. 2. Lidt vande looven der licht plaetsen. 3. Lidt vande vervouging der camers of percken en ander nootlicheden die t'samen het huys maken. 4. Lidt deur welcke percken datmen bequameliext gaen mach om tot d'ander te commen, deur welcke niet. 5. Lidt vant open en toegaen der deuren. 6. Lidt van gedachtenissen op sloten en sleutels. 7. Lidt vande stoven. 8. Lidt van schoorsteenen; te weten om die te veroirdenen datse wel roock trecken. 9. Lidt hoemen de carpetten ande deuren en stijlen sal hechten sonder nagelen om die te connen afdoen alsmen wil. 10. Lidt vande vervouging der Hooven met haer looven tot bevrijding.

10. HOOFTST. *Vande oirdening der Kercken en Tuychhuysen.*

11. HOOFTST. *Van verscheyden aenteijckeningen, angaende metselrie, timmering en smeding: 't welck heeft 3 Deelen.*

1. DEEL. *Van metselrie, en heeft 5 Leden.*

1. Lidt van back steen, hartsteen en tegelen. 2. Lidt van calck,

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

mortel en traſt. 3. Lidt vant verbant der backſteenen en hartſteen. 4. Lidt van hooge ſware metſelrie. 5. Lidt waerom nieuwe metſelrie tegen oude gewrocht altijt bevonden wort te ſincken en hoemen dat voorcommen can.

2. DEEL. *Van timmering 't welck heeft 6 leden als volgt:*

1. Lidt vande ſoorten van hout diemen in een landt gebruyct als hier. 2. Lidt van der timmerlien hupſche reetſchappen die een ſeltſaem werck doen. 3. Lidt vande vervouging der corbelen en van ſlooven. 4. Lidt vant laſſen der balcken. 5. Lidt reden waerom het dack vande Sael inden Haeg ſo lange duert. 6. Lidt vande ruſting der daken op de muerplaten en echting des ſelfs ſolders ande muerplaten.

3. DEEL. *Vant Yſerwerck en van ſmeding.*

12. HOOFTST: *Vande hechting van hout en ſteen.*

13. HOOFTST. *Inhoudende ſommige geſchillen:*

1. Geſchil op maten der pylaren met haer aencleving.
2. Geſchil opt gebruyck der pylaren tot cieraet.
3. Geſchil op dicte en ſwaerte der pylaren.
4. Geſchil op architraben.
5. Geſchil op clocken.
6. Geſchil op Acroteria *of pedeſtalen.*
7. Geſchil op uytſteeck ſels der gevels.
8. Geſchil op beeldich cieraet en nitſen.
9. Geſchil van borſtweeren daer daken op ruſten.
10. Geſchil op hoogde der camers na reden haerder langde en brede.

14. HOOFST. *Vande oirdening der burgerlicke huyſen eens blocx.*

15. HOOFST. *Vande oirdening der Steden: 't welck heeft 13 leden.*

1. Lidt vande middelen daermen groote machtige Steden deur maken can. 2. Lidt vande verkieſing der plaets daermen de Steden wil leggen. 3. Lidt vande form der Steden. 4. Lidt van looven voor de huyſen op beyde zijden der ſtraten. 5. Lidt vande lijckzijdige vergrooting der Stadt. 6. Lidt hoemen ſtilſtaende ſtijnckende grachten can ververſſchen. 7. Lidt loopende een rechte rivier voor by een Stadt, deſelve ſoo te leijen datſe rontſom de Stadt loopt. 8. Lidt vande hoofdens

der

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

der havens. 9. Lidt dat grachten int ſant dieper connen gegraven worden deur ſanttrecking onder water, dan int drooge te graven deurt behulp van hooſing. 10. Lidt vant crammen. 11. Lidt te maken dichte dammen en dijcken daer op beyde zijden water tegen comt op d'een zijde hoochſt. 12. Lidt houten dam te VVillemſtadt. 13. Lidt hoemen om 't verdrincken der Steden en Dorpen te voorcommen, bedijcte landen doet hooger waſſen die daer me oock veel vruchtbaerder zijn.

16. HOOFTST. *Vande waterſchuyring.*

17. HOOFTST. *Inhoudende ſommige vonden des ſchrijvers tot verbetering ettelicker Steden, te weten Dantſick, Exbing, Breunsberg, Rijnberck, Deventer en Zutphen, Schiedam, Linge.*

VVeechdadelicken handel van cammen en Staven in VVatermolens en cleytrecking.

SPIEGELING DER SINGCONST.

CORTBEGRYP.

ANgeſien mijn voornemen is te beſchrijven een ſpiegeling der Singconſt, ſoo ſal ick om mijn meyning wel te verclaren: dat doen ſonder vermenging des geens by de oude Griecken mette ſpiegelaers deſes tijts niet recht getroffen en ſchijnt inde everedenheyt der geluyden met haer lichamen, en in't oirdeel van goe en qua geluyden, waer af ick in een byvouch beſonderlick handelen ſal, om alſo gelijck ick in meer ander ſtoffe gedaen heb, de leering met geen ſtrijding te verduyſteren. Na 16 bepalingen ſullen 4 voorſtellen volgen:

1. Voorſtel: *De heele geſpannen ſnaer en haer gedeelten everedenich te weſen mette groſheyt haerder geluyden.*

2. Voorſtel: *Vant een geluyt der achſte tottet ander twelf evegroote halfthoonen te weſen.*

3. Voorſtel: *Deur de dobbelreden vande groſheyt der twe geluyden vande achſte, te vinden de reden der groſheyt van alle gegeve twe geluyden des geſancx.*

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

4: Voorſtel: *De reden der groſheyt van alle twee geluÿden des geſancx ten naeſten te vinden in ſulcke delen alſſer de groſſte 10000. doet.*

Byvouch der Singconſt.

CORTBEGRYP.

DEſe byvouch ſal vÿf Hooftſticken hebben als volcht:

1. Hooftſt. *Dat de everedenheyt der geluÿden met haer lichamen by de Griecken niet recht getroffen en is.*

2. Hooftſt. *Van der Griecken gemiſt oirdeel over cleene en groote derden en ſeſten met haer gedobbelden.*

3. Hooftſt. *Van der nieuwe ſangmeeſters gemiſt oirdeel over de vierde met haer gedobbelde.*

4. Hooftſt. *Inhoudende des Schrÿvers gevoelen vande gedaente des geſancx der ouden.*

5. Hooftſt. *Vant gemeen onderſcheyt tuſſchen de geſanck diemen noemt* Bemollaris *en* Beduralis.

Hier na ſal dubbelt uyt ſekeren brief volgen.

Vande tvveede oneventheyt na myn gevoelen.

Deſe tweede oneventheyt ſal 4 voorſtellen hebben.

1. Voorſtel: *Sal verclaert worden de gedaent der voor en achteting, zÿding, verheyt en grootheyt der ſterren, deur ſtelling eens loopende Eertcloots en afgemeten zÿnde tegens malcander.*

2. Voorſtel: *De gedaente der vooren, achtering en zÿding der ſterren, deur ſtelling eens vaſten Eertcloots, afgemeten zÿnde tegens verdochte ſterren in een negende Hemel, diens halfmiddellÿn geen gevoelicke reden en heeft tegen de middellÿn des Eertclootswechs.*

3. Voorſtel: *'t Vinden der ſterren meeſte voor of achtering, verheyt en grootheyt deur dadelicke ervaring.*

4. Voorſtel: *Beſchrÿving der wÿſe vant dadelick vinden der eygen langde en breede der ſterren en dwaelders.*

Vande

Vande Metael-prouf.

CORTBEGRYP.

DEſen handel ſal 9 Hooftſticken hebben als volgt:

1. Hooftſt. *Vande gedaente der waterwaech.*
2. Hooftſt. *Vande manier des wegens.*
3. Hooftſt. *Hoemen een metaelproufs gemeene gront ſal leggen.*
4. Hooftſt. *VVeſende een voorgeſtelde maſſe gemengt van gout met coper, te vinden hoeveel datter van elck in is.*
5. Hooftſt. *Vande manier der gewichten om't voorgaende door thiendetalen te wercken.*
6. Hooftſt. *Hoemen een metaelproufs gemeene gront ſal leggen door thiende thalen.*
7. Hooftſt. *Te vinden hoeveel gout of coper datter moet weſen om int water een engelſch lichter te weſen dan inde locht.*
8. Hooftſt. *Vande bewijſen der voorbeelden des 4 Hooftſticx.*
9. Hooftſt. *Vande oirſpronck der voorgaende manier van werckingen.*

Van ettelicke wisconſtige voorſtellen en aenteyckeningen

Verrechting van Domeine mette Contrerolle en ander behouften van dien.

Nederduytſche Dialectica

DATS

BEWYSCONST,

Anders geſeyt

REDENSTRYT.

Deſe iſt die in druck uytgaet, doch is deur den Schryver verbetert en veranderd.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Nederduytſche Retorica
DATS
REDENCONST
Anders geſeyt
WELSPREKENHEYT.

CORTBEGRYP.

HIer ſullen na de noodige bepalingen des eerſten deels, in't tweede deel beſchreven worden de voorſtellen: te weten; Het 1 vande eygenheyt des ſpraecx. Het 2 van duyſterheyt en claerheyt. Het 3 van d'oirden des uytſpraecx. Het 4 vant cieraet. Het 5 vant weſen.

Nederduytſche Dichtconſt ghegront op de Françoyſche Dichtconſt, die daerom eerſt beſchreven wort. En is hier by gevoucht een verhael van LETTERCONSTIGE geſchillen.

Het 1 geſchil vande Spelling.
Het 2 vant geſlacht der Namen.
Het 3 op ſeker E, EN, *en* DER.
Het 4 vande buyging en vervouging.

EYNDE.

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland

Early European Books, Copyright © 2017 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland